

**Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ
ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ
(ΙΟΥΝΙΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)**

Αργύρης Τσιάπος

**Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ
ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ
(ΙΟΥΝΙΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)**

ΣΕΡΡΕΣ, 2016

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΣΤΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ
(ΙΟΥΝΙΟΣ – ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)

Επιμέλεια Συλλογής: Αργύρης Τσιάπος

Στο εξώφυλλο: εικόνα από τα ερείπια των Σερρών το καλοκαίρι του 1913

Η εκτύπωση του βιβλίου πραγματοποιήθηκε στο κατάστημα «Ένθεσις»

(διεύθυνση: 29ης Ιουνίου 8, Σέρρες· τηλ. 2321056356)

ISBN: 978-960-93-8695-1

Copyright © Αργύρης Τσιάπος

Σέρρες, 2016

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται ωστόσο ότι σύμφωνα με το ν. 2121/1993 και τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

Ένα σύντομο προλογικό σημείωμα

Το βιβλίο αυτό δεν φιλοδοξεί να καταγράψει απλά την ιστορία της απελευθέρωσης της πόλης των Σερρών και της ευρύτερης περιοχής, όπως και των τραγικών γεγονότων που έλαβαν χώρα τον Ιούνιο του 1913. Λίγο πολύ αυτά είναι γνωστά. Αντίθετα, επιχειρεί να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η ιστορία καταγράφηκε εν εξελίξει από τον τύπο της εποχής: άρθρα, χρονογραφήματα, ιδιωτικά και επίσημα τηλεγραφήματα, οδοιπορικά Ελλήνων και ξένων δημοσιογράφων, οι μαρτυρίες των κατοίκων και στρατιωτών που πολέμησαν στην περιοχή, αλλά και ποιήματα, γελοιογραφίες, γενικότερα στιδήποτε γράφτηκε στον τύπο το καλοκαίρι του 1913 και αφορούσε άμεσα την περιοχή των Σερρών.

Υπερβολικά και εν πολλοίς πολεμοχαρή λεκτικά σχήματα, έκφραση έντονων συναισθημάτων και σκωπτικές αντιδράσεις συνθέτουν μια εικόνα που μπορεί να μην συμβαδίζει με την ψύχραιμη ανάγνωση της ιστορίας με την άνεση των 100 και πλέον ετών που έχουν μεσολαβήσει από τότε (ώστε τα όποια πολεμικά πάθη έχουν πλέον καταλαγιάσει αποτελώντας μια πολύ μακρινή δυσάρεστη ανάμνηση), όμως αποτυπώνουν την ψυχολογία της κοινής γνώμης, ενώ η ιστορία γραφόταν.

Εξάλλου, οι συχνές αναφορές στις μαρτυρίες των τουρκικής καταγωγής και Μουσουλμάνων στο θρήσκευμα κατοίκων της περιοχής εκφράζουν ένα μήνυμα αρμονικής συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων, θυμίζοντάς μας τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα των Σερρών, που μετά το 1923 χάθηκε οριστικά.

Η παράθεση των δημοσιευμάτων γίνεται μέρα προς μέρα, ξεκινώντας από την 15η Ιουνίου (παραμονή της έναρξης του δεύτερου βαλκανικού πολέμου) μέχρι και το τέλος του καλοκαιριού - αρκετά μετά την υπογραφή της Συνθήκης Ειρήνης, καθώς εξακολουθούσαν να δημοσιεύονται στον τύπο ενδιαφέροντα οδοιπορικά Ελλήνων και ξένων δημοσιογράφων ή και στρατιωτών, που είχαν βρεθεί στις Σέρρες το προηγούμενο διάστημα.

Τα κείμενα παρατίθενται αυτούσια, στην καθαρεύουσα της εποχής, που δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες για τον αναγνώστη, ενώ επιλέγεται η δημοτική για την αναπαραγωγή των... αναπαραγόμενων δημοσιευμάτων ξένων εφημερίδων από τις ελληνικές.

Υπάρχει μια ειδική ενότητα με δημοσιεύματα από δύο έντυπα της ελληνοαμερικανικής κοινότητας (η εφημερίδα Ατλαντίς και το περιοδικό Η Νίκη), ενώ στο τέλος γίνεται μια απόπειρα συγκέντρωσης ενδεικτικών δημοσιευμάτων του ξένου τύπου με εξαιρετικό τοπικό ενδιαφέρον, που δεν είχαν βρει μια θέση στις σελίδες των ελληνικών εφημερίδων της εποχής.

Η έρευνα περιορίστηκε στα ψηφιοποιημένα αρχεία εφημερίδων και περιοδικών κυρίως από τη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων και άλλες δημόσιες/δημοτικές βιβλιοθήκες. Λείπουν και στο μέλλον θα μπορούσαν ενδεχομένως να περιληφθούν σε μια πληρέστερη έκδοση τα δημοσιεύματα περισσότερων ελληνικών και ξένων εφημερίδων. Καλή ανάγνωση!

15 ΙΟΥΝΙΟΥ

Τις παραμονές έναρξης του δεύτερου βαλκανικού πολέμου, οι εφημερίδες αποκάλυπταν με δημοσιεύματά τους την καταπίεση του ελληνικού πληθυσμού της ανατολικής Μακεδονίας και της Θράκης, που περιήλθαν υπό βουλγαρική κατοχή μετά το τέλος του πρώτου βαλκανικού πολέμου και την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου της 17 (30) Μαΐου 1913.

Ειδικότερα, την παραμονή της έκρηξης των εχθροπραξιών, η *Αμάλθεια* της Σμύρνης κατέγραφε σειρά «βουλγαρικών οργίων» από την Ξάνθη μέχρι τη Δοϊράνη. Εδώ θα σταθούμε μόνο στα αποσπάσματα που αφορούσαν ειδικότερα τα χωριά των Σερρών.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΟΡΓΙΑ

Παθήματα Ελλήνων

Εκ Θεσσαλονίκης επιστέλλουσι τα εξής:

Η θέσις των Ελλήνων χωρικών εις τα διάφορα μικτά χωριά της πεδιάδος Σερρών εξακολουθεί να είνε αφόρητος. Οι Έλληνες ιερείς και διδάσκαλοι των χωρίων τούτων διατάσσονται υπό των χωροφυλάκων να απέλθωσιν επί απειλή της ζωής των. Ουδεμία εκ των αρπαγείων εκκλησιών και ουδέν εκ των κλεισθέντων σχολείων απεδόθη εισέτι εις τους Έλληνας. Οι αποπειραθέντες να επανέλθωσιν εις τας θέσεις των διδάσκαλοι εδάρησαν μέχρι αιματοπτυσίας.

Οι Βούλγαροι διοικητικοί επίτροποι Δεμίρ Ισάρ και Ζηλαχώβης¹ διέταζαν το κλείσιμον των ελληνικών σχολείων της περιφέρειας των.

Εστρατολόγησαν όλους τους Βουλγαροφώνους Έλληνας της περιφέρειας Σερρών κατ' ουδένα λόγον δεχόμενοι αυτούς ως Έλληνας.

Νέα βασανιστήρια Ελλήνων αιχμαλώτων

Κατά ταχυδρομικά εκ Θεσσαλονίκης πληροφορίας νέα μαρτύρια των Ελλήνων αιχμαλώτων στρατιωτών υπό των Βουλγάρων γίνονται γνωστά καθ' εκάστην, τα οποία κρατούν εν ερεθισμώ μεγάλω τον λαόν και στρατόν.

Κατ' ασφαλείς πληροφορίας, τους 20 Έλληνας αιχμαλώτους τους κρατουμένους εις Σέρρας οι Βούλγαροι τους έβαλαν επί τρεις ημέρας και άδειάζαν ασβεσταρίες, τον δε ασβέστη τον μετέφεραν οι ίδιοι και τον έρριπταν επί των πτωμάτων των εκ χολέρας αποθανόντων Βουλγάρων στρατιωτών. Όστις εξ αυτών ηρνείτο να προχωρήση ή από την πολλή κούρασιν έπιπτε καθ' οδόν, εμαστιγούτο ανηλεώς.

---

1 Το Σιδηρόκαστρο και η Νέα Ζίχνη αντίστοιχα

16 ΙΟΥΝΙΟΥ

Πολλές αθηναϊκές εφημερίδες αναδημοσίευσαν από τη γαλλική *Liberté* την ανοικτή επιστολή ενός Έλληνα δημοσιογράφου από την Κωνσταντινούπολη, του Φιλιπιάδη, ο οποίος απευθυνόταν στο Βούλγαρο έξαρχο, υπερασπιζόμενος την ελληνικότητα των μακεδονικών πόλεων και χωριών. Ειδικά για τις Σέρρες έγραφε ότι ήταν μια πόλη «*αναμφισβητήτως ελληνική*», που «*ανήκει εις το Πατριαρχείον*».

Επίσης, δημοσίευσαν πληροφορίες για διασυνοριακά επεισόδια και βουλγαρικά «*όργια*» σε χωριά της ευρύτερης περιοχής. Ενδεικτικά, αυτό ήταν το τηλεγράφημα του Β. Δ. Οικονόμου στους *Καιρούς*:

ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΣΥΜΠΛΟΚΗ Η ΧΟΛΕΡΑ ΜΑΣΤΙΖΕΙ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΟΡΓΙΑ – ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΟΠΛΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 15 Ιουνίου. (Τηλ. «Καιρών») Νέα παρασπονδία και πάλιν εγνώσθη ότι έλαβε χώραν εκ μέρους των βουλγάρων παρά την λίμνην Κερκινίτιδα².

Εις λόχος βουλγαρικού στρατού υπερβάς την καθορισθείσαν ζώνην ηθέλησε να προχωρήση προς το Ελληνικόν έδαφος. Αι ημέτεροι προφυλακαί όμως ειδοποίησαν αμέσως τους βουλγάρους να σταθούν διότι δεν θα τοις επέτρεπον να παραβιάσωσι την ζώνην. Επειδή όμως οι βούλγαροι εξηκολούθουν να προχωρούν αι ελληνικαί προφυλακαί έρριψαν περί τους 30 πυροβολισμούς προ των οποίων οι βούλγαροι ηναγκάσθησαν να υποχωρήσουν.

Η ΧΟΛΕΡΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ

Ασφαλείς πληροφορίες εκ Σερρών αναφέρουν ότι εντός τεσσάρων ημερών 72 χολερικά κρούσματα εσημειώθησαν μεταξύ πολιτών και βουλγάρων στρατιωτών τα πλείστα των οποίων υπήρξαν θανατηφόρα. Τα περισσότερα κρούσματα σημειούνται μεταξύ των γυναικών. Μαστίζονται ιδίως αι συνοικίαι της Αγίας Παρασκευής και των Σαράντα οντάδων.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΟΡΓΙΑ

Εβδομήκοντα κάτοικοι των υπό των βουλγάρων δολίως καταληφθέντων χωριών του Παγγαίου σιδηροδέσμοι οδηγήθησαν εις Αγγίσταν. Αγνοείται αν οι ατυχείς ούτοι ευρίσκονται μεταξύ των ζώντων πλέον.

Το τηλεγράφημα της *Νέας Ημέρας* σχολίαζε και τις σοβαρές οικονομικές επιβαρύνσεις που είχαν υποστεί οι ασφαλιστικές εταιρίες, εξ αιτίας του μεγάλου αριθμού των θυμάτων.

ΤΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΝΕΑ ΘΥΜΑΤΑ – ΖΗΜΙΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 18 Ιουνίου. (Του ανταποκριτού μας).- Φυγάδες εκ της περιφέρειας του Παγγαίου της κατεχομένης υπό των Βουλγάρων αφιχθέντες ενταύθα ανήγγειλαν ότι εβδομήκοντα κάτοικοι των χωριών των συλληφθέντες οδηγήθησαν υπό των Βουλγάρων σιδηροδέσμοι εις Αγγίσταν. Μέχρι της στιγμής ταύτης αγνοείται η τύχη των. Μεταξύ των 70 αυτών νέων θυμάτων ευρίσκονται ο πρόκριτος του χωριού Ροδολείβου Χαρίτης, ο πρόκριτος του χωριού Κορμίστας Ιατρίδης και ο πρόκριτος της Τσερεπιανής³ Μούτσος.

Αι εκ των φόνων των Ελλήνων υπό των Βουλγάρων ζημίαι διαφόρων ασφαλιστικών εταιριών Ζωής είνε μέγιστα. Η εταιρία Νασιονάλ ντε Παρί μόνη έχει πληρώση μέχρι τούδε εις αποζημιώσεις οικογενειών φονευθέντων εν ταις περιφερείαις Σερρών, Δοϊράνης και Στρωμνίτσης 200 χιλιάδας φράγκων.

² η λίμνη του Αχινού, που αποξηράνθηκε το 1930.

³ ή Τσερεπλιανή, η σημερινή Ηλιοκόμη

Η *Αμάλθεια* της Σμύρνης αναπαρήγαγε στο πρωτοσέλιδό της αποσπάσματα από την επιστολή διαμαρτυρίας Ελλήνων κατοίκων της ανατολικής Μακεδονίας προς τους ξένους δημοσιογράφους, μέσω της οποίας κατήγγειλαν τις αυθαιρεσίες της βουλγαρικής διοίκησης.

Ο ΚΑΘΡΕΠΤΗΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

[...] Ο Βουλγαρικός στρατός έκαμεν επιτάξεις εις τα Ελληνικά καταστήματα, των οποίων η αξία υπερβαίνει τα 4,000,000 φράγκα.

Απέναντι των αποδείξεων παραλαβής αι οποία δεν ανεγνωρίσθησαν υπό των επισήμων αρχών πλείστοι άλλα από τας αποδείξεις αυτάς φέρουν αντί υπογραφής τας λέξεις «ευχαριστώ», «χαίρε».

Όλα τα ζώα των αγρών ηρπάγησαν διά της βίας. Οι χωρικοί στερηθέντες των μέσων να εργασθούν απειλούνται υπό πείνης. Οι Βούλγαροι κατέλαβον τρεις εκκλησίας κλειδώσαντες τας άλλας.

Οι Έλληνες είνε υποχρεωμένοι να κάμνουν τας προσευχάς των εις τας Βουλγαρικής εκκλησίας όπου οι Έλληνες ιερείς δεν δύνανται να λειτουργήσουν.

Οι Έλληνες έμποροι των Σερρών είνε εξηναγκασμένοι επί απειλή προστίμου να θέσουν εις τα καταστήματα των επιγραφάς Βουλγαρικής γλώσσης, αγνώστου εις τον κύκλον εκείνον.

Κατά την πορείαν του πολέμου και αντιθέτως προς το διεθνές δίκαιον όλοι οι ιθαγενείς καλούνται να υπηρετήσουν εις τας τάξεις του στρατού.

Μεταξύ των αναριθμητών φόρων αναφέρεται και η περίπτωσης της πωλήσεως των κατασχεθέντων ζώων εις τας Σέρρας και τανάπαλιν.

Όλα τα έπιπλα και τα τιμαλή της οικίας, τα εργαλεία και τα τραπεζικά σκεύη όσα ευρέθησαν υπό των αρχών από της αφίξεως του Διαδόχου της Βουλγαρίας ως λάφυρα πολέμου και αποστέλλονται εις Σόφιαν.

Δεν υπάρχει ελευθερία ούτε ελευθερία συνειδήσεως. Οι ιερείς και οι καθηγηταί δέρονται και κακοποιούνται. Αι βουλγαρικά σχολαί λειτουργούν κανονικώς ενώ αι Ελληνικά κατέχονται από τα στρατεύματα παρ' όλην την αφθονίαν των κενών οικιών.

Εις τας αξιώσεις των διακηρύττουν ότι πρέπει να σιγνάζουν εις τα βουλγαρικά σχολεία διά να μάθουν την ελληνικήν γλώσσαν. Επιβάλλουν εις τους Έλληνας εμπόρους να εκδιώξουν τους ομοεθνείς υπαλλήλους των και να λάβουν Βουλγάρους καίτοι είνε αδύνατον να εύρουν τοιούτους λαμβανομένου υπ' όψιν ότι ο λαός είνε αποκλειστικώς Ελληνικός.

Εις Μπαρακλή Δζούχα⁴ ένοπλοι στρατιώται απειλούντες δίδουν προς υπογραφήν προς τον αγροτικόν πληθυσμόν ανακοίνωσιν συμφώνως με την οποίαν αποδέχονται όπως αι Ελληνικά εκκλησίαι υπαχθούν εις τους βουλγαρικούς νόμους. [...]

Η ίδια εφημερίδα δημοσίευε την καταγγελία κατοίκου από το Μπαρακλή.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑ ΟΡΓΙΑ

Αι υπό των Βουλγάρων διαρπαγαί

Επιβάτης διαφυγών την επιτήρησιν των βουλγαρικών φρουρών εκ Βαϊρακλή Τζουμαϊάς διηγείται τα εξής:

- Η κατάστασης μας είνε απελπιστική. Οι Βούλγαροι μας κάμνουν ό,τι θέλουν αφού δεν έχουν να δώσουν λόγον εις κανένα.

Κάθε διοικητής, κάθε λοχίας χωρίου είνε και εις σατραπίσκος, εις τυραννίσκος.

Αφού οι Βούλγαροι μας πήραν όλα τα ζώα μας, ότι είχομεν και δεν είχομεν, ήρχισαν τώρα να μας πέρνουν και τους βους μας. Τους βους τούτους τους μεταχειρίζονται μαζί με τας αμάξας διά την στρατιωτικήν υπηρεσίαν.

Μας ατιμάζουν τας γυναίκας μας, τα κορίτσια μας, εάν δε διαμαρτυρηθώμεν ή δεν μας ακούουν ή μας πιέζουν περισσότερον.

4 εννοεί Μπαρακλή Τζουμαγιά, τα σημερινά Βαλτερό και Ηράκλεια

Οι Βούλγαροι υπολογίζουν έκαστον πολίτην πόσην περιουσίαν έχει και κατόπιν προβαίνουν εις φορολογίαν αναλόγως 7% και 10%.

Αναγκάζουν όλους τους κατοίκους και μάλιστα τους πλουσίους όπως εργασθώσιν επί τέσσαρας ημέρας εις τας δημοσίας οδούς, αν δε δεν θέλουν να εργασθώσι, τότε αποζημιώνωσι την εργασίαν των με όσα λέβια (βουλγαρικά φράγκα) θέλει ο επί τούτω υπάλληλος.

Η εβδομαδιαία εφημερίδα **Το Κράτος** δημοσίευσε επίσης το υπόμνημα «των βουλγαροκρατουμένων Ελλήνων προς την κοινήν γνώμην της Ευρώπης», όπου περιγράφονταν τα μαρτύρια που υφίσταντο.

«[...] Όλα τα εγκαταλειφθέντα υπό των προσφυγόντων εις το Ελληνικόν στρατόπεδον κατοίκων χωρία, διηρπάγησαν και εκάησαν. Οι κάτοικοι του χωρίου Εικονοφινίτσο φεύγοντες προς το Ελληνικόν στρατόπεδον κατελήφθησαν υπό των Βουλγάρων, οι οποίοι τους υπεχρέωσαν βιαίως να επιστρέψουν εις το χωρίον των. Εκεί όλα αι γυναίκες απεμονώθησαν εις τινα Τουρκικήν οικίαν και ητιμάσθησαν ανάνδρως. Οι κάτοικοι του χωρίου Κούπκιον⁵ έμειναν και υπεδέχθησαν τον Βουλγαρικόν στρατόν, την επομένην αι αρχαί συνέλαβον 80 προκρίτους και τους έκλεισαν εις το σχολείον έκτοτε αγνοείται η τύχη των.

Δεκακισχίλιοι πρόσφυγες Έλληνες ευρίσκονται σήμερα εις Τσάγεζι⁶ και Παγγαίον παρά τω Ελληνικώ στρατώ, εν' απέλπιδι καταστάσει. Προ των κακουρηγμάτων των Βουλγάρων κάτοικοι αναμμινήσκονται τον καιρόν της Τουρκικής κυριαρχίας...»

Σε άλλο δημοσίευμα, η ίδια εφημερίδα αποδομούσε τα αλλοιωμένα στατιστικά στοιχεία των βουλγαρικών αρχών σχετικά με την πληθυσμιακή σύνθεση της Μακεδονίας, επικαλούμενη τα επίσημα στοιχεία των οθωμανικών αρχών, αλλά και τις αντιδράσεις Γάλλων αξιωματικών στους βουλγαρικούς ισχυρισμούς. Οι υπογραμμίσεις είναι της εφημερίδας.

ΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ Η ΤΕΡΑΤΩΔΗΣ ΨΕΥΔΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΡΑΝΚΩΦ

[...] Διετείνοντο οι Βούλγαροι, καθά γράφει εν τη λαμπρά αυτού εφημερίδι «Echo D' Athènes» ο Μακεδονοδίφης Γαλάτης κ. Mich. Paillarès, επί τη βάσει Τουρκικής τινός στατιστικής καταρτισθείσης δαπάναις της Βουλγαρίας προ του 1900, ότι εν Μακεδονία υπάρχουσιν **εν εκατομμύριον και 100 χιλ. Βουλγάρων, 270 δε μόνον χιλιάδες Ελλήνων**, εκ των 2 περίπου εκατομμυρίων κατοίκων ους περιλαμβάνει η περιμάχητος Μακεδονία κατά τας κυριωτέρας ακριβείς στατιστικάς. Τα ψευδολογήματα όμως ταύτα των Βουλγάρων κατέρριψεν ο μετά το 1900 διορισθείς Γενικός Επιθεωρητής της Ευρωπαϊκής Τουρκίας Χιλμή πασσάς διότι διά στατιστικής ην ούτος κατήρτισεν επί τη βάσει θετικών και ακριβών μελετών απέδειξεν ότι εν Μακεδονία, εν τοις δύο ειρημένοις βιλαετίοις υπάρχουν 634 χιλ. 510 και Έλληνες, 385 χιλ. αριθμών 729 Βούλγαροι και 967,573 Μουσουλμάνοι. Το αυτό ισχυριζόμεθα ότι έχομεν και ημείς κατά τας ιδικάς μας στατιστικάς, με μίαν διαφοράν 330 περίπου χιλ. Μουσουλμάνων ολιγώτερον, διότι εν τοις βιλαετίοις της Θεσσαλονίκης και του Μοναστηρίου δεν περιλαμβάνομεν τα σαντζάκια της Δίβρας και του Ελβασάν τα οποία ανήκουσιν εις την Αλβανίαν.

[...] Εν **Σέρραις**, τας **Αθήνας** ταύτας της Μακεδονίας, ο κ. Βράνκωφ πληροφορείται διότι ο ίδιος δεν μετέβη, ως λέγει, εκεί ότι υπάρχουσι 2.488 Βούλγαροι και 5.015 Έλληνες! Προς θεού! Αλλά τις ο δους τας πληροφορίας ταύτας; Τις άλλος ή ο αυτοίτι εμπορικός πράκτωρ της Βουλγαρίας ο οποίος μάλιστα είνε άπορον και πώς εύρε τας 5 χιλ. αυτάς των Ελλήνων. Ο κ. Βράνκωφ μας πληροφορεί έπειτα ότι υπάρχουσιν εν Σέρραις τέσσαρες Σχολαί Βουλγαρικάι ενώ δεν υπάρχει παρά μία και μόνον. Αυτός δε ο Βούλγαρος

5 ή Κιούπκιοϊ, η σημερινή Πρώτη

6 το σημερινό Ορφάνι Καβάλας

Πράκτωρ είπε προς εμέ τον ίδιον ότι εν Σέρραις υπάρχουσι 80 μόνον μαθηταί και ουχί 173 ως μας πληροφορεί ο κ. Βράνκωφ.

Προς μείζονα πίστωσιν έδειξα προς Γάλλους αξιωματικούς τας πληροφορίας ταύτας του κ. Βράνκωφ περί των Σερρών. Κοινή βοή πάντες εθεώρησαν γελοιόδεις και ψευδείς τας πληροφορίας ταύτας και με εβεβαίωσαν ότι εν Σέρραις υπάρχουσι πλέον των 17 χιλ. Ελλήνων, αι δε σχολαί αυτών από της κατωτάτης μέχρι της ανωτάτης περιλαμβάνουσι περί τας 2 χιλ. μαθητών. Όταν δε ο ίδιος ο κ. Βράνκωφ ομολογεί ότι υπάρχουσι 173 μαθηταί εκ Βουλγαρικού πληθυσμού 2.488 κατοίκων, πώς εξηγεί ότι εκ διπλασίου των Βουλγάρων αριθμού Ελλήνων υπάρχουσιν οκτάκις περισσότεροι μαθηταί [..]

Η παρακάτω γελοιογραφία στο πρωτοσέλιδο των **Καιρών** προέβλεπε τη νικηφόρα έκβαση του νέου πολέμου, που δεν είχε καλά καλά ξεκινήσει, σχολιάζοντας τη «Συντομωτάτη συγκοινωνία Σερρών-Δράμας διά μέσου... της Καβάλλας!!!».

18 ΙΟΥΝΙΟΥ

Οι εχθροπραξίες είχαν ξεκινήσει και οι εφημερίδες δημοσίευσαν τα επίσημα τηλεγραφήματα του στρατιωτικού επιτελείου αναφορικά με το χρονικό των γεγονότων, που σήμαναν την έναρξη του νέου πολέμου, μόλις ένα μήνα μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης.

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ, 17 Ιουνίου (Αθ. Πρ.).- Χθες Κυριακήν, περί ώραν 7 μ. μ., ο Βουλγαρικός στρατός επετέθη αιφνιδίως κατά των Ελληνικών προφυλακών παρά τον κόλπον των Ελευθερών και εν τη κοιλάδι της Πραβίστας⁷, παρά τον ποταμόν Στρυμόνα, επί της νοτίου πλευράς του Παγγαίου.

Περί την 11ην της νυκτός άλλα Βουλγαρικά στρατεύματα επετέθησαν κατά των Ελληνικών προφυλακών της Πραβίστας, επί της νοτιοδυτικής πλευράς του Παγγαίου. Δύο Ελληνικά τάγματα κατέχοντα τας προφυλακάς της θέσεως ταύτης απεσύρθησαν προς το στόμιον του Στρυμόνος, κατά τας οδηγίας τας οποίας είχαν λάβει προηγουμένως υπό του Επιτελείου, εν περιπτώσει επιθέσεως από μέρους των Βουλγάρων.

Σήμερον την πρωΐαν, Δευτέραν, περί ώραν 5ην, τρία Βουλγαρικά συντάγματα επετέθησαν κατά των Σερβικών προφυλακών επί της αριστεράς όχθης του Αζιού, αντικρύ της Γευγελής. Τα Σερβικά στρατεύματα, συγκείμενα εκ μερικών λόχων μόνον, υπεχώρησαν προ των επιδρομέων, δεκάκις υπερτέρων αυτών, και ούτω οι Βούλγαροι κατέλαβον περί ώραν 9 π. μ. την Γευγελήν.

Προς τούτοις περί ώραν 7.45' π.μ. ισχυρά Βουλγαρική φάλαγξ προσέβαλεν επίσης τας Ελληνικάς προφυλακάς της Νιγρίτης.

Η επιθετική αύτη στάσις του Βουλγαρικού στρατού κατά των συμμάχων του, άνευ της ελαχίστης εκ μέρους των προκλήσεως, εις τας παραμονάς της υπό της Ελλάδος ζητηθείσης διαιτησίας και την επαύριον των ειρηνικών δηλώσεων των περιεχομένων εις την τελευταίαν νόταν της Ελληνικής Κυβερνήσεως, παρέχουν καταφανή απόδειξιν της κακής πίστεως της Βουλγαρίας, ήτις διά των προμελετημένων υπουργικών κρίσεων και της ανταλλαγής διακοινώσεων και παραδιακοινώσεων διπλωματικών δεν εξήτει άλλο τι ειμή να κερδίση καιρόν όπως παρασκευάση την επίθεσιν κατά των Συμμάχων, αποφασισμένην προ πολλού εν Σόφια.

Πάσα η ευθύνη του αδελφοκτόνου πολέμου πίπτει ούτω επί της Βουλγαρίας. Οι σύμμαχοί της, Ελλάς και Σερβία, προσβληθέντες κατά τόσον έκνομον τρόπον, είνε υποχρεωμένοι να δεχθούν την πρόκλησιν. Η Ευρώπη, η οποία δεν ήθελε να πιστεύση ότι παν κακόν προήρχετο εκ Σόφιας, απώλεσεν από τούδε το δικαίωμα να δίδη συμβουλάς μετριοπαθείας εις Αθήνας και Βελιγράδιον.

Η **Αμάλθεια** της Σμύρνης περιέγραφε μία ακόμη καταγγελία από την περιοχή της Ηράκλειας.

Έλλην ιατρός σιδηροδέσμιος

Κατά πληροφορίας εκ Θεσσαλονίκης, το παρελθόν Σάββατον συνελήφθη εν Δζουμαγιά υπό των βουλγαρικών αρχών και μετεφέρθη σιδηροδέσμιος εις Σέρρας ο εκ των εγκρίτων ομογενών και επί πολλά έτη πολλαχώς εργασθείς αυτόθι ιατρός κ. Δημήτριος Πάζης.

Το αθηναϊκό **Σκριπ** φιλοξένησε τη μαρτυρία ενός Σερραίου, που είχε φτάσει μετά από πολλές δυσκολίες στην απελευθερωμένη από τον ελληνικό στρατό Θεσσαλονίκη και ο οποίος περιέγραφε με μελανά χρώματα την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη τόσο εξ αιτίας των διώξεων που υφίστατο ο ελληνικός πληθυσμός όσο και λόγω της χολέρας, που κινδύνευε να μετατρέψει την πόλη σε «απέραντο νεκροταφείο».

⁷ ή Πράβι, η σημερινή Ελευθερούπολη Καβάλας

ΠΩΣ ΔΙΕΦΥΓΕΝ ΕΝΑΣ ΟΜΟΓΕΝΗΣ ΤΙ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ – ΛΥΚΟΙ ΚΑΙ ΤΕΡΑΤΑ

ΘΕΣ/ΛΟΝΙΚΗ, 16 (Του ανταποκριτού μας). - Έγκριτος Σερραίος διαφυγών την άγρυπνον επίβλεψιν των Βουλγάρων, κατώρθωσε μετά πολλά βάσανα να φθάση επί τέλους χθες εις την πόλιν μας. Κατώρθωσα να τον γνωρίσω διά τινός φίλου μου καταγομένου εκείθεν. Είνε κυριολεκτικώς συντετριμένος. Νομίζει ότι βλέπει ακόμη εμπρός του το βουλγαρικόν φάσμα.

Εις το ξενοδοχείον όπου τον επεσκέφθην με εδέχθη μετά πολλής ευγενείας και μου είπε τα εξής.

- Αι Σέρραι αποτελούν μίαν των πολυανθρωποτέρων και επισημοτέρων Μακεδονικών πόλεων. Περιλαμβάνουν πληθυσμόν ακραιφνώς Ελληνικόν και ευρίσκονται εις πνευματικὴν και εκπολιτιστικὴν θέσιν ἀρίστην.

Αι Σέρραι υπήρξαν κατά τον Μακεδονικόν αγώνα το προπύργιον των ενεργειών μας. Υπήρξαν το κέντρο όπου ετονούτο η εθνική ψυχή και ήντλουν θάρρος και οι πλέον απογοητευμένοι. Δυστυχώς επέπτρωτο μία τοιαύτη πόλις να πέση εις χείρας τεράτων, ανθρώπων μη σεβομένων ούτε ιερών ούτε όσιον, ανθρώπων εχόντων ως έμβλημα την κλοπήν και την ατιμίαν.

Είνε αληθές μας προσέθηκε (μετά πόνου ψυχής) ότι υφιστάμεθα κατά το παρελθόν πλείστας όσας διώξεις εκ μέρους των Τούρκων, αλλ' αι διώξεις αυταί ήσαν μηδέν απέναντι των όσων υφιστάμεθα σήμερον.

Μας έγδυσαν οι κακούργοι. Επέσαμεν εις χείρας δολοφόνων, αρπάγων, κακοποιών ανθρώπων, οι οποίοι ζητούν να πιούν αίμα αθώων διά να κορέσουν τα ένστικτα της αιμοβόρου ψυχής των. Μόλις προχθές ήλθαν και όμως ζητούν να μας συντρίψουν, επιδιώκουν να μας τρομοκρατήσουν, να μας κάμουν να λησμονήσωμεν τον Εθνισμόν μας.

Εάν ήτο εύκολον να έφρευαν εκείθεν όλοι οι ομογενείς θα το έπρατταν ευχαρίστως και τούτο διότι δεν προσδοκώσι ουδεμίαν των πραγμάτων βελτίωσιν.

Αι Σέρραι υπό τον βουλγαρικόν ζυγόν θα έχουν προ αυτών μαύρον το μέλλον αντί να το έχουν ρόδινον και εύελπι.

Δεν ορίζομεν πλέον τίποτε. Αι εκκλησίαί μας, τα σχολεία μας όλα είνε εις την διάθεσιν των Βουλγάρων. Και εφόσον μεν ήτο εκεί το Ελληνικόν ιππικόν οπωσδήποτε οι Βούλγαροι δεν εξετρέποντο πολύ. Αφ' ης στιγμής όμως έφυγε, κατελήφθησαν υπό λύσσης. Ετρομοκράτησαν τα πάντα, εφυλάκισαν, ητίμασαν, έσχισαν εικόνας των Βασιλέων μας και το σπουδαιότερον και το χειρότερον όλων μας μετέδωκαν την χολέραν, ήτις ήτο αποτέλεσμα της αθλιότητός των και της φρικαλέας των καταστάσεως.

- Σκέπτεσθε, ηρωτήσαμεν τον έγκριτον ομογενή, να επανέλθητε και πάλιν εις Σέρρας;

- Ποτέ, μας απήντησεν. Εφ' όσον και εις Βούλγαρος μένει εκεί δεν θα επανέλθω. Διότι δεν πρόκειται πλέον περί της περιουσίας μου, αλλά περί αυτής της ζωής μου. Προτού φύγω κατ' επανάληψιν διεμαρτυρήθην εις τον στρατιωτικόν Διοικητήν, αλλ' έλαβα την απάντησιν ότι αυταί θα παθαίνω και εις το μέλλον εφ' όσον εξακολουθώ να είμαι Έλλην.

- Η χολέρα, ηρωτήσαμεν, εις ποίον σημείο ευρίσκεται;

- Επί του παρόντος εν υφέσει. Αλλ' έσχε πολλά, πάρα πολλά θύματα.

- Πολύ ορθά, μας είπεν, έγγραψε κάποια εφημερίς ότι αι Σέρραι κινδυνεύουν να μεταβληθούν εις εν απέραντον Νεκροταφείον.

19 ΙΟΥΝΙΟΥ

Στο πρωτοσέλιδο της, η *Αμάθεια* της Σμύρνης αναπαρήγαγε ένα ρεπορτάζ της «βυζαντινής» (δηλ. κωνσταντινουπολίτικης) εφημερίδας *Πρόδος* σχετικά με την οικονομική κατάσταση (παραγωγή προϊόντων) των περιοχών, που μέχρι πριν λίγους μήνες απάρτιζαν την Ευρωπαϊκή Τουρκία. Για την περιοχή που υπαγόταν στη Διοίκηση Σερρών του Νομού Θεσσαλονίκης, το δημοσίευμα ανέφερε:

[...] Με όλην την καθυστερήσαν επιστημονικήν καλλιέργειαν της πλουσίας πεδιάδος των Σερρών άφθονα και εκλεκτά παράγονται προϊόντα.

***Καπνός.** Παραγωγή 4,500,000 χιλιογράμμων αξίας 13,500,000 φρ. Του είδους τούτου επήλθε καταπληκτική πρόδος εις την περιφέρειαν ταύτην διότι ενώ κατά το 1900 η παραγωγή ανέρχεται εις 1,200,000 χιλιογρ. αξίας 2,400,000 φράγκων, το 1911 ανήλθεν εις 4,100,000 αξίας 13,500,000 φρ.*

***Βάμβαξ.** Παραγωγή 1,500,000 εκ. αξίας 2,625,000 φρ.*

***Όπιον.** Η παραγωγή του κυμαίνεται εις 3,300 οκάδες αξίας 371,000 φρ.*

***Κουκούλια.** Παραγωγή 160,000 οκ. αξίας φρ. 320,000.*

***Δέρματα.** Ετησία εξαγωγή αξίας 600 χιλ. φράγκων.*

***Γεννήματα.** Ολική παραγωγή αξίας 4,654,000 φρ.*

20 ΙΟΥΝΙΟΥ

Τέσσερις μόλις μέρες μετά την έναρξη του δεύτερου βαλκανικού πολέμου και πριν καλά-καλά ολοκληρωθεί η κατάληψη του Κιλκίς, η *Αστραπή* βιάστηκε ν' αναμεταδώσει στην τελευταία σελίδα ένα αυστριακό τηλεγράφημα, που ισχυριζόταν λανθασμένα ότι δύο μεραρχίες του ελληνικού στρατού έκαναν θριαμβευτική είσοδο στις Σέρρες.

ΘΡΙΑΜΒΕΥΤΙΚΗ ΕΙΣΟΔΟΣ ΔΥΟ ΜΕΡΑΡΧΙΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ Η ΠΕΜΠΤΗ ΚΑΙ Η ΕΒΔΟΜΗ

ΒΙΕΝΝΗ μεσημέρι Πέμπτης – Φήμη εκυκλοφόρησε σήμερα ενταύθα, κατά την οποίαν η Πέμπτη και η εβδομή Μεραρχία του Ελληνικού στρατού προελάσασαι νικηφόρος κατόπιν ατάκτου υποχωρήσεως των Βουλγάρων διέβησαν τον Στρυμόνα ποταμόν εις διάφορα σημεία και κατεσκήνωσαν την νύκτα μίαν ώραν έξωθι των Σερρών.

Οι Βούλγαροι εγκατέλιπον την πόλιν, κατά την φήμην ταύτην, λίαν πρωί δε τα Ελληνικά στρατεύματα εισήλθον θριαμβευτικώς εις τας Σέρρας, αποθεώμενα παρά των κατοίκων.

Σ.Σ. Ενταύθα ουδεμία υπάρχει σχετική επίσημος πληροφορία μέχρι της ώρας ταύτης.

Το *Νέον Αστυ* συνέχισε να δημοσιεύει καταγγελίες για «βουλγαρικά όργια», αυτή τη φορά σε βάρος των μουσουλμανικών πληθυσμών που ζούσαν στα χωριά της ευρύτερης περιοχή της Ηράκλειας και του Σιδηροκάστρου:

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ, ΟΙ ΣΥΜΜΑΧΟΙ ΚΑΙ... Η ΧΟΛΕΡΑ

[...] Οι Μουσουλμάνοι των παρά Μπίλες Τουρκικών συνοικισμών μη δυνάμενοι να υποστώσι τα μαρτύρια εις τα οποία τους υποβάλλουσιν οι Βούλγαροι εγκαταλείπουσι τας εστίαις των και φεύγουσι.

Συμφώνως προς την υπό των Βουλγαρικών αρχών της αυτής κωμοπόλεως υποβληθείσαν πρότασιν όπως αντί 1000 λιρών απαλλαγώσι πάντες οι ομογενείς της στρατολογίας πλείστοι τούτων συνέλεξαν 100 λίρας και μετέβησαν ίνα τας παραδώσωσι εις τας αρχάς. Αύται όμως δεν τας εδέχθησαν και απήντησαν ότι θα απαλλαγώσι της στρατολογίας μόνον όταν γείνωσι Βούλγαροι.

Αι Βουλγαρικά αρχαί Βαρακλή Τζουμαγιάς επέβαλλον εις πάντας τους μουσουλμάνους κατοίκους της πόλεως ταύτης και των πέριξ όπως εργάζονται επί τέσσαρας ημέρας προς επιδιόρθωσιν των οδών των αγουσών από της κωμοπόλεως εις Σέρρας και από της κωμοπόλεως εις τους Πρόσνικ⁸ και Δεμίρ Χισάρ.

Το μέτρον τούτο εφηημόσθη προσωρινώς μόνον εις τους Μουσουλμάνους, ετοιμάζεται όμως κατάλογος και των ομογενών όπως και ούτοι υποστώσιν αυτήν την τύχην.

Εις την Πετρίτσαν, κωμόπολιν υπαγομένην εις την διοίκησιν Σερρών τακτικοί βούλγαροι στρατιώται και κομιτατζήδες αφιχθέντες εσχάτως εκ Τσατάλτζας⁹ και Μπουλαήρ προέβησαν εις νέας βιαιοπραγίας κατά των μουσουλμάνων τινάς των οποίων κατέσφαζαν.

Η γαλλόφωνη, ελληνική εφημερίδα *Messenger d'Athènes* δημοσίευσε (στα γαλλικά) ολόκληρη την επιστολή εκπροσώπων του ελληνικού πληθυσμού της ανατολικής Μακεδονίας προς ξένους δημοσιογράφους, στην οποία περιγράφονταν περιστατικά καταπίεσής τους από τις βουλγαρικές αρχές

Υπόμνημα εκπροσώπων Ελλήνων της ανατολικής Μακεδονίας

[...] Η σφαγή μεταξύ 800 και 900 μουσουλμάνων στην πόλη των Σερρών, που είναι αρκετά γνωστή, δεν έγινε για άλλο σκοπό, παρά για τη φυσική εξόντωση του ελληνικού πληθυσμού, τα εμπορικά συμφέροντα του οποίου ήταν αυστηρώς εναρμονισμένα με των μουσουλμάνων που σκοτώθηκαν. Ήταν η εκτέλεση ενός μέρους του σχεδίου, που στήθηκε από τους συμμάχους μας. Το δεύτερο μέρος εκτελέστηκε με τον εξής τρόπο:

Επέταξαν για λογαριασμό της κυβέρνησης όλα τα εμπορεύματα που βρέθηκαν σε διάφορα μαγαζιά και αντιστοιχούσαν στο ποσό των 4.000.000 φράγκων, δίνοντας γι' αυτά αποδείξεις (raspiska) που δεν αναγνωρίζονται από τις επίσημες βουλγαρικές αρχές. Οι περισσότερες από αυτές τις αποδείξεις στη θέση της υπογραφής έχουν τη σημείωση: ευχαριστώ, στο επανιδείν κλπ. Εξάλλου, απέσπασαν διά της βίας όλα τα οικόσιτα ζώα των χωρικών, ώστε αυτοί οι φτωχοί άνθρωποι δεν έχουν ούτε ένα μέσο για να εργαστούν στα χωράφια τους και θα υποφέρουν από την πείνα, αν δεν υποφέρουν ήδη. Τα ζώα που αρπάχθηκαν, στάλθηκαν στη Βουλγαρία.

Πέρα από την υλική εξόντωση του ελληνικού πληθυσμού, ξεκίνησαν επίσης απειλές κατά της ζωής των κατοίκων και πράξεις κατά της τιμής τους. Οι διαμαρτυρίες των κατοίκων και του επισκόπου της πόλης των Σερρών όχι απλά δεν λήφθηκαν υπόψη, αλλά απορρίφθηκαν με απειλές θανάτου.

[...] Στις Σέρρες, οι βουλγαρικές αρχές διέταξαν τους εμπόρους να τοποθετήσουν στις προσόψεις των καταστημάτων τους πινακίδες στα βουλγαρικά, όταν κανείς δεν γνωρίζει αυτήν τη γλώσσα. Όποιος δεν τοποθέτησε τέτοια πινακίδα, τιμωρήθηκε με πρόστιμο 50 φράγκων. Σε κάθε γιορτή, οι κάτοικοι εξαναγκάστηκαν να στολίζουν τα σπίτια τους με βουλγαρικές σημαίες. Πριν την υπογραφή της ειρήνης στο Λονδίνο επιστράτευσαν όσους κατοίκους μπορούσαν να σηκώσουν όπλα, αντίθετα από το διεθνές δίκαιο. Μετά την κατοχή, οι Βούλγαροι δεν έχουν διευκολύνει τα μέσα μεταφοράς κι έτσι η πόλη των Σερρών στερείται τροφίμων και οι κάτοικοι υποφέρουν από την πείνα. Τα ζώα που επιτάχθηκαν στις Σέρρες μεταφέρθηκαν στη Δράμια, όπου πουλήθηκαν, και όσα επιτάχθηκαν στη Δράμια, πουλήθηκαν στις Σέρρες.

8 η σημερινή Σκοτούσα

9 η σημερινή Χωριστή Δράμιας

Λίγες μέρες μετά την κατάληψη των Σερρών, εν όψει του ερχομού στις Σέρρες της Α.Υ. του πρίγκιπα διαδόχου της Βουλγαρίας για επίσκεψη στην πόλη, ο αρχικομισατζής Γιάνκοφ, συνοδευόμενος από αστυνομικούς και στρατιώτες, γύρισε τα σπίτια της υψηλής κοινωνίας ζητώντας έπιπλα, σεντόνια κρεβατιού, σερβίτσια για τσάι, για καφέ κλπ., ώστε να ετοιμάσει μια κατοικία άνετη για την Α.Υ. Για το σκοπό αυτό, επελέγη η αριστοκρατική οικία του Νασίντ μπέη. Μετά την αναχώρηση του πρίγκιπα Βόρις, οι ενδιαφερόμενοι ζήτησαν από τον στρατηγό Βουλίροφ να τους επιστρέψει τα πράγματα που πήρε ο Γιάνκοφ. Ο στρατηγός τους απάντησε ότι έπρεπε να περιμένουν λίγες ημέρες ακόμη, επειδή η Α.Υ. θα ξαναρχόταν. Ωστόσο, καθώς οι ενδιαφερόμενοι έβλεπαν ότι ο καιρός περνούσε και ο πρίγκιπας δεν ερχόταν, επανέλαβαν το αίτημά τους, όμως τους απάντησαν να περιμένουν λίγο καιρό ακόμη. Δυστυχώς, μαθαίνουμε ότι όλα τα κινητά πράγματα έχουν μεταφερθεί στη Σόφια, εκτός από ένα ασημένιο σερβίτσιο τραπεζιού, που ανήκει σ' έναν Αυστριακό, ο οποίος το πήρε πίσω, μετά από διαμαρτυρία του προξενείου της Αυστρίας.

Οι ιερείς και οι δάσκαλοι κακοποιήθηκαν. Οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί, που είναι πολυάριθμοι στις Σέρρες, μπαίνουν διά της βίας στα ελληνικά σπίτια σπάζοντας τις πόρτες. Τα ελληνικά σχολεία καταλήφθηκαν από τους στρατιώτες, ενώ το βουλγαρικό σχολείο λειτουργεί, και ως απάντηση στις διαμαρτυρίες, μας λένε ότι πρέπει να πάμε στο βουλγαρικό σχολείο για να μάθουμε τη γλώσσα. Είναι αλήθεια ότι σε καιρούς πολέμου όλα τα κράτη επιτάσσουν τ' αναγκαία αποκτήματα, όμως αυτό γίνεται από ειδικές επιτροπές, αναγνωρισμένες από τις αρχές, ενώ οι Βούλγαροι το κάνουν άγρια και παντού, όπου μπαίνουν, σπάζουν, κλέβουν, καταστρέφουν ό,τι βρίσκεται μπροστά στα μάτια τους. Αντίστοιχα οι αξιωματικοί μπαίνουν μέσα στα σπίτια και καταλαμβάνουν το δωμάτιο που τους φαίνεται ότι είναι το καλύτερο και εξαναγκάζουν τους ενοίκους να μιλούν βουλγαρικά, μια γλώσσα που ποτέ δεν γνώριζαν.

Εμποδίζουν τους εμπόρους να έχουν Έλληνες υπαλλήλους. Πρέπει ν' απασχολούν Βουλγάρους! Όμως πού να τους βρουν; Το κακό γι' αυτούς είναι ότι οι κάτοικοι των Σερρών είναι όλοι Έλληνες.

Για να σας δώσουμε ένα παράδειγμα της βουλγαρικής δικαιοσύνης: Λίγους μήνες μετά τη γενική λεηλασία των τουρκικών μαγαζιών των Σερρών, ανακάλυψαν σ' ένα ξενοδοχείο ένα μέρος από κλεμμένα εμπορεύματα, που ανήκαν σ' έναν μουσουλμάνο, ο οποίος εν τω μεταξύ κηρύχθηκε νεκρός από το δικαστήριο των Σερρών. Αυτά τα εμπορεύματα κατασχέθηκαν, εποπτεύονταν και κλείστηκαν σ' ένα κιβώτιο, όπως όταν ανήκουν σε νεκρό μουσουλμάνο. Όταν μετά από μια εβδομάδα οι κληρονόμοι παρουσιάστηκαν για ν' αποκτήσουν την παρακαταθήκη της βαλίτσας, προς μεγάλη τους κατάπληξη εκείνη βρέθηκε άδεια και οι φτωχοί άνθρωποι ικανοποιήθηκαν δεχόμενοι τα συλλυπητήρια των περίφημων αρχών. Η ασφαλιστική εταιρία «Η Εθνική» υπέστη ζημίες 200.000 φράγκων από αποζημιώσεις που καταβλήθηκαν στις οικογένειες θυμάτων των Βουλγάρων. Λεπτομερής έκθεση επιδόθηκε στην προαναφερθείσα εταιρία.

Στο Μπαρακλή Τζουμαγιά. Επιτροπές, συνοδευόμενες από ένοπλους στρατιώτες, συλλέγουν υπογραφές για μια διακήρυξη, όπου σημειώνεται ότι ο πληθυσμός δέχεται εκούσια το θρησκευτικό σχίσμα. Στο ίδιο χωριό, τα βουλγαρικά στρατεύματα έχουν καταλάβει το ελληνικό σχολείο, το οποίο δεν χρειάζονται, και καμαρώνουν για την καταστροφή όλων των θρανίων με την απλή δικαιολογία ότι το σχολείο ανήκει στην ελληνική κοινότητα.

Εξάλλου στο ίδιο χωριό, επέταξαν όλα τα ζώα των χωρικών και τα εξήγαγαν στη Βουλγαρία, ώστε οι χωρικοί αρχίζουν να παραπονιούνται για πείνα.

Στο διαμέρισμα Μπαρακλή-Τζουμαγιά (κοντά στις όχθες του Στρυμόνα) πράξεις αγριότητας διαπράττονται εναντίον φτωχών χωρικών, οι οποίοι είχαν τη δυστυχία να πέσουν στα χέρια αυτών των τήρων, ανάξιοι να ζουν μαζί με πολιτισμένες χώρες, όνειδος για τον 20ο αιώνα που ανέχεται, στην Ευρώπη, ένα λαό βαρβάρων. Καθημερινά είμαστε παρόντες σε βιασμούς γυναικών και παρθένων, έτσι ώστε οι χωρικές δεν έρχονται να δουλέψουν τη γη τους από φόβο μήπως ατιμαστούν από αυτά τα τέρατα. Ο θερισμός δεν μπορεί ν' αποδώσει και οι σοδειές διατρέχουν τους χειρότερους κινδύνους.

Βιασμοί γενικά διαπράχθηκαν σε γυναίκες και νεαρές μουσουλμάνες στο Μπαρακλή-Τζουμαγιά.

Στο Ερνί-Κιόι¹⁰ ένα κοριτσάκι 12 ετών, ενόσω έμασχε για νερό έξω από το χωριό, βιάστηκε άγρια και επανειλημμένα από δύο αστυνομικούς της Τζουμαγιάς, ώστε την επόμενη μέρα, η καμμενούλα εξέπνευσε.

---

10 το σημερινό Ποντισμένο

Ο πατέρας της, ο θεός της και ο ξάδελφός της σκοτώθηκαν από έναν ιππέα του στρατού του Θεοδώρου μπροστά στα μάτια όλων των χωρικών και των αξιωματικών.

Στη Βέτρινα¹¹ 250 άνδρες σφαγιασθηκαν σε μία μόνο μέρα. Οι γυναίκες και οι νεαρές κοπέλες αιμαζώνται καθημερινά από τους στρατιώτες. Οι Βούλγαροι χωρικοί αυτού του διαμερίσματος έχουν εξουσιοδοτηθεί να θερίσουν τα χωράφια των μουσουλμάνων για δικό τους λογαριασμό.

Χωριό Μπαρακλή. Οι Βούλγαροι μεταχειρίζονται τους Έλληνες και τους Μουσουλμάνους σαν σκλάβους και μάλιστα μπροστά στα μάτια των επίσημων αρχών. Ακόμη κι ο Έλληνας ιερέας του χωριού υποχρεώθηκε να γίνει कारαγωγέας και να μεταφέρει δημητριακά από το Μπαρακλή στο Δεμίρ Ισσάρ.

Στο Πρόσνικ. Ο Χατζή Πανταζής και τρεις άλλοι χωρικοί, μεταβαίνοντας από τις Σέρρες στη Θεσσαλονίκη, συνελήφθησαν στο σταθμό των Ποροϊών και υποχρεώθηκαν να επιστρέψουν στο Πρόσνικ, αφού ξυλοκοπήθηκαν άγρια. Λίγο καιρό αργότερα, ύστερα από μια διαμάχη που έλαβε χώρα στο χωριό, ο Χατζή Πανταζής, οι δυο γιοί του και δυο ακόμη χωρικοί του Πρόσνικ φυλακίστηκαν στις Σέρρες, όπου βρίσκονται ακόμη, χωρίς να τους ανακρίνουν κι αυτό για να τους εξαναγκάσουν να γίνουν Βούλγαροι. Στο ίδιο χωριό, η κυρία Παπανικολάου καταδικάστηκε σε φυλάκιση τριών μηνών, επειδή απείλησε μ' ένα τσεκούρι στο χέρι δύο Βούλγαρους στρατιώτες, που μπήκαν στο σπίτι της με την ψεύτικη πρόφαση να επιτάξουν τα δύο της βόδια, όμως, στην πραγματικότητα, είχαν έλθει για να αιμαζούν την υπηρέτριά της. Στο ίδιο χωριό επίσης, οι Έλληνες χωρικοί εξαναγκάστηκαν να μεταφέρουν στην πλάτη το χώμα που χρειαζόταν για ν' αποξηράνουν δύο σαπισμένα έλη πολύ μεγάλων διαστάσεων.

Στο Σάβιακο¹². Η μητέρα του Ιωάννη Ρεμπέ, υπέκυψε ύστερα από άγριο ξυλοδαρμό. Αυτή η τιμωρία της επιβλήθηκε, επειδή ο γιος της, που αναζητείται, δεν βρέθηκε στο σπίτι της. Όλοι οι Έλληνες αυτού του χωριού εξαναγκάστηκαν να εκτελέσουν στρατιωτική υπηρεσία και όποιοι δεν το κάνουν, αποστέλλονται σε προκεχωρημένα φυλάκια.

Ο κ. Δ. Ματσίκας, έμπορος από το Μπαρακλή-Τζουμαγιά, ξυλοκοπήθηκε βίαια, επειδή δεν παραχώρησε της θέση του σ' ένα καφεενείο στη σύζυγο ενός Βούλγαρου αξιωματικού, που έφτασε από το Δεμίρ Ισσάρ. Ο αφοπλισμός των κατοίκων έγινε κατά έναν παράξενο τρόπο. Ήταν μια πρόφαση για κλοπές διαφόρων ειδών. Στο Δεμίρ-Ισσάρ, όλοι οι Έλληνες κλήθηκαν υπό τα βουλγαρικά όπλα και όλοι οι στρατιώτες κατέλαβαν διά της βίας τα ελληνικά σπίτια, ενώ πάνω από 800 τουρκικά σπίτια έμειναν άδεια. Ο διευθυντής του γυμνασίου κ. Δημητρακόπουλος συνελήφθη και μεταφέρθηκε στις Σέρρες χωρίς καμία αιτιολογία. Δεν ξέρουμε τι απέγινε. Κάθε είδους βιαιότητες γίνονται καθημερινά σ' αυτήν την πόλη [...]

11 το σημερινό Νέο Πετρίτσι

12 το σημερινό Βαμβακόφυτο

21 ΙΟΥΝΙΟΥ

Αρχισαν να δημοσιεύονται οι πρώτες πληροφορίες σχετικά με τη μάχη της Νιγρίτας και την απελευθέρωση της πόλης. Ειδικότερα, τα επίσημα τηλεγραφήματα που δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες το διήμερο 21 και 22 Ιουνίου ήταν τα εξής:

Κατά τας πληροφορίας του τηλεγραφητού της Νιγρίτης, ο ημέτερος στρατός εισήλθεν εις την Νιγρίταν, ην εύρε κατεστραμμένην διά πυρός υπό των Βουλγάρων υποχωρησάντων, οίτινες κατεκρεούργησαν τους υπολειφθέντας εκεί κατοίκους. Το αυτό έπραζαν προ τινων ημερών και εις τους υπολειφθέντας κατοίκους της Μπογδάντης.

ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ

Μεραρχία δρώσα προς διεύθυνσιν Λιγκοβάνης¹³, εξηκολούθησε προέλασιν αυτής απωθούσα εχθρόν. Εν τέλει μετά σφοδρόν αγώνα κατέλαβε Λιγκοβάνην, αιχμαλωτίσασα ολόκληρον λόχον μετά αξιωματικών του.

Εχθρός εκδιωχθείς μετά μεγάλων απωλειών υποχωρεί εν αταξία προς βορράν. Ημετέρα ανατολική στρατιά προελαύνει εξαναγκάζουσα εχθρόν εις εσπευσμένην υποχώρησιν προς την γέφυραν του Στρυμόνος.

Εκυρίευσε τρία έτι πυροβόλα πλην ήδη κυριευθέντων και άφθονον υλικόν πολέμου εγκαταλειφθέν εχθρού εν τη φυγή του. Νιγρίτα ανακατελήφθη παρ' ημετέρων.

Αλλ' η μέχρι της χθες ανθούσα αμιγής κομύπολις δεν είναι πλέον ειμή φρικιαστικός συμφυρμός καπνίζόντων ερειπίων και σωρών ανθρωπίνων σφαγίων.

Βούλγαροι υποχωρούντες παρέδωκαν ανθρώπους και πράγματα εις τον θηριωδέστερον όλεθρον.

Πάντες οι εναπομείναντες εν τη πόλει κάτοικοι κατά το πλείστον γέροντες και ανάπηροι κατεσφάγησαν αγρίως, καθ' οδόν δε κατέκοπτον άνευ ελέους τους πρόσφυγας, ους συνήντων, κατά το πλείστον γυναικόπαυδα. Πριν εγκαταλείψουν την πόλιν έθεσαν απανταχού πυρ εις τρόπον ώστε ουδεμία οικία διέφυγε την καταστροφήν της πυρπολήσεως.

(Γραφείον Στρατιωτικών Πληροφοριών)

Νιγρίτα και πεδιάς αυτής παρουσιάζουσιν οικτρόν θέαμα. Οι Βούλγαροι εν τη ατάκτω αυτών υποχωρήσει δεν άφησαν παρά σωρόν καιομένων ερειπίων και πληθύν πτωμάτων γυναικοπαίδων και γερόντων. Αιχμαλώτους συνελάβομεν περί τους 150. Πλήθος πτωμάτων Βουλγάρων, όπλων και υλικού εξαρτήσεως είναι εσπαρμένον καθ' όλον το μήκος της στενωπού διαρκείας πλέον της 1/2 ώρας.

21/6 ώρα 5.15' π.μ.

ΣΩΤΗΛΗΣ

Οι Βούλγαροι φεύγοντες εκ Νιγρίτης προέβησαν εις φρικώδεις σφαγάς. Εδόθησαν διαταγαί όπως μη θάψωσι τα πτώματα, ίνα οι αναχωρήσαντες νύκτωρ διά Νιγρίταν απεσταλμένοι ευρωπαϊκών εφημερίδων βεβαιωθώσι δι' αυτοψίας περί των ακατανομάστων θηριωδιών του Βουλγαρικού στρατού κατ' άόπλων χωρικών και γυναικοπαίδων.

(Τηλεγράφημα Γραφείου Τύπου Θεσσαλονίκης)

13 η σημερινή Ξυλόπολη Θεσσαλονίκης

Το ίδιο βράδυ, το κύριο άρθρο της απογευματινής εφημερίδας *Εστία* παρομοίαζε την καταστροφή της Νιγρίτας μ' εκείνη της Χίου από τους Τούρκους το 1822. Αναφορά σε αυτό θα γινόταν τις επόμενες μέρες από πολλές γαλλικές εφημερίδες. Ο συντάκτης καλούσε την ελληνική κυβέρνηση να καταστήσει το μέγεθος της καταστροφής γνωστό σ' όλον τον κόσμο, ενώ τόνιζε την ηθική υποχρέωση των ξένων λαών να ταχθούν στο πλευρό των Ελλήνων και να αντιδράσουν απέναντι στη βαρβαρότητα του βουλγαρικού στρατού, την οποία καυτηρίαζε σε εξαιρετικά επιθετικό τόνο (ιδιαίτερα σε ορισμένα αποσπάσματα, που έχουν παραληφθεί). Ακολουθεί το μεγαλύτερο και πιο χαρακτηριστικό μέρος του άρθρου της εφημερίδας:

Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΧΙΟΣ

Ένα λακωνικόν τηλεγράφημα, συνταχθέν εν βία μέσα εις την ιλιγγιώδη ορμήν της Ελληνικής προελάσεως και της Βουλγαρικής φυγής, εξακοντίζει εις τον πολιτισμένον κόσμον το θλιβερόν άγγελμα. Μία κομώπολις ανθηρά πεντακοσίων οικογενειών είνε τώρα σωρός ερειπίων, παράταξις μαύρων καϋμένων τοίχων, παχύ στρώμα τέφρας. Και μεταξύ των ερειπίων και των καϋμένων τοίχων σιγοκαίονται τα πτώματα γερόντων και γυναικών και παιδιών, τα οποία έσφαζαν οι άνανδροι φυγάδες εις το διάστημα που τους έμενε να πάρουν αναπνοήν από το τρέξιμον.

Εις τον νέον Ελληνικόν ιερόν αγώνα η άπληστος θεότης του Αίματος εχρειάζετο θύματα. Και η Νιγρίτη προσεφέρθη ολόκληρος εις τον υπέροχον βωμόν της εθνικής θυσίας. Όπως η Χίος του αγώνος του 21, η Νιγρίτη του αγώνος του 1913 φωτίζει με τας φλόγας την τον κόσμον, διά να δείξη την ιερότητα της προσπαθείας αφ' ενός, την βδελυρότητα των ανάνδρων αφ' ετέρου. Και από τας δύο πενήτους σελίδας, αι οποίαι εις απόστασιν ενός σχεδόν αιώνος προστίθενται εις την ατελείωτον ακόμη ιστορίαν της Ελληνικής φυλής, μέσα από τας φλόγας αναγεννάται ο μυθολογικός φοίνιξ της Ελληνικής αυτοπεποιθήσεως, της Ελληνικής εμμονής εις την ιδέαν και εις το σύμβολον και εις την αποστολήν της φυλής.

Αυταί είνε αι σκέψεις, τας οποίας γεννά εις την Ελληνικήν ψυχή η καταστροφή της Νιγρίτης.

Απομένει τας σκέψεις αυτάς να τας γεννήση η μεγάλη θυσία εις την παγκόσμιον ψυχήν. Είνε ανάγκη να τονισθή εις την ανθρωπότητα ότι από την Τουρκικήν θηριωδίαν του 1821 η Βουλγαρική θηριωδία του 1913 δεν διαφέρει κατά τίποτε. Αν εξηγήρθη τότε η Ευρώπη ολόκληρος και επέταξαν τα πρώτα των φύλλα αι ρίζαι του φιλελληνισμού, ο οποίος επί τρία τέταρτα αιώνος έκτοτε ηνόνησε και εβοήθησε την Ελληνικήν υπόθεσιν, παρουσιάζεται η ευκαιρία να εξεγερθή διπλασίως τώρα η παγκόσμιος ψυχή εναντίον της κτηνώδους βαρβαρότητος, της στιγματιζούσης την εποχήν μας.

[...] Ελπίζομεν ότι η Ελληνική Κυβέρνησις, η εκπροσωπούσα τον Ελληνισμόν ολόκληρον, δεν θα αφήση να περάσει απαρατήρητος η τρομερά εξαφάνισις της Νιγρίτης.

Όλα τα μέσα της δημοσιότητας είνε ανάγκη να τεθούν εις χρήσιν και όλα αι πηγαί των πληροφοριών να εξαντληθούν. Σήμερον τα μέσα είνε άφθονα πλέον και εις ολίγας ώρας το θλιβερόν πυροτέχνημα της Νιγρίτης, με όλην του την φρίκην, είνε εύκολον να σκορπίση την λάμψιν του εις τα πέρατα του κόσμου. Η καταστροφή της Χίου εγνώσθη εις την Ευρώπην δύο εβδομάδας μετά την συντέλεσίν της. Η καταστροφή της Νιγρίτης είνε ανάγκη να μεταδοθή με όλην την ταχύτητα του σύρματος, να διαιωνισθή με όλων των τελειοποιήσεων τας φωτογραφίας.

Η Νιγρίτη, εξαφανιζομένη αύτανδρος από τον χάρτην της γης, πρέπει να δώση τουλάχιστον εις τας ψυχάς των γερόντων και των γυναικών και των παιδιών που κατεκρεουργήθησαν, την ικανοποίησιν, ότι με τας καιομένας των σάρκας εφώτισαν την ανθρωπότητα, ώστε να ιδή μέχρι της ελαχίστης της λεπτομερείας την κτηνώδη, την άπίστευτον, την υπερτουρκικήν βαρβαρότητα.

Στη δεύτερη σελίδα, η ίδια εφημερίδα έδινε περισσότερες πληροφορίες για τις απώλειες του βουλγαρικού στρατού στη μάχη της Νιγρίτας, βάσει ιδιαίτερου τηλεγραφήματος.

«Αι απώλεια του Βουλγαρικού στρατού λόγω της ορμητικότητας της Ελληνικής επιθέσεως αλλά και της συγχύσεως εν τη πανικοβλήτω αυτού υποχωρήσεως υπολογίζονται εις ογκώδεις αριθμούς. Ούτω κατά πληροφορίας εκ Νιγρίτης οι φεύγοντες Βούλγαροι επί του πεδίου της μάχης οκτακοσίους νεκρούς και διπλασίους αφήκαν τραυματίας. Εις τα άλλα επίσης πεδία των συγκρούσεων αι Βουλγαρικά απώλεια είνε καταπληκτικά».

Η **Εστία** δημοσίευσε επίσης εν συντομία πληροφορίες για άσκηση τρομοκρατίας στις Σέρρες και τον αποκλεισμό των γύρω χωριών, με σκοπό τον υποχρεωτικό εκβουλγαρισμό των κατοίκων.

ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΧΩΡΙΩΝ

Κατ' ιδιωτικές πληροφορίας εκ Θεσσαλονίκης η τρομοκρατία των Βουλγάρων εν τη περιφέρεια Σερρών υπερέβη παν όριον. Τα διάφορα Ελληνικά χωρία απεκλείσθησαν και η μεταξύ των επικοινωνία απηγορεύθη, πάντες δε οι Έλληνες εκβιάζονται να υπογράψουν δηλώσεις ότι είνε Βούλγαροι.

Αι φρικαλεότητες και οι εκβιασμοί των εις ημερησίαν διάταξιν.

Η **Εφημερίς** γνωστοποίησε τηλεγράφημα από το Λονδίνο, που περιέγραφε συνοπτικά τον αντίκτυπο, που η καταστροφή της Νιγρίτας είχε προκαλέσει στις ευρωπαϊκές εφημερίδες.

ΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΦΡΙΚΑΛΕΟΤΗΤΕΣ Ο ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, Παρασκευή, ώρα 10 π.μ. - Αι αγγλικαί εφημερίδες δημοσιεύουν τηλεγραφήματα εκ Παρισίων, καθ' α ο «Χρόνος» εν άρθρω αυτού μέμφεται σφοδρότατα των Βουλγάρων εξ αφορμής των αναγγελιομένων εν Μακεδονία οργιασμών και των φρικαλεοτήτων, εις ας ούτοι εξετράπησαν κατ' αόπλων πληθυσμών εις Νιγρίταν και άλλας πόλεις, όπου κατεκρεούρησαν τους κατοίκους και παρέδωκαν τα πάντα εις το πυρ.

Ο «Χρόνος» στιγματίζων τα βουλγαρικά ταύτα όργια επικαλείται την επέμβασιν των Μ. Δυνάμεων παρά τη Κυβερνήσει της Σόφιας, όπως τερματισθή κατάστασις αγρία κατασχύνουσα την ανθρωπότητα.

Η **Αμάθεια** της Σμύρνης αναδημοσίευσε ανταπόκριση της ελβετικής **Νέας Εφημερίδας της Ζυρίχης** για τα «βουλγαρικά όργια» στη Μακεδονία. Ένα απόσπασμα αναφερόταν στις Σέρρες¹⁴:

Οι ξένοι διά τα όργια

«... Μιας άλλης δασκάλας στις Σέρρες εξόρουζαν τους οφθαλμούς, επειδή αυτή, αν και δήθεν έχει γονείς Βουλγάρους, προ πολλού πεθαμένοι, είχε γίνει Ελληνίδα. Οι Έλληνες σωρηδόν φεύγουν από τις Σέρρες για τη Θεσσαλονίκη είτε πεζή είτε σιδηροδρομικώς ή και με άμαξες. Οι αμαξηλάτες γνωρίζοντας το σοβαρό κίνδυνο, τον οποίο διατρέχουν οι Έλληνες στις Σέρρες, απαιτούν απ' αυτούς μυθώδη ποσά. Εν γένει οι Έλληνες διατελούν υπό τέτοια τρομοκρατία, ώστε αναγκάζονται να ζητούν τη σωτηρία τους μόνο στη γρήγορη φυγή...»

14 Όσα δημοσιεύματα του ξένου τύπου αναπαράγονταν από ελληνικές εφημερίδες, θα αποδίδονται εδώ στη δημοτική.

22 ΙΟΥΝΙΟΥ

Η πρωινή εφημερίδα *Πατρίς* σχολίασε στο πρωτοσέλιδο άρθρο της την καταστροφή της Νιγρίτας, με τον συντάκτη να εκφράζει τον αποτροπιασμό του, αλλά και να ειρωνεύεται τους «ψευδο-Πρώσους της Ανατολής», οι οποίοι μέχρι τότε θεωρούνταν ως ο πιο προοδευμένος λαός των Βαλκανίων.

ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΗΣ

Φωτιά και αίμα είνε τα ίχνη, τα οποία αφήνουν οι Βούλγαροι οπίσω των φεύγοντες επαισχύντως προ της ορμής του Ελληνικού στρατού. Πυρπολούν και σφάζουν, αυτοί οι οποίοι επιστεύθησαν επί τόσα έτη από τον πολιτισμένον κόσμον, ότι ήσαν οι εκπολιτιστάι της Ανατολής.

Εάν ο πόλεμος είνε διά τους πολλούς κάτι τρομερόν, οι Βούλγαροι εφρόντισαν ν' αποδείξουν εις αυτούς, ότι γνωρίζουν να του προσδώσουν φρίκην, την οποίαν δεν είχε αισθανθή έως τώρα ο πολιτισμένος κόσμος.

Το ολοκαύτωμα της Νιγρίτας και όλων των άλλων ανθούντων χωρίων και κωμοπόλεων των πέραν της Θεσσαλονίκης, τα οποία εγκαταλείπουν οι νικημένοι απόγονοι του Κρούμου, επισφραγίζουν το έργον των αγρίων επιδρομέων εις τας Ελληνικάς χώρας.

Γέροντες, γυναίκες, παιδιά σφάζονται αλύπητα από τα αιμοχαρέστερα των τίγρεων και των υαινών ανθρώπινα αυτά θηρία και το αθώον αίμα το χυνόμενον εις την γην κοκκινίζει περισσότερον τας ανυψουμένας προς τον ουρανόν φλόγας των καιομένων πόλεων και χωρίων.

Ο πολιτισμένος κόσμος ενώπιον του απαισίου ερυθροπού αυτού θεάματος ας πειστή, ότι ο βάρβαρος παρείσακτος τον ητίμασε γενόμενος δεκτός εις την χορείαν των Ευρωπαϊκών Εθνών.

Η φρίκη που περιπλανάται σήμεραν υπεράνω των μερών, από τα οποία φεύγουν οι νικημένοι ψευδο-Πρώσοι της Ανατολής, διαλαλεί στεντορείως μίαν απανθρωπίαν, που παρομοίαν της δεν εγνώρισε ποτέ η Ευρώπη κατά τους τελευταίους αιώνας. Προ της τρομεράς αυτής φωνής της φωτιάς και του αίματος, ας αναλογισθή ο πολιτισμένος κόσμος ποίον είνε το καθήκον του ενώπιον της νέας ταύτης μάστιγας του Θεού.

Οι υπόλοιπες εφημερίδες αναπαρήγαγαν νεότερες πληροφορίες του Αθηναϊκού Πρακτορείου για βιαιοπραγίες κατά των κατοίκων των χωριών της ευρύτερης περιοχής των Σερρών. Αυτό ήταν το επίσημο τηλεγράφημα, όπως δημοσιεύτηκε στο *Εμπρός*.

ΑΠΟΤΡΟΠΑΙΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΘΗΡΙΩΔΙΑΙ ΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΩΡΙΑ

ΘΕΣ/ΝΙΚΗ, 21 Ιουνίου. (Α.Π.) - Οι βούλγαροι θέλοντες να εκβιάσουν τον Ελληνικόν πληθυσμόν των Σερρών και των περιχώρων να αυτοκηρυχθή ως Βουλγαρικός εξασκούν παν είδος πίεσεως και διαπράττουν θηριωδίας όπως πραγματοποιήσουν τον σκοπόν των.

Διά τούτο απηγόρευσαν την συγκοινωνίαν των κατοίκων των Ελληνικών χωρίων με την πόλιν των Σερρών ως και των χωρίων προς άλλα όπως απομονωθούν οι κάτοικοι και στερηθούν των μέσων να ανακοινώσουν αλλαχού τας καταστροφάς τας οποίας επροξένησαν εις αυτούς οι βούλγαροι.

Οι βούλγαροι κατέλαβον τας εκκλησίας και τα Ελληνικά σχολεία της Γιβνίτσας¹⁵, Εγριδερέ¹⁶, Καρλοκόβας¹⁷, Κλεπουσσανή¹⁸, Αλιστράτη και ελήστευσαν τους κατοίκους των χωρών αυτών.

Ταυτοχρόνως διά των ραβδισμών και φυλακίσεων οι βούλγαροι βάζουν τους κατοίκους να υπογράψουν αίτησιν προς την Βουλγαρικήν κυβέρνησιν διά της οποίας η τελευταία να παρακαλήται να φυλάξη τας χώρας αυτάς και να μη τας παραχωρήση εις τους Έλληνας τους αιωνίους εχθρούς των.

15 Σε άλλες εφημερίδες γινόταν λόγος για το χωριό Γόρνιτσα (ή Γκόρνιτσα), η σημερινή Κρύα Βρύση του ν. Δράμας

16 η σημερινή Καλλιθέα Δράμας

17 ή Καρλίκοβα, η σημερινή Μικρόπολη Δράμας

18 ή Κλεπούσσα, η σημερινή Αγριανή

Βούλγαροι αξιωματικοί και στρατιώται εισήλθον εις το Ελληνικόν χωρίον Νολιανή¹⁹ πλησίον του Ορλιάκ²⁰ όπου ερράβδισαν και εβασάνισαν τους χωρικούς, οι οποίοι παρά πάσας τας δοθείσας διαταγάς υπό των βουλγάρων επέμενον ομολογούντες εαυτούς Έλληνας.

Από την Νόλιανη, οι αυτοί Βούλγαροι, εισήλθον εις το χωρίον Χριστιάν Καμίρα²¹, εις απόστασιν μιας και ημισείας ώρας από τας Σέρρας.

Εκεί κατέσφαζαν τον μουχτάρην του χωρίου ονομαζόμενον Κωνσταντίνον Πανταζήν ένεκα των Ελληνικών αισθημάτων του.

Κατά την νύκτα ελεηλάτησαν όλας τας οικίας του χωρίου και εκόρεσαν τας κτηνώδεις ορμάς των επί πασών των εκεί γυναικών και των κορασίδων.

ΑΠΕΡΙΓΡΑΠΤΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΚΤΗΝΩΔΙΑΙ

Εκείθεν εισήλθον εις το γειτονικόν χωρίον ... αρμίνδον²², ομοίως Ελληνικόν, όπου επίσης ελεηλάτησαν όλας τας οικίας και εβίασαν τέσσαρας γυναίκας, αι οποίαι μόναι απέμειναν εις το χωρίον.

Την αυτήν νύκτα οι Βούλγαροι ούτοι εισήλθον εις τας Ελληνικάς οικίας του χωρίου Σαβιακού, όπου επίσης εβίασαν τας γυναίκας και τας κορασίδας, τας οποίας εκράτησαν αιχμαλώτους προς κορεσμόν των κτηνωδών ορμών των.

Οι Βούλγαροι διατάσσουν τας γυναίκας των χωρικών Σαβιακού, οι οποίοι υπηρετούν εις τον Ελληνικόν στρατόν να χορεύσουν ολόγυμνοι, με κουδούνι κρεμάμενον εις τον λαιμόν των.

Τρεις Βούλγαροι συνέταξαν προ τινων ημερών αναφοράς εις Βουλγαρικήν γλώσσαν προσωρισμένας την μεν πρώτην διά τον Βούλγαρον αρχιμανδρίτην και την άλλην διά τον διοικητήν των Σερρών και ηθέλησαν όπως διατάξουν τους κατοίκους του χωρίου Αγ. Ανάργυροι και Ελιουκαλίου να τας υπογράψουν²³.

Διά των εγγράφων τούτων διεκηρύσσετο ότι οι κάτοικοι των διαμερισμάτων τούτων ήσαν Βούλγαροι.

Επειδή ούτοι ηρνήθησαν, φυσικώς, να υπογράψουν ταύτας, οι συντάκται των αναφορών απήτησαν και επέτυχον ποσόν χρήματος όπως μη καταδιώξουν τούτους ως εχθρούς των Βουλγάρων.

Οι αξιωματικοί του Βουλγαρικού επιτελείου προσφέρονται να επιτρέψουν την αναχώρησιν εις πάντας τους θέλοντας κατοίκους των Σερρών απέναντι ποσού δέκα λιρών κατά κεφαλήν.

Ελαφρώς παραλλαγμένα ήταν τα τηλεγραφήματα που δημοσιεύτηκαν στις υπόλοιπες εφημερίδες.

Ενδεικτικά μεταφέρεται η ανταπόκριση και του απεσταλμένου της *Νέας Ημέρας*:

ΦΡΙΚΩΔΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ ΑΚΑΤΑΝΟΜΑΣΤΑ ΟΡΓΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Η κατάσταση των ομογενών εις τας Σέρρας και την περιφέρειαν αυτών είνε οικτροτάτη. Αι βουλγαρικάί αρχαί ιδούσαι ότι δι' αρπαγών ελληνικών εκκλησιών, σχολείων κοινοτικών και περιουσιών, πιέσεων, απειλών, δολοφονιών, βασανιστηρίων και άλλων οργίων δεν κατορθώνουν να εκβουλγαρίσουν τους ελληνικούς πληθυσμούς, εξεμάνησαν, απέπτυσαν πάντα χαλινόν, δηλούν δε απροκαλύπτως ότι ο σκοπός των είνε να εξαντλήσουν οικονομικώς και εξοντώσουν τον εθνικόν Ελληνισμόν, απομονώσουν δε τον ελληνικόν πληθυσμόν από τον έξω κόσμον, ίνα μη φωνή διαμαρτυρίας ακούεται. Ουδενός Έλληνοσ αναχώρησις επιτρέπεται. Οι χωρικοί ίνα μεταβούν εις τους αγρούς των ανάγκη να λάβουν άδειαν. Ουδεμία επιστολή γίνεται δεκτή εις το ταχυδρομείον αν μη εξελεχθή πρότερον υπό του στρατηγείου των Σερρών. Οι Βούλγαροι ήρπασαν τας εκκλησίας και τα σχολεία των χωρίων Γορνίτσης²⁴, Εγρί-Δερέ, Καολικόβου, Κλεπούενης, Αλιστράτης, τας οποίας ελήστευσαν. Τους κατοίκους πιέζουν να υπογράψουν δήλωσιν ότι γίνονται σχισματικοί με την παράκλησιν όπως η Βουλγαρική Κυβέρνησις μη παραχωρήση τα μέρη εκείνα εις τον προαιώ-

19 ή Νεόλιανη, η σημερινή Βαμβακιά

20 ή Ορλιακo, το σημερινό Στρυμονικό

21 ή Χριστιάν Καμήλα, η σημερινή Άνω Καμήλα

22 Δεν είναι ξεκάθαρο ποιο χωριό εννοούσε ο συντάκτης. Ακριβώς έτσι (με τελείες) ήταν γραμμένο στην εφημερίδα

23 Έννοεί τις συνοικίες των εκκλησιών Άγιοι Ανάργυροι και Παναγίας της Λιόκαλης.

24 Η Γκόρνιτσα, η σημερινή Καλή Βρύση του νομού Δράμας

νιον εχθρόν, την Ελλάδα. Περισσότερον υποφέρουν τα τμήματα Ζίχνης και Αλιστράτης. Ο Αρχιερατικός Επίτροπος Ζίχνης ήρθε σιδηροδέσιμος μετά 10 προκρίτων εις Σέρρας. Βούλγαροι στρατιώται και κομιτατζήδες χωρικοί διήρπασαν το χωρίον Πορνά και εφυλάκισαν τους προύχοντας. Καταζητούνται οι μετασχόντες άλλοτε εις τον αμυντικόν αγώνα Έλληνες. Βούλγαροι αξιωματικοί, στρατιώται και χωρικοί, εν οίς και ο διαβόητος Μάρκος Αντωνίου εκ Καλένδρας και ο Νικόλας Βελινή, μεταβάντες εις τα ελληνικά χωρία Νερλιάνη, Άκρα και Ορλιακόν εδήωσαν αυτά και εβασάνισαν τους χωρικούς, διαρπάσαντες τας οικίας των, επειδή επέμειναν λεγόμενοι Έλληνες. Εκ Νερλιάνης μετέβησαν εις Χριστιάν-Καμήλαν και έσφαζαν τον μουχτάρην Κωνσταντίνον Πανταζήν, εμμένοντα εις τον Ελληνισμόν, διήρπασαν οικίας, ητίμασαν γυναίκας και παρθένους. Οι ίδιοι μετέβησαν και εις τα χωρία Χομόνδη και Σαβιάκον και διέπραξαν παρόμοια. Εις το Σαβιάκον υπεχρέωσαν τας γυναίκας των υπηρετούντων εις τον ελληνικόν στρατόν να χορεύωσι ολόγυμνα, φέρουσαι εις τον λαμόν κώδωνα. Εις ολόκληρον την περιφέρειαν των Σερρών και ολόκληρον την βουλγαροκρατουμένην Μακεδονίαν και Θράκην τα ίδια διαπράττονται όργια.

Εξάλλου, στη **Νέα Ημέρα** δημοσιευόταν τηλεγράφημα του ανταποκριτή της εφημερίδας στη Βιέννη, που επιβεβαίωνε τις πληροφορίες αυτές:

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΒΙΑΙΟΠΡΑΓΟΥΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ

BIENNE, 21 Ιουνίου (Του ανταποκριτού μας). - Εις τα ενταύθα Πρακτορεία ελήφθη τηλεγράφημα του Εθνικού Πρακτορείου εκ Θεσσαλονίκης αγγέλλον νέας βιαιοπραγίας των Βουλγάρων, επιδιωκόντων να εξαναγκάσουν τους Έλληνας των Σερρών και των περιχώρων ν' απαρνηθούν τον εθνισμόν των και να δηλώσουν ότι είνε Βούλγαροι. Πάσα επικοινωνία μεταξύ των Ελλήνων των Σερρών και των πέριξ χωρίων απηγορεύθη, πανταχού δε καταλαμβάνονται αι ελληνικά εκκλησία και τα σχολεία. Πλείστοι Έλληνες πρόκριτοι μη θελήσαντες ν' απαρνηθούν τον εθνισμόν των συνελήφθησαν και εφυλακίσθησαν, άλλοι δε υπέστησαν φρικώδη βασανιστήρια. Οι αρνούμενοι να προσέλθουν εις τον βουλγαρισμόν Έλληνες, υποχρεούνται να καταβάλωσι χρηματικόν ποσόν και ούτω μόνον αφήνονται ελεύθεροι, ενώ εξ άλλου οι αξιωματικοί του βουλγαρικού επιτελείου παρέχουν εις τους κατοίκους των Σερρών αδείας αναχωρήσεως, αντί δέκα λιρών εκάστην.

23 ΙΟΥΝΙΟΥ

Η *Αμόλθεια* της Σμύρνης βιάστηκε να αναγγείλει την απελευθέρωση των Σερρών στηριζόμενη στη μαρτυρία Έλληνα από... τη Μυτιλήνη, ο οποίος μάλλον αναφερόταν στην απελευθέρωση της Νιγρίτας.

«Παρ' επιβάτου ελθόντος χθες μεταμεσημβρίαν εκ Μυτιλήνης γνώσθη ότι ελήφθη αυτόθι τηλεγράφημα, κατά το οποίον ο ελληνικός στρατός εισήλθεν εις Σέρρας, αιχμαλωτίσας 3000 Βουλγάρους και καταλάβων 60 τηλεβόλα. Προ της καταλήψεως όμως ο βουλγαρικός στρατός είχε προβή εις σφαγάς».

Αντίθετα, η αθηναϊκή *Εφημερίς* μετέφερε τις εκτιμήσεις αγγλικών στρατιωτικών κύκλων ότι ο δρόμος για τις Σέρρες ήταν ανοικτός για τον ελληνικό στρατό μετά τη νικηφόρα μάχη του Λαχανά.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ Η ΟΔΟΣ ΑΝΟΙΚΤΗ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, Κυριακή ώρα 10 π.μ. -- Η εκπόρθησις υπό του Ελληνικού στρατού της οχυρωτάτης θέσεως του Λαχανά προκαλεί ζωηράν την προσοχήν ολοκλήρου του στρατιωτικού κόσμου της Αγγλίας.

Οι στρατιωτικοί κριτικοί των αγγλικών φύλλων λέγουσιν ότι οι Έλληνες εγένοντο κύριοι σπουδαιότητας στρατηγικού σημείου διά την κυριαρχίαν ολοκλήρου της γραμμής του Στρυμόνος και την οριστικήν νικηφόρον είσοδόν των εις Σέρρας.

Μετά την κατάληψιν του σπουδαιότητας Λαχανά η προς τας Σέρρας οδός είνε ανοικτή πλέον εις τα ραγδαίως βαίνοντα νικηφόρα ελληνικά στρατεύματα.

Έτσι, έστειλε στους Σερραίους ένα λακωνικό μήνυμα αισιοδοξίας και υπομονής.

ΣΙΓΑ ΣΙΓΑ

Βανδαλισμοί και όργια και απειλαί και εις τας Σέρρας. Σιγά σιγά, γενναίοι. Ερχόμεθα και αυτού και θασας δώσωμεν ευκαιρίαν να δείξετε πάλιν την ανδρείαν σας.

Και πάλι η *Εφημερίς* αναδημοσίευσε πληροφορίες για ένα περιστατικό βίας στο χωριό Βρασνά.

ΑΛΛΑΙ ΑΤΙΜΙΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΚΟΜΙΤΑΤΖΗΔΩΝ

Κατά πληροφορίας των Τουρκικών εφημερίδων τριακόσιοι Βούλγαροι κομιτατζήδες υπό άγνωστον αρχηγόν, εισβαλόντες εις το χωρίον Βραστά επί της δεξιάς όχθης του Στρυμόνος και παρά των ομώνυμον κόλπον, επιδόθησαν εις αγρίαν σφαγήν των κατοίκων.

Ευτυχώς ο Ελληνικός στρατός, πληροφορηθείς τούτο, έσπευσε και ανέκοψε την συνέχισιν του ατίμου έργου, διασκορπίσας τους σφαγείς.

Η *Πατρίς* δημοσίευσε τηλεγράφημα του Γραφείου Τύπου Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με το οποίο «Ο στρατηγός Χασάν Ταχσίν πασσάς, ομιλών προς ξένον δημοσιογράφον ενταύθα, εξέφρασε θαυμασμόν διά τους καταπληκτικούς θριάμβους του Ελληνικού στρατού και την εκπόρθησιν ιδίως της στρατηγικής και οχυρωτάτης θέσεως Λαχανά, ήτις αποτελεί, λέγει, την κλείδα της οδού προς τας Σέρρας».

Εν τω μεταξύ, το *Κράτος* συνέχισε για δεύτερη εβδομάδα την αντίκρουση των στατιστικών στοιχείων της βουλγαρικής προπαγάνδας σχετικά με την πληθυσμιακή σύνθεση της Μακεδονίας.

ΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑΙ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ Η ΤΕΡΑΤΩΔΗΣ ΨΕΥΔΟΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΡΑΝΚΩΦ

[...] *Εν Μπαρακλή Τζουμαγιά* γράφει ο Βράνκωφ υπάρχουν 3,552 Βούλγαροι και... 15 Έλληνες! Αλλά έχει καλώς. Αλλά τότε πώς εξηγείται ώστε εν τω ειρημένω χωρίω να υπάρχουν 2 σχολαί βουλγάρων, με 83 μαθητάς, ενώ υπάρχουν **4 σχολαί ελληνικάί** με 230 μαθητάς;

Μυστήριον τη αληθεία της Στατιστικής!

Αναμφιβόλως ο κ. Βράνκωφ θα προβόλη και πάλιν κατά την συνήθειάν του ότι εν Μπαρακλή-Τζουμαγιά, υπάρχουν βούλγαροι και Βλάχοι Ελληνίζοντες. Αλλά τι τέλος πάντων δεν πρέπει να μη θεωρείται και ελληνικόν! Διά της μεθόδου ταύτης ο κ. Βράνκωφ θα έχη πάντοτε δίκαιον, και θα τω είνε δυνατόν κατ' αυτόν τον τρόπον να εκδικηθή και τους Πομάκους, διότι μένει να μάθωμεν εάν οι Πομάκοι δέχονται να είνε Τούρκοι ή να είνε και ούτοι ελληνίζοντες.

Υπάρχουσιν όντως εν Μπαρακλή Τζουμαγιά 5 χιλ. περίπου ελληνομανείς, προσερχόμενοι εκ Θεσσαλίας και εξ Ηπείρου (!) και 300 βουλγαρομανείς κατά μέγιστον όρον. Και οι Γραικομανείς ούτοι δεν έχουσι μόνον 230 μαθητάς εν ταις σχολαίς αυτών αλλά **400!** Επισκεφθών τας σχολάς ταύτας γράφει ο κ. Παγιαρές εισήλθον τας τάξεις αυτών, παρετήρησα τα προγράμματα, και μετ' ευχαρίστου εκπλήξεως παρετήρησα ότι η Γαλλική γλώσσα αποτελεί μέρος των προγραμμάτων τούτων. Ερχόμεθα εις το **Δεμίρ Ισάφ**. Κατά τον κ. Μάρκωφ γραμματέα του Βουλγαρικού Πρακτορείου εν Θεσσαλονίκη, αναπληρούντα και τον Πράκτορα Σερρών, υπάρχουν 1218 οικίαί εξ ων 874 Τουρκικάς, 139 Τσερκέζων (Κυρκασιών), 40 Βλαχικάς, 44 Αθιγανικάς, 157 Γραικομανών και 3 Βουλγαρικάς. Ιδού τι γράφει όμως ο κ. Βράνκωφ, ο οποίος ουδέποτε επέτησε τον πόδα αυτού εν Δεμίρ Χισσάφ, ότι υπάρχουν αυτού **888** Βούλγαροι και 245 Έλληνες, εικός υπάρχουν αυτού δύο σχολαί βουλγαρικά μετά 39 μαθητών, δύο σχολαί ελληνικά μετά 85 μαθητών. Ως παρατηρεί τις παντού υπάρχει επαισθητή διαφορά η οποία χωρίζει τους σχολικούς αριθμούς προς τους αριθμούς του πληθυσμού.

Αλλ' είτε Βλάχοι είτε Βούλγαροι είτε Κινέζοι την καταγωγήν, οι έλληνες του Δεμίρ Χισσάφ διεκήρυξαν και διακηρύττουσιν ότι **είνε έλληνες**, παρ' όλον τον τρόπον τον οποίον ενέσπειραν εις αυτούς αι ορδαί της Βουλγαρικής Κομιτατικής Ενώσεως, ανέρχονται δ' ούτοι εις **1200**, έχουσιν τρεις σχολάς, με σύνολον **180** και ουχί 80 μαθητών ως γράφει η Α. Εξοχ. ο Βράνκωφ [...]

Στο **Εμπρός**, ο Ιωάννης Κονδυλάκης, που υπέγραφε το καθημερινό χρονογράφημα της εφημερίδας με το ψευδώνυμο ΔΙΑΒΑΘΗΣ, περιέγραφε μια συνάντησή του με τον ποιητή Γιώργο Σουρή και τους φίλους του, οι οποίοι συνέκριναν τη συμπεριφορά του βουλγαρικού και του τουρκικού στρατού με αφορμή την καταστροφή της Νιγρίτας, ο δε Σουρή ευχόταν να ήταν νεότερος ώστε να πολεμούσε κι ο ίδιος:

ΝΑ ΗΜΟΥΝ...

Ο Σουρή, αφ' ότου ήρχισεν ο νέος πόλεμος έρχεται την εσπέραν εις την πλατείαν του Συντάγματος, όπου παραμένει μέχρι της 1 μετά τα μεσάνυκτα, περιμένων ειδήσεις. Προχθές την νύκτα επλησίασα τον Σουρικόν όμιλον και ευρήκα τον ποιητήν εκφράζοντα την αγανάκτησιν του κατά των Βουλγάρων διά φοβερών λόγων και φοβερωτέρων μορφασμών.

- Τους αγρείους! Έλεγε. Όσους πιάσωμεν αιχμαλώτους πρέπει να τους βάλωμεν στο Ζωολογικό Κήπο, αφού είνε τέτοια άτιμα θηρία.

- Με τους Τούρκους αιχμαλώτους να τους βάλουν, είπε κάποιος εκ του όμιλου.

- Όχι, είπεν εντόνως ο ποιητής, θα είνε τιμή αναζία για τους αρκουδιαρέους να τους θέσουν εις ίσην μοίραν με τους Τούρκους. Οι Τούρκοι υπήρξαν και γενναίοι και είνε άξιοι σεβασμού εις την ατυχίαν των, οι Βούλγαροι όμως είνε μόνον δόλιοι και θηριώδεις...

- Επί τέλους οι Τούρκοι, είπεν άλλος, έχουν μίαν θρησκείαν η οποία τους διδάσκει να είνε αδυσώπητοι προς τους μη Μωαμεθανούς. Αλλ' οι Βούλγαροι οι οποίοι αν και Χριστιανοί αποδεικνύονται χειρότεροι από τους Τούρκους; Είνε χίλια έτη Χριστιανοί και όμως μένουν απαράλλακτοι με τους Ταρτάρους προγόνους των. Αι καταστροφαί που έκαμαν εις την Νιγηρίταν μας επαναφέρουν εις τας προ οκτακοσίων και χιλίων ετών βαρβαρικάς επιδρομάς.

Παρετήρησα εις τον ποιητήν ότι από τούδε ο στρατός μας έχει πιάσει τόσους Βουλγάρους αιχμαλώτους, ώστε ο χώρος του Ζωολογικού είνε δι' αυτούς ανεπαρκής.

- Να τον ευρύνωμεν. Όσο έρχονται, να τραβάμε κορδέλλα. Η θέσις των είνε με τα θηρία, μολονότι και διά τα θηρία θα είνε ατιμωτική η γειννιάσις ανθρώπων που σφάζουν γυναίκες, παιδιά και γέρους.

Η μεγαλειτέρα κόρη του ποιητού, συμμεριζόμενη την πατρικήν αγανάκτησιν, είπεν έξαφνα:

-Τα τέρατα, να ήμουν άνδρας!..

- Αχ.! Είπεν στενάζας και ο Σουρής, να ήμουν κι εγώ άνδρας! [...]

Τα δωρεάν μαθήματα γεωγραφίας λόγω του πολέμου σχολίαζε ο χρονογράφος της **Εφημερίδος**, που υπέγραφε ως ΦΡΠΣΟΣ, σατιρίζοντας την ανυπομονησία πολλών, οι οποίοι έβλεπαν τις μικρές αποστάσεις στο χάρτη και απορούσαν γιατί ο στρατός δεν είχε φτάσει ακόμα στις Σέρρες!

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

Μαζή με τόσα άλλα πράγματα, τα οποία διδάσκονται ελλιπώς ή καθόλου εις τα σχολεία μας, είνε και το μάθημα της Γεωγραφίας.

Η σοφή παιδαγωγική έκρινεν ότι είνε υπεραρκετόν ήδη να διδάσκεται το μάθημα τούτο εις τας τάξεις του Δημοτικού και Ελληνικού σχολείου και καθ' ον μάλιστα τρόπον διδάσκεται. Εις το Γυμνάσιον οι μαθηταί έχουν επί του προκειμένου σχηματίση σταθεράν ιδέαν της Γεωγραφίας και επομένως δεν τους χρειάζεται τίποτε άλλο. Έχουν φωτισθή τόσο εις τας προηγουμένας τάξεις, ώστε, όταν εισέλθουν εις τον πραγματικόν βίον και την ζωήν, ευρίσκονται εις την δυσχερή θέσιν να ζύνουν επί ώρας το κεφάλι των, αν τοις υποβληθή η αδιάκριτος ερώτησις, αν η Ζυρίχη είνε χερσαίον ή παραθαλάσσιον μέρος.

Αν κατ' εξαίρεσιν ευρίσκονται ελάχιστοι έχοντες κάποιαν ιδέαν Γεωγραφίας, οφείλουν τούτο εις την ιδιαίτεράν των επίδοσιν...

[...] Την δικαιολογημένην αγωνίαν μας έρχονται να ικανοποιήσουν ολίγον οι κρεμασμένοι εις τας προθήκας διαφόρων βιβλιοπωλών χάρται. Διαγωνιζόμεθα όλοι διά να εύρωμεν μίαν θέσιν και κατορθώσωμεν να ανακαλύψωμεν το όνομα, το οποίον μας παρασύρει έως εκεί.

Ζητούμεν με τον δάκτυλον, μετρούμεν τας αποστάσεις αναλόγως της ικανότητος εκάστου και εις το τέλος αριθμός μοιρών, υψών, τοπογραφικών κλιμάκων και χιλιομετρικών αποστάσεων συγχέονται εις ένα τερπνόν κυκεώνα.

- Πού είνε ο Λαχανάς;

- Να τος – απαντά κάποιος θριαμβευτικώς μετά πολύωρον αγωνιώδη αναζήτησιν. Μήπως τα γράφουν καθαρά οι ευλογημένοι.. σου έχουν κάτι μικρά γράμματα, που στραβώνεσαι διά να τα ανακαλύψης.

- Και δεν ανάβεις ένα σπίρτο προτείνει άλλος εις παρακείμενον, διά την εύκολον ανάγνωσιν της νυκτός.

- Να το βρήκα.

- Και πόσο απέχει από τας Σέρρας;

- Μα 65.. 90.. 100.. χιλιόμετρα δεν μπορώ να καταλάβω. Έχουν τόσους αριθμούς εδώ, που ζαλίστηκα.

- Μέτρα, καϊμένε, με ένα μολύβι την απόστασιν από την Θεσσαλονίκην και έτσι θα καταλάβουμε.

- Να λίγο είνε από τας Σέρρας, αύριο, μεθαύριο θα μπούμε μέσα..

Και έτσι συμπληρούνται ή αναπληρούνται όσα το σχολείον δεν κατώρθωσεν. Ο πόλεμος θα έχη ωρισμένως και το αποτέλεσμα να μας κόμη όλους πρώτης τάξεως γεωγράφους...

25 ΙΟΥΝΙΟΥ

Στους χιλιάδες Έλληνες και Τούρκους πρόσφυγες που προσπαθήσουν να ξεφύγουν από τη «βουλγαρική ατιμία» αναφέρθηκε το *Νέον Άστυ*. Μεταξύ αυτών ήταν και οι κάτοικοι της Νιγρίτας.

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΦΕΥΓΟΝΤΕΣ ΤΗΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΝ ΑΤΙΜΙΑΝ ΧΙΛΙΑΔΕΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ & ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

[...] Περισσότεροι των 19000 προσφύγων εκ της περιφέρειας Νιγρίτης έχουν συγκεντρωθεί εις διάφορα χωρία της Χαλκιδικής ήτοι 4 χιλ. εις Βασιλικά, 10000 εις Μόδιον, 3000 εις Ζαγκλιβέριον και οι λοιποί εις Άγιον Δημήτριον. Εκ των άνω προσφύγων χιλιάδες τινές είναι Τούρκοι οίτινες δεν παύουσιν εκδηλούντες την ενγνωμοσύνην των προς την Ελληνικήν Κυβέρνησιν διότι εξ ίσου αύτη μεριμνά διά πάντας τους φεύγοντας... τον Βουλγαρικών πολιτισμόν... είτε Έλληνες είτε Μουσουλμάνοι τυγχάνουν.

Στην πρώτη σελίδα της *Εφημερίδος*, ο ΦΡΙΤΣΟΣ επανήλθε στα μαθήματα γεωγραφίας αποδίδοντας με γλαφυρό τρόπο την αγωνία των κατοίκων της πρωτεύουσας να μάθουν νεώτερα.

ΒΙΑΖΟΜΕΘΑ...

[...] Βρε αδελφέ αργούνε. Ακόμη εκεί ευρίσκονται. Δεν κοιτάς πόσο κοντά είναι η Δοϊράνη από τας Σέρρας; Να κύταξε εις τον χάρτην, δύο βήματα...

Δύο βήματα βεβαίως εις τον χάρτην ή μάλλον ούτε δύο βήματα, αλλ' ολίγα εκατοστόμετρα.. Εις την πραγματικότητα όμως έχομεν δρόμον πολλών χιλιομέτρων μετά των σχετικών εμποδίων... Και τα εμπόδια είναι άπειρα: αι φυσικαί ανωμαλίας του εδάφους, η κατηραμένη ζέστη, τα καθ' οδόν κατασκευασθέντα και παρεμβληθέντα τεχνητά εμπόδια του εχθρού και, το σπουδαιότερον, η ανόητος έμπνευσις του αντιπάλου να σου στέκεται μπροστά στα πόδια σαν κουνούπι... Όλα αυτά τα κακά συναπαντήματα δυσχαιραίνουν κατά φυσικόν και λογικόν επακολούθημα την πορείαν του στρατού μας και επειδή η εκκαθάρισις πάντων τούτων γενικώς και του Βουλγαρικού μολύσματος ειδικώς απαιτεί κάποιον χρόνον, πρέπει, προς Θεού, να δώσωμεν και εις τον στρατόν τον λογικόν καιρόν να σαρώση από τον δρόμον του πάσαν εχθρικήν κόπρον...

[...] Την ζωηροτέραν εντύπωσιν της αγωνίας του κόσμου δύναται να λάβη τις εις την πλατείαν του Συντάγματος. Εκεί συμβάλλουν αι εκ των διαφόρων κυριωτέρων υπηρεγείων οδοί και κατ' ακολουθίαν εκεί θα συρρεύσουν πρώτα αι εκ του πολέμου ειδήσεις και φήμαι διά να διασπαρούν κατόπιν με σχετικήν παραμόρφωσιν εις τα τέσσαρα της πόλεως σημεία. Κατά σύμπτωσιν δε ευρίσκονται εκεί τα γραφεία συναδέλφου με τας απαραίτητους τοιχοκολλημένας πληροφορίας.

Και βλέπει κανείς ολόκληρον εκείνον τον κόσμον των καφενειών και της πλατείας να παρακολουθή με αγωνιώδη προσοχήν και την ελαχίστην κίνησιν, ήτις γίνεται προ της θύρας της εφημερίδος. Η παραμικρά κίνησις αναστατώνει όλον εκείνο το πλήθος και εν μια στιγμή εγκαταλείπουν πάντες καθίσματα, τραπέζια και ραχάτι διά να τρέξουν εις την θύραν να μάθουν μήπως ήρθε κανένα νέον. Και αν το νέον ήλθε πραγματικώς όλη η ανθρωπομάζα, μεταβαλλομένη εις μίαν μόνην ψυχήν, απαιτεί επιτακτικώς και εν φωναίς και αλαλαγμοίς την ανάγνωσιν της ανακοινώσεως. Η αγωνία δεν του επιτρέπει να περιμείνη την τοιχοκόλλησιν.

Αλλά αν ηπατήθησαν εις τας προβλέψεις των νομίζοντες εκ μιας τυχαίας κινήσεως εις την θύραν, ότι πρόκειται περί νέου τινός, χωρίς όμως και να υπάρχει πραγματικώς, απέρχονται όλοι με μίαν κατήφειαν και ένα πόνον και παράπονον, τα οποία η γραφίς αδυνατεί να ζωγραφίση. Υπομονή λοιπόν!

26 ΙΟΥΝΙΟΥ

Ενώ η **Εφημερίς** εκτιμούσε ότι «εντός της ημέρας θα έχη ληφθή το επίσημον τηλεγράφημα, δι' ου θα αναγγέλλεται η κατάληψις των Σερρών υπό του Ελληνικού στρατού», η **Εστία** συνέκρινε την κρίσιμη μάχη του Δεμίρ-Ισάφ, που βρισκόταν σε εξέλιξη, με την ιστορική μάχη στη θέση Κλειδί στις 29 Ιουλίου 1014, ένας παραλληλισμός που θα επαναλαμβανόταν και από άλλες εφημερίδες τις επόμενες ημέρες.

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΑΡ

Υπάρχουν μερικά συμπτώσεις εις την ιστορίαν του Ελληνισμού, που προκαλούν κατάπληξιν. Φαντασθήτε ένα λαόν, ο οποίος προ 899 ετών, διά την ακρίβειαν, απεκδυθείς εις αγώνα απεγνωσμένον κατά εχθρού διαμφισβητούντος εις αυτόν όχι την ηγεμονίαν, όχι την ελευθερίαν, αλλά την ύπαρξίν του, αποφασίζει να δώσει την κρίσιμον μάχην. Επί κεφαλής έχει ένα Βασιλέα πολεμικόν, αρχικού χαρακτήρος, απότομον, αλλά ανδρείον, εξόχως φιλόπατριν. Η μάχη διεξάγεται κατά μήνα Ιούλιον. Τα στρατεύματα συγκρούονται παρά το στενόν του Κίμβρα Λόγγου, εις το λεγόμενον Κλειδί, την ατραπόν που φέρει από Σερρών εις Μελένικον. Βασίλειος ο Β', ο οποίος ευρίσκεται επί κεφαλής των Ελληνικών στρατιών του Βυζαντίου, κατατροπώνει τον εχθρόν και κάτω από το τρόπαιον του θριάμβου του θάπτει διά παντός την Βουλγαρίαν του Συμεών και του Σαμουήλ.

Αυτά έγιναν προ 899 ετών, την 29 Ιουλίου του έτους 1014. Ας δούμε τώρα τι γίνεται περί τα τέλη του Ιουνίου και τας αρχάς Ιουλίου του έτους 1913.

Ο αυτός λαός μάχεται περί υπάρξεως κατά του αυτού προαιωνίου εχθρού. Επί κεφαλής των Ελλήνων υπάρχει βασιλεύς στρατηλάτης, έχων όλας τας αρετάς Βασιλείου του Β', τον αυτόν χαρακτήρα. Η τοποθεσία, όπου κατά τας περισσότερας πιθανότητας θα δοθή η αποφασιστική μάχη, προβλέπεται ότι θα είνε το Δεμίρ Ισάφ, εις το από Σερρών εις Μελένικον διάστημα, τοποθεσία η οποία είνε, συμφώνως προς όλας τας γνώμας, η περίφημος εκείνη του Κίμβρα Λόγγου. Θέρος και τότε, θέρος και τώρα. Νικηταί οι Έλληνες και τότε, φυγάδες και αιχμάλωτοι οι Βούλγαροι και τώρα. Βουλγαροκτόνοι και τότε, Βουλγαροκτόνοι και τώρα... (ακολουθούσε περιγραφή της ιστορικής μάχης του 1014).

Η **Εστία** φιλοξενούσε στην πρώτη σελίδα ολιγόστιχα ποιήματα του Ιωάννη Πολέμη. Το ένα από αυτά, θα μπορούσε εύλογα να υποθέσει κανείς ότι αναφερόταν εμμέσως στις θηριωδίες που είχαν συμβεί στη Νιγρίτα -. ή έστω ότι ο ποιητής είχε αντλήσει την έμπνευσή του από τα τραγικά εκείνα γεγονότα.

ΚΑΤΑΡΑ

Το βρέφος εσπαρτάρισε, εξεινύχησε
στα νύχια του αιμοβόρου· η ωραία κόρη
παράδερνε στα χέρια του, στη λύσσα του·
στηθοκοπώντας η μητέρα εθώρει.

Ο γέρος ξαπλωμένος κ' αιματόπνιχτος,
θωρώντας των παιδιών του τη λαχτάρα,
έβαψε μέσ' στα αίματα το χέρι του
κ' έγγραψε με το δάχτυλο: κατάρα!

Η *Πατρίς* δημοσίευσε την ανταπόκριση του απεσταλμένου της στο θέατρο του πολέμου, του Β. Κατωπόδη, ο οποίος περιέγραφε συνοπτικά τη βουλγαρική οπισθοχώρηση προς το χωριό Στρυμονικό (μετά τη μάχη του Λαχανά), ενώ έκανε αναφορά στην καταστροφή της Νιγρίτας:

Η “ΠΑΤΡΙΣ” ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΝ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

[...] *Εις τας οχυράς ταύτας τοποθεσίας είχαν συγκεντρωθή αι 11η και 13η Βουλγαρικά μεραρχία μετά τον όλεθρον του Καρατζάκιοι²⁵ και της Λιγκοβάνης. Αι επιθέσεις και εδώ ήσαν λυσσώδεις. Εν τμήμα του στρατού μας ενήργει από νότου προς βορράν, ενώ έτερον αντιθέτως από βορράν εις νότον, και τοιουτοτρόπως οι εχθροί ήσαν σχεδόν αποκεκλεισμένοι. Εις μίαν γενικήν έφοδον οι Βούλγαροι κλονίζονται και τρέπονται εις φυγήν, προς το μέρος της οδού Σερρών, διερχόμενοι από μέρη σχεδόν άβατα, τα οποία βεβαίως δεν ηδύνατο να παρακολουθήση το πυροβολικόν των. Τοιουτοτρόπως επί του πεδίου της μάχης περί τα δώδεκα πυροβόλα, και πλήθος πυρομαχικών και όπλων. Οι εχθροί βαδίζουν προς το Όρλιακο, διά να διέλθουν, αν δυνηθούν, και αν προλάβουν, την γέφυραν του Στρυμόνος.*

Περί της δράσεως του τρίτου τμήματος της δεξιάς στρατιάς σας έγραψα και σας ετηλεγράφησα ήδη. Και αυτή, μη υπολειπομένη, παρέσυρεν εν τη ορμή της όλα τα τμήματα του Βουλγαρικού στρατού από της λίμνης Λάντζα²⁶ μέχρις Αχινού, τα οποία κατετρόπως κυριολεκτικώς παρά την Νιγρίταν, την Ελληνικωτάτην κωμόπολιν, της οποίας τους κατοίκους κατέσφαζαν οι Βούλγαροι πριν υποχωρήσουν εκείθεν. Οι ξένοι ανταποκριταί, οίτινες μετέβησαν εκεί, μετά φρίκης και αποτροπιασμού αναφέρουν το γεγονός. Τα θηρία αυτά δεν εφείσθησαν ούτε των γυναικοπαίδων. Εις την αυλήν μιας οικίας παρά την πλατείαν του χωρίου κατάκεινται σφαγμένα περί τα εκατόν γυναικόπαιδα, ενώ όλη η Νιγρίτα κατάκειται εις ερείπια. Το πυρ και ο σίδηρος του Αττίλα βεβαίως ήτο επιεικέστερος. Οι πρόγονοι υπερέβησαν εν έτει 1913 τους απογόνους. [...]

Στο μεταξύ, υπήρχαν συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη των Σερρών. Η *Αστραπή* περιέγραφε την ανιχνευτική αποστολή μικρού τμήματος του ελληνικού στρατού μέχρι τα περίχωρα της πόλης, την ώρα που ο κύριος όγκος βρισκόταν εγκλωβισμένος στην περιοχή του Δεμίρ-Ισσάρ μετά την καταστροφή της γέφυρας του Στρυμόνα από τους υποχωρούντες Βουλγάρους.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΜΑΣ ΠΡΟ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Κατά σημερινάς πληροφορίας, υπό του Στρατηγείου ανηγγέλθη ότι η δεξιά πτέρυξ του στρατού μας διέβη τον Στρυμόνα βαίνουσα προς τας Σέρρας. Οι Βούλγαροι φεύγοντες κατέστρεψαν τας γεφύρας, διά προχείρου όμως επισκευής διήλθε κατ' αρχάς εν τάγμα πεζικού, ακολούθως δε τα υπόλοιπα σώματα. Συγχρόνως σώμα Ελληνικού ιππικού ενήργησεν αναγνώρισιν προ των Σερρών χωρίς να συναντήση ουδαμού ίχνη εχθρού.

25 η σημερινή Μονοκκλησιά

26 Λίμνη του ν. Θεσσαλονίκης, που αποξηράνθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950

27 ΙΟΥΝΙΟΥ

Μέσω Λονδίνου ήρθαν οι πρώτες πληροφορίες για την εξέλιξη της μάχης του Δεμίρ-Ισσάρ. Το σχετικό τηλεγράφημα δημοσίευσε στην πρώτη της σελίδα η *Εφημερίς*:

ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΧΗ ΠΕΡΙ ΤΟ ΔΕΜΙΡ ΙΣΑΡ ΑΛΩΣΙΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΕΠΙΚΕΙΤΑΙ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΤΟΥ ΙΒΑΝΩΦ ΠΑΡΑΔΙΔΟΝΤΑΙ 50 ΧΙΛ. ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, Πέμπτη ώρα 2 μ.μ. Ο εν Θεσσαλονίκη ανταποκριτής των «*Τάιμς*» Κράουφορντ Πράις τηλεγραφεί επείγοντως ότι σήμερα την πρωίαν ήρξατο μεγάλη μάχη εις τα στενά του Δεμίρ Ισσάρ μεταξύ των ελληνικών στρατευμάτων και των βουλγαρικών.

Τα βουλγαρικά στρατεύματα των άλλων μερών της Μακεδονίας είχαν εγκαταλείψει το Δεμίρ Ισσάρ. Ο υποχωρών όμως στρατός ο ηττηθείς εις την Στρώμνιτσαν ωχυρώθη εντός των στενών.

Ο ελληνικός στρατός υπό την αρχηγίαν αυτού του Βασιλέως Κωνσταντίνου κατεδίωξε δρομαίως ταύτην. Ο κ. Πράις τηλεγραφεί ότι χθες την νύκτα οι Έλληνες κατέλαβον την προ των στενών γέφυραν, ενώ εξ άλλου ισχυρόν σώμα ελληνικού στρατού προελάσαν βορείως του Δεμίρ Ισσάρ πιέζει ισχυρώς τον βουλγαρικόν στρατόν οχυρωθέντα εντός των στενών.

Ο Άγγλος ανταποκριτής προσθέτει ότι συμφώνως προς τας διαταγάς του αρχιστρατήγου Βασιλέως ο ελληνικός στρατός ήρξατο την μάχην και επίθεσιν κατά των ωχυρωμένων Βουλγάρων μετά πρωτοφανούς λύσεως και επιμονής.

Ο εχθρός προς υποχώρησιν είχε μίαν και μόνην διέξοδον, ήτις κατελήφθη όμως περί την χαραυγήν υπό δύο ελληνικών συνταγμάτων.

Ο επί κεφαλής των Βουλγάρων Ιβάνωφ κατά τον Άγγλον ανταποκριτήν δεν έχει να πράξη άλλο τι ειμή να παραδοθή μεθ' ολοκλήρου του στρατού του εκ 50 χιλ. Βουλγάρων.

Η *Εστία* επανήλθε με πρωτοσέλιδο αφιέρωμα στην πόλη της Νιγρίτας πανηγυρίζοντας για την απελευθέρωση της, θρηνώντας για τις σφαγές των κατοίκων της, αλλά και κάνοντας εκτενή αναφορά στους αθλητικούς αγώνες («Ολυμπιακούς» τους ονοματίζει), που διεξάγονταν εκεί, στη «*Μικρή Ελλάδα*» όπως την αποκαλούσαν οι ίδιοι οι Τούρκοι, μια εβδομάδα μετά το Πάσχα. Το κείμενο υπέγραφε ο δημοσιογράφος και λογοτέχνης Δημήτριος Καμπούρογλου υπό το ψευδώνυμο «Αναδρομάρης».

ΝΙΓΡΙΤΑ

Δεν είνε μονάχα η γενναιότης του παλληκαριού, που με το τουφέκι στα χέρια του περνά το δακτυλίδι, ούτε η ευμορφιά της κόρης, που με το τραγούδι στα χείλη της υφαίνει το μεταξωτό μαντήλι· δεν είνε μονάχα η ωραία και καθαρή λαλιά, ούτε το παραμύθι της γωνιάς, ούτε του δρυμού ο θρύλος, που διαλαλούσαν την άκραν ελληνικότητα της ευτυχισμένης Νιγρίτας, έως την καταραμένη εκείνην ώρα, που την εξώντωσεν ο Τάταρος ελευθερωτής:

Εις την ατίθασσον και υπερήφανον χώραν, εις την οποίαν κάθε φωνή προς εξέγερσιν του Γένους πρωτοαντηχούσε - αυτός δε είν' ο λόγος που οι Τούρκοι την έλεγαν Μικράν Ελλάδα - ετελούντο καθ' όλην την Τουρκοκρατίαν και Ολυμπιακοί αγώνες.

Από την παραμονήν του Αγίου Θωμά αρχίζει η συγκέντρωσις και οι Νιγριτινοί υποδέχονται προθύμως τους ξένους των.

Το πρωί εκκλησιάζονται όλοι και μεταβαίνουν εις την θέσιν που η παράδοσις των αιώνων είχε προορίσει διά Στάδιον.

Εκεί αγωνίζονται εις τον δρόμον, εις το άλμα, εις τον δίσκον και την πάλην.

Οι πρωτόγεροι που είχαν προπονήσει τους νέους είνε και οι ελληνοδίκαι.

Ο νικητής του δρόμου λαμβάνει ως έπαθλον αρνί και ο νικητής της πάλης κριάρι. Οι λοιποί λαμβάνουν ωραία υφάσματα.

Κατόπιν αρχίζει ο αγών της σκοποβολής. Του νικητού στεφανούται το όπλον. Τελευταίοι έρχονται οι ιππευτικοί αγώνες και του νικητού στεφανούται ο ίππος.

Οι αγώνες τελειώνουν. Επιστρέφουν εν σώματι όλοι στη χώρα. Προηγούνται οι ιερείς και οι γέροντες, έπονται τα κορίτσια λευκοφορεμένα, και μετ' αυτά οι αθληταί, όλοι σχεδόν οι νέοι της Νιγηρίτας και των πέριξ.

Νέοι και νέα τραγουδούν μαζί.

Έρχονται κατόπιν όλοι οι άλλοι κάτοικοι και αφού φθάσουν εις την εκκλησίαν διαλύονται.

Μετά το πρόγευμα, εις ομίλους διηρημένοι, τραγουδούν και χορεύουν χορούς ομηρικούς.

Κάποια παλαιά περιγραφή της πάλης λέγει τα εξής:

«... Το πρώτον ζεύγος είνε εκ των νεωτέρων. Είνε γυμνοί και καλύπτονται ως οι κολυμβηταί, αλλά με δέρμα, αλείφονται με έλαιον. Εισέρχονται τότε εις το μέσον και δεξιούνται. Κατόπιν αποχωρίζονται και λαμβάνει έκαστος αντίθετον διεύθυνσιν. Περιφέρονται κυκλικώς, κάμνοντες διαφόρους ελιγμούς και κρραγγάζοντες όπως αρυσθώσι θάρρος. Κροτούσι τας χείρας, θωπεύονται, και τέλος ορμώσιν εναντίον αλλήλων. Όταν κατορθώση ο εις να καταβάλη τον άλλον τότε ο ηττηθείς σηκώνεται και ανυψώνει με τας χείρας του τον νικητήν...».

Τώρα το γενναίον παλληκάρι εσφάγη, η αγνή κόρη υβρίσθη, η ωραία των θεών λαλιά δεν ακούεται πλέον. Έσβυσε ηγωνία και επυρπολήθη ο ιερός δρυμός, και όποιος τύχη να περάση από κει, χωρίς να ερωτήση, χωρίς να μάθη - ποιόν να ρωτήση, από ποιόν να μάθη! - νοιώθει να του λέγ' η ψυχή του, που ανταμώθη άθελά του με της ψυχές που φτερουγίζουν γύρω από τα χαλάσματα: Ο Τάταρος επέρασε.

Οι **Καιροί** και η **Πατρίς** ενημέρωναν για την αναχώρηση ειδικής επιτροπής, που θα εξέταζε την έκταση της καταστροφής στη Νιγηρίτα. Ειδικότερα, η **Πατρίς** έγραφε:

ΑΙ ΒΟΥΛΓ. ΘΗΡΙΩΔΙΑΙ ΕΠΙΤΟΠΙΟΣ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΔΙΑ ΤΑΣ ΒΙΑΙΟΤΗΤΑΣ

Αύριον αναχωρεί εις Νιγηρίταν και τα λοιπά μέρη, όπου εξεδηλώθη η Βουλγαρική αγριότης, ομάς πολιτών, εκ των ανηκόντων εις τους πολιτικούς κατά το πλείστον κύκλους, και ανταποκριτών ξένων εφημερίδων.

Η ομάς αύτη, μεταβαίνουσα εις τους τόπος όπου εντονότεραι διεπράχθησαν αι Βουλγαρικά θηριωδία, θα εξετάση επιτοπίως τα πράγματα, όπως εξακριβώση την πραγματικήν έκτασιν των γενομένων καταστροφών και επιχύση πλήρες φως εις τα συμβάντα.

Η μεταβαίνουσα προς τον σκοπόν τούτον εις Μακεδονίαν ομάς, αποτελεί μέρος άλλης, μεγαλειτέρας ομάδος, αναλαβούσης αυθορμητώς το έργον του ελέγχου των Βουλγαρικών βιαιοπραγιών.

Καθ' α γνωρίζομεν, της ομάδος ταύτης μετέχουν, μεταξύ άλλων, οι κ.κ. Ανδρεάδης, Θεοδωρόπουλος, Σ. Λάμπρος, Χωναίος, Κουτούπης, Σπανούδης, Τσαζίρης, Λαμπρίδης, Χατζηγιάννης, Τριανταφυλλάκος, Κοσμίδης κλπ.

Παράλληλα, ο αθηναϊκός τύπος εξακολουθούσε να βρίσκεται σε πλήρη σύγχυση σχετικά με το αν τελικά ο ελληνικός στρατός είχε εισέλθει στην πόλη των Σερρών, κάτι που αποτυπωνόταν στα περισσότερα ρεπορτάζ. Για παράδειγμα, το **Νέον Άστυ** ανακοίνωνε:

«... τα ημέτερα στρατεύματα κατορθώσαντα να ζεύζον τας καταστραφείσας παρά των Βουλγάρων γεφύρας του Στρυμόνος ποταμιού, διέβησαν τούτον και έφθασαν προ της πόλεως, τρέψαντα εις φυγήν τον εχθρόν. Το Ελληνικόν ιππικόν ενεργήσαν κατοπιεύσεις έως τα πρόθυρα των Σερρών δεν συνήνησεν ουδαμού τον εχθρόν. Πιστεύεται ότι οι Βούλγαροι κατιδόντες το μάταιον της αμύνης των εις τας Σέρρας εξεκένωσαν την πόλιν αφεθείσαν ούτω εις την διάθεσιν του Ελληνικού στρατού. Την εγκατάλειψιν των Σερρών υπό των Βουλγάρων ανήγγειλε προς τους «Τάμις» ως γεγονός και ο κ. Μπάουτσερ».

Στον ίδιο τόνο και το δημοσίευμα των **Καιρών**:

«Ιδιαίτερον τηλεγράφημα ανήγγειλε χθες ότι το δεξιόν του Ελληνικού στρατού ευρόν τας γεφύρας του Στρυμόνος κατεστραμμένας υπό του υποχωρήσαντος προς τας Σέρρας βουλγαρικού στρατού διήλθε τον ποταμόν διά σχεδιών. Πρώτον διήλθε εν τάγμα και κατόπιν έτερα τμήματα στρατού διασκορπίσαντα τους επιχειρήσαντας να παρεμποδίσουν την διάβασιν Βουλγάρους. Το ιππικόν μας επιχειρήσαν ανιχνευτικήν προέλασιν καθ' όλας τας διευθύνσεις έφθασε μέχρι των Σερρών, ουδαμού δε συνήνησε τον εχθρόν. Υποτίθεται εν τούτοις ότι ο βουλγαρικός στρατός θα εγκατέλειπε την πόλιν των Σερρών υποχωρήσας προς το Ντεμίρ Ισσάρ. Την παρελθούσαν νύκτα ανεμένετο εις το υπουργείον και επίσημος επιβεβαίωσις του χαρμωσύνου γεγονότος».

... όπως και της **Πατρίδος**:

«Ηγγέλθη εις το Στρατηγείον, ότι η στρατιά του δεξιού δρώσα παρά τον Στρυμόνα εύρε τας γεφύρας κατεστραμμένας. Τούτο όμως δεν ημποδισε την διάβασιν, διότι κατωρθώθη να διαπεραιωθή εν τάγμα κατά πρώτον διά σχεδιών, κατόπιν δε και άλλα σώματα. Μετά την διάβασιν απέκρουσαν τον εχθρόν, ον έτρεψαν εις φυγήν. Κατόπιν το ιππικόν ενεργήσαν κατοπιεύσεις μέχρι των προθύρων των Σερρών, δεν συνήνησεν ουδαμού εχθρικήν δύναμιν. Υποτίθεται, ότι ο εχθρός εγκατέλειπε τας Σέρρας».

Αντίθετα το **Σκριπ** παρέμενε επιφυλακτικό για το τι πραγματικά συνέβαινε.

ΑΙ ΧΘΕΣΙΝΑΙ ΔΙΑΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Γενική αναστάτωσις χθες την εσπέραν ιδίως, εκ της κυκλοφορίας πλείστων διαδόσεων περί της νικηφόρου προελάσεως του στρατού μας. Αι διαδόσεις έφερον ως γεγονός την είσοδον του Ελληνικού στρατού εις τας Σέρρας, ακόμη δεν την ολοσχερή καταστροφήν μεγάλου τμήματος Βουλγαρικού στρατού υπό τον στρατηγόν Ιβάνωφ.

Συνεπεία των διαδόσεων τούτων, εις τα διάφορα κέντρα πλήθη κόσμου παρέμενον καθ' όλην την νύκτα αναμένοντα τας επισήμους ανακοινώσεις του επιτελείου. Εις μάτην όμως διότι ταύτη σχετική ανακοίνωσις δεν εγένετο μέχρι της 2ας μεταμεσονυκτίου. Η μόνη πληροφορία ήτο η ληφθείσα προς συνάδελφον εκ τηλεγραφήματος της Βιέννης, ότι επίκειται η αιχμαλωσία της στρατιάς του Ιβάνωφ ως και αυτού μετά του επιτελείου του.

Διά την είσοδον επίσης του στρατού μας εις Σέρρας υπό συναδέλφου ανεγράφη χθες ότι κατά πληροφορίας του Στρατηγείου ο στρατός μας διέβη τον Στρυμόνα βαίνων προς κατάληψιν των Σερρών... ενεργήσαν αναγνώρισιν δεν συνήνησε ίχνη του εχθρού. Αι ανωτέρω όμως ειδήσεις ως ανεφέραμεν, δεν ανακοινώθησαν επισήμως. Ένεκεν τούτου υπέθετον πολλοί ότι και αι διαδόσεις περί αιχμαλωσίας του Βουλγαρικού στρατού ωφείλοντο εις τας τηλεγραφικάς ταύτας πληροφορίας.

Το περιοδικό **Ελλάς** δημοσίευσε ένα σκίτσο εμπνευσμένο από την καταστροφή της Νιγρίτας. «Ιδού εις ποίαν κατάστασι ευρέθη η Νιγρίτις, την οποίαν φεύγοντες οι Βούλγαροι παρέδωσαν εις το πυρ, τους δε κατοίκους της κατέσφαξαν» σχολίαζε η λειζάντα.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΙΡΤΗΣ

28 ΙΟΥΝΙΟΥ

Οι πρωινές αθηναϊκές εφημερίδες δημοσίευσαν τα πρώτα επίσημα τηλεγραφήματα σχετικά με τη νικηφόρα έκβαση της μάχης στα στενά του Δεμίρ-Ισσάρ και την απελευθέρωση της πόλης από τον ελληνικό στρατό. Το πρώτο είχε σταλεί το απόγευμα της 27ης Ιουνίου από τον αρχηγό του επιτελείου του στρατού Μακεδονίας, Βίκτορα Δούσμανη:

*Εκ Δοϊράνης
Υπουργείο Στρατιωτικών
Αθήνας*

Μετά την μάχην της Στρωμνίτης, έληξε σήμερον με νέαν νίκην των Ελληνικών όπλων η από της χθες αρξαμένη μάχη του Δεμίρ Ισσάρ. Μέγα μέρος των ηττηθέντων εν Κιλκίς Βουλγαρικών στρατευμάτων και ειδικώς της 3ης Μεραρχίας, τα εις Λαχανά και Νιγρίτα ηττηθέντα στρατεύματα ως και πάντα τα υπολειφθέντα εν Σέρραις και Καβάλλα, υποχωρήσαντα, είχαν συγκεντρωθή παρά το Δεμίρ Ισσάρ επί της αριστεράς όχθης του Στρυμόνος και παρά την είσοδον της κλεισούρας Δερβένι.

Το σύνολον των εκεί συγκεντρωθεισών δυνάμεων ανήρχετο κατά υπολογισμούς ημών εις 44 τάγματα πεζικού.

Η υπό των Βουλγάρων εκλεγείσα τοποθεσία, εκτεινομένη ανατολικώς του ποταμού Στρυμόνος από της σιδηροδρομικής γέφυρας μέχρι του ρεύματος Κρούσεβα πλην της φυσικής αυτών ισχύος είχεν οχυρωθεί και εξοπλισθεί διά βαρέων πυροβόλων, επροστατεύετο δε δεξιόθεν υπό του Στρυμόνος. Πλην όμως της θέσεως ταύτης, οι Βούλγαροι κατέλαβον διά πεζικού και τα επί της δεξιάς όχθης του Στρυμόνος υψώματα παρά την Βέτριναν. Ούτως η είσοδος της κλεισούρας Δερβένι εφράσσετο τελείως. Τμήμα στρατιάς εκ τριών Μεραρχιών υπό τον υποστράτηγον Μανουσογιαννάκην είχεν εντολή να καλύπτει το δεξιόν πλευρόν του κατά των διαβάσεων της Στρωμνίτης επιχειρούντος Ελληνικού στρατού εναντίον πάσης επιθέσεως, ταυτοχρόνως δε να εκκαθαρίση το μεταξύ των υπωρειών του όρους Μπέλεσι και της δεξιάς όχθης του Στρυμόνος έδαφος από παντός εχθρικού τμήματος.

Προς τον σκοπόν τούτον είχε διατεθή μία μόνον Μεραρχία προς επιτήρησιν των διαβάσεων του Στρυμόνος μέχρι της λίμνης Αχινού, αι δύο δε έτεραι συνεκεντρώθησαν παρά το Χατζή Μπεκλίκ.

Κατά την χθες (26ην τρέχοντος), τμήματα των Ελληνικών Μεραρχιών επετέθησαν κατά των επί της δεξιάς όχθης βουλγαρικών δυνάμεων και εξετόπισαν αυτάς από του χωρίου Κεσισλίκ²⁷. Η προχώρησις όμως του Ελληνικού πεζικού ανεκόπη, καθ' όσον τα βαρέα πυροβόλα του εχθρού έβαλλον κατ' αυτού εξ αποστάσεως 9 χιλιομέτρων, χωρίς το Ελληνικόν πυροβολικόν να δύναται ούτε να πλησιάση, ούτε να ανταποκριθή εις το πυρ. Ούτως ο αγών διεκόπη αναποφάσιστος.

Κατά την χθεσινήν νύκτα, το Ελληνικόν πυροβολικόν επωφελούμενον του σκότους επλησίασεν εις απόστασιν δραστηκής βολής, την δε πρωίαν επανελήφθη η επίθεσις. Διά τολμηράς και δραστηκής αποφασιστικής προελάσεως κατώρθωσε το Ελληνικόν πεζικόν να εκτοπίση τον εχθρόν εκ Βέτρινας και να απωθήση αυτόν πέραν της αριστεράς όχθης του Στρυμόνος.

Οι Βούλγαροι αποχωρήσαντες από της αριστεράς όχθης ανετίναζαν εν τόξον της μεγάλης σιδηροδρομικής γεφύρας και ούτως ανέκοψαν προς στιγμήν την εφόρμησιν των Ελλήνων. Τα επιτεθέντα τμήματα δεν edίστασαν, αλλά διηυθύνθησαν μετά ορειβατικού πυροβολικού κατά μήκος της δεξιάς όχθης προς βορράν. Το τοιούτον εξηνάγκασε τον Βουλγαρικόν στρατόν να αφήση εν σπουδή τας θέσεις αυτού και να εγκαταλείψη τέσσαρα βαρέα πυροβόλα, ων δύο ταχυβόλα Σνάιντερ-Καννέ, πολλά πυρομαχικά και πλήθος τροφών.

Το τμήμα τούτο ανέλαβε αμέσως την καταδιώξιν. Μία Μεραρχία διήλθε τον Στρυμόνα επί δυσκόλου πόρου και εξηκολούθησε καταδιώκουσα επί της αριστεράς όχθης, αφ' ης η αμαξιτή οδός, έτερα δε φάλαγγ ηκολούθησε την δεξιάν όχθην καταδιώκουσα επίσης.

27 Αργότερα μετονομάστηκε σε Αετοβούνι. Σήμερα δεν κατοικείται

Ούτως ἔληξεν ἡ μάχη αὐτὴ με νέαν υποχώρησιν των Βουλγάρων καὶ νέα λάφυρα.

Καθ' ὃν χρόνον ἐξελίσσεται, ὡς περιεγράφη, ἡ μάχη του Δεμίρ Ισάφ, μακραὶ φάλαγγες ὅλων των ὀπλων, υποχωρήσασαι ἐξ Ἰστίπ καθυθύνοντο διὰ Στρωμνίτισης πρὸς Πετρίτισην. Κατὰ των φαλάγγων τούτων ἐπετέθησαν αὐτὰ ἀπὸ των βορείων προπόδων του Μπέλεσι κατελθούσαι ἡμέτεραι Μεραρχίαι, κατάρθωσαν δὲ κατόπιν αγώνος νὰ διασκορπίσωσι τινὰς ἐξ αὐτῶν καὶ νὰ καταλάβωσι χθες μὲν 25 πυροβόλα, σήμερον δὲ ἕτερα 15 μεθ' ἀπάντων των βλητοφόρων αὐτῶν.

Οὕτως ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔχει σήμερον ἀντιμέτωπον καὶ καταδιώκει οὐ μόνον τὴν παρ' αὐτοῦ ἠττηθείσαν στρατιάν του Ἰβάνωφ, ἀποτελουμένην ἐκ των μεραρχιῶν 3, 6, 10, 11, 13 δυνάμειος 80 ταγματῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν τετάρτην Βουλγαρικὴν στρατιάν, ἀποτελουμένην ἐκ των Μεραρχιῶν 2, 7 καὶ 8, ἴτοι 62 ταγματῶν, υποχωρησάντων σχεδὸν ἀθίκτων ἐξ Ἰστίπ, καὶ τὰ ὁποῖα καταδιώκει ἐπίσης ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς.

Νεώτερο τηλεγράφημα στis 2 τα ξημερώματα ἀνήγγειλε τὴν κατάληψη τῆς πόλης του Δεμίρ Ισάφ:

«Καθὰ τηλεγραφεῖ πρὸς τὸ Υπουργεῖον των Ναυτικῶν ὁ παρὰ τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖο ἀντιπλοίαρχος κ. Κοντόσταυλος, σήμερον μετὰ μεσημβρίαν τμήμα στρατιάς Μανουσογιαννάκη κατέλαβε τὸ Δεμίρ Ισάφ. Τὴν 7ην μ.μ. ὁ ἐχθρὸς υποχώρησας ἐγκατέλειπεν εἰς χεῖρας ἡμῶν δύο τοπομαχικὰ τουρκικῆς προελεύσεως καὶ δύο τοπομαχικὰ Σνάδερ, 8 βλητοφόρα καὶ πληθύν ὀβίδων καὶ τροφῶν. Ἡ φάλαγγξ του Ἰστίπ διεσκορπίσθη, ἐγκαταλείψασα 19 πυροβόλα πλήρη. Ἡ φάλαγγξ του ἐχθροῦ ἐπιχειρήσασα νὰ διέλθῃ τὸν Πετρίτισην ἀπωθεῖται ὑπὸ μιάς Μεραρχίας καταλαβούσης 15 πυροβόλα μεθ' ὅλων των βλητοφόρων».

Σχολιάζοντας με θαυμασμό τα τηλεγραφήματα στin πρώτη τῆς σελίδας, ἡ **Εστία** ἐντόπιζε καὶ πάλι ὁμοιότητες με τὴν ἱστορικὴ μάχη στo Κλειδί, ὅπως εἶχε κάνει καὶ δυο μέρες νωρίτερα .

ΑΠΙΣΤΕΥΤΟΝ!

Ἐκπλήττεται κανεὶς παρακολουθῶν τὰς ὁμοιότητας, αὐτὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τὸν σημερινὸν αγῶνα του Ἑλληνισμοῦ κατὰ των Βουλγάρων πρὸς ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι νικηφόρως διεξήγαγον πρὸ ἐννέα ἑκατονταετηρίδων, ἐναντίον του ἰδίου πάντοτε πολεμίου.

Καὶ ἦλθον χθες αὐτὰ τηλεγραφικὰ πληροφορία του ἀρχηγοῦ του Ἐπιτελείου συνταγματάρχου κ. Δούσμανη, αὐτὰ περιγράφουσαι τὴν κρίσιμον διὰ τὰ ὄπλα μας μάχην του Δεμίρ Ισάφ, ὅπως προκαλέσουν θαυμασμόν ὄχι μόνον διὰ τὸ συντελεσθέν νέον μεγαλουργημα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν συνετελέσθη τούτο, τρόπον ἀποτελοῦντα εἰς τὰς λεπτομερείας του ἀπίστευτον ἐπανάληψιν των γεγονότων ὅσα ἐχαρακτήρισαν τὴν περίφημον εἰς τὴν Ἱστορίαν νίκην Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς του Κιλκίς, του Λαχανά, τῆς Νιγηρίτης, των Σερρών καὶ τῆς Καβάλλας συνεκέντρώθη καὶ ἀπέφραξεν ὡς καὶ τὸ στενὸν του Δεμίρ Ισάφ (Κίμα-Λόγγος), καταλαβὼν τὰς αὐτὰς τοποθεσίας, τὰς ὁποῖας ἄλλοτε καὶ ὁ Σαμουήλ, τὴν ἀριστερὰν ὄχθην του Στρυμόνος, τὴν ευρισκομένην παρὰ τὴν εἴσοδον τῆς Κλεισωρείας (του Κλειδίου, των Βυζαντινῶν).

Κατὰ τῆς ἐχθρικῆς αὐτῆς δυνάμειος ἐβάδισεν ὁ υποστράτηγος Μανουσογιαννάκης με τρεῖς μεγάλας μεραρχίας. Τὸ Ἑλληνικὸν ὅμως πυροβολικὸν δὲν ἠδύνατο νὰ δράσῃ καὶ «ὁ αγὼν διεκόπη ἀναποφάσιτος», ὡς ἀναφέρει ὁ κ. Δούσμανης, προσθέτων ὅτι «ἡ θέσις μας ἦτο δύσκολος» κατ' ἀρχάς, διὰ νὰ ἐπιναληφθῇ οὕτω ἡ αὐτὴ φάσις, ἡ ὁποῖα ἐσημειώθη καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν των Βυζαντινῶν λεγεῶνων.

Ὅταν ὅμως ἐνέκτωσε, τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀντέγραψαν κατὰ γράμμα τὴν κίνησιν του Νικηφόρου Ξιφία. Κατέλαβαν θέσεις οχυροτάτας προελάσσοντα εἰς υπερφαλαγγιστικὴν κίνησιν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης του Στρυμόνος, καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πεζικὸν του υποστράτηγου Μανουσογιαννάκη, ὅπως πρὸ 899 ἐτῶν τὸ πεζικὸν του Ἑλληνοστρατηγῶν τῆς Φιλιππουπόλεως, «διὰ τολμηρὰς καὶ δραστικῶς ἀποφασιστικῆς προελάσεως κατάρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἐχθρὸν» καὶ νὰ δωρήσῃ τὴν νίκην εἰς τοὺς ἀπογόνους του αυτοκρατορικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Η θεσσαλονικιώτικη **Μακεδονία** εξυμνούσε στην πρώτη της σελίδα τη δράση ενός Μεσσήνιου στρατιωτικού, του Παναγιώτη Γαργαλίδη, ο οποίος τις προηγούμενες ημέρες είχε διακριθεί στη μάχη της Νιγρίτας, δίδοντάς του το τιμητικό επίθετο «Νιγριτομάχος».

Ο ΝΙΓΡΙΤΟΜΑΧΟΣ

Οι Βούλγαροι εις την άκραν δεξιάν της παρατάξεώς μας, εις το Τσάγεζι προέβησαν επανειλημμένως εις ορμητικάς αποπείρας, όπως διασπάσουν αυτήν.

Και οι ελληνικαί δυνάμεις της παρατάξεως εκείνης υπό τον κ. Παναγιώτην Γαργαλίδην τους απέκρουσαν, και τους κατεδίωξαν.

Αλλ' οι Βούλγαροι φαίνεται δεν εγνώριζαν ότι είχαν απέναντί των τον κ. Γαργαλίδην, ο οποίος κατά τα πρώτα επεισόδια της Νιγρίτης τους ετσάκισε, και δι' αυτό προέβησαν εις την αποτυχούσαν επιχείρησίν των. Αν το εγνώριζον βεβαίως δεν θα ετόλμουν να κινηθούν.

Συγχαίρομεν από καρδίας τον γενναίον κ. Γαργαλίδην, τον Νιγριτομάχον.

Η αθηναϊκή **Νέα Ημέρα** έδινε στους αναγνώστες της μια μικρή πρώτη ιδέα για ένα άρθρο του Δανού δημοσιογράφου Ντε Γέσεν (De Jessen), που είχε δημοσιευτεί στη γαλλική **Le Temps**. Ο Ντε Γέσεν ήταν ένας από τους πρώτους ξένους ανταποκριτές που είχαν επισκεφτεί τη Νιγρίτα. Το πλήρες άρθρο του θα δημοσιευόταν στην ελληνική εφημερίδα την επόμενη μέρα.

ΑΙ ΣΦΑΓΑΙ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΑΣ

ΩΡΑΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΑΝΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ

Ο Δανός δημοσιογράφος κ. Ντε Γέσεν απέστειλεν εις τον Παρισινόν «Χρόνον» εκτενές τηλεγράφημα εκ Νιγρίτης ένθα συνοδευόμενος υπό του γνωστού Άγγλου ανταποκριτού κ. Τράμπμαν είχε μεταβή τη προσκλήσει του Βασιλέως Κωνσταντίνου διά να αντιληφθή ιδίοις όμμασι την υπό των Βουλγάρων γενομένην καταστροφήν.

Ο κ. Γέσεν περιγράφει εκτενώς ότι μετά των συνοδών του είχε διακρίνει εντός οικίας τινος του χωρίου Σοχού τρεις Βουλγάρους κομιτατζήδες τους οποίους έσπευσαν ν' αποπλίσουν τη βοήθεια των συνοδών του και των χωρικών.

Κατωτέρω με ζωηρότατα χρώματα περιγράφει την φρίκην την οποίαν του ενέπνευσεν η καταστροφή και η ερήμωσις της Νιγρίτας. Σφαγαί άγριαι αθών υπάρξεων τας οποίας τω αφηγήθησαν δύο τρεις διασωθέντες.

Και τελειώνει το τηλεγράφημα του με τα εξής:

«Ο βάρβαρος πόλεμος ενέσκηψε, το ανθρώπινον κτήνος εξεδήλωσεν ελευθέρως τα ένστικτα και τας ορέξεις του. Την νύκτα, την βεβαρυμένην υπό του καύσωνος, οι σκύλλοι πλανώμενοι εν μέσω των ερειπίων ουρλιάζουν τον θάνατον».

Την ίδια μέρα, στα μικρασιατικά παράλια η **Αμάθεια** της Σμύρνης δημοσίευσε ανταπόκριση του Γραφείου Τύπου στη Θεσσαλονίκη σχετικά με την εικόνα που αντίκρισαν οι ξένοι ανταποκριτές, οι οποίοι πραγματοποίησαν αυτοψία στη λεηλατημένη πόλη της Νιγρίτας.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΗΣ

Οι ξένοι ανταποκριταί οι μεταβάντες εις Νιγρίταν, όπως αντιληφθώσιν ιδίοις όμμασι την επελθούσαν εκεί καταστροφήν, περιγράφουσι διά ζοφερωτάτων χρωμάτων τας εντυπώσεις των εκ του τόπου της καταστροφής και των βουλγαρικών θηριωδιών. Εκ των μακρών τηλεγραφημάτων, άτινα απέστειλαν προς τας οικείας εφημερίδας ερανιζόμεθα κατ' εντολήν και εν συντόμω τα εξής:

Και εν πρώτοις οι ξένοι ανταποκριταί διηγούνται πώς φθάσαντες εις Σωχόν ανεκάλυψαν εντός μιάς οικίας τρεις Βουλγάρους ένοπλους, εξ ων ο εις στρατιώτης και οι δύο έτεροι κοιματζήδες, οίτινες συνελήφθησαν, μετά του ιδιοκτήτου της οικίας, εν τη οποία εκρύπτοντο υπό των χωρικών και αυτών των ανταποκριτών. Αναφορικός της Νιγρίτης γράφουσιν ότι εκ των 1450 οικιών, ας ηρίθμει η κομητοπολις αύτη, εσώθησαν μόνον 49, όλαι δε αι λοιπαί επυρπολήθησαν υπό των Βουλγάρων. Οι Βούλγαροι εισχωρήσαντες εις Νιγρίταν την Δευτέραν, παραβιάσαντες τοιουτοτρόπως ουδετέραν ζώνην, ήρξαντο αμέσως του έργου της καταστροφής. Την μεσημβρίαν της Τρίτης ήρξαντο καίοντες τας διαφόρους οικίας του χωριού.

Οι στρατιώται φέροντες πετρέλαιον και άχυρον έθεταν πυρ υπό τας διαταγάς των αξιωματικών. Συλλαβόντες τρεις κατοίκους Νιγρίτης εφυλάκισαν αυτούς εντός του αστυνομικού καταστήματος μέχρι της πρωίας, οπότε Βούλγαρος αξιωματικός ανοίξας την θύραν της φυλακής και φέρων περιστροφον εις τας χείρας εξήτησε παρ' αυτών τα χρήματα, άτινα έφερον μεθ' εαυτών. Εκ τούτων, ο μεν εις έδωκε 12 δραχμάς, ο άλλος 6 και ο τρίτος 2.50, ό,τι είχαν, μεθ' ο διέταξε τους υπ' αυτών άνδρας να τους πυροβολήσωσι διά των παραθύρων. Εκ των πέντε ριφθέντων πυροβολισμών εφονεύθη εις των φυλακισμένων, ο δεύτερος επληγώθη, ο δε τρίτος ο διηγηθείς τα συμβάντα κρυφθείς υπό το παράθυρον έμεινεν αβλαβής²⁸.

Ακολούθως εισήλθον τρεις στρατιώται εις την φυλακήν φέροντες πετρέλαιον και επειδή είδον ότι δύο εκ των φυλακισμένων έζων εισέτι, ερρίφθησαν με την λόγχην φονεύσαντες τον ένα και πληγώσαντες εις τον μηρόν τον άλλον λιποθυμήσαντα. Ο τελευταίος ούτος, όταν συνήλθεν εις εαυτόν, ησθάνετο την κνήμην του καιομένην, τούτο δε διότι οι Βούλγαροι στρατιώται την περιέχουσαν με πετρέλαιον και έθεσαν πυρ. Διά των χειρών του κατώρθωσε να σβύση την καιομένην κνήμην του και συρόμενος έφθασεν εις τον σταύλον, όστις δεν είχεν ανάψη εισέτι, εκείθεν δε είδε τους Βουλγάρους στρατιώτας θέτοντας πυρ πανταχού. Οι ανταποκριταί συνήντησαν εις Νιγρίταν απηρθρακωμένα λείψανα ανθρώπων. Μεταξύ των καπνίζόντων ερειπίων βλέπει τις εισέτι ανθρώπινα πτώματα.

Οι καέντες κάτοικοι Νιγρήτης υπολογίζονται εις 470. Οι Βούλγαροι εβίασαν γυναίκας προ των τέκνων των, απηγχόνισαν παιδιά και έσφαζαν γέροντας. Ο βάρβαρος πόλεμος ενέσκημεν εις την Νιγρήταν, λέγουσιν οι ξένοι ανταποκριταί, το δε θηρίον, ο Βούλγαρος, αφήκεν ελεύθερα τα ένστικτά του και τα πάθη του.

---

28 Πρόκειται για το Γεώργιο Βλάχο, η μαρτυρία του οποίου θα έκανε το γύρο του κόσμου. Βλ. και σελ 66 επ. στο παρόν.

29 ΙΟΥΝΙΟΥ

Τα πρώτα τηλεγραφήματα προς το Υπουργείο Στρατιωτικών, με τα οποία αναγγελλόταν η απελευθέρωση των Σερρών, αλλά και οι πρώτες δραματικές λεπτομέρειες από την καταστροφή της πόλης, δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες το διήμερο 29 και 30 Ιουνίου.

ΔΟΙΡΑΝΗ, 28 Ιουνίου ώρα 5.30' μ.μ. - Ο φρούραρχος Σερρών τηλεγραφεί ότι πόλις κατελήφθη υπό αποσπάσματος προσκόπων, εκηρύχθη στρατιωτικός Νόμος, εσηματίσθη πολιτοφυλακή προς τήρησιν της τάξεως. Απόσπασμα προσκόπων και πολιτοφυλάκων εξήλθον εις την ύπαιθρον χώραν ίνα φρουρήσουν αυτήν από ενδεχομένην επίθεσιν κομιτατζήδων. Βούλγαροι εν πανικώ εγκαταλείψαντες πόλιν αφήκαν μέγα πλήθος ζωοτροφιών, πολεμοφοδίων και εν τη συγχύσει της φυγής των αφήκαν αφρουρήτους ώστε να δυνηθώσι να διαφύγωσι 70 Έλληνας προκρίτους. Αλλ' ο ιατρός Χρυσάφης και 200 άλλοι ομογενείς εσφάγησαν μετά φρικωδών βασανιστηρίων. Ομοίως αγνοείται η τύχη του Επισκόπου και των άλλων 30 προκρίτων Δοϊράνης, οίτινες συνελήφθησαν και απήχθησαν εκείθεν ως όμηροι κατά την φυγήν των Βουλγάρων. Ούτοι επιβιβάσθησαν του σιδηροδρόμου εν Δοϊράνη ίνα μεταφερθώσι εις Σέρρας, αλλά δεν έφθασαν εκεί. Υπάρχει φόβος ότι εσφάγησαν καθ' οδόν.

(Γραφείον Στρατιωτικών Πληροφοριών)
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΔΗΣ

Πόλις Σερρών εκάη ολόκληρος, εξαίρεσει Τουρκικής και Εβραϊκής συνοικίας. Αγορά εκάη επίσης. Πληθύς γυναικοπαίδων ευρέθησαν φονευμένα ή απηνθρακωμένα εντός των οικιών. Πόλις στερείται εντελώς άρτου. Απόλυτος ανάγκη ληφθώσι μέτρα συντόμως προς διατροφήν πληθυσμών. Άστεγοι υπερβαίνουνσι τας είκοσι χιλιάδας. Λεπτομερείας τηλεγραφήσω προσεχώς.

7η Μεραρχία
ΣΩΤΗΛΗΣ

Βούλγαροι κομιτατζήδες και στρατιώται φεύγοντες Σερρών έθεσαν πυρ πόλιν. Πυρκαϊά αρξαμένη πρωίαν εξακολουθεί. Κεντρική Ελληνική συνοικία, Μητρόπολις, αγορά καίονται. Ουρανομήκεις φλόγες φαίνονται καθαρά εκ Νιγηρίτης ολονέν εξαπλούμεναι εις διάφορα σημεία πόλεως.

Πάντα τα από Όρλιακο μέχρι Σερρών ελληνικά χωρία παρουσιάζουσι την αυτήν απαισίαν όπιν οίαν και η Νιγηρίτα, εντελώς ηρημωμένα κατοίκων φευγόντων προ Βουλγαρικών σφαγών.

(από το Γραφείο Τύπου, ώρα 4 π.μ.)

«Σήμερον, όσον και αν είνε το πένθος ημών διά τους θανάτους δεδοξασμένων ηρώων, όσον και αν θρηνώμεν τα θύματα της βουλγαρικής θηριωδίας εν Νιγηρίτη και Δοϊράνη και Σέρραις και αλλαχού, τα λυπηρά και θλιβερά ταύτα συναισθήματα δεν δύνανται παρά να ώσι στιγμαία, υποχωρούντα προ της μεγάλης χαράς και της ανεκκλαλήτου αγαλλιάσεως του Έθνους διά την πλήρη κατατρόπωσιν των Βουλγάρων, ήτις συνετελέσθη εντός δεκαήμερου μόλις από τους αελλόποδας ευζώνους μας και τους ορμητικούς πεζούς μας», σχολίαζε η **Αστραπή** σε πρωτοσέλιδο άρθρο της.

Αμφίθυμα τα συναισθήματα και για το σατιρικό **Ρωμηό** του Γεωργίου Σουρή, που πανηγύριζε διότι Πήραμε και την Καβάλα.. χάιρε, γη μας πατρική...
τύραννος καταραμένος φεύγει τώρα κι απ' εκεί.
Πήραμε και την Καβάλα, κι αντηχούν παντού παιάνες...
πήραμε και την Καβάλα, και ξανακτυπούν καμπάνες.

... όμως στη συνέχεια θρηνούσε για την πυρπόληση της Νιγρίτας.

Κόσμος τους αποκηρύττει,
συρφετοί κατρακυλούν
φωτιά βάζουν στην Νιγρίτη,
και τα πάντα πυρπολούν.

Ό,τι βρουν το κάνουν στάκτη
στης φωτιάς τον καταρράκτη,
καίνε τους καρπούς της γης.

Και πηδούν εκ των Ταρτάρων
παραστάτες των Βουλγάρων
δαίμονες περιφλεγείς.

Σάρκες κρεουρρημένες
και καταλογχισμένες
μαύρη φωτιά τις τρώει.

Κι έγινε λες η γη
μαύρων φλογών πηγή
κι αιμάτων Καλλιρρόη

Ρίξε τώρα μια ματιά
στης Νιγρίτης τη φωτιά,
μ' αυτήν θα καταλάβεις ποια μας δένει συμμαχία
με τους φίλους μας τους πρώτους,
πού χουμε την ευτυχία
να τους πιάνουμ' αιχμαλώτους.

Πού τους επιτύχαμε!..
φίλους που τους είχαμε.
Φτου! μην τους βασκάνουμε,
κι είτε να τους κάνουμε
σαν και πριν φιλάτους
τρεις ανάθεμά τους.

.....

Κοίταξε την Αμαζόνα
μες στον ιερό αγώνα.
Προχωρεί κατά βαρβάρων με σπιθόβολη ματιά
κι είναι φωτοστέφανός της της Νιγρίτης η φωτιά

Η **Νέα Ημέρα** αναδημοσίευσε πρώτη για τους αναγνώστες της («πλήρη σχεδόν», αν και ελεύθερα μεταφρασμένο) το οδοιπορικό του Δανού δημοσιογράφου Ντε Γιέσεν, που είχε πρωτοδημοσιευτεί στη γαλλική **Le Temps** μια μέρα νωρίτερα. Η μαρτυρία του Δανού δημοσιογράφου μαζί με την ανταπόκριση του συνοδοιπόρου του, απεσταλμένου της Daily Telegraph, θα έκαναν το γύρο του κόσμου.

ΟΤΑΝ ΦΕΥΓΟΥΝ ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΠΛΗΡΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ – ΑΙ ΣΦΑΓΑΙ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΑΣ

Νιγρίτα, Ιούνιος. -- Το απόγευμα της Πέμπτης ένα τηλεγράφημα του βασιλιά Κωνσταντίνου ανήγγειλε στη Θεσσαλονίκη ότι ο ελληνικός στρατός προχωρώντας προς την πεδιάδα του Στρυμόνα είχε βρει πολλά χωριά, μεταξύ των οποίων και τη Νιγρίτα, πυρπολημένα και λεηλατημένα από τους Βούλγαρους, οι οποίοι είχαν σφάζει γυναίκες, γέροντες και παιδιά.

Ο βασιλιάς προσκάλεσε τον ανταποκριτή του «Ημερησίου Τηλεγράφου» κ. Αλμπερτ Τσάπμαν και εμένα να μεταβούμε αμέσως στη Νιγρίτα, για να διαπιστώσουμε ιδίοις όμμασι όσα είχαν συμβεί.

Αναχωρήσαμε την αυγή έφιπποι, έχοντας μπροστά μας δρόμο εκατόν χιλιομέτρων, εξαιρετικό μόνο μέχρι τον Λαγκαδά, ενώ από εκεί και μετά πρηνή και δύσβατο.

Η ημέρα ήταν πάρα πολύ θερμή. Ούτε η ελάχιστη πνοή ανέμου. Συναντούσαμε πολλούς πρόσφυγες που διευθύνονταν προς τη Θεσσαλονίκη. Χωροφύλακες από σταθμό σε σταθμό μας έδειχναν το δρόμο.

- Είς το Σωχόν

Στις 3.30' μ.μ. φθάνουμε στο Σωχό, μεγάλο χωριό 4.000 κατοίκων, 70 χιλιόμετρα Β.Α. της Θεσσαλονίκης και σε υψόμετρο 700 μέτρων επί του Μπεσίχ-Νταζ.

Βρήκαμε τους κατοίκους (2500 Έλληνες και 1500 Τούρκους) σε εξέγερση. Οι πρόκριτοι και των δύο κοινοτήτων ήλθαν να μας συναντήσουν στο σπίτι του γέροντα Ορθοδόξου ιερέα, ο οποίος μας φιλοξενούσε, και μας ανακοίνωσαν ότι όχι μόνο φοβούνταν την επάνοδο του βουλγαρικού στρατού, αλλά και των κομιτατζήδων, οι οποίοι τρομοκρατούσαν τους κατοίκους της περιφέρειας.

Μία συμμορία εξ αυτών είχε ήδη εμφανισθεί το πρωί κοντά στο χωριό. Μας συμβούλευσαν, λοιπόν, να μην εξακολουθήσουμε το δρόμο μας και ιδίως τη νύχτα. Αλλά ούτε ο Τράπμαν ούτε εγώ θελήσαμε να

πιστέψουμε στον κίνδυνο και αποφασίσαμε ν' αναχωρήσουμε.

Μας έδειξαν τον δρόμο κι έως ότου να ετοιμάσουν τα άλογα τους ο διερμηνέας και οι χωροφύλακες, οι οποίοι μας συνόδευαν, εγώ και ο σύντροφός μου προπορευτήκαμε.

Ξαφνικά ο Τράμπαν, ο οποίος προηγείτο, μου λέει: - Δεν βλέπεις Βούλγαρους στρατιώτες μέσα στην αυλή του σπιτιού που περνούμε; Πράγματι, αφού πρόσεξα, πιστοποίησα την παρατήρηση. Κατεβήκαμε αμέσως από τα άλογα, ενώ ένα παιδί 12-14 ετών μας βεβαίωσε ότι εντός της οικίας εκείνης κρύβονταν τρεις Βούλγαροι. Το στείλαμε να ειδοποιήσει αμέσως τους άνδρες μας και εμείς με τα περίστροφα στα χέρια φυλάξαμε την έξοδο. Μετά από λίγο κατέφθασαν δέκα περίπου άνθρωποι, οι οποίοι κύκλωσαν την οικία. Ένας δε από αυτούς, που μιλούσε βουλγαρικά, τους κάλεσε στην αυλή να παραδοθούν. Κανείς δεν μας απάντησε. Τότε πυροβολήσαμε. Τη στιγμή εκείνη, ένας Βούλγαρος στρατιώτης ζήτησε να εξέλθει. Αποπλίστηκε αμέσως. Ένας άλλος κομιτατζής συνελήφθη εντός της αυλής. Ο τρίτος είχε κρυφτεί, αλλά πιεσμένος από τις απειλές παραδόθηκε κι αυτός. Και οι τρεις συνελήφθησαν, ενώ μαζί τους συνελήφθη και ο ιδιοκτήτης της οικίας, όπου κρύβονταν. Το επεισόδιο αυτό μας ανάγκασε να διανυκτερεύσουμε στο χωριό.

- Εις το πεδίο της μάχης

Και την επομένη, πολύ πρωί, αναχωρήσαμε για τη Νιγρίτα. Πέρασαμε από το μεγάλο πεδίο της μάχης. Παντού δυσώδη ερείπια του πολέμου. Οι Βούλγαροι έφυγαν βιαστικά εγκαταλείποντας τους νεκρούς τους. Εκεί κείτονταν πτώματα, τα οποία οι Έλληνες δεν είχαν ακόμη καιρό να θάψουν και τα οποία αποσυνθέτονταν γρήγορα από τον καύσωνα.

Δίπλα στη γραμμή του σιδηροδρόμου υπήρχαν κιβώτια πυρομαχικών άδεια, πλήγια βουλγαρικά, ενδύματα και σάκοι, τεμάχια αιματοβαμμένων πουκαμίσων, όπλα σπασμένα, επωμίδες, κουτιά τσιγάρων, ακόμη και διασκορπισμένα παγνιόχαρτα.

- Σκηναί φρίκης

Γύρω στη 1 το μεσημέρι φαίνεται επιτέλους η Νιγρίτα. Πλησιάζουμε την πόλη αυτή της δυστυχίας. Την Τετάρτη ακόμη υπήρχε και παλλόταν από ζωή εργατική, με τα πλατάνια και τις συκομουριές της, και ήδη από χθες είναι μόνο στάχτη, τα ίχνη της οποίας καλύπτουν τα πτώματα των μέχρι χθες κατοίκων της. Από τα 1450 σπίτια, μόνο 49 έμειναν ακέραια και μεταξύ αυτών μία εκκλησία, της οποίας οι καμπάνες σίγησαν μια νύχτα φωτιάς και αίματος. Η ατμόσφαιρα είναι γεμάτη από δυσώδεις αναθυμιάσεις. Τα φύλλα των δένδρων και των αμπελιών ξεράθηκαν από τις φλόγες. Και το νερό του μικρού ποταμιού ρέει κι αυτό θολό διά μέσου των ερειπίων, τα οποία πριν από τρεις μόλις μέρες αποτελούσαν την πόλη της Νιγρίτας.²⁹

[...] Υπό τις οδηγίες του Δημάρχου της Νιγρίτας κάναμε το γύρο της πόλης και βεβαιωθήκαμε για την αλήθεια της διήγησης του Βλάχου. Στο δωμάτιο, όπου είχε φυλακισθεί, είδαμε ανθρώπινα μέλη, φρικωδώς απανθρακωμένα και τρύπες από σφαίρες στο τοίχο. Υπολογίζεται ότι τουλάχιστον 470 κάτοικοι βρήκαν το θάνατο εν μέσω των φλογών. Οι διηγήσεις για γυναίκες που βιάστηκαν υπό τα βλέμματα των παιδιών τους, για παιδιά που σφαγιαστήκαν, για γέροντες που βασανίστηκαν, είναι ανεξάντλητες.

Είδαμε και ακούσαμε αρκετά για να κατανοήσουμε ότι η πόλη, που προ τριών μόλις ημερών ανθούσε, κατέστη τόπος βασάνων. Ο βάρβαρος πόλεμος ενέσκηψε, το ανθρώπινο κτήνος έδωσε ελεύθερη διέξοδο στα ένστικτά του και στις ορέξεις τους.

Γράφω το τηλεγράφημα αυτό στη Νιγρίτα το Σάββατο. Θα σταλεί μέσω ειδικού ταχυδρόμου στη Θεσσαλονίκη, απ' όπου θα σας τηλεγραφηθεί. Στο μέσο της νύχτας, επιβαρυνμένη από τον καύσωνα, οι σκύλοι περιπλανώνται στα ερείπια και ουρλιάζουν το θάνατο.

Στη **Νέα Ημέρα** δημοσιεύτηκε και μια επιστολή-έκκληση του Ι. Ιωαννίδη ως εκπροσώπου επιτροπής Νιγριτινών της Αθήνας για την κατ' εξαίρεση πραγματοποίηση θεατρικών παραστάσεων, οι οποίες γενικά είχαν απαγορευτεί λόγω του πολέμου, τα έσοδα των οποίων θα δίδονταν για την οικονομική ενίσχυση των παθόντων κατοίκων της Νιγρίτας³⁰.

29 Στο σημείο αυτό παρεμβάλλεται η μαρτυρία του Γεωργίου Βλάχου, την οποία η εφημερίδα δεν αναπαρήγαγε.

30 Παρόμοια επιστολή του Ιωαννίδη είχε δημοσιευτεί δυο μέρες νωρίτερα στις εφημερίδες Εμπρός και Πατρίς.

ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΗΣ

Κύριε Συντάκτα της «Ν. Ημέρας»,

Η Νιγρίτα μας, η μέχρι χθες επίγειος παράδεισος της ανατ. Μακεδονίας, η αριθμούσα άνω των 1500 οικιών, ήδη υπό των αγρίων του Κρούμου απογόνων μετεβλήθη εις τέφραν και ερείπια. Οι γενναίοι αυτής κάτοικοι, οι πρώτοι αφαιρέσαντες την Βουλγαρικήν λεοντήν και 500 κατά τον πρώτον αιφνιδιασμόν φονεύσαντες Βουλγάρους, ήδη μένουν άσιτοι και άστεγοι.

Φιλανθρωπίας έργον αναλαμβάνοντες οι μένοντες ενταύθα Νιγριτινοί εσκέφθημεν μεταξύ άλλων να αποταθώμεν και προς τους ενταύθα θιάσους και να παρακαλέσωμεν δι' υμών όπως, ει δυνατόν νυν ότε τα θέατρα αργούσι και δικαίως να προσφερθώσι μίαν ή και δύο παραστάσεις εθνικής και επικαίρου υποθέσεως, ως είνε ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος και άλλα παραπλήσια να δώσωσιν υπέρ των παθόντων. Ελπίζομεν δε ότι και η Σ. Κυβέρνησις, αποβλέπουσα εις την διπλήν ωφέλειαν, θα προθυμοποιηθή να επιτρέψη το τοιούτον. Οι δε θιάσοι, ων η φιλανθρωπία και η φιλοπατρία είνε εγνωσμένοι, θα δεχθώσι πάνυ προθύμως υπέρ των πασχόντων να εργασθώσι.

Φρονούντες ότι την πρότασίν μας ταύτην επιδοκιμάζοντες θα υποστηρίξητε ενθέρμως, παρακαλούμεν να δεχθήτε την διαβεβαίωσιν κλ.

Όλος υμέτερος

ΙΩΑΝ. Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ Νιγριτινός

Η **Μακεδονία** δημοσίευσε την ένθερμη επιστολή 27 Σερραίων προσφύγων της Θεσσαλονίκης προς το βασιλιά Κωνσταντίνο, ύστερα από πρωτοβουλία του «εγκρίτου ιατρού» Γεωργίου Σίμου:

«Διαφυγόντες δολοφόνον φάσγατον ατίμου εχθρού, ραίνομεν δακρύοις αιωνίου ευγνωμοσύνης χόμα όπερ πατούσι πόδες ελευθερωτού Βασιλέως μας. Από της Ακροπόλεως της Ανατολικής Μακεδονίας της από αιώνων κατά βαρβάρου διπλής δουλείας αγωνισομένης αι ιεραί σκιαί Αριστοτέλους και Αλεξάνδρου εκδικούμεναι διά στιβαράς χειρός Υμ. Μεγαλειότητος και τιμίου αίματος ηρωικού Ελληνικού στρατού χαϊρετίζουσιν εν τη θεία Μεγαλειότητί Σου γνήσιον αυτών απόγονον».

Την ίδια μέρα, η **Πατρίς** δημοσίευσε ιδιωτική επιστολή ενός Έλληνα στρατιώτη, τον οποίο αποκάλυψε χαρακτηριστικά «Έλληνα Βουλγαρομάχο», κάπου από την περιοχή του Στρυμόνα.

Ποταμός Στρυμών, 24 Ιουνίου 1913

Αγαπητέ μου αδελφέ Πέτρο,

Σπεύδω να σε ευχηθώ από εδώ πέρα διά την εορτήν σου. Είμαι καλά, Πέτρο μου, εώς τώρα, δεν γνωρίζω όμως αν θα είμαι και μετά μίαν ώραν. Όπως κι αν είνε, η ώρα η καλή. Μάθε ότι από τας 19 του μηνός καθημερινώς μαχόμεθα. Εις τα υψώματα της Γιουβέντισης, όπου εχάσαμε το λοχαγό μας και εστερήθημεν τον συνταγματάρχην μας τον Τερτίπη, τον χρυσόν άνθρωπο, εις την Λιγκοβάνην κατόπιν, εις τον Λαχανάν, εις το Βάσκιον³¹, εις την κοιλάδα του Στρυμόνος. Κερδίζομεν το έδαφος σπιθαμήν προς σπιθαμήν και αφού το ποτίσωμεν με πολύ αίμα.

Διά να φαντασθής την λύσσαν αυτού του πολέμου σου λέγω το εξής. Διατασσόμεθα να κάμωμεν έφοδον με εφ' όπλου λόγγην. Οι Βούλγαροι όμως δεν οπισθοχωρούν, αλλά καθώς φθάνομεν κοντά μας πυροβολούν και μας θερίζουν. Ορμούμεν τότε ημείς έξω φρενών και τους τρυπούμεν με τας λόγγας σαν σκυλιά. Έπειτα τους μαζεύομεν νεκρούς και τους πετούμεν έξω από τα προχώματά των σαν κουρέλια.

Προχωρούμεν διαρκώς. Δεν ημπορείς να φαντασθής πώς φεύγουν τα αιμοχαρή αυτά τέρατα μόλις τα πλησιάζομεν. Εις την φυγήν των όμως, καίουν πόλεις και χωριά και σφάζουν γυναικόπαιδα και γέρους.

Πιστεύω και εγώ και όλος ο στρατός, με το δρόμο που έχομε πάρει, πως σε λίγες ημέρες θα ευρισκώμεθα στη Σόφια, όσοι ζήσωμε, εννοείται, εώς τότε. Από εκεί θα σου γράμω δεύτερο γράμμα.

31 ή Μπάσκιον, το σημερινό Κεφαλοχώρι

Αι μάχαι των Ιωαννίνων δεν ήσαν τίποτε εμπρός εις autάς εδώ. Και τι ενθουσιασμός! Να κάμης εφόδους, να βλέπης τους αξιωματικούς και τους συναδέλφους σου να πίπτουν δεξιά και αριστερά, και συ να ορμάς διαρκώς τραγουδών! Πού λοιπόν εκρύπτετο ο ηρωισμός autός τόσα χρόνια και πώς το τόσον μίσος μας συνεκρατείτο; Θαύμα αδελφέ μου!

Δυστυχώς δεν έχω καιρό να σου γράψω περισσότερα. Φίλησέ μου την Κορίναν και το Αλεκάκι σου.

*Σε φιλώ
Ο αδελφός σου
Π.Σ.Π.*

30 ΙΟΥΝΙΟΥ

Χωρίς να έχουν ακόμη γίνει γνωστές πολλές λεπτομέρειες, λόγω και της απόστασης όπως και των πρωτόγονων – σε σχέση με τη σημερινή εποχή – μέσων επικοινωνίας, λίγα ήταν τα άρθρα ή τα δημοσιεύματα των αθηναϊκών εφημερίδων που αναφέρονταν στην καταστροφή των Σερρών, παρά το μεγάλο σοκ που είχε προκαλέσει στην κοινή γνώμη το άγγελμα μιας τόσο φρικιαστικής είδησης.

Το **Εμπρός** μετέφερε το κλίμα που επικρατούσε στην πρωτεύουσα:

«Γενική συζήτησις χθες τα απαισίως φρικώδη εγκλήματα των πρώην συμμάχων μας Βουλγάρων εις τας Σέρρας. Η χαρά διά την ανάκτησιν της Ελληνικωτάτης πόλεως της Μακεδονίας, επνήγη μέσα εις την λύπην και την αγανάκτησιν διά την τραγικωτάτην σφαγήν τόσων ατυχών αόπλων αδελφών μας».

Η **Εφημερίς** δημοσίευσε τηλεγράφημα του Π. Κοσμίδη, πρώην βουλευτή Κωνσταντινούπολης, το οποίο γνωστοποιούσε λεπτομέρειες της καταστροφής.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΕΒΟΜΒΑΡΑΙΣΑΝ ΕΙΣ ΣΕΡΡΑΣ ΤΑΣ ΞΕΝΑΣ ΣΗΜΑΙΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΞΕΝΕΙΑ

Εκ Θεσσαλονίκης 29 Ιουνίου.

Αμερικανός ανώτερος υπάλληλος αμερικανικής εταιρίας καπνών διαφυγών εκ Σερρών και φθάσας απόψε ενταύθα καταθέτει ότι την Τετάρτην Βούλγαροι αστυνομικοί υπεχρέωσαν επί απειλή θανάτου Τούρκον τέως αστυνόμον Καρούζ εφένδην και παρέδωκεν αυτοίς 150 κιβώτια πετρελαίου. Τη διαταγή των οι Βούλγαροι στρατιώται της φρουράς της πόλεως έχυσαν πετρέλαιον εις διάφορα σημεία της πόλεως.

Την Πέμπτην εγκαταλείμαντες την πόλιν ο βουλγαρικός στρατός έβαλλε διά δύο πυροβόλων από υψωμάτων, ιδίως κατά οικιών των φερουσών ξένας σημαίας και ειδικώς κατά ΠΡΟΞΕΝΕΙΩΝ ένθα είχαν καταφύγει κάτοικοι έντρομοι.

Πυρκαϊά εκραγείσα εις πλείστα σημεία της πόλεως μετέβαλε την πόλιν εις ερείπια. Μητροπολίτης ετηλεγράφησε ζητών 15 χιλ. Μερídaς άρτου ημερησίως δι' αστέγους πληθυσμούς.

*Δια την επιτροπήν
Π. ΚΟΣΜΙΔΗΣ*

Αντίθετα, η θεσσαλονικιώτικη εφημερίδα **Μακεδονία** είχε εκτενές αφιέρωμα στην πυρκαγιά των Σερρών, που δεν περιοριζόταν μόνο στις επίσημες ανακοινώσεις, αλλά περιελάμβανε πληροφορίες πιθανότατα από Σερραίους πρόσφυγες, οι οποίοι συνεχώς κατέφθαναν στην πόλη.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

Αι Σέρραι, η ωραία και πλουσία πόλις, η ακρόπολις αυτή του Ελληνισμού εν τη Ανατολική Μακεδονία δεν υπάρχει πλέον. Εις την θέσιν της υπάρχουν ερείπια επί ερειπίων καπνίζοντα ακόμη και πτώματα επί πτωμάτων οικτρώς παραμορφωμένα. Εκεί όπου μέχρι προ ολίγου ζωή και η κίνησις και ο πλούτος έθαιλλον απλούται ο θάνατος και η καταστροφή. Οι Βούλγαροι επέρασαν απ' εκεί.

ΑΙ ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ

Χθες την μεσημβρίαν εις την Νομαρχίαν ελήφθη εκ Σερρών το εξής τηλεγράφημα του Διοικητικού Γραμματέως κ. Αναγνωστάκη: «Πυρκαϊά Σερρών αρξαμένη 2 μ.μ. από συνοικίας Κατακουνοζ και Αραπατζή Μαχαλά επεξετάθη προς βόρεια σημεία πόλεως, κέντρον έχουσα ταύτην την στιγμίν Ορτά Τσιαταί και Μπαρός Μαχαλά. Ουρανομήκεις φλόγες φαίνονται καθαρά εις διάφορα σημεία λαμβάνουσαι το μέγιστον μέρος της πόλεως. Πυρκαϊά βοηθουμένη υπό του πνέοντος ανέμου κατέστρεψεν ολόκληρον το μήπω καταστραφέν υπόλοιπον μέρος πόλεως».

ΑΙ ΙΔΙΚΑΙ ΜΑΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ – Η ΕΚΚΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Η πόλις των Σερρών είχεν εκκενωθή υπό των Βουλγάρων προ μιας και πλέον εβδομάδος, την επομένη δηλαδή της πανωλεθρίας του βουλγαρικού στρατού εις το Κιλκίς – Λαχανά.

Και προς φρούρησιν της πόλεως εσχηματίσθη πολιτοφυλακή εξ εντοπίων Ελλήνων και Μουσουλμάνων τη πρωτοβουλία του εγκρίτου Μουσουλμάνου Αγκιάχ βέη, οπλισθείσα διά των 5 χιλιάδων όπλων, τα οποία οι Βούλγαροι εν τη σπουδή της φυγής των είχαν αφήσει εις την πόλιν.

Και εν τη πόλει υπό την πολιτοφυλακίην ταύτην άκρα τάξις και ασφάλεια εβασίλευε, ο κόσμος μετά παλμών χαράς και ανυπομονησίας ανέμενε την είσοδον του Ελληνικού στρατού εις την πόλιν. Η πολιτοφυλακή δε απέκρουσεν επιτυχώς αποπείρας Βουλγάρων κομιτατζήδων, όπως εισβάλουν εις την πόλιν.

Η ΕΠΠΑΡΟΜΗ

Και ενώ αι Σέρραι ανέμενον την έλευσιν του ελληνικού στρατού αίφνης την προχθές Παρασκευήν περι την 8ην πρωινήν ώραν εις την εκ Νευροκοπίου οδόν από του μέρους του χωρίου Βροντού ενεφανίσθησαν στίφη κομιτατζήδων και Βουλγάρων στρατιωτών.

Η πολιτοφυλακή, η οποία πάντοτε ηγρύπνει, επεχείρησε να αποκρούση τους επιδρομείς.

Και μέχρι τίνος μεν οι πολιτοφύλακες απέκρουον τους Βουλγάρους, όταν όμως το πυροβολικόν των επιδρομέων ήρχισε να βάλλη ηναγκάσθησαν οι πολιτοφύλακες να εγκαταλείψουν τας θέσεις των.

ΠΥΡ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ

Τότε οι κομιτατζήδες και οι Βούλγαροι ως μαινόμενοι εισώρμησαν εις την πόλιν και ήρχισαν να θέτουν πυρ εις αυτήν μεταχειριζόμενοι και πετρέλαιον.

Και αι φλόγες ήρχισαν να ανέρχωνται προς τον ουρανόν εκ της ελληνικής συνοικίας και της αγοράς και της Μητροπόλεως πρώτον. Εν τω μεταξύ δε οι κομιτατζήδες και οι στρατιώται ήρχισαν δηούντες τας οικίας και τα καταστήματα και φονεύοντες όσους εκ των Ελλήνων και των Μουσουλμάνων εύρισκον.

ΠΥΡΟΒΟΛΑ ΚΑΤΑ ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΩΝ

Ενώ από την μίαν άκραν της πόλεως οι επιδρομείς εισέβαλλον εις την πόλιν, από την άλλην οι κάτοικοι πάντες εξήρχοντο και δρομαίως έσπευδον να φύγουν.

Αλλ' αντιληφθέντες τούτο οι Βούλγαροι έστρεψαν το πυροβολικόν των εναντίον των γυναικοπαίδων. Και αι οβίδες εσκορπίζαν τον θάνατον εις τας μάζας των φευγόντων ατυχών πλασμάτων.

ΑΦΙΞΙΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ

Χθες την μεταμεσημβρίαν κατέφθασαν εις την πόλιν μας πολλοί πρόσφυγες εκ Σερρών, θα καταφθάσουν δε και άλλοι σήμερον...

Η **Εστία** ήταν η πρώτη εφημερίδα που αναφέρθηκε στο ηρωικό παράδειγμα του γυμνασιάρχη Λεωνίδα Παπαπαύλου. Περισσότερα αφιερώματα θα ακολουθούσαν τις επόμενες μέρες.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ

Μέσα εις τον θερισμόν των ηρώων των ενδόξων τούτων ημερών είνε δίκαιον, ένεκα της εξαιρετικής του θέσεως, ίνα εξαρθή εις μάρτυς. Ήτο ο γυμνασιάρχης των Σερρών, εν των πολυτιμοτάτων θυμάτων της πυρποληθείσης πόλεως. Ο Λεωνίδας Παπαπαύλου εσφάγη απλώς διότι ήτο Έλλην διδάσκαλος. Και ήτο πράγματι διδάσκαλος ο μεγαλόψυχος Σιατιστεύς. Αφού εδίδαξεν εν Κύπρω, εν Μοναστηρίω, εν Σέρραις, ευρίσκετο μετά τον πόλεμον εδώ ενεργών υπέρ της τύχης της αγαπητής του πόλεως. Επανήλθεν εκεί μετά το Πάσχα διά να συναθροίση εν τη Μητροπόλει τους διασκορπισθέντας υπό των Βουλγάρων μαθητάς και συμπλήρωση ευσυνειδήτως τα τελευταία του έτους μαθήματα. Οι Ούννοι απέκοψαν τον λάρυγγά του. Αλλ' η αδρά φυσιογνωμία του διδασκάλου, ανυψουμένη, ως ελπίζομεν, μαρμαρίνη εν τω μέσω της τέφρας της αναγεννωμένης πόλεως, θα διδάσκη και τα μεταγενέστερα τέκνα των Σερρών, διά ποίων υπερόχων θυσιών ανεκτήθη η ελευθερία.

Η **Νέα Ημέρα** δημοσίευσε το οδοιπορικό του πολεμικού ανταποκριτή της, Γρηγορίου Βασιλά, στη διαδρομή Δοϊράνη-Δεμίρ Ισσάρ με τελικό προορισμό το πεδίο της μάχης. Ήταν η πρώτη μαρτυρία Έλληνα δημοσιογράφου από το μέτωπο, πέραν των επίσημων τηλεγραφημάτων

ΑΠΟ ΔΟΪΡΑΝΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΕΜΙΡ ΙΣΣΑΡ.

ΤΑ ΟΡΓΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ – ΕΙΚΟΝΕΣ ΦΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

ΧΑΤΖΗ ΜΠΕΪΛΙΚ, 28 Ιουνίου. (Μέσω Θεσσαλονίκης). (Του πολεμικού ανταποκριτού μας)

Επωφελούμαι της δοθείσης ευκαιρίας και επιβαίνω σιδηροδρομικής αμαξοστοιχίας αναχωρούσης εκ Δοϊράνης και διευθυνομένης προς το Δεμίρ-Ισσάρ προς αναγνώρισιν και επιθεώρησιν της σιδηροδρομικής γραμμής. Είναι ακριβώς η ώρα καθ' ην επαναλαμβάνεται η μάχη του Δεμίρ Ισσάρ. Μόλις ακούονται εις Δοϊράνην μακρυνάι απηχήσεις κανονιοβολισμών, χωρίς να είνε δυνατή και η εξακριβωσις της θέσεως, σπόθεν προέρχονται. Όταν η αμαξοστοιχία φθάνη εις τα στενά Τόβα Τεπέ, ακούονται ευκρινώς ομοβροντίαι κανονιοβολισμών προερχόμεναι από την βορείαν πλευράν του όρους Μπέλεσι, όπου η διάβασις Στρωμνίτης-Πετριτσίου. Μετά ημίσειαν ώραν οι κανονιοβολισμοί παύουσιν ακουόμενοι.

- Μεταφορά κομιτατζήδων και αιχμαλώτων.

Εις Πόροϊαν³² συναντώμεν Βουλγάρους στρατιώτας και κομιτατζήδες αιχμαλώτους. Είνε εκείνοι, οίτινες προ τινών ημερών εισβάλλοντες εις το χωρίον Κετσετζή Τσιφλίκ³³ εζήτησαν από τους κατοίκους όπως τους παραδώσουν όλα τα χρήματά των. Οι δυστυχείς χωρικοί έντρομοι υπήκουσαν αμέσως, εις δε όστις δεν είχε τίποτε διά να δώση συνελήφθη και ετουφεκίσθη. Συνλέξαντες οι επιδρομείς τα κατατεθέντα χρήματα απήλθον, αφού πρώτον εξέλεξαν και παρέλαβον μεθ' εαυτών τας τρεις ωραιότερας γυναίκας του χωρίου, τας οποίας μετά τέσσαρας ημέρας, όταν πλέον εκόρεσαν επ' αυτών τα άγρια πάθη των, απέστειλαν εις το χωρίον σφαγμένας.

- Δήωσις και σφαγή

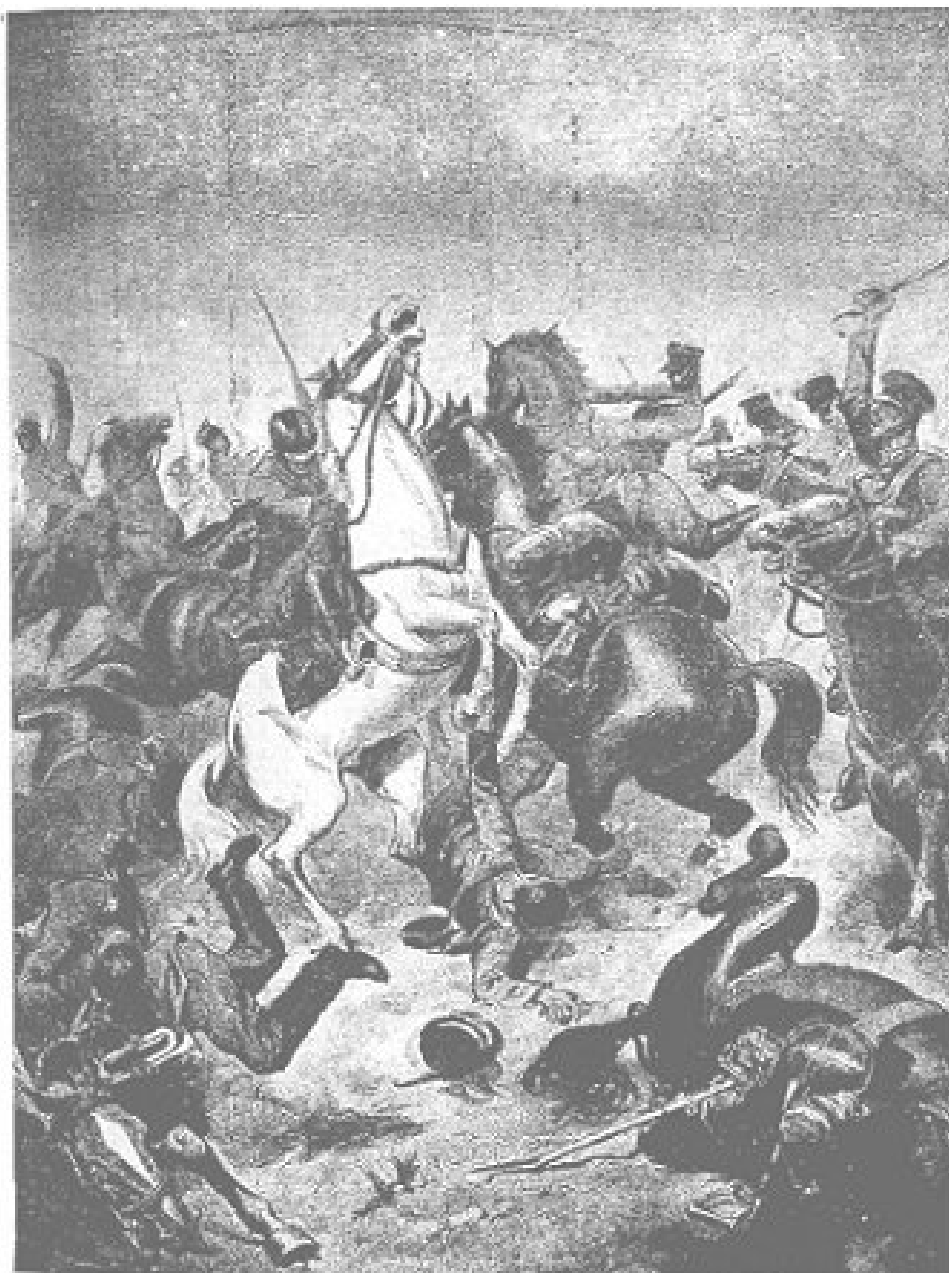
Εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν της Πόροϊας έχουσι συσσωρευθή περί τας 3.000 περίπου χειροβομβίδες, εγκαταλειφθείσαι υπό των Βουλγάρων. Εις άπαντα τα από Πόροϊας εις Χατζή Μπεϊλίκ³⁴ Ελληνικά και Τουρκικά χωρία, οι Βούλγαροι έθεσαν πυρ και κατέσφαζαν τους κατοίκους. Συνηστήσαμεν πτώματα με εξωρνημένους τους οφθαλμούς και με κεκομμένα τα ώτα και τας ρίνας, εν γένει δε εις άπαντα τα μέχρι του Στρωμνώνος χωρία έχει διενεργηθή πρωτοφανής κατακρεούργησις.

32 Προφανώς ο Βασιλάς εννοούσε τα Ποροία.

33 ή Κεσιτζίκ τσιφλίκ, το σημερινό Σιδηροχώρι

34 η σημερινή Βυρώνεια

Σχεδιασμένο επί τη βάσει «εξηκριβομένων ειδήσεων», το επόμενο σκίτσο, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Ελλάς*, αναπαριστά την καταδίωξη των Βουλγάρων από το ελληνικό ιππικό στις Σέρρες.

Η ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ

Ἡ ταξικία τοῦ Ἰουλιῦ, καταδιώκουσα τοὺς Βουλγάρους φεύγοντας ἐκτὸς τῶν Σερρών, καταδίωκεται πρὸς τὰς ἀποθηρναεῖς αὐτοῦ. (Ἐκτίμησις ἐπὶ τῆς βίαις τῶν ἐξαγερμένων αἰχμαλώτων.)

Και ενώ δεν υπήρχαν περισσότερες νεότερες πληροφορίες από τις Σέρρες, οι αθηναϊκές εφημερίδες δημοσίευαν λεπτομέρειες από την εξίσου δραματική κατάσταση που επικρατούσε στο Δεμίρ-Ισάρ, όπως αυτή περιγραφόταν σ' ένα τηλεγράφημα του βασιλιά Κωνσταντίνου προς το Υπουργείο Εξωτερικών, αλλά και στην επίσημη έκθεση του μεράρχου Δελιγραμμάτικα.

Εκτη Μεραρχία αναφέρει ότι Βούλγαροι στρατιώται τη διαταγή λοχαγού τινος της χωροφυλακής ενέκλεισαν εις το προαύλιον της Βουλγαρικής Σχολής τον Μητροπολίτην του Δεμίρ Ισάρ, δύο ιερείς και άνω τον 100 προκρίτων, τους οποίους κατέσφαζαν.

Η Μεραρχία διέταξε την εκταφήν των πτωμάτων και εβεβαιώθη το έγκλημα.

Προς τούτοις εβίασαν παρθένους και μίαν αντιστάσαν κατέσφαζαν.

Διαμαρτυρηθήτε κατ' εντολήν ΜΟΥ εις τους αντιπροσώπους των πολιτισμένων Δυνάμεων εναντίον των ανθρωπομόρφων τούτων τεράτων, καθώς και εις τον πολιτισμένον κόσμον ολόκληρον και δηλώσατε ότι θα αναγκασθώ μετά λύπης Μου να προβώ εις αντίποινα όπως εμπνεύσω φόβον και σκέψιν τινά προς της τελέσεως τοιούτων εγκλημάτων. Οι Βούλγαροι επισκιάζουν όλας τας φρικαλεότητας των βαρβαρικών επιδρομών του παρελθόντος και αποδεικνύουν ότι δεν έχουν πλέον το δικαίωμα να συγκαταλέγονται μεταξύ των πεπολιτισμένων λαών.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β.

Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω, ότι μετά τας δοθείσας πληροφορίας περί σφαγών εν Δεμίρ-Ισάρ, εστάλη αξιωματικός του Επιτελείου, όστις εξηκρίβωσε τα εξής.

Ο Βούλγαρος λοχαγός της χωροφυλακής Μίκταν Μιλιγκάφ τη υποδείξει τριών βουλγαριζόντων κατοίκων, συνέλαβον τον Μητροπολίτην Κωνσταντίνον, τον ιερέα Παπασταύρον, τον προύχοντα Θωμάν Παπαζαχαρίου και πλέον των 100 άλλων ομογενών, ους ενέκλεισεν εις τον περίβολον της βουλγαρικής Σχολής.

Τούτους άπαντας την νύκτα της 25ης προς την 26ην τρέχ. Βούλγαροι στρατιώται και χωροφύλακες εφόνευσαν και δι' αghαρίας Τούρκων χωρικών έθασαν εις τον περίβολον της Σχολής καθ έξωθεν του ανατολικού μανδροτοιχου αυτής.

Ο αξιωματικός του Επιτελείου μου διέταξε την εκταφήν αυτών, ίνα βεβαιωθή. Και ούτω εις βάθος 2 μέτρων ανευρέθησαν συσσωρευμένα τα πτώματα των σφαγέντων. Εκτός των σφαγών εβίασαν αξιωματικοί και στρατιώται πολλάς παρθένους, μίαν δε εξ αυτών, ονόματι Αγαθίν Θωμά, κηπουρού, αντιστάσαν την εφόνευσαν. Τα καταστήματα της πόλεως κατεστράφησαν και διηρπάγησαν, ως και άπαντα τα σκεύη των οικιών των ομογενών, ων τους πλείστους έσωσαν οι Τούρκοι κάτοικοι εν ταις κατοικίαις των. Εν γένει η κομόπολις παρουσιάζει φρικτόν θέαμα καταστροφής και η πείνα απειλεί να συμπληρώση ταύτην.

Μέραρχος ΔΕΛΙΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΣ

Αξίζει, τέλος, να μνημονευτεί και το καλλιτεχνικά άρτιο, πένθιμο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας **Πατρίς**, η οποία είχε τη μεγαλύτερη κυκλοφορία εκείνη την περίοδο. Το κύριο άρθρο ήταν αφιερωμένο στα θύματα των θηριωδιών στα μακεδονικά εδάφη, εκφράζοντας το κοινό αίσθημα: από τη μια ενθουσιασμός για τις νίκες του στρατού κι από την άλλη θρήνος για τα αθώα θύματα. Επίσης, ένα μικρό ποίημα του Σπύρου Μαρτσούκα ήταν αφιερωμένο στα πλέον αθώα θύματα, τους αμάχους:

1 ΙΟΥΛΙΟΥ

Το παρακάτω τηλεγράφημα του Γραφείου Τύπου Θεσσαλονίκης δημοσιεύτηκε στις πρωινές εφημερίδες της ημέρας και μαζί με εκείνο του Κοσμίδη έδιναν την πρώτη γενική εικόνα για την έκταση της καταστροφής στην πόλη των Σερρών:

«Απεσταλμένος Γραφείου Τύπου μοι τηλεγραφεί εκ Σερρών: Θέαμα πυρποληθείσης πόλεως οικτρόν. Οικίαι χριστιανικάι συνοικιών Αγίου Νικολάου, Αγίου Βλασίου, Αγίου Παντελεήμονος, Αγίου Αντωνίου, Αγίου Γεωργίου, Αγ. Φωτεινής, Μητροπόλεως Ταξιαρχών μετά ναών επυρπολήθησαν υπό Βουλγάρων στρατιωτικών βοηθημένων υπό κομιτατζήδων, πετώντων πυρ οικίας και διαρπαζόντων τα πάντα.

Αγορά, διαρπαγείσα προηγουμένως, επυρπολήθη. Βούλγαροι έκαμαν χρήσιν τεσσάρων πυροβόλων τοποθετηθέντων υπερκειμένους λόφους. Κάτοικοι άστεγοι, άσιτοι. Καταστήματα Αμερικανικής Εταιρίας Καπνού επυρπολήθησαν. Αναμένω λεπτομερή έκθεσιν».

Μικρής έκτασης, αλλά έντονα συναισθηματικά φορτισμένο ήταν το πρώτο σχόλιο του **Σκριπ**

ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ ΚΑΙΟΝΤΑΙ

Τέφρα λοιπόν και σποδός και η ωραία πόλις των Σερρών. Οι ανθρωποφάγοι εγκαταλείποντες την πόλιν και μη δυνηθέντες να σφάζωσι και τας τριάκοντα χιλιάδας αυτής περιορίσθησαν εις τους διακοσίους προκρίτους και έθεσαν πυρ εις τα τέσσαρα άκρα της πόλεως. Είκοσι χιλιάδες άστεγοι εις τους δρόμους πεινώντες και γυμνητέοντες. Σώματα απηνθρακωμένα τήδε κακέισε, όλεθρος γενικώς δεξιά και αριστερά. Αρκεί να γνωσθή ότι ο Βούλγαρος επέρασε απ' εκεί. Τίποτε άλλο. Χειροκροτήσατε λοιπόν τους εκπολιτιστάς της Βαλκανικής Χερσονήσου οι θαυμάζοντες επί σειράν ήδη ετών τους Βουλγάρους Ζουλού...

Η **Πατρίς** περιέγραφε τη θλίψη που είχε προκαλέσει στη Θεσσαλονίκη και κυρίως μεταξύ των Σερραίων προσφύγων η είδηση για τις σφαγές των συμπολιτών τους.

ΑΙ ΣΦΑΓΑΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ - ΘΛΙΨΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Την χαράν της καταλήψεως των Σερρών διεδέχθη θλίψις βαθεία επί τη ληφθείση πληροφορία ότι εσφάγησαν οι πρόκριτοι, μεταξύ των οποίων ο Λεωνίδας Παπαπαύλου, γυμνασιάρχης, ο Νέστωρ Φωκάς, φαρμακοποιός, ο Αναστάσιος Χρυσάφης, ιατρός, ο Κωνσταντίνος Σταμούλης, διευθυντής της Τραπεζής της Ανατολής. Ο τελευταίος ήτο γυναικάδελφος του κ. Καραγκιόζη, προχειρισθέντος υπό των Βουλγάρων εις δήμαρχον και μετονομασθέντος εις Καραγκιοζόφ. Οι πολυπληθείς ενταύθα Σερραίοι συντετριμμένοι κλαίουν την απώλειαν των θυμάτων, πρωτοστατησάντων εις τον εθνικόν αγώνα, παρασχόντων μεγίστας υπηρεσίας και συντελεσάντων όπως διατηρηθή άσβεστος ο δαυλός της φιλοπατρίας. Υπάρχουν εύλογοι φόβοι μήπως οι Βούλγαροι προέβησαν και εις μεγαλύτερα εγκλήματα διότι είχε γνωσθή ότι έτρεφον μήνιν κατά των κυριωτέρων ομογενών καταφύρων δρώντων εναντίον της Βουλγαρικής κατοχής. Οι Βούλγαροι φεύγοντες εκ Σερρών προέβησαν εις λεηλασίας, ίδια χρηματικάς.

Αγγέλων την σφαγήν των Σερρών ο ιδιαίτερος γραμματεύς του κ. Δραγούμη εκ Νιγρίτης, προσθέτει ότι κατά την γνώμην της επιτροπής των Σερραίων, ης προΐσταται ο Μητροπολίτης Χριστουπόλεως Αμβρόσιος, ο επίσκοπος Πολιανής και οι πρόκριτοι Δοϊράνης, ομοίαν έσχον τύχην.

Την παρελθούσαν Παρασκευήν Βούλγαροι κομιτατζήδες εις Κάτω Τζουμαγιάν απεφάσισαν να σφάζουν τους προκρίτους τριάκοντα τον αριθμόν.

Ούτοι ειδοποιηθέντες υπό του Νικολάου Πόπτην εκρύβησαν. Την Κυριακήν εισελάσαντες 300 κομιτατζήδες έσφαξαν τον Πόπτην, ένα κρεοπάωην και τον Γ. Αλεξανδρήν, ελεηλάτησαν δε τα καταστήματα καταστρέψαντες τα πάντα...

Η **Πατρίς** ήταν επίσης η πρώτη αθηναϊκή εφημερίδα, που σκιαγράφησε το προφίλ των Σερρών.

ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ

Μία εκ των μεγαλειότερων και ευφορατέρων πεδιάδων της μεσημβρινοανατολικής Μακεδονίας είναι η περίφημος των Σερρών. Περικλεισμένη η πεδιάς αυτή σχεδόν πανταχόθεν από τας διαφόρους παραφύαδας του όρους Ορβήλου, ων η μεν προς βορράν είναι το Μενίκιον, η δε προς νότον το Παγγαίον, παρουσιάζεται ως μέγα λεκανοπέδιον μήκους 15 περίπου ωρών και πλάτους 9. Διαβρεχομένη από τον Στρυμόνα ποταμόν και τους διαφόρους αυτού κλάδους και προς βορράν από τον Αγγίτην, καθίσταται ευφορίας μοναδικής παράγουσα βόμβακα, καπνόν και δημητριακούς καρπούς.

Προς το νότιον μέρος της πεδιάδος αυτής με την πλούσιαν βλάστησιν και την θαυμασίαν θέσιν, κείται η περίφημος των Σερρών πόλις, η αρχαιοτάτη και ιστορικωτάτη, της οποίας ο βίος πληροί θαυμασίας σελίδας της αρχαίας, της Βυζαντινής και της σημερινής ιστορίας του Ελληνισμού.

Αι Σέρραι απέχουν της Θεσσαλονίκης σιδηροδρομικώς τέσσαρας περίπου ώρας. Το από της Μακεδονικής πρωτευούσης μέχρις αυτής ταξίδιον είναι εκ των ωραιότερων. Προ πάντων η διάβασις του Στρυμόνου ποταμού διά των μεγαλοπρεπών σιδηρών γεφυρών κατά την είσοδον των περιφήμων στενών του Δεμίρ Ισάρ αφήνει εντυπώσεις θαυμασίας και αληθμονήτους. Βλέπει τις τον ποταμόν να εξέρχεται από τας κλεισωρείας, ως από πύλας φυσικάς, λαύρος και ορμητικός διά να χυθή ακράτητος προς την πεδιάδα και καταρδεύση αυτήν, μέχρις ότου εισβάλη εις την Κερκινίτιδα λίμνην.

Μετά το θαμάσιον τούτο ταξίδειον, η σιδηροδρομική γραμμή σταματά εις τον ολίγον έξωθεν των Σερρών κείμενον σταθμόν, οπόθεν δι' αμάξης μεταβαίνει τις εις την πόλιν, την αείποτε ωραίαν και της οποίας ο πέριξ φυσικός πλούτος υπήρξε πάντοτε ονομαστός.

Όλη η πέριξ γη καλύπτεται από αμφιλαφή δένδρα, μεταξύ των οποίων πλεονάζουν η ιτέα και η λεύκη. Το θέαμα είναι αληθινόν εντρυφήμα οράσεως και ψυχής. Το γόνιμον έδαφος, το αείποτε αρδευόμενον από άφθονα νερά καλλιεργείται συστηματικώς, και λαχανόκηποι μεγάλοι και πλούσιοι καλύπτουν απεράντους εκτάσεις.

Ευθύς εκ πρώτης όψεως γίνεται καταφανής εις τον επισκέπτην η εμπορικότης και η Ελληνικότης της πόλεως. Οι κάτοικοι της ανέρχονται περίπου εις 35 χιλιάδας, εκ των οποίων 15 χιλ. Έλληνες, ισάριθμοι Τούρκοι και οι λοιποί Βούλγαροι και Εβραίοι.

Ο Ελληνικός πληθυσμός, κρατών εις χείρας του όλον σχεδόν το σημαντικόν εμπόριον της χώρας ταύτης, δίδει και τον τόνον εις την κίνησιν και την ζωήν αυτής. Ο Ελληνισμός των Σερρών διεκρίθη πάντοτε διά την σθεναρότητα του φρονήματος και την ψυχικήν ισχύν, εις τρόπον ώστε να καθιστά πάντοτε την πόλιν ταύτην αληθινήν ακρόπολιν του Ελληνικού πνεύματος ανά πάσαν την μεσημβρινοανατολικήν Μακεδονίαν.

Η κατά πάσας τας εποχάς Ελληνική πνευματική ακμή των Σερρών απομένει ονομαστή και η καλλιέργεια των γραμμάτων υπήρξε πάντοτε ιδιαίτερα των Σερραίων μέριμνα. Σήμερον η μέριμνα αυτή αφίκετο εις την εντονωτέραν αυτής εκδήλωσιν. Αι Σέρραι έχουν πλήρες και αναγνωρισμένον Γυμνάσιον, παρθεναγωγείον με 9 τάξεις, κεντρικήν αστικήν σχολήν, κεντρικόν παρθεναγωγείον, δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων ανά πάσας τας συνοικίας. Προς δε και τέλειον γυμναστήριον. Το Ελληνικόν γυμνάσιον στολίζεται με βιβλιοθήκην, περιλαμβάνουσαν χιλιάδας τόμων διδακτικών αξιολόγων συγγραμμάτων. Και δικαίως οι Σερραίοι υπερηφανεύονται διά την τοιαύτην της πόλεώς των πνευματικήν ακμήν.

Εις την τοιαύτην εκδήλωσιν της ωραίας και ισχυράς πνευματικής των Σερρών ζωής συμβάλλουν όχι ολίγον και οι διάφοροι σύλλογοι και τα σωματεία. Οι Έλληνες συνέστησαν και συντηρούν κάλλιστα γυμναστικόν σύλλογον, όμιλον ερασιτεχνών, μουσικόν όμιλον, αδελφότητος φιλανθρωπικός και ευεργετικός, νοσοκομείον, του οποίου η λειτουργία και η φιλάνθρωπος αποστολή σημειώνουν τιμιτικώτατας διά την Ελληνικήν κοινότητα σελίδας. Και ως επισφράγισμα εις την όλην αυτήν ηθικήν ισχύν έρχεται η «Γρηγοριάς», το μέγα διδακτήριον των θηλέων, όπου εκπαιδεύονται περί τας 500 Ελληνίδας κόρας, και το οποίον ανήγειρε προ ολίγων ετών ο Σερραίος Γρηγόριος Ρακιτζής, κληροδοτήσας εις αυτό όλην σχεδόν την μεγάλην περιουσίαν του. Ο ίδιος ανήγειρε και κεντρικόν νηπιαγωγείον και οικοτροφείον.

Στόλισμα της πόλεως αληθινόν είναι ο Μητροπολιτικός ναός, ευρύχωρος επιβλητικού μεγαλείου, με ει

κονοστάσιον επίχρισον γλυπτόν, τέχνης εξαιρέτου. Το φιλόθησκον των Σερραίων, το οποίον μέχρι της προχθές, της ημέρας της απελευθερώσεώς των, ήτο συνώνυμον προς την σταθερότητά των εις την ιδέαν της Ελληνικής πατρίδος, αποδεικνύεται από την πληθώρα των ναών, των οποίων ο αριθμός ανέρχεται εις είκοσι και τέσσαρας.

Πάσαι αύται αι λεπτομέρειαι αποτελούν την καλλιτέραν απόδειξιν της Ελληνικότητος της πόλεως και της ηθικής ισχύος των Ελλήνων, οι οποίοι, κρατούντες αφ' ενός εις τας χείρας των το εμπόριον και καλλιεργούντες αφ' ετέρου τα γράμματα κατώρθωσαν να ενισχύσουν και να κρατούν πάντοτε αήττητον τον Ελληνισμόν, ανά το διαμέρισμα τούτο της Μακεδονίας.

Η πόλις των Σερρών έχει ωραίαν αγοράν, διοικητήριον μεγαλοπρεπές, οικίας καλώς εκτισμένας κατά το πλείστον, εξ ων αρκετά αληθινά μέγαλα, δρόμους καλούς οπωσδήποτε, και προ πάντων θέαν και περιβάλλον θαυμάσιον... (Ακολουθούσαν ιστορικά στοιχεία)

[...] Τοιαύτη εν γενικαίς γραμμαίς η Ελληνικωτάτη πόλις των Σερρών, το στόλισμα τούτο της μεσημβρινοανατολικής Μακεδονίας, το αληθινόν του Ελληνισμού προπύργιον, όπου σήμερον κυματίζει η σημαία της Ελληνικής κυριαρχίας και η ελευθερία επληρώθη με το αίμα τόσων εκλεκτών τέκνων της.

Ο **Ταχυδρόμος**, που εκδιδόταν στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, περιέγραφε επίσης - πιο συνοπτικά ωστόσο - το προφίλ της πόλης και της ευρύτερης περιοχής των Σερρών στους αναγνώστες του³⁵.

ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ

Η πόλις την οποίαν εβύθισεν εις φρίκην και πένθος ο συρφετός των αγρίων όσον και ανάνδρων δολοφόνων εκαλείτο υπό των αρχαίων Σύρις υπό δε των Βυζαντινών Φερραί. Κείται επί εδάφους, ομαλού προς νότον του Μενικίου όρους και επί των προπόδων επτά γηλόφων υψουμένων προς βορράν αυτής, παρά διακλάδωσιν του Στρυμόνος ποταμού. Το σχήμα της πόλεως είνε επίμηκες, εκτείνεται δε κατά μήκος εις απόστασιν μιας ώρας από ανατολών προς δυσμάς, το δε πλάτος αυτής είνε ημισείας ώρας. Ευρεία και λιθόστρωτοι οδοί διασχίζουν την πόλιν, τινές δ' έχουσι πλάτος 16 μέτρων. Προς δυσμάς και προς ανατολάς της πόλεως ρέουσιν ορμητικοί χείμαρροι, ων πολλάκις το ύδωρ απειλεί καταστροφήν. Τοιούτος δ' είναι ο χείμαρρος του Αγίου Γεωργίου, διαχωρίζων τα προς ανατολάς κείμενα δύο Ελληνικά προάστεια Κατακονός και Αγίων Αναργύρων. Διά μέσου της πόλεως από βορρά προς νότον κατέρχεται από των υπερκειμένων λόφων ο χείμαρρος Κλοποτίτσι.

Άνωθεν βλεπόμενα αι Σέρραι φαίνονται ως πόλις μικρά, διότι αι οικία αυτής καλύπτονται υπό των δένδρων των κήπων. Προ της πόλεως εκτείνεται μέχρι των εκβολών του Στρυμόνος εκτενής πεδιάς η Σερραϊκή καλουμένη έχουσα έκτασιν τεσσάρων ωρών από νότον προς βορράν και 15 ωρών από δυσμάς προς ανατολάς. Η πεδιάς αύτη διαρρέηται υπό του Στρυμόνος, όστις δέχεται εν τη πορεία του πολλούς μικρούς παραποτάμους.

Εις Σέρρας υπάρχουν 20 εκκλησίαι και 20 τεμένη οθωμανικά και δύο συναγωγαί Ιουδαϊκαί. Πολλά σχολαί αρρένων και θηλέων συντηρούνται εις ας φοιτώσιν άνω των χιλίων μαθητών, προ ετών δε συνεστήθη και Γυμνάσιον.

Το εμπόριον των Σερρών είνε σημαντικόν, εξάγονται δε ιδίως, σιτηρά, βάμβαξ και σήσαμον. Κατ' έτος τελείται εμπορική πανήγυρις, ήτις διαρκεί ολόκληρον μήνα. Αι Σέρραι έχουσι μεγάλην συγκοινωνίαν μετά της Θεσσαλονίκης και της Καβάλλας, δι' ων ενεργείται το εμπόριον της εισαγωγής και εξαγωγής. Της Θεσσαλονίκης απέχει βορειοδυτικάς 16 ώρας, 12 δε ώρας από των εκβολών του Στρυμόνος (Τσάγεζι).

Αι Σέρραι είνε έδρα Μητροπολίτου και πρωτεύουσα επαρχίας εις ην υπάγονται τα διαμερίσματα Ζίχνης, Δεμίρ-Χισάρ, Μελενίκου, Άνω Τζουμαγιάς και Νευροκοπίου των οποίων ο πληθυσμός υπολογίζεται εις 400 χιλιάδες. Εκ τούτων μόλις υπάρχουν 50 χιλιάδες βουλγαρόφωνες σχισματικοί.

Τοιαύτη εν αμυδρά σκιαγραφία η περικαλλής νύμφη του Στρυμόνος της οποίας οι Βούλγαροι κατέσφαξαν τους προκρίτους εκχύνοντες την λύσσαν αυτών διότι την απελύτρωσαν εκ των μαιρών αυτών χειρών οι Έλληνες.

35 Το κείμενο θ' αναπαράγοταν από την αθηναϊκή Εφημερίδα λίγες μέρες αργότερα (12 Ιουλίου).

Η **Σφαίρα** του Πειραιά δημοσίευσε ένα μικρό αφιέρωμα στον Λεωνίδα Παπαπαύλου. Σε λίγες γραμμές ο λόγιος Ιδομενέας Ν. Στρατηγόπουλος έπλεκε το εγκώμιο του Σιατιστέα δασκάλου, που αγάπησε τις Σέρρες και τους μαθητές του μέχρι του σημείου να θυσιάσει την ίδια του την ζωή.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ

Μεταξύ των αγίων θυμάτων της βουλγαρικής θηριωδίας συγκαταλέγεται και εις υπέροχος Έλλην, μία αδρά φυσιογνωμία παιδείας και εθνικής δράσεως, ο μετά των λοιπών Σερραίων προκρίτων σφραγισθείς υπό των Ούνων του εικοστού αιώνας Γυμνασιάρχης Σερρών Λεωνίδα Παπαπαύλου.

Αθλητής το σώμα και την ψυχήν, αδάμαστος του καθήκοντος και της Ελληνικής ιδέας, ιεροφάντης και πρόμαχος, καίτοι ησθάνθη την άρρητον αγαλλίασιν ότι είδεν ελευθερωθείσαν την γενέτειραν αυτού, δεν απώκνησε να συνεχίση την ευσυνείδητον δράσιν αυτού εν τη υπό το πέλμα του βουλγαρισμού σφαδαζούση ωραία και αγαπητή εις αυτόν πόλει των Σερρών ο μεγαλόψυχος Σιατιστεύς.

Και έπεσε σφάγιον τιμημένον του καθήκοντος και της φλογεράς φιλοπατρίας του, ποτίσας με το ευγενές αίμα του το άνθος της ελευθερίας, όπερ ήνησεν υπέρ την αποτεφρωθείσαν και μαρτυρήσασαν ελληνικήν ακρόπολιν των Σερρών.

Αφού επί πολλά έτη edίδαζεν εν Κύπρω και Μοναστηριά, τελευταίως υπηρέτει ως γυμνασιάρχης εν Σέρραις, άμα δε τη εκρήξει του πολέμου έσπευσεν εις Αθήνας, όπως ενεργήση υπέρ της εθνικής αποκαταστάσεως της πόλεως ταύτης και μετά το Πάσχα επέστρεψεν εις Σέρρας, όπου εκάλει αυτόν το καθήκον. Διότι η βουλγαρική τυραννία είχε διασκορπίσει ήδη τους μαθητάς του υπ' αυτόν Γυμνασίον, τους οποίους η στοργή του δεν ηδύνατο να εγκαταλείψη. Και μετέβη εις την έδραν του, όπως συμπληρώση τα τελευταία του σχολικού έτους μαθήματα.

Την απώλειαν τοιούτου ανδρός εικότως θρηνεύει σεμνυνομένη η γενέτειρα αυτού, αλά και γεραίρει την μνήμην αυτού πάσα ελληνική ψυχή, διότι και αι εθνικά υπηρεσία του και ο μαρτυρικός θάνατός του ανέγραψαν ανεξίτηλοις γράμμασι το όνομα αυτού εις της ελληνικής αθανασίας το Πάνθεον.

Η **Νέα Ημέρα** δημοσίευσε μια εκτενέστατη και παραστατικότετη περιγραφή της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ από τον απεσταλμένο της, Γ. Βασιλά. Αντίστοιχου ύφους και περιεχομένου ρεπορτάζ θα δημοσιεύονταν τις επόμενες ημέρες στις εφημερίδες Εμπρός και Πατρίς, που επίσης διέθεταν ανταποκριτές στην περιοχή, αν και αργότερα θα τσακώνονταν μεταξύ τους για το ποιος δημοσιογράφος είχε πράγματι βρεθεί στην πρώτη γραμμή των μαχών και δεν έστειλε ζωηρές ανταποκρίσεις από τα... μετόπισθεν.

Η ΜΑΧΗ ΠΑΡΑ ΤΟ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ ΠΛΗΡΗΣ ΚΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΩΝ ΣΤΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ

ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ (μέσον Θεσσαλονίκης), 28 Ιουνίου. (Του πολεμικού ανταποκριτού μας). -- Υπήρξα εκτάκτως ευτυχής. Έφθασα προ της σιδηροδρομικής γεφύρας του Δεμίρ Ισσάρ και ακριβώς εις τον σταθμόν Χατζή Μπειλίκ όταν οι Βούλγαροι έρριπτον τα τελευταίας βολάς των τοπομαχικών των, εις την περιφέρειαν Χατζή Μπειλίκ και πέραν, μέχρι αποστάσεως δυο χιλιομέτρων.

Εκείνην την στιγμήν εν πεζικόν σύνταγμα διερχόμενον νοτίως του Μπειλίκ εβάδιζε τρέχον προς κατόληψιν του Δεμίρ Ισσάρ. Ουδέποτε θα λησμονήσω τον ενθουσιασμόν των στρατιωτών. Παρά τον ανυπόφορον καύσωνα επηδούσαν λάκκους, θάμνους, χαράδρας, διηθύνοντο τραγουδούντες προς τον πόρον του Στρυμόνος οπόθεν έμμελον να επιτεθούν κατά της πόλεως. Ουδένα είδα βραδυπορούντα, αργοπορούντα ή εκτός της γραμμής του. Πάντες αμνηφούντες τον καυστικόν ήλιον, με τα παχούρια διαρκώς εις το στόμα, όπως σβύσουν την εσωτερικήν καύσιν, έτρεχον ωσει προς εορτήν, κραυγάζοντες από καιρού εις καιρόν:

-Στη Σόφια! Στη Σόφια!

Οι ιατροί συνέλεγον τους πληγωμένους ενώ όπισθεν ερχόμενα τα μεταγωγικά μάχης ήνοιγον προχείρους λάκκους και έθαπτον τους νεκρούς.

Η έναρξις της μάχης.

Το Δεμίρ Ισσάρ λευκότατον, γραφικώτατον, ευρίσκεται τοποθετημένον εις τας καταπρασίνους υπωρείας του όρους Τσιγγέλι, ακριβώς εις την είσοδον των στενών, οπόθεν διέρχεται ο Στρυμών. Η μάχη ήρχισε χθες την ογδόην πρωινήν, συμμετείχον δε εις αυτήν δύο Μεραρχίαι της δεξιάς πτέρυγος. Η Μεραρχία η αποτελούσα το άκρον δεξιόν προεχώρησεν ανενοχλήτως από Κιουλεμενλή, χωρίου κειμένου εις την δεξιάν όχθην του Στρυμόνος, απέναντι της Τσουμαγιάς, ενώ τάγμα αυτής διελθόν τον Στρυμόνα επροχώρει προς την Τζουμαγιάν, κειμένην μεταξύ του ποταμού και της σιδηροδρομικής γραμμής. Αι δύο Μεραρχίαι ενήργησαν κατά δύο μέτωπα. Μία επροχώρησε κατ' ευθείαν γραμμήν προς το Δεμίρ Ισσάρ βαδίζουσα δεξιά και αριστερά της σιδηροδρομικής γραμμής.

Η δευτέρα εβάδισε βορείως με σκοπόν ν' ανέλθη το υψηλότερον όρος Μπέλεσι, να κατέλθη κατόπιν επί της οδού της αγωγής από Στρωμνίτσης εις Πετρίτσι, να διακόψη την υποχώρησιν των Βουλγάρων από Στρωμνίτσαν εις Πετρίτσι και να εμποδίση την ενίσχυσιν των εχθρικών δυνάμεων των μαχομένων εις Δεμίρ Ισσάρ.

Τα απόρθητα στενά

Τα στενά τα μεταξύ Δεμίρ Ισσάρ και Πετρίτσι είνε οχυράτατα. Κείμενα επί της ανατολικής πλευράς του όρους Μπέλεσι και της φυτικής του όρους Τσιγγέλι συναντώνται εις στενήν διάβασιν και αποτελούσι τοποθεσίαν απόρθητον. Η ημετέρα ενέργεια σκοπόν είχε να περιορίση τους Βουλγάρους εντός των στενών και κατόπιν κλείουσα το νότιον και βόρειον στόμιον αυτών να τους αναγκάση ή να παραδοθούν ή να τραπούν εις φυγήν προς τα όρη. Από την ογδόην πρωινήν της χθες εν πεζικόν σύνταγμα της μεραρχίας της ενεργούσης κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής αναπτυχθέν εβάδισε προς Χατζή-Μπειλίκ. Ταυτοχρόνως έτερον σύνταγμα της μεραρχίας της ενεργούσης προς το Μπέλεσι μετά του ενάτου ευζωνικού τάγματος της ίδιας μεραρχίας ήρχισεν ανερχόμενον το όρος με σκοπόν να φθάση την κορυφογραμμήν, κυμαινομένην εις ύψη 1250, 1150 και 1600 μέτρων.

Οι Βούλγαροι προβλέποντες την τοιαύτην διττήν ενέργειαν των ημετέρων ετοποθέτησαν εγκαίρως εις τας κορυφογραμμιάς Μπέλεσι πεζικόν μετά δύο ορειβατικών πυροβόλων και έμπροσθεν του Δεμίρ Ισσάρ πεζικόν μετά ισχυρού πυροβολικού.

Η έφοδος υπό τα τοπομαχικά.

Η μάχη ήρχισε συγχρόνως και εις τα δύο μέτωπα, των μεραρχιών αγωνιζομένων να καταφέρουν αποφασιστικόν κτύπημα κατά του εχθρού και να εκκαθαρίσουν τελείως πλέον το ορθογώνιον το κλειόμενον μεταξύ του Αζιού, του Στρυμόνος, της Στρωμνίτσης και της Θεσσαλονίκης, αποκτώσαι ούτω ελευθερίαν δράσεως εις το τμήμα το μεταξύ Στρυμόνος και Νέστου. Οι Βούλγαροι κατέχοντες άπαντας τους λόφους προ του Δεμίρ Ισσάρ, δεσπόζοντας εξ ολοκλήρου της αντικρυνής εκτάσεως, ήρχισαν αμέσως σφοδρότατον πυρ πυροβολικού εναντίον του προχωρούντος πεζικού μας. Το ημέτερον πυροβολικόν παρά τας επανειλημμένας προσπαθείας του δεν κατώρθωσε να τοποθετηθή, πρώτον διότι ο εχθρός είχεν επισημάνη τας θέσεις και δεύτερον διότι όλαι αι προ του εχθρού θέσεις ήσαν εντελώς εκτεθειμένα και τρίτον διότι ο εχθρός εχρησιμοποιεί τοπομαχικά των 105, ως απεδείχθη δε από οβίδας, ας είδομεν, ήσαν ταύτα τουρκικά μεταφερθέντα πιθανώς από την Αδριανούπολιν. Το πυρ του πυροβολικού των Βουλγάρων διήρκεσε καθ' όλην την ημέραν έντονον, αδιάκοπον, ζωηρόν. Το πεζικόν μας όμως καίτοι μη δυνάμενον να βοηθηθή υπό του πυροβολικού, καίτοι βαλλόμενον υπό βολιδοφόρων οβίδων επροχώρει ακάθεκτον εναντίον των πρώτων βουλγαρικών γραμμών, κρυπτόμενον κατά την προέλασίν του εις τους θάμνους και γιουχαϊζόν τα διερχόμενα άνωθεν βλήματα των βουλγαρικών τοπομαχικών. Οι Βούλγαροι κυρίως έβαλλον δεξιά και αριστερά κατά της σιδηροδρομικής γραμμής, εντυχώς όμως αι βλάβαι υπήρξαν ασήμαντοι. Το πυρ κατέπαυσε την νύκτα, των Βουλγάρων εκτοπισθέντων από τας πρώτας γραμμιάς αλλά κατεχόντων ακόμη τας κυρίας θέσεις.

Οι εϋζώνοι αναρριχώνται

Εν τω μεταξύ εν σύνταγμα της ετέρας μεραρχίας ανήρχετο το όρος Μπέλεσι έχον δεξιά το ένατον ευζωνικόν με διοικητήν τον ταγματάρχην Βελισσαρίου. Οι Βούλγαροι κατέχοντες την κορυφογραμμικήν επετέθησαν εναντίον των ευζώνων διά σφοδρότατου πυρός, βοηθούμενοι και υπό μεγάλου αριθμού κομιτατζήδων. Εναντίον των ευζώνων έβαλλον συγχρόνως δύο ορειβατικά. Ευτυχώς εν ημέτερον ορειβατικόν τοποθετείται ταχύτατα καταλλήλως και ρίπτει προς αναγνώρισιν μίαν βολήν. Η δευτέρα ριφθείσα στομώνει εν εκ των δύο βουλγαρικών πυροβόλων, της οβίδος εισελθούσης εις το στόμιον και καθιστά αυτό άχρηστον. Οι εϋζώνοι αντιλαμβάνονται τούτο και ζητωκραυγάζοντες και βοηθούμενοι υπό των ημετέρων πολυβόλων ανέρχονται αναρριχώμενοι τας απεριγράπτως αποτόμους κλιτύς του όρους. Ουδείς δειλεί εκ των τραυματιών και των φόνων των συναδέλφων των. Με τον διοικητήν των επί κεφαλής, βαλλόμενοι πλαγίως υπό των κομιτατζήδων φθάνουν την τετάρτην εσπερινήν εις την κορυφογραμμικήν.

Οι Βούλγαροι τραπέντες εις φυγήν κατέρχονται από την βορειάν πλευράν του όρους βαλλόμενοι τώρα σφοδρώς υπό του πυρός των ευζώνων. Εις την κορυφήν εγκατέλειψαν το πυροβόλον το καταστάν υπό του ημετέρου βλήματος άχρηστον, κατώρθωσαν όμως να σώσουν το έτερον πυροβόλον. Με την ιδίαν ταχύτητα αλλά σχετικώς με μεγαλειτέρας απωλείας ανήλθεν εις τας κορυφογραμμιάς το πεζικόν σύνταγμα της μεραρχίας. Ούτω προς το εσπέρας της χθες η κορυφή του όρους Μπέλεσι δεσπόζουσα της διαβάσεως από Στρωμνίτης εις Πετρίτσι κατείχετο εξ ολοκλήρου υφ' ημών.

Μονομαχία πυροβολικού

Όταν ενύκτωσε το πυροβολικόν της μεραρχίας της δρώσης κατά μέτωπον προς το Δεμίρ Ισσάρ, κατώρθωσε να καταλάβη θέσεις, διότι καθ' όλην την ημέραν ημποδίζετο υπό του εχθρικού πυροβολικού. Την πρωίαν της σήμερον αι πεδιναί και ορειναί πυροβολαρχίαι μας ήρχισαν σφοδρόν πυρ εναντίον των θέσεων του εχθρικού πυροβολικού. Οι Βούλγαροι εξαπέλυσαν βροχήν οβίδων των τοπομαχικών. Άπας ο χώρος περί το Χατζή Μπεϊλίκ είνε εσπαρμένος από οβίδας των 105. Μαζύ με το πυροβολικόν μας ήρχισεν επίθεσιν και το πεζικόν, ενώ εν τω μεταξύ διεξήγετο κρατερά μονομαχία πυροβολικού. Αι οβίδες των τοπομαχικών εκρηγνύμεναι επί των βράχων με τρομακτικόν κρότον κατέσκαπτον το έδαφος. Το πυροβολικόν μας εν τούτοις κατώρθωσε ταχύτατα ν' ανακαλύψη τας εχθρικές θέσεις και να εύρη τον στόχον. Επηκολούθησαν αλλεπάλληλοι ομοβροντίαι, ενώ το πεζικόν εξηκολούθει την επίθεσιν μετά θαυμαστής ορμητικότητας.

Η κατάληψις της γεφύρας.

Περί την 10ην το βουλγαρικόν πυροβολικόν ήρχισε ν' αλλάση θέσεις, υποχωρούν επί θέσεων εκείθεν του ποταμού, αλλά υπερασπιζόμενον πάντοτε την σιδηροδρομικήν γέφυραν του Στρωμόνος. Εν τω μεταξύ μία επιλαρχία μας, βαδίσασα νοτίως της γεφύρας κατέλαβε πόρον του ποταμού μέλλοντα να χρησιμεύση εάν οι Βούλγαροι ήθελον καταστρέψει την γέφυραν. Το εχθρικόν πυροβολικόν αλλάξαν θέσεις επανέλαβε το πυρ μετά της προτέρας σφοδρότητος, μετατρέψαν διά των ριπτομένων οβίδων ολόκληρον τον προ του ποταμού χώρον εις πολυπληθή βαθύτατα πηγάδια. Το τμήμα του Μπεϊλίκ μέχρι του ποταμού, αποστάσεως τριών χιλιομέτρων, είνε εσπαρμένον από άπειρα τεμάχια οβίδων μικρού και μεγάλου μεγέθους. Οι Βούλγαροι έβαλλον κυρίως εναντίον τάγματος πεζικού τοποθετημένου γύρω του σταθμού Χατζή Μπεϊλίκ, χρησιμοποιούντος τοπομαχικά ακριβώς από αποστάσεως 5800 μέτρων και με θέσεις επισεσημασμένας. 15% εκ των απωλειών μας εν τη μάχη του Δεμίρ Ισσάρ οφείλονται εις θραύσματα οβίδων και βολίδας των βολιδοφόρων. Το πεδινόν πυροβολικόν μας κατώρθωσε να πλησιάση ακόμη, ενώ συγχρόνως το πεζικόν αψηφούν τα δραστικά πυρά του εχθρικού πυροβολικού προσήγγισεν εις το ποταμόν και ήρχισε μαχόμενον να προσπαθή όπως διαβή αυτόν. Πενήντα άνδρες ώρμησαν εναντίον της σιδηροδρομικής γεφύρας μήκους 150 περίπου μέτρων όπως καταλάβουν αυτήν και εμποδίσουν τους Βουλγάρους να την ανατινάξουν. Διεξάγεται ούτω κρατερά επί της γεφύρας πάλη. Οι άνδρες μας μάχονται εναντίον των εχθρών στήθος με στήθος. Οι Βούλγαροι βλέποντες το αδύνατον της περαιτέρω πλέον αντιστάσεώς των επιχειρούν ν' ανατινάξουν την γέφυραν. Οι ημέτεροι φονεύουν δύο δυναμιτιστάς. Δυστυχώς όμως έτερος κατώρθωσε ν' ανάψη θρυαλλίδα, ήτις ανετίναξεν εν τόξον της γεφύρας. Η βλάβη όμως δεν είνε σχετικώς μεγάλη και η επιδιόρθωσις θα γίνη ταχύτατα.

Εις την πόλιν

Κατόπιν της εγκαταλείψεως της γεφύρας και της εισχωρήσεως των ημετέρων εις τα στενά, οι Βούλγαροι βλέποντες τον κίνδυνον κυκλώσεως, ον διέτρεχον, ήρχισαν να υποχωρούν φεύγοντες. Την πρώτην μετά μεσημβρίαν εν πεζικόν σύνταγμα διέρχεται από του κατηληφθέντος υπό του ιππικού πόρου και την τετάρτην εισέρχεται άνευ αντιστάσεως εις την πόλιν. Οι Βούλγαροι είχαν εγκαταλείψει τέσσαρα τοπομαχικά έξω των δύο τουρκικά, βλητοφόρα και μεγίστην ποσότητα πυρομαχικών και τροφίμων. Την πέμπτην απογευματινήν υψώνεται εις το διοικητήριον η Ελληνική σημαία υπό τας ζητωκραυγάς του πλήθους και του στρατού. Ήδη ο στρατός μας ευρίσκεται πέραν της Θεσσαλονίκης ακριβώς 130 χιλίόμετρα, της εκδιώξεως του Βουλγαρικού στρατού αρξαμένης από το δέκατον τέταρτον χιλίόμετρον έξω της Θεσσαλονίκης.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΤΟ 1913

2 ΙΟΥΛΙΟΥ

Το τηλεγράφημα του Γραφείου Τύπου προς τον πρόεδρο της Βουλής με λεπτομέρειες από την καταστροφή της πόλης των Σερρών δημοσίευσαν οι αθηναϊκές εφημερίδες³⁶:

Απεσταλμένος του Γραφείου του Τύπου τηλεγραφεί, ότι δυστυχώς αι απειλαί των Βουλγάρων αξιωματικών, δηλωσάντων επανειλημμένως εις τους κατοίκους ότι θα πυρπολήσωσι τας Σέρρας, αν αναγκασθώσι να υποχωρήσωσιν εξ αυτών, επραγματοποιήθησαν. Παρελθούσαν Τρίτην ισχυρόν απόσπασμα βουλγαρικών επεχείρησε να εισβάλη εις την πόλιν εκ νέου, αλλά το καταρτισθέν σώμα πολιτοφυλάκων εξ εντοπίων αντέστη επιτυχώς επί τριήμερον.

Δυστυχώς την εσπέραν της Πέμπτης Βουλγαρικός στρατός μετά τεσσάρων πυροβόλων κατέλαβε τον παρακείμενον της πόλεως λόφον, την πρωίαν δε της Παρασκευής ήρχισε τον κανονιοβολισμόν.

Ενώ η πόλις εκανονιοβολείτο, Βούλγαροι στρατιώται μετά κομιτατζήδων και Βουλγάρων αξιωματικών επί κεφαλής και ακολουθούμενοι υπό του γραμματέως της Νομαρχίας και συμβούλου διοικητικού Βούλκωφ, ως και του περιφήμου Γιάγκωφ, περιήρχοντο διάφορα σημεία της πόλεως, τοποθετούντες πετρέλαιον και άλλας ευφλέκτους ύλας εις τας οικία. Ούτως επυροβόλησαν την πόλιν συνοδεύοντες το απαίσιον έργον των με άγρια «ουρρά» και ύβρεις κατά παντός Ελληνικού.

ΑΙ ΛΕΗΛΑΣΙΑΙ

Συγχρόνως διάφορα άλλα τμήματα του Βουλγαρικού στρατού μετά κομιτατζήδων επεδίδοντο εις λεηλασίας καταστημάτων και οικιών, ας διήρπαζον πρώτον και επυρπόλουν έπειτα. Κομιτατζήδες με απαισίας μορφάς εφόρτωναν τα αρπαζόμενα και ελάμβανον έπειτα την εις Νευροκόπιον και εκείθεν εις Βουλγαρίαν άγουσαν. Δεν υπάρχει οικία μη διαρπαγείσα και πυρποληθείσα κατόπιν. Εις την πόλιν, όλαι αι συνοικία εκάησαν εκτός των συνοικιών «Αραμπατζή-μαχαλά», του προαστείου «Καμενίκια» και των Τουρκικών συνοικιών.

Από Εγρή-Κάνας μέχρι Καμενίκια και της συνοικίας του Τηλεγραφείου άπασα η λοιπή πόλις εκάη. Το θέαμα των καπνίζοντων ερειπίων της μέχρι προ ολίγων ημερών ανθηροτάτης πόλεως των Σερρών είνε σπαρακτικών.

Αι πρώται φλόγαι ανεφάνησαν εις τα καταστήματα της Αμερικανικής Εταιρείας των Καπνών, ήτις είχαν υψώσει Αμερικανικήν σημαίαν. Εν τούτοις κατά ταύτης κυρίως έβαλλε το Βουλγαρικών πυροβολικών. Αι ζημία της Εταιρείας ταύτης ανέρχονται εις εν εκατομμύριον περίπου δολλαρίων. Παραδόξως οι Βούλγαροι εφείσθησαν του Διοικητηρίου, του τηλεγραφείου και των στρατώνων.

ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ

Διαρκούσης της πυρκαϊάς ο στρατός μετά των κομιτατζήδων επολιόρκησε την οικίαν του Αυστριακού προξένου κ. Ζλάτκο, ένθα είχαν καταφύγει συγγενικά του οικογένεια.

Εις μάτην ο πρόξενος, περιβληθείς και την επίσημον στολήν του επεχείρησε να αποσοβήση την λεηλασίαν. Οι Βούλγαροι, δηλώσαντες απροκαλύπτως ότι δεν αναγνωρίζουσι κανέναν πρόξενον επεδόθησαν εις την διαρπαγήν παντός ό,τι έφερε έκαστος των εν τω προξενείω ζητησάντων άσυλον.

Κατόπιν ετράπησαν προς χωρίον Λουτζή απέγοντες αυτούς. Καί' οδόν απεγυμνωσαν πάντας, εδέχθησαν δε ν' αφήσωσιν ελεύθερον, μετά καταβολήν 30 λιρών, τον ομογενή Αλεξανδρίδην και τον Αυστριακόν πρόξενον Ζλάτκον, καταβαλόντα 40 λίρας ως λύτρα. Την αυτήν τύχην υπέστη η οικία του Ιταλού προξένου, όστις μόλις εσώθη διά καταβολής σημαντικού χρηματικού ποσού.

Αι καταφυγούσαι εις το Ιταλικόν προξενείον οικογένεια απεγυμνώθησαν άπασαι. Το Αυστριακόν προξενείον εκάη. Τα κοσμήματα της συζύγου του Αυστριακού προξένου διηρπάγησαν. Εκάησαν, διαρπαγείσαι προηγουμένως, αι Τράπεζαι Ανατολής και Αθηνών, το Μητροπολιτικόν μέγαρον, η Ισραηλιτική συναγωγή και άπαντα τα καπνεμπορικά καταστήματα των μεγάλων Αμερικανικών, Αυστριακών και Γερμανικών οίκων. Επίσης, το μεγαλοπρεπές Ελληνικόν νοσοκομείον.

36 Ο χωρισμός του τηλεγραφήματος σε ενότητες όπως έγινε από την εφημερίδα *Πατρίς*

Άμα τη εισόδω του Ελληνικού στρατού ήρξατο η επάνοδος των αστέγων και ασίτων κατοίκων, οίτινες είχαν καταφύγει διά να σωθώσιν εις τα παρά τον Στρυμόνα χωρία. Τέως πλουσιώτατοι ομογενείς λιμώπτουσι, στερούμενοι και αυτού του άρτου. Ατυχείς μητέρες τρέμουσιν εκ του ψύχους, προσπαθούσαι να διαφυλάξωσι διά των μοναδικών ιδίων ενδυμάτων των τα τρέμοντα και κλαίοντα εκ της πείνης τέκνα των. Η κατάσταση εις είνε απελπιστική. Πάντα τα φαρμακεία επιρπολήθησαν. Ουδέν ίχνος φαρμάκου υπάρχει εις την πόλιν.

Επίσης, δημοσιεύτηκε σύνοψη της έκθεσης που είχε συντάξει ο Αυστριακός υποπρόξενος των Σερρών:

«Βουλγαρικών απόσπασμα, αποτελούμενον εξ ιππικού και πεζικού, εβομβάρδισε την πόλιν των Σερρών την πρωίαν της Παρασκευής. Βόμβαι εξερράγησαν εις διάφορα σημεία, μεθ' ο το βουλγαρικών πεζικών εισέβαλεν εις την πόλιν κατασφάζον τους κατοίκους και πυρπολούν τας οικίας και τα καταστήματα της πόλεως, ήτις κατεστράφη σχεδόν καθ' ολοκληρίαν. Πολυάριθμα είνε τα θύματα των σφαγών και των πυρκαϊών. Περί τα εικοσακισχίλια άτομα στερούνται καταλύματος, τροφής, ενδυμάτων και σκεπασμάτων. Απασαι αι αποθήκαι κατεστράφησαν. Η πόλις στερείται τροφίμων. Προ της τοιαύτης τρομακτικής καταστάσεως παρακαλώ όπως φροντίσητε συντόμως διά την αποστολήν τροφίμων.

Περί την μεσημβρίαν της Παρασκευής Βούλγαροι τακτικοί στρατιώται επετέθησαν εναντίον της οικίας μου εις την οδόν. Μας ηκολούθησε μέγας αριθμός διαφόρων ατόμων, άπανα είχαν ζητήσει εις το Προξενείον άσυλον. Μας ωδήγησαν εις τα όρη, απειλούντες διά θανάτου τας γυναίκας και τα παιδιά, μας αφήκαν δ' ελευθέρους αφού πληρώσαμεν σημαντικά ποσά. Είμαι υγιής αλλά στερούμαι των πάντων, εις την αυτήν δε κατάστασιν ευρίσκονται και οι ενταύθα υπήκοοί μας. Ο Ελληνικός στρατός κατέλαβε την πόλιν το εσπέρας της Παρασκευής, αμέσως δε οργανώθη αστυνομία και έκτοτε επικρατεί πλήρης ησυχία και τάξις εν τη πόλει των Σερρών».

*«Είνε αληθώς ευτύχημα, ότι δεν διέφυγον της ενσημιάσεως τρομεράς θυέλλης τα προξενεία της Αυστρίας και Ιταλίας και η εν Σέρραις μεγάλη καπνεμπορική Αμερικανική Εταιρία. Ούτε κατώρθωσαν να εξέλθουν σώαι αι οικογένειαι των δύο προξένων. Υπάρχει εντεύθεν η ελπίς ότι η γενομένη βιαιοπραγία, αν μη πλήρης καταστροφή, εις τα προξενεία ταύτα δύο Μεγάλων Δυνάμεων και αι τεράστιαι ζημίαι ας υπέστη η Αμερικανική Εταιρία θα συγκινήσουν τους αυστριακούς και ιταλικούς κύκλους και τον Αμερικανικόν λαόν και θα τους εξαναγκάσουν να σκεφθούν εάν επιτρέπεται να παραμένουν εφεξής ελεύθερα παρόμοια θηρία, έτοιμα εις πρώτην δοθησομένην ευκαιρίαν να εκδηλώσουν κατά τον αυτόν τραγικόν τρόπον τα θηριώδη αυτών ένστικτα», εκτιμούσε στο κύριο άρθρο της η **Αστραπή**.*

Σε άλλο άρθρο, η ίδια εφημερίδα διαπίστωνε ότι οι καταστροφές των ελληνικών πόλεων από το βουλγαρικό στρατό είχαν ξεπεράσει κάθε ιστορικό προηγούμενο φρίκης και θηριωδίας:

«Εξηντλήθησαν όλα αι γνωσταί λέξεις, όλοι δε οι δημοσιογράφοι προσπαθούν να εξεύρουν νέας τοιαύτας, χαρακτηριστικάς των ατιμιών, τας οποίας διαπράττουν οι Βούλγαροι κατά την επαίσχυντον φυγήν των από τα μέρη, τα οποία είχαν μολύνει διά της τρομεράς παρουσίας των.

Αι λέξεις θηριωδία, ατιμία, βανδαλισμοί, όργια έχασαν πλέον την σημασίαν των. Πώς λοιπόν και διά τίνων λέξεων να χαρακτηρισθώσιν εκείνα, τα οποία διαπράττουν οι Βούλγαροι, αφού παρόμοια πράγματα δεν φαντάσθησαν οι λεξιγράφοι των παλαιών χρόνων, ούτε η ιστορία των Ούνων, των Γότθων και των Βησιγότθων αναφέρει έστω και παρεμφερή προς αυτά;

Ποίος Αλαρίχος ή ποίος Νέρως ή ποίος ιεροεξεταστής εφαντάσθη να καύση ζωντανούς επτακοσίους ανθρώπους κλεισμένους μέσα σε ένα σπίτι, να ατιμάση παρθέτους υπό τα όμματα των γονέων και αδελφών αυτών, να κατακρεουργήση βρέφη και γέροντας, να εμπρήση ολοκληρούς πόλεις;»

«Σήμερα (1 Ιουλίου) την πρωίαν ο ενταύθα γενικός πρόξενος της Ιταλίας ανεχώρησε κατευθυνόμενος εις Σέρρας. Ο Ιταλός διπλωμάτης θα προβή εις επιτόπιον έρευναν, ίνα εξακριβώση την στάσιν των Βουλγάρων απέναντι της αυτόθι Ιταλικής παροικίας» ενημέρωναν οι **Αθήναι**, που φιλοξενούσαν επίσης ένα αφιέρωμα στους δυο «εθνομάρτυρες» των Σερρών, το γιατρό Αναστάσιο Χρυσάφη και το γυμνασιάρχη Λεωνίδα Παπαπαύλου, με τον οποίο ο συντάκτης Ι. Δέλλιος είχε συνεργαστεί για ένα μικρό διάστημα στο γυμνάσιο της Λευκωσίας.

ΟΙ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΕΣ Λ. ΠΑΠΑΠΑΥΛΟΥ – Α. ΧΡΥΣΑΦΗΣ

Εκ των τάλαιπώρων, αλλά και τόσον ευγενών μαρτύρων της Σερραϊκής τραγωδίας, δύο προ πάντων πρέπει να εξαρθώσιν ως υποδείγματα αδαμάστου και ενθουσιώδους φιλοπατρίας και ήθους αρχαϊκού, ο εκ Σιατίστης Λεωνίδας Παπαπαύλου γυμνασιάρχης και ο Σερραϊός ιατρός Αναστάσιος Χρυσάφης.

Από της εφηβικής του ακόμη ηλικίας ο τεσσαρακονταπενταετής περίπου Λεωνίδας, μόλις αποπεράτωσας τας γυμνασιακάς του σπουδάς εν Μοναστηρίω ανεμίχθη εις την εν Μακεδονία εθνικην εργασίαν προσκολληθείς εις το αυτόθι ελληνικόν προξενείον. Καταδιωχθείς και κινδυνεύσας να φυλακισθή κατόρθωσε να διαφύγη και έλθη εις Αθήνας, όπου επέρανε τας φιλολογικάς του σπουδάς εν τω Εθνικώ Πανεπιστημίω τυχών διδακτορικού διπλώματος εν έτει 1891. Δις μετέβη εις Κύπρον μετακληθείς ως καθηγητής. Μετά συγκινήσεως αναμνησκειται ο γράφων τας γραμμιάς ταύτας της συνεργασίας αυτού κατά τα πρώτα δυσχερή έτη του νεοτεύκτου τότε γυμνασίου εν Λευκωσία. Αγάπη και αφοσίωσις εις το καθήκον, στοργή πατρική προς τους μαθητάς εν συνδυασμό προς αδράν επιστημονικήν παρασκευήν και νοημοσύνην, εμόρφωσαν κατά μικρόν ένα των σπανίων εκείνων διδασκάλων, οίτινες απηλλαγμένοι της συνήθους τυπικής σχολαστικότητος διδάσκοντες και παιδεύουσι συγχρόνως, και ων η επίδρασις επί της ψυχής των διδασκομένων παραμένει και μετά την απομάκρυνσιν αυτών από των μαθητικών εδωλίων. Οι πολλοί Κύπριοι μαθηταί αυτού ενθυμούνται και θα ενθυμούνται επί μακρόν του καλού καγαθού Λεωνίδα.

Μετά την αποχώρησιν αυτού εκ Κύπρου, ζητήσας να διορισθή καθηγητής εν τινι των Μακεδονία γυμνασίων, απεστάλη εις Σέρρας. Εργασθείς επί τινε έτη εν τη πόλει ταύτη με ελάχιστα μόνον χρηματικά εφόδια - και δεν ηδύνατο ο πτωχός Λεωνίδας να έχη πολλά περισσεύματα από τον γλισχρότατον τότε μισθόν του, ηγκασμένος μάλιστα να έρχεται επίκουρος και εις ενδεείς συγγενείς - ετόλμησε να μεταβή εις Γερμανίαν, ίνα συμπληρώση τας επιστημονικάς αυτού σπουδάς και ευρήνη τον πνευματικόν του ορίζοντα. Επιστρέψας μετά βραχείαν εν Λειψία διατριβήν, διωρίσθη το πρώτον εν Μοναστηρίω γυμνασιάρχης. Η γυμνασιαρχία αυτού εν τη πόλει ταύτη εσημείωσε βαθμόν μέγαν εκπαιδευτικής προόδου, διότι ευθύς από των πρώτων μηνών νέον και ζωογόνον πνεύμα επέπνευσεν εις όλα τα ελληνικά εκπαιδευτήρια αυτής. Οι ενθουσιώδεις Μοναστηριώται περιέβαλον με όλην των την αγάπην τον ζωντανόν αυτόν και θερμουργόν Έλληνα και διδάσκαλον. Εμπνέων αλλά και εμπνεόμενος από το ελληνικόν περιβάλλον αυτής, ειργάσθη είπερ τις και άλλος διά την επίδοσιν της ελληνικής παιδείας εν αυτή, συμμετέχων εναργώς και της ποικίλης άλλης εθνικής και εκπαιδευτικής εργασίας.

Αλλ' ο υποκάρδιος αυτού πόθος ήτο να επανέλθη εις Σέρρας, ένθα κατήρξατο ως καθηγητής του εν Μακεδονία σταδίου αυτού. Διότι ησθάνετο ιδιαίτεραν στοργήν προς την πόλιν ταύτην, στοργήν βαθυτέραν εκείνης, ην είχε προς την ιδιαίτεραν αυτού γενέτειραν πόλιν. Δεν ήτο απλούς μισθωτός υπάλληλος, αλλά σύμβουλος και σύνεδρος των πολιτών και οδηγός αυτών εν παντί. Όθεν ουδείς πλέον αυτού συνεμερίσθη την οδύνην των με την απειληθείσαν διάψευσιν των ελπίδων των υπέρ εθνικής αποκαταστάσεως και ουδείς περισσότερον αυτού εκινήθη προς αποτροπήν του αναποτρίπτου τότε φαινομένου κινδύνου τούτου. Και προς τούτο δεν εδίστασε να μετάσχη της επιτροπής, ήτις τον παρελθόντα χειμώνα ήλθεν εις Αθήνας και επανελθών, ενώ ηδύνατο εγκαίρως ν' απέλθη, αφού και τα σχολεία όλα ήσαν επιτεταγμένα και ο καθ' ημέραν συσκοτιζόμενος ορίζων προεμήνυε την μετ' ολίγον εκραγείσαν καταγίδα, όμως πιστός εις το καθήκον και θέλων να φυλάξη την θέσιν, εις ην έταξεν αυτόν η πατρίς, παρέμεινε, ίνα και αυτός μετά των άλλων Σερραίων κατασπαράχθη υπό των εξαγριωθεισών εκ των οδυνηρών πληγμάτων υαινών.

Ο δ' Αναστάσιος Χρυσάφης ήτο μορφή με όλως ιδιαίζοντα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Οι επιπολαίως γνωρίσαντες αυτόν υπελάμβανον ως νευρικών, ευτάρακτον και δυσζύμβλητον. Έλειπεν από αυτόν το επαγωγόν της συμπεριφοράς, το αιμόλον και εύστροφον της λαλιάς, είχε τε το τραχύ και καχύποπτον εις τους τρόπους και ως επί το πλείστον σκυθρωπόν και μελαγχολικόν εις την όψιν.

Ίσως εις τούτο συνετέλεσαν και άγαν δυσχερείς συνθήκαι, υφ' ας επαιδεύθη, και αι ατυχείς και δυσμενείς βιωτικά και οικογενειακά περιπέτειαι, αίτινες δεν τον εγκατέλειπον καθ' όλον του τον βίον. Αλλ' υπό το εξωτερικόν τούτο περίβλημα εκρύπτετο ψυχή γενναία και υπερήφανος, ευαίσθητος εις παν καλόν και ευγενές. Τιμιώτατος και χρηστότατος, φίλος πολύτιμος, ιατρός φιλόανθρωπος και συμπαθής εν γένει προς πάντας. Αρκεί να σημειωθή ενταύθα ότι κατά τον άγριον εκείνον διωγμόν των Τούρκων υπό των Βουλγάρων κατά τας πρώτας ημέρας της καταλήψεως της πόλεως, έσωσεν από της σφαγής τεσσαράκοντα περίπου γυναικόπαιδα Μουσουλμάνων, τα οποία εύρον άσυλον και συντήρησιν επί τεσσαράκοντα ημέρας εις τον οίκον του. Αλλά προ πάντων ήτο πρότυπον φιλοπάτριδος πολίτου και Έλληнос. Ήτο εκ των ολίγων, οίτινες με αυταπάρνησιν, ενθουσιασμόν και κίνδυνον πολλάκις της ιδίας των ζωής - άπαξ ερρίφθη και εις τας φυλακάς - ειργάσθησαν υπέρ των εθνικών συμφερόντων, ότε προ ολίγων ετών εμαίνετο κατά την χώραν εκείνην ο φυλετικός αγών. Διά τούτο υπήρξε και εκ των πρώτων, καθ' ων εξέσπασεν η βουλγαρική θηριωδία. Αλλ' ο ταλαίπωρος τυχών τοιούτου θανάτου αφήνει πολυμελή οικογένειαν άνευ πόρων και άνευ προστάτου. Ελπίζομεν ότι η ελληνική κυβέρνησις θα λάβη πρόνοιάν τινα υπέρ των ορφανών του εθνομάρτυρος τούτου.

Η **Εστία** σχολίαζε σκωπτικά τα αναπαραγόμενα στον αγγλικό τύπο τηλεγραφήματα από τη Σόφια, που διατείνονταν ότι οι Έλληνες είχαν καταστρέψει τις Σέρρες

ΚΑΙ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ ΗΜΕΙΣ ΤΑΣ ΕΚΑΥΣΑΜΕΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΑΝΑΙΣΧΥΝΤΙΑΙ

ΛΟΝΔΙΝΟΝ, Τρίτη 4 μ.μ. (απ' ευθείας). - Μόνον δευτερεύοντα Αγγλικά φύλλα εδημοσίευσαν σήμερα τας αναισχύντους εκ Σόφιας διαψεύσεις περί των σφαγών και των δηώσεων των Σερρών, τας οποίας αποδίδουν εις Έλληνας αντάρτας!!

Ευτυχώς το ανίσχυντον ψεύδος ελέγχεται αυθημερόν από την έκθεσιν του Αυστριακού προξένου περίληψιν της οποίας δημοσιεύουν οι «Τάμις»...

Δύο ιδιωτικές ανταποκρίσεις με πληροφορίες σχετικά με το χρονικό της καταστροφής των Σερρών και τις αντιδράσεις των ξένων κατοίκων της πόλης δημοσίευσε η **Νέα Ημέρα**:

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΑΠΙΣΤΕΥΤΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΘΗΡΙΩΔΙΑΙ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1 Ιουλίου. (Του ανταποκριτού μας). -- Αι περικαλλείς Σέρραι κατεστράφησαν εξ ολοκλήρου υπό των Βουλγάρων. Αντί των Σερρών υπάρχουν μόνον σωροί ερειπίων καπνίζόντων. Η πόλις είχεν εκκενωθή από μιάς εβδομάδος περίπου μετά την πανωλεθρίαν των Βουλγάρων εις την μάχην Κιλκίς-Λαχανά, οι δε κάτοικοι έμπλεοι εκ της χαράς ανέμενον τον Ελληνικόν στρατόν, εσχημάτισαν δε υπό την πρωτοβουλίαν του προκρίτου Μουσουλμάνου Αγκιάχ βέη πολιτοφυλακήν εξ Ελλήνων και Μουσουλμάνων ωπλισθέντων διά 5.000 όπλων, τα οποία εν τη φυγή των αφήκαν οι Βούλγαροι.

Εν τω μεταξύ διάφορα σώματα κομιτατζήδων επιχειρήσαντα να εισβάλουν απεκρούσθησαν υπό της πολιτοφυλακής επιτυχώς. Αίφνης την διην πρωινήν της Παρασκευής πολυάριθμοι εφάνησαν εκ της οδού Νευροκοπίου προς το μέρος του χωρίου Βρώτου³⁷ έχοντες και ορειβατικόν πυροβολικόν. Οι πολιτοφύλακες επιχειρήσαν ν' αποκρούσουν τον ερχόμενον στρατόν, αλλά δεν ηδυνήθησαν ν' αντισταθούν κατά του πυροβολικού και ηναγκάσθησαν να υποχωρήσουν. Τότε οι Βούλγαροι ήρχισαν να εισέρχωνται εις την πό-

37 Προφανώς εννοεί τη Βροντού

λιν. Από πολλά σημεία της πόλεως ήρχισαν να εξέρχονται οι κάτοικοι. Οι Βούλγαροι ιδόντες τούτο έστρεψαν το πυροβολικόν κατά των γυναικοπαίδων επιφέροντες μεγίστην καταστροφήν. Εισελθόντες κατόπιν εις την πόλιν ελεηλάτησαν αυτήν θέσαντες πυρ πρώτον εις την Μητρόπολιν, την Ελληνικήν συνοικίαν, την αγοράν και μεταχειριζόμενοι πετρέλαιον.

Ενταύθα αφίχθησαν πλείστοι πρόσφυγες Σερρών. Την νύκτα, διηγούνται, φεύγοντες είδον φλόγας προς την Δράμαν και προσθέτουν ότι καίονται όλα τα ελληνικά χωρία μεταξύ Δράμας και Σερρών.

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΜΕΓΑΛΑΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1 Ιουλίου. (Του ανταποκριτού μας). -- Αφίχθησαν ενταύθα εκ Σερρών πρόσφυγες ξένοι υπήκοοι, οίτινες μεταβάντες εις τα προξενεία των Μ. Δυνάμεων εξέθηκον διά ζοφερών χρωμάτων τας θηριωδίας των Βουλγάρων, των οποίων υπήρξαν και αυτοί θύματα.

Επίσης αφίκετο ομογενής γυνή εκ Σερρών, ήτις κατόρθωσε να φονεύση κρυμμένους εντός μιας οικίας δύο Βουλγάρους αξιωματικούς και να αιχμαλωτίση τρίτον τοιούτον. Η ηρωίς αύτη εγένετο αντικείμενον γενικού θαυμασμού ενταύθα³⁸.

Ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον ρεπορτάζ δημοσίευσε η *Πατρίς* σχετικά με τον αντίκτυπο που είχε η είδηση της καταστροφής των Σερρών στη Θεσσαλονίκη. Ο συντάκτης κατέγραφε τη βαθιά αγωνία και την έντονη συναισθηματική φόρτιση των κατοίκων της πόλης - ιδιαίτερα των Σερραίων στην καταγωγή. Επίσης, μετέφερε συνομιλίες με Σερραίους πρόσφυγες, οι οποίοι περιέγραφαν την κατάσταση που επικρατούσε στην πόλη τις προηγούμενες ημέρες.

ΤΑ ΠΡΟΜΗΝΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΣΦΑΓΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΠΩΣ ΤΗΝ ΕΣΧΕΔΙΑΣΑΝ ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΜΕΡΙΚΑ ΑΠΟ ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΩΣ ΕΓΝΩΣΘΗ Ο ΟΛΕΘΡΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 30 Ιουνίου. -- Την χαράν και την αγαλλίασιν, την οποίαν ησθάνθησαν οι Θεσσαλονικείς και εξωτερίκευσαν τόσον περιτράνωσ επί ταις θριαμβευτικαίς νίκαις του γενναίου στρατού μας, ήλθε να διακόψη προς στιγμήν ένα άγγελμα θλιβερώτατον. Άγγελμα το οποίον προεκάλεσε φρίκην αφ' ενός αλλά και δάκρυα αφ' ετέρου εις τα όμματα πάντων.

Περί της μεσημβρίας ακριβώς της χθες, έξωθεν του ζυθοπωλείου Πεντζίκη όπου συγκεντρώνονται οι Σερραίοι, παρετηρήθη μία κίνησις ζωηροτάτη, ήτις εγένετο αφορμή ώστε να συγκεντρωθή μετ' ολίγον πλήθος άπειρον κόσμου.

Οι Σερραίοι δακρύοντες επληροφόρουν τους ερωτώντας αυτούς ότι οι Βούλγαροι προ της αναχωρήσεώς των εκ Σερρών προέβησαν εις τερατουργήματα και εις επίμετρον έσφαζαν τους εγκριτωτέρους εκ των κατοίκων.

Προς στιγμήν υπετέθη ότι πρόκειται περί διαδόσεως ανυποστάτου, αλλ' η ελπίς αύτη εξέλιπε μετ' ολίγον, όποτε εδημοσιεύθη έξωθεν του Όλυμπος Πάλλας τηλεγράφημα σταλέν εκ Νιγρίτης υπό του προξενικού υπαλλήλου κ. Ρέντη προς το Γεν. Διοικητήν της Μακεδονίας κ. Στ. Δραγούμην. Διά του τηλεγραφήματος του του ηγγέλετο ότι οι Βούλγαροι όντως προέβησαν εις τερατουργήματα και σφαγάς. Επιπροστίθετο δε η πληροφορία ότι μεταξύ των σφαγέντων συγκαταλέγονται και οι Λεωνίδας Παπαπαύλου, Γυμνασιάρχης, Κωνστ. Σταμούλης, διευθυντής του υποκαταστήματος της Τραπεζής της Ανατολής, Α. Χρυσάφης, ιατρός, και Νέστωρ Φωκάς, φαρμακοποιός. Οι ως ανωτέρω σφαγέντες, κατά τας πληροφορίας τας οποίας μας έδωκαν έγκριτοι Σερραίοι παρεπιδημούντες εις την πόλιν μας, αφ' ης κατελήφθησαν αι Σέρραι υπό

38 Ήταν η Καπετάνισσα Σοφία. Η ιστορία της θα φιλοξενούταν τις επόμενες ημέρες στις εφημερίδες Σκριπ και Καιροί

των Βουλγάρων αντετάχθησαν σθεναρώς κατά πάσης αποπειράς τούτων προς εκβουλγαρισμόν του ομογενούς στοιχείου. Ο Γυμνασιάρχης μάλιστα Παπαπαύλου, είνε αδελφός προξένου και έχει δράσει εθνικώς τόσον, όσον ουδείς. Ακριβώς δε διά τούτο υπήρξεν ο στόχος των Βουλγάρων. Περί του ατυχούς Γυμνασιάρχου αφηγούνται και το εξής χαρακτηριστικόν επεισόδιον. Ο Βούλγαρος διοικητής των Σερρών τον εκάλεσε κάποτε εις το διοικητήριον και τον διέταξε ν' αναρτήση εις το Γυμνάσιον επιγραφήν Βουλγαρικήν. Πλήρης σθένους όμως ο Παπαπαύλου του απήντησεν:

- Αυτό δεν θα το κάμω ποτέ. Προτιμώ να το κλείσω καλλίτερα.

Και τότε μεν δεν εκακοποιήθη διά το ανδρικόν σθένος, το οποίον επέδειξε, αλλ' ανέμενον οι Βούλγαροι την κατάλληλον ευκαιρίαν διά να πράξουν ό,τι έπραξαν κατ' αυτού.

ΤΙΣ Ο ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

Κατά τας ίδιαις πληροφορίας, τας οποίας ελάβομεν, ο δολοφονηθείς Σταμούλης, διευθυντής του υποκαταστήματος της Τραπεζής της Ανατολής, είνε γυναικάδελφος του περιφήμου Καραγκιοζώφ, Δημάρχου Σερρών. Ο Καραγκιοζώφ είνε Σερραίος και ελέγετο πριν Καραγκιοζής.

Όταν οι Βούλγαροι κατέλαβον τας Σέρρας, τον εγκαθίδρυσαν εις το Δημαρχιακόν αξίωμα και τον μετωνόμασαν Καραγκιοζώφ. Τούτου μέχρι της στιγμής αγνοείται η τύχη. Κατ' άλλους μεν ηκολούθησε τους Βουλγάρους, κατ' άλλους δε εξακολουθεί παραμένων εις τας Σέρρας.

ΤΑ ΣΟΒΑΡΩΤΕΡΑ

Έγκριτος Σερραίος είχε την καλωσύνην να μας είπη τα εξής άγνωστα και αποκαλυπτικά.

- Οι Βούλγαροι ασφαλώς δεν θα περιωρίσθησαν εις την σφαγήν των τεσσάρων, των οποίων εγνώσθησαν τα ονόματα.

- Πόθεν το συμπεραίνετε τούτο, ηρωτήσαμεν.

- Εκ του ότι από μινός είχαν συλλάβει και είχαν ρίψει εις τας φυλακάς τους κυριωτέρους εθνικούς πρωτεργάτας. Κυρίως η μίνις των εστρέφετο κατά 70-80 των οπωσδήποτε προεξαρχόντων εξ ων θα σας αναφέρω ονομασί τους εξής: Ιάκωβον Τριανταφύλλου, Κ. Παπαδόπουλον, Λάσκαρην καθηγητήν, Τριανταφύλλου Πολυμέρην, Φιλοκτ. Κάρσον, Ευριπ. Περδικάρην, Σωτ. Μεσσαλάν, Ζαφ. Νικολάου, Δημ. Γράντζον, Θ. Χρηστίδην φαρμακοποιόν, και Καράμπελιαν.

- Εκφράζετε φόβους περί αυτών;

- Πολλούς. Πάρα πολλούς. Απεύχομαι όμως να τοις συνέβη δυσάρεστόν τι.

Πρέπει δε να σημειώσετε, μας προσέθηκεν ο έγκριτος Σερραίος, ότι εις τας φυλακάς των ομογενών εκρατούντο εκτός των ιδικών μας προκρίτων και πλείστοι πρόκριτοι εκ Δοϊράνης, καθώς και άλλοι μεταφερθέντες τελευταίως εκ Ροδολείβους και άλλων μερών του Παγγαίου.

Επίσης εκρατούντο και τινες των γνωστών αιχμαλώτων του Παγγαίου, τους οποίους, ως θα εμάθατε, οι Βούλγαροι διά να διαπομπεύσουν περιήγαγον γυμνόποδας εις τα χωρία της περιφερείας Σερρών.

Περί αυτών έχω την γνώμην ότι θα έλαβον οικτρόν τέλος αν επρόλαβαν οι Βούλγαροι.

Η ΘΛΙΨΙΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Είνε απερίγραπτος η θλίψις, την οποίαν εδοκίμασεν εδώ ο λαός επί τω αγέλματι των σφαγών, αίτινες έλαβον χώραν εν Σέρραις. Την λύπην όμως και την αγωνίαν επέτεινε νεωτέρα είδησις εκ Νιγηρίτης, και αυτή ληφθείσα, καθ' ην οι Βούλγαροι έθηκαν εις τα κυριώτερα μέρη των Σερρών πυρ.

Οι βάρβαροι φεύγοντες ηθέλησαν, κατά το σύστημα, το οποίον εφαρμόζουν από της ενάρξεως της Ελληνοβουλγαρικής συρράξεως, να παραδώσουν την ωραίαν πόλιν των Σερρών εις το πυρ και να την μεταβάλουν εις τέφραν.

Αι Σέρραι υπήρξαν, ως γνωστόν, η εστία της εθνικής δράσεως. Τα κατορθώματα του Καπετάν Δούκα και των άλλων γενναίων του Έθνους προμάχων παραμένουν ανεξάλειπτα εις την μνήμην των παρακολουθησάντων αυτά.

Αι Σέρραι είνε μία από τας ωραιότερας και πλέον προωδευμένας Μακεδονικάς πόλεις. Η οδός η άγουσα εις την πόλιν είνε κανονική και κοσμείται εκατέρωθεν δι' ωραίων αειθαλών δένδρων. Αι Σέρραι ευρίσκονται εις ακμήν πνευματικήν και εις εκπολιτιστικήν δύναμιν ου την τυχούσαν. Έχουσι Γυμνάσιον, κεντρικόν Παρθεναγωγείον, Αστικήν Σχολήν, νηπιαγωγεία και πλείστα όσα ωφέλιμα καθιδρύματα. Συγχρό-

νωσ δε έχουσι και Βιβλιοθήκην, περιλαμβάνουσιν χιλιάδας ολοκλήρους συγγραμμάτων.

Την εστίαν ακριβώς ταύτην του Ελληνισμού οι Βούλγαροι απειραράθησαν να εκβουλαρίσουν. Εύρον όμως τοιαύτην ισχυράν αντίδρασιν εις τας ενεργείας των, ώστε κατεπλάγησαν από την ακμαιοότητα του ηθικού και του φρονήματος των Σερραίων.

Η ΑΓΩΝΙΑ

Ταύτην την στιγμήν που σας γράφω, ο λαός διατελεί εν αγωνία με τας περί Σερρών ποικίλας διαδόσεις.

Ήδη αι Σέρραι κατέχονται υπό του Ελληνικού στρατού, πρώτου εισελθόντος ως θα εμάθατε, εν αιταίς μετά των προσκόπων του κ. Μαζαράκη.

Υπόρχει ελπίς, ότι το πυρ, το οποίον έθησαν οι Βούλγαροι, θα ενετοπίσθη. Η σφαγή των ομογενών, περί ης σας γράφω ανωτέρω, εγένετο δημοσία υπό τα όμματα των συγγενών και των οικείων των. Αι προ μιας ώρας διαβιβασθείσαι πληροφορία προσθέτουν ότι της σφαγής προηγήθησαν φρικώδη βασανιστήρια, προ των οποίων ωχριούν αναμφιβόλως τα βασανιστήρια της Ιεράς Εξετάσεως.

Η επιτροπή των Σερραίων, ήτις διαφυγούσα κατώρθωσε να φθάση εις Νιγρίταν παρέχει την πληροφορίαν ότι ο επίσκοπος Πολυανής Φώτιος, όστις είχε συλληφθή παρά των Βουλγάρων, δεν μετεφέρθη εις Σέρρας. Εκ τούτου συνάγεται το ασφαλές συμπέρασμα ότι θα εκρευρηθή καθ' οδόν μετά των λοιπών προκρίτων της Δοϊράνης, οίτινες συνελήφθησαν ακριβώς την επομένην της Βουλγαρικής ήττης προ του Κιλίκις.

Οι Δοϊρανίται ελεύθεροι πλέον υπό την αιγίδα του Έλληνοσ Βασιλέως και την φιλόστοργον και αδελφικήν προστασίαν του Ελληνικού στρατού αφηγούνται ατελείωτον σειράν Βουλγαρικών οργίων.

Όσον αφορά τον αιχμαλωτισθέντα επίσκοπον λέγουν ότι οι Βούλγαροι πολλάκις τον είχαν απειλήσει ότι θα τον σφάζουν αν δεν έπαυε μεταβάλλον την επισκοπήν του εις κέντρον Ελληνικών ενεργειών. Ο γενναίος επίσκοπος, καίτοι ήτο εν γνώσει ότι τα γεγονότα μεταξύ Βουλγάρων και Ελλήνων θα ελάμβανον τροπήν δυσάρεστον, εν τούτοις παρέμεινεν εκεί εν μέσω του ποιμνίου του, ενθαρρύνων αυτό μέχρι της τελευταίας στιγμής, ενώ εάν ήθελε θα εσώζετο ασφαλώς καταφεύγων ενταύθα.

Η ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΙ ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ

Οι Βούλγαροι εμαίνοντο κυριολεκτικώς κατά των Σερραίων διότι ούτοι επεδαψίλευσαν εις τους αξιωματικούς και τους οπλίτας της Ελληνικής επιλαρχίας, ήτις έμεινεν επί πολλούς μήνας εκεί πλείστας όσας περιποιήσεις. Την επομένην μάλιστα της αναχωρήσεως της επιλαρχίας, έσπασαν όλα τα έπιπλα των Ελληνικών οικιών εις τας οποίας εφιλοξενούντο Έλληνες αξιωματικοί. Εις τον επίλαρχον κ. Βαρδουλάκην ειπόντα κάποτε εις τον στρατηγόν Βούλκωφ ότι αι Σέρραι είνε Ελληνικά και πρέπει ν' αποδοθούν εις την Ελλάδα, ο Βούλγαρος στρατηγός απάντησε.

- Ναι, ταγματάρχα μου, αλλά μη λησμονείτε ότι αι Σέρραι θ' αποβώσι διά την Βουλγαρίαν εις των σπουδαιοτέρων παραγόντων. Είνε, όπως βλέπετε, η ωραιότερα Μακεδονική πόλις.

- Θα την πάρωμε, στρατηγέ, του είπε γελών ο κ. Βαρδουλάκης.

Ο στρατηγός εδάγκασε τα χείλη του, έγεινε κατέρυθρος εξ οργής, αλλ' απέφυγε ν' απαντήση εις την πρόκλησιν του Έλληνοσ ταγματάρχου.

Ένας δεύτερος απεσταλμένος της **Πατρίδος**, ο Β. Κατωπόδης, συνόμιζε τα ήδη γνωστά γεγονότα προσθέτοντας καινούρια στοιχεία σχετικά με το χρονικό της καταστροφής της πόλης των Σερρών.

Η ΦΡΙΚΑΛΕΑ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΔΕΝ ΕΦΕΙΣΘΗΣΑΝ ΟΥΤΕ ΤΩΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΩΝ ΠΩΣ ΕΓΙΝΕΝ Η ΠΟΛΙΣ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 29 Ιουνίου (Του απεσταλμένου συντάκτου μας). Η καταστροφή των Σερρών είνε μεγαλειότερα παρά όσον κατ' αρχάς υπετέθη. Αμερικανός υπάλληλος της εκεί εταιρείας των καπνών, ελθών ταύτην την στιγμήν εις Θεσσαλονίκην, διηγείται μετά φρίκης την καταστροφήν της ωραίας πόλεως.

Ο Βουλγαρικός στρατός υποχωρών εγκατέλειψε την πόλιν προ 9 ημερών. Οι Έλληνες κάτοικοι, τη προτροπή του Μητροπολίτου κατήρτισαν πολιτοφυλακήν εκ τριάκοντα ανδρών προς φρούρησιν. Προ τεσσάρων ημερών επετέθησαν κατά της πόλεως κομιτατζήδες, οίτινες και απεκρούθησαν. Προχθές όμως κατά τας αφηγήσεις του Αμερικανού, επήλθε στρατιωτική δύναμις εξ 170 ανδρών, εχόντων 4 πυροβόλα, άτινα ετοποθέτησαν επί του δεσπόζοντος της πόλεως όρους. Ούτοι μόλις έφθασαν συνέλαβον τον πρώην Τούρκον αστυνόμον Χαφούζ εφένδην, ον και υπεχρέωσαν να προμηθεύση αυτοίς μεγάλην ποσότητα πετρελαίου. Πράγματι παραλαβόντες τούτο ήλειψαν την Ελληνικήν συνοικίαν, θέσαντες κατόπιν πυρ. Προ της αγρίας όλως ταύτης πράξεως εισώρμησαν εις τας οικίας λεηλατούντες, σφάζοντες και κακοποιούντες τους κατοίκους τους μη προλαβόντας να καταφύγουν εις ζένα ιδρύματα και προξενεία. Κατόπιν τούτου ήρχισεν ο πυκνός και αδιάκοπος βομβαρδισμός διά των πυροβόλων, τα οποία εστράφησαν κυρίως κατά των οικιών, εφ'ων εκυμάτιζον αι ζένα σημαίαι, διότι εγνωρίζον ότι εκεί κατέφυγον οι κάτοικοι.

Ο Αμερικανός υπάλληλος μου ανακοινοί ότι πάσα η πόλις μετεβλήθη εις ερείπια. Εντός του Διοικητηρίου ευρέθησαν 17 πτώματα προκρίτων και λοιπών απαχθέντων όπως υποστούν μαρτυρικών θάνατον.

[...] Την Παρασκευήν ο στρατηγός Ιβάνωφ ειδοποίησε τον γενικόν διοικητήν Σερρών Βουλκώφ ότι ηττηθείς εις Κιλκίς, Λαχανάν και Δοϊράνην υποχωρεί εις Δεμίρ Ισσάρ. Συγχρόνως ειδοποιεί ν' αναχωρήσουν αι αρχαί εκ Σερρών. Την ιδίαν εσπέραν ανεχώρησεν ο Βουλκώφ ακολουθούμενος υπό των αρχών. Την επομένην ανεχώρησεν ο Χαματζήφ, εγκαταλείψας τας αποσκευάς του εις το υποπροξενείον της Αυστρίας. Φεύγοντες οι Βούλγαροι κατέσφαζον. Δεκαεπτά πτώματα ευρέθησαν. Εκ τούτων τα 13 ήσαν εις τον περίβολον του Διοικητηρίου. Οι πλείστοι εθανατώθησαν βασανισθέντες, παρισταμένων των αξιωματικών.

Την επομένην οι κομιτατζήδες εισελθόντες ηρήμωσαν τα πάντα. Οι κάτοικοι ημύνθησαν. Υπό την διεύθυνσιν του λοχίου των προσκόπων οι κάτοικοι ωπλίσθησαν, εγκαταλειφθέντων 2500 Βουλγαρικών όπλων. Εν τω μεταξύ εισήλθον εκ Νιγηρίτης οι πρόσκοποι. Την καταστροφήν εις Σέρρας επέφερεν ο ταγματάρχης του Βουλγαρικού επιτελείου Βουλκώφ, ηγούμενος κομιτατζήδων, προαπειλήσας να μεταβάλη τας Σέρρας εις τέφραν. Οι Βούλγαροι από ημερών είχαν προμηθευθή πετρέλαιον προς εμπρησμόν των οικιών.

Ο κ. Μαγκρίνι μετέβη επί τόπου όπως αντιληφθή ιδίοις όμμασι την καταστροφήν. Ο αρχηγός των προσκόπων κ. Μαζαράκης εις τας συνεννοήσεις του τηλεφωνικός μετά του Γραφείου του Τύπου παρέστησεν ως μεγίστην την καταστροφήν.

Μια μέρα μετά τη δημοσίευση της εκτενέστατης περιγραφής της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ από τον ανταποκριτή της Νέας Ημέρας, οι άλλες δύο εφημερίδες που διέθεταν επίσης πολεμικούς ανταποκριτές στην περιοχή, έσπευσαν να δημοσιεύσουν την εκδοχή των δικών τους συνεργατών. Η ανταπόκριση του απεσταλμένου της **Πατρίδος**, Β. Κατωπόδη, με ημερομηνία 28 Ιουνίου, ήταν συνοπτική, προάγγελος μιας πολύ εκτενέστερης και λεπτομερέστερης περιγραφής, που θα δημοσιευόταν την επομένη.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ ΙΣΣΑΡ

Καθ' ον χρόνον η δυτική στρατιά κατήγε την νίκην της Στρωμνίτης, ο υπό τον κ. Μανουσογιαννάκη στρατός κατελάμβανε μετά περιφανή επίσης νίκην το οχυρώτατον Δεμίρ-Ισσάρ. Εκεί ωχυρώθησαν τοποθετηθέντα και τοπομαχικά πυροβόλα τμήματα της στρατιάς του Ιβάνωφ, ανερχόμενα εις 20 χιλιάδας περίπου μετ' αναλόγου πυροβολικού.

Οι ημέτεροι οδεύσαντες εκ δύο σημείων παραλλήλως της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης και Σερρών επετέθησαν από της εσπέρας της χθες εναντίον των εχθρών, οι οποίοι κατείχον την οροσειράν από των χωρίων Βετρίνα και Ραδόβου³⁹ μέχρι Δεμίρ-Ισσάρ. Η σύγκρουσις υπήρξε τρομερά και αγρία. Οι Βούλγαροι εγκαταλείψαντες την Καβάλλαν και τας Σέρρας έπαιζον το τελευταίον ατού των εις την ανατολικήν Μακεδονίαν. Τα τέσσαρα τοπομαχικά των πυροβόλα και το λοιπόν των πυροβολικών έβαλλε αδιακόπως κατά των φαλάγγων μας, αι οποίαί ηναγκάσθησαν να οδεύσουν διά μέσου της πεδιάδος και από

39 το σημερινό Χαροπό

μέρη ακάλυπτα. Μετά πολύωρον όμως αγώνα συνετρίβησαν τελείως εκ των πυρών του πεζικού και του πυροβολικού μας. Εις μίαν γενναίαν έφοδον κλονισθέντες ήρχισαν να υποχωρούν ατάκτως, λαβόντες κατεύθυνσιν παραλλήλως του Στρυμόνος ποταμού προς την κλεισούραν Δερβέντι.

Καθ' ην στιγμίν κλείω την παρούσαν, επειγόμενος να προλάβω το ταχυδρομείο, ηγγέλθη εις το Γενικόν Στρατηγείον ότι την 7ην μ.μ. εγκατελείφθη τελείως το Δεμίρ-Ισάρ, οι εχθροί δε υποχωρούντες εγκατέλειψαν δύο τοπομαχικά πυροβόλα Τουρκικής προελεύσεως, δύο έτερα μεγάλης ολκής νεωτάτου συστήματος Σνάιτερ-Κανέ και οκτώ βλητοφόρα. Τας λεπτομερείας του νέου τούτου θριάμβου θα σας γράψω εις έτεραν μου επιστολήν.

Επίσης ταύτην την στιγμίν πληροφορούμαι ότι η φάλαγγς, η οποία υπεχώρησεν εκ του Ιστίπ προς το Πετρίτσι, όπως συνενωθή μετά της στρατιάς του Ιβάνωφ, διεσκορπίσθη εντελώς υπό της τετάρτης ιεραρχίας, η οποία εκυρίευσεν έτερα τέσσαρα πυροβόλα, ήτοι δεκαεννέα το όλον. Συγχρόνως η πέμπτη μεραρχία συνέλαβε τετρακοσίους αιχμαλώτους και 35 αξιωματικούς.

Αι επιτυχίαι μας είνε τόσο καταπληκτικάί, τόσο μεγάλοι, ησθάνθημεν τόσο ευχαρίστους συγκινήσεις, ώστε δεν θα μας κάμη καμμίαν ιδιαίτεραν εντύπωσιν εάν αύριον μάθωμεν ότι κατελήφθη και αυτή η Σόφια.

Αντίθετα, μακροσκελέστατη ήταν η ανταπόκριση του Δ. Φιλιππίδη για το **Εμπρός**. Είναι σαφές ότι εν μέσω πολεμικών επιχειρήσεων και με τον ελληνικό στρατό να προελαύνει συνεχώς, οι Έλληνες ανταποκριτές επεδίωκαν μέσα από συναρπαστικές αφηγήσεις να μεταδώσουν το μήνυμα της νίκης και να κρατήσουν ζωηρό το ενδιαφέρον των αναγνωστών, αν και είναι δύσκολο να επαληθευτούν ιστορικά όλες οι λεπτομέρειες που παρατίθενται.

ΑΙ ΧΡΥΣΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ ΙΣΑΡ

ΣΤΑΘΜΟΣ ΔΕΜΙΡ-ΣΑΡ, 28 Ιουνίου.-- Μίαν περιφανεστάτην και πλήρη κλέους εις την νεωτέραν ιστορίαν του Έθνους μας σελίδα προσθέτει η μάχη του Δεμίρ-Ισαρίου. Τα στρατεύματά μας, πεζικόν, ευζωνικόν, πυροβολικόν, ολιγάριθμα σχετικώς, αποτελούντα την δεξιάν πτέρυγα εξεπόρθησαν στενωπόν οχυρωτάτην και παρέχουσαν τας πρωτοτυπωτέρας τοπογραφικάς ποικιλίας.

Εις το σημείον της εξόδου του ποταμού Στρυμόνος προς την πεδιάδα Σερρών σχηματίζεται η περιώνυμος στενωπός, ανοίγματος μόλις 500 μέχρι 600 μέτρων. Εκατέρωθεν την στενωπόν προστατεύουσιν ανατολικώς τα την κόμην Βετρίναν αντιστηρίγματα της Κερκίνης και αι έναντι προς τας κόμας Πούλιοβο⁴⁰ και Ράδοβον τελευταία κλιτύς του όρους Τάγγεζ-Δαγ, παραπλεύρως των οποίων η απελευθερωθείσα κομόπολις Δεμίρ-Ισάρ. Έμπροσθεν του ανοίγματος της στενωπού και εις απόστασιν ημίσεως χιλιομέτρου είνε η μεγάλη σιδηροδρομική γέφυρα της γραμμής Θεσσαλονίκης-Δεδεαγάτς, υπερασπιζόμενη επί της δεξιάς όχθης υπό ταπεινού αντιστηρίγματος παρά την Βετρίναν υπό του οποίου αποκλείεται και προς Πετρίτσιον διά της στενωπού ημιοική οδός, επί δε της αριστεράς όχθης υπό πετρώδους και αποτόμου λοφίσκου του Ντερβέντ-Χαν.

Επί του ταπεινού αντιστηρίγματος της Βετρίνας ήτο τοποθετημένον το πεδινόν εχθρικόν πυροβολικόν, επί του απέναντι υψώματος του Ντερβέντ-Χαν τα τέσσαρα εχθρικά βολιδοβόλα των 100 υφεκατομέτρων, ων δύο συστήματος Κρουπ και δύο τελευταίου συστήματος Κρεζώ.

Επί της δεξιάς όχθης και επί των επτά αλληπαλλήλων αντιστηριγμάτων της Βετρίνας ήσαν τα χαρικόματα του εχθρικού πεζικού, προεπεκτεινόμενα και πλαγίως διά προγεφυρωμάτων.

Η εχθρική αύτη παράταξις μήκους 10 περίπου χιλιομέτρων επεξέτεινε το αριστερόν της διά προκεχωρημένης ζώνης πεζικού μέχρι της τουρκικής κόμης Κεσιτσικ⁴¹.

Έτερα ισχυρά εχθρική πλασιοφυλακή εξ ενός τάγματος χιλίων κομιτατζήδων μετά δύο ορειβατικών τη

40 η σημερινή Θερμοπηγή

41 Κεσιτζή Τσιφλίκ, το σημερινό Σιδηροχώρι.

λεβόλων, κατείχε τας αποτόμους κορυφάς του όρους Κερκίνης, άνωθεν των Πορροΐων, γνωστός υπό το όνομα Δεμίρ-Καπού. Δρόμος ανάντης διά μέσου δασωδών χαραδρών και δυσπροσιτοτάτων κλιτύων ανέρχεται εις την κορυφήν Δεμίρ-Καπού (υψ. 1608 μέτρων) από των Πορροΐων, και διά των εκείθεν κλιτύων κατέρχεται εις την κοιλάδα της Στρωμνίτης παρά το χωριόν Κολάροβον.

Αυτή είνε η τοπογραφία του θεάτρου της διεξαχθείσης μάχης και η εχθρική παράταξις, η δύναμις της οποίας ανήρχετο εις 12 και άνω χιλιάδας άνδρας, υπό την διοίκησιν του στρατηγού Σαράφωφ.

Το Ελληνικόν δεξιόν υπό την διοίκησιν του κ. Μανουσογιαννάκη θα ανελάμβανε την επίθεσιν προς εκπόρθησιν των στενών από της πεδιάδος εκ του μέρους του σταθμού Χατζή-Μπεκλίκ.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Την πρωίαν της 26ης ενεφανίσθησαν αι πρώται φάλαγγες του Ελληνικού δεξιού, εις τάξιν πορείας. Το εχθρικόν πυροβολικόν άρχεται πυρός ραγδαίου. Αι οβίδες χαλαζηδόν εκρήγνυνται περι τον σταθμόν Χατζημπεκλίκ. Το πεζικόν ανακόπτει την πορείαν και άρχεται εξελισσόμενον εις τάξιν μάχης. Η προσχώρησις των κλιμακίων είνε απολύτως αδύνατος, διότι οι Βούλγαροι βάλλουσι θεριστικώς, έχοντες εκ των προτέρων επισημάνει τας θέσεις. Πειράται να εξελιχθή το πυροβολικόν μας. Αλλ' από αποστάσεως 6-7 χιλιομέτρων καθίσταται ο στόχος των εχθρικών βολιδοβόλων. Τραυματίζονται πυροβοληταί τινες και 5 ίπποι, ενώ εκ του πεζικού τίθενται περί τους 80 εκτός μάχης.

Τα Ελληνικά στρατεύματα μεταβάλλουσι παράταξιν αριστερώτερον, προς τας υπωρείας της Κερκίνης. Δι' εφόδου εκτοπίζονται από τας θέσεις περί το Κεσιτάικ τα προκεχωρημένα Βουλγαρικά αποστάσματα. Καθ' όλην την ημέραν της 26ης τα Ελληνικά στρατεύματα αρκούνται να ευρίσκονται εις επαφήν μετά του εχθρού και να εκτελώσιν επιθέσεις κατά μέτωπον. Το Αρχηγείον είχε καταρτίσει ήδη το σχέδιον της επίθεσεως, από της δεξιάς πλευράς του εχθρού, και διά τούτο προσεπάθει να εφελκύση την προσοχήν του προς το μέτωπον.

Εκ των πληροφοριών το αρχηγείον της ανατολικής δεξιάς στρατιάς επείσθη ότι εχθρός κατέχει και τας άνωθεν των Πορροΐων ακρωρείας της Κερκίνης, ίνα εν καταλλήλω χρόνω επιχειρήση αιφνιδιασμό κατά των νότων των ημετέρων. Το ευζωνικόν τάγμα του κ. Βελισσαρίου μετά δύο ορειβατικών αναλαμβάνει την εκτόπισιν του εχθρού και την κατοχήν του Δεμίρ-Καπού. Οι ευζωνοί αναρριχόνται από των Ποροΐων εις τας αποκρήμους κλιτύς, καλυπτόμενοι από τα δάση. Τα δύο ορεινά φθάνουσιν εις την κορυφήν Κιζ-Μπουνάρ (υψ. 1345μ.) και τοποθετούνται καταλλήλως όπως προστατεύσωσι τους αναρριχωμένους ευζώνους εις την υπερκειμένην και τελευταίαν κορυφήν Δεμίρ-Καπού.

Οι Βούλγαροι υποδέχονται με σφοδρόν τουφεκοβολισμόν την πρωτοφυλακήν εξ 150 ευζώνων, αλλ' ούτοι ακράτητοι εφορμούσι διά της λόγχης. Εν τω μεταξύ εξελίσσονται και υπολειπόμενοι λόχοι του ευζωνικού τάγματος και υποβοηθούμενοι υπό του πυροβολικού επιτίθενται διά της λόγχης. Οι Βούλγαροι εκτοπίζονται, εγκαταλείποντες τα δύο ορειβατικά των και τρέπονται προς τας βορείας κλιτύς πυροβολούμενοι και αποδεκατιζόμενοι. Αι απώλειαι του ηρωικού αυτού τάγματος του κ. Βελισσαρίου είνε μηδαμινά, ενώ το εγχείρημα απαράμιλλον εις τόλμην και αποφασιστικότητα. Το τάγμα του κ. Βελισσαρίου ήτο υποχρεωμένον όπως διαρκούσης της κυρίας μάχης του Δεμίρ-Ισαρίου κατέχη ως πλασιοφυλακή την αλωθείσαν ακρώρειαν του Δεμίρ-Καπού.

Η 26η παρήλθεν άνευ άλλων σπουδαίων επιχειρήσεων. Οι ημέτεροι προέβαινον εις συνεχείς κατοπτεύσεις και αναγνωρίσεις, ενώ το πεδινόν και τοπομαχικόν πυροβολικόν του εχθρού εξηκολούθει μέχρι της 11ης ώρας της νυκτός βάλλον ότε συνεχώς, ότε εκ διαλειμμάτων και ανασκάπτον κυριολεκτικώς τον περί τον σταθμόν του Χατζημπελήκ χώρον, ότε βολήν προοδευτικόν, ότε βολήν θεριστικήν.

Αι βολιδοφόροι ευρέθησαν την επισύσαν με υψόμετρον αποστάσεως 6700 μέτρων. Το πυρ του εχθρικού πυροβολικού συνεκεντρούτο περί τον σταθμόν διότι περίξ αυτού είχαν προκαλυφθή τα στρατεύματά μας. Όλη η έκτασις του σταθμού εκαλύφθη από μολυβδίνας βολίδας των βουλγαρικών βολιδοθηκών.

Εμπροσθεν του σταθμού μία οβίς εξερράγη επί της γραμμής, ανέσκαψε μόνον το έδαφος χωρίς άλλην ζημίαν. Έβαλε δε το βουλγαρικόν πυροβολικόν όχι μόνον κατά ομάδων, αλλά και κατά μικροομάδων και μεμονωμένων ανδρών, εκτοξεύον χαλαζηδόν τας οβίδας, με σπατάλην προφανή. Πλείσται όμως οβίδες δεν εξερρηγνύοντο.

Η ΑΠΟΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΜΑΧΗ

Η επίθεση η αποφασιστική κατά των εχθρικών θέσεων διεξήχθη την επιούσαν 27ην. Από πρωίας το ελληνικόν κέντρος εφάνη εξελισσόμενον κατά της Βετρίνας, αποτελούσης το κέντρον της εχθρικής παρατάξεως. Το εχθρικόν πυροβολικόν εξηκολούθησε την τακτικήν της προηγουμένης ημέρας. Βάλει μετά σφοδρότητος, ακαταπαύστως από των αυτών οχυρωμάτων. Εις ύψωμα παρά το Κεσιτσίκ διακρίνει το ελληνικόν στρατηγείον εκ της σημαίας και βάλλει αλλεπαλλήλως, αλλ' ανεπιτυχώς. Το έδαφος δονείται από τα δαιμονιωδώς κροτούντα βουλγαρικά τηλεβόλα, αλλ' άρχεται μετά τόλμης καταπλησσοσύσης εξελισσόμενη εις παράταξιν μάχης η μοίρα του ελληνικού πυροβολικού υπό τα εχθρικά βλήμματα. Παρατάσσεται η πρώτη πυροβολαρχία εις ομαλόν ύψωμα παρά το Κεσιτσίκ και κεραυνοβολεί τα παρά την Βέτριναν βουλγαρικά πυροβολεία. Υπό την προστασίαν της πυροβολαρχίας ταύτης τοποθετούνται εις όπισθεν υψώματα και αι λοιπαί πυροβολαρχίαι μας. Και άρχεται αγρία μονομαχία πυροβολικού. Την στιγμήν καθ' ην τα εχθρικά βλήμματα εγγίζουσι, τα τηλεβόλα μας ζεύγνυνται τάχιστα και προελεύουσιν επί τα πρόσω, αλλάζοντα θέσιν και πλησιάζοντα συγχρόνως τον εχθρόν. Δι' εσπευσμένων τεχνητών έργων αναβιβάζονται δύο πεδινά επί προκεκαλυμμένον υψώματος και εκείθεν διευθύνουσι το πυρ κατά των κείθεν της γεφύρας τοπομαχικών βολιδοβόλων του εχθρού.

Το ορειβατικόν πυροβολικόν μας τοποθετείται υπεράνω του Κεσιτζίκ προς την Βέτερναν και βάλλει κατά του εντεύθεν της γεφύρας πεδινού πυροβολικού. Εξ αυτών μία πυροβολαρχία επιτυγχάνει το μοναδικώτατον παράδειγμα εις την ιστορίαν της μαχητικής τακτικής. Προελάσασα υπό την προκάλυψιν των πτωχόσεων του ύψους τοποθετείται κεκαλυμμένως και ανοίγει πυρ προς τα εκείθεν της γεφύρας τοπομαχικά βολιδοφόρα του εχθρού, τα οποία ανταπαντώσι. Επισυνάπτεται ούτω μονομαχία μεταξύ ορειβατικής και τοπομαχικής πυροβολαρχίας. Ποία ιστορία οιουδήποτε πολέμου παρέχει την περίπτωσιν ταύτην; Μόνον η ιστορία του Ελληνοβουλγαρικού πολέμου θα την αναγράψη αφιερύουσα τους δικαίους επαίνους προς τον Έλληνα πυροβολαρχην.

Η ΚΑΤΑΔΙΩΞΙΣ

Ενώ το πυροβολικόν μας αγωνίζεται, εν σύνταγμα και το έτερον μεραρχικόν τάγμα ευζώνων υπό τον κ. Παπαδόπουλον αναλαμβάνουσι την κυρίαν κατά του εχθρού επίθεσιν από δεξιών. Η δύναμις αυτή προελάσασα από τα προκαλύμματα των αντιστηριγμάτων του Κισιστίκ παρουσιάζεται εις τα πλάγια των εχθρικών χαρακωμάτων. Οι Βούλγαροι μένουσι κατάπληκτοι μη αναμένοντες τοιαύτην πλαγίαν επίθεσιν. Εκτοπίζονται υπό των Ελλήνων από την σειράν των επτά κεχαρακωμένων αντιστηριγμάτων της Βετρίνας. Κατεπτοημένοι φεύγουσιν αφήνοντες όπλα και αποσκευάς και η εξακολούθησις της καταδιώξεως εμπνέει τον πανικόν εις τας Βουλγαρικάς τάξεις. Ο στρατηγός Σαράφωφ, έχων το στρατηγείον του εις το εσωτερικόν βάθος της στενωπού επί της Μάρκοβα-Σκάλας, διατάσσει γενικήν και εσπευσμένην υποχώρησιν διά τον φόβον της αποκοπής της προς Πετρίτσιον οδού και της αιχμαλωσίας του πυροβολικού. Ούτω οι διασωθέντες Βούλγαροι από την Ελληνικήν σφαίραν και την Ελληνικήν λόγχην φεύγουσι ατάκτως διά της προς Πετρίτσιον ημιονικής οδού. Το πυροβολικόν προ της Βετρίνας υποχωρεί διά της γεφύρας ίνα λάβη την απέναντι αμαζιτήν οδόν.

Ο διοικόν το ευζωνικόν τάγμα αντιλαμβάνεται την προετοιμασίαν προς ανατίναξιν της σιδηροδρομικής γεφύρας. Σπεύδει μετά των ευζώνων. Ανοίγει πυρ από 800 μέτρων. Προχωρεί αποφασιστικώς. Διέρχεται την γέφυραν και η τελευταία Βουλγαρική πυροβολαρχία. Τριακόσια μέτρα χωρίζουσι τους ευζώνους από την γέφυραν, υπερασπιζομένην εκ της έναντι όχθης.

Δίδεται το παράγγελμα «εμπρός διά της λόγχης». Εφορμούσιν οι ευζωνοι ακράτητοι και ακάλυπτοι εν μέσω των σφαιρών, αλλά ο δαιμονιώδης κρότος εσημείωσε την καταστροφήν της γεφύρας ακριβώς την 9 1/2 π.μ.

Παρελθούσης της πρώτης εντυπώσεως, οι στρατιώται σκαρφαλώνουν εις τα συντρίμματα της γεφύρας και καταλαμβάνουσι την απέναντι όχθην. Άλλη ημετέρα δύναμις διέρχεται νοτιώτερον διά του Πόρου.

Εξακολουθεί η καταδίωξις του εχθρού επί μίαν ώραν και η μάχη καταπαύει με πρωτοφανή θρίαμβον των Ελληνικών όπλων.

Τα τέσσερα τοπομαχικά βολιδοφόρα του εχθρού εγκατελείφθηκαν εις τας θέσεις των με όλα τα πυρομαχικά. Άφθονος και πλουσία εχθρική λεία εγκατελείφθη. Εις τον σταθμόν Δεμίρ-Ισάρ ευρέθησαν δύο ατμομηχαναί, απόκτημα μέγα, και 140 βαγόνια πλήρη εφοδίων του εχθρού.

Η ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Τα στρατεύματα θέσαντα προφυλακάς, κατηυλίσθησαν ενωρίς, όπως αναπαυθώσιν. Σήμερον ήρξατο από τας 6 π.μ. η προέλασις διά της προς Πετρίτσιον ημιονικής οδού και της απέναντι προς τα παλαιά Βουλγαρικά σύνορα αμαξιτής των Ελληνικών στρατευμάτων. Απέχομεν από την παλαιάν Βουλγαρίαν απόψε περί τα 100 χιλιόμετρα.

Επεσκέφθην μετά των μηχανικών την ανατιναχθείσαν γέφυραν. Τα βάθρα και τα μεσόβαθρα μένουσιν ανέπαφα εντελώς, όπερ σπουδαίον, διότι υπάρχει η βάσις προς ταχείαν αποκατάστασιν της συγκοινωνίας. Μόνον το τέταρτον τόξον εκ σιδηρών ελασμάτων, μήκους 35 μέτρων ανετινάχθη και κατεστράφη. Το βάθος του ύδατος είνε 0.20 του μέτρου προς το εν μεσόβαθρον και 0.60 προς το έτερον. Εγγήσις ότι η από του μεσονυκτίου αρχομένη επισκευή θα τελειώση εντός 24 ωρών το πολύ και θα αποκατασταθή τελείως η συγκοινωνία.

Και εκ Στρωμνίτης δυνάμεις του κέντρου προελάνουσι προς το Πετρίτσιον. Τας αιχμαλωσίας των Βουλγάρων και των εχθρικών τηλεβόλων κατά δεκάδας ανήγγειλεν ήδη ο τηλεγράφος επισήμως.

Μετά πάροδον αιώνων οι Βούλγαροι καταστρέφονται ακριβώς εις τας ιδίας θέσεις, εις τας οποίας εθωματούργησεν ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος κατά των Βουλγάρων του Σαμουήλ.

Την ίδια μέρα, η **Ακρόπολις** αναδημοσίευσε αποσπάσματα από την ανταπόκριση του Άλμπερτ Τσάπμαν στη βρετανική **Daily Telegraph**, που αποτύπωνε το μέγεθος της καταστροφής της Νιγρίτας. Ξεχωρίζει η αποκαλυπτική περιγραφή του αυτόπτη μάρτυρα Γεωργίου Βλάχου, ο οποίος βρισκόταν στη φυλακή την ημέρα της καταστροφής και κατάφερε να ξεφύγει μέσα στη σύγχυση που επικράτησε.

ΑΙ ΣΦΑΓΑΙ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΑΙ ΑΓΓΛΟΥ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΟΥ ΚΑΘΕ ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ ΚΑΙ ΕΝΑΣ ΝΕΡΩΝ ΟΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΒΙΑΖΑΝ ΚΑΙ ΠΥΡΠΟΛΟΥΣΑΝ ΕΝΩ ΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΕΖΗΤΩΚΡΑΥΓΑΖΟΝ

Ο βασιλιάς της Ελλάδος με τηλεγράφημα με προσκάλεσε στη Νιγρίτα, όπου οι Βούλγαροι πριν την αναχώρησή τους έσφαζαν όλους τους κατοίκους. Έφθασα, λοιπόν, σήμερα στη Νιγρίτα, αφού διέτρεξα σαράντα χιλιόμετρα διά μέσου φοβερών ορεινών διαβάσεων, ανάμεσα σε χώρα κατεστραμμένη από τους Βούλγαρους. Δεν θα λησμονήσω ποτέ το θέαμα που είδα. Η Νιγρίτα, η οποία άλλοτε ήταν ανθηρή κωμόπολη με οκτώ χιλιάδες κατοίκους και με 1450 σπίτια, σήμερα είναι καπνίζοντα ερείπια.

Η έντονη οσμή του ανθρώπινου κρέατος και των οστών μου δυσκολεύει την αναπνοή, ενώ γράφω. Σαράντα εννέα σπίτια μόνο έμειναν όρθια. Σαράντα εκ των παλαιών κατοίκων επέστρεψαν στην πόλη και ζητούσαν μεταξύ των ερειπίων και των πτωμάτων τα λείψανα των συγγενών τους.

Ένας κάτοικος του τόπου, ονόματι Βλάχος, ο οποίος ήταν παρών κατά τη διάρκεια των σφαγών, μου έκαμε μια παρακτική διήγηση για τα φοβερά κακουργήματα των Βουλγάρων, προτού εγκαταλείψουν την πόλη. Προτού αρχίσει η διήγηση, ρώτησα το δήμαρχο, αν ο Βλάχος είναι αξιόπιστος μάρτυρας. Ο Βλάχος κατάλαβε τη σημασία της ερώτησης μου και κάνοντας το σταυρό του αναφώνησε:

- Ο Θεός που μ' έσωσε, ας με κάψει με το αστροπελέκι του, αν πω και μια λέξη που να είναι ψέμα.

Έπειτα εξακολούθησε διηγούμενος. Ιδού η πιστή αναγραφή των όσων μου διηγήθηκε.

- Είμαι μεταξύ των τελευταίων που εγκατέλειψαν τη Νιγρίτα τη νύχτα της Δευτέρας 17/30 Ιουνίου. Μόλις άρχισα να φεύγω μ' ένα παιδάκι, όταν οι Βούλγαροι στρατιώτες έτρεξαν, μας έπιασαν, μας έδειραν με τους υποκόπανους των όπλων τους και μας οδήγησαν στον αστυνομικό σταθμό. Εκεί βρήκαμε ένα άλλο

παιδάκι 12 ετών. Και μείναμε εκεί δίχως να μας δοθεί ένα κομμάτι ψωμί, ούτε μια γουλιά νερό μέχρι την αυγή της Τρίτης.

Την πρώτη Ιουλίου (ν.η.) κατά το μεσημέρι, από τα παράθυρα της φυλακής, στην οποία ήμουν κλεισμένος, είδα στρατιώτες, οι οποίοι τοποθετούσαν ψάθες μουσκεμένες με πετρέλαιο τριγύρω από το σπίτι του δημάρχου, για να το κάψουν. Μερικοί αξιωματικοί ήταν παρόντες κι έδιναν οδηγίες. Άλλοι, συγκεκριμένοι σ' ένα γειτονικό καφενείο, έπιναν καφέ και ηδύποτα. Όταν η πυρκαγιά είχε αρχίσει, οι στρατιώτες χειροκρότησαν και οι αξιωματικοί ύψωσαν τα ποτήρια τους κραυγάζοντας «ζήτω».

Την αυγή της Τρίτης, ένας αξιωματικός μπήκε στο θάλαμό μας με το ρεβόλβερ στο χέρι. Και αφού έκλεισε την πόρτα, με ρώτησε αν έχω χρήματα. Του έδωσα ό,τι είχα, δηλαδή δώδεκα φράγκα. Από το ένα παιδί πήρε έξι φράγκα, από το άλλο δύο και κατόπιν έφυγε. Τον άκουσα καθαρότατα να δίνει διαταγές στους σκοπούς που ήταν τοποθετημένοι έξω από την πόρτα, να μας τουφεκίσουν. Οι στρατιώτες, αν δεν απατώμαι, μας πυροβόλησαν πέντε φορές. Το ένα παιδί σκοτώθηκε από τον πρώτο πυροβολισμό. Εγώ δεν έπαθα τίποτα, το άλλο παιδί πληγώθηκε.

Μετά από δύο λεπτά, τρεις στρατιώτες άνοιξαν την πόρτα κρατώντας έναν τενεκέ πετρέλαιο. Βλέποντας ότι δύο από εμάς ζούσαμε ακόμη, μας χτύπησαν με τις λόγχες. Το πληγωμένο παιδί αντιστάθηκε στους στρατιώτες, οι οποίοι και το σκότωσαν. Εγώ έπεσε μπρούμυτα πληγωμένος, ενώ οι στρατιώτες έριχναν πετρέλαιο πάνω μου και πάνω στα πτώματα των συντρόφων μου. Με ξαναχτύπησαν και λιποθύμησα. Κατόπιν συνήλθα, όταν οι φλόγες μου έκαigan τη μια γάμπια. Μπορείτε να δείτε πόσα εγκαύματα έχω στο σώμα μου.

Έσβησα τις φλόγες με το χέρι μου. Τα σώματα των δύο παιδιών καίγονταν. Η πόρτα είχε μείνει ανοιχτή, προφανώς για να μπαίνει αέρας, ώστε ν' αναζωπυρώνει τις φλόγες. Βγήκα έξω, βρήκα στο διάδρομο ένα τουφέκι, διέσχισα την αυλή και βγήκα από το αντίθετο μέρος. Ο δρόμος ήταν έρημος και κατόρθωσα να καταφύγω σ' ένα στάβλο. Ευτυχώς δεν με είδε κανείς. Από την κρύπτη μου μπορούσα να βλέπω τους Βούλγαρους, οι οποίοι έβαζαν παντού φωτιές.

Από κάθε μέρος φαίνονταν στρατιώτες, απομακρυνόμενοι προς βορρά. Και όταν περνούσαν από τα φλεγόμενα σπίτια φώναζαν «ουρά, ουρά»...

Σε μια στιγμή, τα σπίτια που καίγονταν, άρχισαν να τρίζουν και να πέφτουν. Τα έχασα. Αφήνοντας το τουφέκι, στην ζάλη μου βγήκα και πάλι προς την αυλή, όπου βρισκονταν μερικοί στρατιώτες. Με πυροβόλησαν. Έφυγα. Διέσχισα έναν κήπο, σκαρφάλωσα στον τοίχο και πήδηξα από το άλλο μέρος. Έτσι σώθηκα.

Εξακολουθώντας το δρόμο πέτυχα να καταφύγω σ' ένα λόφο. Πάνω σ' ένα ύψωμα έβλεπα τους Έλληνες στρατιώτες. Αλλά επειδή είχε τρέξει πολύ αίμα από τις πληγές μου, ζαναλιποθύμησα. Όταν συνήλθα, περιστοιχιζόμουν από Έλληνες αξιωματικούς και στρατιώτες, οι οποίοι με περιποιούνταν. Αυτά είχα να πω».

Ο δήμαρχος της Νιγρίτας πρόσθεσε ότι οι Βούλγαροι είχαν συλλάβει τη σύζυγο αυτού του δυστυχημένου, γυναίκα 31 ετών, και αφού τη γύμνωσαν, τη μεταχειρίστηκαν προς κορεσμό των σαρκικών ορμών τους μπροστά στα μάτια του γέροντα πεθερού της, 73 ετών, και μπροστά στα παιδιά της, ενώ οι Βούλγαροι αξιωματικοί κραύγαζαν και τραγουδούσαν. Η δυστυχημένη κατάφερε τελικά να καταφύγει σ' ένα φούρνο.

Κατάφερα να ελέγξω την αλήθεια της διηγήσεως του Βλάχου. Τα εγκαύματά του, οι πληγές του είναι όπως τις περιγράφει. Στη φυλακή είδα τα λείψανα των απανθρακωμένων πτωμάτων, καθώς και τα σημεία των σφαιρών στον τοίχο.

Και τέλος είδα πολλά πτώματα των κατοίκων της Νιγρίτας. Υπολογίζω ότι περί τους 470 κατοίκους της Νιγρίτας σκοτώθηκαν ή κάηκαν. Χίλιοι πεντακόσιοι Έλληνες συνολικά δολοφονήθηκαν σ' όλη την περιφέρεια της Νιγρίτας. Σπάνια στην ιστορία των πολέμων ξεπεράστηκαν τα τωρινά βουλγαρικά όργια.

Η μετάφραση ήταν απόλυτα πιστή στο κείμενο του Τσάπμαν, αν και δεν ήταν μια αυστηρή, λέξη προς λέξη απόδοση. Εξάλλου, η ελληνική εφημερίδα παρέλειψε ένα ενδιαφέρον απόσπασμα, στο οποίο μεταφέρονταν οι αντιδράσεις των παρόντων ξένων δημοσιογράφων, όταν ολοκληρώθηκε η μαρτυρία του Γεωργίου Βλάχου. Ο Τσάπμαν συνέχιζε – και ολοκλήρωνε – το άρθρο του ως εξής:

«Δεν μπορώ να μην περιγράψω την επίδραση που είχε αυτή η ιστορία σε όλους όσους την ακούσαμε και όταν ο Δήμαρχος της πόλης μας είπε πως οι Βούλγαροι έπιασαν τη γυναίκα ενός ηρωικού συναδέλφου του και την υπέβαλαν σε απερίγραπτη μεταχείριση την ώρα που οι Βούλγαροι αξιωματικοί επικροτούσαν και πώς εκείνη απέδρασε γυμνή με τα παιδιά της και τον πεθερό της να κρυφτούν στο φούρνο ενός αρτοποιού, εγώ και η συντροφιά των συνταξιδιωτών μου χρειάστηκε ν' απομακρυνθούμε για να κρύψουμε τα συναισθήματά μας. Όλοι είχαν δάκρυα στα μάτια τους, ενώ ορισμένοι δυνατοί άνδρες έκλαιγαν με αναφιλητά. Κρατώντας τα χέρια του Βλάχου στα δικά μου, του είπα ότι η ιστορία θα τηλεγραφείτο στο Λονδίνο, στο Παρίσι, στην Κοπεγχάγη και στην Αγία Πετρούπολη και ότι η συμπάθεια εκατοντάδων χιλιάδων αγνωστών θα ήταν μαζί του.

Τότε συνεχίσαμε την έρευνά μας εξετάζοντας αρκετούς μάρτυρες. Η πλειοψηφία των πτωμάτων θάφτηκαν από το φόβο της χολέρας. Ωστόσο, μυρίσαμε καμμένη σάρκα στα ερείπια και είδαμε εν μέρει καμένους ανθρώπινους σκελετούς. Πιστοποιήσαμε κάθε λέξη της ιστορίας του Βλάχου, περιλαμβανομένων των καμένων πτωμάτων των αγοριών στη φυλακή. Είμαστε πεπεισμένοι ότι στα βασικά σημεία οι ελληνικές κατηγορίες είναι αληθινές. Πιστεύουμε απολύτως ότι τουλάχιστον 470 χωρικοί σκοτώθηκαν ή κάηκαν ζωντανοί σ' αυτήν την πόλη μόνο και έχουμε προσκληθεί να πάμε στα γειτονικά χωριά, όπου, κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ημερών, ένα ολόκληρο σύνταγμα σκαπανέων θάβουν τους νεκρούς. Έχουμε προσκληθεί να τους ξεθάψουμε και δεν έχουμε κανένα λόγο ν' αμφιβάλουμε για τον υπολογισμό των τοπικών αρχών ότι 1500 χωρικοί έχουν δολοφονηθεί. Δεκάδες γυναίκες, που βιάστηκαν, είναι ακόμη ζωντανές, και κάθε σπίτι ήταν λεηλατημένο. Πιστεύουμε, πράγματι, ότι σπάνια στην ιστορία του πολέμου έχει ξεπεραστεί η βαρβαρότητα των Βουλγάρων στη Νιγρίτα»

Ἡ πυρπόλησις τῆς Νιγρίτας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Εικονογραφημένος Παρνασσός, 24.07.1913

3 ΙΟΥΛΙΟΥ

Ακόμη περισσότερες λεπτομέρειες για το χρονικό των γεγονότων στις Σέρρες έγιναν γνωστές χάρη στο διεξοδικό τηλεγράφημα του Γραφείου Τύπου προς τον πρόεδρο της Βουλής.

**Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ
Η ΕΦΟΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΩΝ
Η ΑΠΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΟΥ
ΠΩΣ ΚΑΤΕΛΑΒΟΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΣΚΟΠΟΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ⁴²**

Πανθομολογείται ότι εν Σέρραις οι Βούλγαροι στρατιώται και οι πολιτικοί υπάλληλοι, μεταξύ των οποίων πλην των άλλων ήτο και ο αρχιτελώνης, εκτός των βομβών, εχρησιμοποίησαν διά τον εμπρησμόν και πετρέλαιον και εύφλεκτον κόνιν, διά της οποίας ερράντιζον τους τοίχους, τας θύρας και τα παράθυρα.

Μέχρι της στιγμής αριθμούνται θύματα καέντα και φονευθέντα διά ξιφολόγχης περί τα 50. Υπάρχουν όμως φόβοι μήπως ευρεθώσι κάτωθι των καπνίζοντων ερειπίων πτώματα απηνθρακωμένα.

Το πυρ κατεσβέσθη, εξακολουθεί δε μόνον ο καπνός. Οι Τούρκοι των Σερρών επέδειξαν αρίστην διαγωγήν, συνεπολεμήσαντες παρά το πλευρόν των Ελλήνων. Ομοίως πλείστα Ισραηλιτικά οικογένεια, των οποίων αι οικίαι διεσώθησαν.

ΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Αι λεπτομέρειαι της καταστροφής εκ των μέχρι τούδε γνωσθέντων έχουσιν ως εξής:

Την παρελ. Τρίτην, καθ' ην στιγμὴν ισχυρόν Βουλγάρων σώμα απειράτο να εισβάλῃ εἰς Σέρρας, αντέστη ἡ πολιτοφυλακή, μεθ' ἧς συνεπολέμησαν και Μουσουλμάνοι, διοικούμενοι ὑπὸ του Αγιά βέη, συλληφθέντος προ μηνός αιχμαλώτου ὑπὸ των Ελλήνων και αναχωρήσαντος ἤδη ἐξ Αθηνών.

Επανελθόντες ακολούθως οι Βούλγαροι την νύκτα της Πέμπτης προς την Παρασκευήν, μετέφερον και τέσσαρα πυροβόλα ἐπὶ του υπερκειμένου της πόλεως λόφου Κουλά.

Την πρωίαν της Παρασκευῆς ὥρα 6 π. μ. μικρά αποσπάσματα στρατιωτών, ιππέων και κομιτατζήδων εισέβαλον εἰς την πόλιν και ἤρχισαν λεηλατοῦντα. Η εντοπία πολιτοφυλακή, πρωτόπειρος εἰς το άκουσμα των συνεχών κανονιοβολισμῶν ἤρχισε να κλονίζεται και τέλος υπεχώρησεν.

Οι κάτοικοι, πολλοί των οποίων οὔτε να ενδυθῶσι καλά-καλά δεν ἐπρόφθασαν ἐτράπησαν προς το Ορλιακό, Δημητρίτσαν, Σακάφτσαν⁴³ κτλ.

Οι Βούλγαροι, ιδόντες την φυγὴν των γυναικοπαίδων, δεν ἐδίστασαν να κανονιοβολίσωσιν ἐναντίον των. Ευτυχώς ἀπέτυχον και τα γυναικόπαιδα άσιτα, άστεγα και οἰμώζοντα, οἰκτρά την όπιν ἐσώθησαν.

Διαρκούντος του κανονιοβολισμοῦ και της φυγῆς των γυναικοπαίδων, οι Βούλγαροι ἐπιδόθησαν εἰς λεηλασίαν και εμπρησμόν. Βεβαιούται ότι υπερχίλια υποζύγια ἀπήχθησαν προς το Νευροκόπιον.

Πριν θέσωσι το πυρ ἐληλάτησαν ὅλας τας οικίας και τα καταστήματα, θραύοντες διά πελέκεων τας θύρας. Δεν ἐφείδοντο δε οὔτε των ξένων υπηκόων, οἵτινες ἐλπίζοντες ότι θα σωθῶσιν ὕμνων εἰς τας οικίας των σημαίας. Οὔτω προσεβλήθησαν αι οικίαι Θεμιστοκλέους Μιγάτσκου διευθυντοῦ της Τραπεζῆς Αθηνών, Αυστριακοῦ υπηκόου, κατοικούντος εἰς την οικίαν του Αυστριακοῦ Δούρου, αι οικίαι των Αμερικανῶν καπνεμπόρων Χάικτων και Μουρ, μολονότι υπήρχε σημαία Αμερικανική εἰς την οικίαν των, η οικία Οβαδίας, του διερμηνέως του Ιταλικῶν προξενείου, η οικία του αντιπροσώπου του καπνεμπορικοῦ καταστήματος «Κομμέρσιαλ», οἴκου Αγγλικῶν, το κατάστημα Τίριγγ, ἀνήκον εἰς Αυστριακόν, αι καπναποθήκαι Αμερικαν-Ταμπάκο και Έρζοκ Αυστριακοῦ, Μακεδονικῆς Εταιρίας καπνῶν, Αγγλικῆς, Μονοπωλί-ου καπνῶν Ἀδελφῶν Ἐσκενάζη Αμερικανῶν, Κιαζιμμεμίν, Ιταλοῦ, Χασίζ Σαούρτα, Ισπανοῦ.

Επίσης ἐκάησαν αι Τράπεζαι Αθηνῶν και Ανατολῆς, αι οικίαι Κ. Μαρούλη, Γερμανοῦ υπηκόου και πλείστα άλλα.

42 Τα τηλεγραφήματα δεν στέλνονταν φυσικά με τίτλους. Εδώ χρησιμοποιήθηκε ο τίτλος της εφημερίδας Πατρίς.

43 το σημερινό Λιβαδοχώρι

ΕΦΘΛΟΣ ΕΙΣ ΤΟ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΝ ΠΡΟΞΕΝΕΙΟΝ

Εἰς τοῦ Αὐστριακοῦ προξενείου το οἶκημα συνέβησαν τα ἐξῆς: Στρατιῶται μεταβάντες τὴν Πην π.μ. τῆς Παρασκευῆς δι' ἐπανελημμένων ἐπὶ τῆς θύρας κτυπημάτων ἐζήτησαν νὰ εἰσέλθουν. Ὁ πρόξενος Γεώρ. Ζλάτκος φέρων τὴν ἐπίσημον στολὴν τοὺς ὑπέδειξεν ὅτι το ζητούμενον ἀποτελεῖ παραβίασιν ἀσύ-
λου, ἀλλ' οἱ στρατιῶται μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν ἀπήντησαν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουν οὐδέν. Καὶ συνέστησαν εἰς τὸν πρόξενον νὰ ἐξέλθῃ, διότι ἀπεφασίσθη ἡ πυρπόλησις τοῦ οἰκήματος.

Ὁ πρόξενος ἐξαναγκασθεὶς ν' ἀνοίξῃ, ὑπέστη ἔφοδον ἐκ μέρους τῶν στρατιωτῶν, οἱ οἱποῖοι ἤρχισαν καταγινόμενοι ἅμα τῇ εἰσόδῳ τῶν εἰς τὴν διαρπαγὴν παντός τοῦ προστυχόντος. Εἶτα παρέλαβον τὸν πρόξενον, τὴν οικογένειάν τοῦ καὶ ἐτέρας οικογενείας καταφυγούσας ἐκεῖ καὶ διηθύνθησαν εἰς τα ὑψώματα τοῦ Δαουτλή, ὅπου τοὺς ἐκράτησαν ἐπὶ 8 ὥρας, μεθ' οὗ τοὺς ἀπέλυσαν λαβόντες 400 λίρας παρὰ τοῦ ὁμογενοῦς Τάκη Αλεξάνδριδου.

Ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος διασωθεὶς διηγήθη τα ἀνωτέρω προσθέσας, ὅτι συνήντησε καθ' ὁδὸν τὸν Γεν. Γραμματέα τῆς Διοικήσεως Σερρών Γιαγκῶφ, λαβόντα μέρος εἰς τὰς διαρπαγὰς, καὶ ἐπεχείρησε νὰ δια-
μαρτυρηθῇ. Ὁ Γιαγκῶφ ὅμως ἠρέκασθη νὰ μωρμουρήσῃ λέξεις τινὰς μὴ ἀκουσθείσας καὶ οὐδεμίαν ἔδωκε προσοχὴν.

Ὁ κ. Ζλάτκος εἰς ἐκθεσὶν τοῦ πρὸς τὸ Γεν. Προξενεῖον τῆς Θεσσαλονίκης ἀναφέρει τα ἀνωτέρα, ζω-
γραφήσας τὴν κατάστασιν διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων.

Εἰς τὸ Ἰταλικὸν προξενεῖον, ἔνθα κατέφυγον ἐπίσης πλείοσαι οικογένειαι, μεταβάντες Βούλγαροι ἱππεῖς ἐζήτησαν νὰ κατασφάξωσιν αὐτάς. Ὁ πρόξενος κ. Μενάστσε, εὐρεθεὶς πρὸ τοῦ ἀπροχωρήτου ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ διὰ τοὺς καταφυγόντας εἰς τὸ προξενεῖον χρήματα καὶ νὰ ρίψῃ ταῦτα ἀπὸ τοῦ παραθύρου. Ὁ ἴδιος εἶδε στρατιώτην κρατούντα δύο βόμβας καὶ ετοιμαζόμενον νὰ τὰς ρίψῃ κατὰ τοῦ Ἰταλικοῦ προξενεί-
ου, τὸν συνεκράτησεν ὅμως ἄλλος στρατιώτης καὶ οὕτω ἀπεσοβήθη καταστροφὴ ἄνω τῶν 600 περίπου ἀτόμων.

Ὁ εμπρησμός καὶ ἡ λεηλασία – κατεκάησαν δε τα δύο τρίτα τῆς πόλεως – διήρκεσε μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς Παρασκευῆς, ὅποτε εὐτυχῶς ἐφθασε τὸ σῶμα τῶν προσκόπων ὑπὸ τὸν Μαζαράκη, ἐπιτεθὲν κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες καὶ δὲν ἤρρησαν νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν. Ἐκ τῶν προσκόπων ἐφονεύθησαν 7 καὶ ἐτραυματίσθησαν 10. Δυστυχῶς τὸ ἔργον τῶν ἀπαισίων κακούργων εἶχεν ἤδη συντελεσθῇ, ἀπετράπη δὲ μόνον ὁ κίνδυνος τῆς καταδιώξεως τῶν γυναικοπαίδων.

ΑΛΛΑΙ ΠΥΡΠΟΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΦΑΓΑΙ

Λέγεται ὅτι εἰς τὴν Δράμαν ἐσφάγησαν οἱ πρόκριτοι Ἕλληνες. Ὁμοίως ἐγνώσθησαν διαρπαγαὶ τῶν χω-
ρίων Βαρακλή καὶ Τζουμαγιάς.

Ἐγνώσθη ἀσφαλῶς ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπυρπόλησαν τὸ Ξύλιστρον, τὸ Σερμπάν, τὴν Δημητρίτσαν καὶ ἐληλάτησαν πάντα τα χωρία τῆς περιφερείας Νιγρίτας περὶ τὸν ποταμὸν.

Εἰς τα χριστιανικὰ χωρία Σανάφτσα, Μάκεσι⁴⁴, οἱ Βούλγαροι πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς τῶν συμπαρέλα-
βον καὶ τοὺς σχισματικούς κατοίκους, ἔθηκαν δε ἀκολουθῶν πυρ. Εἰς τα αὐτὰ χωρία προέτρεπον τοὺς Μουσουλμάνους νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν εἰς Σόφιαν, τινες δε τοὺς ἠκολούθησαν πράγματι.

Οἱ Μουσουλμάνοι τῶν Σερρών πανηγυρίζουν τὴν ἀναχώρησιν τῶν Βουλγάρων καὶ εἶνε ἐνθουσια-
σμένοι διότι οἱ Ἕλληνες τοὺς ἀπέδωσαν τὸ Γενί Τζαμί, τὸ οἱποῖον οἱ Βούλγαροι εἶχον μετατρέψει εἰς ναόν. Οἱ Ἕλληνες πρόσκοποι ἐγένοντο ἀντικείμενον λατρείας ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων τῶν Σερρών.

Οἱ κάτοικοι, καίτοι ἄστεγοι, ἐκφράζουν τὴν χαρὰν τῶν ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῶν, μὴ ὑπολογίζοντες τὰς ζημίας καὶ ἀπωλείας. Τρέφουν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν μέριμναν τῆς Κυβερνήσεως, τῆς ἀρωγῆς τῆς ὁποίας ἔχουν τὴ ἀληθεία ἀνάγκην.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀστέγων καὶ ἀσίτων ὑπολογίζεται εἰς 15 χιλιάδας.

Ἡ διαγωγή τῶν προξένων τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας εἶνε ἀξία ἰδιαίτερας ἐξάρσεως. Οἱ Βούλγαροι ἔκα-
μμον χρήσιν ἐκρηκτικῶν οβίδων. Ὁ Ἰταλὸς πρόξενος εἰς τὴν ἐκθεσὶν τοῦ πρὸς τὸ Γεν. Προξενεῖον τῆς Θεσσαλονίκης ζωγραφίζει προσηκόντως τὴν κατάστασιν.

---

44 οἱ σημερινοὶ Ἄμπελοι

Και ο πρόεδρος της Ισραηλιτικής κοινότητας Σερρών τηλεγραφεί εις τον Αρχιρραβίνον Θεσσαλονίκης παριστών με μελανά χρώματα την καταστροφήν των Σερρών. Ο Αρχιρραβίνος απεφάσισε να συγκαλέση Κοινοτικόν Συμβούλιον, ίνα συντάξη διαμαρτυρίαν προς όλας τας Ευρωπαϊκάς συναγωγάς, τονίζων τους φόβους του Συμβουλίου διά την τύχην των εις τα Βουλγαροκρατούμενα ακόμη μέρη Ισραηλιτικών κοινοτήτων. Λεπτομερής περιγραφή της καταστροφής είνε αδύνατος.

Ο κ. Μαζαράκης, επανελθών εκ της καταδιώξεως των Βουλγάρων, ανέλαβε τα καθήκοντά του ως φρουράρχου. Η τάξις αποκατεστάθη, οι κάτοικοι επανέρχονται εκ των χωριών, όπου είχαν καταφύγει άμα τη ενάρξει του βομβαρδισμού, υπολογίζονται δε εις άνω των 4.000.

Συνελήφθησαν ο Βούλγαρος αξιωματικός Καραγκιοζώφ και δύο κομιτατζήδες.

Ένα δεύτερο επίσημο τηλεγράφημα, που δημοσιεύτηκε στον τύπο την ίδια μέρα, ήταν του Γενικού Στρατηγείου προς το υπουργείο Στρατιωτικών αναφορικά με τα ευρήματα στο Δεμίρ Ισσάρ και τις γύρω περιοχές, αλλά και τις εργασίες επισκευής της γέφυρας του Στρυμόνα.

Επιβεβαιούται ότι οι Βούλγαροι υποχωρούντες εκ Δεμίρ Ισσάρ έσφαξαν 100 Έλληνας και Οθωμανούς προκρίτους, τους οποίους εκάλεσαν εις το Διοικητήριον ανυπόπτους. Εις τον σταθμόν του Δεμίρ Ισσάρ ευρέθησαν εγκαταλειφθέντα παρά των Βουλγάρων δύο ατιμάμαζαι εν καλή καταστάσει και 140 βαγόνια πλήρη πολεμοφοδίων και τροφών. Ομοίως κατά μήκος των οδών υποχωρήσεως του εχθρού, μέχρι και πέραν του Πετριτσίου, ευρέθησαν υπερτετρακόσια οχήματα πλήρη υγειονομικού υλικού, όπλων και άλλων εφοδίων. Το μηχανικόν εργάζεται παντού δραστηρίως προς επισκευήν των γεφυρών, των καταστραφεισών υπό των Βουλγάρων.

*Γραφείον Στρατιωτικών πληροφοριών
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΔΗΣ*

Το **Νέον Άστυ** δημοσιοποιούσε την έκκληση του Μητροπολίτη Σερρών σε ευκατάστατα μέλη της κοινωνίας ζητώντας την οικονομική συνδρομή τους υπέρ των πληγέντων Σερραίων.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΖΗΤΕΙ ΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΝ ΑΡΩΓΗΝ ΔΥΟ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΑ ΤΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 2 Ιουλίου. (Τηλεγραφικώς) – Ελήφθη εν ταύθα τηλεγράφημα της Α.Σ. του Μητροπολίτου Σερρών, διά του οποίου ο εκλεκτός ιεράρχης απευθυνόμενος προς την Δεσποινίδα Ζωήν Δραγούμη, θυγατέρα του Γενικού Διοικητού της Μακεδονίας και προς την κυρίαν Χατζηλαζάρου, την διαπρεπή δέσποιναν της πόλεώς μας, περιγράφει με τα ζοφερώτερα χρώματα την καταστροφήν η οποία επήλθεν εις τας Σέρρας, την μεγάλην δυστυχίαν η οποία υπάρχει και εξαιτείται την αντίληψιν της γυναικείας φιλανθρωπίας υπέρ των ατυχών θυμάτων της Βουλγαρικής θηριωδίας.

Θεωρείται βέβαιον ότι η γυναικεία φιλανθρωπία θα επέλθη ευρύτατη αρωγός εις την αίτησιν του Σεβ. Μητροπολίτου Σερρών.

Εις παρόμοιον διάβημα προέβη η Α.Σ. ο Μητροπολίτης Σερρών, αποστείλας μετά του φρουράρχου Σερρών κ. Μαζαράκη το ακόλουθον τηλεγράφημα προς τους κ.κ. Ριανκούρ, Σχλήμαν, Νεγρεπόντη και Μπενάκη.

ΡΙΑΝΚΟΥΡ, ΣΧΛΗΜΑΝ, ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗ, ΜΠΕΝΑΚΗ

Ανάγκη έλθη Σέρρας επιτροπή Κυριών Περιθάλψεως αστέγων 15.000 μετά ενδυμάτων, τροφίμων και διά Νοσοκομείον ετηλεγράφησα και Θεσσαλονίκην Ζωήν Δραγούμη, Χρήστον Χατζηλαζάρου.

*ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕΡΡΩΝ
ΦΡΟΥΡΑΧΟΣ ΜΑΖΑΡΑΚΗΣ*

Οι περισσότερες εφημερίδες (*Αθήναι, Ακρόπολις, Πατρίς, Νέα Ημέρα, Νέον Άστυ*) αναπαρήγαγαν ένα δημοσίευμα της τουρκικής *Γενίς Ασρ* με θέμα την καταστροφή των Σερρών. Είναι σημαντικό ότι η τουρκική εφημερίδα, που πιθανότερα βασίστηκε στις μαρτυρίες των Τούρκων κατοίκων της πόλης και όχι στα τηλεγραφήματα του ελληνικού στρατηγείου, επιβεβαίωσε τους ισχυρισμούς της ελληνικής πλευράς για το χρονικό των γεγονότων που οδήγησαν στον εμπρησμό της πόλης⁴⁵.

ΤΟΥΡΚΙΚΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ⁴⁶

Μετά την ήττα της Νιγρίτας οι Βούλγαροι εγκατέλειψαν άτακτα τις Σέρρες.

Την Παρασκευή 21 Ιουνίου 500 τραυματίες επιδέθηκαν πρόχειρα και απεστάλησαν προς το Μπουκ με ειδικό τραίνο, με το οποίο μεταφέρθηκαν και τα αρχεία. Χιλιάδες στρατιώτες, χωρίς αξιωματικούς, σε πραγματική αποσύνθεση, ανέβαιναν στα υψώματα φεύγοντας προς τη Βροντή, εγκαταλείποντας στιδήποτε μπορούσε να τους γίνει βάρος στο δρόμο, όπλα, σάκους, υποδήματα και πηλήκια ακόμη.

Οι βουλγαρικές οικογένειες ακολουθούσαν πεζή τον ίδιο δρόμο.

Στην πόλιν των Σερρών οι λίγοι στρατιώτες, οι οποίοι είχαν μείνει με τους κομιτατζήδες, διέπραξαν την πρώτη λεηλασία των Ελληνικών καταστημάτων, κατά τη στιγμή που ο Γενικός Διοικητής στρατηγός Βούλκωφ και ο στρατηγός Ιβάνωφ βρίσκονταν ακόμη εντός της πόλεως.

Οι στρατηγοί έμειναν απαθείς θεατές των σκηνών.

Την Κυριακή, ο στρατηγός Βούλκωφ ανεχώρησε πεζός στη Βροντή, ενώ ο Ιβάνωφ μετέβη στο Δεμίρ Ισσάρ.

Τη Δευτέρα, οι Βούλγαροι φυλακισμένοι αφέθηκαν ελεύθεροι, ενώ οι Έλληνες πρόκριτοι, οι οποίοι είχαν συλληφθεί, σφάχτηκαν μέσα στα κελιά της φυλακής.

Μικρά αποσπάσματα, που στρατοπέδευαν γύρω από την πόλη, όπως επίσης και συμμορίες κομιτατζήδων, αναχωρούσαν τρυπώντας με τις σφαίρες των όπλων τους τις υψωμένες σημαίες στα ξένα καταστήματα και προξενεία. Ούτε ένας στρατιώτης Βούλγαρος είχε παραμείνει στην πόλη.

Οι Έλληνες της πόλης σε συμφωνία με τους Μουσουλμάνους κατάρτισαν πολιτοφυλακή και κατέλαβαν όλες τις εξόδους για να εμποδίσουν επίθεση των Βουλγάρων, οι οποίοι βρίσκονταν στα υψώματα της πόλεως.

Την Τετάρτη, ενώ όλος ο πληθυσμός, χωρίς διάκριση θρησκευματος, περπατούσε αμέριμος στην πόλη και οι κάτοικοι έδιναν συγχαρητήρια ο ένας στον άλλο για την απελευθέρωση από το βουλγαρικό ζυγό, προς το απόγευμα αναγγέλθηκε ότι ένας ταγματάρχης και ένας άλλος Βούλγαρος αξιωματικός συνάντησαν έναν πολιτοφύλακα και ζήτησαν απ' αυτόν πετρέλαιο.

Υποψιαζόμενος εμπρησμό εκ μέρους των Βουλγάρων, ο πολιτοφύλακας διπλασίασε την προσοχή του.

Μέχρι την Πέμπτη, η πολιτοφυλακή κατόρθωσε ν' αποκρούσει τα βουλγαρικά αποσπάσματα.

Το πρωί της Παρασκευής, οι κάτοικοι μετέβησαν στην αγορά και η ησυχία εξακολούθησε μέχρι τις 10, οπότε ακούστηκαν δύο κανονιοβολισμοί από τα υψώματα της πόλης. Ο πληθυσμός έντρομος, φοβούμενος την επάνοδο του Βουλγαρικού στρατού και των συμμοριών των εμπρηστών και καταστροφέων τράπηκε προς την πεδιάδα.

Ο βομβαρδισμός εξακολούθησε κατά προτίμηση εναντίον των ελληνικών συνοικιών.

Ήδη στην πεδιάδα επικρατούσε απερίγραπτη σύγχυση.

Οι γυναίκες ζητούσαν τους συζύγους τους, οι άνδρες τις γυναίκες τους, οι γονείς τα παιδιά τους και αυτά τους γονείς τους.

Οι άνδρες έφεραν τα αρτιγέννητα δύο-τριών ημερών, και οι λεχώνες έμειναν στην πόλη, η οποία εντός ολίγου θα μεταβαλλόταν σε τέφρα.

45 Πρόκειται για τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου. Το προηγούμενο βράδυ είχε δημοσιευτεί και στην Εστία.

46 Ο τίτλος που έβαλε η εφημερίδα Νέα Ημέρα

Βόμβες εκρήγνυνται. Λέγεται ότι χτυπήθηκε το Αυστριακό Προξενείο. Οι φλόγες αρχίζουν να φαίνονται πάνω από διάφορες συνοικίες και πυκνός καπνός καλύπτει όλη την πόλη. Ο βομβαρδισμός δεν σταμάτησε όλο αυτό το διάστημα. Εξακολουθεί σφοδρότατος. Μερικές οβίδες ερρίφθησαν και προς την πεδιάδα, όπου είναι συγκεντρωμένος ο πληθυσμός.

Ο πληθυσμός πλησιάζει στην γέφυρα Κομαριά, όπου Έλληνες στρατιώτες εργάζονται προς επισκευή της γέφυρας. Οι στρατιώτες αφήνουν τις εργασίες τους και εισέρχονται στον ποταμό μεταφέροντας στους ώμους τους τις γυναίκες, τους γέροντες και τα παιδιά. Δεν υπάρχουν κατάλληλες λέξεις προς έκφραση της διαγωγής και της αυταπάρησης των Ελλήνων στρατιωτών απέναντι στον πληθυσμό, αδιακρίτως φυλής και θρησκειώματος.

Η **Ακρόπολις** δημοσίευσε ένα άρθρο του Αλέξανδρου Φιλαδελφέα, ο οποίος θυμόταν την «καταστροφή των Σερρών προ επτακοσίων ετών» για να ψυχολογήσει τους Βούλγαρους ως «κτηνανθρώπους του Αίμου». Δεν υπάρχει λόγος αναδημοσίευσης του άρθρου, με το οποίο ο Φιλαδελφεύς εξαπέλυε σφοδρή επίθεση με ανοίκειες εκφράσεις κατά του βουλγαρικού λαού συνολικά - προφανώς λόγω έντονης συναισθηματικής φόρτισης σε μια εξαιρετικά ευαίσθητη στιγμή. Αντίθετα, αξίζει να διαβάσουμε ένα άλλο άρθρο που δημοσιεύτηκε στην ίδια εφημερίδα, ένα θρήνο για την καταστροφή της πόλης, ο τίτλος του οποίου ευθέως παρέπεμπε στο γνωστό ποίημα του Διονυσίου Σολωμού με αφορμή την καταστροφή των Ψαρών από τους Τούρκους το 1824.

ΣΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΤΗΝ ΟΛΟΜΑΥΡΗ ΡΑΧΗ

Ένα Ηφαίστειο η Μακεδονία ολόκληρη, σήμερα πια σβυσμένο. Λάβα του ο δαυλός του Βούλγαρου και τα θύματα γυναίκες, γέροι, παιδιά.

Κοράκια μαύρα και νυχτοπούλια απαίσια γυρνούν επάνω από έναν Άδη, που άνοιξε ο βάρβαρος, ο νικημένος του πολιτισμού.

Κορμιά ξεκοιλιασμένα, μισοκαϋμένα, γέροι ασπρομάλληδες και παρθένες ωραιόμορφες και αγνά παιδιά, όλοι νεκροί απ' τη φωτιά, πεθαμμένοι απ' την ατίμωσι, συντριμμένοι απ' την πείνα, γυρνούν σα φάντασμα ζωής ή κοιτούνται στον κάμπο το μαγαρισμένο απ' την ανομία.

Εκατόμβη στο βωμό μιας ιδέας, αποτελούνε τους υπέροχους σκόρπιους στίχους για μια «Κόλασι» στυγερή, που περιμένει έναν Ντάντε, έναν ραψωδό.

Κάψαν τη Νηγρίτα, ρεϊπία κοιτούνται παρέκει οι Σέρρες, οι Σέρρες με τα ψηλά τα σπίτια, η πολιτεία η ώμορφη, που χρόνια τώρα στενάζοντας ονειρευόταν το λυτρωμό.

Στ' όνειρο αυτό της απαντά ο βάρβαρος με το δαυλό στο χέρι, την ώραν κείνην που η θέα του λυτρωμού της χαμογέλαγε.

Και να η Σέρρες, η φθονημένη παρθένα που άλλον αγαπούσε απ' το βάρβαρο κι απρόσκλητο αντραστή, ρεϊπία... και στάχτη.

Τι έφταιξε στον άτυχό της έρωτα η θρυλική ηρώισσα, η άσπιλη παρθένα της ιδέας, η πόλη των ονείρων μας φυλής.

Έτσι αμείβεται στη χώρα των βαρβάρων της αγάπης η τιμή, έτσι μαρτυρά στα χέρια του μπόγια πνίχτη το πουλί που δοκίμασε να πετάξη σ' ελεύθερο ορίζοντα, στην πρωτεινή του ζωή.

Ο έρωτας του ωραίου του υπέροχου, που κρύφτει η ιδέα της ελευτεριάς, ειν' άγνωστος στον ανελεύθερο τον Ούννο!

Και τώρα εσείς Πανέλληνες, εσείς φυλή αδικημένη και κατατρεγμένη απ' τους αιώνες, φυλή που εγεννήθηκες να τρέφης με τα σηκώτια σου σαν Προμηθέας τα όρνια των εθνών και των φυλών, κλίνε... μάννα χαροκαμμένη το γόνυ σου επάνω στους μυριόνεκρους καινούργιους τάφους των θρυλικών παιδιών σου. Και κει, ηρωική, μην κλαις, μόνον ορκίσου την εκδίκισή!

Ακόμη ένα κείμενο αφιερωμένο στη μνήμη του ήρωα γυμνασιάρχη Λεωνίδα Παπαπαύλου δημοσιεύτηκε στην πρώτη σελίδα της **Εστίας**. Ο Δημήτρης Πετρακάκος θυμόταν μια συνάντησή του με τον «Λεωνίδα των Σερρών» (ή «Ρήγα Φεραίο του 1913»), όπως χαρακτηριστικά αποκαλούσε τον Παπαπαύλου, με τον οποίο είχαν υπάρξει συμφοιτητές στη Λειψία, αναδεικνύοντας όχι μόνο τη δράση του υπέρ των Σερρών αλλά και μια άγνωστη, πιο προσωπική πτυχή του σύγχρονου αυτού ήρωα.

Ο ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Τον χειμώνα του 1906-1907 παρά τα φοιτητικά εδύλια του Πανεπιστημίου της Λιψίας συνηντόμην το πρώτον μετ' ανδρός, όστις έκτοτε τοιούτον ευγενή και πανύψηλον και ηρωικόν ήτο προσωρισμένος να παίξῃ ρόλον εν τῷ Μακεδονικῷ αγώνι. Τύπος βουνίσιος αληθώς, άφινεν ο Παπαπαύλου να διαφαίνεται από τῆς πρώτης στιγμῆς ὅλη ἡ ρωμαλέα του Ἑλληνική ψυχή, μεταξύ δε μιας παραδόσεως του Άιντζε και μιας διαλέξεως του Βούντ εύρισκε πάντοτε καιρόν να φανατίξῃ και να διαφωτίξῃ τους Ἑλληνας σπουδαστάς περί του μέλλοντος τῆς φυλῆς μας, ιδιαίτατα δε περί τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, τῆς Μακεδονίας.

Γεννηθεῖς εν Σιατίστῃ, τῆν κατ' ἐξοχὴν των Ἑλληνικῶν γραμμιάτων πόλει, σπουδάσας δε διά μυρίων κόπων και μόχθων, ἀπό τῆς πρώτης του εν τῇ δημοσιότητι εμφανίσεως τοιούτον κατέδειξεν εθνοπρεπή χαρακτήρα, ὥστε κατὰ σύστασιν του ελευθέρου Βασιλείου διωρίσθη καθηγητής εις τα Βιτώλια, ὅπου και συνειργάζετο μετὰ του ημετέρου προξένου εν τῇ οργανώσει τῆς εθνικῆς ἀμύνης. Διά των μικρῶν του οικονομῶν ἐφθάσε μέχρι Λειψίας προς ευρυτέρας σπουδάς, μετὰ τῆν συμπλήρωσιν των οποίων επανελθὼν προήγετο εις γυμνασιάρχην Μοναστηρίου.

Τοιαύτη υπήρξεν ἡ ἐκεῖ ἐργασία του ὡς διδασκάλου και ὡς ηγήτορος του εθνικοῦ αγώνος, ὥστε ἡ κοινότης Σερρῶν μετὰ μακρόν αγώνα κατώρθωσε να τον ἀποκτήσῃ αὐτὴ γυμνασιάρχην τῆς.

Από τῆς λιψιανῆς ἐκείνης ἐποχῆς επανείδομεν ἀλλήλους μόλις τον παρελθόντα Μάρτιον. Ο Παπαπαύλου εἶχεν ἔλθει εις τας Ἀθήνας ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπιτροπῆς των ὁμογενῶν Σερραίων, ἵνα συνεργασθῇ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως περί τῆς τύχης των Σερρῶν και τῆς πεδιάδος του Στρυμόνος. Μίαν ἀπὸ τας ἡμέρας ἐκείνας διήλθομεν εις τὸ Φάληρον μετὰ κοινού και ἰσαδέλφου φίλου. Εἶχομεν σύρει μέχρι τῆς Φαληρικῆς μονώσεως τον γυμνασιάρχην με ὅλην τῆν βουλιμίαν να μάθωμεν παρ' αὐτοῦ ὅσα δυναθώμεν πλείοτερα περί των εν Μακεδονία. Και εμεινθάνομεν περισσότερα των ὄσων εφραταζόμεθα. Ἡ ἐποχὴ ἦτο πλείοτερον τῆς παρούσης κρίσιμος. Και μας ἔλεγεν ὁ Λεωνίδας των Σερρῶν:

- Εάν χάσωμεν τας Σέρρας, ὄχι μόνον χάνομεν τῆν πλουσιωτέραν Μακεδονικὴν περιοχὴν, τῆν κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴν περιοχὴν, ἀλλὰ θα χάσωμεν ἀμετακλήτως και ὅλον τον ἐκεῖ Ἑλληνισμόν. Οἱ Βούλγαροι - προέλεγεν ἔκτοτε ὅλα τα μετέπειτα συμβάντα - θα ἐκβουλγαρίσουν ὅλους τους Ἑλληνας διά πυρός και σιδήρου. Ἡ ἀπώλεια των Σερρῶν σημαίνει ἀπώλειαν κατὰ τὸ ἥμισυ του Μακεδονικοῦ αγώνος.

Μας ὠμίλει με λύσσαν κατὰ των Βουλγάρων. Δεν εύρισκε λέξεις, ἀτὸς ὁ υπέρ πάντων γνώστης τῆς γλώσσης, ὅπως χαρακτηρίσῃ τῆν διαγωγὴν των. - Εἶνε ἡ ἀτιμωτέρα φυλὴ του κόσμου. Σεις δεν τους γνωρίζετε και δι' αὐτὸ δεν τους αισθάνεσθε. Ἀλλ' ἡμεῖς που τους ζεύρουμε προτιμώμεν μυριάκις τον Τούρκον.

Από τα ἀναρίθμητα χαρακτηριστικά ἐπεισόδια, που μας διηγείτο ὁ γυμνασιάρχης, ἐνθυμούμαι τὸ ἀκόλουθον: Ὅταν ὁ διαβόητος Σαβῶφ ἐφθάσεν εις τὸ Διδυμότειχον τὸ υπερελληνικόν, οἱ ὁμογενεῖς ἐδεξιώθησαν με εὐκρινὴ χαρὰν τους συμμάχους. Και ὁ ευπορώτερος Ἑλλήν ἐμπορος ἐφιλοξένησε τῆν ἐσπέραν τον Βούλγαρον ἀρχιστράτηγον. Διαρκούντος του δείπνου ἐγένεεν ὁ ἐξῆς διάλογος:

- Και πὸς ὀνομάζεται ὁ καλὸς σπιτονοικοκύρης, ἐρωτᾷ Ἑλληνιστί ὁ Σαβῶφ.

- Ἰωάννου, στρατηγέ μου.

- Μπα, πρέπει να ὀνομάξεσθε Ἰωαννώφ!

- Μα εἶμαι Ἑλλήν, στρατηγέ μου, και δεν μου επιτρέπεται ν' ἀτιμασθῶ.

- Και ὅμως θα ὀνομάξεσθε Ἰωαννώφ, ἀνταπαντᾷ ὁ Βούλγαρος.

Ὁ διάλογος, γνωσθεῖς τῆν ἐπιούσαν ἐπάγωσε τους Ἑλληνας.

Εν τη αφηγήσει των λεπτομερειών του αγώνος δεν εύρισκεν ο ήρωος γυμνασιάρχης λόγους διά να εκφράση τον θαυμασμόν του περί του Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Εις την Θεσσαλονίκην είχε την τιμήν να Τον γνωρίση ως Διάδοχον.

- Υψηλότατε, πρέπει να καταλάβετε τας Σέρρας, διότι χανόμεθα, είπεν ο γυμνασιάρχης.

- Πονώ πλειότερον υμών, κύριε γυμνασιάρχα, τω παρετήρησεν ο τότε Διάδοχος. Αλλ' εδώ είμαι στρατιώτης.

Όταν δε παρουσιάσθη μετά των λοιπών μελών της επιτροπής των Σερρών προς τον Έλληνα Αρχιστράτηγον ως Βασιλέα πλέον και υπέβαλεν ευλαβώς τας παρακλήσεις των Σερραίων ο Κωνσταντίνος είπε:

- Βεβαιώσατε τους ομογενείς μας ότι πονώ πλειότερον όλων - και παρακαλώ να το πιστεύσητε - περί της τύχης της πόλεως. Θα κάμω ό,τι ανθρωπίνως μοι είνε δυνατόν.

- Αλλά Μεγαλειότατε, προσέθηκεν ευλαβώς ο βουνίσιος Παπαπαύλου, ποίαν θετικωτέραν θα ηδυνάμεθα να φέρωμεν απάντησιν προς τον λαόν, που μας έστειλεν;

- Αρκεσθήτε εις ό,τι σας είπον.

- Ευγνωμονούμεν, Μεγαλειότατε. Ανησυχούμεν μόνον, διότι οι Βούλγαροι κατέχουσι την πόλιν και απειλούσι τους προύχοντας διά θανάτου επί τω ότι υποκινούσι στάσιν κατά του... καθεστώτος, είπεν πάλιν ο Παπαπαύλου.

- Η κατοχή δεν προδικάζει την οριστικήν λύσιν, παρετήρησε τέλος ο Βασιλεύς αποχαιρετών τους Σερραίους. Μη λησμονείτε άλλως τε ότι και Εγώ κατέχω το Παγγαίον.

Επανηρχόμεθα το βράδυ από το Φάληρον, όπου πλην άλλων ο Παπαπαύλου ιδών το αεροπλάνον του κ. Μουτούση επέμεινε να τον γνωρίσω μετά του αεροπόρου, ον και συνεχάρη διά την πολεμικήν του δράσιν. Εις την Διασταύρωσιν εισήλθεν εις το βαγόνι μας ωραία Ατθίς, και εκάθισε δίπλα ακριβώς. Ο Παπαπαύλος επροδόθη. Μοι παρωμοίασε την αιφνιδίαν εμφάνισιν της γλαυκώπιδος παρθένου προς τας Σέρρας. Τόσο ωραία είνε και αι Σέρραι διά τον Ελληνισμόν. Επροδόθη διότι ενεπιστεύθη την σύγκρισιν ταύτην εις γερμανικόν διάλογον, τον οποίον όμως ενόησεν η θελκτική συνοδοιπόρος, ως εφάνη εκ του μειδιάματός της.

Πόσον προσεπαθήσαμεν να τον κρατήσομεν εδώ. - Τι θέλεις τώρα εις τας Σέρρας. Μείνε εδώ. Και εδώ χρησιμεύεις. Άλλως τε τώρα το Γυμνάσιον δεν έχει μαθήματα. Αλλ' ο γυμνασιάρχης ούτε να συζητήση καν τοιαύτας γνώμας εσκέπτετο.

- Γνωρίζω τι με περιμένει. Πρώτος θα πέσω εγώ. Αλλά αυτό είνε το καθήκον μου. Να συμμερισθώ την τύχην της Κοινότητος. Να ηγηθώ της νέας γενεάς. Να μη λιποτακτήσω εν πολέμω.

Με τας επιμόνους ταύτας ιδέας επανήλθεν ο Λεωνίδας Παπαπαύλου εις τας Σέρρας. Επανήλθε με την πεποιθήσιν ότι παραδίδει εαυτόν προς σφαγήν. Και εσφάγη. Ως άλλος Ρήγας Φεραίος του 1913, ως άλλος εθνομάρτυς ραψωδός εσύρθη προς τον θάνατον, γενναίος και υπερήφανος ο γυμνασιάρχης. Ο κληρικός και το σχολείον, οι κληρικοί και οι διδάσκαλοι, τα δύο υπέρτιμα θεμέλια του Ελληνικού Γένους, οι συμβολίζοντες την Πίστιν και την Γλώσσαν, πλήττονται πάντοτε πρώτοι εν τοις πρωτίστοις. Από του Πατριάρχου Γρηγορίου και του Ρήγα Φεραίου μέχρι της σήμερον και εφ' όσον υπάρχει αλύτρωτος Ελληνισμός, θα επαναλαμβάνεται η αυτή αιμοβαφής ιστορία. Είνε η παράδοσις της Φυλής μας.

Και ο Λεωνίδας Παπαπαύλου, μαρτυρήσας υπέρ του Γένους, παρέχει το υπέρτατον δίδαγμα ότι ο Ελληνισμός θα έχη πάντοτε τους ήρωας αυτού και την λαμπροτέραν απόδειξιν ότι η Φυλή σέβεται και ασκεί τας ιεράς αυτής παραδόσεις. Το όνομα του γυμνασιάρχου Σερρών, ζυμωθέν με το Ελληνικώτατον αίμα του σφαιγιασθέντος εθνομάρτυρος, θα παραμείνη αρρηκτως συνδεδεμένον με τας λευκοτέρας σελίδας της Μακεδονίας, προ δε της πόλεως, την οποίαν αι θηριωδία των Βουλγάρων επλήρωσαν θρήνων, κλαυθμών και οδυρμών, μεγαλοπρεπής θα υψωθή μίαν ημέραν η βουνίσια, η ηρωική μορφή του ατρομήτου διδασκάλου του Γένους, διδάσκουσα, φρονηματίζουσα, διαλαλούσα εις αιώνα τον άπαντα το αείζωον των εθνικών παραδόσεων και το άθánατον της Φυλής μας.

Μια «ζωντανή περιγραφή» του χρονικού που οδήγησε στην πυρπόληση και τη λεηλασία της πόλης των Σερρών, δημοσίευσε το **Εμπρός**, επί τη βάσει αφηγήσεων των κατοίκων. Όπως ο ανταποκριτής της εφημερίδας σημείωνε, ο σκοπός του δεν ήταν απλά να ενημερώσει τους συγχρόνους του, αλλά το ρεπορτάζ αυτό να χρησιμεύσει και ως ιστορικό τεκμήριο.

ΤΟ «ΕΜΠΡΟΣ» ΕΙΣ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 30 Ιουνίου.-- Μετά τον Αγκιάλον ήλθεν η σειρά κατόπιν δεκαετίας της εξολοθρεύσεως υπό της θεοστυγούς φυλής των Βουλγάρων της Ελληνικωτάτης πρωτευούσης της ανατολικής Μακεδονίας, την οποίαν εσεβάσθησαν οι αιώνες. Αι Σέρραι μετεβλήθησαν εις σωρόν ερειπίων εντός μόνον οκτώ ωρών. Λίθος ελληνικός δεν έμεινεν εις την θέσιν του. Η βάρβαρος χειρ των Βουλγάρων εξεπλήρωσε καθ' ολοκληρίαν το ερημωτικόν έργον της. Έδωκα εκφραστικήν τηλεγραφικήν εικόνα, επί τη βάσει των αφηγήσεων των οικτρών θυμάτων της Βουλγαρικής καταστροφής. Αλλ' η πλήζασα την ωραιωτάτην και ιστορικήν πόλιν συμφορά θ' αποτελή εν αθάνατον μνημείον της ενεστόσης εθνικής ιστορίας μας, το οποίον ιδρύεται όπως διά της αναδρομής ολοκλήρων αιώνων τουρκικής δουλείας, συνδέση το παρόν μετά των μεσαιωνικών χρόνων, διότι αι επιδρομαί των Κρούμων και των Συμεών και των Σαμουήλ δεν διαφέρουσι της παρούσης Βουλγαρικής επιδρομής, επί κεφαλής της οποίας ετάχθησαν οι Φερδινάνδοι, οι Δάνεφ και οι διάφοροι Σάββωφ της Βουλγαρίας του εικοστού αιώνας. Διά τούτο πρέπει να εξαγγελθώσιν ανά το Πανελλήνιον αι διαπραχθείσαι βουλγαρικά φρικάλεότητες, αφ' ενός όπως σφυρηλατηθή σκληρότερον το κατά των Βουλγάρων μίσος, αφ' ετέρου όπως χρησιμεύσωσιν ως τεκμήριον ιστορικών.

Η ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ

Μετά την ήτταν των Βουλγάρων κατά την μάχην Λαχανά-Κιλκισίου, αι εν Σέρραις Βουλγαρικά αρχαί διετάχθησαν να εγκαταλείψωσι την πόλιν. Έλληνες και Μουσουλμάνοι εν ζηλευτή αδελφοσύνη επανηγύρισαν την αποτίναξιν του ατίμου βουλγαρικού ζυγού. Ο Μητροπολίτης κ. Στέφανος εκ μέρους της Ελληνικής κοινότητος και ο ταγματάρχης Αγιάκ βέης εκ μέρους των Μουσουλμάνων εσημάτισαν προσωρινήν διοίκησιν μετά προκρίτων πολιτών.

Μία αποθήκη με χιλιάδας τουρκικών μάουζερ εχρησίμευσεν όπως εξοπλισθώσιν οι δυνάμενοι να υπερασπισθώσι την πόλιν κατά των ληστρικών συμμοριών των κομιτατζήδων και των αδεσπότην Βουλγάρων φυγάδων εκ της μάχης του Λαχανά, οίτινες παρηνόχλουν τα άκρα της πόλεως διά νυκτερινών αιφνηδιασμών προς λεηλασίαν. Ωπλίσθησαν οκτώ έως δέκα χιλιάδες πολίται από του 18ου έτους Έλληνες και Μουσουλμάνοι. Και οι δυνάμενοι όπως εν δεδομένη στιγμή αποκρούσωσι σοβαρόν κίνδυνον δεν υπερέβαινον τους πεντακοσίους, εξ ων πλείστοι Οθωμανοί. Οι υπερασπισταί αυτοί της πόλεως επέτυχον διά προσπαθειών τριημέρων να απωθήσωσι τας συμμορίας και να καταλάβωσι τους περί την πόλιν επικαίρους λόφους. Την 25ην αφίκετο εν Σέρραις το υπό τον Παπακάσταν σώμα των προσκόπων και ημιδιμοιρία ευζώνων, οίτινες απετέλεσαν τους διμοιρίτας των υπερασπιστών.

Ούτως είχαν τα πράγματα οπότε την 25ην αι προφυλακαί αγέλλουσι την εμφάνισιν εις Ντουτλι⁴⁷ πολυαρίθμων στιφών κομιτατζήδων και Βουλγάρων στρατιωτών.

Ελήφθησαν πάντα τα μέτρα προς απόκρουσιν των επιδρομέων. Οι υπερασπισταί κατέλαβον πάντα τα επίκαιρα σημεία προς ανατολάς και προς βορράν της πόλεως ως εξής:

Προς ανατολάς επί λόφου άνωθεν του εξοχικού εκκλησιδίου του αγίου Γεωργίου ωχυρώθη εν σώμα εκ 40 ανδρών, επί της δεξιάς όχθης του χειμάρρου του αγίου Γεωργίου έτερον σώμα εξ 150 ανδρών ωχυρώθη εις τα υπερκείμενα υψώματα. Επί του επιστέφαντος από βορρά την πόλιν λόφου της αρχαίας ακροπόλεως παρετάχθησαν περί τους 70 άνδρας. Εις τους λόφους τους βορειοδυτικούς παρά το βεβραϊκόν νεκροταφείον και εις τα δυτικά υψώματα των Καμενικίων ωχυρώθησαν οι υπολειπόμενοι υπερασπισταί περί τους τριακοσίους. Η προσβολή των κομιτατζήδων υπήρξεν ορμητικωτάτη, αλλά και οι υπερασπισταί ημώνοντο λυσσώδως. Ολόκληρον την 27ην ο αγών υπήρξεν κρατερώτατος και οι κομιτατζήδες απεκρούοντο παρά την επιμονήν των όπως εντοπίσωσι τους υπερασπιστάς, εκ των οποίων 35 έπεσαν νεκροί, τίμιοι

47 ο σημερινός Ελαιώνας

μάρτυρες επί βωμών και εστιών. Την νύκτα της 27ης προς την 28 εξηκολούθησεν ακατάπαυστον και σφοδρότατον πυρ και οι γενναίοι πρόμαχοι της ωραίας πόλεως δεν εκάμφθησαν. Αιφνηδιασμοί Βουλγαρικοί απεκρούσθησαν, προσπάθειά των όπως υπό το σκότος της νυκτός διεισδύσασσι διά χαραδρών και στενωπών εις την πόλιν απέτυχον.

Η ΕΞΑΛΛΟΣ ΦΥΓΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Την επιούσαν 28ην ημέραν Παρασκευήν προσήλθον προς επικουρίαν των Βουλγάρων εξ Ανατολών βουλγαρικά στρατεύματα μετά ιππικού και δύο ορεινών τηλεβόλων. Οι πρόμαχοι της πόλεως ανετλήθησαν ότι το παν τετέλεσται, απεφασίσθη όμως, όπως επί τινα ώραν αντισταθώσιν, όπως δοθή χρόνος εις τους κατοίκους ν' απέλθωσιν.

Αγγελιαφόροι περιέρχονται τας συνοικίας και όλας τας οικίας, ειδοποιούντες τους κατοίκους να εγκαταλείψωσιν ευθύς την πόλιν, διότι ο κίνδυνος επίκειται. Είνε απερίγραπτοι αι εξελιχθείσαι κατ' εκείνην την ώραν σκηναί. Άνδρες, γυναίκες με τα θηλάζοντα τέκνα των, παιδιά χειραγωγούμενα υπό των μητέρων, κυρίαί και δεσποινίδες, άνθρωποι πάσης τάξεως και φυλής εξεχύνοντο από τας οικίας εις τους δρόμους, άλλοι ενδεδυμένοι, άλλοι γυμνοί και ανυπόδητοι, διότι εξηγέρθησαν του πρωινού ύπνου αποτόμως και έφευγον με την απελπισίαν εις το πρόσωπον αποτυπωμένην. Ρεύματα ανθρώπων εξεχύνοντο διά των στενωπών και ελικοειδών της πόλεως οδών προς τον σιδηροδρομικόν σταθμόν. Οικίαί, εις ας έθαλλεν η ευτυχία και επανηγύριζεν η ζωή εγκατελείποντο. Αβραί δεσποινίδες με τας νυκτικάς και γυνόποδες ανασηδύσαι μετά φρίκης από τας αναπαυτικάς κλίνας των, κατήρχοντο τας κλίμακας των αρχοντικών των και περίτρομοι έσπευδον μετά των ημιγύμων οικείων των ν' απομακρυνθώσι του τόπου του κινδύνου. Εν διαστήματι ώρας η ευτυχής πόλις ηρημώθη τελείως. Άνδρες και γυναικόπαιδα διηθύνοντο διά της οδού Νιγηρίτης, ενώ εκ των δυτικών συνοικιών Μουσουλμάνοι, χανούμισαι ασκεπείς εν αλλοφροσύνη έσπευδον προς τας κάτω συνοικίας των Καμενικίων. Εν μέσω του γενικού συμφυρμού των φύλων και των ηλικιών, εξετυλίσσοντο αι τραγικώτεροι των ανθρωπίνων σκηνών, ενώ το πυρ της μάχης εμαίνετο εν όλη τη σφοδρότητι αυτού. Και εμένοντο οι κανονιοβολισμοί των βουλγαρικών τηλεβόλων, επιτείνοντες τον τρόπον τεσσαράκοντα χιλιάδων ανθρώπων, των οποίων η σωτηρία έγκειτο εις την ταχύτητα της φυγής των.

Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ

Οι Βούλγαροι ήρξαντο κατασχόντες διά των τηλεβόλων. Αφού εξετόπισαν τους προμάχους από τους ανατολικούς λόφους έθεσαν επ' αυτών τα τηλεβόλα και ήρξαντο κανονιοβολούντες την ακρόπολιν, ενώ σμήνη κομητατζήδων κατελάμβανον την απεσπασμένην συνοικίαν Κατακουζηνού και επεδίδοντο εις την διαρπαγήν και την πυρπόλησιν των Ελληνικών οικιών.

Οι Βούλγαροι πυροβοληταί διακρίνουσι προς τον σιδηροδρομικόν σταθμόν τα φεύγοντα γυναικόπαιδα. Στρέφουσι κατ' αυτών τα τηλεβόλα και εξακοντίζουνσι βολάς τινας, αίτινες επιφέρουσι τον πανικόν. Γονείς εγκαταλείπουσι τα τέκνα των, μητέρες απορρίπτουσι τα θηλάζοντα νήπια και τρέχουσι με φρίκην ωσει καταδιωκόμενοι εκ του σύνεγγυς. Οι θρήνοι και οι κοπετοί των γυναικοπαίδων, αι παρακλήσεις προς την Αειπάρθενον, τα ταξίματα προς τους αγίους, αι επικλήσεις προς τον Μωάμεθ υπό των Τούρκων, αι κrawγαί εκ του φόβου και οι παναθεματισμοί κατά των Βουλγάρων απετέλουν μίαν πένθιμον μουσικήν παραφωνίαν συνοδεύουσαν τους φυγάδας.

Ω! Ευρώπη! Επί της οποίας πάντες οι ξένοι ανταποκριταί επιρρίπτουσι την ευθύνην, ως γαλουχήσασαν τοιαύτα βουλγαρικά τέρατα!

Οι Βούλγαροι διά του πυροβολικού εκτοπίζουνσι τους επί του λόφου της ακροπόλεως υπερασπιστάς, εφ' ου μεταφέρουσι τα τηλεβόλα και βάλλουσι κατά των άλλων προς τα βορειοδυτικά υψώματα. Τα γυναικόπαιδα ήσαν πλέον μακράν και εξησφαλισμένα από την αιμοδιμή θηριωδίαν των Βουλγάρων, διά τούτο και οι υπερασπισταί της πόλεως έσπευσαν ν' απομακρυνθώσιν όπως χρησιμεύσωσιν ως οπισθοφυλακή των γυναικοπαίδων. Εν τω μεταξύ, η πόλις καταλαμβάνεται από τας Βουλγαρικές ορδάς και περί την 9ην π. μ. επελαύνουσιν οι ιππείς σπαθίζοντες τας θύρας των καταστημάτων και μετά την λεηλασίαν, παραδίδουσιν αυτά εις το πυρ. Ολόκληρος η αγορά πυρπολείται και ταυτοχρόνως αι ουρανομήκεις φλόγες και οι καπνοί εκπέμπονται από όλας τας οικίας των Ελληνικών οικιών.

Η κεντρική αριστοκρατική συνοικία της Μητροπόλεως μεταβάλλεται εις τέφραν, αφού προηγουμένως πάσαι αι οικίαι απεγυμνώθησαν. Τα θυλάκια και σακκίδια των κομητατζήδων επληρούντο από τα τιμαλφέστερα κοσμήματα και τα υποζύγια των εφορτώνοντο από πολυτιμώτατα λάφυρα, μεταξωτά ενδύματα, έπιπλα, σκεύη και διάφορα οικιακά είδη. Το μέγαρον της Μητροπόλεως, αφού διηρπάγη, ανετινάχθη εις τον αέρα. Άγνωστον αν οι πολύτιμοι και ιστορικοί κώδικες διηρπάγησαν ή κατεστράφησαν ή είχαν πρότερον αποκρυβή.

Ο Μητροπολίτης κ. Στέφανος εσώθη ως εκ θαύματος μείνας τελευταίος πάντων και εννοών να διασωθή πρώτον το ποιμνιόν του.

Η αρχαία και ιστορική Μητροπολιτική εκκλησία διαρπαγείσα παρεδόθη εις τας φλόγας, επίσης τα ωραία σχολεία, τα κοινοτικά καταστήματα, το Προξενικόν μέγαρον, τα Προξενεία Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσσίας και όλαι αι εκκλησίαι της πόλεως, 26 τον αριθμόν μετά των περι αυτάς συνοικιών. Επί οκτώ συνεχείς ώρας οι Βούλγαροι διήρπαζον και επυρπόλουν.

Κατά σειράν ελεηλατήθησαν και ενεπρήσθησαν αι ενορίαι 1) Παναγίας (Κατακουζηνού), 2) Αγίου Νικολάου, 3) Αγίων Αναργύρων, 4) Αγίου Προδρόμου, 5) Ταξιαρχών, 6) Μητροπόλεως, 7) Αγίας Παρασκευής, 8) Αγίας Βαρβάρας, 9) Αγίου Γεωργίου, 10) Αγίου Παντελεήμονος, 11) Αγίας Ελεούσης, 12) Δώδεκα Αποστόλων, 13) Αγίου Αθανασίου και ισάριθμοι εκκλησίαι άνευ ενοριών. Μόνον η εκκλησία των Αγίων Αναργύρων διεσώθη και τινα μεμονωμένα οικήματα, ως η Οθωμανική Τράπεζα, το ξενοδοχείον Εμπειριάλ, η οικία Χατζηντούση, μερικά εβραϊκά των Κεντρικών συνοικιών, ημικατεστράφη η άνω συνοικία προς το εβραϊκόν νεκροταφείον, δεν επρόλαβον οι Βούλγαροι να καταστρέψωσι τας συνοικίας Αραμπατζήκ και άνω και κάτω Καμενίκια. Κατά προτίμησιν έμεινεν άθικτος η ιδιαίτερα εβραϊκή συνοικία. Η αγορά ολόκληρος, αριθμούσα περί τα 1.500 καταστήματα, διαρπαγείσα επυρπολήθη, ως και τινα οικήματα των Οθωμανικών συνοικιών, αίτινες ολόκληροι θα καθίσταντο παρανάλωμα του πυρός, αν εδίδετο ακόμη καιρός εις τους Κομητατζήδες.

Η ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΤΟΥ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΡΟΞΕΝΟΥ

Μία απαισία σκηνή διεδραματίσθη εις το μέγαρον του ομογενούς κ. Ζλάτκου, υποπροξένου της Αυστρίας και τραπεζίτου.

Είχον καταφύγει ως εις άσυλον ασφαλές άνω των διακοσίων ελληνικών οικογενειών. Οι κομητατζήδες και οι Βούλγαροι ιππείς περικυκλούσι περί την 9 π.μ. το αυστριακόν υποπροξενείον και απαγόουσιν εις αιχμαλωσίαν τας υπερδιακοσίας οικογενείας και τον υποπρόξενον κ. Ζλάτκον. Οι Βούλγαροι ωδήγησαν τους πολυτίμους αιχμαλώτους εις το κέντρον των, το επί του όρους χωρίον Ντουτλί και εξήτουν αμύθητα λύτρα όπως τους ελευθερώσωσιν. Μάτην οι αιχμάλωτοι διαμαρτύρονται ότι δεν έχουν τα αιτούμενα. Οι άπληστοι Βούλγαροι δεν μαλάσσονται ούτε από τους θρήνους των γυναικών και παιδιών, πολλώ μάλλον από τας ικεσίας αυτών. Τρις αποπειρώνται να κατασφάξωσι τους αιχμαλώτους, αλλά και τρις αναχαιτίζονται υπό της απλήστου ιδέας ότι θα απολέσωσι τοιουτοτρόπως τα βαρύτατα λύτρα. Επί τέλους μετά πολυώρους διαπραγματεύσεις κατεβλήθησαν τα λύτρα και οι αιχμάλωτοι επέστρεψαν εις Σέρρας περί την εσπέραν. Τα λύτρα δεν είνε γνωστόν εις ποίον ποσόν ανήλθον, εκομίσθησαν, όμως, εντός δύο σακκιδίων.

Η οικία του κ. Ζλάτκου ελεηλατήθη και επυρπολήθη. Εις πεντακισχιλίας λίρας ανέρχεται η αξία των τιμαλφών κοσμημάτων της κυρίας Ζλάτκου, άτινα αφήρπασαν οι Βούλγαροι. Και τα υποκαταστήματα των ελληνικών Τραπεζών Αθηνών και Ανατολής λεηλατηθέντα επυρπολήθησαν.

Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

Περί την εσπέραν της 28ης εφάνησαν επερχόμενα εις Σέρρας τα στρατεύματα της εβδομης μεραρχίας. Οι Βούλγαροι αντέστησαν, αλλά ταχέως διεσκορπίσθησαν. Την επιούσαν 29ην, Σάββατον, ήρξαντο επανερχόμενοι οι φυγάδες κάτοικοι, ενώ εν τη πόλει εξηκολούθουν ακόμη μικροσυμπλοκαί μεταξύ των εγκλεισθέντων εις οχυράς οικίας Βουλγάρων και των ελληνικών δυνάμεων.

Είνε απερίγραπτος η θλιβερά εντύπωση των κατοίκων επιστρεφόντων ημιγύμων ίνα εύρωσι τας οικίας και τας περιουσίας των κατεστραμμένας.

Περί των θυμάτων ουδέν εξακριβώθη, αλλ' ευρέθησαν αρκετοί, είτε λόγω γήρατος, είτε μη προλάβοντες, οίτινες δεν ηδυνήθησαν να εγκαταλείμωσιν την πόλιν. Οι τοιούτοι εγένοντο θύματα της βουλγαρικής

αιμοδιψίας. Άλλοι απηνθρακώθησαν ζώντας εντός των οικιών των, άλλοι εξελθόντες εις τους δρόμους ίνα διασωθώσιν ενέπεσαν εις την βουλγαρικήν μάχαιραν. Δεν είναι δυνατόν να γνωσθή ο αριθμός των θυμάτων.

Οι αφηγούμενοι τας ανωτέρω βουλγαρικής φρικαλεότητας αξιόπιστοι πρόσφυγες βεβαιούσιν ότι εμέτρησαν εμπροσθεν του διοικητηρίου 8 νεκρούς, εσφαγμένους δίκην αρνίων. Εις την οδόν από Τσαρσί Ατλαμί μέχρι του ξενοδοχείου Εμπεριάλ περί τους 45 νεκρούς, άλλους απηνθρακωμένους, άλλους κρεουρρημένους. Έμπροσθεν του Εμπεριάλ δέκα νεκροί. Πρέπει να υποτεθή ότι η αυτή αναλογία υπάρχει εις τας άλλας οδούς της πόλεως.

Εις λαχανόκηπος παρά τον Άγιον Γεώργιον παρουσίαζεν φρικαστικωτάτην εικόνα. Κατέκειντο κρεουρρημένοι ο Μιχαήλ Βίζος, ο γαμβρός του Αναστ. Μπαλαπλάνης, η ωραία αυτού πενθερά, η σύζυγός του βαρέως τραυματισμένη, κατακρεουρρημένον το βρέφος των, δύο μηνών ηλικίας, και εις Έλλην χωρικός μεταβαίνων εις Σέρρας.

Η **Νέα Ημέρα** έκανε ειδική μνεία σε δύο εφημεριδοπόλες, τους αδερφούς Χρυσάφη, οι οποίοι συγκαταλέγονταν μεταξύ των πολλών νεκρών Σερραίων.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΠΩΛΑΙ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Μεταξύ των θυμάτων με τα οποία οι Βούλγαροι εκάλυψαν τους δρόμους της άλλοτε ανθούσης ελληνικωτάτης πόλεως των Σερρών ευρέθησαν και δύο εφημεριδοπόλαι αδελφοί, οι Αντώνιος Χρυσάφης και Γεώργιος Χρυσάφης. Αμφότεροι εσφάγησαν από τους Βουλγάρους διότι ήσαν Έλληνες και διότι διέλλουν τας ελληνικάς εφημερίδας. Θύματα και αυτοί του καθήκοντός των.

Η **Πατρίς** δημοσίευσε λεπτομέρειες σχετικά με την «πρώτη κατάληψη» των Σερρών από ανιχνευτικό απόσπασμα του στρατού, λίγες μέρες πριν την οριστική απελευθέρωση της πόλης.

Η ΠΡΩΤΗ ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Ήτο μοιραία φαίνεται η τραγική καταστροφή των Σερρών. Προτού επέλθη αυτή, οι κάτοικοι της ανθούσης και Ελληνικωτάτης πόλεως εγνώρισαν επί τινος ώρας την μεγάλην χαράν της απελευθέρωσης των από τον μέγαν βάρβαρον, και εδοκίμασαν τας βαθείας συγκινήσεις από την παρουσίαν Ελληνικού στρατού. Αλλ' η χαρά αυτή επέπρωτο να διαρκέση ώρας μόνον διά να την επακολουθήση η μεγάλη οδύνη της καταστροφής και του ολέθρου.

Από μίαν επιστολήν, την οποίαν ελάβομεν εκ Σερρών, μανθάνομεν αγνώστους λεπτομερείας της πρώτης καταλήψεως της πόλεως υπό του Ελληνικού στρατού και των μετά ταύτα γενομένων.

Την 26 Ιουνίου, δηλαδή μίαν ημέραν προ της καταστροφής, διετάχθη παρά της 7ης μεραρχίας ο διοικόν των λόχων του μηχανικού, υπολοχαγός Πέτρος Γ. Καλογερόπουλος, όπως αναλάβη την διοίκησιν μικτού αποσπάσματος εκ πεζικού, μηχανικού και ιππέων, και προχωρών προς τας Σέρρας καταστρέψη την σιδηροδρομικήν γραμμήν εν αυτώ τω σταθμώ της πόλεως των Σερρών.

ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΚΟΜΙΤΑΤΖΗΛΩΝ

Το μέρος δι' ου θα διήρχετο, αποστάσεως 20 χιλιομέτρων, ήτο πλήρες χωρίων, εν οίς υπήρχον πλείστοι κομιτατζήδες και ως εκ τούτου ήτο ανάγκη να ληφθώσι πάντα τα κατάλληλα μέτρα προς ασφάλεια.

Όντως μετά δίωρον περίπου πορείαν εφάνησαν, αναγνωρισθέντες εγκαίρως, 70 Βούλγαροι ιππείς, οίτινες επιυροβόλησαν το απόσπασμα. Καταδιωχθέντες όμως υπ' αυτού ετρόπησαν μετ' ολίγον εις άτακτον φυγήν.

Η ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Εν τω μεταξύ ειδοποιείται ο υπολοχαγός, ότι Βουλγαρικών πεζικών κατέχει το χωρίον Χριστιάν-Καμήλα, δύναται δε εκ της θέσεως ταύτης να αποκόψη την προέλασιν του εξ 120 ανδρών αποτελουμένου αποσπάσματος.

Η στιγμή ήτο κρίσιμος, απαιτούσα και θάρρος και επιτηδειότητα. Ο υπολοχαγός, τεθείς επί κεφαλής των ιππέων και δώσας τας δεούσας διαταγάς εις το πεζόν τμήμα του αποσπάσματος, εβάδισε προς τας Σέρρας, αναγνωρίζων το πρόσθεν έδαφος. Πεισθείς ότι ουδαμού πλέον υπήρχε φόβος εμφανίσεως του εχθρού, κατέλαβε τον σιδηροδρομικόν σταθμόν Σερρών και ανέμεινε την άφιξιν των πεζών του. Φθάσαντες ούτοι ήρξαντο αμέσως της εκτελέσεως της αποστολής των.

Μετ' ολίγον βεβαιωθείς ότι ο Βουλγαρικός στρατός είχεν εγκαταλείψει την πόλιν, εισήλθεν εις αυτήν μεθ' όλου του αποσπάσματος και προέβη εις την υποστολήν της εν των Διοικητηρίω Βουλγαρικής σημαίας. Οι κάτοικοι εν εξάλλω ενθουσιασμό κατεφίλουν τας χείρας των στρατιωτών μας, ραίοντες αυτούς με άνθη και δάφνας.

Η ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΗΣ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΕΩΣ

Δυστυχώς μετά παρέλευσιν ωρών τινων ο υπολοχαγός Π. Καλογερόπουλος ελάμβανε διαταγήν να καταλίπη τας Σέρρας, διότι τμήματα εκ του εν Δεμίρ-Ισάρ ηττηθέντος Βουλγαρικού στρατού, υποχωρούντα, θα διήρχοντο εκ Σερρών. Μετ' ολίγον το απόσπασμα υπεχώρει. Τις θα ηδύνατο να υποθέση ότι αι ωραία Σέρραι θα κατεστρέφοντο την επομένην υπό του κακούργου Βουλγαρικού στρατού! Και εν τούτοις ούτω εγένετο.

Τέλος, η **Πατρίς** δημοσίευσε και την περιγραφή της μάχης του Δεμίρ-Ισάρ από τον ανταποκριτή της, Βασίλη Κατωπόδη. Ήταν η τρίτη περιγραφή της ιστορικής μάχης από Έλληνα δημοσιογράφο, πιο σύντομη σε σχέση με τις προηγούμενες δύο, ενώ έδινε μεγαλύτερη βαρύτητα στην περιγραφή του στρατηγικού σχεδιασμού και όχι στην εξύμνηση των ανδραγαθημάτων των Ελλήνων στρατιωτών.

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΑΡ Η ΔΙΟΔΟΣ ΕΚΠΟΡΘΕΙΤΑΙ

ΔΟΪΡΑΝΗ, 29 Ιουνίου. (Του απεσταλμένου συντάκτου μας).

Περί της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ, κατά την οποίαν κατήγαγε νέαν περιφανή νίκην η υπό τον κ. Μανουσογιαννάκην στρατιά, σας έγραψα χθες εν περιλήψει. Σήμερον παρέχων περισσοτέρας και λεπτομερεστερας πληροφορίας δεν κρίνω άσκοπον ευθύς εξ αρχής να τονίσω, ότι η επιχείρησις κατά του Δεμίρ Ισσάρ ήτο εξ ίσου δύσκολος, εξ ίσου σπουδαία, όσον και η επιχείρησις της δυτικής στρατιάς εις τα όρη της Στρωμνίτης. Το Δεμίρ Ισσάρ είνε μία κορυφογραμμή απότομος και βραχώδης, η οποία κλείει την δίοδον προς τον Στρυμόνα. Γενικώς υπό των στρατιωτικών εθεωρείτο απόρθητος, διότι η επιτιθεμένη κατά της οροσειράς ταύτης στρατιά είνε εντελώς εκτεθειμένη εις την πεδιάδα, η οποία δεν παρέχει ουδέ την ελαχίστην εδαφικήν διευκόλυνσιν επί της οποίας να βασισθή εν στράτευμα.

Οι Βούλγαροι, όπως έγραφον και εις την προηγούμενην μου επιστολήν, ωχρώσαν διά πολλών χαρακμάτων πεζικού και πυροβολικού την φύσει άλλως τε σχυράν ταύτην οροσειράν, τοποθετήσαντες ακριβώς εις το μέσον του όρους τέσσαρα τοπομαχικά πυροβόλα. Επίσης ετοποθέτησαν εις διάφορα άλλα σημεία του κέντρου πέντε άλλας πεδινάς πυροβολαρχίας. Η κορυφή, η απότομος και αγρία κορυφή, έμεινεν αχρησιμοποίητος, διότι δεν παρείχε δι' αυτούς στρατιωτικά πλεονεκτήματα. Η στρατιά του κ. Μανουσογιαννάκη προχωρήσασα εκ νότου και καταδιώκουσα τον εχθρόν ήτο ηναγκασμένη να επιτεθή εκ της πεδιάδος, διότι δεν παρείχετο εις αυτήν κανέν άλλο επικαιρότερον σημείον. Αι προφυλακαί ήλθον εις επαφήν και συνεπώς εις την πρώτην σύγκρουσιν την πρωίαν της προχθές Πέμπτης. Οι Βούλγαροι, ωχρωμένοι καλώς, έβαλλον διά των τοπομαχικών πυροβόλων εις επτά χιλιάδας μέτρα και πλέον. Τοιουτοτρόπως το ημέτερον πυροβολικόν δεν ηδύνατο να καταλάβη θέσεις, διότι ήτο εντελώς εκτεθειμένον εις πυρά μεγαλειτέρας ολκής.

Το πεζικόν με τον συνήθη του ενθουσιασμόν προχώρησε κατά φάλαγγας διά μέσου της πεδιάδος εντελώς ακάλυπτον κατά των εχθρικών θέσεων. Το Βουλγαρικόν πυροβολικόν των βαρέων πυροβόλων έβαλλε τοιουτοτρόπως εκ του ασφαλούς εις όλας τας διευθύνσεις. Οι Βούλγαροι κατά την τακτικήν των δεν ε-

φείσθησαν ουδ' αυτών των χειρουργείων, καίτοι επ' αυτών ήσαν ανηρτημένα παμμέγιστα σημαία του Ερυθρού Σταυρού. Εις εν τοιούτον χειρουργείον ερρίφθησαν δέκα και πλέον βολαί. Πολλάί επίσης οβίδες έπεσον εις το παρατηρητήριον του στρατηγού κ. Μανουσογιαννάκη, μία μάλιστα εξ αυτών εξερράγη εις ολίγων βημάτων απόστασιν από τον επιτελάρχην κ. Χαρολάμπην, όστις εσώθη ως εκ θαύματος.

Η πρώτη ημέρα, η προχθεσινή δηλαδή, παρήλθε χωρίς αποτελέσματα, και τούτο διότι ήτο αδύνατος η ανάπτυξις και η συστηματική επίθεσις του πυροβολικού μας. Την νύκτα όμως της προχθές εξετελέσθη μία θαυμασία στρατιωτική επιχείρησις, η οποία επέφερε το κεραυνοβόλον αποτέλεσμα της περιφανούς νίκης. Νύκτωρ εστάλησαν δύο ευζωνικά τάγματα μετά 1 ορεινής πυροβολαρχίας εκ των όπισθεν της υπό των Βουλγάρων κατεχομένης οροσειράς του Δεμίρ Ισσάρ. Τα τάγματα και η πυροβολαρχία ανήλθον μετά θαυμασίας ταχύτητος επί της βραχύδου κορυφής της υπερκειμένης της Βουλγαρικής παρατάξεως. Χθες την πρωίαν οι Βούλγαροι εξυπνήσαντες εδέχθησαν ομοβροντίαν κανονιοβολισμών εκ του ύψους του όρους, ενώ συγχρόνως τα ευζωνικά τάγματα έβαλλον κατά των εχθρικών χαρακωμάτων διά πυρών ομάδον. Ο Βουλγαρικός στρατός εθορυβήθη και εξεπλάγη επί τοσούτον, ώστε από της πρώτης ακόμη στιγμής ηρραίωσε το πυρ. Εις τοιαύτην στιγμήν εκπλήξεως, διετάχθη γενική έφοδος. Η πρώτη μεραρχία κατείχε το κέντρον, η δε το αριστερόν και η 7 το δεξιόν της παρατάξεως. Η ζιφολόγη ετέθη και πάλιν εις ενέργειαν. Ο στρατός μας προχωρεί και ανέρχεται μετά θαυμαστής ταχύτητος τας αποτόμους κλιτύς του όρους, ενώ συγχρόνως το ορειβατικόν πυροβολικόν βομβαρδίζει κυριολεκτικώς τας εχθρικές θέσεις. Προ τοιαύτης ορμής, οι Βούλγαροι κλονισθέντες, ήρχισαν υποχωρούντες κατ' αρχάς μεν εν τάξει, κατόπιν δε ατάκτως. Εκ των περισσοτέρων χαρακωμάτων εξεβλήθησαν διά της λόγχης. Την υποχώρησιν διαδέχεται απηνής και αγρία καταδίωξις. Περί την 7ην εσπερινήν ώραν της χθες όλον το έδαφος εκείνο είχεν εκκαθαρισθή και ο στρατός μας εισήρχετο πανηγυρικώς εις το Δεμίρ Ισσάρ.

Αι απώλειά μας ανέρχονται εις διακοσίους πενήκοντα περίπου, ενώ οι Βούλγαροι αριθμούν πολύ περισσότερους.

Οι νεκροί των διαφόρων μαζών θάπτονται αμέσως εις τα πεδία των μαχών. Οι στρατιώται φροντίζουν να σημειώνουν τους τάφους των αφανών ηρώων τοποθετούντες επ' αυτών προχείρους σταυρούς. Οι τάφοι αυτοί εγκατεσπαρμένοι εις τα Μακεδονικά πεδία θα διαλαλούν τον θρίαμβον των Ελληνικών όπλων, αλλά και θα πιστοποιούν τα νέα απαράγραπτα δικαιώματα της Ελληνικής φυλής επί της πολυστενάκτου Μακεδονίας.

Οι Βούλγαροι βαίνοντες επί του σχεδίου των, ελεηλάτησαν και κατέκαυσαν όλα τα πέριξ του Δεμίρ Ισσάρ Χριστιανικά και Τουρκικά χωρία. Τας ιδίας αγριότητας διέπραξαν υποχωρούντες εκ Στρωμνίτης. Οι Βούλγαροι στρατιώται ελεηλάτησαν τα Ελληνικά και Οθωμανικά καταστήματα, διήρπασαν τας Ελληνικάς οικίας, έσφαζαν γυναικόπαιδα, ητίμασαν παρθένους και εν τέλει προσεπάθησαν να εγκλείσουν εις το χολεροκομείον τον Μητροπολίτην, όστις διέφυγε τας κακουργίας τούτων καταφυγών νύκτωρ εις πλησίον χωρίον.

Αλλά αι κακουργία των Βουλγάρων εις τας Σέρρας είνε τρομακτικοί. Τοιαύτας τερατουργίας η ανθρωπότης είδε μόνον επί της κατοχής του Αττίλα...

4 ΙΟΥΛΙΟΥ

Πέντε μέρες μετά την είσοδο του ελληνικού στρατού στις Σέρρες, δημοσιεύτηκε το τηλεγράφημά του Γραφείου Τύπου Θεσσαλονίκης προς το υπουργείο Εξωτερικών, που ενημέρωνε για την επίσημη κατάληψη της πόλης:

Ο Μέραρχος κ. Σωτίλης, εισελθών εις την πόλιν Σερρών, κατέλαβεν αυτήν εν ονόματι του Βασιλέως. Εις το άκρον της πόλεως και εις εξοχικήν θέσιν παρά τον Άγιον Γεώργιον υπεδέχθησαν την Μεραρχίαν συντετριμμένοι και ενθουσιώντες οι κάτοικοι με τον Μητροπολίτην επί κεφαλής, όστις προσεφώνησε καταλλήλως, ανταπήντησε δε ο Μέραρχος, εξάρας την ανδρείαν του στρατού. Ακολούθως εις το εξοχικόν παρεκκλήσιον ετελέσθη συγκινητικωτάτη δοξολογία, μετά το πέρας της οποίας ο μέραρχος εισήλθεν εις την πόλιν και διηυθύνθη εις το πρώην Διοικητήριον, χρησιμεύον ήδη ως Φρουραρχείον. Τον Μέραρχον επεσκέφθησαν οι πνευματικοί αρχηγοί και οι πρόκριτοι Μουσουλμάνοι, εκφράσαντες την χαράν και τον ενθουσιασμόν εκ της απολυτρώσεως του ειδεχθούς ζυγού των Βουλγάρων, και πλήρη πίστιν, αφοσίωσιν και υποταγήν προς τον Βασιλέα.

Ομοίως προσήλθον επιτροπαί χριστιανών και Ισραηλιτών.

Ο Μέραρχος εξέδωκε την επομένην προκήρυξιν προς τον λαόν των Σερρών εν ονόματι του Βασιλέως των Ελλήνων Κωνσταντίνου:

«Απελευθερώ τας Σέρρας από του ζυγού των βαρβάρων ειδεχθών επιδρομέων, και καταλαμβάνω την πόλιν, προσκαλώ δε άπαντας τους κατοίκους, ανεξαρτήτως φυλής, γλώσσης και θρησκευάματος να επανέλθουν εις τας ειρηνικάς αυτών ασχολίας, βέβαιοι όντες, ότι υπό το σκήπτρον της Α.Μ. του Βασιλέως και την προστασίαν του ανδρείου Αυτού στρατού, θέλουσιν απολαμβάνει απολύτου ισονομίας και εξασφαλίσεως της ζωής των και της περιουσίας των. Οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι αναλαμβάνουσιν από σήμερα την γενικήν και πλήρη ισχύν».

Ζήτω ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος ο Μέγας.

Ζήτω ο λαός των Σερρών

28 Ιουνίου 1913

ΜΕΡΑΡΧΟΣ ΣΩΤΙΑΗΣ

Ένα δεύτερο τηλεγράφημα ενημέρωνε συνοπτικά το υπουργείο Στρατιωτικών για την επίσκεψη του Αυστριακού και του Ιταλού προξένου στην πόλη.

Υπουργείον Στρατιωτικών

Αθήνας

Το απόγευμα διήλθον εντεύθεν, προερχόμενοι εκ Σερρών, οι Γενικοί Πρόξενοι της Ιταλίας και Αυστροουγγαρίας εν Θεσσαλονίκη, και εγένοντο δεκτοί εις ολιγόλεπτον συνομιλίαν μετά του Βασιλέως. Μετά βραχείαν δε διαμονήν εν τω σταθμώ ανεχώρησαν σιδηροδρομικώς εις Θεσσαλονίκην.

Οι δύο Πρόξενοι είχαν μεταβή εις Σέρρας, ίνα εξ αυτοψίας βεβαιωθώσι περί των πυρπολήσεων και των σφαγών, δι' ων οι Βούλγαροι φεύγοντες ηρήμωσαν την χώραν.

Εξ αφηγήσεως συνταξιδειόντος μετ' αυτών ξένου δημοσιογράφου έμαθον, ότι οι κ.κ. Πρόξενοι απέκομισαν, εξ όσων είδον και ήκουσαν, φρικιαστικάς εντυπώσεις. Εβεβαίουν ότι εύρον την καταστροφήν τραγικωτέραν παρ' όσον παρέστησαν αυτήν αι πρώται ειδήσεις.

Θα υποβάλωσιν έκθεσιν προς τας Κυβερνήσεις των. Εκ της πυρπολήσεως μόνον αι ζημίαι των Αυστριακών υπηκόων υπελογίσθησαν παρά του Αυστριακού Προξένου εις επτά εκατομμύρια φράγκα.

*Γραφείον Στρατιωτικών πληροφοριών
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΑΗΣ*

Το επίσημο τηλεγράφημα του διπλωμάτη Βασίλη Δενδραμή, με το οποίο επιβεβαιωνόταν η ταυτότητα των επιφανών Σερραίων που είχαν εκτελεστεί από τους Βούλγαρους:

Εξηκριβώθη μέχρις ώρας, ότι εντός των φυλακών εσφάγησαν προ της αναχωρήσεως των Βουλγάρων οι εξής Σερραίοι: Νίκος Χαμολαδάς, Σταμ. Λιγατσής, Μ. Βακιρτζής, Α. Μάγειρος, Ρήγας Νικολάου, Αβέρκιος Σιδηράς, Αλέξ. Μαρινίδης, Α. Μουχτάρης, Σ. Χατζής, και εκ της Κάτω Τζουμαγιάς Αρ. Μπαπίτσης και Ι. Κάνδρος, διδάσκαλος.

ΔΕΝΔΡΑΜΗΣ

Ακόμη ένα τηλεγράφημα μετέδιδε τα νεότερα από την πόλη των Σερρών, όπως ο διορισμός του Αδήλ μπέη στο δημαρχιακό αξίωμα, αλλά και λεπτομέρειες από τις σφαγές στο Δεμίρ Ισσάρ.

ΘΕΣΣ/ΝΙΚΗ, 3 Ιουλίου. -- Η κατάσταση των παλινοστούντων κατοίκων εκ των πυρποληθεισών Σερρών είνε οικτροτάτη. Ο φρούραρχος έλαβεν έκτακτα μέτρα προς τήρησιν της τάξεως και περιθάλψιν των αστέγων κατοίκων. Ανηγγέλθη ενταύθα εις τον Μητροπολίτην, ότι οι απαχθέντες εκ Σερρών ομογενείς γυμνασιάρχης Παπαπαύλου, ιατρός Χρυσάφης, φαρμακοποιός Φωκάς, διευθυντής Τραπεζής Ανατολής Σταμούλης εσφάγησαν. Τα πτώματα ευρίσκονται επί λόφου πλησίον της προς Νευροκόπιον δημοσίας οδού, παραπλεύρως δε των τεσσάρων πτωμάτων ευρίσκονται έτερα τρία, των οποίων η ταυτότης δεν επιστοποιήθη εισέτι.

Νέος Δήμαρχος Σερρών διορίσθη ο Αδήλ βέης. Επίσης ωρίσθη νέον δημοτικόν Συμβούλιον. Κατηρτίσθησαν επιτροπαί περιθάλψεως. Παρατηρείται μεγάλη έλλειψις τροφίμων και ενδυμάτων. Αι ομογενείς Τράπεζαι Αθηνών και Ανατολής διηρπάγησαν και επυρπολήθησαν. Η παραπλεύρως της Τραπεζής Αθηνών κειμένη Οθωμανική Τράπεζα είνε άθικτος. Αι αγγελθείσαι νίκαι των Ελληνοσερβικών στρατευμάτων με μεγίστας απωλείας του εχθρού επροξένησαν αγαλλίασαν. Συγκινητικόν ήτο το θέαμα των γυναικών και ανδρών σταυροκοπουμένων και ευχομένων την εξόντωσιν του απαισίου εχθρού. Αησιμονούντες τας στερήσεις των, δοξάζουσι τον Ύψιστον επί τη απελευθερώσει των και τη τιμωρία του εχθρού διά της Θείας Προνοίας.

Εις το Δεμίρ Ισσάρ οι Βούλγαροι κατέσφαζαν πάντας τους κατοίκους, αφήσαντες ένδεκα μόνον οικογενείας ομογενών. Γενική ευχή πάντων είνε να αξιωθή ο Βασιλεύς να πατήση εις Σόφιαν. Ο ενθουσιασμός των Μουσουλμάνων είνε αδύνατον να περιγραφή. Ο φρούραρχος των Σερρών κατέκτησε την λατρείαν πάντων, οι δε Τούρκοι προσαγορεύουσιν αυτόν «πασσά εφέντη». Ο Γερμανός υπήκοος Μαρυβλής απέστειλεν εκ Σερρών μακροσκελές τηλεγράφημα προς το Γερμανικόν Προξενείον εκθέτων τας αγριότητας των Βουλγάρων στρατιωτών. Ο Μητροπολίτης Σερρών, εξελθών με μόνον το ράσον του ίνα μεταβή προς την γέφυραν του Στρυμόνος και προσκαλέση τον στρατόν να εισέλθη εις τας Σέρρας και καταλάβη αυτάς, αφηγήθη ότι διήλθον δύο οβίδες, η μία άνωθεν της κεφαλής του και η έτερα περί τα 15 μέτρα μακράν του. Αξιόπιστα πρόσωπα πασών των εθνικοτήτων βεβαιούσιν, ότι η πυρπόλησις της πόλεως είχε προσχεδιασθή. Χιλιάδες μαρτύρων βεβαιούν, ότι είδον πολιτικούς υπαλλήλους Βουλγάρους ρίπτοντας βόμβας και θέτοντας ιδιοχείρως πετρέλαιον και πυρ.

Η φυγή των Βουλγαρικών αρχών γενομένη την 22αν Ιουνίου μετά του επιτελείου του στρατηγού Ιβάνωφ ήτο σκόπιμος, ίνα αναθαρρήση ο πληθυσμός της πόλεως και αυτοί επανερχόμενοι κατόπιν εύρουν ανετοιμούς τους κατοίκους και λεηλατήσωσι, καύσωσι και πυρπολήσωσιν άνέτως.

Ο νομάρχης Σαμαρτζήφ προ της αναχωρήσεώς του μετέβη εις το Αυστριακόν Προξενείον και παρέκάλεσε να αφήση προς φύλαξιν τα πράγματά του. Ο Αυστριακός Πρόξενος εδέχθη και μετεφέρθησαν μεν εις το Προξενείον, εκάησαν όμως έπειτα υπ' αυτών των Βουλγάρων μετά των λοιπών, αποτεφρωθέντος εντελώς του Προξενείου.

Ο ανταποκριτής του **Εμπρός**, Α. Μαυρουδής, είχε συνταξιδέψει με τον Ελευθέριο Βενιζέλο στο τραίνο με τελικό προορισμό το Χατζή-Μπεϊλίκ, όπου έδρευε το ελληνικό στρατηγείο και μετέφερε το σχόλιο του πρωθυπουργού, ότι «*Η καταστροφή των Σερρών είναι το κορύφωμα της βαρβαρότητας. Πρέπει ν' ανατρέξει κανείς εις την ιστορία των Ούννων, διά να εύρει τόσο φρικτά παραδείγματα απανθρωπιάς*».

Την ίδια μέρα, η **Ακρόπολις** φιλοξενούσε στην πρώτη της σελίδα τις μαρτυρίες δύο Ελλήνων (Ζούστης και Ιακωβάκης), οι οποίοι, ενώ κατευθύνονταν σε κάποιο χωριό του Κιλκίς, είχαν συλληφθεί από τους Βουλγάρους με την κατηγορία της κατασκοπείας και κρατήθηκαν στις φυλακές των Σερρών. Περιέγραψαν τις συγκλονιστικές τελευταίες στιγμές των Σερραίων προκρίτων, που επίσης κρατούνταν στις φυλακές, αλλά και πώς οι ίδιοι κατάφεραν να γλιτώσουν την τελευταία στιγμή.

ΑΙ ΣΦΑΓΑΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΠΤΩΝ ΜΑΡΤΥΡΩΝ

Ο ΠΑΠΑΣ ΠΟΥ ΨΑΛΛΕΙ ΤΗΝ ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΝ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ ΤΟΥ

«[...] Επηγάναμε εις τι χωρίον πλησίον του Κιλκίς δι' εμπορικός μας υποθέσεις. Ο αμαξηλάτης Ισραηλίτης δεν εγνώριζε τον δρόμον και μας έρριψεν εις χωρίον τι κατεχόμενον υπό του βουλγαρικού στρατού. Μας συνέλαβον ως κατασκόπους, μετά μακράν δε Οδύσσειαν, μας μετέφεραν εις τας φυλακάς Σερρών όπου μας ενέκλεισαν και από τας οποίας ως εκ θαύματος εξήλθομεν ζώντες. Ουδαμόθεν ελπίζοντες σωτηρίαν εμένομεν μέχρι της παρελθούσης Παρασκευής. Από την πρωίαν της ημέρας εκείνης παρετηρήθη μια εξαιρετική κίνησις έξω. Ο στρατός είχε αρχίσει να φεύγη πανικόβλητος εκ της πόλεως. Όλη η ημέρα διέρρευσε με αγωνίαν, όταν δε ενύκτωσεν, η αγωνία μας έγινε μεγαλειτέρα. Ανεμένομεν από στιγμής εις στιγμήν τον θάνατον, διότι είμεθα βέβαιοι ότι οι Βούλγαροι προ της φυγής των θα μας εφόνευαν.

Ο ΔΙΣΚΟΣ ΤΗΣ ΛΗΣΤΕΙΑΣ

Αποκαμωμένοι εκ της αγωνίας είχομεν αποκοιμηθή. Κρότος ανοιγομένων θυρών και κλαγγή όπλων ακουσθείσα περί το μεσονύχτιον μας αφύπνησε τρομαγμένους. Μετ' ολίγον η θύρα της φυλακής ήνοιξε και εισήλθον εις το δωμάτιόν μας 5 στρατιώται Βούλγαροι με εφ' όπλου λόγχη και εις αξιωματικός. Έκτος στρατιώτης έχων αναρτημένον το όπλον τους συνόδευε κρατών εις τας χείρας του δίσκον! Αφού εισήλθον μας εξήτησαν όλα τα χρήματα, τα οποία είχομεν. Τους τα εδώσαμεν, συνεπλήρωσαν δε την ληστείαν των αυτήν με σωματικήν έρευναν, αφού μας έγδυσαν τελείως. Έπειτα έφυγον, εκλείδωσαν και διητυνθήσαν εις τα άλλα δωμάτια διά να επαναλάβουν το άτιμον και ληστρικόν των έργον.

Η ΣΦΑΙΓΗ

Παρήλθεν έκτοτε μία και πλέον ώρα, είχε αρχίσει να γλυκοχαράζει και κανείς μας δεν είχε κοιμηθή. Ακούομεν τότε βήματα. Η Βουλγαρική κουστωδία ανήρχετο την κλίμακαν. Έφθασαν εις το δωμάτιον, εις το οποίον έμενον οι Σερραίοι πρόκριτοι, ήνοιξαν την θύραν και εισήλθον. Μετ' ολίγον ηκούσαμεν σπαρτακικούς γόους, στεναγμούς και ξεφωνητά. Κατ' αρχάς υπεθέσαμε ότι οι Σερραίοι εδέροντο, ότε όμως παρετηρήσαμεν εις το δωμάτιόν των, το οποίον ήτο απέναντι του ιδικού μας, καταλήφθημεν υπό φρίκης. Οι Σερραίοι ήσαν όρθιοι και απέναντί των οι Βούλγαροι με τας λόγχας τους ετρύπων όπου επρολάμβανον. Εκρύπτοντο εις τας γωνίας των δωματίων οι Σερραίοι, αλλά παντού συνήντων τας αιμοσταζούσας λόγχας των τεράτων αυτών και τα οποία τις γνωρίζει ποίος σκοτεινός Άδης τα εξήμεσε. Μίαν ώραν διήρκεσε των Σερραίων το χαροπάλεμα και των Βουλγάρων το ακατανόμαστον και τερατώδες έργον. Δεν ηκούαμεν τίποτε άλλο, παρά τους κτύπους των βυθιζομένων εις τα στήθη των Σερραίων λογχών και τα βογηγητά των σφαζομένων εθνομαρτύρων. Μετά μίαν ώραν τίποτε δεν ηκούετο. Τα πτώματα των Σερραίων έκειντο αιμόφυρτα εις το δάπεδον της φυλακής. Και οι θηριώδεις Βούλγαροι κατήλθον εις το κάτω πάτωμα όπου επανέλαβον την σφαγήν των άλλων 7 Ελλήνων, οίτινες κρατούντο κάτω.

ΤΟ ΦΙΛΗΜΑ ΤΟΥ ΙΕΡΕΩΣ

Καθ' όλον αυτό το διάστημα είχαμεν απωλέσει κάθε ελπίδα σωτηρίας και αναμένομεν από στιγμής εις στιγμήν να αντικρύσωμεν τας Βουλγαρικής λόγχας. Κανείς μας δεν ωμιλούσεν εντός του δωματίου. Μόνο ένας Έλλην ιερέυς, ο οποίος ήτο μαζί μας, εφέλλιζε την νεκρώσιμον ακολουθίαν και όταν ετελείωσε μας εφίλησεν όλους, εζήτησε παρ' ημών συγχώρησιν και μας συνεχώρησε. Ώρα παρήλθε νεκρικής σιγής και επιθανατίου αγωνίας. Ενώ ανεμένομεν όμως τον θάνατον μας ήλθεν η σωτηρία.

Η ΣΩΤΗΡΙΑ

Οι Βούλγαροι μεθυσθέντες από το χυθέν αίμα και πανικόβλητοι εκ της αγελθείσης προσεγγίσεως του στρατού, μας ελησμόνησαν και έφυγαν. Η κρατούσα κάτω σιωπή μας έκανε να ανανεώσωμεν τας ελπίδας μας. Εις συγκατάδικός μας ρωμαλέος εβίασε την θύραν του δωματίου και γυμνοί, ανυπόδητοι εξήλθομεν εις την πόλιν ζητούντες άσυλον, το οποίον εύρομεν και ούτω εσώθημεν».

Σε άρθρο του στην **Εστία**, ο ιστορικός ερευνητής Πλάτων Ροδοκανάκης εξέφρασε φόβους για ενδεχόμενες καταστροφές εκκλησιαστικών κειμηλίων ιστορικής αξίας (κτίρια, έγγραφα, εικόνες κλπ.) στο μοναστήρι του Τιμίου Προδρόμου. Με αφορμή την αγωνία του αυτή, προχώρησε σε μια καταγραφή σημαντικών κειμηλίων της μονής, βασιζόμενος στη μονογραφία περί των Σερρών του μεσαιωνοδίφη Πέτρου Παπαγεωργίου, που δημοσιεύτηκε στο Βυζαντινό Περιοδικό του Κρουμβάχερ το 1894, καθώς και στη μελέτη των Perdrizet και Chesnay για τα εκκλησιαστικά σκεύη των Σερρών και του Μελένικου, καταχωρημένη στα «Monuments de l' Academie des Inscriptions» του Παρισιού το 1904.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΩΜΕΘΑ!

[...] Επειδή το πετρέλαιον και τα βλήματα των Βουλγαρικών τηλεβόλων μετέβαλον εις σποδόν ολόκληρον το Ελληνικόν τμήμα της πόλεως, άπαντα δε τα κειμήλια, τα οποία κατωτέρω αναφέρομεν, εφυλάσσοντο εις το μέρος τούτο των Σερρών, καθώς και εις άλλας τοποθεσίας, τας οποίας τα εκείθεν επίσημα τηλεγραφήματα αναφέρουν ως αναδιδούσας τον καπνόν του εμπρησμού, είνε ανάγκη να πληροφορηθή ο επιστημονικός και καλλιτεχνικός κόσμος της Ευρώπης και της Αμερικής ότι έπαυσαν πλέον να υφίστανται τα εξής έργα της τέχνης και του πνεύματος:

1ον) Μέγας αριθμός επιγραφών Ρωμαϊκών χρόνων. Πολλά των στηλών τούτων, φυλασσόμεναι εν τω οικήματι του Μητροπολίτου και εν τω Νοσοκομείω, ήσαν μεγάλης ιστορικής σπουδαιότητος, δύο δε εξ αυτών εμνημόνευον και «της Σερραίων πόλεως».

2ον) Τριάκοντα ναοί μεγάλοι και μικρότεροι, ιδρυμένοι επί τοποθεσιών, όπου εις χρόνους αρχαιότερους ηγείροντο άλλοι Βυζαντινοί ναοί. Εκ τούτου εξηγείται και το πλήθος των αρχαίων μαρμάρων, άλλων αναγλύφων και ζωγραφικών έργων, κίωνων πολυτίμων, σκευών θαυμασίας τέχνης, τα οποία παρετηρούντο εις τους ναούς της μεταγενεστέρας εποχής.

Σπουδαιότατος όλων των ναών των Σερρών ήτο ο Μητροπολιτικός, κτίσμα του 15ου αιώνος, του οποίου το Άγιον Βήμα ήτο ψηφιδωτόν, παριστάνον τον Μυστικόν Δείπνον. Όλος ο ναός ήτο πλήρης κειμηλίων, τέσσαρες δε πολύχρωμοι μαρμάρινοι κίονές του προήρχοντο εκ του παλαιότερου Βυζαντινού ναού.

Η εκκλησία αύτη, την οποίαν οι Τούρκοι ωνόμαζαν Κουρσούμ Κιλισέ, ήτοι μολυβδοσκέπαστον εκκλησίαν, επειδή η στέγη της ήτο μολύβδινη, ετιμάτο επ' ονόματι των μεγαλομαρτύρων Θεοδώρων Τύρωνος και Στρατηλάτου, των δύο Αγίων προστατών του Βυζαντινού στρατούς, εις ανάμνησιν δε της περιλάμπρου νίκης Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου κατά των Βουλγάρων και του Τσάρου αυτών Σαμουήλ, την σημειωθείσαν μεταξύ Δεμίρ Ισάρ και Μελενίκου πλησίον των Σερρών.

3ον) Σκεύη ιερά, άπαντα εκλεκτής Βυζαντινής τέχνης, μεγάλως συμβάλλοντα εις την γνώσιν της Βυζαντινής κατεργασίας του χρυσοῦ, του αργύρου, του ελεφαντοστοῦ και του σμάλτου.

4ον) Δύο μαρμάρινα ανάγλυφα παλαιάς τέχνης, σπανιώτατα εις την ιστορίαν της Τέχνης εν τη Ελληνική Ανατολή, καθότι είνε γνωστόν πόσον η Ορθόδοξος Εκκλησία απέφυγε τας γλυπτάς παραστάσεις αγίων προσώπων, εις τας οποίας ενησμένιζεν η παπική Δύσις. Τα δύο αυτά μαρμάρινα ανάγλυφα περιγράφει λεπτομερώς ο κ. Παπαγεωργίου, έφερον δε τα ονόματα: «Ιησούς Χριστός ο Ευεργέτης», και το άλλο, το παριστών την Θεομήτορα: «Μήτηρ Θεού η Πονολύτεια» = η λυτρούσα εκ των πόνων.

5) Παλαιαί μαρμάρινοι πλάκες, δι'ων ήτο στρωμένον το δάπεδον του Μητροπολιτικού ναού των Σερρών. Αι πλάκες αυταί προήρχοντο από μεσαιωνικήν Μητρόπολιν και έφερον θαυμάσια αρχιτεκτονικά κοσμήματα, ήτοι πτηνά, βότρυς, άνθη, κυπαρίσσια, μαιάνδρους και τα τοιαύτα.

6) Άπειρον πλήθος παλαιάς εποχής εικόνων, πολυτιμοτάτων ως προς την μελέτην της ιστορίας της Βυζαντινής ζωγραφικής. Εις όλους τους ναούς των Σερρών, και προ πάντων εις τον εξοχικόν ναόν του Αγίου Γεωργίου του Κρουνερίτου, υπήρχον έργα ζωγραφικής, επί των οποίων μεγάλας θα εύρισκε καλλιτεχνικάς αποκαλύψεις ο Έλλην ή ο ζένος, ο οποίος θα συνέγραφε την εξέλιξιν της Βυζαντινής αειογραφίας.

7ον) Χρυσόβουλλα Σέρβων, Κράληδων και Ελλήνων Αυτοκρατόρων, ως και το χειρόγραφον ποίημα Μαρίας Κομνηνής της Παλαιολογίνας, το διασωζόμενον εν τη Μονή του Προδρόμου.

8ον) Μέγας αριθμός χειρογράφων επί μεμβράνης, φυλαττόμενον εν τη βιβλιοθήκη του Ελλην. Γυμνασίου και εις τας ενοριακάς εκκλησίας, ιδία δε εις την εκκλησίαν της ενορίας «Κατακονόζ», όνομα εις το οποίον διακρίνει τις την παράδοσιν ότι εκεί έκειντο αι ατομικαί κήσεις του Αυτοκράτορος Καντακουζηνού.

9ον) Συλλογή κωδίκων ανακειμένων εν τω Μητροπολιτικώ οικήματι, ων σπουδαιότατος ο αναφέρων γεγονότα αρχόμενα από των πρώτων ετών του 17ου αιώνος. Ο κώδιξ ούτος ήτο πολυτιμότερος πηγή ειδήσεων σχετικώς με τους Μητροπολίτας των Σερρών. Περιείχε πληροφορίας περί του ιερού κλήρου, των κτημάτων του, της οικονομικής του καταστάσεως και των τοιούτων. Ευτύχημα δύναται να θεωρηθή ότι τα περιεχόμενα του κώδικος τούτου εξέδωκε πλήρη ο κ. Παπαγεωργίου.

10ον) Η βιβλιοθήκη του Ελληνικού Γυμνασίου, περιέχουσα καλήν σειράν εντύπων βιβλίων και εκδόσεων.

11ον) Ο τάφος Γενναδίου του Σχολαρίου, του πρώτου μετά την άλωσιν της Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχου.

Εκκρεμούσε, όμως, ένα επείγον πρόβλημα, που έπρεπε να λυθεί το γρηγορότερο δυνατό: αυτό των αστέγων Σερραίων, που είχαν δει τα σπίτια τους να καταστρέφονται. Η **Νέα Ημέρα** ενημέρωνε για τις πρωτοβουλίες, που είχαν αναλάβει η επιτροπή Πατριωτικής Περιθάλψεως και ο Ερυθρός Σταυρός.

Η ΠΕΡΙΘΑΛΨΙΣ ΤΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Κατόπιν του τηλεγραφήματος του Φρουράρχου Σερρών κ. Μαζαράκη επικαλουμένου την αρωγήν της Κεντρικής Επιτροπής της Πατριωτικής Περιθάλψεως υπέρ των αστέγων κατοίκων συνήλθον εις συνεδρίασιν χθες τα μέλη της Επιτροπής μετέχοντος και του κ. Αθανασάκη εκ μέρους του Ερυθρού Σταυρού και απεφάσισαν την άμεσον αποστολήν όλων των εν τη αποθήκη της Επιτροπής ευρισκομένων ειδών εις τας Σέρρας. Τα είδη ταύτα είνε: 500 κλινοσκεπάσματα, 30 δωδεκάδες υποκάμισα, 24 δωδεκάδες εσώβρακα, 6 δωδεκάδες φανέλλαις, 12 δωδεκάδες φορέματα και διάφορα είδη φαγώσιμα ήτοι ζάκχαρις, τσάι, κονιάκ και σταφίς.

Ο Ερυθρός Σταυρός, καθ'α εδήλωσεν ο κ. Αθανασάκης, θα αποστείλη είδη φαρμακευτικά, η δε Επιτροπή της Πατριωτικής Περιθάλψεως ηγόρασε διά του κ. Μπενάκη 400 σάκκους φασόλια, ρίζι και μπιζέλια, 10 κιβώτια καφέ, 100 κιβώτια ζαχαρώδους και άλλα είδη άτινα θα αποσταλώσι μετά 100 σκηनों ως εχορήγησεν ο διευθυντής των οικονομικών υπηρεσιών κ. Μπονιέ.

Επιτροπή αποτελουμένη εκ των κυριών Μελά, Μπενάκη, Νεγρεπόντη, Σχλήμαν και της δεσποινίδος Πανταζίδου, ανέλαβε να ετοιμάση και νέαν αποστολήν εσωρρούχων, ετέρα δε εκ των κυριών Ριανκούρ, Ρόζας Ζυμβρακάκη, Αιμ. Καλλιγά και των κυριών Καλλιγά και Τσικουροπούλου θα μεταβή εις τας Σέρρας προς διανομήν των ειδών αυτών.

Την απόφαση της ελληνικής στρατιωτικής διοίκησης να επιστρέψει στους Τούρκους το Γενί τζαμί, που είχε μετατραπεί σε εκκλησία από τους Βούλγαρους, επαινούσε χωρίς ενδοιασμούς η **Πατρίς**.

ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΔΥΟ

Εις τας Σέρρας η Ελληνική διοίκησης απέδωκεν εις τους Τούρκους τζαμί, το οποίον είχε μετατραπή εις βουλγαρική εκκλησίαν.

Η πράξις αὕτη αποτελεί ένα ακόμη δείγμα της ανεξιθρησκείας, αλλά και της ισοπολιτείας και του φιλοδικαίου της Ελληνικής διοικήσεως. Και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι Τούρκοι των Σερρών θα έχουν ήδη αντιληφθή την διαφοράν μεταξύ των δύο διοικήσεων, Χριστιανικών αμφοτέρων, αλλά παρασάγγας απεχουσάν μεταξύ των. Όπως επίσης είνε βέβαιον ότι πολύ κακάς εκδουλεύσεις παρέσχον εις τον Χριστιανισμόν αι τόσον αγρίως φιλοχριστιανικάί τάσεις του Χριστεπωνύμου πληρώματος των λύκων της Βουλγαρικής Εκκλησίας.

Το περιοδικό **Ελλάς** περιέγραφε συνοπτικά στους αναγνώστες του «τα μέρη όπου πολεμούμεν» (Γευγελή, Στρούμνιτσα, Κιλκίς, Δοϊράνη, Δεμίρ Ισσάρ, Σέρρες, Δράμα, Καβάλα, Ελευθερές):

Σέρραι. - *Είνε πόλις της Ανατολικής Μακεδονίας. Υπό των αρχαίων εκαλείτο και Σίρις, επί δεν των Βυζαντινών Φερραί. Κείται επί ομαλού εδάφους προς Νότον του Μειωνίου όρους και επί των προπόδων επτά γηλόφων, υψωμένων προς Βορράν αυτής, πλησίον παραποτάμου του Στρυμόνος. Το σχήμα της πόλεως είνε επίμηκες. Ούτω από Ανατολάς προς Δυσμάς έχει μήκος μιας ώρας περίπου, ενώ από Βορρά προς Νότον έχει πλάτος ημισείας ώρας περίπου. Διασχίζεται υπό 8-10 οδών λιθοστρώτων, αι οποίαι είνε αρκετά ευρείαι. Ούτω μερικάί έχουν πλάτος 16 μέτρων.*

Αι Σέρραι, απέχουν 162 χιλιόμετρα από της Θεσσαλονίκης, μετά της οποίας συνδέεται σιδηροδρομικώς. Άλλοτε δε ήσαν πρωτεύουσα του καζά και του σαντζακίου Σερρών.

Προς Ανατολάς και προς Δυσμάς της πόλεως των Σερρών ρέουσι χείμαρροι ορμητικοί, οι οποίοι πολλάκις απειλούν καταστροφάς. Τοιούτος χείμαρρος είνε ο του Αγίου Γεωργίου, όστις διαχωρίζει τα προς Ανατολάς της πόλεως κείμενα Ελληνικά προάστεια Κατακονός και Άγιοι Ανάργυροι. Διά μέσου της πόλεως, από Βορρά προς Νότον κατέρχεται ο εκ των υπερκειμένων λόφων πηγάζων χείμαρρος Κλοποτίτσα.

Πολλοί κήποι με δένδρα άφθονα διακόπτουσι την πόλιν των Σερρών. Ούτω αποτελεί αὕτη ωραίον θέαμα.

Προ της πόλεως και μέχρι των εκβολών του Στρυμόνος εκτείνεται μεγάλη πεδιάς, καλουμένη Σερραϊκή, η οποία έχει έκτασιν 4 ωρών από Βορρά προς Νότον, 15 δε ωρών από Δυσμών προς Ανατολάς. Διαρρέεται δε η πεδιάς αὕτη υπό του Στρυμόνος και πολλών παραποτάμων του.

Εις τας Σέρρας υπάρχουν 20 Ελληνικάί εκκλησίαι, αρκετά Οθωμανικά τζαμιά και 2 συναγωγαί Εβραίων. Πολλά σχολαί Ελληνικάί αρρένων και θηλέων συντηρούνται, εις τας οποίας φοιτούν 800 μαθηταί και μαθήτριά, διδασκόμενοι υπό 25 διδασκάλων.

Το εμπόριον των Σερρών είνε ζωηρόν. Εξάγονται δε σιτηρά, βαμβάκια και σησάμι πολύ. Η βιομηχανία περιορίζεται εις τα εφραπλώματα, από τα οποία γίνεται μεγάλη εξαγωγή. Ετησίως τελείται και εμπορική πανήγυρις, διαρκούσα ένα μήνα. Αι Σέρραι έχουν τακτικώτατην συγκοινωνίαν με την Θεσσαλονίκην και με την Καβάλλαν, διά των οποίων ενεργείται το εμπόριον εισαγωγής και εξαγωγής.

Αι Σέρραι είνε έδρα ορθοδόξου Μητροπολίτου και το πλείστον του πληθυσμού είνε Ελληνικόν.

Δεμίρ-Ισσάρ. - *Έχει 3000 κατοίκους. Κείται δε εις απόστασιν 130 χιλιομέτρων από της Θεσσαλονίκης. Πλησίον της πόλεως ευρίσκεται και ο σιδ. σταθμός. Άλλοτε το Δεμίρ-Ισσάρ ήτο πρωτεύουσα του ομωνύμου Καζά, κειμένου προς ανατολάς του Καζά Αβράτ-Ισσάρ. Προς Ανατολάς της πόλεως του Δεμίρ-Ισσάρ ευρίσκονται τα ερείπια φρουρίου και βυζαντινών εκκλησιών εσκαμμένων εντός βράχου.*

Στη μάχη του Δεμίρ-Ισσάρ επανερχόταν ο **Ταχυδρόμος** της Αλεξάνδρειας, συγκρίνοντάς τη κι αυτός με τη μάχη στο Κλειδί προ 899 ετών.

ΑΠΙΣΤΕΥΤΟΝ!

Εκπλήττεται κανείς παρακολουθώντας ομοιότητες, οι οποίες χαρακτηρίζουν τον σημερινόν αγώνα του Ελληνισμού κατά των Βουλγάρων προς εκείνον, τον οποίον οι Βυζαντινοί πρόγονοι νικηφόρως διεξήγαγον προ εννέα εκατονταετηρίδων, εναντίον του ιδίου πάντοτε πολεμίου.

Και ήλθαν αι τηλεγραφικά πληροφορία του αρχηγού του Επιτελείου συνταγματάρχου κ. Δούσμανη, αι περιγράφουσαι την κρίσιμον διά τα όπλα μας μάχην του Δεμίρ Ισσάρ, όπως προκαλέσουν θαυμασμόν όχι μόνον διά το συντελεσθέν νέον μεγαλούργημα, αλλά και διά τον τρόπον καθ' ον συνετελέσθη τούτο, τουατίστευτον επανάληψιν των γεγονότων όσα εχαρακτήρισαν την περίφημον εις την Ιστορίαν νίκην Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου.

Ο Βουλγαρικός στρατός του Κιλκίς, του Λαχανά, της Νιγρίτης, των Σερρών και της Καβάλλας συνεκεντρώθη και απέσφαζεν ως και τότε το στενόν του Δεμίρ Ισσάρ (Κίμβα-Λόγγος), καταλαβόντας αυτάς τοποθεσίας, τας οποίας άλλοτε και ο Σαμουήλ, την αριστεράν όχθην του Στρυμόνος, την ευρισκομένην παρά την είσοδον της Κλεισωρείας (του Κλειδίου, των Βυζαντινών).

Κατά της εχθρικής αυτής δυνάμεως εβάδισεν ο υποστράτηγος Μανουσογιαννάκης με τρεις μεγάλας μεραρχίας. Το Ελληνικόν όμως πυροβολικόν δεν ηδύνατο να δράση και «ο αγών διεκόπη αναποφάσιτος», ως αναφέρει ο κ. Δούσμανης, προσθέτων ότι «η θέσις μας ήτο δύσκολος» καθ' αρχάς, διά να επαναληφθή ούτω η αυτή φάσις, η οποία εσημειώθη κατά την πρώτην επίθεσιν των Βυζαντινών λεγεώνων.

Όταν όμως ενύκτωσε, τα Ελληνικά στρατεύματα αντέγραψαν γράμμα την κίνησιν του Νικηφόρου Ξιφία· κατέλαβαν θέσεις οχυροτάτας προελάσαντα εις υπερφαλαγγιστικήν κίνησιν επί της δεξιάς όχθης του Στρυμόνος, και το Ελληνικόν πεζικόν του υποστρατήγου Μανουσογιαννάκη, όπως προ 899 ετών το πεζικόν του Έλληνοσ στρατηγού της Φιλιππουπόλεως, «διά τολμηρώς και δραστικώς αποφασιστικής προελάσεως κσατώρθωσε να εκτοπίση τον εχθρόν» και να δωρήση την νίκην εις τους απογόνους του αυτοκρατορικού Ελληνισμού.

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΕΪΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

5 ΙΟΥΛΙΟΥ

Η επίσκεψη του Αυστριακού και του Ιταλού προξένου στις Σέρρες και η εκ μέρους τους διενέργεια αυτοψίας και πιστοποίησης των θηριωδιών, που είχαν συντελεστεί στην πόλη, αποτέλεσαν το περιεχόμενο ενός ακόμη επίσημου τηλεγραφήματος, που δημοσιεύτηκε στον τύπο. Οι αντιδράσεις έκπληξης και φρίκης των δύο διπλωματών ήταν χαρακτηριστικές του αποκρουστικού θεάματος που αντίκρισαν.

ΤΡΟΜΕΡΟΝ ΘΕΑΜΑ!

Αφίκοντο ενταύθα οι γενικοί πρόξενοι Αυστρίας και Ιταλίας μετά δημοσιογράφων, εν οίς και ο κ. Μαγκρίνη του «Σέκολο». Πάντες εξήτασαν επισταμένως άπαντα τα καέντα μέρη και διαρκώς εξέφραζον την φρίκην των διά τα πρωτάκουστα ανοσιουργήματα.

Ο Ιταλός πρόξενος, εφόσον διήρχειτο αναμέσον των καπνιζόντων ερειπίων διαρκώς ανεφώνει: C' est terrible! Ο δε Αυστριακός, όστις ήτο υπομονητικώτερος του συναδέλφου του, δεν αφήκε μέρος ανεπιθεώρητον, ενθυμηθείς δε τα Λατινικά του ανεφώνει: horrible visiu.

Διαρκούσης της επιθεωρήσεως των ερειπίων οι διπλωμάται δεν παρέλιπον να εκφράσωσι τον αποτροπιασμόν των, ευθύς ως πιστοποιήθη ότι τας διαρπαγάς, απογυμνώσεις, σφαγάς και ατιμώσεις διέπραξαν ουχί κομιτατζήδες, αλλ' ο τακτικός στρατός και οι αξιωματικοί.

Ίδια έμειναν κατάπληκτοι οι πρόξενοι μαθόντες το γεγονός, όπερ απεκαλύφθη υπό Γερμανού υπηκόου, ότι δηλαδή, όταν απήχθησαν ο Αυστριακός πρόξενος μετά των καταφυγόντων εις την οικίαν του, εις το ύψωμα Δαουτλή, παρευρέθη εκεί και Βούλγαρος λοχαγός του επιτελείου, γερμανομαθής μάλιστα, εις τον οποίον διεμαρτυρήθησαν οι πρόξενοι και οι άλλοι ξένοι υπήκοοι διά την απαγωγήν των, αλλ' ούτος ηρέσθη να εγείρη τους ώμους του και να δηλώση ότι είνε αναρμόδιος.

Κατά την υπό των προξένων επίσκεψιν των φρουράρχων κ. Μαζαράκη εν τω διοικητηρίω, το οποίον ηνοιχθη διά πρώτην φοράν εις τον κόσμον, είδον οι πρόξενοι ιδίοις όμμασι πλείστα κλοπιμαία είδη, τάπητας, γυνακεία ενδύματα και άλλα αντικείμενα συγκεντρωμένα και κεκλεισμένα εις το παραπλεύρως του γραφείου του Πολιτικού Διοικητού δωμάτιον. Έξωθι του δωματίου ευρέθη μοχλός χρησιμοποιηθείς διά το άνοιγμα των οικιών. Εντός του γραφείου του Γιάγκωβ ανεκαλύφθησαν παρουσία των προξένων τεχνητά γενειάδες, όπερ κατέπληξε τους προξένους.

Εις τα υπόγεια του διοικητηρίου σώζονται εισέτι τα αίματα των σφαγέντων 13 ομογενών. Ο Αυστριακός πρόξενος την νύκτα απέστειλε τηλεγράφημα σχετικόν προς την εν Αθήναις πρεσβείαν και την Κυβέρνησιν του εις Βιέννην. Με γενικάς γραμμάς αναφέρει όσα είδεν επισκεφθείς αυτοπροσώπως πάντας τους παθόντας Αυστριακούς υπηκόους, προσθέτει δε ότι εξέφρασεν εις αυτούς ότι η Κυβέρνησις των θα λάβη πρόνοιαν και θα αποζημιωθώσι πάντες. Παρόμοια διαβεβαίωσε και ο Ιταλός πρόξενος.

Σήμερον άρχεται η εκκαθάρισις των ερειπίων, του κ. Μαζαράκη παράσχοντος ικανήν πίστωσιν τω Δημάρχω. Θεωρείται βέβαιον ότι ευρεθώσιν υπό τα ερείπια απηνθρακωμένα πτώματα γραιών, γερόντων και παιδίων, μη παρουσιασθέντων άχρις ώρας.

Επιστοποιήθη ότι εκάησαν φονευθέντες διά της ξιφολόγχης μέχρι νυν οι εξής: Στέργιος ράπτης, Κ. Τενουτζής, Χατζή Στέργιος Τσιρολίγκας, Νικολάου κηπουρός, Άγγελος Μόσχου, Νίκος Νασιτζής, η σύζυγός του Τζιχούλα Γούναρη, η δεκαπενταέτις θυγάτηρ Ν. Ναλημένου και επτά έτεροι, μη πειστοποιθείσης της ταυτότητός των. Ομοίως επιστοποιήθη, ότι εις την συνοικίαν Καμινίκια εσφάγησαν 28, μεταξύ των οποίων ο Αυστριακός μηχανικός Αλβέρτος Πιρώ.

Αι καείσαι ολοσχερώς συνοικία είνε αι ακόλουθοι: Αγίων Παντελεήμονος, Ελεούσης, Βλασίου, Ταζιάρχων, Αποστόλων, Αθανασίου, Νικολάου, Παρασκευής, Βλαχερνών, Γεωργίου, Βαρβάρας, Αντωνίου, Μητροπόλεως, Νοσοκομείου, Αναργύρων, Ευαγγελιστρίας και Φωτεινής.

Εκ των 33 ναών διεσώθησαν μόνον 3 και τα χωρία εκάησαν πάντα. Η αγορά επίσης άπασα εξαίρεσει μικρού τμήματος. Και εν τη Εβραϊκή συνοικία εκάησαν 115 περίπου οικία. Η Εβραϊκή δε σχολή και η Συναγωγή ανετινάχθησαν διά δυναμίτιδος. Τουρκικά συνοικία εκάησαν δύο.

Ένα δεύτερο τηλεγράφημα περιέγραφε την τέλεση δέησης στο Εσκή τζαμί με την παρουσία επισήμων και πλήθος κόσμου, όπως και τους λόγους που εκφωνήθηκαν στη συνέχεια.

ΤΕΛΕΤΗ ΕΙΣ ΤΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΝ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Ο απεσταλμένος του Γραφείου του Τύπου εις Σέρρας τηλεγραφεί, ότι την Πην ώρα της σήμερον (χθες) εις το Μουσουλμανικόν τέμενος «Εσκή τζαμί», το μετατραπέν εις εκκλησίαν υπό των Βουλγάρων και επιστραφέν ήδη εις τους Μουσουλμάνους, ετελέσθη δέησις παρόντων των προκρίτων Μουσουλμάνων, του Δημάρχου Αδήλ βέη, του Φρουράρχου κ. Μαζαράκη, των εν Θεσσαλονίκη Γεν. Προξένων Αυστρίας και Ιταλίας, των δημοσιογράφων Μαγκρίνη και Φέρμαν, πλείστων ομογενών και απείρου πλήθους.

Ο γηραιός Μουφτής των Σερρών ανέπεμψε δέησιν υπέρ μακροημερεύσεως του Βασιλέως Κωνσταντίνου και του Ελληνικού στρατού, του κατατροπώσαντος τον αιμοχαρή εχθρόν. Διαρκούσης της δεήσεως, εις τους οφθαλμούς πλείστων Μουσουλμάνων ανέβλυσαν δάκρυα. Το θέαμα ήτο συγκινητικώτατον. Ο δήμαρχος Αδήλ βέης, εξέφρασεν εκ μέρους του Μουσουλμανικού στοιχείου της πόλεως την ευγνωμοσύνην των επί τη απελευθερώσει αυτών από του Βουλγαρικού ζυγού και εδήλωσε πίστιν και αφοσίωσιν προς την Α.Μ. τον Βασιλιά, υπό το σκήπτρον του οποίου θα ζήσουν πάντες ευτυχείς. Εν τέλει εξητωκραύγασεν υπέρ του Βασιλέως, του Ελληνικού στρατού και των αδελφών Ελλήνων. Παταγώδη χειροκροτήματα υπεδέχθησαν τους λόγους του Δημάρχου, τους οποίους μετέφρασεν ο διευθυντής της Τραπέζης Αθηνών, κ. Γκόρης.

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΦΡΟΥΡΑΡΧΟΥ

Εις τον Δήμαρχον απήντησεν ο φρούραρχος κ. Μαζαράκης ειπών: «Εν ονόματι της Α.Μ. του Βασιλέως Κωνσταντίνου και του νικηφόρου Ελληνικού στρατού κηρύσσω την απελευθέρωσιν της αγαπητής πόλεως των Σερρών, της τόσον σκληρώς δοκιμασθείσης υπό του βαρβάρου εχθρού. Η Ελληνική Κυβέρνησις θα απονείμη τοις πάσι δικαιοσύνην, ουδεμίαν διάκρισιν ποιούσα μεταξύ φυλής, θρησκευματος ή εθνικότητος. Εδώ εις το προσκυνητήριόν σας, εδώ ενώπιον του Θεού διαβεβαιώ ότι η Ελληνική Κυβέρνησις περιβάλλει πάντας με την αυτήν στοργήν και μέριμναν και αναφωνώ: Ζήτω η Α.Μ. ο Βασιλεύς Κωνσταντίνος, ζήτω η πόλις των Σερρών, ζήτωσαν οι αδελφοί των Ελλήνων Μουσουλμάνοι».

Το τέμενος εδονήθη εκ χειροκροτημάτων και ζητωκραυγών. Ο δικηγόρος κ. Ψαριόβιτς ζητωκραυγάζει υπέρ του φρουράρχου Σερρών κ. Μαζαράκη με συγκίνησιν εξωγραφισμένην επί του προσώπου και ωμίλησε γαλλιστί ειπών: «Ας ευχαριστήσωμεν τας Μ. Δυνάμεις, αίτινες παρηκολούθησαν μετ' ενδιαφέροντος το έργον ημών ως και τους αντιπροσώπους των τους παρισταμένους ενταύθα, οίτινες ήλθον επίτηδες όπως αντιληφθώσιν ιδίοις όμμασι τα κακούργα και απάνθρωπα έργα των Βουλγάρων, τρανότατον δείγμα των οποίων παρουσιάζουν αι Σέρραι. Αι Μ. Δυνάμεις παρηκολούθησαν το πολιτικόν έργον της μικράς Ελλάδος αποδειξάσης πρότυπον πολιτικής αποστολής. Η Ελλάς σκέπτεται σωφρόνως. Η Ελλάς έχει ηθικήν δύναμιν τοιαύτην, ώστε στηριζομένη επ' αυτής δεν εδίστασε να αναλάβη αγώνα εναντίον πολυαριθμοτέρου βαρβάρου εχθρού, ον θα φέρη με την βοήθειαν του Θεού εις αίσιον πέρας, αγώνα υπέρ δικαιοσύνης, απελευθερώσεως και εκπολιτίσεως. Ζήτωσαν αι Μ. Δυνάμεις, ζήτω ο Πρόξενος της Ιταλίας, ζήτω ο Πρόξενος της Αυστρίας».

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝ. ΠΡΟΞΕΝΟΥ ΙΤΑΛΙΑΣ

Ο Διευθυντής της Τραπέζης Ανατολής μετέφρασε τουρκιστί απαγγέλων τον λόγον του κ. Μαζαράκη.

Ο Δήμαρχος ακολούθως εξέφρασε τας ευχαριστίας των Μουσουλμάνων προς τας Μ. Δυνάμεις διά την επιδειχθείσαν υπέρ αυτών πρόνοιαν. Ο Γεν. Πρόξενος της Ιταλίας είπε:

«Παρακαλώ τον κ. Μαζαράκην να δεχθή τας ευχαριστίας μου και συγχαρητήρια διά το δυσκολώτατον όντως έργον, όπερ τόσον δεξιώς και επιτηδείως εκπληροί, ως ανετλήφθην ιδίοις όμμασι, και ευχαρίστως παρατηρώ την υφισταμένην μεταξύ Μουσουλμάνων και Ελλήνων αρμονία. Τρέφω ακράδαντον πεποιθήσιν ότι τα στοιχεία τα βιούντα ενταύθα αρμονικώς θέλουν προσδεύσει και ευημερήσει και θα βαδίσωσι πλησίον προς τον πολιτισμόν».

Ουρανομήκεις ζητωκραυγαί υπεδέχθησαν τους λόγους του Ιταλού Γενικού Προξένου. Ακολούθως ανεχώρησαν πάντες, πλην των Μουσουλμάνων, οίτινες έμειναν ίνα εκλέξωσιν Επιτροπήν, ήτις να μεριμνήση περί της καταστάσεως. Απεφασίσθη όπως εκ των αστέγων οικογενειών τοποθετηθώσι τινές εις Τουρκικάς

οικίας δυναμένης να παραχωρήσωσιν εν ή δύο δωμάτια. Ωσαύτως ελήφθη φροντίς περί παροχής στραυμάτων, εφαπλωμάτων και ενδυμάτων. Παρατηρείται αθρόα προσέλευσις Ελλήνων και Μουσουλμάνων, όπως καταταχθώσιν εις την πολιτοφυλακήν. Ηρξάτο η μεταφορά των χωμάτων εκ των ερειπίων, του κ. Μαζοράκη χορηγήσαντος εις τον Δήμαρχον την προς τούτο αναγκαίαν πίστωσιν. Επίσης καταβάλλεται μεγίστη προσπάθεια διά την καθαριότητα της πόλεως. Αι ήτται των Βουλγάρων προκαλούσι μεγίστην ανακούφισιν και ευχαρίστησιν εις τους πληθυσμούς.

ΔΕΝΔΡΑΜΗΣ

Τηλεγράφημα του Δούσμανη ενημέρωνε για τη μάχη στη Βροντού:

Σήμερον (προχθές) εξηκολούθησεν ο αγών εις τα περίχωρα της Βροντής, καταλήξας εις νέαν υποχώρησιν του εχθρού.

Αι απέναντι του άκρου δεξιού ημών δυνάμεις φαίνεται, ότι αποτελούνται εκ στρατευμάτων της 3ης και 11ης Βουλγαρικής μεραρχίας.

Χθες την νύκτα ο εχθρός επεχείρησε νυκτερινήν επίθεσιν διά τριών ταγματών ποιησάμενος χρήσιν και χειροβομβίδων, παρά την Βροντήν. Απεκρούσθη όμως μετ' απωλειών. Σήμερον οι ημέτεροι επετέθησαν και μετά σφοδρόν αγώνα κατέλαβον τα βόρεια της Κάτω Βροντής υψώματα. Ο εχθρός διχασθείς υπεχώρησε προς Καρακιοϊ διά Σπαρτίστης μετά πολλών απωλειών.

Αι απώλειαι των ημετέρων είνε σχετικώς μικραί.

Απέναντι του ημετέρου κέντρου εσημειώθη μικρά τις υποχώρησις των εθνικών προφυλακών.

ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ

Ένα τέταρτο τηλεγράφημα, απευθυνόμενο στον πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων, εστίαζε στις θηριωδίες, που είχαν διαπραχθεί στο Δεμίρ Ισσάρ:

Ο φυγών εκ Λαχανά Βουλγαρικός στρατός μετέβη εις το Δεμίρ Ισσάρ, όπου μόλις έφθασε συνέλαβεν 104 προκρίτους, τον Μητροπολίτην και τρεις ιερείς. Εκ τούτων οι 80 λογχισθέντες αμέσως απέθανον, 24 δε προσπονηθέντες τον φονευμένον μένουσιν εν τη ζωή, φέροντες σοβαρά διά της λόγχης τραύματα. Μεταξύ των φονευθέντων υπάρχουνσι δύο γυναίκες και δύο βρέφη, ων το εν δύο και το έτερον τριών ετών.

Μεταξύ των διασωθέντων υπάρχουνσι δύο γέροντες με πλείστους λογχισμούς. Ο εις εξ αυτών είχε ταφή ζων, αλλά μη καλυφθείς καλώς επέτυχε να εκταφή και σωθή. Η κατάστασης του όμως είνε επικίνδυνος.

Πλείσται παρθένοι διεκορεύθησαν και γυναίκες ητιμάσθησαν. Πάντα δε τα καταστήματα και αι οικίαι διηρπάγησαν. Το αποτελούν το άκρον άωτον της βαρβαρότητος είνε η εξόρυξις των οφθαλμών του Μητροπολίτου και των τριών ιερέων, η αποκοπή των χειρών και κατόπιν ο φόνος αυτών υπ' αυτού τούτου του λοχαγού του 12ου συντάγματος Άγγελ. Δημήτριεφ Μποστάνωφ.

Τα όργια ταύτα διεπράχθησαν υπό του τακτικού στρατού των 12ου και 21ου συνταγμάτων και των υπαξιωματικών αυτών.

Οι πρόξενοι της Αυστρίας και Ιταλίας είδον ιδίοις όμμασι τους επιζώντας και συνωμίλησαν μετ' αυτών. Ηρξάτο δε η ταφή των πτωμάτων, πλείστα των οποίων φέρουσιν αγρίους ακρωτηριασμούς.

Στην εφημερίδα **Καιροί** ξεκίνησε να δημοσιεύεται ένα εκτενές αφιέρωμα στην ιστορία της πόλης των Σερρών, που θα ολοκληρωνόταν σε τέσσερις συνέχειες. Ήταν το πλέον αναλυτικό ιστορικό αφιέρωμα στις Σέρρες από αθηναϊκή εφημερίδα, το οποίο όμως ξεπερνούσε ένα ακόμη εκτενέστερο στην Αμάλθεια της Σμύρνης. Αξίζει να σταθούμε στην εισαγωγή του αφιερώματος των Καιρών, όπου ο συνεργάτης της εφημερίδας εγκωμίαζε, αλλά και παράλληλα θρηνούσε τις Σέρρες.

ΣΕΡΡΑΙ ΑΙ ΠΕΡΙΛΑΛΗΤΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΥΣΤΟΝΟΙ

Η ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ ΕΝΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ

Ποίος εγνώρισε τας Σέρρας και δεν τας ενοστάλησεν εις όλην την ζωήν του; Την πόλιν, όπου η γέννησίς της συγχυσμένη εις τα νεφελώματα της μυθιστορίας, που λάμπει με όλα τα χρώματα εις τας νύκτας και τας περιστροφάς των αιώνων, όπου αστραποβόλησε πάντοτε αναμέσον των θυελλών και των καταγίδων της εθνικής δημιουργίας; Ποίος εγνώρισε την πόλιν, που είνε βαπτισμένη εις την βυζαντινήν οπτασιοντικότητα, που είνε άνοιγμα και τόπος μεσαιώνος, αλλά και τρυφή και ιλαρότης αττική, έμφωτος ζωή μέσα εις ιεράν σκιάν παρελθόντος, εστία πνευματικής και ηθικής μεγαλουργίας, εθνικός ουρανός, στεγάζων όλην την Μακεδονίαν και εσπαράχθη με τα τελευταία δεινοπαθήματά της, ως να του έσχισαν την καρδίαν; Ποίος, οπού ερέμβασεν εις τας μυστηριώδεις οδούς της, προσηυχήθη προ των κρυπτών ευκτηρίων της – των χωμένων εις τας παναρχαίας αυλάς, ή εσφηνωμένων εις τας κόγχας των στροφών των πολυελίκτων λιθοστρώτων δρόμων της, οπού αντίκρουσε το μέρος του καταπληκτικού τολμήματος και της επικής αυτοφονίας του διαβόητου βουλγαροφάγου Μητρούση – του αξέστου αυτού Σερραίου χωρικού, του εγκλείσαντος όλον τον υπερανθρωπισμόν της Ελληνικής φυλής, την αγχόνην του Παναγιώτου, του εξ Αγρινίου, τα ιερά τεμένη, οπόθεν συνετάρασε την Μακεδονίαν ο μέγας και φλογερότατος διδάσκαλος Μαρούλης, ποίος, οπού έβαλεν εις την αίσθησίν του όλα αυτά τα σημεία δόξης και αίματος και υπερτέρας ζωής της αιωνογεννήτου πόλεως οπού εγνώρισε τους ωραίους και οιστηγλάτους και ευγενοψύχους κατοίκους της, την αρχοντικότητά των, δεν έκλαυσεν εις την νέαν μαύρην συμφοράν των Σερραίων; [...]

Στην τελευταία σελίδα, η **Πατρίς** δημοσίευε τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου από το Παρίσι, που γνωστοποιούσε την απόφαση της γαλλικής κυβέρνησης να ορίσει επιτροπή, η οποία θα διερευνούσε τις καταγγελίες της ελληνικής κυβέρνησης.

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΙΣ ΣΕΡΡΑΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑΧΟΥ

ΠΑΡΙΣΙΟΙ, 4 Ιουλίου (Αθ. Πρακτ.) Κατόπιν διαβήματος της Ελληνικής Κυβερνήσεως εν τη ιδιότητι αυτής ως προστάτιδος των Ελλήνων υπηκόων εις τα εμπόλεμα μέρη, η Γαλλική Κυβέρνησις διέταξε τον πρώτον γραμματέα της εν Αθήναις Γαλλικής πρεσβείας και ένα αξιωματικόν της στρατιωτικής αποστολής να μεταβούν επειγόντως εις Σέρρας, Δεμίρ Ισάμ και Καβάλλαν όπως ενεργήσουν ανακρίσεις αναφορικώς προς τας σφαγάς τας αποδιδόμενας εις τους Βουλγάρους.

Η **Πατρίς** φιλοξενούσε επίσης ρεπορτάζ του Β. Κατωπόδη με λεπτομέρειες της τρομερής καταστροφής των Σερρών από αφηγήσεις προσφύγων που είχαν βρει καταφύγιο στη Θεσσαλονίκη, όπως και από επιστολές Σερραίων σε γνωστούς τους. Γινόταν αναφορά και στις μαρτυρίες των Ζούστη και Ιακωβάκη, οι οποίοι υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες των σφαγών στις φυλακές της πόλης.

ΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΟΜΕΡΑΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ

Η ΕΞΑΛΛΟΣ ΦΥΓΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΟΠΑΙΔΩΝ

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΩΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 1 Ιουλίου (Του απεσταλμένου συντάκτου μας). -- Η συγκίνησης εκ της τελείας καταστροφής των Σερρών εξακολουθεί ακόμη εις την Θεσσαλονίκην, όπως εξακολουθεί όχι μόνον όπου υπάρχουν Έλληνες, αλλά και όπου υπάρχουν άνθρωποι πολιτισμένοι.

Εις προηγουμένην μου επιστολήν ανέφερον τα της καταστροφής, όπως την αντελήφθη Αμερικανός πολίτης, ο διευθυντής της εν Σέρραις μεγάλης Αμερικανικής Εταιρείας των καπνών κ. Μόνα, όστις μόλις είδε την εισβολήν των Κανιβάλων εις την πόλιν των Σερρών ύψωσεν επί των καταστημάτων της Εταιρείας την Αμερικανικήν σημαίαν. Η ύψωσις της σημαίας επέφερον αντίθετον αποτέλεσμα. Όπως οι μαινόμενοι

ταύροι εξαγριούνται επί τη θέα του ερυθρού χρώματος, τοιουτοτρόπως και αι Βουλγαρικοί ορδαί επετέθησαν εναντίον των ξένων καταστημάτων επί των οποίων εκυμάτιζεν η σημαία του πεπολιτισμένου και ειρηνικού κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών μετά μεγαλειτέρας λύσης.

Ο κ. Μόνα, αναγκασθείς να φύγη πεζή εκ Σερρών, όπως διαφύγη τον βέβαιον θάνατον, αντελήφθη μόνον την έκρηξιν της Βουλγαρικής θεομηνίας, άλλοι όμως Σερραίοι, διαφυγόντες την καταστροφήν, και ελθόντες σήμερον ως πρόσφυγες εις Θεσσαλονίκην, αφηγούνται με τα μελανώτερα χρώματα τα της καταστροφής της ωραίας πόλεως.

ΑΠΟ ΜΙΑΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ

Όλη κατάκειται εις ερείπια. Εκ τύχης εσώθησαν μόνον ολίγα σπίτια και καταστήματα αριθμούμενα εις τα δάκτυλα. Ο διευθυντής του μεγάλου εμπορικού καταστήματος του ομογενούς κ. Αναστασίου Ηλία, εμπορευομένου και εν Θεσσαλονίκη, δι' επιστολής του προς τον προϊστάμενόν του αναφέρει τα εναπομείναντα οικήματα:

«Εκάησαν, λέγει, όλα. Τίποτε δεν απόμεινεν όρθιον. Μόνον αι απομεμεκρυσμένοι συνοικία Καμενίγια και Αραπαντζή μαχαλά εσώθησαν. Πάσαι αι εκκλησίου μας αποτεφρώθησαν πλην των Αγίων Αναργύρων. Επίσης παρέμεινεν άθικτος η Οθωμανική Τράπεζα. Η αγορά κατεστράφη εντελώς. Εκ της ενορίας του Αγίου Νικολάου εσώθη η γραμμή από της οικίας Θεοδωρίδου μέχρι του Βασιλείου Πελέκ. Εκ της αντιθέτου πλευράς μέχρι της οικίας του Μαρίνου Ψωμά. Επίσης εσώθησαν το κατάστημα του Συλλόγου «Ορφεύς», η εκκλησία του Αγ. Αντωνίου, αι οικία του Ισραηλίτου Οθοδία Αζαρία, Τσουρέα Μεσσαλά, Ν. Βόλιου, το Ιταλικόν Προξενείον και τινα άλλα γυριόθεν».

Όστε από τας χιλιάδας των οικιών των πλουσιωτάτων Σερρών παρέμειναν όρθια περί τας εκατόν οικία. Όλη η άλλη πόλις, εκτός ενός τμήματος της Ισραηλιτικής συνοικίας παρεδόθη εις τας φλόγας.

Ο υιός του μεγαλεμπόρου και μεγαλοκτηματίου κ. Αλεξανδρίδου έγγραψε χθες προς τον πατέρα του, διαμένοντα εις Θεσσαλονίκην.

«Πατέρα μου. Δεν μας έμεινε τίποτε. Εκάησαν όλα, ούτε σπίτια ούτε καταστήματα έχομεν πλέον. Ευχαριστούμε τον Θεόν διότι ηλευθερώθημεν. Έστω και με τοιαύτην θυσίαν. Θα δουλεύσωμεν και θα ζαυακάμωμεν περιουσίαν».

Η ΕΙΣΒΟΛΗ

Οι αφιχθέντες πρόσφυγες αφηγούνται μετά τρόμου την απαισίαν εισβολήν των σφαγέων και εμπρηστών. Αι εκτυλιχθείσαι σκηναί κατά την φυγήν των γυναικοπαίδων είνε απεριγράπτου τραγικότητος. Γυναίκες γέροντες, παιδιά, έτρεχον τήδε κακέισε διά να σωθούν από το φάσγανον και την πυρκαϊάν των δημίων. Άλλοι μετέβησαν εις τα προξενεία και τα ξένα ιδρύματα, άλλοι εκρύβοντο εις τα υπόγεια των μεγαλειτέρων οικιών και οι περισσότεροι έτρεχαν διά να σωθούν εξερχόμενοι της πόλεως. Εκεί καθ' οδόν εύρον τον θάνατον πολλοί. Οι περισσότεροι μετέβησαν εις το χωρίον Κουμάριανην, το οποίον απέχει τρεις ώρας των Σερρών.

Κατά την φυγήν και τον πανικόν, μητέρες απώλεσαν τα τέκνα των και τους συζύγους των, γέροντες απεχωρίσθησαν από τας προσφιλείς των υπάρξεις. Οι νέοι έλαβον τα όπλα, αποτελούντες δεν την πολιτοφυλακήν, επολέμησαν στήθος προς στήθος προς τους επιδρομείς.

Τα τραγικά συμβάντα της καταστροφής του Μεσολογγίου βεβαίως δεν είνε αγριώτερα από τα εκτυλιχθέντα εις τας Σέρρας.

Ο υπάλληλος του καταστήματος του κ. Ηλία προσθέτει εις την επιστολήν του:

«Περί των θυμάτων δεν δύναμαι να σας δώσω καμμίαν ακόμη ωρισμένην πληροφορίαν. Γνωρίζω μόνον ότι πολλοί εκάησαν και είνε θαυμάσιοι υπό τα ερείπια των καπνιζόντων εισέτι σπιτιών των Σερρών. Έβγαλαν αρκετά απηνθρακωμένα πτώματα. Έπειτα ακόμη δεν συνεκεντρώθησαν όσοι έφυγαν εις τα γύρω χωριά. Όταν έλθουν όλοι, τότε θα ίδωμεν πόσοι λείπουν.

Τώρα, όσοι επεστρέψαμεν, γυρίζομεν μέσα εις τα ερείπια, άστεγοι, γυμνοί και πεινώντες. Μίαν μόνον παρηγορίαν έχομεν, ότι εις το μέλλον δεν θα ζαναδούμε Βουλγάρον. Και με όλην αυτήν την δυστυχίαν, η ελευθερία είνε προτιμότερα από την Βουλγαρικήν θηριωδίαν».

Ιδού πώς γράφουν οι Σερραίοι. Ίσως δε ο πατριωτισμός των αυτών εξήψε το μένος των θηρίων, τα οποία αποκαλούνται Βούλγαροι.

Αι επίσημοι εκθέσεις παρέχουν πάσας σχεδόν τας λεπτομερείας της συντελεσθείσης μεγάλης καταστροφής. Δι' αυτό δεν επιμένω εις τα γνωστά ήδη γεγονότα.

Επίσημοι πληροφορίαί περί της τύχης των ως ομήρων κρατουμένων 17 προκρίτων Σερραίων δεν υπάρχουν. Εν τούτοις οι σήμερον αφιχθέντες εκ Σερρών Σ. Ζούστης και Α. Ιακωβάκης, κτηματία εκ Τρικάλων, οίτινες από πολλών ημερών εκρατούντο εις τας φυλακάς των Σερρών, ως ύποπτοι, φέρουν την απαισίαν είδησιν ότι οι Βούλγαροι κατέσφαζαν και τους δέκα επτά!

Οι δύο ούτοι υπήκοοι Έλληνες ήλθον προ πολλών ημερών εις την Θεσσαλονίκην διά να ενοικιάσουν ένα κτήμα Οθωμανού τινος πλησίον του Λαγκαδά. Αφού έλαβον συστατικήν επιστολήν από τον κύριον του κτήματος προς τον επιστάτην επήραν ένα αμάξι διά να μεταβούν προς επίσκεψίν του. Ο αμαξηλάτης Ισραηλίτης δεν εγνώριζε τον δρόμον και τους έφερεν εις τας Βουλγαρικές προφυλακάς πλησίον του σταθμού Σαλμανλή. Εκεί συνελήφθησαν ως κατάσκοποι και μετεφέρθησαν εις τας Σέρρας, όπου ενεκλείσθησαν εις τας φυλακάς προτού εκραγούν τα πολεμικά γεγονότα.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΩΝ

Εις τας ίδιας φυλακάς και ακριβώς εις αντικρυνόν διαμέρισμα είχαν εγκλεισθή και οι πρόκριτοι των Σερρών. Ιδού δε πώς αφηγούνται τον τραγικόν θάνατον των εθνομαρτύρων τούτων.

- Ημείς εκ της φυλακής μας αντελήφθημεν την υποχώρησιν του Βουλγαρικού στρατού, τελείως δε απηλπισμένοι ανεμέναμεν από ώρας εις ώραν το μοιραίον τέλος μας, διότι προς δύο ημερών ένας σκοπός Βούλγαρος μας εβεβαίωσεν ότι απεφασίσθη ο θάνατός μας. Την νύκτα εκείνην της υποχωρήσεως περί το μεσονύκτιον εισέβαλον εις το δωμάτιόν μας πέντε στρατιώται Βούλγαροι και εις αξιωματικός με εφ' όπλου λόγγην. «Φέρτε τα χρήματα σας» μας λέγουν. Ημείς εδώσαμε ό,τι είχαμεν και δεν είχαμεν, εβγάλαμεν μάλιστα και τα δακτυλίδια μας. Οι Βούλγαροι όμως δεν επείσθησαν εις την προσφοράν μας, και μας έκαμαν έρευναν. Ευρήκαν επί πλέον μισό πακέτο σιγάρα, τα οποία επήραν. Έπειτα έφυγαν κλειδώσαντες την βαρεία σιδερένια πόρτα της φυλακής.

Το χτυποκάρδι μας εξακολουθεί, διότι συχνά ηκούοντο, εξακολουθούν αφηγούμενοι, κρότοι εις τα άλλα διαμερίσματα των φυλακών. Οι απαίσιοι κακούργοι εξηκολούθουν το έντιμον έργον των. Περί τα χαράγματα ακούμε βήματα περισσοτέρων στρατιωτών, οι οποίοι έφθασαν εις το αντικρυνό μας δωμάτιον που έμεναν οι Σερραίοι πρόκριτοι. Μετ' ολίγον ηκούσαμεν φωνάς και στεναγμούς. Προβαίνομεν εις τα σίδηρα του παραθύρου και ευρισκόμεθα προ φρικιαστικού κακουργήματος. Οι στρατιώται μαινόμενοι ετρέπων διά των λογχών των τους Σερραίους, οι οποίοι προσεπάθουν διά των χειρών των να αποκρούσουν την δολοφονικήν επίθεσιν. Επί ημίσειαν ώραν διήρκεσεν η άνισος αυτή πάλη των ωπλισμένων δολοφόνων κατά των αόπλων αθώων θυμάτων. Καθ' όλον το διάστημα αυτό αι φυλακαί εδονούντο από τους ολοφυρμούς των σφαζομένων. Ενθυμούμεθα κάλλιστα εν τω μέσω της αγωνίας και του θανάτου μίση πατριωτικών φωνών. «Χτυπάτε λύκοι, οι αδελφοί μας Έλληνες θα εκδικηθούν τον θάνατόν μας. Ζήτω η Ελλάς».

Οι πατριωτικοί αυτοί λόγοι εξηγγίωσαν περισσότερο τα θηρία, τα οποία πλέον διατρυπούν με λύσσαν και μανίαν τους Σερραίους. Μετά παρέλευσιν ολίγων στιγμών εβασίλευε σιωπή εις τον τόπον του εγκλήματος. Τα πτώματα κατέκειντο πλέοντα εις το αίμα των.

Ημείς, οπλισθέντες με θάρρος, ανεμέναμεν την σειράν μας. Εις Έλλην ιερεύς, όστις ήτο εις το διαμέρισμά μας, εμπέλλιξε την νεκρώσιμον ακολουθίαν. Ησπάσθημεν αλλήλους και ανεμέναμεν να αντικρύσωμεν τας Βουλγαρικές λόγγας. Εσώθημεν όμως ως εκ θαύματος. Οι Βούλγαροι πανικόβλητοι εκ της αναγγελθείσης προσεγγίσεως του Ελληνικού στρατού ετρέπησαν εις φυγήν και δεν επρόλαβαν να τελειώσουν και ημάς. (ακολουθούσε σύντομη αφήγησις για την καταστροφή του Δοξάτου)

Η ίδια εφημερίδα (**Πατρίς**) σχολίαζε αποσπάσματα από έγγραφα που βρέθηκαν στο διοικητήριο των Σερρών, ενδεικτικά του βάρβαρου τρόπου άσκησης της εξουσίας από τη βουλγαρική αρχή.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

«Εἰς το παραπλεύρως δωμάτιον ἀνεκάλυψαν πλείστα κλοπιμαία εἶδη, τάπητας, γυναικεία ἐνδύματα» κλπ. «Ἐξῶθεν τοῦ δωματίου εὐρέθη μοχλός, χρησιμοπονηθεὶς διὰ το ἀνοῖγμα τῶν οἰκιῶν».

Ἀν σὰς ἐρωτοῦσαν ἀπὸ πού προέρχονται τ' ἀνωτέρω, δὲν θὰ ἐδυσκολεύεσθε νὰ βεβαιώσητε ὅτι πρόκειται περὶ ἀποσπασμάτων ἐκθέσεως ὑπενωματάρχου, εἰσδύσαντος εἰς λωποδυτικὸν κρησφύγετον.

Δὲν εἶνε ὁμῶς αὐτὰ καὶ μόνα. Το ἴδιον ἐγγράφον, το περιέχον τ' ἀνωτέρω ἐξακολουθεῖ μετ' ὀλίγον. «Εἰς τὰ ὑπόγεια σώζονται εἰσέτι τὰ αἵματα τῶν σφαγέντων».

Ἄ! τώρα τὰ πράγματα γίνονται σοβαρότερα. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἀστυνομικῆς ἐκθέσεως, ποὺ περιγράφει το ἀντρον ἀποτροπαίων κακούργων.

Καὶ ὁμῶς. Τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ. Ἐ' ἀποσπάσματα προέρχονται ἀπὸ ἐγγράφον, περιγράφον το μέγαρον τῆς Βουλγαρικῆς Διοικήσεως ἐν Σέρραις. Ὁ λωποδύτης-διαρρήκτης-σφαγεὺς τοῦ ἀντροῦ εἶνε ἡ Α.Ε. ὁ κ. Βούλγαρος Διοικητής.

Το **Σκριπ** θυμόταν ἓνα περιστατικὸ ποὺ εἶχε συμβεῖ κατὰ τὴν εἴσοδο τοῦ στρατηγοῦ Ἰβάνωφ στὴν πόλη τῶν Σερρών, το ποῖο ἀξιολογούσε ὡς «οἰωνό» τῆς τελικῆς βουλγαρικῆς ἤττας.

ΟΙ ΟΙΩΝΟΙ

Ἀν πιστεύσωμεν τοὺς οἰωνούς, ὁ στρατηγὸς Ἰβάνωφ ἔπρεπε νὰ ηττηθῇ. Διηγούνται ὅτι ὅταν εὐρίσκετο με το ἐπιτελεῖον τοῦ εἰς τὰς Σέρρας καθ' ἣν στιγμὴν συνευοχεῖτο μετ' αὐτοῦ ἔξω ἀπὸ ἓνα σπῖτι προβλέπων δάφνας, ἔπεσεν ἓνα κεραμίδι καὶ τὸν ἐκτύπησε στο κεφάλι.

Το πρᾶγμα ἐξηγήθη ὡς κακὸν ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰβάνωφ δὲν εἶχε σημασίαν. Αὐτὸς εἶχεν ἀποφασίσει νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην, νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ νὰ εἰσέλθῃ θριαμβευτῆς εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τι δύνανται θὰ εἶχεν ὁ οἰωνός νὰ τοῦ ἀνακόψῃ τὸν θρίαμβον; Ἴσως μάλιστα ἐσκέφθη ὅτι τουναντίον ἐσήμαινε το γεγονός, ἀν ἦτο ἀλατισμένος ἀπὸ ἱστορίαν. Το αὐτὸ συνέβη ἄλλοτε καὶ εἰς τὸν Πύργον τῆς Ἠπείρου. Καὶ ἀν δὲν ἔκαμε τὴν σκέψιν αὐτὴν ὁ γενναῖος στρατηλάτης τῶν Βουλγάρων, θὰ ἠρκέσθη νὰ μὴ δώσῃ προσοχὴν εἰς το συμβάν.

Ἐν τούτοις ἡ οἰωνοσκοπία εἶχε δίκαιον. Δὲν ἐπέρασαν ἐμὴ ὀλίγα ἡμέραι καὶ ἐπληθύνθη το ἀπαίσιον προμήνυμα. Ἡ Α. Γενναϊότης ηττήθη οἰκτρῶς καὶ παρ' ὀλίγον νὰ συλληφθῇ ἀιχμάλωτος.

Τέλος, ἡ **Νέα Ἡμέρα** ἔδινε περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴν παρεχόμενη οικονομικὴ ἐνίσχυση στους πληγέντες Σερραῖους:

ΤΑ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Πληροφορούμεθα ὅτι το Κυβερνητικὸν βοήθημα ὑπὲρ τῶν ἐν Σέρραις θυμάτων τῶν Βουλγαρικῶν θηριωδιῶν θὰ ὀρισθῇ ἅμα τὴ ἐπανόδω τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης.

Ἡ ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κυριῶν Π. καὶ Α. Μελά, Γ. Καλλιγὰ, Ρ. Ζυμβρακάκη καὶ κ. Πολιτάκη ἀναχωρεῖ σήμερον, ἀποστέλλονται δὲ διὰ τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης εἰς τὸν Μητροπολίτην Σερρών χάριν τῶν ἐκεῖ ἀναγκῶν δρ. 2000 ὑπὸ τῆς κ. Σ. Σλήμαν, δρ. 1000 ἐκ μέρους τῆς κ. Νεγρεπόντη καὶ δρ. 1000 ἐκ μέρους τῆς κ. Ἀνδρομάχης Μελά.

6 ΙΟΥΛΙΟΥ

Το στρατηγείο ενημέρωνε για την ανεύρεση άθικτων αρχείων του βουλγαρικού στρατηγείου στο Διοικητήριο των Σερρών, ενώ έκανε κάποιες γενικές εκτιμήσεις για τις απώλειες των αντιπάλων.

Ο ταγματάρχης κ. Μαζαράκης αναφέρει εκ Σερρών, ότι εις το Διοικητήριο ανευρέθησαν άθικτα τα αρχεία του Βουλγαρικού Στρατηγείου.

Εξ επισήμων εγγράφων και διαφόρων διαταγών αποδεικνύεται κατόπιν προχείρου εξετάσεως ότι αι επιθέσεις του Παγγαίου εγένοντο κατά διαταγήν. Ευρέθησαν αναφοραί του στρατηγού Χεσάμπεφ περιπτώσαι την αδυναμίαν του Ελληνικού στρατού και πληροφορία περί καταβυθίσεως Ελληνικού θωρηκτού, αναγράφονται δε ανευλαβείς εκφράσεις περί της Α.Β. Υψηλότητος του πρίγκηπος Νικολάου. Εκ των αυτών αρχείων εξηκριβώθη ότι η απέναντι ημών δύναμις του Βουλγαρικού στρατού απετελείτο εξ 88 χιλιάδων μαχίμων του πεζικού, τεσσάρων συνταγμάτων του πυροβολικού εξ 9 πυροβολαρχιών εκάστου, εκ μιας πυροβολαρχίας των 105, εξ ενός συντάγματος του ιππικού, εξ επτά ιλών πεζοπόρων.

Αι μονάδες αύται, προστιθεμένων και των λοιπών σωμάτων και υπηρεσιών, αναβιβάζουσι την όλην δύναμιν του παρ' ημών ηττηθέντος Βουλγαρικού στρατού εις πλέον των 130,000 ανδρών, εις ας κατά πάσαν πιθανότητα δεν συμπεριλαμβάνεται η δύναμις μιας έτι ταξιαρχίας της 10ης μεραρχίας, μεταφερθείσης εκ Τσατάλτζας τας τελευταίας ημέρας.

Τα αρχεία ταύτα εξησφαλίσθησαν δεόντως εν ασφαλή τόπω και ενεργείται η μετάφρασις αυτών.

ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ

Ο διοικητής της Μακεδονίας, Στ. Δραγούμης, ενημέρωνε για την κινητοποίηση του Αρχιραβίνου και για τις καταστροφές που είχε υποστεί η ισραηλιτική κοινότητα των Σερρών.

Υπουργείον Εξωτερικών

Αθήνας

Ο Αρχιραβίνος ετηλεγράφησε προ τεσσάρων ημερών πανταχού ζητών πληροφορίας περί των ζημιών και των θυμάτων των Ισραηλιτών υπό του Βουλγαρικού στρατού. Αναμένει έτι απάντησιν, βραδύνουσαν πιθανώς ένεκα προσκόμματος της τηλεγραφικής συγκοινωνίας, ης μόνον μία αντί τριών γραμμών λειτουργεί. Εν Σέρραις πάσαι αι Ισραηλιτικά οικία πλην μόνον 26 ενεπρήσθησαν. Ωσαύτως δε και η Συναγωγή και τα σχολεία.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

Αμφίθυμα ήταν τα συναισθήματα για το **Ρωμηό** του Γεωργίου Σουρή:

Πήραμε το Μελένικο, τις Σέρρες και τη Δράμα
μα για τις άτιμες σφαγές χύνεται μαύρο κλάμα.

Η γη μας διαρπάζεται,
κι ο θρίαμβος της Νίκης
από φλογών σκεπάζεται
καπνούς ουρανομήκεις.

Χαρά στους σκλάβους ξαφνική...
τα πήραμε κι εκείνα,
μα δράματα φρικτά κι εκεί,
κι ερήμωση και πείνα.

Πλην γι' αυτούς τους ολετήρες, που λογχίζουν και το πτώμα,
είναι μερικοί προστάτες, που τους συμπαθούν ακόμα,
και δεν θέλουν μήτε τρίχα των Βουλγάρων να πειράξουν
μ' όσους γέρους κι αν λογχίσουν, μ' όσα βρέφη κι αν σπαράξουν.

Ο Σουρής θρηνούσε για τα αθώα θύματα, ενώ καυτηρίαζε την απάθεια των ξένων ηγετών:

Θρέμμα των Αθηνών,
θρήνει δεινά δεινών,
θρήνει και συ παθήματα
και κακουργίας θύματα.

Δεν έχουν τελειωμό,
δεν έχουν μετρημό
σφαγές, λεηλασίες,
κι αιματηρές θυσίες.

Τους Κρούμους τους εξάλλους,
αυτούς τους Κανιβάλους,
πυρ εμπρησμού τους φλέγει.

Δεν έμεινε κανείς
ξένος κι ομογενής
με σπίτι και με στέγη.

Θρηνήσουμε δεινά δεινών...
ανέρχονται προς ουρανόν
φλόγες γλωσσών πυρίνων
με τόσους γόους και λυγμούς,
με σφαζομένων σπαραγμούς,
με της Ραμά τον θρήνο.

.....

Κοίταξε μια κεφαλή...
να 'ναι τάχ' Αρχιερέως;
να 'ναι τάχατε δασκάλου;

Της Ευρώπης Μεγιστάνες,
βλέπετε σφαγμένες μάνες
και κρεουρημένα βρέφη.

Και θαυμάσετε και πάλι
την Αρκούδα τη μεγάλη,
και βαρέιτε της το ντέφι.

Εις αιμάτων πανηγύρεις
κόσμος έξαλλος, φρενήρης,
κρέατα κατεσφαγμένα μεσ' στα μούτρα σας πετά,
και σεις λέτε γελαστοί:
σακρενόν και σαπριστί!
Τι περίεργα κι αυτά!

Τι περίεργο τω όντι για μεγάλη δυστυχία
να θαρρείτε τη σφαγή,
τη φωτιά, την αρπαγή,
και για τέτοια να χαλάτε των τρανών την ησυχία.

Τι περίεργο τω όντι να νομίζετε δεινά
κρέατα κατακομμένα,
που 'ναι πράγματα κοινά,
πράγματα συνηθισμένα.

Η εφημερίδα **Αθήναι** ενημέρωνε για την έλευση της γαλλικής αποστολής στη Μακεδονία:

Η Γαλλική αποστολή εις Σέρρας και Νιγρίταν

Η Γαλλική Κυβέρνησις ιδιαίτερος ενδιαφερομένη διά τας ωμότητας τας διαπραχθείσας εν Μακεδονία κατά των Ελληνικών πληθυσμών, ως έχουσα την προστασίαν των εν Βουλγαρία Ελλήνων υπηκόων κατά την διάρκειαν του πολέμου, φυσικόν ήτο να συγκεντρώση ιδιαίτερον προσοχήν επί των καταγγελθέντων υπό του Βασιλέως και της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Φαίνεται δε ότι και εις διαβήματα προέβη διά το ζήτημα τούτο, εις τα οποία έλαβε απάντησιν της Βουλγαρίας, ζητούσης την αποστολήν διεθνούς εξεταστικής Επιτροπής προς εξακρίβωσιν των γενομένων.

Κατόπιν τούτου και εν συνεννοήσει μετά της Ελληνικής Κυβερνήσεως, η Κυβέρνησις της Δημοκρατίας ανέθεσεν εις τον πρώτον γραμματέα της εν Αθήναις πρεσβείας υποκόμητα ντε Αλγκουέτ και τον παρά τη Ελληνική στρατιωτική αποστολή Γάλλον συνταγματάρχην κ. Λεπεντέ, όπως μεταβώσιν επί τόπου και εξακριβώσουν εν πάση λεπτομερεία τας Βουλγαρικής φρικαλεότητας.

Η Γαλλική αύτη αποστολή ανεχώρησεν χθες διά την Θεσσαλονίκην και εκείθεν διά την Νιγρίταν, Σέρρας και λοιπά μέρη, όπου ο Βουλγαρικός στρατός φεύγων εξεδήλωσε την θηριωδίαν του.

Η ίδια εφημερίδα ασχολήθηκε και με τον έρανο υπέρ των Σερραίων, που βρισκόταν σε εξέλιξη.

Αι Ελληνίδες υπέρ των θυμάτων

Άμα τη αναγγελία της φρικιαστικής πανωλεθρίας των Σερρών συνήλθε το Προεδρείον του Εθνικού τμήματος της Ενώσεως των Ελληνίδων αποτελούμενον εκ των Κυριών Ε. Γρίβα, Αίζας Δραγούμη και Α. Ριανκούρ και απεφάσισε να σταλώσιν αμέσως προς τον Γενικόν Διοικητήν Μακεδονίας, κ. Στέφ. Δραγούμην, υπέρ του ατυχούς πληθυσμού των Σερρών χίλια στρώματα και κλινοσκεπάσματα 17.000 πηχ. λευκού βαμβακερού υφάσματος ως και 5.000 μαλλίνου.

Η δε Έφορος Κυρία Μαρία Δραγούμη παρέδωκεν επίσης εκ της αποθήκης του Τμήματος της διάφορα ενδύματα και υφάσματα εις τας κυρίας Ναταλίαν Μελά και Ρόζαν Ζυμβρακάκη, αίτινες εκπροσωπούσιν εν τη Επιτροπή των απελθουσών επί τόπου κυριών την Ένωσιν των Ελληνίδων.

Τα ως άνω είδη αξίας 16.000 δραχ. αποτελούσι την πρώτην αποστολήν της Ενώσεως των Ελληνίδων, την οποίαν θα επακολουθήσωσι και άλλα.

Το **Σκριπ** ωστόσο σχολιάζε έντονα αρνητικά το χρηματικό ποσό, που είχε συγκεντρωθεί μέχρι τότε.

ΟΛΙΓΗ ΕΝΤΡΟΠΗ

Διά τα δεινοπαθήματα των ατυχών κατοίκων των Σερρών όλοι συνεπονέσαμεν και ελπιήθημεν και εκλαύσαμεν. Περισσότερον όμως από όλους συνεκινήθησαν οι πλούσιοί μας. Απόδειξις ότι ανεχώρησε χθες επιτροπή κυριών εις Σέρρας φέρουσα χρήματα εξ εράνων ανερχόμενα εις το μωθώδες ποσόν των τεσσάρων χιλιάδων (αρ. 4000) δραχμών! Αι Σέρραι κατεστράφησαν, αι Σέρραι ευρίσκονται εν απογνώσει, αι Σέρραι έχουσι 20,000 αστέγων κατά την επίσημον έκθεσιν, και η μεταβαινούσα εκεί ειδική επιτροπή κομίζει τέσσαρες χιλιάδες δραχμών ως συνδρομήν των πλουσίων Αθηναίων! Μα εχάθη λοιπόν ολίγη εντροπή εις τον τόπον τούτον των παραδόξων;

Σε άλλο σημείο σχολιάζε σκωπτικά τη... μαύρη γενειάδα του στρατηγού Χασάμπεφ.

ΕΙΝΑΙ ΖΗΤΗΜΑ

Ο περίφημος Χασάπτσιεφ εβάφετο. Μαλλιά και μουστάκι ο τρομερός αυτός φυγάς τα εβάπτιζεν εις αλάνθαστον βαφήν τριχών, την οποίαν επρομηθεύετο από κάποιο κομμωτήριον της Θεσσαλονίκης. Εάν συνελαμβάνετο αιχμάλωτος ποία τύχη θα ανέμενε την κατανάλωσιν του είδους αυτού. Αυτήν την σκέψιν θα κάμουν οι πωληταί του. Αλλά κατά το μουντζούρωμα που υπέστη είνε ζήτημα αν θα του χρειασθή εις το μέλλον το φάρμακον.

Αλλά και η **Πατρίς** έβαλε στο στόχαστρό της το Βούλγαρο στρατηγό και τα γένια του!

Τα έγγραφα, που ευρέθησαν εις τα αρχεία του βουλγαρικού στρατού των Σερρών, αποδεικνύουν πόσον τίμιος ήτο ο ρόλος του στρατηγού Χεσάμπεφ εις την Θεσσαλονίκην. Συνεπής άλλως τε προς την αποστολήν του ο στρατηγός, έβαφε το γένειον και κατόρθωνε να επιτυγχάνη το ωραιότερον μελιτζανί χρώμα εις το τρίχωμα της σιαγόνας του. Πλην φευ ο στρατηγός Χεσάμπεφ γρήγορα εξηφανίσθη από την σκηνήν. Εις τας τάξεις του φεύγοντος στρατού δεν είνε, εις την Σόφιαν ούτε. Ίσως αναπαυόμενος από τους κόπους του μελετά καμμίαν μυστικήν βαφήν, εις την οποίαν θα δώση το όνομά του.

Η φωτογραφία του Αναστάσιου Χρυσάφη κοσμούσε το πρωτοσέλιδο της **Πατρίδος**, που δημοσίευε και απόσπασμα από την «προφητική επιστολή του εθνομάρτυρος» με ημερομηνία 17 Ιανουαρίου «τόσον θερμής φιλοπατρίας, δυναμένης να γεννηθή μόνον εις Ελληνικά στήθη, ώστε αποτελεί αληθές μνημείον».

ΕΙΣ ΕΚ ΤΩΝ ΕΘΝΟΜΑΡΤΥΡΩΝ

Είνε ο κατασφαγείς εις τας Σέρρας εθνομάρτυς ιατρός. Έζησε διά να υπηρετήση την πατρίδα, εθυσίασεν εις τον Μακεδονικόν αγώνα ολόκληρον την περιουσίαν του, διωχθείς και φυλακισθείς επανειλημμένως, και επί τέλους εθυσίασεν υπέρ της πατρίδος του και αυτήν την ζωήν του. Και εξεπληρώθη τώρα το όνειρόν του, όπως έγγραφεν εις μίαν επιστολήν του την οποίαν δημοσιεύομεν αλλαχού, ευχόμενος: «Ας ελπίζωμεν ότι θα υψωθή η γαλανόλευκος επί των πτωμάτων μας και των ερειπίων της πόλεως».

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑΡΤΥΡΟΣ

«Μας παρηγορεί ακόμη η ελπίς, ότι ηρχίσατε και σεις εκεί κάτω να εννοήτε τι είνε οι Βούλγαροι. Τα καθ' ημάς ευρίσκονται εις απελπιστικόν σημείον, των Βουλγάρων καθισταμένων οσημέραι οχληροτέρων και απεχθεστέρων, απειλούντων φανερά, ότι μετά την σύναψιν της ειρήνης θα τιμωρήσωσιν ημάς παραδειγματικός διά τα Ελληνικά μας αισθήματα. Μας λένουν καθαρά, ότι και εν η περιπτώσει αναχωρήσουν εκ Σερρών (όπερ ουδέποτε πιστεύουν) και πάλιν θα τιμωρήσωσιν ημάς διά σφαγής και πυρπολήσεως της πόλεως. Αλλά τούτα πάνυ ευχαρίστως τα δεχόμεθα, αρκεί μόνον να ξεκουμπισθούν εντεύθεν, ως ελπίζομεν, και να υψωθή η υπερήφανος γαλανόλευκος επί των πτωμάτων μας και των ερειπίων της πόλεως...»

Οι **Καιροί** δημοσίευσαν ένα τηλεγράφημα του συνεργάτη τους στη Ρώμη, Γ. Μαραγκόπουλου, σχετικά με την αναπαραγωγή από τις ιταλικές εφημερίδες της επίσημης βουλγαρικής εκδοχής όσον αφορά την πυρκαγιά των Σερρών (ότι δήθεν ευθύνονταν Έλληνες αντάρτες), επισημαίνοντας την ανάγκη «να διαφωτιστεί η Ευρώπη».

ΟΙ ΣΦΑΓΕΙΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Εν τούτω η ατιμία του Βούλγαρου δεν έχει όρια. Τίποτε περισσότερο, τίποτε ολιγότερον αποδίδουν οι εν Σόφια την πυρπόλησιν των Σερρών εις Έλληνας. Φαντάζεσθε Έλληνας να πυρπολούν ελληνικήν πόλιν;

Και όμως ιδού εν τηλεγράφημα εκ Σόφιας, το οποίο βεβαιοί ότι την 28 Ιουνίου εν βουλγαρικόν στρατιωτικόν απόσπασμα, αποσταλέν προς αναγνώρισιν προς το μέρος των Σερρών συνήντησε συμμορίαν χιλιών Ελλήνων ανταρτών, η οποία κατόπιν μάχης απεσύρθη κατά εν μέρος εις την πόλιν των Σερρών και κατά το άλλο εις την πλαγιάν γειτονικού βουνού.

Όταν οι Βούλγαροι – προσθέτει το αισχρόν τηλεγράφημα – έφθασαν εις τα πέριξ των Σερρών, οι Έλληνες, κρυβέντες εις τας οικίας, επυροβόλουν εναντίον αυτών. Συνήφθη σφοδρός τυφεκοβολισμός. Οι Βούλγαροι προέβησαν τότε εις κυκλωτικήν κίνησην γύρω της πόλεως και οι αντάρται κατιδόντες το αδύνατον να εξακολουθήσουν την πάλην, απεφάσισαν ν' αποσυρθούν, αλλά πριν υποχωρήσουν ενέπρησαν την αποθήκην των τροφίμων και των πυρομαχικών, την οποίαν αφήκαν οι Βούλγαροι. Αι προσπάθειαι των Βουλγάρων προς κατάσβεσιν της φωτιάς υπήρξαν μάταιαι. Η πόλις ολόκληρος εγένετο παρανάλωμα των φλογών. Έπνεε σφοδρός άνεμος. Πρώτη επυρπολήθη η βουλγαρική συνοικία, έπειτα η ελληνική και τουρκική.

Οι αντάρται επωφελούμενοι το γεγονός ότι οι Βούλγαροι στρατιώται ησχλούντο με τον περιορισμόν του πυρός, επέπεσαν κατά του βουλγαρικού και τουρκικού πληθυσμού, όστις ήτο άοπλος και κατέσφαζαν υπερδιακόσιους Βούλγαρους, μεταξύ των οποίων γυναίκας, γέροντας, παιδιά, στρατιώτας πληγωμένους, ασθενείς και υπαλλήλους...

Ακολούθως αναπαράγοταν τμήμα της ανταπόκρισης του Ιταλού δημοσιογράφου Μαγκρίνι, που είχε δημοσιευτεί - πιθανότερα αναδημοσιευτεί - στην εφημερίδα *Messaggero* της Ρώμης:

Αφού συνομίλησα με τον Έλληνα επίσκοπο των Σερρών, που μετέβη στη Νιγηρία για να ζητήσει βοήθια υπέρ των θυμάτων της πόλης του, άκουσα απ' αυτόν αποτρόπαιες λεπτομέρειες των γεγονότων που συνέβησαν στις Σέρρες.

Δεν σας επαναλαμβάνω εδώ την αφήγηση του Επισκόπου, διότι γνωρίζετε ήδη τα καθέκαστα, αλλά περιορίζομαι ν' αναφέρω ότι κατά την καταγγελία του επισκόπου το παράδειγμα της διαρπαγής έδωσε στις Σέρρες η Α.Β.Υ. Ο Διάδοχος της Βουλγαρίας, πρίγκιπας Βόρις...

Φαίνεται απίστευτη, αλλά η καταγγελία είναι σαφής. Κατά την παραμονή του στις Σέρρες, ο αντάξιος του λαού του μέλλον βασιλιάς του Βόρις, κατέλυσε στην οικία του πλούσιου Οθωμανού Νασκίτ μπέη. Και σε ανταπόδοση της φιλοξενίας του πήρε και απέστειλε στη Σόφια τα καλύτερα έπιπλα της οικίας του, αξίας πάνω από εκατό χιλιάδες φράγκα. Την ίδια μέθοδο ευχαριστιών ακολούθησε και ο στρατηγός Θεοδωρόφ απογυμνώνοντας την οικία του Αλή μπέη... Τα γεγονότα αυτά πρέπει να τα μάθει το ευρωπαϊκό κοινό και ο κόσμος ολόκληρος, για να φτύνει κατά πρόσωπο εφεξής κάθε Βούλγαρο, όπου τον απαντά στο δρόμο του.

Η **Νέα Ημέρα** έκανε επίσης περιληπτική αναφορά στις εκτενείς ανταποκρίσεις του Μαγκρίνι:

ΑΙ ΟΛΟΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΗΣΑΝ ΑΓΓΕΛΟΙ

Μίαν και ημίσειαν σελίδα του «Αιώνας» του Μιλάνου καταλαμβάνουν δύο γλαφυρότατα ανταποκρίσεις του κ. Λουκιανού Μαγκρίνι, εκ Νιγηρίας η πρώτη, εκ Θάσου η δεύτερα, εις τας οποίας συν τη αφήγησει των λεπτομερειών της νικηφόρου προελάσεως των Ελληνικών στρατευμάτων εκτίθενται εν πάση λεπτομερεία και οι τελευταίοι αποτρόπαιοι βουλγαρισμοί. «Ο επίσκοπος Σερρών - γράφει ο κ. Μαγκρίνι - μου αφηγείται τας σπαρακτικές λεπτομερείας της αγωνίας των Σερρών, διακόπτων από καιρού εις καιρόν την αφήγησίν του διά να επαναλάβη την ιδίαν πάντοτε φράσιν, η οποία φαίνεται ως εξωτερικευσις μονίμου ιδέας.

- Εμπρός εις τους Βουλγάρους οι Τούρκοι ήσαν άγγελοι. Αν οι Τούρκοι διέπραττον ένα ελάχιστον μέρος των θηριωδιών τας οποίας διέπραζαν οι Βούλγαροι, θα επενέβαινεν η Ευρώπη διότι θα εξηγείρετο η διεθνής κοινή γνώμη και θα εξήτει την εκδίωξιν των βαρβάρων...

Η **Πατρίς** δημοσίευσε το άρθρο «φίλου» της εφημερίδας, που περιέγραφε τη μάχη του Δεμίρ-Ισσάρ. Το κείμενο θα αναδημοσιευόταν τέσσερις μέρες αργότερα και από τη **Νέα Ημέρα** με την υπογραφή «ΕΙΣ ΕΦΕΔΡΟΣ». Ήταν άραγε η περιγραφή κάποιου στρατιώτη που είχε λάβει μέρος στη μάχη;

Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ - Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ 5 ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Τα στενά του Δεμίρ-Ισσάρ σχηματίζονται εξ αντρείσματων του όρους Τσιγγέλι ανατολικάς και του όρους Μπέλες δυτικάς, έχοντα έκτασιν 16 χιλιομέτρων. Διά μέσου ρέει ο ποταμός Στρυμών, κατά μήκος δε της δεξιάς και αριστεράς όχθης διήκουσι 2 αμαζιταί οδοί. Εις την είσοδον της στενωπού, ανατολικάς του χωρίου Βέτερνα ευρίσκεται η γέφυρα του προς τας Σέρρας χωρούντος σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης - Κων/πόλεως.

Ο εχθρός ημύνη της στενωπού εκ των έμπροσθεν νομίζων ότι η προέλασις των ημετέρων θα εγένετο εκ της πεδιάδος. Είχε κατασκευάσει οχυρώματα πεζικού και πυροβολικού με μέτωπον προς ταύτην. Η εχθρική δύναμις, η υπερασπιζούσα την στενωπόν απετελείτο εκ μιας Μεραρχίας συγκειμένης εκ 4 συνταγμάτων μετά 16 πεδινών πυροβόλων και 4 τοπομαχικών, άτινα τοποθετημένα καταλλήλως εδέσποζον πανταχού. Η 1η Μεραρχία εκκινήσασα εκ του χωρίου Τσεφερλή την 4 και 1/2 της πρωίας της 26 Ιουνίου κατενεμήθη εις 2 φάλαγγας, εξ ων η μία ηκολούθησε την ημιονικήν οδόν την διερχομένην διά των χωρίων

Μεσερλή Δερβέντι⁴⁸, Χατζή-Μπειλίκ, Κισιστίκ, η δ' ετέρα ηκολούθησε την αμαξιτήν οδόν την βαίνουσαν παραλλήλως της σιδηροδρομικής γραμμής.

Το 3ον τάγμα του 5ου πεζικού συντάγματος αναπτύχθεν προς μάχην βορείως του χωρίου Κισιστίκ δέχεται περί την 8ην της πρωίας τα πρώτα πυρά του εχθρικού πυροβολικού και των προκεχωρημένων τμημάτων του πεζικού. Το εχθρικόν πυροβολικόν βάλλον διά των τοπομαχικών του εξ αποστάσεως 8-10 χιλιομέτρων κατά της δεξιάς φάλαγγος, παρημποδίζε την προέλασίν της εκ της πεδιάδος. Το ημέτερον πυροβολικόν λόγω του μικρού διαμετρήματος δεν ηδύνατο να καταλάβη θέσεις καταλλήλους και να βάλη κατά του εχθρού. Τότε το 5ον πεζικόν σύνταγμα διοικούμενον υπό του γενναίου συνταγματάρχου κ. Αριστ. Τσακίρη προελάσαν κατέλαβε πάσας τας δεσποζούσας κορυφάς των αντερεισμάτων του όρους Μπέλες, επεκτεινάν την νύκτα την παράταξίν του προς τ' αριστερά διά 2 ευζωνικών ταγμάτων υπό τον συνταγματάρχην κ. Παπαδόπουλον. Τα στρατεύματα την νύκτα ετήρησαν τας θέσεις των, περί δε το λυκαυγές της επομένης (27ην Ιουνίου) το 5ον σύνταγμα μετά των δύο ευζωνικών ταγμάτων προελάσαντα συντόνως από κορυφογραμμής εις κορυφογραμμίν κατέλαβον τα νώτα του εχθρού, όστις εξαναγκασθείς εις άτακτον υποχώρησιν, εγκατέλειψε μετά των απορθήτων θεωρουμένων στενών και τα τοπομαχικά του και απειρίαν υλικού. Ο εχθρός ετρόπη προς το Μελένικον, η δ' ημετέρα στρατιά διέβη τα στενά.

Ούτω χάρις εις την στρατηγικωτάτην κίνησιν του 5ου πεζικού συντάγματος, όπερ μετά των δύο ευζωνικών ταγμάτων κατέλαβε τα νώτα του εχθρού, κίνησιν ην ανεγνώρισε και ο στρατηγός και το Επιτελείον της Μεραρχίας και την παραδειγματικήν ανδρείαν των τε αξιωματικών και στρατιωτών του τε συντάγματος αποτελουμένου σχεδόν εξ ολοκλήρου εκ Θεσσαλών και των ευζώνων, τα απόρθητα θεωρούμενα στενά του Δεμίρ-Ισσάρ, η προ των οποίων μάχη ανεμένετο μετ' αγωνίας, ηνώθησαν.

Το σατιρικό **Εμπρός** της Κωνσταντινούπολης καυτηρίαζε τις πληροφορίες για τις εφόδους Βούλγαρων αξιωματικών στα σπίτια πολιτών με επακόλουθο τις αρπαγές των περιουσιών τους.

Εις τας Σέρρας, εις εν μεγάλο κονάκι μπέη, το όποιον από της επισκέψεως του πολλού Ψευδοθόδωρφ οι Βούλγαροι αξιωματικοί είχαν κάμει κατοικίαν των, ευρέθησαν εντός δωματίου περί τα εκατόν δέματα όχι δυναμίτιδος, αλλ' όλων των ασπρρορούχων και των ενδυμάτων και των υποδημάτων του δραπετεύσαντος μπέη.

Οι ελευθερωταί τα είχαν μαζεύσει και μπακετόρει επιμελώς όπως τ' απαγάγουν κι αυτά εις Σόφιαν. Είχον μαζεύσει ακόμη και τ' άπλυτα εσώβρακά του. Αλλά δεν πρόφθασαν οι πτωχοί να τα πάρουν αν και εν τη πανικοβλήτω φυγή των όλω και θα τα έλαβον ανάγκην, ιδία τα σώβρακα.

7 ΙΟΥΛΙΟΥ

Τις τραγικές ιστορίες Σερραίων που σφαγιαστήκαν τις τελευταίες μέρες πριν την απελευθέρωση της πόλης περιέγραφε με τηλεγράφημά του ο Δενδραμής.

Υπουργείον Εξωτερικών

Πρόεδρον Βουλής

Η Κοινοβουλευτική Επιτροπή μου τηλεγραφεί εκ Σερρών, ότι καθ' εκάστην αποκαλύπτονται νέα λεπτομέρεια Βουλγαρικών κακουργημάτων. Σήμερον μετεφέρθησαν εις το Νοσοκομείον νέα θύματα η Ελένη Βίζου μετά του τετραμήνου βρέφους της και η εβδομηκοντούτις γραία Ελένη Σουμερλή. Η πρώτη τούτων φέρει τραύμα διαμπερές εις την κοιλίαν, το δε βρέφος της διαμπερές επίσης εις τα νότα. Η οικογένεια Βίζου μετά είκοσι άλλων κατέφυγε πρωϊαν της 25ης Ιουνίου εις τον ναόν του Αγίου Γεωργίου. Βούλγαροι στρατιώται εισελθόντες τότε εις τον ναόν διέταζαν πάντας να εξέλθουν, ενώ άλλοι σύντροφοι αυτών τοποθετημένοι εκτός του ναού επιροβόλουν τους εξερχομένους. Εφονεύθησαν ούτως ο Αθαν. Βίζος κηπουρός, Θωμάς Βίζου, Αικατερίνη Βίζου και δύο χωρικοί αγνώστου ονοματεπωνύμου.

Την Ελένην Σουμερλή την 28ην Ιουνίου συνήνητησαν έξωθι της οικίας της παρά τον ναόν του Αγίου Αντωνίου στρατιώται Βούλγαροι, οι οποίοι επειδή είδον σημαίαν ελληνικήν ανηρητημένην εις τον εξώστην αυτής, έρριψαν βόμβαν ενώπιόν της εκραγείσαν. Ετραυματίσθη η δυστυχής σοβαρώς εις την κεφαλήν, το στήθος, τας χείρας και τους πόδας, παραμορφωθείσα ούτως οικτρώς.

ΔΕΝΔΡΑΜΗΣ

Τηλεγράφημα της κοινοβουλευτικής επιτροπής, που είχε σταλεί στις Σέρρες για αυτοψία των καταγγελλομένων θηριωδιών, απευθυνόμενο στον πρόεδρο της Βουλής ανέφερε ανατριχιαστικές πληροφορίες για τις συνθήκες θανάτου των Σερραίων προκρίτων και για τις καταστροφές στην πόλη.

ΔΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΕΚ ΣΕΡΡΩΝ

Πρόεδρον Βουλής

Αθήνας

Προσεκτική επί τόπου έρευνα παρέσχε τας ακολούθους λεπτομερείας περί της σφαγής των 17 φυλακισθέντων ομογενών εις το δεσμοκτήριον.

Πάντες έγκλειστοι εντός ενός δωματίου, αριστερά τω εισερχομένω, υπέστησαν πλείστας κακώσεις. Εξηναγκάζοντο να γονυπετώσι, και μετά παράγγελμα σταυροκοπήματος ελογχίζοντο εις την κεφαλήν. Επανελήθη το τοιούτον πολλάκις. Το δάπεδον φέρει υπερτεσσαράκοντα πλήγματα λόγχης ακριβώς εις μέρη, όπου καταφανέστατα είναι τα ίχνη λιμνάσαντος αίματος των σφαζομένων. Εξήγον κατόπιν οι βασανισταί τα πτώματα εις τον διάδρομον, όπου ακόμη βλέπει τις τα αιματηρά αποτυπώματα και των 17 πτωμάτων. Η σφαγή των λοιπών υπερπεντήκοντα κρατουμένων ημποδίσθη κατόπιν διαδόσεων περί δρομαίας επελάσεως του Ελληνικού στρατού.

Τα πτώματα από της Παρασκευής, 21ης Ιουνίου, παρέμειναν άταφα μέχρι της Τετάρτης, 25ης ιδίου μηνός, οπότε ησυχίας επελθούσης σχετικής τα μεν 11 παρελήθησαν από των οικείων και ετάφησαν πλησίον της φυλακής, τα δε λοιπά 6 εκηδεύθησαν υπό του Μητροπολίτου εις το Νεκροταφείον της Κοινότητος.

Επυρπολήθησαν 18 εν όλω ναοί, ήτοι οι της Παναγίας, Ηλιού, Αγίας Παρασκευής, Αγίων Θεοδώρων (εκκλησία του 12ου αιώνος, θαυμαζομένη παρά των ξένων), Αγίου Συμεών, Τριών Παίδων, Αγίας Βαρβάρας, Αγίας Κυριακής, Αγίου Γεωργίου, Παναγίας Βλαχερνών, Αγίας Φωτεινής, Αγίας Επισκέψεως, Ταζιαρχών, Αγίου Παντελεήμονος, Αγίου Βλασίου, Δώδεκα Αποστόλων, Αγίων Νικολάου και Ελεούσης.

Η αξία μόνον των κτημάτων των καέντων και του νοσοκομείου ανέρχεται εις 220 χιλιάδας φράγκων. Τας ζημίας της κοινοτικής περιουσίας θα αποστείλωμεν εν λεπτομερεί πίνακι άμα τω καταρτισμώ τούτου.

Εκ 2350 Εβραϊκών οικιών έμειναν μόνον 26. Αι λοιπαί εκάησαν. Εκάησαν επίσης αι συναγωγαί και τα σχολεία. Ελάβομεν πλείστας φωτογραφίας των καταστροφών και κινηματογραφικάς παραστάσεις παρουσία του ανταποκριτού του Μαγχεστριανού Φύλακος.

Σφαγαί και δηρώσεις συνέβησαν και εις τα περίξ χωρία, των οποίων αποστέλλομεν σημειώσιν. Καταρτίζομεν υποεπιτροπάς διά το Δεμίρ-Ισσάρ και τας Σέρρας προς περισυλλογήν πλειόνων λεπτομερειών.

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Νεώτερο τηλεγράφημα του Γραφείου Τύπου έδινε περισσότερες λεπτομέρειες :

Παρέχομεν εξηκριβωμένας και συμπληρωματικάς πληροφορίας περί της καταστροφής και των θυμάτων των Σερρών. Προ της αποχωρήσεως των Βουλγάρων εκ της πόλεως εσφάγησαν εν υπαίθρω ομογενείς, εσχεδιάζετο γενική σφαγή, αλλά η προέλασις του Ελληνικού στρατού ανέκοψε την εκτέλεσιν αυτής. Διά τούτον τον λόγον διέφυγον 70 πρόκριτοι, ους είχαν υπ' όψει να σφάζουν. Μόνον 50 ηδυνήθησαν να απαγάγωσι και κρεουργήσωσιν. Εύρομεν απηνθρακωμένα υπέρ τα εκατόν πτώματα γραιών, γερόντων και παιδίων μη δυνηθέντων να εγκαταλείψουν την πόλιν εγκαίρως. Εφωτογραφήσαμεν ικανά πτώματα. Εύρομεν πτώμα γυναικός με τους πόδας κομμένους και σχοινίον εις τον λαιμόν, όπερ ενεταφιάσαμεν. Ουδείς θα εσώζετο εάν ο κανονιοβολισμός του Βουλγαρικού στρατού δεν προεκάλει έξοδον ασφαλισθείσαν διά της αντιστάσεως των Ελλήνων και Τούρκων πολιτοφυλάκων.

Εις την καταληφθείσαν Δράμιαν δέκα άμαξαι πλήρεις πολυτίμων πραγμάτων εγκατελείφθησαν, προτιμησάντων των Βουλγάρων μάλλον τα πυροβόλα ή τα λάφυρα. Τα θύματα εν Σέρραις ανέρχονται εις διακόσια. Οι άστεγοι φθάνουν εις 20 χιλιάδας. Επυρπολήθησαν 4050 οικίαι και 1000 καταστήματα και απωλέσθησαν εμπορεύματα αξίας 12 εκατομμυρίων.

Εύρομεν τας ημερησίας διαταγάς του Σαβώφ, αναφέροντος ότι η πειθαρχία διεσαλεύθη σοβαρώς και είνε ανάγκη λήψεως μέτρων. Προστίθεται εν αυταίς, ότι παρετήρησε σφάλματα οφειλόμενα εις την απειρίαν των νέων αξιωματικών. Η τοιαύτη κατάστασις, τονίζει ο Σαβώφ, θα έχη σοβαρώτατα αποτελέσματα όσον αφορά την τύχην και έκβασιν του ΕΠΙΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Οι Τούρκοι κατήγγειλαν, ότι πάντα τα έπιπλα των μεγάρων, ένθα κατέλυσεν ο Βούλγαρος Διάδοχος Βόρις, ο στρατηγός Κοβάτσεφ, υπό το πρόσχημα ότι είνε ιερά, τα απέστειλεν εις Σόφιαν.

Ο Γεν. Πρόξενος της Αυστρίας ανωμολόγησε την αγριότητα των Βουλγάρων και εχαρακτήρισε την όλην αυτών κίνησιν ως αισχράν μπλόφαν. Ανεκοίνωσε εις Βιέννην όλα τα κακουργήματα του τακτικού στρατού, προσθέτων ότι η Ελλάς είνε Κράτος πολιτισμένον.

Οι σφαγέντες Σερραίοι είνε οι εξής, εκτός των ήδη γνωστών:

Αβέλ. Σιδεράς. Αντ. Μάγειρος, Μιχ. Μπαρκιτζής, Σ. Βιούτσης, Μιχ. Φραγκορράπτης, Ευάγ. Μάγειρος, Αντ. Μουχτάρης, Αλεξ. Παναγιός, Στέργ. Μαρινίδης, Μιχ. Χατζής, Δημ. Κιοτολιώνης, Αριστ. Σαμολαδάς, Ιω. Παπίτσας, Γρηγ. Σάντρης, Δοζάκης και άλλοι χωρικοί.

Η πόλις καπνίζει εισέτι. Η χαρά των κατοίκων εν τούτοις διά την απελευθέρωσιν των είνε απερίγραπτος. Ουδείς συλλογίζεται την καταστροφήν.

(Γραφείον Τύπου Θεσσαλονίκης)

Η **Ακρόπολις** δημοσίευσε στην πρώτη σελίδα την επιστολή αναγνώστη, ο οποίος επισκέφτηκε τη Νιγρίτα μετά την απελευθέρωσή της. Το όνομά του δεν αναφέρεται, αλλά πιθανόν επρόκειτο για τον Ιωαννίδη, ο οποίος είχε κάνει και άλλες παρεμβάσεις μέσω του τύπου. Στην επιστολή καταγράφεται το μέγεθος της καταστροφής και ο συγκλονισμός του επισκέπτη μπροστά στο θέαμα των ερείπιων, που ξεπερνούσε κάθε φαντασία.

Η ΝΙΓΡΙΤΑ ΤΟ ΩΜΟΡΦΟ ΚΑΙ ΑΝΘΗΡΟ ΧΩΡΙΟ ΣΩΡΟΣ ΑΠΟ ΣΤΑΧΤΗ ΚΑΙ ΕΡΕΙΠΙΑ

ΝΙΓΡΙΤΑ 2 Ιουλίου

Δεν μπορούσα ποτέ να πιστέψω, όταν ήμουν στις Αθήνας, ότι η Βουλγαρική αγριότης θα είχε εξιχθή εις τοιούτον βαθμόν, ώστε να καίη χωρίς καμιά αιτία πόλεις και χωριά ολόκληρα.

Ίσως, έλεγα, να έβαλαν φωτιά σε μερικά σπήτια μόνον, και εδώ τα εξογκώνουν τόσο. Πόσον γρήγορα άλλαξα ιδέα και επείσθην ότι όχι μόνον όσα ελέγοντο δεν ήσαν εξογκωμένα, αλλά και ελάχιστα μπρος τον όγκο της καταστροφής που σκόρπισαν γύρω τους τα παληόσκυλα της Βαλκανικής.

Η Νιγρίτα, το όμορφο χωριό, το ανθηρό, είνε σήμερα μεταβεβλημένο σε στάχτη. Χίλια πεντακόσια σπήτια χάθησαν με την απαίσια φωτιά που έβαλαν οι λεονταρήδες Βούλγαροι όταν έφρευαν σαν τσακάλια μπρος στην ορμή του στρατού μας.

Η Νιγρίτα δεν είνε σήμερα παρ' ένας σωρός ερειπίων!...

Λίγα σπητάκια στο δυτικό άκρον της πόλεως, το λεγόμενον Τύρπα, δυο εκκλησίες, πέντε-εξ σπητάκια στο Μεσοχώρι και η παρά τον ναόν του Αγίου Γεωργίου σχολή είνε τα μόνα κτίρια που γλύτωσαν από τη Βουλγαρική καταστροφή.

Μόνον αυτά φαίνονται μέσα σ' όλα τα ερείπια, αλλά κι αυτά ντυμένα με το αποκρουστικό μαύρο της καπνιάς φαίνονται παραπονεμένα και σαν να κλαίουν την μοίρα του όμορφου χωριού...

Η Νιγρίτα δεν είνε πειά σήμερα παρά σωρός, καπνός, τέφρα, μάζα απαισία, οικτρά, απελπιστική, θλιβερά...

Όσοι εκ των κατοίκων κατόρθωσαν εγκαίρως να ξεφύγουν μεσ' απ' της φλόγες των σπιτιών των και να σωθούν έξω στο κάμπο και στο δάσος ήρχισαν να γυρίζουν σιγά-σιγά για να κλάμουν τη μοίρα τους όταν θα κλαίνε για την καταστροφή του όμορφου χωριού των. Άστεγοι, άσιτοι, γυμνοί, έρχονται σιγά-σιγά στην Νιγρίτα ολοφυρόμενοι.

Τι σπαραξικάρδιον θέαμα να τους βλέπης, έτσι σιγά σιγά, σαν να σέρνουν με μεγάλη δυσκολία το πτωχό σώμα τους να έρχονται από τον κάμπο, με μια ελπίδα, ελπίδα που μόλις λίγες στιγμές βρίσκει καιρό μεσ' το κεφάλι τους για να ξεπετάξη τα φτερά της, - ίσως να σώθηκε το σπήτι μου! Μπορεί να βρω κανένα ρούχο! - γιατί μόλις αντικρύσουν τη Νιγρίτα-ερείπια, αμέσως μαζεύονται, πριν ακόμα ξεπεταχθούν καλά-καλά, μπρος στο απαίσιο θέαμα, στη σκληρά πραγματικότητα, στην καταστροφή.

Τα δημητριακά των, τα καπνά των και η θερινή εσοδεία των εσώθη γιατ' ήταν στο ύπαιθρο ακόμη. Πρέπει όμως να τα συγκομίσουν για να μη καταστραφούν και αυτά μένοντα στο ύπαιθρο.

Η κυβέρνηση πρέπει να σπεύση να κατασκευάση στεγάσματα - 1000 περίπου - γι' αυτούς τους δυστυχείς και τα σπαρτά των.

Ο κ. Δραγούμης, ακαταπόνητος, εργάζεται δραστηριότατα, ειν' αλήθεια, αλλά πώς θα προφθάση για όλα τώρα μάλιστα, που δύο νέα ερείπια-πόλεις, Σέρραι και Δοξάτον, ζητούν την αυτήν συνδρομήν.

Ας ελπίσωμεν πως όλα θα διορθωθούν ταχέως χάρις εις την σύντονον εργασίαν και τα μέτρα της Κυβερν. και θα μπορέσουμε σε λίγο να επουλώσωμε τας αναριθμήτους πληγάς που μας άνοιξαν οι άγριοι των Ούννων και του Κρούμου απόγονοι.

Μια δεύτερη επιστολή «τακτικού αναγνώστη», που δημοσιεύτηκε στην ίδια εφημερίδα, παρέπεμπε στο βιβλίο Γερμανού πολιτικού, που κατέγραφε κρούσματα βιαιοπραγιών κατά του ελληνικού πληθυσμού της Μακεδονίας κατά τους πρώτους μήνες της βουλγαρικής κατοχής.

ΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΩΜΟΤΗΤΕΣ

Αι Βουλγαρικάι ωμότητες ολίγον θα συγκινήσουν την δημοσίαν Ευρωπαϊκήν γνώμην. Ήδη προ πολ-λού, μετά την λήξιν του «τριακονθημέρου» Βουλγαροτουρκικού πολέμου, εδημοσιεύθησαν εις όλας τας πολιτισμένας χώρας τα Βουλγαρικά άθλα από αξιοπίστους ανθρώπους και μολαταύτα δεν εύρον πουθενά απήχησιν.

Τοιούτων περιγραφών βρίθκει το βιβλίον του Γερμανού πολιτικού Ερνστ Γιέκ «Η Γερμανία εν τη Ανατολή μετά τον Βαλκανικόν πόλεμον», γραμμένον τον Δεκέμβριον του 1912. Ιδού μερικά αποσπάσματα εξ επιστολών Ευρωπαίων, ιδία Γερμανών και Αυστριακών, εκ Θεσσαλονίκης και εκ των βουλγαροκρατηθέντων μερών. [...]

Η πόλις [σ.σ. αναφερόταν στις Σέρρες] κατελήφθη από συμμορίας αμαχητί. Αμέσως ήρχισεν η γενική λεηλασία. Εις κάποιον δρόμον ευρέθη σκοτωμένος ένας Βούλγαρος στρατιώτης. Εις ενέργειαν η σφαγή των Τούρκων, ο βιασμός των γυναικών και η απογύμνωσις των σπιτιών. Αυτό διήρκεσεν ώρας επτά. Έπειτα εξήλθαν αι συμμορία εις περιοδείαν. Μέρος υπό τον βοεβόδαν Δουμβολάκωφ επράπη εις την περιφέρειαν της Λανυάντζα, όπου έγιναν χειρότερα ανουσιουργήματα. Εις το χωρίον Πέτροπο εβιάσθησαν δύο κορίτσια προ της μητέρας των. Αυτή μη αντέχουσα εις το θέαμα άρπαξε μίαν καραμπίνα και επυροβόλησε. Τούτο υπήρξε το σύνθημα ενός αιματηρού λουτρού. Εμάζεψαν όλα τα κορίτσια και τας γυναίκας εις το καφενεϊόν του χωριού και έβαλαν φωτιά. Όλοι κατεβροχθίσθησαν από τας φλόγας εν μέσω σπαρτακτικών κραυγών, σελ. 87» [...]

Η **Αστραπή** αναδημοσίευσε απόσπασμα από άρθρο, που είχε δημοσιευθεί στην εφημερίδα **Νέα Πατρίς** της Κωνσταντινούπολης και το οποίο υπογραφόταν από «τον γνωστόν κάλαμον του κ. Πολυκρίτου». Γραμμένο σε δύσκολη, λόγια καθαρεύουσα, το άρθρο ήταν ένας λυρικός ύμνος στις Σέρρες, έμπλεος συναισθηματικής και εθνικοπατριωτικής έξαρσης, ενδεικτικό των έντονα φορτισμένων συναισθημάτων, που επικρατούσαν μεταξύ του απανταχού ελληνισμού εκείνες τις ημέρες.

ΜΙΑ ΩΡΑΙΑ ΕΙΚΩΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

[...] Εν τμήμα επιγείου Εδέμ. Διερρέετο υπό ενός Ευφράτου, υμνουμένου εις τας αρχαιοτάτας των βίβλων, περιστοιχίζετο υπό υψηλών οραγμών, οιονεί κατά βασκάνων της παραδεισιακής ευδαιμονίας οφθαλμών. Ο Διόνυσος εκόσμησε τα πρανή των ορέων διά της μεθυσταλάκτου αμπέλου του. Η Δήμητρα επί του ατέρμονος χλοερύ τάπητος έπλεκε τους χρυσούς βοστρύχους. Αι Ναϊάδες εις τας δύο εσχατιάς έστησαν τας δεξαμενάς των κολυμβημάτων. Ο Τριπτόλεμος έσπειρε τον λευκουφή βάμβακα της Εργάνης. Αι Πιερίδες, αι γείτονες, απέλυσαν τας ηδυάλους αηδόνας.

Τμήμα επιγείου Εδέμ ήτο η πεδιάς των Σερρών. Αλλ' επήλθεν σεισμός συντελείας κόσμου, έκρηξις του ηφαιστείου του Αίμου, και εκ των φλεγόντων στέρνων του εξεχύθησαν λάβαι και δαίμονες κολάσεως. Ποταμοί και λίμναι και χλοεραί εκτάσεις εβάφησαν εις το αίμα αθώνων, και εν τω μέσω της ροής των αιμάτων και των φλογών της δηώσεως και των οιμογών των θυμάτων - μάλιστα, η εικόν δεν είνε φαντασιώδης - εν μέσω αιμάτων και φλογών και οιμογών οι εμπρησταί Καννίβαλοι εκάγχαζον ροφώντες ηδονικώς τον οίνον και το θέαμα της ερημώσεως.

Αλλ' οία η αλλοίωσις της δόξας του Ελληνισμού. Εις τους εν σκότει και σκιά κρουμικού θανάτου καθημένους φως ανέτειλε μέγα. Από των νοτιοανατολικών παραλίων, της Ηδωνίδος, και των κλιτύων της μάρτυρος Νιγρίτης, από των υψωμάτων του Λαχανά, από της βορειοδυτικής κλεισωρείας της νεφεληρεφούς Κερκίνης (Μπέλες) και του δασέως Δυσώρου (Κρούσας), από του βορείου στόματος του αυλώνος του Στρυμόνος (Δερβέντ χαν παρά το Δεμισιάρ), πανταχόθεν επέλαμψε το φως των Ελληνικών τηλεβόλων εις τους τέως απηλπισμένους πληθυσμούς.

Και η από εβδομάδων διαγνωσθείσα σωτηρία απεκατέστησε πάλιν εις Εδέμ την προ ολίγου «Κοιλάδα του Κλαυθμώνος» και των στεναγμών, τους οποίους είχε σπείρη η Μέγαρα φυλή των Κρούμων.

Υπογράφοντας ως «ΔΙΑΒΑΤΗΣ», ο συγγραφέας Ιωάννης Κονδυλάκης σχολίαζε μέσω του **Εμπρός** την επιστολή του γιατρού Χρυσάφη, που είχε δημοσιευτεί στην **Πατρίδα** μια μέρα νωρίτερα. Με αυτήν την αφορμή, ο Κονδυλάκης έβγαζε το μένος του κατά των Βουλγάρων.

Η ΑΠΟΚΑΛΥΨΙΣ

Εδημοσιεύθη επιστολή του σφαγέντος υπό των Βουλγάρων εις τας Σέρρας ιατρού Αναστασίου Χρυσάφη. Η επιστολή εγράφη κατά τα μέσα Ιανουαρίου προς κάποιον φίλον του εδώ. Ο Χρυσάφης, γράφων περί των απειλών τας οποίας απήθυνον από τότε προς τους Έλληνας των Σερρών οι Βούλγαροι, ετελείωνε την επιστολήν του διά της εξής προφητικής περικοπής: «Αλλ' αρκεί να ξεκουμπισθούν απ' εδώ και ας υψωθή η υπερήφανος γαλανόλευκος επί των πτωμάτων μας και των ερειπίων της πόλεως».

Ακριβώς αυτά συνέβησαν. Οι Βούλγαροι αφήκαν μόνον ερείπια εις τας Σέρρας και μεταξύ εκείνων τους οποίους έσφαζαν ήτο και αυτός. Αλλά δεν πρόκειται περί εμπνεύσεως προφητικής. Ο ιατρός Χρυσάφης εγνώριζε καλά τους Βουλγάρους και ηδύνατο να προΐδη ασφαλώς ότι μίαν ημέραν θα συνέβαινον όσα συνέβησαν. Είτε παρέμενον ως οριστικοί κύριοι των Σερρών, είτε ηναγκάζοντο να τας εγκαταλείψουν, οι Έλληνες της πόλεως εκείνης διέτρεχον κινδύνους εξοντώσεως, τους οποίους δεν διέτρεζαν κατά τους σκοτεινότερους χρόνους της Τουρκοκρατίας.

Ημείς εδώ επιπολαίως και ολίγον γνωρίζοντες τους Βουλγάρους εσκεπτόμεθα ότι αφού είνε χριστιανοί, η θρησκεία θα μετριάξη εις ένα βαθμόν την φυλετικήν των θηριωδίαν. Εγνωρίζαμεν εκ φήμης μόνον τους κομιτατζήδες, αλλ' υπεθέταμεν ότι ολόκληρον έθνος δεν ήτο δυνατόν να έχη την άνανδρον σκληρότητα των ληστανταρτών εκείνων. Έπρεπε δε να συμβούν όσα συνέβησαν διά να βεβαιωθώμεν ότι και ο τακτικός στρατός των και αι μορφωμένα των τάξεις και οι κληρικοί των, όλοι είνε κομιτατζήδες, όλοι θηρία. Ο καθολικός ηγούμενος του Κιλκίς δεν ανέφερεν ένα Βούλγαρο φιλόλογον, όστις ιδιοχείρως έσφαζε 150 Τούρκους; Όταν οι φιλόλογοι είνε τοιαύτα θηρία, τι δύνανται να είνε οι αμαθείς και οι αγροίκοι Βούλγαροι; Αλλά δεν είδατε ότι το παράδειγμα της λεηλασίας έδωκεν αυτός ο διάδοχος του θρόνου των; Καταλύσας εις την οικίαν ενός πλουσίου Τούρκου των Σερρών, απέστειλεν όλα τα πολυτελή έπιπλα του φιλοξενούντος εις την Σόφιαν διά το ανάκτορόν του. Τόσον γενικήν είνε η προς την ληστείαν τάσις μεταξύ των Βουλγάρων, ώστε διέφθειραν και ένα απόγονον των Κοβούργων και των Βουρβόνων⁴⁹. Τον έκομαν και αυτόν άρπαγα. Πιθανώς ο νεαρός Βόρις θα εσκέφθη ότι διά να γίνη δημοτικός μεταξύ των υπηκόων του, έπρεπε να δείξη ότι έχει τας αρετάς των. Ίσως θα έχη σφάξει και γυναικόπαιδα διά να δείξη ότι είνε γνήσιος Βούλγαρος και να φημισθή εις την Βουλγαρίαν ως ανδρείος.

Ο δυστυχής Χρυσάφης εγνώριζε καλά τους Βουλγάρους και δεν είχεν ανάγκην προφητικής δυνάμεως διά να μαντεύση όσα τρομερά συνέβησαν εις τας Σέρρας. Σημειώσατε δε ότι ήτο και ιατρός του νοσοκομείου των και πολλούς εθεράπευσε. Και θα ηδύνατο προσωπικώς αυτός να ελπίζη εις την ευγνωμοσύνην των. Αλλ' εγνώριζεν, ότι ο Βούλγαρος ουδέ της ευγνωμοσύνης το αίσθημα έχει. Καθόλου δε παράδοξον να τον εκρεούρησαν Βούλγαροι εξ εκείνων τους οποίους είχε θεραπεύσει και των οποίων την ζωήν είχε σώσει.

Ημείς εδώ δεν τους εγνωρίζαμεν και ενομίζαμεν ότι εκείνοι τους οποίους εκάμαμεν συμμάχους είχαν και κάποιον ανθρωπισμόν. Τώρα δε ότε απεκαλύφθησαν και των Ούνων βαρβαρώτεροι και ειδεχθέστεροι, φρίττομεν, ως πας έντιμος άνθρωπος, ο οποίος ανακαλύπτει ότι έδωκε την φιλίαν του εις άνθρωπον των κατέργων και αισθανόμεθα την ανάγκην να νύμωμεν τας χείρας με σουμπλιμέ.

Στην καταστροφή της - στρατηγικής σημασίας - σιδερένιας γέφυρας στον ποταμό Στρυμόνα κοντά στο Σιδηρόκαστρο, αλλά και στην καταγραφή αγριοτήτων από τους Βούλγαρους στους πληθυσμούς των παρακείμενων χωριών, αναφερόταν η **Εστία**.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΥΜΩΝΟΣ Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΑΓΡΙΟΤΗΣ

Χωρίς να κερδίση τίποτε ο Βουλγαρικός στρατός, υποχωρών προ του προελαύνοντος Ελληνικού, κατέστρεψε την γέφυραν του Στρυμόνος προς το Δεμίρ-Ισσάρ.

49 Υπονοούμενο για την καταγωγή του βασιλιά της Βουλγαρίας, Φερδινάνδου

Η γέφυρα, μακρά σιδηρά, στηριζόμενη επί μεγάλων λιθίνων βάθρων, χρησιμεύει διά τους πεζούς και την σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης - Κων/πόλεως και είνε εν των μεγάλων τεχνικών έργων της γραμμής ταύτης. Ο ποταμός εξεύχθη εις το βαθύτερον και ορμητικώτερον σημείον του, και διά τούτο οι Βούλγαροι ενόμισαν ότι διά της καταστροφής της γεφύρας θα επέφερον εμπόδιον εις την προέλασιν των στρατιών μας, των πτερωτών στρατιών που προχωρούν ταχεία προς τον σκοπόν των.

Την ημέραν κατά την οποίαν θ' αναγιγνώσκονται αι γραμμαί αυταί εις τας Αθήνας, θα έχη ζευχθή ο ποταμός εις πολλά σημεία, η γέφυρα θα έχη επισκευασθή και οι σιδηροδρομικοί συρμοί θα μεταφέρουν εις τας Σέρρας όσους θέλουν να ιδούν τας καταστροφάς και τας δηώσεις των υποχωρούντων Βουλγάρων. (Σ.Ε. Τουθ' όπερ και εγένετο πράγματι από της Τετάρτης).

Η γέφυρα ευρίσκεται ακριβώς εις το στόμιον των στενών του Δεμίρ-Ισσάρ, επί γραφικωτάτης τοποθεσίας. Απέναντι κείται η πολίχνη του Δεμίρ-Ισσάρ, ήτις ωσαύτως δεν εσώθη από τον φόρον του αίματος και του χρήματος. Εκατόν εκ των προκρίτων, Έλληνες και Τούρκοι, εσφάγησαν και ανήσυχτοι οι διαμένοντες εις Θεσσαλονίκην κάτοικοι έρχονται εις την γέφυραν, αναμένοντες να επιτραπή κατά τας ώρας του διαλείμματος της εργασίας η δίοδος διά να μάθουν άλλος διά τον πατέρα του, σπουδαστής αυτός της Θεσσαλονίκης, άλλος, έμπορος, ανησυχών, διά τον αδελφόν του ή άλλον στενόν συγγενή.

- Θα τον έφαγαν τα σκυλιά! Λέγουν περίλυποι με μάτια βουρκωμένα.

Και όταν επιτραπή η δίοδος ανυπόμονοι σπεύδουν προς την πρόχειρον ξυλίνη σκάλαν, κατέρχονται μέχρι του καεστραμμένου τόξου της γεφύρας και κοπιωδώς ανέρχονται εις το αντίπεραν τμήμα το μη καεστραμμένον. Χρειάζεται προς τούτο πολλή ακροβασία και προσοχή.

Τριγύρω της γεφύρας η στρατιωτική ζωή σφύζει υπέρ ποτε ζωηρά. Εργάται υπό την εποπτείαν αξιωματικών του μηχανικού ετοιμάζουν τα ξύλινα βάθρα της προχείρου γεφύρας. Μεγάλη σφύρα μηχανική κτυπά τα ξύλινα βάθρα και ο κρότος ακούεται μακράν ρυθμικός και επίμονος, όμοιος με ορειβατικού πυροβολικού. Τριγύρω της γεφύρας είνε τα υψώματα της Βετρίνας, γραφικού χωρίου, τελευταίου καταφυγίου του Βουλγαρικού στρατού. Εκεί κατελήφθησαν από τον στρατόν μας και δύο τοπομαχικά.

Πτώματα ακόμη Βουλγάρων ευρίσκονται κρυμμένα εις τα πυκνά χαμώκλαδα και όμιλοι στρατιωτών με πτύα και σκαπάνας, ενόπλων όμως, περιέρχονται τα μέρη και θάπτουν, θάπτουν παντού.

Το ωραίον χωρίον της Βετρίνας είνε καεστραμμένον, οι Βούλγαροι το κατέστρεψαν με το πυροβολικόν των. Μία οβίς ετρύπησε την εκκλησίαν του χωρίου, εξερράγη εντός του ιερού και κατέστρεψε το τέμπλον, ακριβώς θρυμματίσασα την Ωραιάν Πύλην.

Οβίς πεπλατυσμένη ευρέθη εντός της εκκλησίας και οι επίτροποι έχουν σκοπόν να την κτίσουν εντός του ναού με μίαν επιγραφήν αναμνηστικήν της ιεροσυλίας.

Άλλη οβίς διαπέρασε τον μιναρέν και κατέστρεψε το τζαμί, από το οποίον εφρόντισαν οι Βούλγαροι φεύγοντες να παραλάβουν εις ανάμνησιν δύο παλαιούς Περσικούς τάπητας και μίαν πολύτιμον κανδήλαν.

Αι περισσότεραι οβίδες ερρίφθησαν εις το Τσαρός, την αγοράν του χωρίου, διά να προκληθή πυρκαϊά. Ευτυχώς το ρωμαντικόν χωρίον δεν εκάη.

Ένα μεγάλο δένδρον θεόρατον, χρησιμεύον ως πόλις εις ολόκληρον πατριάν πελαργών, εκόπη από μίαν οβίδα. Και οι φιλόσοφοι πελαργοί παίρνοντες τα πράγματα όπως έρχονται, εξακολουθούν να τρέφουν τους νεοσσούς των πεσμένους κάτω εις την γην.

Οι κάτοικοι του χωρίου, εστερημένοι των πάντων, δεν γνωρίζουν διά ποίαν αφορμήν να κλαύσουν: διά την καταστροφήν του χωρίου των, ή από την χαράν της απελευθερώσεώς των από τας αγρίας Βουλγαρικής ορδάς.

Οι Τούρκοι χαιρετούν τον Ελληνικόν στρατόν ως ελευθερωτήν και ευγνώμονες, άμα ιδούν αξιωματικόν Έλληνα, κάμπτονται εις ατελεύτητον σειράν βαθέων τεμενάδων.

Αυτή είνε η περιγραφή κάθε χωρίου, από όπου επέρασαν οι Βούλγαροι, στερεότυπος και απαράλλακτος.

Τα αυτά και από Χατζή Μπεκλίκ όπου ευρίσκεται σήμερον το Στρατηγείον της Α.Μ. Του Βασιλέως.

Οι κάτοικοι, Τούρκοι και Έλληνες, έχοντες επί κεφαλής τον Μουφτήν και τον γέροντα Έλληνα ιερέα, εξητωκραύγασαν εις τον σταθμόν παρατεταγμένοι τον αφιχθέντα Βασιλέα.

Ο Μουφτής εξήτησε την άδεια να παρουσιασθή εις τον Άνακτα και με Ανατολικήν μεγαλοπρέπειαν χειρονομιών εξίστόρησε την καταστροφήν, την οποίαν υπέστησαν οι Τούρκοι. Το παν απώλετο, μετά της τιμής δυστυχώς δι' αυτούς. Ο γέρον ιερέυς, μόλις κινούμενος από άγριον Βουλγαρικόν ξυλοκόπημα, εδάκρυσεν όταν είδον οι οφθαλμοί του το Σωτήριον.

Και τα λευκά σπιτάκια του χωριού, ιδία τα Τουρκικά, έρημα των κατοίκων των, είνε παραδεδομένα εις την μελαγχολίαν της σιωπής. Οι καταπράσινοι κήποι των Μουσουλμανικών κατοικιών χωρίς καμμίαν ζώην.

Κάπου κάπου καμμιά κόττα, επτοημένη από απηνές αλλ' άνευ αποτελέσματος κυνηγητό, βγαίνει και τσιμπά εδώ και εκεί, κρυπτομένη άμα ακούση βήματα, και το πιστό σκυλί του σπιτιού, χωμένο κάπου, δείχνει τα δόντια του εις τον επισκέπτην χωρίς να φωνάζη. Να εννοή άρα γε και εκείνο ότι δεν έχει να φυλάξη τίποτε πλέον;

Τα μικρά μαγαζιά του χωριού, ξεκοιλιασμένα από τας οβίδας, αφήνουν να φαίνονται τα απομεινάρια της διαρπαγής των αποδυσθέντων εις τον απελευθερωτικόν αγώνα Βουλγάρων.

Το ρεπορτάζ συνοδευόταν κι από το παρακάτω σκίτσο, που απεικόνιζε την κατεστραμμένη γέφυρα.

Η **Πατρίς** δημοσίευσε «ΕΙΛΗΣΕΙΣ ΕΚ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ», που είχε αποστείλει την προηγούμενη μέρα ο ανταποκριτής της στην πόλη. Μεταξύ αυτών υπήρχαν και ειδήσεις από την Τζουμαγιά και τις Σέρρες:

«Ασφαλείς πληροφορίες βεβαιούν ότι οι Βούλγαροι εις Τζουμαγιάν και Βαϊρακλή, φεύγοντες, εληλάτησαν, έσφαξαν και επυρπόλησαν. Ο Γ. Πανάς, τραυματισθείς οκτάκις διά ξιφολόγχης κατώρθωσε να διαφύγη. Τα λοιπά πτώματα ευρέθησαν άταφα...

... Ανεχώρησεν εις Σέρρας, κομίζουσα είδη και χρήματα η επιτροπή, η απαρτιζόμενη εκ των κυριών Χρυσάφη, Χατζηλαζάρου, της πριγκηπίσσης Υψηλάντου, της κυρίας Νομάρχου και των δεσποινίδων Δραγούμη και Ρώμπαπα.

Ο κ. Καραγκιόζης, ο μετονομασθείς υπό των Βουλγάρων εις Καραγκιόζωφ, τέως δήμαρχος Σερρών, συνελήφθη, αφικόμενος εδώ...»

Ο πολεμικής ανταποκριτής της εφημερίδας, Β. Κατωπόδης, που βρισκόταν στο Σιδηρόκαστρο, περιέγραφε την μετ' εμποδίων προέλαση του ελληνικού στρατού στην περιοχή την τελευταία εβδομάδα.

Η ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΤΑΔΙΩΞΕΙΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΠΑΝΤΑΧΘΕΝ

ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ, 4 Ιουλίου (Του παρακολουθούντος τον στρατόν συντάκτου μας). -- Η φθίνουσα εβδομάς δεν παρήλθεν άνευ σπουδαίων επιχειρήσεων, καίτοι δεν εσημειώθησαν συγκρούσεις μεγάλων μονάδων στρατού. Ούτε ήτο δυνατόν τούτο, εφ' όσον οι Βούλγαροι υποχωρούν καθημερινώς καθ' όλην την γραμμήν. Όπως έγγραμα ήδη, εν τη υποχωρήσει των ταύτη κατέστρεψαν όλας τας επί του Στρυμόνος γεφύρας ως και τα άλλα τεχνικά έργα των από Δεμίρ Ισσάρ - Πετρίτση και άνω οδών. Αι ημέτεροι μεραρχία βαδίζουν ήδη προς τα βόρεια σημεία. Οι Βούλγαροι, υποχωρήσαντες περί τα 70 χιλιόμετρα άνωθεν του Δεμίρ-Ισσάρ, κατέλαβον τας οχυράς τοποθεσίας προς τα παλαιά σύνορα, οχυρώσαντες συγχρόνως τα στενά της Κρέσνας.

Η προέλασις του στρατού μας εβράδυνεν ολίγον ένεκα της καταστροφής των γεφυρών, των οποίων όμως η επισκευή την στιγμήν καθ' ην γράφω ευρίσκεται εν τω περατούσθαι. Η Α.Μ. ο Βασιλεύς, έχων ως δόγμα το «ταχέως δράν», επιστατεί αυτοπροσώπως εις την επισκευήν της μεγάλης σιδηροδρομικής γεφύρας του Δεμίρ-Ισσάρ. Καθημερινώς μεταβαίνει εκεί δι' αυτοκινήτου, δίδων οδηγίας εις τους μηχανικούς και τεχνίτας διά την ταχείαν περάτωσιν του έργου. Αύριον την πρωίαν, περατωθείσης της εργασίας, η γέφυρα παραδίδεται εις κοινήν χρήσιν.

Πληροφορούμαι ότι την στιγμήν ταύτην πάσαι αι μεραρχίαί μας εκινήθησαν, προχωρούσαι καταπληκτικώς προς βορράν. Η καταδίωξις σύντονος και ταχεία γίνεται εξ όλων των σημείων.

Ο Βασιλεύς είνε αισιοδοξότατος διά το αποτέλεσμα της αναμενόμενης μεγάλης τελικής μάχης. Βασιζόμενος εις τον ενθουσιασμόν, την ανδρείαν και το φρόνημα του στρατού, είνε βέβαιος ότι η νίκη θα στέψη διά μίαν ακόμη φοράν τα Ελληνικά όπλα.

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ

Καθ' ον χρόνον η δυτική στρατιά, καταδιώκουσα τον εχθρόν, ευρίσκεται εις ολιγίστην απόστασιν από των παλαιών βουλγαρικών συνόρων, τμήματα της ανατολικής στρατιάς εκθαριζούν το έδαφος της Μακεδονίας. Προχθές κατεστράφη ολόκληρον σώμα εχθρικού στρατού εκ δύο περίπου χιλιάδων παρά τα υψώματα της Αλιστράτης, χθες δε άλλο τμήμα της εβδόμης μεραρχίας κατήγαγε νέαν περιφανή νίκην προς το Νευροκόπιον. Εκεί εις τα πλησίον ρέμματα της Μπαμπίνης κατέφυγεν ολόκληρον εχθρικών τάγμα. Οι εχθροί οχυρωθέντες καλώς υπό τα φύσει οχυρά υψώματα παρά το χάνι Βροντούς ανέμενε τον προελαύνοντα στρατόν μας. Κατά του τάγματος τούτου επετέθησαν τρεις λόχοι υπό τον ταγματάρχην Παυλόπουλον. Η επίθεσις υπήρξε πεισματώδης. Οι εχθροί, έχοντες και δύο ορειβατικά πυροβόλα, αντέστησαν σθεναρώς, κατέχοντες τα οχυρώματά των εκ των οποίων εστάθη αδύνατον να τους εκτοπίσουν οι ημέτεροι επί δεκάωρον ολόκληρον. Ως εκ τούτου εχρειάσθη να γίνη επίθεσις διά της λόγχης. Οι στρατιώται μας, καίτοι ολιγαριθμότεροι, ώρμησαν διά της λόγχης διά μέσου της χαλάζης των εχθρικών σφαιρών. Η ορμητικότης της επιθέσεως ήτο απερίγραπτος. Οι στρατιώται ζητωκραυγάζοντες εν διαστήματι ολίγων λεπτών έφθασαν μέσα εις τα εχθρικά χαρακώματα. Εκεί η πάλη διεξήχθη με λύσσαν και μανίαν σήθος προς σήθος. Εν διαστήματι ημισείας ώρας οι στρατιώται μας εθέρισαν κυριολεκτικώς το εχθρικών τάγμα.. Οι εναπομείναντες Βούλγαροι, κακοί κακώς, άνευ αξιωματικών, διεσκορπίσθησαν τραπεντες προς βορράν διά να σωθούν. Κατά την γιγαντομαχίαν ταύτην ετραυματίσθη ελαφρώς, γενναίως μαχόμενος εις την πρώτην γραμμήν, ο ταγματάρχης Παυλόπουλος.

Όστε το σχέδιον των αποκεκομμένων τμημάτων των Βουλγάρων αποτυγχάνει. Διότι, όπως σας έγγραφα εις προηγουμένην μου επιστολήν, οι Βούλγαροι, αδυνατούντες να αντιμετωπίσουν εκ παρατάξεως τον Ελληνικόν στρατόν, απεφάσισον να εξαποστείλουν διάφορα τμήματα στρατού και κοιμηταζήδων εις διάφορα σημεία της βορείου Μακεδονίας διά να παρεμβάλουν προσκόμματα εις τας κινήσεις του στρατού μας.

Την ίδια μέρα, το **Σκριπ** φιλοξενούσε στην πρώτη του σελίδα τις μαρτυρίες προσφύγων από τις Σέρρες, που έφτασαν στο λιμάνι του Πειραιά:

Η ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙΣΑ ΠΟΛΙΣ

-Πρόσφυγες από τας Σέρρας

-Ανεκδήγητα μαρτύρια

-Τι υπέστησαν οι κάτοικοι

Φεύγοντες τον θάνατον κατώρθωσαν να φθάσουν μέχρι Πειραιώς μερικοί ομογενείς εκ Σερρών. Με τα απαισιώτερα χρώματα περιγράφουν τι υπέστησαν από τους Βουλγάρους, οι οποίοι - λένουν οι πρόσφυγες - δεν άφησαν πέτρα στον τόπο τους.

- Οι Βούλγαροι - μας λέγει νεαρός ομογενής - μία και δυο ημέρες προτού καύσουν την πόλιν μας έβαν στη φυλακή. Μας καλούσαν δήθεν να ανακριθούμε. Μας έγδυναν. Χρήματα, ωρολόγια και ό,τι άλλο είχαμε μας το έπερναν.

Κατ' αυτόν τον τρόπον έπιασαν όλους σχεδόν τους Σερραίους. Τα μαγαζιά, τα καταστήματα απροστάτευτα διηρηπάζοντο από τους Βουλγάρους ενεργούντας δήθεν να κατάσχουν όλα.

- Βλέπαμε τι μας επερίμενε, αλλά τι να κάμωμεν; Την νύκτα πολλοί που δεν εφυλάσσοντο αυστηρώς έφυγαν. Επράτησαν εις τα βουνά όπως ήσαν. Και εγώ με πολλούς άλλους κατώρθωσα να φύγω. Από μακριά εβλέπαμε να καίγεται η πόλις. Αι ωραία σχολαί, τα νοσοκομεία, χωρίς να ξέρουμε τι γίνονται οι συγγενείς μας, οι ιδικοί μας. Μήπως τολμούσαμε να πλησιάσωμεν;

Άλλος πρόσφυζ μετά τον πρώτον λέγει.

- Τι να σας πω τι έγινε εις τας Σέρρας. Άλλους έσφαζαν άλλους εκτυπούσαν, γυναίκας εξεκοίλιαζαν, φωτιά έβαναν παντού. Φωνές, κλάμματα, ικεσίες, αλλά αδύνατος η σωτηρία. Τα τέρατα δεν ήθελαν να αφήσουν κανένα να ζήση. Όποιος μπορούσε σωζόταν.

«Εγώ ξέφυγα από μερικούς Βουλγάρους που μας έσερναν έξω. Ήτο νύχτα. Αντισταθήκαμε και εσωθήκαμε. Επί δύο ημέρας εγυρίζαμε πεινασμένοι. Δεν ξέρουμε τι κάνουν, αν ζουν αι οικογένειάι μας.

«Ημείς εφθάσαμε στη Θεσσαλονίκη γυμνοί και πεινασμένοι. Δεν βρήκαμε τους ιδικούς μας και ήλθαμε εδώ, αλλά ούτε 'δω τους είδαμε. Τα τέρατα θα τους άφησαν να ζήσουν», λέγει με θρηνώδη τόνον ο ατυχής νεαρός πρόσφυζ.

Το **Σκριπ** ξεκίνησε να δημοσιεύει σε συνέχειες την ιστορία της Καπετάνισσας Σοφίας, την οποία αποκαλούσε «ηρωίδα των Σερρών», καθώς δεν δίστασε να πάρει τα όπλα κατά των Βουλγάρων.

Η ΗΡΩΙΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΙΣΣΑ ΣΟΦΙΑ

ΗΡΩΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

ΠΩΣ ΕΙΔΕ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

ΘΑΥΜΑΣΙΑΙ ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΣΚΗΝΩΝ ΚΑΙ ΕΠΕΙΣΟΔΙΩΝ

Μαζί με πολλούς άλλους πρόσφυγας από τας Σέρρας, οι οποίοι ήλθον χθες εδώ, έφθασε και η Καπετάνισσα Σοφία, περί της οποίας ετηλεγραφήθη ότι μόνη ...⁵⁰ Βουλγάρους και τον φοβερόν Καραγκιόζωφ, τον οποίον έφερεν εις την Θεσσαλονίκην.

Η Καπετάνισσα Σοφία, μία ανδρογυναίκα μεσήλιξ, συμπαθής την φυσιογνωμίαν, αναταράσσεται σαν λεοντάρι όταν ομιλή κατά των Βουλγάρων. Αγγριεύει, τα μάτια της βγάζουν φωτιές. Ήλθεν εδώ να ιδή το κορίτσι της, το οποίον φοιτά εις το Αρσάκειον.

Η Καπετάνισσα Σοφία - όπως φέρεται - είναι πολύ γνωστή από τα Μακεδονικά, όπου είχε δράση σπουδαίως. Οι Βούλγαροι της εσκότωσαν τότε τον άνδρα σε κάποια συμπλοκή με το σώμα του, το οποίον διετήρει και τον διεδέχθη αυτή. Τώρα με τους Βουλγάρους πάλιν δεν έκαμεν ολίγα.

Αντετάχθη αγρίως κατά των Βουλγάρων, επολέμησε με σώμα το οποίον συνεκρότησε και εσημείωσεν καθόλα αξιοθαύμαστον δράσιν.

50 Δεν είναι ευκρινές το κείμενο.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ – ΠΩΣ ΕΒΑΛΑΝ ΦΩΤΙΑ

Η Καπετάνισσα Σοφία μας διηγείται με θαυμασίαν παραστατικότητα τα γεγονότα με την ιδιαίζουσαν Μακεδονικήν προφοράν της.

- Παρασκευή έφυγαν τα σκυλιά, μας λέγει περί του Βουλγαρικού στρατού. Σάββατο ησυχία, σαν να κοιμόταν η πόλις. Εις την φυλακήν όμως είχε δύο ανεισιούς. Τους είχαν πάρη να τους κρεμάσουν μαζί με άλλους.

Σαν τρελλή έτρεχε να τους ανακαλύψη. Ήταν τα παλληκάρια της. Πηγαίνει στο Δεσπότη.

- Η Σοφία είμαι, του κτυπά την πόρτα. Ο Δεσπότης εκαθόταν με παπάδες.

- Δυστυχώς καπετάνισσα, της λέγουν, ο Βασίλης - ο ανισιός της - είνε πληγωμένος.

Πηγαίνει στο Δημαρχείο. Στο δρόμο την πιάνουν Βούλγαροι. Αν είχα έναν ακόμα, θα τους έπερνα τα όπλα, λέγει. Από εκεί διευθύνεται εις του Σλάτσου, του προξένου της Αυστρίας. Όλοι τα είχαν χαμένα, προέβλεπαν κάτι τι τρομερόν.

Μανθάνει ότι τα παιδιά τα δικά της έφυγαν από τη φυλακή. Είχαν σωθή. Και άλλα παιδιά είχαν γλυτώση. Τους άλλους τους άφησαν, διότι τους έγγραφαν Βουλγάρους και τους έδωσαν, οι απομείναντες Βούλγαροι, όπλα να πολεμήσουν κατά των Ελλήνων. Αυτοί μόλις επήραν τα όπλα τάβαλαν με τους Βουλγάρους.

Μέσα στη φυλακή είχαν σκοτώση πολλούς.

- Να εδώ τους τρυπούσαν, λέγει η καπετάνισσα. Στο λαιμό με την λόγχην τους απετελείωναν. Αφού βγήκαν, διπλή ζωή έχω, φωνάζει η καπετάνισσα. Τι κάθεστε. Βγάτε, δεν είνε Βούλγαροι, εφώναζε λαβούσα τον γκραν της και ζωσθείσα τα φυσήγια.

Αλλά μέσα στα σπίτια ήσαν κρυμμένοι «κομιτάδες». Αυτοί εβγήκαν και ήρχισαν την σφαγή. Έβαναν κατόπιν φωτιά στα σπίτια. Ο κόσμος έτρεχε να σωθή. Οι ωπλισμένοι κάτοικοι τάβαλαν με τους κομιτατζήδες, οι οποίοι είχαν μείνη να κρατούν την πόλιν συνηνωμένοι με τον άλλον στρατόν, ο οποίος έφευγε.

ΦΩΤΙΑ

Εις τα σπίτια έβαναν φωτιά από κάτω. Είχαν μηχανή, λέγει η καπετάνισσα. Έχυναν πετρέλαιο με τενεκέδες και όλη η πόλις επήρε απ' άκρου εις άκρον φωτιά.

- Καιγόνταν λεχτρικά παιδί μου.

Εις το σπίτι της έβαλαν πρώτα φωτιά. Εζητούσαν να την ευρούν πρώτα. Αλλ' αυτή είχε φύγη.

- Να παραδοθής καπετάνισσα Σοφία. Θα σε κάψουμε.

- Εμείς θα σε θρέψουμε καλλίτερα από τους Έλληνας.

- Να παραδοθής. Προσβολές οι κομητάδες δεν κάνουμε...

Η πόλις δεν ήργησε να καή εκτός της Εβραϊκής συνοικίας, την οποίαν δεν έκαυσαν οι Βούλγαροι. Μέσα στα σπίτια εκαίοντο οικογένεια. Στο δρόμο εσφάζοντο άλλοι.

- Εκάηκε, εσφάγηκε κόσμος. Ως κατονπενήντα νομάτοι. Καήκαν πολλοί. Και μια κυρία Ζωή με την μητέρα της. Τόσα χρόνια εργάστηκε δασκάλα, πού ν' αφήση την μητέρα της η κακομοίρα...

Τα σπίτια μας γινήκαν στάχτη, διηγείται η καπετάνισσα. Αλλά γινήκε το θέλημα του Θεού. Εμείς παρακαλούμαστε. Μ' ένα ποκάμισο να βγούμε, στάχτη να γίνη, ελληνικό να γίνη και έτσι τα κατάφερε ο Θεός παιδί μου.

ΣΥΜΠΛΟΚΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥΣ – ΣΥΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΟΝ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΩΦ

Όταν οι τελευταίοι απομείναντες Βούλγαροι παρέδιδον την πόλιν εις την καταστροφήν, η καπετάνισσα Σοφία μαζεύσασα τους ιδικούς της ήρχισεν αγρίαν επίθεσιν κατ' αυτών. Και άλλες ομάδες ενόπλων εξητούσαν να βρουν Βουλγάρους.

Έτρεξε στη φυλακή να γλυτώση πολλούς φυλακισμένους που ήξερε πως θα τους σφάζουν. Έσπάξε τα σπίτια να βρη κρυμμένους Βουλγάρους. Άνοιξεν υπόγεια και ευρήκε βόμβες και όπλα. Έπιασε περί τους 80 Βουλγάρους, τους οποίους παρέδωσεν εις την επιτροπή, η οποία συνεστήθη από μερικούς προκρίτους.

- Ένα παιδί σαν κ' εμένα το άρπαξα από τα μαλλιά - που αντεστάθη - με τη λόγχη το τρύπησα. Δεν ήμπορούσα να το σκοτώσω, δεν άφινε η επιτροπή. Σ' ένα Βούλγαρο λέω, Συ δεν ξέρεις να σκοτώσης. Εγώ θα σου δείξω.

Και ενώ αι ένοπλοι ομάδες πέραν της πόλεως ανθίσταντο των κομιτατζήδων, η καπετάνισσα Σοφία εκαθάρισε την πόλιν από τα «σκυλλιά» μου λέγει.

- Ποιος έχει Βούλγαρο κρυμμένο, θα τους σκοτώσω. Θα τους φάω. Δεν ακούω ούτε το Βασιλιά.

Τις πυρπολημένες Σέρρες θρηνούσε ο συντάκτης ενός εξαιρετικά φορτισμένου συναισθηματικά ελε-
γειακού κειμένου, που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό **Εικονογραφημένος Παρνασσός**.

ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ ΕΚΑΗΣΑΝ!

*Κλαίνε γύρω της τα βουνά κι οι λόγγοι βαρυναστενάζουν. Μαύροι καπνοί και φλόγες ανέβηκαν ψηλά και σπίθες σκόρπισαν στο κενό σαν ταχείς αγγελιαφόροι, ν' αναγγείλουν στα πέρατα του κόσμου την φρι-
κώδη ανθρωποθυσία που έγινε εκεί. Θρήνοι και οιμωγαί, στεναγμοί και απελπισίας κραυγαί, απετέλε-
σαν το θλιβερόν σάλπισμα που θα ξυπνήση την πεπολιτισμένη Ευρώπη, που θα κεντήση την βορβορωμένη
συνείδησι των υπευθύνων της μεγάλης αυτής τραγωδίας, που θα θλίψη την ψυχή όσων πονούν, όσων εδο-
κίμασαν της σκλαβιάς το μαρτύριο και της τυραννικής επιβολής τας συνεπείας ησθάνθησαν.*

Αι Σέρραι εκάησαν!

*Ιδού ο Γολγοθάς στην εποχή της εξυψώσεως της ιδέας και του αισθήματος, στην εποχή του πολιτισμού
που άπλωσε τας πτέρυγας του και επεσκίασε – ποιά πλάνη – την υφήλιον αιματοβρέχθη πάλιν. Πολλοί, όχι
ένας, μάρτυρες εγονάτισαν μπροστά στον Πλάστη τους, αφήκαν την τελευταία τους προσευχή κ' υπέκυψαν
στο φάσαγο ανθρωπομόρφων τεράτων, ειδεχθών δημίων, που θαύμα πώς ακόμη δεν σχίσθηκε η γη να
τους καταπιή, δεν άνοιξε ο Άδης να τους ρουφήξη!*

Αι Σέρραι εκάησαν!

*Αθώαι παρθένοι με ζέπλεκα μαλλιά απέλπιδες και ολολύζουσαι, φιλόστοργοι μητέρες με τ' αγγελόμορ-
φα πλάσματα στην αγκαλιά ζητούσαι βοήθειαν, πατέρες μ' άσπρη κόμη πολυβασανισμένοι, λεβέντες καμα-
ρωτοί γεμάτοι ζωή και δράσι, με το χαμόγελο της οδύνης στα χείλη και κοντά μ' αυτούς και δύο αντι-
πρόσωποι του Χριστού με της γλυκές φυσιογνωμίες, δύο αληθινοί εργάται της ελευθερίας και της προόδου,
μαστιγωμένοι όλοι μαζί, ωδηγήθησαν στην ατίμωσι και στον θάνατο.*

Αι Σέρραι εκάησαν!

*Η ανθρωπότης επλήγη άλλη μια φορά κατάκαρδα καιρίως απ' εκείνους που επισύρουν πίσω τους την
κατάρα της και τους αναθεματισμούς της.*

*Η πόλις της εμπορικής κινήσεως, η πόλις του ευρυτάτου μέλλοντος, απέμεινε νεκρά. Τέφρα και μόνον
τέφρα εκάλυψε τα πάντα. Ερείπια, που τόσα θα μας θυμίζουν τραγικά γεγονότα, αποτελούν την απαισίαν
εικόνα που ζωντανή θα μείνη στη μνήμη μας, την εικόνα η οποία ας συγκινήση τους μεγάλους της Ευ-
ρώπης ιθύνοντας και ας παρακινήση τους τραγικούς συγγραφείς να γράψουν την Ματωμένη ιστορία των
πυρποληθέντων Σερρών!*

Νίκος Μ...ς

8 ΙΟΥΛΙΟΥ

Το συλλαλητήριο διαμαρτυρίας των Σερραίων κατά των βουλγαρικών θηριωδιών ήταν το αντικείμενο τηλεγραφήματος του Δενδραμή, που δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες:

Χθες εγένετο πάνδημον συλλαλητήριον εις τας Σέρρας διά τας απανθρωπίας των Βουλγάρων, πυρπόλησιν πόλεως και σφαγάς αόπλων. Μεθ' ο απεστάλη ψήφισμα προς την Α. Μεγαλειότητα και τας ξένας Κυβερνήσεις, δι' ου ζητείται η αποστολή διεθνούς επιτροπής. Του συλλαλητηρίου μετέσχον Έλληνες, Οθωμανοί και Ισραηλίται.

Το επιβλητικό συλλαλητήριο των Σερραίων σχολίαζε η εφημερίδα **Σφαίρα** του Πειραιά παρομοιάζοντάς το με «ιερά διαμαρτυρία».

Το συλλαλητήριο των Σερρών

Από όλα τα συλλαλητήρια, όσα συνεκροτήθησαν προς διαμαρτυρίαν κατά των φρικαλέων βουλγαρισμών, ασφαλώς το συγκινητικώς επιβλητικώτερον υπήρξε το τελεσθέν προχθές εις την πολυδάκρυτον πόλιν των Σερρών, την αφνειόν άλλοτε και σήμερον κατακειμένην εις σωρούς καπνίζόντων ερειπίων, από τα οποία ανασύρονται ακόμη απανθρακωμένα σώματα θυμάτων, καέντων ζώντων.

Τόσον μέγεθος πένθους και συμφοράς, ασυλληπτων εις την φαντασίαν, τόσον τραγική εικόν μεταπτώσεως από ανθούσης ακμής και ευημερίας εις την απόγνωσιν της εσχάτης πενίας και αθλιότητος προς κορεσμόν αποτροπαίως εναγών και καταπτύστων δαιμόνων του ολέθρου και της ερημώσεως, μία τόσον κεραυνωδώς ιερά διαμαρτυρία, αναπεμπομένη από αυτών των καπνίζόντων ερειπίων υπό υπερεικοσακισχιλίων αστέγων και γυμνητευόντων θυμάτων των ατίμων και στυγερών τούτων θηριωδιών, αυτή και μόνη θα ήρκει - και βεβαίως θ' αρκέσει - να θάψη πλέον ηθικώς εις την συνείδησιν του πεπολιτισμένου κόσμου το μισρόν και ανόσιον γένος των Βουλγάρων.

Και πρέπει να ελπίζωμεν, ότι δεν απέλιπεν από του κόσμου τούτου ο ανθρωπισμός μέχρι τοσούτου σημείου ψυχικής πωρώσεως, ώστε να φοβήται τις ότι ημπορεί να μη συμβή η τοιαύτη δικαία και ανέκκλητος καταδίκη εις ηθικόν θάνατον μιας φυλής, αναξίας να συγκαταριθμείται μεταξύ των πεπολιτισμένων λαών.

Σε χρονογράφημα του, που δημοσιεύτηκε στην πρώτη σελίδα της **Εστίας**, ο Παύλος Νιρβάνας θυμήθηκε παλιότερη συνομιλία του μ' έναν Τούρκο αξιωματικό, αιχμάλωτο του πρώτου βαλκανικού πολέμου. Ο αξιωματικός εκείνος ήταν Σερραίος, όπως και άλλοι αιχμάλωτοι που κρατούνταν στο ίδιο μέρος και με δάκρυα στα μάτια ανησυχούσαν για την τύχη των προσφιλών τους ανθρώπων στα χέρια των Βουλγάρων κατακτητών. Για ακόμη μια φορά ένας δημοσιογράφος κατέφευγε στη μαρτυρία Τούρκων Σερραίων, χαρακτηριστικό της ειρηνικής συνύπαρξης των δύο λαών, δέκα χρόνια πριν την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και της Τουρκίας.

ΤΟΥΡΚΟΙ ΚΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

Ξαναθυμούμαι συχνά, ιδίως τας ημέρας αυτάς, μίαν συνομιλίαν που έκαμα προ μηνών με Τούρκον αξιωματικόν, από τους αιχμαλώτους του «Ακταίου». Είχα σημειώσει μερικά πράγματα τότε, εις την στήλην αυτήν, αλλ' η συμμαχία μας με τους Βουλγάρους και αι συναφείς υποχρεώσεις με είχαν αναγκάσει να παρασιωπήσω πολλά και να περιορισθώ εις τας εκφράσεις της ευγνωμοσύνης των αιχμαλώτων διά την Ελληνικήν φιλοξενίαν και του ειλικρινούς - υποθέτω τουλάχιστον - θαυμασμού των διά τον πολιτισμόν μας.

Ό,τι παρεσιώπησα όμως τότε ημπορεί να λεχθή τώρα. Διότι δεν παρεσιώπησα μόνον μερικά λόγια του αιχμαλώτου αξιωματικού, ευγενούς και μορφωμένου νέου, καταγομένου από τας Σέρρας και συνδεομένου φιλικώς με πολλές Ελληνικές οικογενείας της παρ' ολίγον, φευ! Βουλγαρικής πόλεως, συζήσαντος δε από μικράς ηλικίας μετά των Ελλήνων της Μακεδονίας, αλλά και μίαν εντύπωσιν θεάματος τραγικού, εξελισσομένου την ημέραν εκείνην εις τας αιθούσας του φιλοξενούντος τους αιχμαλώτους ξενοδοχείου.

Ήτο η εποχή της καταλήψεως των Σερρών από τους Πρώσους της Ανατολής. Οι αιχμάλωτοι του «Ακταίου», προερχόμενοι οι περισσότεροι από την περιμάχητον πόλιν, είχαν ακούσει με φρίκην την κατάληψίν της από τους Βουλγάρους. Δεν ήτο όμως δι' αυτούς μόνον ο πατριωτικός πόνος, εμπρός εις τα ερείπια της τόσοσ ραγδαίως κρημνιζομένης Αυτοκρατορίας, την οποίαν δεν εστάθησαν ικανά να συγκρατήσουν τα όπλα των. Ήτο και ο ανθρώπινος πόνος των τέκνων, των συζύγων, των αδελφών, προ του απαισίου φαντάσματος του κατακτητού, τον οποίον εγνώριζαν καλλίτερα από κάθε άλλον.

Ό,τι περιέμεναν και εφοβούντο είχε συμβή. Έλλην ιατρός, συνδεόμενος προς μερικούς από τους αιχμαλώτους, είχε φθάσει την ημέραν εκείνην από τας Σέρρας, φέρων θλιβερά μηνύματα προς τους φίλους του αξιωματικούς. Ποίου άλλου είδους μηνύματα ημπορούσε να φέρη από την Βουλγαροπατημένην γην, παρά μηνύματα σφαγών, ατιμώσεων, βιασμών παρθένων, οργίων ανηκούστων εναντίον αθώων και ανυπερασπίστων;

Οι αιχμάλωτοι αξιωματικοί, όσοι δεν είχαν κλεισθή μέσα εις τα δωμάτια των διά να δώσουν ελευθερίαν διέξοδον εις τα δάκρυα που τους έπνιγαν, περιεφέροντο ως σκιά εις τους διαδρόμους και τας αιθούσας του ξενοδοχείου, σιωπηλοί, ζοφεροί, διασκελίζοντες καθ' όλας τας διευθύνσεις την φυλακίαν των, που, έως χθες τουλάχιστον, δεν τους ήτο και τόσοσ δυσάρεστος, ως πληγωμένα θηρία μέσα εις το κλουβί τους. Ο Τούρκος ταγματάρχης, βαρύς και κατσουφιασμένος, εις βαθμόν που να εξηγήσω την στάσιν του ως ανεξήγητον ψυχρότητα προς άνθρωπον ανταποδίδοντα επίσκεψιν, προκληθείσαν προ ολίγων ημερών κατά τον ευγενέστερον τρόπον, με ωδήγησεν εις την αίθουσαν του ξενοδοχείου κ' εκάθισεν απέναντί μου, σιωπηλός και με προφανή στενοχωρίαν.

Ομολογώ ότι είχα αρχίσει να μετανοώ διά την τυπικήν μου αυτήν φιλοφρόνησιν προς άνθρωπον, ο οποίος προχθές ακόμη είχεν έλθει να μ' επισκεφθή, προκαλέσας σύστασιν φιλικού προσώπου και εκδηλών ιδιαίτερον ενδιαφέρον διά τα Γράμματα και την φιλολογικήν κίνησιν εν γένει, η οποία των απησχόλει, φαίνεται, εις τας ώρας της σχολής του. Διατί τάχα τώρα η στάσις αυτή, η ομοιάζουσα σχεδόν με κακήν υποδοχήν; Δεν μου έμενε λοιπόν παρά να μετανοήσω, να του δώσω το χέρι μου και να πάρω το καπέλλο μου...

Ο Τούρκος ταγματάρχης μ' επρόλαβε: - Με συγχωρείτε, φίλε μου, που σας δέχομαι κατ' αυτόν τον τρόπον. Από ό,τι βλέπετε όμως τριγύρω σας, κάτι θα εμμαντεύσατε ίσως...

Υπέθεσα ότι κάμνει υπαινιγμόν διά τας θλίψεις της αιχμαλωσίας και την επιρροήν των τυχών του πολέμου επί του ηθικού των αφωπλισμένων αξιωματικών, και προσεπάθησα να εύρω τυπικούς λόγους φιλοφροσύνης και παρηγορίας.

- Δεν είναι αυτό μονάχα, φίλε μου, μου είπεν. Ένας στρατιώτης πρέπει να έχη πάντα υπ' όψει τας τύχας του πολέμου, και εμείς πλέον το επήραμεν απόφασιν. Αλλά...

- Τι θέλετε να πήτε;

- Θέλω να πω, ότι οι Βούλγαροι εμπήκαν στον τόπο μας. Ίσως εσείς, που τους έχετε και συμμάχους, δεν εννοείτε τι σημαίνει αυτό που σας λέγω. Παρατηρήστε όμως λιγάκι γύρω σας. Από το πρωί το πένθος βασιλεύει εδώ μέσα. Κανένας αξιωματικός δεν εκάθισε σήμερα στο τραπέζι. Άλλοι είναι κλεισμένοι μέσα στις κάμαρές τους και κλαίνε σαν μικρά παιδιά και οι άλλοι τριγυρίζουν απάνω-κάτω, όπως τους βλέπετε.

Ανεστέναζε βαθειά, μου προσέφερεν ένα τσιγάρο κ' εξηκολούθησεν:

- Ένας φίλος μας γιατρός, ομοεθνής σας, ήλθε σήμερα εδώ εξεπίτηδες από τας Σέρρας. Το τι μας διηγήθη είναι φρικτόν, κύριέ μου. Οι Βούλγαροι, από την στιγμήν που πάτησαν το πόδι τους στον ωραίο μας τόπο, έθυσαν και απώλεσαν. Ατίμασαν γυναίκες, εβίασαν κορίτσια, έσφαζαν, ελεηλάτησαν και τρομοκρατούν την πόλιν. Εννοείτε, ότι οι περισσότεροι αξιωματικοί, που είναι εδώ, έχουν στις Σέρρας της οικογένειές τους. Μητέρες, γυναίκες, ανήλικες αδελφές. Ελάτε, σας παρακαλώ, μια στιγμή στη θέσι μας και θα καταλάβετε...

Το θέμα ήτο πρόγματι σπαρακτικόν.

- Εγώ, ευτυχώς, δεν έχω εκεί κάτω παρά τον γέρο μου πατέρα. Το πολύ-πολύ να μου τον έσφαζαν κι αυτόν. Πονώ όμως τον πόνο των αδελφών μου...

Και από τα μάτια ενός στρατιώτου ως εκεί επάνω έτρεχαν δάκρυα. Από τα πολλά δάκρυα που έχυσε μαζί με ποταμούς αιμάτων, η Βουλγαρική θηριωδία!

Με χαρακτηριστική καθυστέρηση έντεκα ολόκληρων ημερών, η **Εφημερίς** δημοσίευσε το τηλεγράφημα ειδικού συνεργάτη της, ο οποίος είχε βρεθεί στις όχθες του ποταμού Στρυμόνα μαζί με τον ελληνικό στρατό – πιθανόν ήταν κι ο ίδιος στρατιώτης.

ΠΑΡΑ ΤΑΣ ΟΧΘΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΥΜΩΝΟΣ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ Η ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΟΧΘΑΙ ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ, 27 Ιουνίου (εκάκτου ανταποκριτού μας). -- Αναπνέομεν. Μετά αγρίαν κατάδιδωξιν των Βουλγάρων, φθάνομεν εις τας όχθας του Στρυμόνος, όπου ο στρατός μας αναπαύεται υπό την βαθείαν σκιάν των παροχθίων πλατάνων του ποταμού. Η διάβασις είναι αδύνατος, διότι αι επί του ποταμού γέφυραι, καταστραφείσαι υπό των φευγόντων Βουλγάρων, καλύουσι ταύτην. Τμήματα μόνον στρατού ασχολούνται εις το να περιμαζεύσωσι τους στρατιώτας του Φερδινάνδου, εφ' όσον η μαμμή του Βουλγαρικού στρατού, ο κ. Δάνεφ, μόνον εις την Σόφιαν φαίνεται ότι φροντίζει να τους περιμαζεύση. Τι ωραία τη αληθεία απασχόλησι. Διά μέσου χαραδρών και οδών ημιονικών, στενωπών ενιαχού αδιαβάτων, οι Έλληνες στρατιώται περιμαζεύουσι τους «αδεσπότους» στρατιώτας κεκρυμμένους υπό θαμνώδη πυκνώματα, αφ' ων αποχωρίζονται βία, τρέμοντες, μόλις δυνάμενοι να στηρίζωσι τα τρέμοντα και ρηγούντα εκ του φόβου μέλη των, πελιδνοί εκ του πανικού, όστις τους κατέχει.

- Αμάν μωρέ, νερό και σκότωσέ με! είναι οι πρώτοι λόγιοι πάντων σχεδόν των θρασυδείλων τούτων τεράτων, η απευθυνομένη προς τους συλλαμβάνοντας αυτούς Έλληνας στρατιώτας.

Ήθελον να δώσω εις τους αναγνώστας της «Εφημερίδος» μίαν αμυδράν εικόνα του βαθμού της σπουδής μεθ' ης οι «Πρώσσοι της Ανατολής» φεύγουσι. Αλλά και ο μάλλον φαντασιώδης και ζωηρός κάλαμος ουδέποτε ήθελεν αποδώσει εν όλη αυτού τη φυσικότητι το γεγονός. Προσφρέστερον ίσως θα εννοήσητε την εικόνα, όταν φαντασθήτε ότι μετά την μάχην του Λαχανά οι Έλληνες στρατιώται έστησαν κατ' αρχήν έκπληκτοι προ της τρομακτικώς πρωτοφανούς φυγής. Οσάκις η οδός ήτο μικρά κατετσακίζοντο τις πρώτος να διέλθη. Παρέστημεν θεαταί ωραιότητας εν τη πρωτοτύπω φυσικότητι των σκηνών. Ο εις εκρήμιζε τον άλλον. Αλλοτε οσάκις η οδός ήτο εν πεδιάδι, εγείροντο τρομακτικά νέφη κονιορτού εκ των φευγόντων Βουλγάρων. Ήδη πλέον μετά τας μάχας ο στρατός μας παρ' όλην την κόπωσιν, εκ των γιγαντωδών επιθέσεων διά της λόγης, και των προηγουμένων καταδιώξεων, συνεχίζει ταύτην την διασκέδασιν, ως την ονομάζει, ή την περισυλλογήν των δίκην αιγών διασπειρομένων στρατιωτών ανά μέσον των απροσίτων χαραδρών. Αλλ' ο τρομερός επιόλης των Βουλγάρων, το «σειτάν ασκέρι» των Τούρκων, οι αθάνατοι εύζωνοί μας ανευρίσκουσι τα «παληοζόγαρα» κεκρυμμένα και περιμαζευμένα εκ του τρόμου.

Προχθές κάποιος εύζωνος καταδιώκων ένα Βούλγαρον εκφυγόντα των τάξεών του, εφώναζε:

- Στάσου ουρέ βρωμόσκυλ'. Θα στο καπνίσω.

Και ο περίφημος Πρώσσος, περιδεής, απήντησε γονυπετών και σταυροκοπούμενος:

- Δεν φταίω εγώ αφέντημ. Ο Φερδινάνδος φταίει.

Γενικώς ουδείς αιχμάλωτος αφίνει την ευκαιρίαν από του να μη κατηγορήση τους πολιτευομένους της Βουλγαρίας, οίτινες ομολογουμένως, ωδήγησαν αυτοί εις τον όλεθρον και την καταστροφήν την Βουλγαρίαν. Γενικώς εξ άλλου παρατηρείται ότι οι στρατιώται Βούλγαροι, οι ικανοί διά παν ό,τι ανθρωπίνη διανοία δύναται να φαντασθή εις κακουργίαν και ατίμωσιν και όλεθρον και εξόντωσιν προ του Έλληνος στρατιώτου ίστανται ως μετανουούσαι Μαγδαληναί, δι' ουδέν άλλο φροντίζουσαι ειμή διά το σαρκίον.

Η ΧΑΡΑ ΤΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΜΕΝΩΝ

Θα είναι βεβαίως γνωστά τα τερατουργήματα των Βουλγάρων, μη φεισθέντων ουδενός ιερού και οσί-
ου. Αι ατιμώσεις εις τα μέρη οπόθεν διήλθεν η Βουλγαρική ορδή, είναι ίσως μηδέν απέναντι κακουργη-
μάτων άλλων, προ των οποίων θα ωχρία και ο γρανίτης. Φαντάζεσθε τώρα πλέον την χαράν των ελευθε-
ρουμένων. Μουσουλμάνοι και Μουσουλμανίδες, καταφιλούντες τας χείρας των Ελλήνων στρατιωτών, ου-
δέν δε παραλείπουσι προς εκδήλωσιν της ευγνωμοσύνης των. Πολλάκις φθάνουν μέχρι παιδικών και
τρελλών εκ χαράς εκδηλώσεων γέροντες παλιοί. Την ατίμωσιν πλέον διεδέχθη η εξασφάλις παντός ό,τι
ιερόν και όσιον έχει ο πολίτης. Οι Οθωμανοί δοξάζουν τον Αλλάχ! Οι Έλληνες τραυματία θεωρούνται ως
άγιοι υπ' αυτών. Τους περιποιούνται με τρέλλαν εξωφρενικήν, με αφοσίωσιν, με ενδιαφέρον και εις πάντα
ταύτα ενυπάρχει η ευγνωμοσύνη. Χαρά διεδέχθη την λύπην και την κατήφειαν. Μόλις εισήλθεν ο πρώτος
Έλλην αξιωματικός εις τον Λαχανά, την ημικαταστραφείσαν ωραίαν πόλιν, ανηρπάγη υπό των κατοίκων
και εφέρετο επί των χειρών των.

Η ΠΕΔΙΑΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Από τον Λαχανά ολίγω ανατολικώς αρχίζει να εξαπλούται η πεδιάς των Σερρών, η ευφορωτάτη αυτή
πεδιάς, η διαρρεομένη υπό του Στρυμόνος, η παρέχουσα θέαμα εξόχως μαγευτικόν με τα πολλά της χωρία.
Εις το βάθος αι Σέρραι. Α, πότε θα εισέλθωμεν. Λέγεται αύριον. Απέναντι το Παγγαίον με την ποτέ ωραίαν
Νιγηρίταν, το μήλον τούτο της έριδος, την μεταβληθείσαν υπό των κτηνανθρώπων εις σωρόν ερειπίων, εν
αμόρφω μάξη. Οι ατυχείς χωρικοί διηγούμενοι τα δεινά των εις ξένους ανταποκριτάς, έκλαιον ως μικρά
παιδιά. Γέροντες εθεάθησαν καλύπτοντες τα μάτια των διηγούμενοι τας ατιμώσεις των συζύγων των ή θυ-
γατέρων των.

Ο υπεύθυνος σύνταξης του **Εμπρός**, Α. Καλαποθάκης, αφηγήθηκε στη στήλη του ένα τραγελαφικό
περιστατικό λεηλασίας κατά την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής των Σερρών.

ΤΑ ΙΕΡΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΙΕΡΑ!

Οι Βούλγαροι, οι επίσημοι Βούλγαροι των Σερρών είχαν εύρει ωραίον τρόπον διαρπαγής των ξένων
περιουσιών. Παν ό,τι επισκέφθη, παν ό,τι ήγγισε, παν ό,τι εχρησιμοποίησεν ο διάδοχος της Βουλγαρίας
Βόρις κατά την τελευταίαν επίσκεψίν τους εις τας Σέρρας το ανεκήρυττον.... ιερόν.

- Πού το πας το χαλί μου; ηρώτησεν ο σπιτονοικοκύρης της οικίας, εις την οποίαν κατώκησεν ο Βόρις,
ένα Βούλγαρο αξιωματικόν.

- Α! αυτό θα το πάρωμε. Είνε ιερό πράγμα. Επάτησεν ο Βόρις επάνω.

- Πού το πας το κρεββάτι μου; ήρωτησεν άλλον.

- Α! Αυτό θα το πάρωμε. Είνε ιερό πράγμα. Εκοιμήθη ο Βόρις επάνω.

- Πού τα πας τα καθίσματά μου; ηρώτησε τρίτον.

- Α! Αυτά θα τα πάρωμε. Εκάθησεν ο Βόρις επάνω.

- Πού τους πας τους καθρέπταις μου; ερωτά τέταρτον.

- Α! Αυτούς θα τους πάρωμε. Εκυτάχθηκε μέσα ο Βόρις. Είνε ιερά πράγματα.

Τέλος ένα πρωί πέμπτος αξιωματικός παρουσιάσθη εις τον σπιτονοικοκύρη εν ευρισκόμενον εν μέσω
απογυμνωθέντων τοίχων και πατωμάτων εις την οικίαν του. Ο άνθρωπος αφού είδε τα πάντα ν' ανακη-
ρύσσονται ιερά και να αποκομίζονται, δεν ηδύνατο να φαντασθή τι άλλο ειμπορούσαν να του ζητήσουν.

- Ξεύρετε, του είπεν ο Βούλγαρος αξιωματικός. Πρέπει να φύγετε απ' αυτό το σπίτι.

- Γιατί;

- Α! εδώ μέσα εκάθησεν ο Βόρις. Θα το πάρωμεν αυτό το σπίτι, διότι είνε ιερόν.

Και ο άνθρωπος έφυγε με άλλας ιδέας παρ' εκείνας που είχε περί ιερών και ανιέρων πραγμάτων.

Οι **Καιροί** ολοκλήρωσαν το αφιέρωμα στην ιστορία των Σερρών, που είχε ξεκινήσει τρεις μέρες νωρίτερα. Αξίζει να γίνει μνεία στις δυο τελευταίες παραγράφους με στοιχεία από την πρόσφατη ιστορία της πόλης, ενώ εκφραζόταν και η αισιοδοξία ότι «ο φοίνικας των Σερρών» θ' άνθιζε ξανά:

ΣΕΡΡΑΙ ΑΙ ΠΕΡΙΛΑΛΗΤΟΙ ΚΑΙ ΠΟΛΥΣΤΟΝΟΙ

Η ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ ΕΝΔΟΞΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣΤΑΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ

[...] Ο πληθυσμός της από 15ετίας είχαν ανέλθει εις 37.000 εξ ων 23.000 Έλληνες, οι λοιποί Τούρκοι, Βούλγαροι μόνον 22 οικογένεια υπήρχον μέχρι του 1908 χωρίς ν' αυξήση ούτε κατά μίαν μέχρι της ενάρξεως του πρώτου μακαρία τη λήξει πολέμου, έμενον δε όλα εις την νέαν συνοικίαν «Καινούργια». Από ετών είχαν ιδρύσει οι Βούλγαροι και οικοτροφείον με 100-140 οικοτρόφους, όλους εκ των χωρίων περιμαζευμένους. Όταν κατέλαβον την πόλιν εγκαθίδρουν αγελιδών Βουλγάρους εξ άλλων μερών εις αυτήν διά να παρουσιάσουν εγχώριον βουλγαρικόν πληθυσμόν όπως και έκαμαν και διά την Δράμην και την Καβάλλαν. Της πεδιάδος των Σερρών, της «φωλεάς του χρυσού» κατά τους Οθωμανούς, ο μέγιστος και ποικιλώτατος πλούτος εξεικονίσθη άλλοτε λεπτομερώς από των σηλών τούτων, ότε εξετέθησαν και τα αφορώντα τους οικισμούς της πεδιάδος - 200 και πλέον κωμοπόλεις και χωρία μετά των τσιφλικίων, ελληνικά τα πλείστα, τουρκικά και εξαρχικά τα ολιγώτερα - οικισμούς ελληνικωτάτους μέχρι μυελού οστέων. Όπως ήσαν ομοίως ελληνικώτατοι και οι μεταβληθέντες εις Εξαρχικούς, διά λόγους ασχέτους προς την ενδοτέραν αυτών συνείδησιν.

Εις το όνειρον του Μενοικίου, εις την ωραιότητα των Ποροΐων, εις την κυανήν δίνην της θαλάσσης, ανάμεσα από τα απόκρυφα συμπτώματα των μακεδονικών βουνοκυματώσεων παρά το θρυλικόν Κλειδίον, διακυκλούμεναι από τον Στρυμόνα με τους Φιλίππους και την Αμφίπολιν εις τα βάθη της εκτάσεως, με το εκστατικόν Παγγαίον, αιωρούμενον από τον μυθικόν ορίζοντα - εις τα βάθη τοιαύτης πανευμόρφου και πανενδόξου σκηνης εξηπλούντο έως χθες αι αιωνόβιοι Σέρραι. Δευτέραν φοράν η Ουνική χειρ αποσπά από τα σήθη της Μακεδονίας την καρδίαν της. Διότι η μακεδονική καρδιά είναι αι Σέρραι. Αλλά εις τα φλεγόμενα ερείπια θα ανθίση και πάλιν ο φοίνιξ των Σερρών, περικαλλής και πολύβλαστος και θαμβών, θα πλέξη και πάλιν εις τα περιγράμματά του την πορφύραν της Ελληνικής Ιδέας εν Μακεδονία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΣΑΤΑΛΤΖΑΝΟΣ

(ο Έλληνας του Δεμίρ-Ισνάρ που γλίτωσε από τις σφαγές. Βλ. επόμενη σελίδα)

9 ΙΟΥΛΙΟΥ

Η επίσημη έκθεση της κοινοβουλευτικής επιτροπής, που είχε διενεργήσει αυτοψία στο Δεμίρ-Ισσάρ, αποκάλυπτε το μέγεθος των θηριωδιών στην πόλη:

Η Κοινοβουλευτική επιτροπή τηλεγραφεί ημίν εκ Σερρών τα εξής: Η έρευνα εν Δεμίρ-Ισσάρ απεκάλυψεν αφαντάστους κακουργίας, βιαιότητας, διαρπαγάς και ατιμώσεις διαπραχθείσας υπό του Βουλγαρικού στρατού κατά των κατοίκων Ελλήνων και Μουσουλμάνων, ανωτέρας πάσης περιγραφής και επιβεβαιωμένας δι' εκθέσεως προκρίτων αμφοτέρων των στοιχείων.

Την πρωίαν της 25ης Ιουνίου, ενώ άπαντα μεν τα 120 καταστήματα της πόλεως ήσαν κενά κατόπιν λεηλασίας, οι δε κάτοικοι όσοι δεν είχαν καταφύγει εις τα περίχωρα, διετέλουν κλεισμένοι εις τας οικίας των, τα υπόγεια και τας στέγας έντρομοι, κήρυκες μετά τυμπάνων περιελθόντες τας κεντρικάς οδούς εκάλουν πάντας να εξέλθωσι και ανοίξωσι τα καταστήματα, διότι είχαν επέλθει δήθεν ειρήνη. Οι εξερχόμενοι τότε συνελαμβάνοντο και ωδηγούντο εις τα στρατιωτικά καταλύματα ή εις το Διοικητήριον, όπου εφρονεύοντο. Τα γνωσθέντα θύματα της Βουλγαρικής θηριωδίας ανέρχονται εις 104, εξ ων 64 εθανατώθησαν, 5 τραυματισθέντες νοσηλεύονται. 30 δε άτομα, αποτελούντα 7 οικογενείας, εξηφανίσθησαν. Μόνον εις την κεντρικήν οδόν της Ελληνικής συνοικίας, αριθμούσης εν συνόλω 28 οικίας, ων αι δύο Βουλγαρικάί, υπάρχουν εις 23 οικίας 24 θύματα. Συνοπτικώς αναφέρομεν λεπτομερείας τινας: Επτά Βούλγαροι στρατιώται περί την 3ην ώραν μ. μ. συλλαβόντες 13 Έλληνας, εν οίς και τον Γ. Τσαταλτσανόν καπνεργάτην, ωδήγησαν αυτούς εις τον χείμαρρον πλησίον νεοσκαφούς λάκκου, ένθα ανέμενον έτεροι επτά στρατιώται. Συλληφθέντες εκεί ετέθησαν δέσμοι μεταξύ δύο στοίχων λογχοφόρων και ελογχίσθησαν, εσωριάσθησαν δε πλέοντες εις το αίμα των. Αθήγγανοι νεκροθάπται διετάχθησαν να τους θάψουν, σύροντες αυτούς εις τον λάκκον, όπου τους εκάλυψαν με χώμα. Ο Τσαταλτσανός φέρων επτά πληγάς και συνελθών εκ της λιποθυμίας, εξελιπάρησε τον νεκροθάπτην Αθήγγανον να μη καλύψη την κεφαλήν του με χώμα πολύ, υποσχεθείς αμοιβήν. Αποσυρθέντων των στρατιωτών είτα, ο Τσαταλτσανός, αποτινάξας το χώμα, εξήλθε του τάφου και εκρύβη εις γειτονικήν οικίαν, ένθα νοσηλεύεται και διατελεί εις σοβαράν κατάστασιν. Τα τραύματά του είνε δύο εις την κοιλίαν, τρία εις τα νύτα και δύο εις τους μηρούς.

Έτεροι 9 Έλληνες κατέφυγον την ιδίαν ημέραν εις το γειτονικόν Βουλγαρικόν χωρίον Γκιέρμαν. Εις την οικίαν του Βάσε Χατζή, 12 Βούλγαροι, περικυκλώσαντες την οικίαν εκείνην, απηγόρευσαν την έξοδον εις τους εν αυτή, ζητούντες 15 λίρας, ίνα λυτρώσωσιν αυτούς εκ της σφαγής. Κατόπιν γενομένου εράνου μεμετρήθησαν τα χρήματα ταύτα, αλλά μόλις εξήλθον ούτοι της οικίας, στρατιώται συνέλαβον αυτούς, δύο δε αξιωματικοί μετά στρατιωτών τους ωδήγησαν εκτός του χωρίου. Καθ' οδόν εις τούτων, ο Γεώργ. Αριστοτέλης, υιός προκρίτου ιατρού, εμέτρησεν έτερας 15 λίρας εις ένα στρατιώτην, όστις του υπεσχέθη να τον σώσει. Οι λοιποί 8, οδηγούμενοι ανά τετράδας εις δύο λάκκους υπεχρεώθησαν παρ' ενός ανθυπολοχαγού να γονυπετήσουν. Τότε ο ανθυπολοχαγός ούτος, ανασπάσας το ζίφος του, κατέφερεν επανειλημμένους κτυπήματα κατά των κεφαλών και των τραχήλων των. Ο Αριστοτέλης, οδηγηθείς εις παρακειμένην θέσιν, απελύθη παρά του στρατιώτου. Τρεις άλλοι εξ αυτών, οι Ν. Εμμανουήλ, Ηλ. Στοϊμένης και Κωνστ. Δραγάτης, τραυματισθέντες σοβαρώς εσύρθησαν απωτέρω, κρυβέντες, την δ' επομένην μετεφέρθησαν κρυφίως προς νοσηλείαν, εξακολουθούσαν εισέτι.

Εις δεν την ιδίαν οικίαν του χωρίου Γκέρμα είχαν συγκεντρωθή 34 γυναίκες, 8 γραίαι και 4 παρθένοι εκ Δεμίρ Ισσάρ καταφυγούσαι εκεί ίνα εύρωσι σατηρίαν. Έτερος αξιωματικός μετά τριών στρατιωτών ωδήγησε τας 4 παρθένας εις αντικρυνήν οικίαν όπου εβίασαν αυτάς, την δε νύκτα, άλλοι στρατιώται, εκλέξαντες την ωραιότεραν των παρθένων, μετεχειρίσθησαν αυτήν καθ' όλην την νύκτα και την αφήκαν εν τέλει ημιθανή. Εκ των τεσσάρων παρθένων δύο ήσαν αδελφαί, ων η μία 19 ετών και η άλλη 14 ετών.

Η θέα των οικιών, των οδών των καταστημάτων της πόλεως είνε φρικώδης. Οι Βούλγαροι κατέστρεψαν και τα εντελώς ασήμαντα πράγματα. Όλα τα υπόγεια των οικιών τα ώργωσαν κυριολεκτικώς προς ανακάλυψιν θησαυρών. Εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν ευρέθησαν ολόκληρα βαγόνια πλήρη λαφύρων, γυναικείων ενδυμάτων, εφαπλωμάτων, σκευών κλπ εστιβαγμένων παρά των αξιωματικών, όπως αποστα-

λώσιν εις Σόφιαν. Οι Μουσουλμάνοι πρόκριτοι υπέβαλον μακράν έκθεσιν περί των θηριωδιών και ληστειών των διαπραχθεισών υπό των Βουλγάρων κατά του Μουσουλμανικού στοιχείου από της καταλήψεως του Δεμίρ Ισσάρ, περιγράφοντες την βάρβαρον των Βουλγάρων πολιτείαν.

Το Τουρκικόν τέμενος Τσαρί-Ταμισή, όπερ ουδέποτε υπήρξε χριστιανικόν, κατέλαβον οι Βούλγαροι διά της βίας, μεταβαλόντες αυτό εις ναόν των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου. Ήδη η Α.Μ. ο Βασιλεύς διέταξε την απόδοσιν του τεμένους τούτου εις τους Μουσουλμάνους, οίτινες έλαβον γνώσιν της διαταγής ταύτης μετ' ευγνωμοσύνης. Άλλο τουρκικόν τέμενος μετέβαλον οι Βούλγαροι εις καφωδεΐον, εγκαταστήσαντες εν αυτό σκηνάς και παρασκήνια. Οι Βούλγαροι εξέθαψαν τους σκελετούς των Τουρκικών νεκροταφείων και εσχημάτισαν εκ των κρανίων πυραμίδας προς εκφοβισμόν των Μουσουλμάνων. Πάντες οι κάτοικοι διαβεβαιούσι ότι τα κακουργήματα των τελευταίων ημερών διέπραξαν αξιωματικοί και στρατιώται του 12ου και 21ου συντάγματος και νεοσύλλεκτοι Βουλγαρομακεδόνας. Επί κεφαλής των διαπραζάντων τας σφαγάς ήτο ο υπολοχαγός Μποσκάνωφ του 21ου συντάγματος και ο επιλοχίας Αλεξανδρόφ. Εισελθόντες εις την πόλιν προ της εγκαταστάσεως των ελληνικών στρατιωτικών αρχών, εύρομεν τας οδούς ερήμους, τους κατοίκους εγκλείστους και περιτρώμους. Κατόπιν της εμφανίσεως ημών ανεθάρρησαν Έλληνες και Μουσουλμάνοι.

Δεύτερο τηλεγράφημα της επιτροπής απαριθμούσε τα επίσημα βουλγαρικά έγγραφα, που είχαν κατασχεθεί στο Διοικητήριον των Σερρών:

Η Βουλευτική Επιτροπή τηλεγραφεί εκ Σερρών, ότι μεταξύ των εγγράφων των εγκαταλειφθέντων εν τω Διοικητηρίω Σερρών παρά των Βουλγάρων απεκαλύφθησαν συν τοις άλλοις διαταγαί σχετικά προς την σύλληψιν των Μητροπολιτών και των προκρίτων.

1) Διαταγή υπ' αρ. 8,265, από 21 Ιουνίου, δι' ης ο διοικητής των Σερρών Βούλκωφ διέταξε τον Νομάρχην Δράμας να προβή εις την σύλληψιν του Έλληνος Μητροπολίτου και των προκρίτων, ως εξεγερόντων των λαόν, και εις την αποστολήν και εγκάθειρξιν αυτών εις τα ενδότερα της Βουλγαρίας.

2) Διαταγή υπ' αρ. 8,391, από 21 Ιουνίου, διά της οποίας ο αρχηγός του Επιτελείου ταγματάρχης Μουστάκωφ αποστέλλει εις τον διοικητήν Σερρών Βούλκωφ κατάλογον των προκρίτων, ίνα συλλάβη και φυλακίση αυτούς εις τα ενδότερα της Βουλγαρίας. Ο κατάλογος περιλαμβάνει τους εξής. Κωστάκην Νικολάου, Βογιατζήν, Βασίλειον Καραμπέτσον, Αριστ. Οικονομίδην, Μ. Γκαλαμπάν και Α. Τράικον, πάντας εκ της περιφερείας Ζηλιαχόβης. Έτι δεν τον ιερέα Πέτρον Γιαννάκην εκ Δράμας, Παπανικολάου εκ Μπαρρακλή, Νι. Πέικο εκ Δοϊράνης, Γ. Παρασκευάν εξ Εγγίδερε, Χρ. Γεωργίου εκ Καρλίκοβας και Σωτ. Γεωργίου.

3) Διαταγή του Βούλκωφ, υπ' αρθ. 8.390, της 21 Ιουνίου, παραγγέλοντος εις τον νομάρχην Στραωνίτσης να προβή εις την εγκάθειρξιν του Μητροπολίτου Στραωνίτσης εις μοναστήριόν τι εν τω εσωτερικώ της Βουλγαρίας.

4) Υπ' αριθ. 8.256 της 21 Ιουνίου ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ προς τον στρατιωτικόν διοικητήν Σερρών, δι' ου συνιστάται, όπως προ της εγκαθείρξεως των Μητροπολιτών και προκρίτων παραπεμφθώσιν ούτοι εις το Στρατοδικεΐον προς δικαιολογίαν της συλλήψεως.

5) Το πρωτότυπον του υπ' αρ. 8,263 της 21 Ιουνίου, τηλεγραφήματος, δι' ου ο στρατιωτικός Διοικητής Σερρών πληροφορεί τον Αρχιστράτηγον ότι προέβη εις την σύλληψιν και αποστολήν προς εγκάθειρξιν των Επισκόπων Πολυανής (Δοϊράνης) και Μυρέων (Καβάλλας).

Ο Πολυανής επρόκειτο να στολή, κατά το έγγραφον εις Ετροπόλε της Βουλγαρίας, κείμενον βορειοανατολικός της Σόφιας.

Ένα τρίτο τηλεγράφημα περιέγραφε λεπτομερώς το συλλαλητήριον διαμαρτυρίας των Σερραίων:

Την παρελθούσαν Παρασκευήν, ώραν 4 μ. μ., εν τω περιβόλω του Διοικητηρίου Σερρών και περί τας πέριξ οδούς συνεκροτήθη μέγα συλλαλητήριον Σερραίων, εντονότατα διαμαρτυρηθέντων διά τας Βουλγαρικές θηριωδίας και την καταστροφήν των Σερρών. Ωμίλησαν Ελληνιστί ο κ. Μέλπος, Τουρκιστί ο Μολά

Χατζή, Γαλλιστί ο Αβραάμ Εσκινάζ, πολλάκις διακοπείς υπό χειροκροτημάτων, Εβραϊστί ο Ιάκωβος Σκινάζ, Ελληνιστί ο κ. Μαρκαντζής, διεκτραγωδήσαντες πάντες ζωηρότατα τας βιαιότητες των Βουλγαρικών αρχών επί οκτάμηνον και τας θηριωδίας του Βουλγαρικού στρατού, σφάζοντος και καίοντος εν τη εσπευσμένη φυγή του, και επικαλεσθέντες την αντίληψιν της Ευρώπης, καταγγείλαντες δε τους Βουλγάρους ως αναξίους να είνε μέλη της Ευρωπαϊκής οικογενείας.

Ωσαύτως προσέθηκαν, ότι η δικαιοσύνη και αδελφότης παρά τοις Βουλγάροις ισοδυναμεί προς ληστείας, φόνους και δηώσεις. Πολίται ανεξαρτήτως φυλής και θρησκευματος έκλαιον εκ συγκινήσεως και κατηγορησθέντες επεκρότησαν τους λόγους των ρητόρων. Οι ρήτορες εξέφρασαν την ευγνωμοσύνην της πόλεως επί τη απελευθερώσει της από του Βουλγαρικού ζυγού υπό τα παταγώδη χειροκροτήματα του πλήθους. Ζητωκραυγαί ζωηρόταται υπέρ του στρατηλάτου Βασιλέως, του νικηφόρου στρατού, του Έθνους και της μεγάλης Ελλάδος εκάλυψαν τους λόγους των ρητόρων.

Ο Δ. Γκίνης, διευθυντής της Αθηναϊκής Τράπεζας, ανέγνωσε το ακόλουθο ψήφισμα διαμαρτυρίας:

«Έλληνες, Μουσουλμάνοι και Ισραηλίται Σερρών και περιχώρων πανδήμως συνελθόντες σήμερον ψηφίζομεν τα εξής:

Διαμαρτυρόμεθα εν ονόματι της ανθρωπότητος και του πολιτισμού διά τας υπό του Βουλγαρικού στρατού διαπραχθείσας θηριωδίας κατά αθώων πολιτών και γυναικοπαίδων και διά τας πυρποληθείσας παρ' αυτών πόλεις και χωρία και διά τον μαρτυρικών θάνατον ανωτάτων της θρησκείας λειτουργών.

Εκφράζομεν τον αποτροπιασμόν ημών διά το Βουλγαρικόν Κράτος, ανάξιον να αποτελή μέλος της Ευρωπαϊκής οικογενείας.

Επικαλούμεθα την σύντονον προσοχήν ολοκλήρου του πεπολιτισμένου κόσμου επί των διαπραχθεισών ανηκούστων ωμοτήτων και θηριωδιών εις βάρος χριστιανικού και Μουσουλμανικού κόσμου και εξαιτούμεθα την ταχείαν αποστολήν διεθνούς επιτροπής προς διαπίστωσιν των διαπραχθέντων κακουργημάτων.

Αναθέτομεν εις επιτροπήν, αποτελουμένην εκ των κ.κ. Δ. Γκίνη, Αδήλ βέη, Χ. Θαρκίλ, Δ. Γιουλαχίδη, Μετζή εφένδη, Δ. Γκρατζίδη, Φερήτ βέη, Φορίκη, Περδικάρη, Ν. Νίκολσον και Φεράντζη, την διαβίβασιν του παρόντος ψηφίσματος εις την Α.Μ. τον Βασιλέα, εις την Βασιλικήν Κυβέρνησιν και προς άπαντας τους πεπολιτισμένους λαούς».

Η **Πατρίς** επισήμανε την όχι τυχαία «παράλειψη» των Σερραίων να απευθυνθούν στα ισχυρά κράτη της εποχής καυτηριάζοντας την απαθή στάση τους απέναντι στην ανθρωπιστική τραγωδία.

Η ΦΩΝΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΑΙΩΝ

Όσοι απέμειναν εκ των κατοίκων των Σερρών, επιπλεύσαντες εις το πέλαγος του μαύρου αφανισμού της ωραιάς των πόλεως, συνελθόντες μόλις τώρα από την αναισθητικήν αφασίαν, εις την οποίαν ο τρόμος και η ημιπαραφροσύνη τους είχε ρίψει, εμαζεύθησαν προχθές εις την καπνίζουσαν έτι πλατείαν της πόλεως των και εκεί τριγυρισμένοι από τα μαύρα ερείπια των σπιτιών των και την τέφραν των απανθρακωθέντων οικείων των, Έλληνες, Ισραηλίται και Μουσουλμάνοι μαζί, έβγαλαν την πρώτην φωνήν θλιβεράς διαμαρτυρίας και απηύθυναν την πρώτην λυγμώδη έκκλησιν προς την πεπολιτισμένην ανθρωπότητα.

Εκείνο, το οποίον ιδιαίτέρως έχει τις να παρατηρήση μέσα εις τας γραμμάς του μοναδικού εις θλίψιν και απελπισίαν ψηφίσματος του συλλαλητηρίου των περισωθέντων Σερραίων, είνε η παράλειψις ρητής εκκλήσεως προς τας Κυβερνήσεις των Μ. Δυνάμεων. Η παράλειψις αύτη έγινε τάχα εκ προθέσεως; Όχι βέβαια. Αλλά την υπηγόρευσε η συνείδησις λεληθότως. Την υπηγόρευσε η συνείδησις ενός λαού κρεουργηθέντος, προ των θρήνων και των πληγών του οποίου οι ισχυροί έβυσαν τα ότα και έκλεισαν τους οφθαλμούς. Την υπηγόρευσε η συνείδησις ότι είνε ματαία πάσα επίκλησις προς αυτούς, οι οποίοι εις τα 1815 διά του Κογκρέσσου της Βιέννης κατήργουν το εμπόριον των μαύρων διά να ζητήσουν εις τα 1913 να θεσπίσουν του εμπόριον των λευκών. Η μήπως έχει αντίρρησιν η αγία Ρωσία η ζητούσα να δοθή η Καβάλλα εις την Βουλγαρίαν και η αδελφή Ιταλία η ζητούσα να παραδοθή η βορεία Ηπειρος εις τας ορδάς του Ισά Μπολετινάζ;

Το **Σκριπ** θυμήθηκε την πρώτη καταστροφή των Σερρών από τους Βούλγαρους στις αρχές του 13ου αιώνα κάνοντας αναπόφευκτες ιστορικές συγκρίσεις.

ΜΕΤΑ 700 ΧΡΟΝΙΑ

Ότι οι Βούλγαροι συνεχίζουν την εθνικήν ιστορίαν των εκτός των άλλων αποδείξεων παρέχεται και η πρόσφατος της καταστροφής των Σερρών.

Δεν είχε η πρώτη φορά κατά την οποίαν η ωραία πόλις των Σερρών γίνεται παρανάλωμα του πυρός από τους αγρίους Βουλγάρους.

Προ 700 ετών, το 1206, ο αρχηγός της φυλής αυτής, Ιωαννίτσης, παρασπονδήσας προς τους Έλληνες μεθ' ων εδέχθη να συμπράξῃ διά να εκδιώξουν τους Ενετούς, κατέλαβε τα μέρη εκείνα και κατέκαψε την πόλιν των Σερρών.

Ο σύγχρονος ιστορικός: «Τας Σέρρας - λέγει - μεγίστην πόλιν εις ερείπια μετέβαλε. Κατεκρήμνισε και τα τείχη. Δεν έμεινε δε παρά η επί του υψώματος ακρόπολις».

Ακριβώς ό,τι έγινε και σήμερα. Από την ωραία πόλιν των Σερρών δεν υπέμεινε τίποτε. Η ιστορία ατεγράφη επακριβώς διά να βεβαιωθή ότι οι Βούλγαροι, οι αυτοί ήσαν πάντοτε οι άγριοι και βάρβαροι του Μεσαίωνου σφαγείς και καταστροφείς.

Στο **Σκριπ** δημοσιεύτηκε επίσης το δεύτερο μέρος της συναρπαστικής αφήγησης της ιστορίας της Καπετάνισσας Σοφίας: πώς ξεπροβόδισε το σύζυγό της ως σύγχρονη Σπαρτιάτισσα, αλλά και μαρτυρίες από θηριωδίες σε βάρος γυναικών τουρκικής καταγωγής.

Η ΗΡΩΙΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΙΣΣΑ ΣΟΦΙΑ...

Η αληθινή ηρωίς καπετάνισσα των Σερρών, Σοφία Χατζηπαναγή εξακολουθεί την παραστατικωτάτην αφήγησιν της καταστροφής των Σερρών. Η αφήγησις αυτής της ηρωικής Ελληνίδος αποτελεί την πιστοτέραν εκτύλιξιν των γεγονότων, τα οποία είδε με τα μάτια της η Ελληνοπούλα αυτή, η οποία επολέμησε τόσον αποτελεσματικά, τόσον ηρωικά.

- Η ψυχή μου ξέρει πώς πέρασα δεκαπέντε χρόνια, λέγει η καπετάνισσα. Από της εποχής των κομιτάτων εργάζετο εθνικώς κατά των Βουλγάρων και κατεδιώκετο και εφυλακίζετο, αλλά δεν υπετάσσετο.

Ατίθασσος, ηρωική αψηφούσε τον θάνατον, επερίμενε να εκδικήση τον θάνατον του ανδρός της, ο οποίος εις τα μέρη εκείνα έδρα κατά την εποχήν εκείνην, όπως ο Παύλος Μελάς εις την περιφέρειαν της Σιάτιστας.

ΛΟΓΙΑ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΔΟΣ

Εις τον άνδρα της, τότε αναλαμβάνοντα την αρχηγίαν σώματος, είχεν ειπή.

- Να πας στο καλό. Κύτταξε να μη σας πιάσουν. Αν έλθης αιχμάλωτος θα σε σκοτώσω. Είμαι άξια να σε κρωτήσω. Και επολέμησεν ηρωικώς. Τον βρήκαμε με τ' άντερα έξω και τον παραχόσαμε μ' αυτό το κορίτσι μου, λέγει η καπετάνισσα -χωρίς να το ζήτη κανένας.

«Την άλλην ημέραν ήτο τ' όνομά του και εγώ κερνούσα στο σπίτι μου. Πέρασαν χρόνια και μ' ερωτούσαν, «έχεις από τον καπετάνιο γράμμα». «Έχω, πώς δεν έχω». Μόνο στο Σύνταγμα το καταλάβανε. Και εγώ ορκίσθηκα να τον εκδικήσω.

Έκτοτε ανεμίχθη εις τα Κομιτάτα. Ήλθεν εις τας Αθήνας, διέθεσε χρήματα, διώριζε καπεταναίους από τα παλληκάρια του ανδρός της.

- Θα σε σκοτώσουν, μου λεγαν, καπετάνισσα. Δεν με μέλει, έλεγα. Θα ονομάζεται το όνομά μου με το κορίτσι μου. Εγώ θα εργάζομαι τα Ελληνικά.

ΠΩΣ ΕΚΛΕΦΤΑΝ Κ' ΕΣΚΟΤΩΝΑΝ

Αυτή είχε η καπετάνισσα Σοφία, η οποία μας συνεχίζει την αφήγησίν της διά τας φρικαλεότητες των Βουλγάρων.

- Χίλιους αραμπάδες κλέφτανε μέρα-νύχτα. Ως και της λεκάνες που νιβόμαστε επήραν. Πρώτα τα κουβάλησαν και ύστερα τσακίστηκαν κ' έφηναν. Πώς σας έλεγα -εξακολουθεί η καπετάνισσα- κορμιά σωρό στο δρόμο. Άλλοι εκαίγονταν στα σπίτια. Ο δρόμος ήτο γεμάτος από τα θύματα των Βουλγάρων. Άνδρες, γυναίκες, παιδιά, Έλληνες και Τούρκοι. Οι Εβραίοι δεν έπαθαν, διότι τάχαν καλά με τους Βουλγάρους⁵¹. 17 εκκλησίες έκαμαν. Όλα τα μεγάλα σπίτια εγινήκαν στάχτη. Τα πλούσια τα σπίτια, τα καλλίτερα. Όσο έμειναν, δεν μπορούν να βοηθήσουν τ' άλλα τα πτωχά.

ΤΑ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΧΑΝΟΥΜΙΣΣΩΝ

Η Καπετάνισσα Σοφία διηγείται ανατριχιαστικά διά τα βουλγαρικά όργανα. Όσοι γυναίκες δεν κατόρθωσαν να ξεφύγουν, υπέστησαν την ατίμωσιν. Πολλά απέθανον ως εκ τούτου.

- Η Τούρκισσες από την προσβολή πέθαιναν, λέγει.

Σ' ένα Τουρκικό σπίτι, αφού τους διαφεύγουν η νέες γυναίκες, τα τέρατα επετέθησαν μιας γρηάς για εκδίκησιν.

- 65 χρονών γρηά - παιδί μου - πολλοί στρατιώται της έκαμαν μασκαραλήκι και πέθανε. Από 15 χρονών κορίτσι δεν άφησαν... Τι έπαθαν η δυστυχιμένες η Τούρκισσες, εξακολουθεί η καπετάνισσα και αφηγείται τοιαύτα φρικιαστικά γεγονότα, πώς εύρον οικτρών θάνατον Τούρκισσες, καθ' ων επετίθεντο οι Αρκαυδιαραίοι καθ' ομάδας εις νύκτας και ημέρας συνεχώς έως ου τα θύματα αυτά εύρισκον τον θάνατον.

- Τι να σας πρωτοειπώ με τα σκυλλιά. Μονάχα αυτά έκαμαν. Μη δε του μπέη το χαρέμι δεν το πήρεν ο Βούλγαρος Δεσπότης στη Σόφια...

Η **Νέα Ημέρα** αναδημοσίευσε ακόμη ένα απόσπασμα από την ανταπόκριση του Ιταλού δημοσιογράφου Μαγκρίνι στην εφημερίδα **Secolo** αντικρούοντας τις επίσημες βουλγαρικές ανακοινώσεις.

ΤΑ ΚΑΙΠΝΙΖΟΝΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ Η ΕΒΔΟΜΑΣ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ ΕΙΣ ΣΕΡΡΑΣ

Οι αυθάδεις βουλγαρικές διαμεύσεις, οι οποίες προσπαθούν ν' αναρέσουν τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στις Σέρρες, τα οποία μπορούν να συγκριθούν μόνο με τις πιο τερατώδεις βαρβαρικές εισβολές, μας επαναφέρουν δε στην εποχή τρομοκρατίας, την οποία από χιλίων και πλέον ετών θεωρούσαμε ότι εξέλιπε τελείως, οι αυθάδεις, επαναλαμβάνα, βουλγαρικές διαμεύσεις θα μπορούσαν να συντελέσουν ίσως στο να φανούν υπερβολικά τα ελληνικά ανακοινωθέντα. Η ευρωπαϊκή, όμως, κοινή γνώμη αγνοεί ότι στα προξενεία της Θεσσαλονίκης υπάρχει, τηρούμενος μυστικά από τις Μ. Δυνάμεις, ολόκληρος όγκος εγγράφων, όπου με κάθε λεπτομέρεια φαίνονται οι σφαγές, τις οποίες διέπραξαν οι Βούλγαροι στρατιώτες στη Μακεδονία και στη Θράκη. Είμαι σε θέση να δηλώσω ότι επί τη βάσει εξετάσεων, τις οποίες ενήργησα αυτοπροσώπως, ότι πάνω από 200 χιλιάδες άοπλοι μουσουλμάνοι, γυναίκες, παιδιά, γέροντες, δολοφονήθηκαν από τους Βουλγάρους κατά τους πρώτους μήνες του Βαλκανικού πολέμου.

Η Ευρώπη μέχρι τώρα θα μπορούσε ίσως ν' αμφιβάλλει, δεν επιτρέπεται όμως αμφιβολία σήμερα, οπότε δύο πρόξενοι Μ. Δυνάμεων βεβαιώνουν ότι οι αφηγήσεις των ελληνικών ανακοινωθέντων είναι κατά πολύ κατώτερες της πραγματικότητας.

Τις εντυπώσεις του από το στρατηγείο και από την ευρύτερη περιοχή του Χατζή-Μπεκλίκ (Βυρώνεια), του «ασήμαντου» αυτού τόπου που τ' όνομά του έφτασε στην άλλη άκρη του κόσμου, αλλά και μικρές ιστορίες από την καθημερινότητα των στρατιωτών που βρίσκονταν εκεί, περιέγραφε ο Γεώργιος Τσοκόπουλος στην πρώτη σελίδα της εφημερίδας **Καιροί**.

51 Η Καπετάνισσα Σοφία δεν έχει δίκιο. Άλλωστε, η αυτοψία της κοινοβουλευτικής επιτροπής απέδειξε ότι σημαντικές ήταν οι ζημιές που είχαν υποστεί και τα περισσότερα σπίτια της ισραηλιτικής συνοικίας των Σερρών.

ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΝ ΜΙΑ ΠΟΛΙΣ ΠΟΥ ΦΥΤΡΩΝΕΙ Ο ΔΙΕΥΘΥΝΩΝ ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ

Στρατηγείον σημαίνει μία μικρά πόλις που φυτρώνει από το έδαφος έξαφνα εις ολιγώτερον χρόνον αφ' όσον χρειάζεται να φυτρώση ένα δένδρον από την παλάμην ενός θαυματοποιού φακίρη των Ινδιών.

Εις ένα σημείον του χάρτου των στρατιωτικών επιχειρήσεων χρειάζεται να στηθή το Στρατηγείον διά να διευθίνη από εκεί την κίνησιν των στρατευμάτων. Εις το σημείον αυτό υπάρχει ένα χάνι, όπως εις το χάνι του Χατζηγώγου εις το Σαραντάπορον, μία έπαυλις Τοψίν, ένας σιδηροδρομικός σταθμός όπως εις το Γιδά. Κάποτε δεν υπάρχει τίποτε, διότι δεν είνε και καμμία ανάγκη να υπάρχη. Αλλ' ό,τι υπάρχει άδοξον, ασήμαντον, αφανές και χαμένον, γίνεται ένδοξον. Το χάνι του Χατζηγώγου το οποίον εδέχετο καταφεύγοντας εκεί διά να ξεκουρασθούν, τώρα δείχεται εις τον διαβάτην με σεβασμόν.

- Από δω ο Διάδοχος Κωνσταντίνος διήθυνε την μάχην του Σαρανταπόρου.

Και τώρα λοιπόν που ο Ελληνικός στρατός εξακολουθεί ακράτητος την πορείαν του προς βορράν, το Στρατηγείον διαρκώς προχωρούν και μετακινούμενον το συνέλαβα επί τέλους εις το Χατζή-Μπεκλίκ. Τι ήτο αυτό το Χατζή-Μπεκλίκ πριν; Τίποτε. Τι είνε τώρα; Ό,τι είνε δυνατόν να επιθυμήση μία θέσις. Αμερικανός συνάδελφος μου έλεγε ότι μέχρι της περασμένης Παρασκευής όπου έμεινεν εκεί το Στρατηγείον, το Χατζή-Μπεκλίκ του είχε στοιχίση σχεδόν δέκα λίρες διά να τηλεγραφηται το όνομά του μόνον.

Μία κοιπή του δρόμου της Δοϊράνης, το Τοτσουλού, χωριουδάκι τουρκικόν διαρπαγέν από τους Βουλγάρους, μία διπλή παράταξις βάπτων και καλάμων, έπειτα μία διπλή παράταξις πλατάνων και ακακιών, και τέλος ιδού το Χατζή-Μπεκλίκ.

Ήτον απλουστάτα ένας σιδηροδρομικός σταθμός της γραμμής Δοϊράνης - Δεμίρ Ισσάρ. Αποτελείτο από ένα οίκημα σταθμού με δύο δωμάτια επάνω, γραφείον και τηλεγραφείον κάτω, ένα υπόστεγον και μίαν αποθήκην. Εις το υπόστεγον κοιμώντο οι Τούρκοι χωρικοί που κατέβαιναν να πάρουν τον σιδηροδρόμον.

Εις το κάτω γραφείον κοιμάτο ο τηλεγραφετής. Εις το επάνω δωμάτιον κοιμάτο ο σταθμάρχης. Εις την μεγάλην αποθήκην εδέοντο τα γαϊδουράκια των χωρικών. Κάτω από τους πλατάνους εδέοντο τα κάρα. Εις ένα στύλον που στέκεται εκεί, απορών ως θαυμαστικόν εδένετο.. ίσως ο επιβάτης που δεν είχε να πληρώση το εισιτήριόν του. Ένας ταβλάς σόζεται ακόμη πίσω από την αποθήκην. Θα έτρωγαν σταυροπόδι οι Τούρκοι.

Τώρα εις το υπόστεγον κοιμώνται οι υπαξιωματικοί με τον κ. Μιλ. Νεγρεπόντην επί κεφαλής. Εις το γραφείον του τηλεγραφητού αναπαύεται κάποτε ο επιτελάρχης κ. Δούσμανης. Εις την μεγάλην αποθήκην στέκονται σχεδόν σελωμένα και έτοιμα μόλις χρειασθούν δύο θαυμάσια βασιλικά άλογα. Κάτω από τα πλατάνια είνε παρατεταγμένα είκοσι αυτοκίνητα, μεταξύ των οποίων ένα Ντιόν-Μπουτόν, του οποίου τα νίκελ αστράφτουν εις τον ήλιον. Εις τον στύλον που εδέοντο οι δύστροποι επιβάται κυματίζει ένα υπερήφανον σήμα. Εις το δωμάτιον του σταθμάρχου κοιμάται ο Βασιλεύς. Οι άλλοι πρίγκηπες κοιμώνται μέσα εις τα βαγόνια. Ο πρίγκηψ Ανδρέας περνών απ' εμπρός μου μου δείχνει ένα βαγόνι και μου λέγει:

- Δεκαπέντε μέρες κοιμούμαι εκεί μέσα. Και κάνει μια ζέστη! Άναψα!...

Μετά ταύτα, ομολογήσατε ω άνθρωποι, ότι υπάρχουν και τόποι ασήμαντοι, οι οποίοι γεννώνται υπό καλόν αστέρα και έχουν την τύχην των.

Γύρω από αυτόν τον πυρήνα, υπάρχουν σκηναί διά τους αξιωματικούς, σκηναί δι' ένα λόχον, σκοποί, κάρρα, εφοδιοπομπαί, άλογα, τηλεγραφοί, κασσόνια πυρομαχικών χρησιμοποιούμενα ως καθίσματα και κασσόνια μεταβλημένα εις κρεβάτια, και κασσόνια υποκρινόμενα το τραπέζι.

Ιδού μία πόλις ολόκληρος, θορυβώδης, αεικίνητος, ενεργητική, σκεπτομένη, εργαζομένη, εύθυμος, ευχαριστημένη, ενθουσιώδης, κάποτε τραγουδούσα.

Ας ρίψωμεν ένα βλέμμα εις αυτήν την μικράν πόλιν ενώ το φεγγάρι ανεβαίνει αργά αργά και προσπαθεί με την συνειθισμένην του αδιακρισίαν να παραμερίση τα πλατάνια και να ιδή τι γίνεται εκεί.

Εις το κιγκλίδωμα του σταθμού τέσσαρες σκοποί εις στάσιν προσοχής, φυλάττουν εις τέσσαρας γωνίας. Εκεί εργάζεται το Επιτελείον.

Εις το υπόστεγον οι υπαξιωματικοί γραφείς, αντιγράφουν την διαταγήν της επομένης. Ο ένας έχει και το εμπιστευτικόν λεξικόν. Ο κ. Νεγρεπόντης επιθεωρεί διά τελευταίαν φοράν πριν κοιμηθή τα αυτοκίνητα.

Ένας γραφεύς κομψός νέος των Δαρδανελλίων επιθεωρεί το υποκάμισόν του. Πού και πού συμβαίνει να εύρη κάτι.

Εις τας σκηνάς και απ' έξω από τας σκηνάς οι αξιωματικοί τρώγουν το βραδυνόν των γεύμα. Ένα κερύ εμπηχθέν επάνω εις ένα μπουκάλι, φωτίζει εις το πλάι μου τρεις γνωστάς φυσιολογίας. Τον κ. Φραντζήν, τον κ. Κοντόσταυλον και τον ατυχή Ι. Καλλέργην. Τρώγουν και οι τρεις με όρεξιν και συζητούν. Αυτό το γεύμα εις το οποίον υπό το αμυδρόν φως έβλεπα την στεγνωμένην μορφήν του Καλλέργη, ήτον και το τελευταίον γεύμα του ατυχούς αξιωματικού. Την άλλην ημέραν απέθανε.

Εις μίαν σκηνήν γίνεται αένας κίνησις. Είνε η σκηνή του λοχαγού κ. Τσερούλη, αρχηγού της υπηρεσίας των μετόπισθεν. Αυτή είνε η αίθουσα της υποδοχής του μικρού στρατοπέδου. Οι δημοσιογράφοι εκεί θα φιλοξενηθούν, εκεί θα τους παρασχεθή η δυνατή περιποίησης. Αν αισθανθούν ότι έπειτα από το εξαντλητικόν σιδηροδρομικόν ταξείδι δεν είνε στα καλά των - όπως συνέβη εις τον υποφαινόμενον - ένα φορείον τραυματίου τους δέχεται εις ανάπαυσιν. Και έρχεται και ο καφές. Ευδαιμονία! Δεν λείπει τίποτε.

Και τέλος ας ριζώμεν μια ματιά εις το Επιτελείον ενώ εργάζεται. Θα ήτο προδοσία, αν δεν ήτο απλώς αδιακρισία δημοσιογραφική. Εν τούτοις πρέπει και τούτο να γίνη.

Κάτω από τον πυκνόφυλλον και υψηλόκορμον πλάτανον έχει τοποθετηθή ένα τραπέζι. Γύρω από το τραπέζι αυτό σκεπασμένον με χάρτας και με έγγραφα και με χαρτιά, και φωτιζόμενον από μίαν λάμπαν, εργάζεται ο κ. Δούσμανης, ο κ. Μεταξάς, ο κ. Στρατηγός, ο κ. Πάλλης.

Έξαφνα φθάνει ο συρμός από την γέφυραν του Δεμίρ Ισσάρ. Φέρει τον Βασιλέα και τους πρίγκηπας. Η γέφυρα αυτή ετινάχθη κατά ένα τόξον από τους υποχωρούντας Βουλγάρους και την επισκευάζει εσπευσμένως το μηχανικόν. Ο Βασιλεύς αεικίνητος και ανυπόμονος, επήγε εκεί από τας τρεις το απόγευμα και έμεινε μαζί με τους στρατιώτας εμψυχώνων, ενθαρρύνων, παρορμών, μέσα εις την αφόρητον λαύραν της Μακεδονικής πεδιάδος, λαύραν την οποίαν δεν ημπορεί κανείς να την φαντασθή αν δεν την αισθανθή να τον τσουρουφλίζει.

Και μόνον όταν η εργασία διεκόπη ένεκα του σκότους ο Βασιλεύς επιστρέφει εις το Στρατηγείον. Οι αξιωματικοί σηκώνονται ως να τους ετίναζε ελατήριον. Μία κίνησις κυματισμού γίνεται εις το μικρόν στρατόπεδον. Ο Βασιλεύς προχωρεί καλόβολος, αγαθός, ευχαριστημένος, κτυπών με το μαστίγιον της μπόττες του, με χαράν παιδικήν.

Ένα κάθισμα του προσφέρεται και ένας φάκελλος του παραδίδεται. Ο Βασιλεύς βυθίζεται εις το κάθισμα και εις το διάβασμα. Από καιρού εις καιρόν σκύβει εις τον χάρτην, εξετάζει, κάτι λέγει, διατάσσει να κρατηθή μία σημείωσις, εξακριβώνει τα σημεία του ορίζοντος, απλώνει το χέρι του.

- Α, ώστε από κει.. Καλά! Ωραία!...

Και εξακολουθεί το διάβασμα.

Όρα 2 μετά τα μεσάνυκτα. Αδυνατών να κλείσω μάτι περιπλανώμαι ανάμεσα στις σκηνάς. Αξιωματικοί και οπλίται κοιμώνται. Περνά η περίπολος που θ' αντικαταστήση τους σκοπούς. Το φεγγάρι εβαρύνθη να ερευνά και πηγαίνει πίσω από ένα λόφον.

Εις το τραπέζι ο Βασιλεύς εργάζεται. Ο εγκέφαλος που κινεί εκατόν είκοσι χιλιάδες ανθρώπους δουλεύει πάντοτε εις την ησυχίαν της νυκτός.

- Αποκαλυφθήτε! Εδώ φιλοτεχνούνται αι νίκαι.

10 ΙΟΥΛΙΟΥ

Οι εφημερίδες δημοσίευσαν την έκθεση που είχε συντάξει η επιτροπή της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, στην οποία περιγράφονταν οι ζημιές των Ισραηλιτών Σερραίων.

«Είμεθα υπό το κράτος των λυπηρών εντυπώσεων, τας οποίας απεκομίσαμεν διά μέσου των ερειπίων της πόλεως των Σερρών, η οποία μέχρις της χθες ακόμη ήνθει. Αι Σέρραι, πόλις ως ἔγγιστα 30.000 κατοίκων, εκ των οποίων 16.000 Ἕλληνες, 12.000 Μουσουλμάνοι και 1400 Ισραηλίται, ἦτο χθες ακόμη, παρά τον καταστρεπτικόν Βαλκανικόν πόλεμον, πλήρης ζωῆς. Η βανδαλική χειρ επέπεσεν ἐπ' αὐτῆς και την ενεργητικὴν κίνησιν του εμπορίου διαδέχθη η σιγή του τάφου.

Επί 6.000 οικιών, αι οποίαι απετέλουσαν τας Σέρρας, αι 4.000 οικίαι, αι καλλίτεραι ἐξ αὐτῶν, παρεδόθησαν εἰς το πυρ. Πλέον των χιλίων καταστημάτων εληλατήθησαν και κατόπιν επυρπολήθησαν.

Η καταστροφή εἶνε αφάνταστος. Πάντες οι κάτοικοι, ἀνευ διακρίσεως, ἔπαθον. Περισσότεροι του ημίσεως πληθυσμοῦ ευρίσκειται ἀνευ στέγης, ἀνευ ἄρτου. Επὶ 200 Ισραηλιτικῶν οικογενειῶν αι 131 ἀπώλεσαν τα ἐπιπλά των, τα εμπορεύματά των και την περιουσίαν των. Ἐκατὸν δώδεκα οικογένειαι εἶδον τα εμπορεύματά των καταστρεφόμενα. Τριάκοντα δύο ἐπίσης εἶδον τα καταστήματά των καταστρεφόμενα. Αι γενόμενα ζημίαι εἰς τον Ισραηλιτικόν πληθυσμόν ἀνέρχονται εἰς 43 χιλιάδας Τουρκικῆς λίρας.

Η Κοινότης ἔχασε την συναγωγὴν της, το σχολεῖον, διά την κατασκευὴν του οποιου ἔδαπάνησε 50.000 φράγκα και δύο οικίας, ὡν τα εισοδήματα ἐκάλυπτον το ἔλλειμμα του προϋπολογισμοῦ του σχολεῖου.

Πρέπει να υπολογισθῶν ἐξ ἄλλου αι ἀπώλειαι αι οποίαι προέρχονται ἀπὸ τους εμπορευομένους μετὰ των Ισραηλιτῶν, οι οποίοι εἶδον τας οικίας των και τα καταστήματά των καταστρεφόμενα. Αἱ ἔμμεσοι αὐταί ζημίαι δεν δύνανται προς το παρὸν να εκτιμηθῶσι. Κατὰ την εἰς τας Σέρρας ἐπίσκεψίν μας συνωμίλησαμεν μετὰ του ταγματάρχου Μαζαράκη, φρουράρχου της πόλεως, τον οποιόν ηυχαριστήσαμεν διά την προθυμίαν, την οποίαν ἐπέδειξε προς τους ομοθρήσκους μας.

Ο κ. Μαζαράκης διαπνέεται ὑπὸ των ευγενεστέρων αισθημάτων, ἐπειδὴ ὁμως εἶνε υποχρεωμένος ὡπως το ταχύτερον συναντήσῃ το σώμα του, κατήρτισεν εκ των κατοίκων της πόλεως, ἀδιακρίτως φυλῆς και θρησκευματος, διαφόρους επιτροπάς, ἀναλαβούσας να φέρουν εἰς πέρας το ἔργον των βοηθημάτων και της εξυγιάνσεως της πόλεως».

Τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου, που δημοσίευσαν εφημερίδες ὡπως οι **Αθήναι** και **Νέα Ημέρα**, περιέγραφε θηριωδίες στα χωριά της περιοχῆς.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 9 Ιουλίου (Α.Π.).- Αἱ ληφθεῖσαι εκ Σερρών πληροφορίαι βεβαιοῦν, ὅτι ο στρατηγὸς Ἰβάνωφ, θέλων να καθησυχάσῃ τα Βουλγαρικὰ στρατεύματα, ἀτίνα εστασίασαν προ του πολέμου, τοῖς εἶχεν υποσχεθῆ πλούσια λάφυρα μετὰ την ἄλωσιν της Θεσσαλονίκης.

Εἰς το χωρίον Σαρμουσακλή⁵² οι Βούλγαροι ἐφόνευσαν 6 χωρικούς, ἀφού ἐλήστευσαν τας οικίας των. Ο διευθυντῆς της Βουλγαρικῆς αστυνομίας Σερρών ἔλαβεν 800 λίρας, ο υπασπιστῆς τούτου και οι κατώτεροι αξιωματικοὶ διάφορα ποσά. Οι κάτοικοι της Δοβίτσας⁵³ εἶχαν δώσει εἰς τον νομάρχην Σερρών Χαματζέφ 150 οθωμανικῆς λίρας διά να σώσουν το χωρίον ἀπὸ την ληστείαν. Ο νομάρχης ἀφήρесе διά της βίας τάπητας ἀνήκοντας εἰς διαφόρους προκρίτους Ἕλληνας. Οι Βούλγαροι εγκαταλείποντες το Παγκαίον ἔκαυσαν 28 οικίας, πλείστα καταστήματα ἐληστεύθησαν, οι δε κάτοικοι ἐσώθησαν της σφαγῆς πληρώσαντες χιλίας λίρας οθωμανικῆς. Τα χωρία Ραχούσα, Μαντίλ⁵⁴, Σφελινός και Πλοτζούρα κατεστράφησαν τελείως. Οι Βούλγαροι ἐσφαζαν 20 άτομα εἰς την ἔπαυλιν Πέτρου Ρέντζου παρά τας Σέρρας. Αἱ ζημίαι των Ἑλλήνων εἰς τας Σέρρας υπολογίζονται εἰς 130.000 λίρας, αι του καταστήματος Χερτούγ εἰς 5.000.000 φράγκα και της Αμερικανικῆς εταιρίας εἰς 5.000.000 φράγκων.

52 η σημερινή Πεντάπολη

53 Προφανῶς εννοεῖται η Δοβίστα, το σημερινὸ χωριὸ Ἐμμανουήλ Παπάς

54 το σημερινὸ Μανδῆλι

Στο **Σκριπ** δημοσιεύτηκε το τρίτο και τελευταίο μέρος της αφήγησης της Καπετάνισσας Σοφίας: η απαγωγή μιας χανούμισσας, οι τελευταίες μέρες πριν την καταστροφή και απελευθέρωση των Σερρών, η σύλληψη του Καραγκιόζωφ και η θερμή υποδοχή στη Θεσσαλονίκη.

Η ΗΡΩΙΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΚΑΠΕΤΑΝΙΣΣΑ ΣΟΦΙΑ...

Και εξακολουθούσα την αφήγησίν της η ηρωίς των Σερρών εκθέτει πώς ο Εκκλησιαστικός αντιπρόσωπος των Βουλγάρων εις τας Σέρρας απήγαγε την ωραίαν χανούμισσαν σύζυγον του εγκρίτου Τούρκου Τεφίκ μπέη.

- Τη μπήρεν ο Δεσπότης των σκυλλιών - λέγει η καπετάνισσα - και την επήγε στη Βουλγαρία. Αφού έκαψαν το σπίτι του Τούρκου και των άλλων Τούρκων διαρπάσαντες ό,τι τους εχρειαζόταν, επήραν και της γυναίκες των, αι περισσότεραι των οποίων από την προσβολή, ως λέγει η καπετάνισσα, απέθαναν. Σπίτι Τουρκικό δεν έμεινεν άκαυτο.

Μα οι Τούρκοι επολέμησαν μαζί μας, εξακολουθεί η καπετάνισσα. Όταν έφυγεν ο στρατός και έμειναν ολίγοι κομιτατζήδες μαζί με τους κατοίκους, αντετάχθησαν ενόπλως και οι Τούρκοι, εις τους οποίους έδωκαν οι ιδικοί μας όπλα.

Η ΣΥΜΠΛΟΚΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΟΜΙΤΑΤΖΗΔΕΣ

Έξω από την πόλιν συνήφθη συμπλοκή. Οι Βούλγαροι δεν απεμακρύνοντο από την πόλιν, διότι δεν επίστευαν ότι θα έλθη στρατός ιδικός μας. Οι κάτοικοι, όσοι κατώρθωσαν να οπλισθούν, τους κατεδίωξαν, αλλ' αυτοί αντέστησαν και μετεχειρίσθησαν από τους υπερκειμένους λόφους και πυροβόλα.

Δύο κανόνια από τον υποχωρούντα στρατόν του Δεμίρ Ισσάρ έρριψαν αρκετάς οβίδας εις την πόλιν και συνετέλεσαν εις την πλήρη καταστροφήν της.

- Ερρίψανε πολλές κανονιές, λέγει η καπετάνισσα. Τι να τους κάμουμε. Με κανόνια μπορεί να παλέψη κανείς;

Αλλά και όταν οι Βούλγαροι εκανονιοβόλουν την πόλιν, αυτή με τα παλληκάρια της, τους συγγενείς της, επροστάτευε τα γυναικόπαιδα από τους απομείναντας κομιτατζήδες και τους άλλους ανεκάλυπτε κρυμμένους.

Ανεκάλυπτε πολλούς και τους παρέδιδεν εις την επιτροπήν. Δύο αξιωματικούς και τον φοβερόν Καραγκιόζωφ, τον αρχιαστυνόμον, τον αδελφόν του Δημάρχου. Με πολλούς ανθισταμένους συνήπτε συμπλοκήν.

- Πόσους σκότωσες καπετάνισσα;

- Ε, όσοι είνε...

- Και τον Καραγκιόζωφ;

- Αυτό το παληόσκυλλο το πήρα μεσ' την πόλι. Πού θα πήγαινε. Όταν έφευγε στρατός, σιριανούσε στη πόλι και κοροΐδενε. «Ουρρά, ζήτω ο Φερδινάνδος», εφώναζε. «Έτσι να κάμουμε τα πόδια θα πάμε στην Αθήνα...», έλεγεν ο τρομερός τύραννος των Σερρών.

ΠΩΣ ΕΙΣΗΛΘΕΝ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ

Και τον Καραγκιόζωφ μαζί με άλλους τους εκράτησε διά να τους μεταφέρει εις την Θεσσαλονίκην. Επερίμεναν τον στρατόν διά να εξασφαλισθή η πόλις. Διότι από στιγμής εις στιγμήν ηπειλείτο η εισβολή κομιτατζήδων.

- Τρεις ημέρες έκαμε νάρθη στρατός. Οι στρατιώται δεν ξέρεις πώς ερχόνταν.. σαν αστραπή. Αν πρόφθανε ο Βασιληάς θα έπαιρνε λουλούδι τη Σέρρα..

Και έως ότου δε να έλθη ο στρατός, η καπετάνισσα εφύλαγε την πόλιν. Είχε μαζεύση τας γυναίκας να αντισταθούν κατά νέας εισβολής διά να εύρουν καιρόν εν τω μεταξύ να απομακρυνθούν οι άοπλοι άνδρες, τα παιδιά.

- Ας πάθουμε να μπούμε μεις πρώτα· να γλυτώσουν οι άνδρες, έλεγαν...

Όταν εισήλθον τα πρώτα τμήματα του στρατού εις την πόλιν, η καπετάνισσα επήρε τον Καραγκιόζωφ και τους λοιπούς δύο αξιωματικούς, να τους φέρη εις την Θεσσαλονίκην.

ΤΙ ΕΓΙΝΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

- *Είχα καῦμό, λέει, για το παληόσκυλλο. Τον είχε κτυπήσει στο Όρλιακο και έλεγε πως θαρθή στην Αθήνα.*

Με εφ' όπλου λόγῃ τον έφερνε. Και συνίστα στους άλλους:

- *Θα μας φύγει τον κ...*

Μην έχεις πίστη. Και διηγείται ότι όταν εξήτησε να απομακρυνθῆ στο δρόμο δι' ανάγκην του:

- *Τον πιάνω από την μτέρτα, λέγει. Δεν πειράζει, εγώ δεν ντρέπομαι... Να μας φύγει το σκυλλί και να πη πως δεν επιάσθη. Τι ντροπή θα είνε. Ο Καραγκιόζωφ στο δρόμο εξήτησε να φάη καλό φαϊ. Του λέω, «Τώρα θα σου δώσουνε οι Κρητικοί καλό φαϊ..».*

*Όταν εμπήκεν εις την Θεσσαλονίκην, ανεστατώθη η πόλις. Υποδοχή αυθόρμητος διωργα-
νώθη. Άνθη της πετούσαν και έβγαιναν να την ιδούν.*

- *Χάλια ήμαν, λέγει η καπετάνισσα. Τα παπούτσια μεσ' την κόκκινη λάσπη. Με κάναν κουρέλι, διότι την τραβούσαν δώθε-κείθε. Πόνεσα τον ώμο από τον γκρα...*

- *Τι τον έκαμες τον γκρα καπετάνισσα;*

- *Τον έδωσα σ' ένα μερακλήτικο παιδί να πολεμήση... Άμα τον χρειαστώ τον παίρνω πάλι για τα σκυλλιά.*

- *Θα με πάρης και μένα μητέρα, τότε της λέγει η Αρσακειάς κόρη της.*

- *Θα πάμε μαζί, της απαντά η καπετάνισσα μητέρα. Μα τώρα πεια, προσθέτει με χαρά, που ρθε ο Βασιλιάς, παν τα παληόσκυλλα..*

Η **Ακρόπολις** αναδημοσίευσε αποσπάσματα από συνέντευξη του πρωθυπουργού, Ελευθερίου Βενιζέλου, στην ιταλική εφημερίδα **Secolo**. Μεταξύ των άλλων, ο Ιταλός δημοσιογράφος ρώτησε τον πρωθυπουργό για την τύχη των Σερρών, της Δράμας και της Καβάλας και εάν θα περιέρχονταν πλέον στην κατοχή της Ελλάδας. Με την ευκαιρία αυτή, ο Βενιζέλος σχολίασε και τις βουλγαρικές θηριωδίες στην περιοχή:

«Βεβαίως! (σ.σ. θα παραμείνουν στην Ελλάδα) Άλλωστε, ποιος θα τολμούσε να υποστηρίξει την επάνοδο των Βουλγάρων σε τόπους, στους οποίους αυτοί διέπραξαν τόσο φρικαλέες... και σφαγές ...⁵⁵ την Νιγρίτα και τις Σέρρες και μπορείτε να εκτιμήσετε σε ποιες βαρβαρότητες έφθασαν οι Βούλγαροι. Η λογική δεν μπορεί να κατανοήσει τέτοιο βαθμό αγριότητας. Η Τουρκία, όταν επέδραμε στην Ευρώπη, συμπεριφέρθηκε καλύτερα από τους Βουλγάρους».

Η γαλλόφωνη, πλην όμως εκδιδόμενη στην Αθήνα, εφημερίδα **Messenger d' Athènes** δημοσίευσε (στα γαλλικά) έναν κατάλογο με τα ονόματα όλων των θυμάτων της βουλγαρικής θηριωδίας στο Δεμίρ Ισσάρ, καθώς και στοιχεία για τις ηλικίες, τα επαγγέλματα και την προσωπική τους κατάσταση.

55 Το κείμενο δεν είναι ευκρινές στο σημείο αυτό

UNE LISTE SINISTRE

LES VICTIMES DE DEMIR-HISSAR

<i>Nom</i>	<i>Age</i>	<i>Profession</i>	<i>Etat-civil</i>
1) Métropolitte de Mélénikon Constantin	40 ans	archevêque	célibataire.
2) Premier prêtre Stavrou	45 »	prêtre	laisse sa femme et 7 enfants mineurs
3) Thomas Papacharizanou	65 »	courtier	marié
4) Constantin Charizanou	68 »	marchand de draps	laisse sa femme et deux enfants un fils et une fille, mineurs.
5) Constantin Georgiou	42 »	épiciier	marié.
6) Hatzi Dimitrios Ioannou	55 »	»	»
7) Georges Kaléa	60 »	»	»
8) Athanase G. Kaléa	17 »	écolier	célibataire
9) Christo Patzarizi	45 »	épiciier	marié
10) Thomas Patzarizi	28 »	»	laisse sa mère, sa femme et trois enfants mineurs.
11) Georges Dimitriou	35 »	boucher	marié
12) André Sotiriou	25 »	cordonnier	»
13) Nicolas D. Héliadis	35 »	courtier	»
14) Nicolas Anastasiou	23 »	marchand	célibataire
15) Jean Antoniou	30 »	agriculteur	marié
16) Vassiliki Jean Antoniou	22 »	—	femme de ce dernier
17) Eurydice Jean Antoniou	4 »	—	enfant » » »
18) Pénélope Jean Antoniou	2 »	—	» » » »
19) Hélie Dragatsis	26 »	Cuisinier	marié
20) Georges Nicolaou	45 »	boucher	laissant sa femme et sa fille
21) Jean Angélidis	50 »	maître d'école	marié
22) Thomas Angélidis	60 »	huissier de l'Eglise Métropole	laissant sa mère, sa femme et sa fille
23) Jean Georgiou	20 »	boulangier	célibataire
24) Théodore Emmanouél	30 »	propriétaire d'hôtel.	marié
25) Tassakis Dimitriou	23 »	propriétaire d'hôtel.	célibataire
26) Hélie Dimitriou	28 »	marchand de peaux	»
27) Jean Andréa	27 »	» » »	fiancé
28) Théodore Dimitriou	17 »	tailleur	célibataire
29) Démètre Christou	60 »	marchand de vin	marié
30) Christos Dimitriou	25 »	épiciier	»
31) Jean Thomas Kékas	20 »	jardinier	fiancé
32) Athanase Pétrou	26 »	»	marié
33) Constantin Christou	50 »	cordonnier	»
34) Hélie Daniel	29 »	»	»
35) Georges Karaghiozi	22 »	marchand de café	laissant sa mère, sa sœur et sa tante sans soutien
36) Constantin Sapoutzi	38 »	épiciier	marié
37) Stéphanos Ioannou	46 »	tailleur	»
38) Laskaris Stergiou	17 »	écolier	célibataire
39) Constantin Mokas	48 »	marchand	laissant sa femme et 5 enfants mineurs
40) Jean Angeloussis	18 »	marchand de café	célibataire, laissant sa mère sans soutien.
41) Anastassios Constantinou	35 »	boucher	laissant sa mère, sa femme et deux enfants mineurs.
42) Sotirios Ioannou	40 »	pharmacien	laissant sa femme, sa belle-mère et trois enfants mineurs
43) Georges Pandéli	25 »	maître-maçon	laissant sa mère sans soutien.
44) Constantin Soliriou	28 »	marchand de tabac	également
45) Hélie Dimitriou	24 »	» de farine	célibataire, laissant sa mère et ses trois frères sans soutien.

46) Daniel Takos	70 »	épicier	laissant sa femme
47) Emmanuel Sometros	35 »	maître d'école	laissant sa mère, sa femme et trois enfants mineurs.
48) Basile Ioannou	25 »	marchand de café	laissant sa femme, avec un enfant, et sa belle-mère, avec trois enfants, sans soutien
49) Théodore Constantinou	25 »	horloger	célibataire
50) Georges Kiorpes	25 »	cuisinier	marié
51) Georges Dimitriou	30 »	cordonnier	»
52) Athanase Georgiou	40 »	»	»
53) Michel Moutaftsi	45 »	épicier	laissant sa femme et trois enfants mineurs.
54) Jean Siola	50 »	marchand	marié
55) Thomas Mélénikios	34 »	marchand de tabac	»
56) Démètre Christou	50 »	boulangier	»
57) Hélié Dimitriou	18 »	ouvrier dans une maison de tabac	célibataire
58) Agathi Thoma	17 »	—	»
59) Constantin Georgiou	50 »	agriculteur	laissant trois enfants mineurs
60) Évangéli C. Georgiou	40 »	—	femme de ce dernier
61) Anastase C. Georgiou	18 »	écolier	fil » » »
62) Démètre Ioannou	28 »	maître d'école	marié.
63) Jean Dimitriou	45 »	boucher	»
64) Markos Dakou	48 »	jardinier	»
65) Antoine Dimitriou	16 »	teinturier	célibataire
66) Constantin Apostolou	22 »	ouvriers dans	»
67) Jean Athanassiou	18 »	des maisons de	»
68) Pierre Athanassiou	6 »	café.	»
69) Mirodis Dimitracopoulos	31 »	maître d'école	»

Cette liste indique les noms des personnes trouvées massacrées. La liste suivante indique celles qui ont été trouvées mortellement blessées, et qui sont mortes peu après.

Nom	Age	Profession	Etat civil
70) Georges Tsataltjinos	30 ans	marchand de tabac	marié
71) Constantin Hélié	35 »	cordonnier	»
72) Nicolas Emmanuel	30 »	charpentier	célibataire
73) Jean Kioutsoukis	50 »	boulangier	marié
74) Démètre Joannou	50 »	épicier	»

Liste des personnes disparues :

- 75-77) Sterge Savva, son fils et sa sœur.
78-83) Hélié Constantinou, son frère, sa femme et ses trois enfants
84-86) Dame Chrisso, son fils Antoine, et sa bru Vassiliki.
87-91) Smilianis, sa femme Sultana, et leurs trois enfants.
92-93) Argyrios Athanassiou, et sa femme Catherine.
94-98) Théodore Angeloussi, sa femme et leurs trois enfants.
99-104) Philippe Joannou, sa femme et leurs quatre enfants.
Total 104 personnes.

A De-nir-Hissar le 1er Juillet 1913 (n. s.)

Le prêtre

Les Dénogèrontes

(S) PAPACONSTANTINOÙ ANGÉLOÙ

(S) ANASTASIOS C. POUNGOURAS

Le Secrétaire de la Cathédrale

(S) CHRIST. VASSILIOÙ

(S) G. STIVAROS

(S) DIMITRIOS THEPDORIDIS

(S) C. PAPACHARIZAKOS

Το *Εμπρός* αναδημοσίευε στο πρωτοσέλιδό του τις εντυπώσεις ενός Ρώσου δημοσιογράφου, τον οποίο εξελληνισμένα η εφημερίδα αποκαλούσε Βλαδίμηρο Τορδώφ και ο οποίος ήταν απεσταλμένος της *Ούτρο Ροσσίγε*. Ο Τορδώφ είχε πραγματοποιήσει ταξίδι από το Χατζή-Μπεϊλίκ μέχρι το Δοξάτο και κατέγραφε τις εντυπώσεις του από τις εικόνες που αντίκριζε. Ήταν σημαντική η μαρτυρία του, καθώς επίσημα η ρωσική πλευρά στήριζε τα βουλγαρικά συμφέροντα. Ακολουθεί το απόσπασμα που αναφερόταν στην περιοχή των Σερρών.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΡΩΣΣΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΜΠΡΗΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑΣ ΣΦΑΓΑΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Στις 2 Ιουλίου γύρω στα μεσάνυχτα, το Γενικό Ελληνικό Στρατηγείο πληροφορήθηκε τις θηριωδίες που διεπράχθησαν από τους Βουλγάρους στο Δοξάτο. Επέστρεφα από το πεδίο της μάχης της Στρώμιτσας, την οποία επισκέφθηκα με στρατιωτικό αυτοκίνητο. Αν και καταβεβλημένος από την κούραση, παρακάλεσα ορισμένους συναδέλφους, όπως τον κ. Πνώ του Χρόνου των Παρισίων και τον κ. Μαυρουδή της «Εφημερίδος των Συζητήσεων» να παρέμβουν στις στρατιωτικές αρχές, για να διευκολύνουν το ταξίδι μου μέχρι το Δοξάτο θέτοντας στη διάθεσή μας κάποιο αυτοκίνητο...

Όταν φθάσαμε προς το Δεμίρ Ισάρ ήταν 9 η ώρα το πρωί. Μια ομάδα προκρίτων με την όψη καταλυπημένη, σταμάτησε το αυτοκίνητό μας με φωνές, για να διευθυνθούμε και να δούμε τα πτώματα των θυμάτων των Βουλγάρων.

Τα πτώματα ήταν εκεί εκτεθειμένα στην αυλή μιας οικίας, στο μέσο της οποίας υψωνόταν ωραίος πλάτανος, γύρω από τον οποίο ολοφύρονταν κορίτσια Τούρκων με τις γραφικές τους ενδυμασίες. Μια φοβερή οσμή μας ανάγκασε να κλείσουμε τα ρουθούνια μας. Τα περισσότερα πτώματα βρίσκονταν σε κατάσταση προχωρημένης αποσύνθεσης.

Μας συγκίνησαν πολύ οι γυναίκες που έκλαιγαν με τα χέρια υψωμένα στον ουρανό.

Το μεσημέρι φθάσαμε στις Σέρρες. Η πόλη, που άλλοτε άκμαζε τόσο, παρουσίασε θέαμα απαίσιο, διότι όλη είχε μεταβληθεί σε σκόνη.

Στο κέντρο της πόλης παρατηρήσαμε τα ερείπια της Τράπεζας της Ανατολής και της Τράπεζας Αθηνών, ενώ απέναντι υψωνόταν άθικτο το οικοδόμημα της Εθνικής Βουλγαρικής Τράπεζας.

Αυτόπτες μάρτυρες μου διηγήθηκαν ότι οι Βούλγαροι κατέβρεχαν με πετρέλαιο όλες τις οικίες, μεταχειριζόμενοι αντλίες πυρός. Όλοι όσους συναντήσαμε είχαν να παραπονεθούν προσωπικά για θηριωδίες που διαπράχθηκαν εκ μέρους των Βουλγάρων, ενώ κάποιοι έκλαιγαν.

Στο ξενοδοχείο δεν βρήκαμε τίποτε για ν' ανακουφιστούμε. Επιτέλους, ο ξενοδόχος ανακάλυψε δύο μπουτίλιες σαμπάνιας, τις οποίες σπεύσαμε να αδειάσουμε κάνοντας πρόποση υπέρ του βασιλιά Κωνσταντίνου και ζητωκραυγάζοντας με ενθουσιασμό.

Σε μικρή απόσταση από τις Σέρρες και κοντά στο χωριό Σαρμούτσογλου⁵⁶, παρατηρήσαμε φωτιά επί των υψωμάτων. Τα καιγόμενα χωριά ήταν τα βουλγαρικά, οι κάτοικοι των οποίων, αφού πυρπόλησαν τις κατοικίες τους, αποσύρθηκαν προς τα όρη, όπου ετοιμάστηκαν, για να αντισταθούν προς τα ελληνικά στρατεύματα.

Στο χωριό Ζελιάχοβο, οι Έλληνες κάτοικοι, απατηθέντες από το αυτοκίνητο μας, το οποίο θεωρούσαν ως μυδραλλιοβόλο, ετοιμάζονταν να πυροβολήσουν εναντίον μας, όταν είδαν την σημαία που κυμάτιζε πάνω στο αυτοκίνητο και μας χαιρέτισαν με ζητωκραυγές.

Στο χωριό συναντήσαμε μία γυναίκα, της οποίας τα κορίτσια βιάστηκαν από τους Βούλγαρους στρατιώτες, τους οποίους φιλοξένησε, ενώ ο σύζυγός της κρεμάστηκε, διότι θέλησε να εναντιωθεί...

56 Πιθανότατα εννοούσε το Σαρμουσακλή, δηλαδή τη σημερινή Πεντάπολη.

Το τηλεγράφημα του ανταποκριτή της ιταλικής *Corriere della Sera*, βασισμένο κατά κύριο λόγο στη μαρτυρία του Ιταλού γενικού προξένου, αναδημοσίευσαν οι *Αθήναι*.

**ΠΩΣ ΣΦΑΖΟΥΝ ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ
ΕΚΘΕΣΙΣ ΙΤΑΛΟΥ
Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ**

Τα γεγονότα, τα οποία έχω να σας αφηγηθώ, είναι τόσο εξαιρετικής σοβαρότητας, ώστε περίμενα να έχω ασφαλείς πληροφορίες και μαρτυρίες ανδρών, για την τιμιότητα των οποίων είναι αδύνατον ν' αμφιβάλει κανείς, προκειμένου να σας τηλεγραφήσω. Πρόκειται για γεγονότα, στα οποία είναι αφιερωμένα όλα τ' ανακοινωθέντα, δηλαδή οι σφαγές που ενεργούνται από τους Βούλγαρους. Τα γραφόμενα προήλθαν από τα ίδια αυτά τα λόγια του γενικού μας προξένου στη Θεσσαλονίκη, κ. Μακκίόρο Βιβαλμπό. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο γεν. Πρόξενος μόλις επέστρεψε από τις Σέρρες, όπου είχε πάει μαζί με τον Αυστριακό συνάδελφο του, για να εξακριβώσουν τις περιγραφές, τις οποίες είχε αποστείλει ο προξενικός πράκτορας της Ιταλίας σ' αυτήν την πόλη, κ. Σιμανδόβ. Είναι γνωστό ότι ο προξενικός πράκτορας της Αυστρίας είχε κάμει την ίδια έκθεση. Γι' αυτό λοιπόν οι δύο γενικοί πρόξενοι μετέβησαν επί τόπου κι έλαβαν γνώση των συμβάντων ιδίοις όμμασι.

Οι Σέρρες βρίσκονταν υπό κατοχή των Βουλγάρων, όταν ο Ελληνικός στρατός προέλαυε νικηφόρα προς το Κιλκίς και εξακολουθούσε πάντοτε να προελαύνει. Αναγκασμένοι να εγκαταλείψουν τη Νιγρίτα, οι Βούλγαροι έβαλαν φωτιά στην πόλη, οι δε φλόγες της πυρκαγιάς φαίνονταν ευκρινώς στις Σέρρες.

Τα μεσάνυχτα της Παρασκευής, ένας πυροβολισμός ακούστηκε στις Σέρρες και αυτό ήταν το σημάδι. Το Βουλγαρικό Επιτελείο αναχώρησε μεταβαίνοντας προς Βορρά. Μεγάλο μέρος των στρατευμάτων το ακολούθησε σιγά-σιγά.

Εν τω μεταξύ, οι Έλληνες σφάζονταν και κλείνονταν στις φυλακές. Από το Σάββατο μέχρι την Κυριακή, κάποιοι Βούλγαροι στρατιώτες εναπομείναντες στην πόλη μαζί με πολλούς κομιτατζήδες λεηλατούσαν την Αγορά και αφού παρέλαβαν την πλούσια λεία απήλθαν προς συνάντηση των προαναχωρήσαντων. Το πρωί της Δευτέρας, αφού οι κάτοικοι αναθάρρησαν, διότι είχαν παραμείνει μόνοι, οργάνωσαν ένοπλη άμυνα. Η πόλη είχε μείνει ακυβέρνητη επί πέντε ημέρες. Εξ αιτίας αυτού, ανά πάσα στιγμή γίνονταν αψιμαχίες μεταξύ των απελευθερωμένων πολιτών και ομάδων κομιτατζήδων, οι οποίοι ζητούσαν να επανέλθουν στην πόλη.

Ο λαός παρέμενε κλεισμένος εντός των οικιών και διεξάγονταν συγκρούσεις, διότι από τα παράθυρα ρίπτονταν διαρκώς ένσφαιρα πυρά.

Το πρωί της Παρασκευής το τηλεβόλο άρχισε να ακούγεται από τα απομακρυσμένα υψώματα, από τα οποία προέλαυε ο Ελληνικός στρατός. Τη δέκατη ώρα εκείνου του πρωινού, το βουλγαρικό ιππικό και κομιτατζήδες μαζί με ανθρώπους της διοικήσεως εισόρμησαν στις Σέρρες και επωφελούμενοι της αταξίας που είχε δημιουργηθεί, λεηλάτησαν τις οικίες, έσφαξαν τους γέροντες και τα παιδιά και βίασαν τις γυναίκες. Την ημέρα εκείνη, οι Βούλγαροι εμφανίστηκαν μπροστά στην περίφρακτη θύρα του Αυστριακού Προξενείου και διέταξαν τον Πρόξενο ν' ανοίξει την πόρτα.

Ο Πρόξενος είχε μέσα στο Προξενείο του 200 πρόσφυγες. Τότε απάντησε ότι αντιπροσωπεύει ξένη Δύναμη και τους είπε να σεβασθούν το Κράτος του. Οι Βούλγαροι απ' έξω κραύγαζαν.

- Είσαι Έλληνας. Και γι' αυτό τα λες. Βγες έξω.

Τότε ο Πρόξενος έβαλε τα παράσημα και το ψηλό του καπέλο και ανοίγοντας διάπλατα την πόρτα παρουσιάστηκε λέγοντας:

- Εσείς δεν μπορείτε να με αγγίζετε.

Μάταια όμως υπήρξε η απειλή. Οι Βούλγαροι τον έδεσαν, έδεσαν και τους διακόσιους πρόσφυγες, με απειλές δε ότι θα τους θανατώσουν τους απήγαγαν στα γύρω βουνά. Τέλος, αφέθηκαν ελεύθεροι μετά από κάποια ώρα, αφού όμως άφησαν γενναία λύτρα.

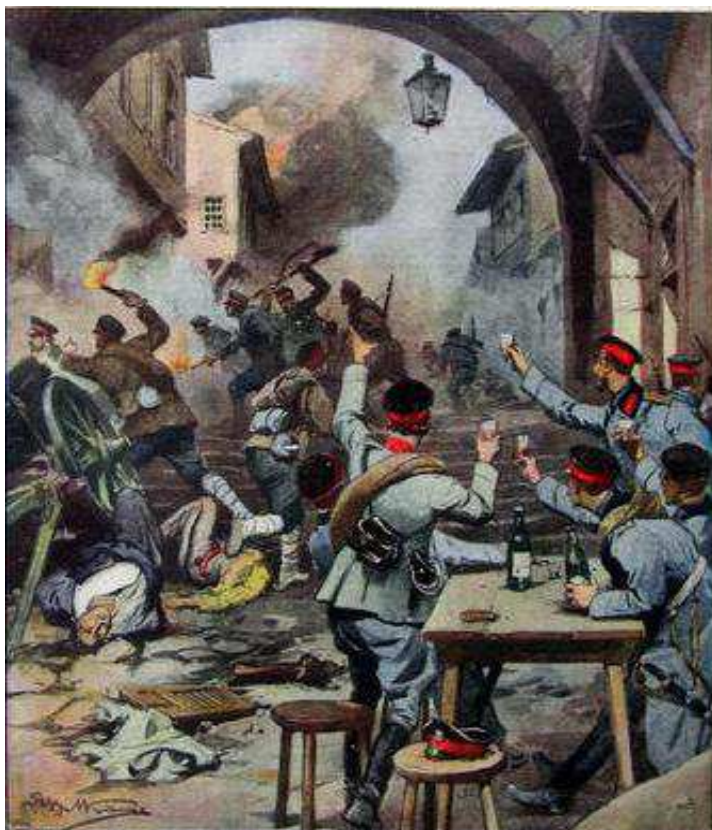
Κάτι παρόμοιο συνέβαινε ταυτόχρονα ενώπιον της οικίας του Προξενικού πράκτορα της Ιταλίας, μολονότι ο κ. Σιμανδώβ είχε το πρωί εκείνο νεαρό Βούλγαρο, ο οποίος του δίδασκε τη γλώσσα του. Ο Βούλγαρος αυτός, με παράδοξη ψυχραιμία, ένεκα της αφοσίωσης και συμπάθειας προς τον κ. Σιμανδώβ, άρχισε να διαπραγματεύεται με τους πολιορκητές. Μοίρασε δε λίγες τουρκικές λίρες, τις οποίες έριξε από το παράθυρο. Ύστερα, ο ίδιος ο κ. Σιμανδώβ κατέβηκε στο δρόμο και μοίρασε άλλα χρυσά νομίσματα. Η στάση του Ιταλού πράκτορα εκτιμήθηκε πολύ, διότι κατόρθωσε να απομακρύνει τον κίνδυνο της σφαγής από τα πρόσωπα, που είχαν καταφύγει στο ιταλικό Προξενείο. Αλλά όλα αυτά είναι τίποτε μπροστά στα ακόλουθα.

Οι Βούλγαροι αξιωματικοί και στρατιώτες επιδόθηκαν σε πράξεις ανυπολόγιστης και φοβερής βαρβαρότητας. Λόγχισαν τους αδύνατους καθ' οδόν και εκτός των οικιών. Άλλους τους βασάνισαν, τους αρρώστους τους έδειραν. Και έπειτα, έβαλαν φωτιά στις οικίες και στα καταστήματα. Εισήλθαν επίσης στο Ελληνικό Νοσοκομείο, έβγαλαν τους αρρώστους, τους συγκέντρωσαν εντός ενός κήπου και έδειραν μία γυναίκα, που βρισκόταν μεταξύ τους. Κατόπιν έβαλαν φωτιά στο Νοσοκομείο. Οι Βούλγαροι διέτρεχαν τις οδούς φέροντες δοχεία με βενζίνη και πετρέλαιο, κατέβρεχαν δε τους δρόμους και τις οικίες και έπειτα έβαλαν φωτιά. Ο διευθυντής της Χωροφυλακής εθεάθη να βάζει ο ίδιος φωτιά.

Οι Σέρρες ήταν πόλη πλούσια, περιλαμβάνουσα 30.000 κατοίκους. Σήμερα είναι σωρός ερειπίων. Από έξι χιλιάδες οικίες που υπήρχαν προηγουμένως, μόνο δύο χιλιάδες οικίες έμειναν όρθιες. Από δύο χιλιάδες καταστήματα, τα χίλια είναι κατεστραμμένα.

Η «Οριαντάλ-Ταμπάκο-Κόμπανυ» απόλεσε κατά τους εμπρησμούς τα τρία τέταρτα του αποθηκευμένου καπνού. Άλλοι δύο εμπορικοί οίκοι αποτεφρώθηκαν τελείως. Τρία κορίτσια, που ανέβηκαν πάνω στη στέγη του σπιτιού για να σωθούν από τις φλόγες, σκοτώθηκαν διά τουφεκισμών. Οι Βούλγαροι αξιωματικοί παρατηρούνταν να διασχίζουν τις οδούς με τις βόμβες στα χέρια. Τέτοια ήταν η φρικαλεότητα των Σερρών.

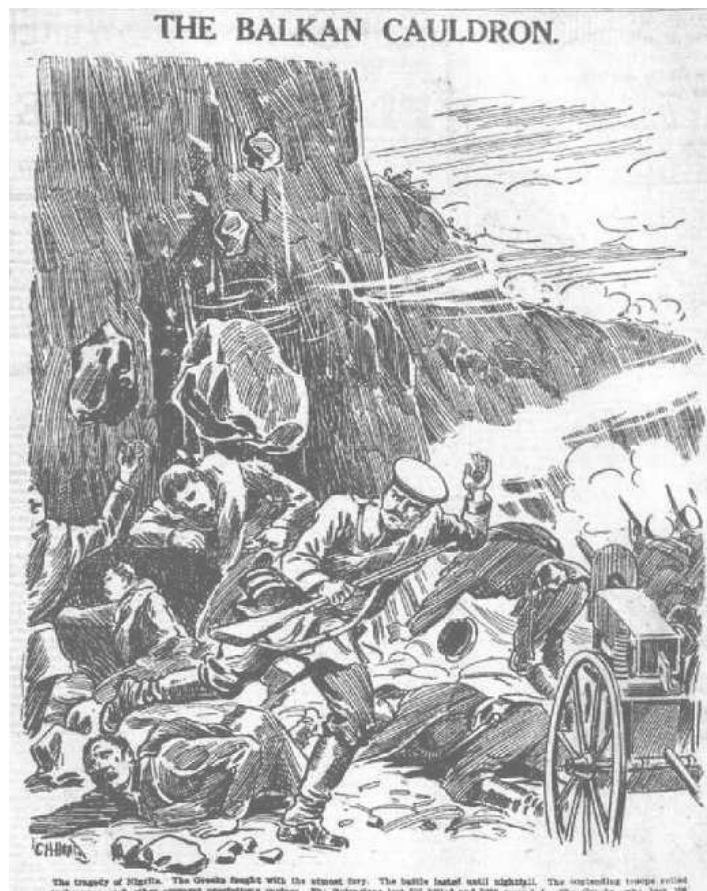
Την ίδια μέρα, οι Αθηναί αναπαρήγαγαν το διπλανό, εντυπωσιακό σκίτσο, που είχε φιλοξενηθεί στο πρωτοσέλιδο της εικονογραφημένης *La Domenica del Corriere* (η κυριακάτικη έκδοση της *Corriere della Serra*) στις (7/)²⁰ Ιουλίου: Βούλγαροι στρατιώτες ζητωκραυγάζουν υπέρ των συμπατριωτών τους, οι οποίοι έκαιγαν τη Νιγρίτα και έσφαζαν τους κατοίκους της.

Στο μεταξύ στις ΗΠΑ, όπου το ημερολόγιο έδειχνε 23 Ιουλίου, η *New York Tribune* δημοσίευσε το παρακάτω αιχμηρό σκίτσο: ένας Βούλγαρος στρατιώτης περιτριγυρισμένος από τα πτώματα αμάχων, σκοτωμένων από το ίδιο του το ξίφος. «Κι άλλο “ανείπωτο”» ήταν ο σαρκαστικός τίτλος.

Μιας και περί ξένων σκιτσογραφιών ο λόγος, αξίζει να μεταφερθεί και το παρακάτω σκίτσο, που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Globe* του Σίδνεϊ στις (6/) 19 Ιουλίου, με θέμα το «καζάνι των Βαλκανίων», που αναπαριστούσε ειδικότερα τη μάχη της Νιγρίτας, όπως την φαντάστηκε ο Αυστραλός σκιτσογράφος βάσει των επίσημων τηλεγραφημάτων.

11 ΙΟΥΛΙΟΥ

Στο πρωτοσέλιδό της η *Ακρόπολις* σχολίαζε τις βουλγαρικές καταγγελίες ότι το ελληνικό στοιχείο δήθεν ευθυνόταν για την καταστροφή των Σερρών, κάνοντας λόγο για «*αναίδεια της Βουλγαρίας*», που «*αμιλλάται προς την αγριότητά της*». Στη δεύτερη σελίδα δημοσίευσε το χρονικό των θηριωδιών στο Δεμίρ Ισσάρ και σε γειτονικά χωριά, από τη μέρα που ξεκίνησε η βουλγαρική κατοχή της πόλης μέχρι την υποχώρηση του βουλγαρικού στρατού, βάσει των πληροφοριών από σχετική έκθεση, που είχε συντάξει το Γραφείο Τύπου της Θεσσαλονίκης.

ΑΚΑΤΑΝΟΜΑΣΤΟΙ ΘΗΡΙΩΔΙΑΙ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓ. ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΑΡ

ΦΟΝΟΙ-ΛΗΣΤΕΙΑΙ-ΔΙΑΡΠΑΓΑΙ-ΚΑΤΑΚΡΕΟΥΡΓΗΣΕΙΣ-ΒΙΑΣΜΟΙ-ΚΛΟΠΑΙ

Άμα τη καταλήψει του Δεμίρ-Ισάρ υπό του Βουλγαρικού στρατού, οι Βούλγαροι ήρξαντο καταδιώκοντες το ελληνικόν στοιχείον επιβάλλοντες άνευ λόγου βάρβαρα πρόστιμα εις τους Έλληνας και κηρύζαντες εμπορικόν πόλεμον εναντίον εμπόρων Ελλήνων, προστατεύοντες τους μεταβάντας εκεί μετά την κατοχήν Βουλγάρους εμπόρους. Τα βουλγαρόφωνα ελληνικά χωριά Ράδοβον, Λάπροβον⁵⁷, Καμαρότι⁵⁸, Σάβιακον, Κιουπρή⁵⁹, Κεμλή, Μπαρακλή, Βέτρινα εξεβουλγαρίσθησαν βία από της πρώτης ημέρας. Οι Βούλγαροι διήρπασαν τα ποίμνια και τα γεννήματα των Ελλήνων μη θίζαντες ποσώς τα των Βουλγάρων. Εν Δεμίρ-Ισάρ εστρατολόγησαν εξ ηλικίας. Μετά το Πάσχα ήρπασαν Ελληνικά σχολεία, όπως τα χρησιμοποιήσουν δήθεν ως νοσοκομεία μη επιτρέψαντες την λειτουργίαν εις άλλο οίκημα.

ΦΟΝΟΙ ΚΑΙ ΛΗΣΤΕΙΑΙ

Τη 2 Μαΐου συνέλαβον τον διευθυντήν των σχολείων των Μιρέδων Δημητρακόπουλον, ον οδήγησαν εις Σέρρας, ένθα εξηφανίσθη. Κατόπιν ήτης των Βουλγάρων εν Λαχανά Βουλγαρικός στρατός επιστρέψας τη 22α Ιουλίου⁶⁰ εις Δεμίρ-Ισάρ εληλάτησε καθ' όλην την νύκτα την αγοράν διαρρήξας Ελληνικά καταστήματα. Οι κάτοικοι φοβηθέντες εκλείσθησαν εις τας οικίας. Τη 24η Ιουνίου διά τυμπανοκρουσίας προσεκάλεσαν τους κατοίκους να κατέλθωσιν εις την αγοράν και να ανοίξωσι τα καταστήματά των.

Την πρωίαν της 25 Ιουνίου ήρξατο η σύλληψις των πολιτών εντός των οικιών των. Αι λεπτομέρειαι είνε γνωσταί περί του φόνου του Μητροπολίτου και άλλων. Οι Βούλγαροι παρά την υπόσχεσιν ην έδωκαν εις τινας πολίτας, ότι θα φεισθώσι της ζωής αυτών απέναντι των χρημάτων, άτινα έλαβον παρ' αυτών, εν τούτοις τους εφόνευσαν.

ΕΓΥΜΝΩΣΑΝ ΚΑΙ ΣΚΡΕΟΥΡΓΗΣΑΝ ΜΙΑΝ ΓΡΑΙΑΝ

Τοιουτοτρόπως εφόνευσαν τον Κωνσταντίνον Γεωργίου παντοπώλην, αφού έλαβον παρ' αυτού προηγούμενως 400 λίρας, τον Κωνσταντίνον Μώκαν αφού έλαβον πρότερον 500 λίρας, τον Κωνσταντίνον Σαπουντζήν αφού έλαβον 80 λίρας, τον Χατζή Δημήτριον αφού Νικόλαν Ηλιάδην λαβόντες 100 λίρας. Γραϊάν τινα ονόματι Φεβρονίαν ηλικίας 65 ετών κατεκρεούργησαν αφού την εβασάνισαν γυμνήν χάριν χρημάτων και απέσπασαν 20 λίρας.

ΑΚΑΤΑΝΟΜΑΣΤΟΙ ΤΕΡΑΤΩΔΙΑΙ

Εν τη οικία Γιαννάκη Νταλαμπέρα ήσαν συνηγμένοι πολλά γυναίκες και παρθένοι καλών οικογενειών, οι δε Βούλγαροι αξιωματικοί, μολονότι υπεσχέθησαν ότι δεν θα θίξωσιν αυτάς αφού έλαβον προς τούτο 200 εικοσάφραγκα, προέβησαν εν τούτοις αμέσως αναιδέστατα εις σωματικήν έρευναν επί των γυναικών και νεανίδων αφαιρούντες παν ό,τι πολύτιμον κόσμημα επ' αυτών. Μεθ' ο επί παρουσία όλων συ-

57 Εννοείται το Λάτροβο, το σημερινό Χορτερό

58 το σημερινό Καμαρωτό

59 το σημερινό Γεφυρούδι

60 Ορθογραφικό λάθος, εννοείται 22 Ιουνίου

νέλαβον μίαν εξ αυτών, την Αγαθήν Θωμά, όπως την διακορεύσωσιν, αλλ' αι γυναίκες έσβυσαν το φως, και άλλα μεν διά της θύρας και άλλα διά των παραθύρων εσώθησαν εκτός της οικίας διανυκτερεύσασαι εις σπήλαια και μύλους αθιγγάνων. Οι αξιωματικοί κρατήσαντες την δυστυχή Αγαθήν και κορέσαντες τα πάθη των την εφόνευσαν τρέξαντες ακολούθως εις αναζήτησιν των λοιπών, αίτινες είχαν διαφύγει. Επίσης διεκόρευσαν και πέντε άλλας παρθένας καλών οικογενειών, ων οι πατέρες εφονεύθησαν και ων αποσιωπώνται τα ονόματα.

ΕΝΟΧΟΣ Ο ΣΤΡΑΤΟΣ

Εις τας εν Δεμίρ-Ισάρ γενομένας καταστροφάς ουδείς κομιτατζής Βούλγαρος έλαβε μέρος, αλλά τα πάντα διεπράχθησαν υπό τακτικού Βουλγαρικού στρατού και αξιωματικών Βουλγάρων του 12ου και 21ου συντάγματος ως και υπό νεοσυλλέκτων Βουλγαρομακεδόνων υπό την αρχηγίαν του υπολοχαγού του 21ου συντάγματος Μποσνάκωφ και του επιλοχίου Αλεξάνδρωφ.

Μερίστην ζημίαν υπέστη μεταξύ άλλων ο πλούσιος Οθωμανός έμπορος και κτηματίας Χατζή Ιδαίς Ζαδέ, ούτινος αι ζημίαι εις αρπαγέντα χρήματα, ζώα, εμπορεύματα, διάφορα δημητριακά, έπιπλα, φορέματα και λοιπά ανέρχονται περίπου εις 250 χιλ. φράγκων.

Οδηγός των Βουλγάρων αξιωματικών και στρατιωτών διά τας ατιμώσεις, αρπαγές και φόνους υπήρξεν ο Βούλγαρος δήμαρχος Δεμίρ Ισάρ Τσιτκούσωφ, φανατικός Βούλγαρος εκ Βελεσσών.

Η εφημερίδα φιλοξενούσε επίσης ένα ποίημα του Τάκη Μπαρλά, που εκείνη την εποχή ήταν φοιτητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών και ο οποίος είχε εμπνευστεί από τη Νιγρίτα.

ΝΙΓΡΙΤΑ

Ζωής κι ακράτης
Χαράς κροντήρι,
Ωραία Νιγρίτα...

Με των δρυμών σου, οπ' ευωδάν, τα ολόστερα κρίνα
Και των κισσών σου, ανθοστεμμένη, τα χολάτα
Δροσόφυλλα - Εστιάδα στη θυμέλη
Μιας ένθεης λατρείας, που σε πυργώνει
Στη θύελλα των βαρβάρων βράχου ασπίδα
Ανέσβιστο, το ανέσπερο της Πίστης
Φέγγος, κρατούς, μεσ' στις δουλειάς τα σκότη,
Κι αμάραντη την άθερη αγριλίδα
Του Γένους, που, τρανόρριζη, απ' τα βύθη
Αρχαίων αιώνων, τους αδρούς χυμούς βυζαίνει...

Στα φοινικόρροδα λειβάδια, με την άγρια
Κραυγή μεστών δρομέων, και το τραγούδι
Των λιγερόχων άχραντων παρθένων σου,
Ιερούργους, Ιεροφάντισσα του Ωραίου....

Τώρα τα χείλη, έχουν σιγάσει, τα θεόλαλα
Και της ζωής ο θρος για πάντα εσβύστη...
Ουδ' αντηχάει, στου εσπερινού το σόθαμπο,
Των λιγερώνε - όπου στη στράτα απάωρες
Σκυφτές ακούαν - τα φρένα αναγαλλιάζοντας,
Τ' ώρηου βοσκού η αποθυμία από τα βουνόπλατα
Μεσ τον αχό του αυλού γλυκά χυμένη...

Φεγγοβολή τρανής θυσίας μυριόφλογη
Με τα γλυκά αιθήρια σμίγει. Αιματοστάλακτη
Ζωσμένη ηρώαν αλουργίδα και τ' ακάνθινο
Στεφάνι της οδύνης, στο βωμό
Του μαρτυρίου, ατρέμητη, ανεβαίνοντας.
Την υστερνή πνοή σου, ω Ιφιγένεια
Που σφάγιον εθυσιάσθης, στη ματόδιψη
Νίκη προσφέρνεις - θυμιατόν αλόης χιλιάκριβο.

Καημού κι αστέρευτου
Δακρύου υδρία,
Μάυρη Νιγρίτα...

Τις απρόσκλητες επισκέψεις Βουλγάρων αξιωματικών στα σπίτια Σερραίων, όπου επιδίδονταν σε γενικό πλιάτσικο, σχολίαζε ο Γεώργιος Τσοκόπουλος (υπέγραφε με το ψευδώνυμο «Φιλέας Φογγ») στο χρονογράφημά του, που δημοσιεύτηκε στην πρώτη σελίδα των **Καιρών**.

ΛΑΟΣ ΠΟΝΤΙΚΟΜΑΜΗΔΩΝ...

Ο Βούλγαρος αξιωματικός, ο οποίος κατέλησε εις κάποιο αρχοντικό σπίτι Έλληνας των Σερρών τρώγον το βράδυ εις το τραπέζι του φιλοξενούντος αυτόν του ανήγγειλε την ευχάριστον είδησιν.

- Αύριον έρχονται από το Δεμίρ-Ισσάρ δύο συνάδελφοί μου και θα τους φιλοξενήσω εδώ.

Του Έλληνας οικοδεσπότη δεν εξητείτο ούτε η άδεια. Επομένως ο άνθρωπος έκαμε την ανάγκην φιλοτιμίαν, εξεροκατάπιε και είπε:

- Μπα, τι λόγος! Πολύ ευχαρίστως!

Την επομένην ήλθον οι αξιωματικοί συνάδελφοι του πρώτου, κατέλυσαν εις το σπήτι, έφαγαν, ήπιαν, και διευθυνθέντες εις την κρεμάστραν εις την οποίαν εκρεμώντο διάφορα επανωφόρια, edιάλεξαν δύο, τα καλλίτερα, και τα επήραν λέγοντες εις τον οικοδεσπότην:

- Ωραία αυτά τα παλτά. Θα τα πάρωμε.

- Να τα πάρετε, είπεν ο άνθρωπος κατάπληκτος προ αυτής της λωποδυσίας.

Μετά δύο ημέρας ο αρχικός καταλύσας εις το σπήτι εκείνο Βούλγαρος αξιωματικός, edήλωσεν εις τον οικοδεσπότην ότι θα φύγη και αυτός. Ο Ελληνικός στρατός επροχωρούσε και εσχεδιάζετο η καταστροφή των Σερρών. Όταν ο Βούλγαρος έφυγε, ο οικοδεσπότης είδε με κατάπληξιν ότι... του έλειπαν όλα τα μαχαίροπήρουνα της τραπέζης.

Όσον απίστευτα και αν φαίνονται αυτά τα πράγματα είνε εν τούτοις αληθινά.

Ο Βούλγαρος είτε πολιτικός είνε, είτε αξιωματικός του τακτικού στρατού, είτε βουλευτής, είτε υπουργός, είτε αρχιστράτηγος, έχει μέσα του τον κομιτατζήν. Το πλιάτσικο είνε τόσον φυσικόν εις τον λαόν αυτόν των Ποντικομαμηδών ώστε δεν τηρούνται ούτε τα προσχήματα. Βουτά όπου ημπορεί να βουτηξη χωρίς να αισθάνεται την παραμικράν στενοχωρίαν ως να κάμνη απλούστατα επιβεβλημένον καθήκον.

Και αφού την λωποδυσίαν των την αντιλαμβάνωνται ως καθήκον, δεν κάμνουν διάκρισιν μεταξύ ξένων και ιδικών των. Αξιωματικοί έπαιρναν από τας κατακτηθείσας χώρας τα υποκάμισα των γυναικών και τα έστελναν εις την Σόφιαν. Και εις την Σόφιαν κατηρτίσθη μία Κυβέρνησις, της οποίας όλοι οι υπουργοί έχουν λογαριασμούς με την δικαιοσύνην διά καταχρήσεις.

Είνε αναμφισβήτητον ότι ο Βουλγαρικός στρατός ευρισκόμενος επί ιδικού του edάφους, επεινούσε και εξακολουθεί να πεινά. Μ' όλα ταύτα τα τρόφιμα ούτε έλειπαν ούτε ήτο δυνατόν να λείψουν. Η Κυβέρνησις είχε κάμη κολοσσιαίας προμηθείας. Τι συνέβαινε λοιπόν;

Απλούστατα. Οι διαχειρισταί των στρατιωτικών ειδών εννοούσαν να κρατήσουν τας προμηθείας διά τον εαυτόν των. Φορτία ήρχοντο από την Βουλγαρίαν και έπαιρναν άλλους δρόμους. Και φορτία εγύριζαν εις την Βουλγαρίαν διευθυνόμενα εις τα σπήτια των διαχειριστών. Ένας Βούλγαρος της Θεσσαλονίκης πριν εκκενωθή ακόμη η πόλις έλεγεν εις Τούρκον, ο οποίος το διηγείται τώρα φανερά και ορκίζεται περί της αληθείας:

- Εξασφαλισθήκαμε από υπηρέτριες. Όλοι οι αξιωματικοί εστείλαμε εις τα σπήτια μας Ελληνίδες και Τουρκοπούλες από την Μακεδονίαν και από την Θράκην, ώστε για πολλά χρόνια δεν θα έχουμε ανάγκην να πληρώνωμε την υπηρεσίαν μας.

Μικροί και μεγάλοι λοιπόν, κομιτατζήδες στρατιώται και στρατηγοί, διήρπαζων πράγματα πολύτιμα και πράγματα ευτελή, έμψυχα και άψυχα, λίρες και κεραμίδια, ανθρώπους και ζώα. Εκατόν μεγάλα κάρρα εφορτώθησαν από τας Σέρρας. Μέσα εις τα κάρρα αυτά ήσαν δέματα περιλαμβάνοντα μεσοφόρια, μαντήλια, μαχαίροπήρουνα, άλλα είδη. Αυτά ήσαν το πλιάτσικο των αξιωματικών.

Φαντασθήτε τον κ. Δούσμανην κλέβοντα μαχαίροπήρουνα και τον κ. Μοσχόπουλον βουτώντα παλτά, και τον κ. Μεταξάν στέλλοντα εις τας Αθήνας κλεμμένα υποκάμισα!

Ω, Πρώσοι!...

Την ανταπόκριση του απεσταλμένου της παρισινής *Le Matin* στη Θεσσαλονίκη για τη σύλληψη κομιτατζήδων σ' ένα χωριό κοντά στο Δεμίρ Ισσάρ αναπαρήγαγε η **Νέα Ημέρα**:

ΣΥΛΛΗΨΙΣ ΚΟΜΙΤΑΤΖΗΛΩΝ ΕΙΣ ΣΕΡΡΑΣ

Επανάλθα από τις Σέρρες. Η πόλη πυρπολήθηκε. Οι σκηνές που εκτυλίχθηκαν είναι αφάνταστες όπως και τα βασανιστήρια, σωματικά και ηθικά, του πληθυσμού.

Σ' ένα χωριό που κατέχεται από τον ελληνικό στρατό κοντά στο Δεμίρ Ισσάρ, ένας αξιωματικός επιφορτισμένος με την τήρηση της τάξης πυροβολήθηκε από κάποια οικία.

Αφού έγινε έρευνα, ανακαλύφθηκαν σ' αυτή δεκαοκτώ κομιτατζήδες, οι οποίοι, όταν ρωτήθηκαν, δήλωσαν ότι δεν έχουν ούτε βόμβες ούτε δυναμίτιδα, αλλά από τις γενόμενες εκρήξεις πιστοποιήθηκε η ύπαρξη εκρηκτικών υλών σ' αυτήν. Συνελήφθησαν ακολούθως και άλλοι δεκαπέντε κομιτατζήδες.

Η **Εστία** ενημέρωνε για τη σύσταση Δικαστηρίων στην πόλη των Σερρών.

ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ

Δι' αποφάσεως του Γεν. Διοικητού Μακεδονίας, δημοσιευομένης εις το εν Θεσσαλονίκη εκδιδόμενον παράρτημα της «Εφημερίδος της Κυβερνήσεως», συνεστήθησαν εν Σέρραις Πρωτοδικείον και Ειρηνοδικείον.

Εν τω μεταξύ, στο πρωτοσέλιδό της η **Πατρίς** σκιαγραφούσε το προφίλ του αμφιλεγόμενου Καραγκιόζωφ, του δημάρχου των Σερρών επί βουλγαρικής κατοχής, ο οποίος είχε πλέον συλληφθεί από τις ελληνικές αρχές.

Ο ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΩΦ: ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 6 Ιουλίου (Του ανταποκριτού μας) – Θα εμάθατε βεβαίως ότι ο περίφημος Καραγκιόζωφ, τέως δήμαρχος Σερρών, είχε την αναίδειαν να έλθη μετά των προσφύγων εις Θεσσαλονίκην.

Ενόμισεν ίσως ότι η παρουσία του εν μέσω ημών θα τον εξιλέωνε και θα του έδιδε άφεσιν αμαρτιών. Ηπατήθη, όμως, διότι αι αρχαί μας αντί να του ενοικιάσουν δωμάτιον εις το «Σπλέντιτ» και να του παραθέσουν τιμητικά γεύματα εις το «Όλυμπος Πάλας» ή τον Λευκόν Πύργον, τον συνέλαβον και τον ωδήγησαν εκεί όπου έπρεπε να οδηγηθή κάθε άνθρωπος όστις θα ηρνείτο έστω και διά μίαν στιγμήν τον εθνισμόν του διά να χρησιμεύση ως όργανον των σφαγιαστών των αδελφών μας και των εμπρηστών των Ελληνικών πόλεων, κωμών και χωριών. Ο κ. Καραγκιόζωφ δεν είνε άνθρωπος άξεστος, ώστε να δικαιολογείται η προς τους Βουλγάρους δουλική του συμπεριφορά και τυφλή του υπακοή.

Είνε δικηγόρος, με μόρφωσιν ευρείαν και με αντίληψιν όχι μικράν.

Διά να ικανοποιήσωμεν την περιέργειαν των αναγνωστών της «Πατρίδος» τον παρουσιάζομεν.

Είνε αναστήματος υψηλού, ηλικίας 50-55 ετών, μάλλον εύσωμος, με οφθαλμούς πονηρούς και σπινθηροβόλους. Προτού εισέλθουν οι Βούλγαροι εις τας Σέρρας, ωνομάζετο Χρήστος Καραγκιόζης, εξήσκει δε το δικηγορικόν του επάγγελμα λίαν επικερδώς. Όταν εισήλθον οι Βούλγαροι εις τας Σέρρας, ο κ. Καραγκιόζης, υπήρξεν ο μόνος όστις εδεξιώθη τας αρχάς, κατόπιν δε, όταν διήλθεν ο Φερδινάνδος εκ Σερρών, έσπευσεν εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν διά να τον προσφωνήση Βουλγαριστί. Οι Βούλγαροι, ενθουσιασθέντες εκ των δειγμάτων τούτων του φιλοβουλγαρισμού του, τον διώρισαν δήμαρχον και του επέβαλον να αλλάξη το όνομά του. Και αυτός εδέχθη ευχαρίστως και από Καραγκιόζης όλως αιφνιδίως μετωνομάσθη Καραγκιόζωφ προς μεγάλην χαράν των Βουλγάρων και ιδιαιτέρως του εκεί διαμένοντος στρατηγού Βούλκωφ.

Ο Καραγκιόζωφ είχε παίξει ρόλον σπουδαιότατον και κατά το παρελθόν όποτε ψυχή τε και σώματι είχεν αφοσιωθή εις τους Τούρκους. Τιμής δε ένεκεν του έδωκαν τον βαθμόν του Μπαλιά, δυνάμει του οποίου ηδύνατο να φέρη ζίφος και στολήν χρυσοποίκιλτον. Η χρυσοποίκιλτος στολή εθάμβωσε πολύ τότε τον κ. Καραγκιόζην και τον μετέβαλε, μετά την ανακήρυξιν του Συντάγματος, εις ένα των ενθερμότερων οπαδών του Νεοτουρκικού κομιτάτου. Οι Νεότουρκοι ανθ' ων υπέρ αυτών έπραξε, του εξέθησαν βουλευτικήν υποψηφιότητα αλλ' απέτυχε πανηγυρικός και μετά πολλών επαίνων.

Μετά την αποτυχία του οι Νεότουρκοι τον εκάλεσαν εις την Κωνσταντινούπολιν και τον διώρισαν διερμηνέα του τμήματος της δημοσίας Ασφαλείας, εις θέσιν δηλαδή αρκετά προσοδοφόρον.

Όπως αντιλαμβάνεσθε, ο περίφημος Καραγκιόζωφ είχε βίον και πολιτείαν.

Ολίγον προ της ενάρξεως των τελευταίων εχθροπραξιών οι Βούλγαροι τον αντικατέστησαν διά του Μουστάκωφ, όταν δε ο στρατός μας προήλασε και διεδόθη ότι φθάνει εις τας Σέρρας, ο Καραγκιόζωφ κατέφυγεν εις το χωρίον Κουμάριανην, οπόθεν αφίκετο εις Θεσσαλονίκην, έτοιμος να ζητήση και ρέστα διά την πατριωτικήν αυτού δράσιν. Αι αρχαί όμως, καθώς και ανωτέρω σας γράφω, τον συνέλαβον και τον οδήγησαν εις το φρέσκο, όπου αναμφιβόλως θα αναμνησκειται περασμένων μεγαλείων.

Προσωπικώς αυτός προσπαθεί να ελαφρύνη την θέσιν του, λέγων ότι εις ουδέν έπταισε, διότι οι Βούλγαροι τον διώρισαν δήμαρχον εν ημέραις, καθ' ας υφίστατο η συμμαχία και αι σχέσεις μας ήσαν εγκάρδιοι.

Πλείστοι όμως πατριώται του Σερραίοι αντιτάσσουν εις τούτο το παρελθόν γέμον από δουλοπρέπειαν και ταπεινώσιν της Ελληνικής του καταγωγής χάριν αξιωμάτων, υποστηρίζουν δε ακόμη, ότι ηδύνατο να δεχθή το δημαρχιακόν αξίωμα χωρίς εν τούτοις και ν' απαρνηθή το Ελληνικόν του όνομα και εκολπωθή το Βουλγαρικόν «ωφ».

Η δικαιοσύνης ασφαλώς θα διευκρινήση τα πράγματα και θα τον αφήση ελεύθερον, εάν τον κρίνη αθών. Εάν αντιθέτως εύρη και το ελάχιστον στοιχείον το οποίον να τον βαρύνη, θα τον τιμωρήση παραδειγματικώς και θα τον στιγματίση ως ένα κατάπτυστον αρνησιπάτριδα και προδότην.

Θέλετε τώρα να μάθετε και μίαν τεραστίαν αντίθεσιν; Ο γυναικάδελφος του Καραγκιόζη, Κ. Σταμούλης, είνε ο απαχθείς και σφαγείς υπό των Βουλγάρων. Νέος με πατριωτισμόν άσβεστον και με αισθήματα μεγάλα.

Διά να δειχθή όμως άκαμπτos απέναντι των Βουλγάρων και διά να περιφρονήση πλειστάκις τας απειλάς των, έπεσεν υπό τα πλήγματα της δολοφονικής των μαχαίρας.

Ορισμένες από τις προσφορές ιδιωτών για τα θύματα των Σερρών δημοσίευσε το **Εμπρός**:

ΟΙ ΕΡΑΝΟΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΘΑΛΨΕΩΣ

Κατά το τελευταίον δελτίον της Κεντρικής επιτροπής Πατριωτικής περιθάλψεως, αι εισφοραί ανέρχονται εις 18007.50 δραχ, μεταξύ των οποίων και χθεσινή εισφορά της κ. Αικατερίνης Θρ. Μάνου διά τα θύματα των Σερρών εκ 10 χιλ δραχμών, του κ. Γ. Πασπάτη εκ μέρους της εν Λίβερπουλ κοινότητος διά τον αυτόν σκοπόν εξ 7572 δραχ.

Εις την Επιτροπήν απέστειλε και η Α.Β.Υ. η πριγκίπισσα Αλίκη 11 δέματα μεγάλα περιέχοντα ανδρικάς ενδυμασίας διά τα θύματα των Σερρών.

Στην ίδια εφημερίδα, ο Α. Μαυρουδής κατέγραφε τις εντυπώσεις του ύστερα από ένα οδοιπορικό στην ευρύτερη περιοχή των καταστροφών ξεκινώντας από το Σιδηρόκαστρο και καταλήγοντας στη Δράμα. Το άρθρο περιελάμβανε συνομιλίες με απλούς ανθρώπους, ενώ ο Μαυρουδής δεν έκρυβε τη θετική έκκληξή του για την αισιοδοξία των Σερραίων και τις χαρούμενες φυσιογνωμίες τους παρά το μέγεθος της καταστροφής.

ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

[...] Ειδικός απεσταλμένος του «Εμπρός» περιέγραψεν ήδη εκτενώς την καταστροφήν των Σερρών. Αρκούμαι να σημειώσω μόνον ότι ενώ διεσχίζαμεν την ερειπωμένην πόλιν, οι κάτοικοι εχαιλούσαν τον κόσμον από το «Ζήτω».

- Ζήτω η Ελλάδα! Ζήτω η Γαλλία! Ζήτω η Ελευθερία!⁶¹

61 Μαζί του ταξίδευαν άλλοι δύο δημοσιογράφοι, ένας Γάλλος κι ένας Ρώσος, γι' αυτό και η επίδειξη χαράς προς τη Γαλλία.

Και όταν εσταθμεύσαμεν δι' ολίγην ώραν εις την πλατείαν, ευρέθημεν εν μέσω πλήθους το οποίον επανηγύριζε. Από τας είκοσι επτά συνοικίας των Σερρών, αι είκοσι είνε πλέον χαλάσματα. Από τας χιλιάδας όμως των Σερραίων κανείς δεν έχει συντριβεί από το μέγεθος της καταστροφής. Πού τα πρόσωπα τα θλιμμένα, που επερίμενα να ιδώ! Παντού συναντώ φυσιογνωμίες χαρούμενες! Οι Σερραίοι πλανώνται εύθυμοι ανάμεσα εις τα σκεπασμένα από στάχτην ερείπια των σπιτιών των.

- Βλέπεις, μου λέγει ένας μεσόκοπος έμπορος, πλούσιος έως προχθές, τα σπίτια που εχάσαμε αξίζουν πολύ λιγώτερο από την ελευθερίαν που εκερδίσαμε.

Είνε μεσημέρι και ο αέρας της εζοχής έχει ήδη εκτελέση πληρέστατα χρέη μαστίχας. Καταφεύγομεν εις το «Ιμπερίαλ», ελληνικόν ξενοδοχείον διασωθέν ως εκ θαύματος.

- Λίγες μελιτζάνες μιάμ-μπαϊλντί μου έμειναν, σπεύδει να δηλώσει ο ξενοδόχος, και δύο μπιτόλιες σαμπάνια που δεν κατώρθωσαν να ζετρυτώσουν οι Βούλγαροι. Αυτά έχομε και τίποτε άλλο.

Προγευματίζομεν βιαστικά, ενώ μερικοί Σερραίοι μας διηγούνται με απάθειαν εκπληκτικήν πώς εκάησαν τα σπίτια των.

- Βούλγαροι ιππείς με δαυλούς στο χέρι και άλλοι με ψεκαστήρας γεμάτους πετρέλαιο διέτρεχαν την πόλιν... Εντός διαστήματος ωρών μόνον 3800 - 4000 ελληνικά σπίτια είχαν παραδοθή εις τας φλόγας.

Αν ο δρόμος μεταξύ Ντεμίρ-Ισσάρ και Σερρών εμπορεί μόλις και μετά βίας να ονομασθή δρόμος, τι να ειπή πλέον κανείς διά την συνέχειαν; Το αυτοκίνητόν μας υφίσταται μεταμορφώσεις τας οποίας θα εδυσκολεύετο να φαντασθή και ο Οβίδιος! Πότε αναρριχάται σαν μουλάρι, πότε δίκην αεροπλάνου εκτελεί τρομακτικές βολ πλανέ εις επικινδύνους κατηφόρους. Αλλά οι σωφέρ δεν χάνουν την ψυχραιμίαν των. Αλλάζουν ταχύτητα, σφίγγουν το φρένο, ανοίγουν τα μάτια των τέσσερα και κάποτε μας επιτάσσουν όλους διά να ξεκολλήσωμε το αυτοκίνητον από τον βούρκον των τελμάτων ή από την ιλύν του ποταμού. Και έτσι, με απροόπτους σταθμούς, με συχνά ανεβοκατεβάσματα και αδιακόπους κλονισμούς διασχίζομεν τα γραφικά και πλούσια τοπεία της Μακεδονίας. Χωρικοί ντυμένοι στα άσπρα, άλλοι με άλικα φεσάκια ομοιάζοντες από μακρυνά με πιερρότους, γυναίκες με ποικιλόχρωμα σιγούνια σκύβουν επάνω στην γη και την περιποιούνται στοργικά την γην αυτήν, η οποία μοιραίως επρόκειτο να χρησιμεύση ως διάκοσμος μιας από τας τρομερώτερας τραγωδίας του κόσμου. Αι εικόνες που περνούν από τα μάτια μας ποικίλλουν κατά τον περιεργότερον τρόπον. Εδώ εκτείνεται μία πεδιάς αποπνέουσα γαλήνην και ηρεμίαν. Βουβάλια βόσκουν και αγρόται λιχνίζουν το σιτάρι. Ολίγα χιλιόμετρα πάρα κάτω ένα χωριό - η Ράχωβα παραδείγματος χάριν - έχει μεταβληθή εις αποτρόπαιον πυροτέχνημα. Στέγαι τριζοβολούν, κεραμίδια κυλίνονται κατά γης με γδούπον, οι κάτοικοι έχουν φύγει τρομαγμένοι... Αλλά ποία πόλις, ποία κωμόπολις, ποίον χωριουδάκι δεν υπέφερε από την επιδρομήν των βαρβάρων. Χρυσά νομίσματα ελάχιστα διεσώθησαν εις τα μέρη, τα οποία είχε καταλάβη ο βουλγαρικός στρατός. Το ζάφρισμα επετελέσθη με τέχνην μοναδικήν. Είκοσι λίρες ο ένας, δέκα ο άλλος, πενήντα, εκατόν ή διακοσίας ο προύχων, όλοι ποιος λίγο, ποιος πολύ συνεισέφεραν διά να υπερπληρωθή η βουλγαρική απόχη.

Ο αρχιμανδρίτης κ. Συρμακέζης, μου διηγείται εις την Ζηλιάχοβα, ότι αφού οι Βούλγαροι στρατιώται τον εκτύπησαν, του εξήτησαν και πληρωμήν διά τον κόπον των.

- Τους έδωσα τρεις λίρες και με άφησαν ήσυχο για λίγες ημέρες... Ό,τι υπεφέραμεν, προσέθεσεν επιγραμματικώς, κατά τους οκτώ μήνας της βουλγαρικής κατοχής, δεν υπέστημεν κατά τους πέντε αιώνας της τουρκικής κυριαρχίας.

- Να γείνης Βούλγαρος, του έλεγαν οι φιλελεύθεροι αντιπρόσωποι του Βασιλέως Φερδινάνδου.

Και επειδή ο αρχιμανδρίτης ανθίστατο.

- Επί τέλους, του είπε κάποτε ένας αξιωματικός του βαρβαρικού στρατού. Μάθε και τούτο, Πάτερ μου. Ο Χριστός ήτο Βούλγαρος.

Εις την Ζηλιάχοβα συνομιλώ επί ολίγην ώραν και με μίαν συμπαθητικήν κυρούλα από τα περίχωρα. Δεν είνε πολύ ηλικιωμένη καθώς με βεβαιώνουν διάφοροι συντοπίται της. Αι αλλεπάλληλοι όμως δυστυχία της έχουν αυλακώση το πρόσωπον. Βούλγαροι στρατιώται, οι οποίοι εγκατεστάθησαν εις το καλύβι της, έσφαξαν τον άνδρα της και έφθειραν διά της βίας τας δύο της θυγατέρας...

- Ένα βράδυ ο άντρας μου δεν γύρισε να κοιμηθώ. Τον εγύρευα παντού... Ύστερ' από τρεις ημέρες μόνο ευρήκαμε το πτώμα του έξω από το χωριό, σε κάποιο ρέμα... Τρόμαξα να τον γνωρίσω.

Εις την Ζηλιάχοβα επίσης ακούω και άλλην φρικιαστικήν διήγησιν από τον κ. Βασίλειον Καραμπέτην, έμπορον αποικιακών εν Καβάλλα, τον οποίον οι Βούλγαροι έκλεισαν αυθαίρετως εις τας φυλακάς των Σερρών.

- Γιατί μ' εφυλάκισαν, δεν θέλησαν να μου ειπούν ποτέ. Ένα βράδυ μ' επήραν οι χωροφύλακες από εδώ και μ' έρριξαν εις ένα σκοτεινό μπουντρούμι των Σερρών. Μ' εκράτησαν τρεις μήνες σχεδόν και το τι είδα εν τω μεταξύ είνε ανεκδιήγητον. Τι βασανιστήρια. Τι απανθρωπία! Ακούστε τούτο μόνον. Μίαν ημέρα μας έφεραν εις το ίδιον διαμέρισμα και ένα γνωστόν οπλοπόλην των Σερρών, αφού ο αστυνόμος του έδωσε μερικές δυνατές καμουτσικιές...

Από τα κάγκελλα της φυλακής ο οπλοπόλης κατώρθωσε να διαμαρτυρηθή την επομένην προς γνωστόν του ανώτερον Βούλγαρον αξιωματικόν. Ο αξιωματικός τα έβαλε με τους χωροφύλακας, οι χωροφύλακες με τον αστυνόμον και ο αστυνόμος, φυσικά, με εκείνον που ετόλμησε να διαμαρτυρηθή. Το απόγευμα διέταξε να τον βγάλουν εις την αυλή και να τον ζαπλώσουν μισόγυμνο εις της πλάκας. Εκεί μ' ένα κούτσουρο χονδρό άρχισε ο ίδιος να τον κτυπά. Όταν εκουράζετο παρέδιδε το ξύλο εις ένα χωροφύλακα, ο οποίος συνέχιζε το έργον του προκατόχου του.

Ο φυλακισμένος ελιποθύμησε και το αναίσθητον σώμα του έσυραν οι δήμοι έως το μπουντρούμι... Όταν μετά δύο ώρας ήρχισε κάπως να συνέρχεται, ο αστυνόμος διέταξε να τον οδηγήσουν πάλιν εις την αυλή. Το μαρτύριον επανελήφθη και την επομένην, ημέραν της εισόδου του ελληνικού στρατού εις τας Σέρρας, ο οπλοπόλης εξέπνευσεν εις το ελληνικόν πλέον στρατιωτικόν νοσοκομείον.

Όταν φθάνομεν εις την Αλιστράτην, ο ήλιος ετοιμάζεται ν' αποσυρθή εις τα πορφυρά δώματά του. Πρέπει να σπεύσωμεν προς την Δρόμιαν και δι' αυτό μόλις προφθάνομεν να ιδούμε μερικά από τα πολύριθμα σπίτια που ενέπρησαν οι Βούλγαροι και εκεί.

- Μεγάλη καταστροφή μας έκαμαν, λένουν οι Αλιστρατινοί που μας περιεκύκλωσαν.

Και δεν είνε βέβαια υπερβολικοί. Τα χωριά και αι κομοπόλεις της περιφέρειάς αυτής ήσαν προ τινος ακόμη εύπορα. Τα περισσότερα σπίτια είνε δίπατα και δεν μπορούσες, κατά την έκφρασιν ενός χωρικού, να φέρης βόλτα από το πράμα.

- Τι παπλώματα! Τι κουβέρτες! Ως και σεντόνια μεταζωτά! Τώρα πάνε ούλα!..

Ο ίδιος κατορθώνει εις μίαν στιγμούλα να μου διηγηθώ ένα πάθημά του.

- Όταν εμπήκαν οι Βούλγαροι, τους ενόμιζα για χριστιανούς, μαθές. Ήρθε λοιπόν ένας αξιωματικός να κοιμηθώ στο σπίτι μας. Του έδωσα το καλλίτερο κρεβάτι και τα πλουσιώτερα σκεπάσματα. Το πρωί, όταν πήγε η γυναίκα μου να σιγυρίση, δεν έμεναν παρά τα σίδερα του κρεβατιού. Γειτόνοι μας είπαν έπειτα πως άμα ζύπνησε ο λεβέντης άρχισε να πετάη από το παράθυρο στρώματα, σεντόνια, μαξιλάρες. Από κάτω ένας στρατιώτης, ο δικός του βέβαια, τα μάζεψε και «από δω παν κι άλλοι...».

Αργά, με αγωνία σχεδόν κατεβαίνει το αυτοκίνητον την απότομον κατωφέρειαν της Αλιστράτης. Επί τέλους ευρισκόμεθα εις δρόμον ίσον, ευπρεπή, ομαλόν, όταν ένας χωρικός μας απευθύνει απελπισμένα νοήματα.

- Τι τρέχει;

- Σταθήτε! Σταθήτε!

Στεκόμεθα λοιπόν, ο χωρικός πλησιάζει και με φωνήν της οποίας το τρέμουλο είνε εκφραστικώτατον προβαίνει εις την ακόλουθον ανακοίνωσιν.

- Εκεί κάτω είνε Βουλγάροι καβαλαρέοι. Τώρα δα πυροβόλησαν κάτι αραμπατζήδες.

- Είσαι βέβαιος;

- Βέβαιος για.

- Τι να κάνομε; Να προχωρήσωμε; Να ειδοποιήσωμε τας στρατιωτικές αρχάς;

Μετά σύντομον συμβούλιον αποφασίζομεν τα εξής: Να παραλάβομεν τα τρία μάνλιχερ που έχουμε μαζί μας και να προβώμεν εις αναγνωρίσεις. Αυτό και γίνεται. Σωφέρ και δημοσιογράφοι σκορπίζομε δεξιά και αριστερά διά να ερευνήσωμεν τον ορίζοντα.

- Κάτι βλέπω, φωνάζει ένας.

- Κι εγώ, αποκρίνεται άλλος.

Μαύρες σιλουέττες εμφανίζονται εις το βάθος, πέρα εις την καμπήν της δημοσίας οδού. Η σιλουέττες πλησιάζουν κι εμείς προελαύνομεν προς της σιλουέττες.

- Καλέ σαν ομπρέλλες μου φαίνονται, παρατηρεί ο οξυδερκέστερος.

- Η παπάς είνε ο πρώτος ή...

- ... Πλάρι.

- Όχι... η γυναίκα..

Πράγματι διακρίνονται ομπρέλλες και επί κεφαλής δεν είνε παπάς, ούτε πλάρι, αλλά γυναίκα ακολουθουμένη από ισχυράν κουστωδιάν οπλοφόρων.

- Μου κόψατε τη χολή, φωνάζει μία γηραιά αμαζών, έτσι καθώς σας είδα να πλησιάζετε με τα όπλα.

Την καθησυχάζομεν. Της δίδωμεν την διαβεβαίωσιν ότι δεν διψάμε σώνει και καλά για ανθρώπινο αίμα και ζητούμεν πληροφορίας από τους οπλοφόρους.

- Είδατε μήπως Βουλγάρους ιππείς;

- Ήσαν καμμιά εικοσαριά αλλά τους εκυνήγησε ο στρατός και εχάθηκαν...

Η πληροφορία όμως δεν είνε εντελώς ακριβής. Όταν εφθάσαμε εις το Τουρκοχώρι⁶² και ηναγκάσθημεν να σταματήσωμεν εις ένα γραφικόν μύλον διά να περάση το αυτοκίνητόν μας το τελευταίο και βαθύτερο ποτάμι, οι χωρικοί, οι οποίοι ετριγύριζαν εκεί ωπλισμένοι έως τα δόντια μας εβεβαίωσαν ότι οι περίφημοι Βούλγαροι ιππείς δεν ήσαν φαντασιώσεις. Είχαν σάρκας, οστά, όπλα και φυσίγγια και ήσαν εν καταυλισμώ εις απόστασιν δύο περίπου χιλιομέτρων από τον μύλον.

- Βλέπεις εκεί δα δύο τρία φώτα; μου είπε ένας από τους μωλωνάδες. Εκεί βρίσκονται τώρα. Όλη νύχτα δε θα μπορέσωμε να κλείσωμε μάτι. Αυτοί οι λήσταρχοι είνε άξιοι να κατέβουν και να μας σφάζουν.

Έχει σκοτεινιάση πλέον εντελώς και αναγκαζόμεθα να πάρωμε οδηγόν.

- Έρχεσαι μαζί μας, πατριώτη;

- Μπράβο!

Ο πατριώτης ανεβαίνει διά πρώτην φοράν εις αυτοκίνητον και είνε ενθουσιασμένος.

- Πώς τρέχει ο δαίμονας, φωνάζει κάθε τόσο. Τύφλα νάχη και το γαϊδούρι και το μουλάρι και το άλογο...

12 ΙΟΥΛΙΟΥ

Λεπτομέρειες για τη σύσταση Πρωτοδικείου και Ειρηνοδικείου στις Σέρρες έγραφαν οι **Αθήναι**.

Η Δικαιοσύνη εν Σέρραις.

Εξεδόθη το 5ον φύλλον του παραρτήματος της «Εφημερίδος της Κυβερνήσεως», της εκδιδομένης εν Θεσσαλονίκη.

Διά τούτου ο Γεν. Διοικητής της Μακεδονίας τροποποιεί το Διάταγμα περί οργανικής διαίρεσεως της κεντρικής υπηρεσίας της Διοικήσεως Μακεδονίας. Δημοσιεύει Διάταγμα περί διαίρεσεως Πρωτοδικείου Σερρών, όπου θα υπαχθώσιν αι πόλεις, αι κομποπόλεις και χωρία μετά των περιοχών των, αι υπαγόμενα εις την τέως Οθωμανικήν υποδιοίκησιν Σερρών, καθώς και αι πόλεις, αι κομποπόλεις και χωρία μετά των περιοχών των των υπαγομένων εις τας τέως Οθωμανικάς υποδιοικήσεις Μελενίκου, Δεμίρ Ισσάρ και Πετριτσίου και κατεχομένων υπό του Ελληνικού στρατού. Συνιστάται Ειρηνοδικείον εν Σέρραις.

Προτάσει του διευθυντού των δικαστικών υποθέσεων μετετέθησαν ο ειρηνοδίκης Εδέσσης Χ. Πίσιας εις το Ειρηνοδικείον Σερρών, του Π. Παναγιώτου αναλαμβάνοντος τα καθήκοντα γραμματέως του αυτού Ειρηνοδικείου.

Η ίδια εφημερίδα δημοσίευσε και τηλεγράφημα από τη Βιέννη, που έδειχνε την επιφυλακτικότητα των γερμανικών κύκλων για τις καταγγελίες κατά των βουλγαρικών θηριωδιών στη Μακεδονία.

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΔΙΑ ΤΑΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΣ ΩΜΟΤΗΤΑΣ

Η «Τάγκεμπλαττ» πληροφορείται εκ Βερολίνου ότι η γερμανική κυβέρνησις τηρεί επιφυλακτικήν στάσιν σχετικώς με τας καταγγελθείσας προς το Ευρωπαϊκόν δημόσιον παρά του Βασιλέως της Ελλάδος Κωνσταντίνου, φρικαλεότητας του Βουλγαρικού στρατού.

Απεστάλη υπό της Γερμανίας εις την Μακεδονίαν ανώτερος αξιωματικός όπως αυτοπροσώπως βεβαιωθή περί των διαπραχθεισών υπό των Βουλγάρων σφαγών.

Ο Δ. Φιλιππίδης ήταν ο τρίτος κατά σειρά συνεργάτης του **Εμπρός** που βρέθηκε στην πόλη των Σερρών. Κι αυτός καταγράφει την υπομονή των κατοίκων απέναντι στις συμφορές, αλλά και μια λύπη γιατί δεν μπόρεσαν να γιορτάσουν την ελευθερία τους, όπως την είχαν ονειρευτεί.

ΤΟ “ΕΜΠΡΟΣ” ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ ΤΗΣ ΣΥΜΦΟΡΑΣ

ΣΕΡΡΑΙ, 7 Ιουλίου.-- Ευρίσκομαι εις το μέσον της αγριωτέρας ερημώσεως. Από τα μαυροκαπνισμένα ερείπια και συντρίμματα αναθρόσκουσιν ακόμη νεφύδρια καπνού και αναδίδεται η κνίσσα και η δυσοσμία. Έκτασις απέραντος, περιλαμβάνουσα τρισχιλίας οικίας εις τας οποίας έσφυζεν άλλοτε η Σερραϊκή ζωή, αποτελεί τώρα αληθινήν κόλασιν, εις την οποίαν μόνον οι κρωγμοί των κοράκων διαταράσσουν την κυριαρχούσαν σιγήν του θανάτου.

Περιπατών διά των ερειπίων κατορθώνω με πολλές προσπαθείας να ανακαλύψω την κεντρικήν οδόν την Ελληνικής συνοικίας. Μου φαίνεται πως αναγνωρίζω το ξενοδοχείον «Σαντράλ» εις το οποίον τούσάκις είχαν φιλοξενηθή. Παραπλεύρως διακρίνω τα ερείπια του φωτογραφείου του κ. Λιόντα και κατά σειράν τόσας άλλας γνωστάς μου οικίας, μέχρι θεμελίων ερειπωθείσας.

Ιδού και το Ελληνικόν Προξενείον κτήμα ομογενούς, το οποίον εις άλλας ημέρας απετέλει το πραγματικόν διοικητήριον της πόλεως και της επαρχίας Σερρών. Και ανεμνήσθην τας περί μετεμνηχώσεως ιδέας του κ. Σαχτούρη και τον αμίμητον χαρακτηρισμόν του ιδιορρυθμού προξενικού οικοδομήματος, τον οποίον εξέφερεν ο κ. Νούντσος εις απάντησιν των μεγάλων επαίνων του ιδιοκτήτου όπως επιτύχη αύξησιν ενοικίου.

- Βέβαια θαυμάσιον είνε, ευάερων τον χειμώνα και ευήλιον το θέρος.

Περιεργαζόμενος τα προξενικά ερείπια, ανεύρον θραύσματα Βουλγαρικών οβίδων, άτινα παρέδωκα εις το Φρουραρχείον προς πιστοποίησιν ότι οι Βούλγαροι έστρεψαν από τον λόφον αυτά της πόλεως τα τηλεβόλα.

Χιλιάδες ψυχαί εις του δρόμους, άστεγοι, ελειναιά και τετραχηλισμένοι, αναμένουσι να χορτασθώσιν από τα ελέη της Ελληνικής φιλευσπλαγγνίας και αλληλεγγύης.

Εν τούτοις δεν γογγύζουσιν. Η θυσία της πόλεώς των, των περιουσιών των, η παντελής απώλεια και πάντων των υπάρχόντων η καταστροφή επισφραγίζουν τα αποτελέσματα των νικών του Ελληνικού στρατού.

Η ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΗΣ ΔΕΞΙΩΣΙΣ ΠΟΥ.. ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ

Μάλλον λυπούνται οι Σερραίοι διότι ένεκα της διαρπαγής και του εμπρησμού της πόλεως δεν κατόρθωσαν να δεξιωθώσι και φιλοξενήσωσι τον Ελληνικόν στρατόν.

Όλα τα σπίτια των Σερραίων είχαν ετοιμασθή όπως φιλοξενήσωσι τους ελευθερωτάς των. Το πτωχότερο σπίτι είχε προμηθευθή χιλιάδας σιγαρέτων, ποτά, τροφάς διά τον στρατόν. Αι πλουσιώταται προίκες των δεσποινίδων από μεταξωτά παπλώματα, από χιονώδη σενδόνια, από μαλακά στρώματα, είχαν ξεδιπλωθή και είχαν ετοιμασθή, διά τους κεκμηκότας από τας μάχας και τας πορείας. Αλλ' όλα ταύτα εματαίωσεν η βάρβαρος χειρ των Βουλγάρων μεταβαλούσα εις καπνόν και εις τέφραν.

Όλοι οι Σερραίοι με μίαν φωνήν διαμαρτυρούμενοι κατά της Βουλγαρικής βαρβαρότητος διακηρύττουσι κατά τον εντονότερον τρόπον ότι προτιμούν να ζήσουν υπό τα ερείπια απηλλαγμένοι της Βουλγαρικής δουλείας.

ΛΕΙΨΑΝΑ ΠΛΑΤΣΙΚΟΛΟΓΗΜΑΤΩΝ

Εις το διοικητήριον φύρδην μίγδην τα Βουλγαρικά αρχεία. Εις τα ερμάρια και τα συρτάρια ανακαλύπτονται τα επισημότερα έγγραφα της Βουλγαρικής διοικήσεως, σκεπάζοντα διάφορα πλατσιακολόγια, πράγματα ευτελή, αλλ' ικανά να εκδηλώσουν τον βαθμόν της Βουλγαρικής απληστίας. Τα γυναικεία υποκάμισα, τα καλύμματα και ενδύματα των βρεφών έχουσιν την μεγαλειτέραν προτίμησιν. Έπειτα τάπητες πεπαλαιωμένοι, κουβέρται τετριμμένοι, υφάσματα τσίτινα, καλύπτραι, βελόνια, παραμάνες και κουδούνια, πληρούσι διάφορα δισάκια και διάφορα συρτάρια.

Εζητέλισαν οι Βούλγαροι και αυτούς τους μπουγαδοκλέφτας και μικρολωποδύτας. Το ένστικτον της κλοπής είνε έμφυτον εις τον Βούλγαρον. Η κλοπή και διαρπαγή ευτελεστάτων ειδών διά τα οποία θυσιάζουν υπάρξεις και κατακαίουν πόλεις εις τον άξεστον και αγράμματον στρατιώτην, όσον και εις τον τζέντλεμαν κατά το εξωτερικόν Βούλγαρον αξιωματικόν. Εννοείται δεν εξαιρούνται του κανόνος αυτού διοικητικοί, δικαστικοί, ταχυδρομικοί, τελωνειακοί υπάλληλοι. Όλοι κλέπτει και χείριστοι λωποδύται.

Ακούσατε τι μου διηγήθησαν. Βούλγαρος αξιωματικός μετέβη μεσονύκτιον εις οικίαν Ελληνικήν όπως φιλοξενηθή.

- Δεν έχομεν μέρος, του απαντούν.

- Πώς δεν έχετε μέρος, ιδού εις την τραπεζαρίαν δεν κοιμάται κανείς. Αφίσατέ με εδώ και σας δίδω τον λόγον της τιμής μου ότι δεν θα σας κλέψω ούτε ένα γυαλικό!

ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΙΒΑΝΩΦ

Και τα περίφημα αρχεία του στρατηγού Ιβάνωφ;

Εύρον εις εν συρτάριον του Βουλγάρου στρατάρχου δύο φωτογραφίας του αρχικομιτατζή Τάσκα, την μίαν των οποίων αποστέλλω εις το «Εμπρός».

Ευρέθησαν και έγγραφα του Ιβάνωφ τηλεφωνούμενα προς τον αιμοχαρή Τάσκαν.

Εν των εγγράφων αυτών περιέχει την εξής διαταγήν:

«Διά τον Θεόν, διά την Πατρίδα, διά τον Φερδινάνδον τρέξε, τρέξε αμέσως εις τα γραικομάνικα (δηλαδή τα Ελληνικά) χωρία και σφάζε τα γυναικόπαιδα».

Εις άλλο έγγραφον.

«Τι κάθεςαι και δεν τρέχεις να ενσπείρης εις τους γραικούς τον φόνον και την καταστροφήν. Σπεύσον διά τον Θεόν, διά την Πατρίδα, διά τον Φερδινάνδον».

Και το αποτέλεσμα αυτής της ουδένα χαρακτηρισμόν επιδεχομένης Βουλγαρικής διαγωγής, ην χαρακτηριστικώς απιεκονίζον αι προς τον Τάσκαν κακούργοι διαταγαί, ήτο η επαίσχυντος εκ Σερρών φυγή του περιφήμου στρατηγού.

Εφυγεν αισχρώς νύκτα και κρυφίως μη ειδοποιήσας ούτε αυτόν τον στρατιωτικόν διοικητήν Βούλκωφ, ούτε αυτόν τον πολιτικόν διοικητήν. Ο υπασπιστής του στρατάρχου, ταγματάρχης Μαρκόλεφ, αποχαιρετίσας ελληνικήν οικογένειαν, εν η επί 3 μήνας εφιλοξενείτο, απήγαγε και τον υιόν της οικογενείας ταύτης, η τύχη του οποίου αγνοείται!

«Αυθεντικές λεπτομέρειες» από την πυρπόληση των Σερρών, που αποδείκνυαν ότι αυτή έγινε εν γνώσει και κατόπιν διαταγής του βασιλιά της Βουλγαρίας Φερδινάνδου, παρουσίαζε ο «Μακκαβαίος» (ψευδώνυμο του Διονύσιου Κόκκινου) για λογαριασμό της **Πατρίδος**, ενώ επιπρόσθετα μετέφερε διάφορα περιστατικά από την περίοδο της βουλγαρικής κατοχής αλλά και μια συνομιλία με Μουσουλμάνια Σερραία, που προερχόταν από τις επιφανέστερες οικογένειες της πόλης.

**Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΙΒΑΝΩΦ ΔΙΑΤΑΣΣΩΝ ΤΗΝ ΣΦΑΓΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΔΗΩΣΙΝ
ΑΥΘΕΝΤΙΚΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΙΑΙ
- ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΥ
- ΚΡΑΤΟΣ ΛΟΠΩΛΥΤΩΝ - ΤΙ ΕΙΔΕ ΜΙΑ ΧΑΝΟΥΜΙΣΣΑ**

Είνε γνωστή η καταστροφή των Σερρών. Βεβαίως αν ήθελε κανείς ν' αναγράψη όλας τας λεπτομερείας της βουλγαρικής θηριωδίας που ηρήμωσε την ανθηράν πολιν, δεν θα ετελείωνε ποτέ. Θα ήτο δυνατόν να γραφή μία σειρά τόμων, των οποίων κάθε γραμμή θα ήτο και ένα δράμα, μία φρικαλεότης, μία μανιακή κτηνωδία από εκείνας των οποίων τα πρότυπα έδωσαν οι Ούννοι. Αηριότητες, των οποίων η πλέον ασήμαντος είνε ικανή να βαρύνη την θέσιν ενός λαού θέλοντος να ζη με κράτος ιδικών του ανά μέσω της Ευρωπαϊκής οικογενείας.

Αλλ' υπάρχουν Βουλγαρισμοί καταπληκτικότεροι από την μανίαν των στρατιωτών που έχυναν πετρέλαιον επάνω εις τους τραυματίας και τους έκαϊαν με τα σπίτια των, αηριότεροι από τους βανδαλισμούς των κτηνανθρώπων που εμόλυναν τας παρθένους του Δεμίρ Ισάφ και τας έσφαζαν αμέσως, φρικαλεώτεροι από τους φόνους και τας ληστείας που ενήργουν οι διάφοροι λοχαγοί και υπολοχαγοί Βούλγαροι εις τον παράφρονα δρόμον του πανικού των. Οι Βουλγαρισμοί αυτοί είνε οι επίσημοι. Εκείνοι που προέρχονται από τους ανωτάτους Βουλγάρους, από εκείνους που λαμβάνουν απ' ευθείας διαταγάς από τον Πρωθυπουργόν των, από εκείνους, εις τους οποίους αναχωρούντας διά τον πόλεμον έδωσεν ο Φερδινάνδος το χέρι του, εμπιστευόμενος εις αυτούς την τιμήν της Βουλγαρίας του.

Φέρω εις φως ένα εκ τούτων.

Ο στρατηγός Ιβάνωφ, ο πανικόβλητος του Κιλκίς και της Δοϊράνης, είνε ο πρωτοστατήσας δι' ειδικών διαταγών εις την Μακεδονικήν δήωσιν και σφαγήν.

Έχομεν την απόδειξιν διαπιστωμένην επισημότατα. Ο ατυχής Φερδινάνδος, συγκατατεθείς εις την παραζάλην του διά την αποστολήν διεθνούς επιτροπής προς εξακρίβωσιν των βανδαλισμών του στρατού του θα έχη και την έκπληξιν ότι ο πρωτεργάτης της Μακεδονικής καταστροφής είνε ο στρατηγός του Ιβάνωφ, ο οποίος του είχε υποσχεθή ότι την μεσημβρίαν της πρώτης ημέρας της Ελληνοβουλγαρικής συρράξεως θα ευρίσκετο εις την Θεσσαλονίκην.

ΚΑΥΣΕ, ΣΦΑΞΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ, ΓΙΑ ΤΟΝ ΘΕΟΝ, ΓΙΑ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ

Ιδού το ιστορικόν της αποκαλύψεως ότι η σφαγή και η πυρπόλησις της Μακεδονίας εγένετο εν ονόματι της Α. Μεγαλειότητος του Βασιλέως των βαρβάρων Φερδινάνδου.

Ο κ. Π. Γαζούλας, ο αφιχθείς εις τας Σέρρας διά να εγκαταστήση προσωρινώς το τηλεγραφείον Σερρών, ανεκάλυψε τηλεφωνικόν σύρμα του Βουλγαρικού Στρατηγείου του εδρεύοντος εις Σδρέινοβον τότε με κέρατα το Νευροκόπι και την Δράμιαν ακόμη, τότε ευρισκόμενα εις την βουλγαρικήν κατοχήν.

Ο κ. Γαζουλέας ανελήφθη αμέσως ότι εγίνετο τηλεφωνική συνεννόησης κατ' εκείνην την στιγμήν μεταξύ Βουλγαρικών τηλεφώνων και τη βοήθεια διερμηνέως απεκαλύφθη ότι οι συνδιαλεγόμενοι ήσαν ο στρατηγός Ιβάνωφ και αξιωματικός ευρισκόμενος εις τας Βουλγαρικές προφυλακάς. Εκ του διαμειφθέντος διαλόγου δημοσιεύομεν το ενδιαφέρον δημοσιογραφικώς.

Ο αξιωματικός ανήγγειλεν εις τον στρατηγόν ότι εφάνη από το παρατηρητήριον των προφυλακών επελαύνον Ελληνικόν σώμα.

- Είνε Ελληνομακεδόνες ή τακτικός στρατός; ηρώτησεν ο Ιβάνωφ.

- Τακτικός στρατός.

- Πολύς;

- Μία ρότα (λόχος).

- Αχ, Θεέ μου! Εχάθη η πατρίς μας. Τον Τάσκα. Να έλθη αμέσως ο Τάσκας, εφώναζεν ο Ιβάνωφ.

Ο Τάσκας είνε ο γνωστότατος ανά την Μακεδονίαν απαισίος κομιτατζής, ο εμπρηστής των Σερρών, εφεδρος ανθυπολοχαγός κατά τον πόλεμον.

Πιθανόν οι αναγνώσται ν' απορούν πώς ο στρατηγός Ιβάνωφ εις το άκουσμα ότι εφάνη εκ των Βουλγαρικών προφυλακών ένας λόχος Ελληνικού στρατού εθορυβήθη τόσοσ ώστε να φωνάζη ότι εχάθη η πατρίς του. Αυτό είνε ζήτημα της Βουλγαρικής ψυχολογίας και έχει ήδη εξηγηθή από τον ακατάσχετον Βουλγαρικών πανικόν.

Ο προσκληθείς υπό του στρατηγού κομιτατζής αφίχθη ήδη εις το τηλέφωνον.

- Τάσκα; Ο Τάσκας είνε αυτός;

- Εις τας διαταγάς σας. Εγώ ο ίδιος.

- Τάσκα, κατέβα γρήγορα στα γραικομάνια (Ελληνοχώρια). Καύσε, Τάσκα, σφάξε, αφάνισε. Για την πατρίδα, για τον Θεόν, για τον Βασιλέα.

Ο διάλογος διεκόπη, διότι αμέσως ηκούσθη διά της ιδίας τηλεφωνικής γραμμής το Νευροκόπι, καλούν την Δράμαν. Ο Ιβάνωφ, ευρισκόμενος ακόμη εις το τηλέφωνον του Σδρεινόβου, παρενέβη.

- Τι την θέλετε την Δράμαν;

- Ψωμί δεν έχουμε.

- Ούτε μεις.

- Στείλατέ μας αλεύρι.

- Καλά, θα φροντίσουμε.

- Έχουμε να φάμε δυο ημέρες.

- Κι εμείς τρεις.

Ιδού λοιπόν και τα χάλια της βουλγαρικής επιμελητείας.

ΚΡΑΤΟΣ ΛΩΠΟΔΥΤΩΝ

Οι Βούλγαροι ήσαν λωποδύται εις τας πόλεις, και εις την διοίκησίν των μάλιστα, όταν δεν ημπορούσαν να είνε λησταί όπως ο Τάσκας, του οποίου το όνομα με τόσοσ τρυφερότητα επανελάμβανεν ο Ιβάνωφ εις το τηλέφωνον του Σδρεινόβου.

Εις το Τηλεγραφικόν και Ταχυδρομικόν γραφείον Σερρών ευρέθησαν πέντε μεγάλα κιβώτια ξύλινα γεμάτα από συστημένας και απλάς επιστολάς ανοιγμένας. Οι υπάλληλοι ήνοιγαν τα γράμματα διά να κλέπτουν τα χρήματα, που πολλάκις περικλείοντο εις αυτά. Έτσι εληστεύετο ο κόσμος υπό την αιγίδα της Βουλγαρικής σημαίας και γραμματοσήμου, το οποίον έφερε την μορφήν του Βασιλέως των με το στέμμα του, αντί να φέρη την εικόνα απάχη.

Είχον ιδρύσει τηλεγραφείον με βιβλίον παραλαβής ιδιωτικών τηλεγραφημάτων, και ενώ εδέχοντο τοιαύτα με υπερτιμημένα τέλη, δεν τα μετεβίβαζαν διά να κρατήσουν το χρήμα.

Και ας μην πιστευθή ότι τα ανοιγόμενα συστημένα γράμματα απηθύνοντο προς Έλληνας, τους οποίους έκλεπταν κατά την αντίληψιν που έχουν της εθνικής των υποθέσεως. Είδα με τα μάτια μου εις τα ξύλινα κιβώτια, περί των οποίων ανέφερα, γράμματα συστημένα ανοικτά, απευθυνόμενα προς διαφόρους Βουλγάρους στρατιώτας -ήφ και -ωφ, ανήκοντας εις την φρουράν και τας μεραρχίας της νοτίου Μακεδονίας. Έκλεπταν τους ιδίους των στρατιώτας.

ΦΥΛΗ ΚΛΕΠΤΟΜΑΝΗΣ

Αξιοματικός της υγειονομικής μας υπηρεσίας κατά την εγκατάστασίν του εις την Φαρμακαποθήκην Σερρών ευρέθη προ καταπλήξεων. Εις τα δωμάτια του οικήματος, όπου ήσαν τα αρχεία και τα ενδιαίτημα των αξιοματικών, ευρήκε μπαούλα ολόκληρα γεμάτα από πλιάτσικα. Και τι πλιάτσικα; Τα μάλλον ευτελή. Υποκάμισσα γυναικών χωρικών, σεγκούνια, μεσοφόρια, καθρέφτες, τηγάνια, φανάρια, και ό,τι άλλο βλέπει και δεν βλέπει ο Αθηναίος εις το δημοπρατήριον Αθηνών.

Και αυτά ανήκον εις αξιοματικούς, και μάλιστα αξιοματικούς της υγειονομικής υπηρεσίας, ανθρώπους δηλαδή που επέρασαν από το Πανεπιστήμιον.

Εις το Διοικητήριον πάλιν, η Ελληνική υπηρεσία έφθασεν εις απελπισίαν περί του τι να κάμη ένα πλήθος παρομοίων κλοπιμαίων των Βουλγάρων, ευτελών αντικειμένων, εφθαρμένων, των οποίων η θέα εις το ανακάτωμα φέρει το γέλιο. Εκεί μαζί με ντορβάδες, με μάλλινες κάλτσες χωριάτικες, είδα και κελεμπίες χοτζάδων. Τι της ήθελαν;

Εις την βαλίτζαν ενός Βουλγάρου αξιοματικού μέσα εις παληόρρουχα λερωμένα, χωριάτικα, υπήρχε μία συλλογή χειρουργικών εργαλείων, εκτιμηθείσα εις αξίαν αρκετών χιλιάδων δραχμών. Ο καπετάνιος κάπου την.. εβάρωσε κατά τον Βαλκανοτουρκικόν πόλεμον και δεν την παρουσίασεν εις την υπηρεσίαν του, αλλ' εσκέφθη ότι καλόν είνε να την κρατήσει δι' εαυτόν.

Και ο ιατρός, που ευρέθη προ του τραγελαφικού θεάματος της φαρμακαποθήκης, συνεπέρανε:

- Όλα αυτά είνε φαινόμενα κλεπτομανίας.

Ας ασχοληθή λοιπόν η φρενηατρική επιστήμη με την παθολογικότητα αυτής της φυλής.

ΤΙ ΜΟΥ ΕΙΠΕ ΜΙΑ ΟΘΩΜΑΝΙΣ

Είνε αγαθή και σπανία τύχη δημοσιογράφου, ή αποτέλεσμα των περιστάσεων που ανακάτωσαν τα πάντα; Εγνώρισα οθωμανίδα, την Αττιτζέ Μουσλίμ, μίαν από τας καλās οικογενείας των Μουσουλμάνων των Σερρών, της οποίας ο σύζυγος ευθύς με την Βουλγαρικήν κατοχήν έφυγε διά την Κωνσταντινούπολιν, διά να σώση την απειλουμένην ζωήν του, όπως ηπειλείτο η ύπαρξις όλων των προκρίτων Μουσουλμάνων υπό της Βουλγαρικής βίας.

Με εδέχθη εις το σπίτι της. Ένα σπίτι, που δεν έχω καιρόν να το περιγράψω εδώ, διότι το άλογον έτοιμον με αναμένει εις την αυλήν διά να με μεταφέρη αλλού. Μου παρουσίασε τα κορίτσια της, δυο τρυφερά εκφραστικά μαυρομάτικα πλάσματα, με δειλίαν και ντύσιμο που ενθυμίζουν κάπως τας Ελληνίδας των κομποπόλεών μας. Ξεύρουν τα Ελληνικά και αι τρεις, όπως αι Σερραίαί. Και όταν αι μικραί απεμακρύνθησαν, η χανούμ Αττιτζέ ήρχισε να μου αφηγείται τας εντυπώσεις της εκ των Βουλγάρων. Τους θεωρεί οργήν Θεού. Μου αφηγήθη ένα πλήθος Βουλγαρικών πράξεων εκ των οποίων αναγράφω εκείνο που της έκαμε περισσότεραν φρίκην. Κατά τας πρώτας ημέρας της βουλγαρικής κατοχής ευρέθη με τα κορίτσια της και τους ανθρώπους της υπηρεσίας της (ήτο ευκατάστατος) εις ένα σπίτι εξοχικόν πλησίον της Καλίνδρας, όπου είχαν τσιφλίκια σπαρτών. Ο άνδρας της είχε αναχωρήσει διά την Κωνσταντινούπολιν, φεύγων την Βουλγαρικήν λεπίδα. Εκεί κατώρθωσε με άφθονον χρήμα, δοθέν εις Βούλγαρον αξιοματικόν καταλαβόντα την Καλίνδραν να εξαγοράση την σωτηρίαν της. Το σπίτι της ευρίσκετο παρά τον δημόσιον δρόμον Σερρών – Δεμίρ Ισσάρ. Εκείθεν μίαν ημέραν αντίκρυσε φρικαλέον θέαμα. Ένα απόσπασμα Βουλγάρων στρατιωτών υπό αξιοματικόν, οδηγούν οθωμανούς και οθωμανίδας, εστάθμευσεν ολίγον προ της οικίας της. Οι στρατιώται έδεσαν τους Τούρκους εκεί, τους εφόνευσαν αμέσως, έψαζαν της τσέπες των, και αμέσως εγύμνωσαν τας γυναίκας εντελώς, τας έδεσαν με σχοινί από τον λαιμόν και τας έβαλαν να προπορεύωνται οργιάζοντες ταυτοχρόνως κατά τρόπον που δεν είνε δυνατόν να φαντασθή ούτε η μάλλον εξεζητημένη φαντασία.

Και η Αττιτζέ, φρίττουσα από την ιδίαν της ανάμνησιν, είπεν:

- Αν λυπηθή ο Θεός τους ανθρώπους, θα τους αφανίση.

Κατά τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο, οι **Καιροί** είχαν έναν μαχητικό απεσταλμένο στην πρώτη γραμμή του πυρός, τον Νικόλαο Σπανδωνή. Ωστόσο, ο θάνατός του λίγες μέρες πριν την έναρξη του δεύτερου πολέμου είχε επιφέρει μεγάλο κενό στο δυναμικό της εφημερίδας, η οποία προσπάθησε να το καλύψει λίγο καθυστερημένα με το Γεώργιο Τσοκόπουλο. Κάπως έτσι, στις 12 Ιουλίου δημοσιεύτηκε στους Καιρούς μια διαφορετική περιγραφή της μάχης του Δεμίρ-Ισσάρ, που δεν έδινε βαρύτητα στις μάχες – αυτά άλλωστε ήταν ήδη γνωστά – όσο στο γενικότερο, αιωρούμενο κλίμα.

ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΚΑΙ Η ΝΙΚΗ ΟΙ ΕΘΕΛΟΝΤΑΙ ΝΕΚΡΟΘΑΙΠΤΑΙ

Από το Χατζή-Μπειλίκ εις το Δεμίρ Ισσάρ, η απόστασις δεν είνε μεγάλη. Ο σιδηρόδρομος προχωρεί διά μέσου πυκνής φυτείας αφ' ενός και απολύτου χέρσου αφ' ετέρου, παρακολουθεί τους πρόποδας του Μπελές και έπειτα στρέφον ολίγον προς νότον φθάνει εις το Δεμίρ Ισσάρ.

Μάλλον θα έπρεπε να είπω «έφθανε». Διότι οι Βούλγαροι φεύγοντες προ των νικητών της Δοϊράνης ετίναζαν γεφύρας, κατέστρεφαν δρόμους, προσπαθούσαν να παρεμβάλουν πάσαν δυσκολίαν προς τον προελαύνοντα στρατόν των νικητών. Ετίναζαν λοιπόν και ένα μέρος της γεφύρας του Στρυμόνος, διά της οποίας περνά ο σιδηρόδρομος. Τρία τόξα και ανάλογον κατάστρωμα της γεφύρας κατέρρευσαν, αλλά και μερικά άλλα εβλάβησαν τόσον ώστε να έχουν ανάγκην επισκευής. Εις αυτό το έργον κατέγινεν το μηχανικόν μας με τον Βασιλέα ανυπομονούντα, επιβλέποντα, εκτεθειμένον εις τον ήλιον, σπεύδοντα διαρκώς να επιτηρή, φυσώντα και δαγκώνοντα τα σίδερα.

- Ακόμα;

Η υπεράνθρωπος προσπάθεια του μηχανικού επέτυχε, ώστε δύο και πλέον εβδομάδων εργασία να γίνη εις τρεις ή τέσσαρας ημέρας. Και επί τέλους το πρωί της παρελθούσης Παρασκευής η γέφυρα παρεδόθη.

Πριν ακόμη παραδοθή εδέησε να περάσωμεν τον Στρυμόνα με μυρίας προφυλάξεις, να κινδυνεύσωμεν, αλλά και να δοκιμάσωμεν την ηδονήν της δύσκολου επιτυχίας. Ξένος συνάδελφος, ο οποίος ενδιέφερετο περισσότερο διά την ασφάλειαν μιας ογκώδους φωτογραφικής μηχανής του, παρά διά τον εαυτόν του, όταν η φωτογραφική μηχανή ευρέθη σάα και αβλαβής εις την αντίπεραν όχθην εκτύπησε σαν παιδάκι τα χέρια του και εφώναζεν επανειλημμένως.

- Τι χαρά! Τι χαρά!

Και το Δεμίρ Ισσάρ όπως και όλα αι προηγούμενα καταληφθείσαι θέσεις των Βουλγάρων παρουσίαζε τα αυτά πλεονεκτήματα.

Κορυφογραμμή με φυσικά οχυρώματα, με τους σχετικούς υποφερτούς δρόμους πίσω από τους λόφους, και κάτω ο κάμπος γυμνός, ανοικτός, ακάλυπτος και επομένως επικίνδυνος. Πάλιν εννοείται εις τα υψώματα, εις τα οχυρώματα, εις τους αποκρήμινους λόφους, οι Βούλγαροι, αμυνόμενοι, και πάλιν ο επιτιθέμενος Ελληνικός στρατός ερχόμενος από την πεδιάδα ακάλυπτος και απροστάτευτος από το έδαφος.

Ας σημειωθή εδώ τούτο το ιδιάζον εις την Μακεδονίαν. Δεν υπάρχει συνοχή εδάφους, διαδοχή πεδιάδων ή βουνών. Έπειτα από μίαν πεδιάδα θ' αρχίσουν υψώματα. Έπειτα από τα υψώματα έρχεται πεδιάς. Αυτό εκ πρώτης όψεως φαίνεται φυσικόν. Εν τούτοις δεν είνε τόσον σύνηθες. Αλλού η πεδιάς είνε τόσον ανοικτή ώστε η καταδίωξις του εχθρού, ο οποίος φεύγει, να ημπορή να συντελεσθή τελειωτικώς. Εις την Μακεδονίαν ο εχθρός όταν ερροβολούσε κάτω από τας κορυφάς των βουνών και των ορέων, ήξευρε ότι πίσω του είνε μακρή η πεδιάς και ότι πριν τον φθάση ο προελαύνων εχθρός θα επρόφθαινε εκείνος να οχυρωθή και πάλιν. Εξ ου η δυσκολία της Μακεδονικής εκστρατείας και αι μεγάλοι μας απώλειαι.

Οι Βούλγαροι λοιπόν ωχυρώθησαν εις τας κορυφογραμμιάς του Δεμίρ Ισσάρ, ενώ εναντίον των ήδη ήρχετο ακάθεκτος η στρατιά υπό την γενικήν αρχηγίαν του κ. Μανουσσιαννάκη, αποτελούμένη εκ της

Μεραρχίας της Λαρίσσης εις το κέντρον, της Μεραρχίας Δελαγραμμιάτικα εις το αριστερόν και της Μεραρχίας Σωτήλη εις το δεξιόν.

Την υποδοχήν του προελαύνοντος στρατού ανέλαβον από την κορυφογραμμίην τέσσαρα βαρέα πυροβόλα και δεκαπέντε περίπου πεδινά. Εις την βολήν των εσαρώνετο ο κάμπος. Και όμως το Ελληνικόν πεζικόν, έπρεπε να προχωρήση χωρίς τουλάχιστον την υποστήριξιν του πυροβολικού. Διότι το πυροβολικόν δεν εύρισκε τον καιρόν να τοποθετηθή.

Εν τούτοις το πεζικόν επροχώρει. Όταν ενύκτωσε και έπαυσε το πυρ, ο Ελληνικός στρατός δεν είχε προχωρήση και ο Βουλγαρικός έμενε εις την θέσιν του.

Αλλά την νύκτα εθωματούργησαν οι εύζωνοι. Υπό λαμπράν αστροφεγγίαν δύο τάγματά των και μία ορεινή πυροβολαρχία εγλύστησαν προς ανατολάς, παρέκαμψαν το άκρον της διόδου του Στρυμόνος και διά δυσκόλου αλλά συνεχούς πορείας επέρασαν το Καρά-Μπολάρ, διήλθον μίαν τεραστίαν χαράδραν, ανερριχήθησαν εις την βορειοτέραν σειράν των βουνών και εξημερώθησαν περί τα τριακόσια μέτρα υψηλότερα από τους Βουλγάρους προς τους οποίους διηύθησαν αμέσως ταχύ πυρ πεζικού και τα πυρά των τεσσάρων τηλεβόλων.

Οι Βούλγαροι δεν επερίμεναν αυτήν την κίνησιν αποβλέποντες προ πάντων εις τας δυσκολίας της. Αλλά δυσκολία διά τους ευζώνους δεν υπάρχουν. Και το ορεινόν πυροβολικόν αμιλλάται προς την ελαφράν φουστανέλλαν. Οι Βούλγαροι τα έχασαν. Το πυροβολικόν των εξήτησε να μοιρασθή. Εις το μεταξύ όμως ήρχισε να βάλλη σφοδρότατα και το Ελληνικόν πυροβολικόν, το οποίον είχε ήδη τοποθετηθή εις την πεδιάδα κατά την διάρκειαν της νυκτός.

Και πολύ πριν ακόμη ν' ανατείλη ο ήλιος, η μάχη εγενικεύετο εις όλον το μέτωπον της παρατάξεως και την στιγμήν που οι Βούλγαροι ευρισκόμενοι μεταξύ δύο πυρών ήρχισαν να αισθάνονται κάποιον κλονισμόν, ηκούσθη το πρόσταγμα.

- Με την λόγγην...

Και αι τρεις μεραρχίαι προχωρούν πλέον ακράτητοι από όλα τα σημεία ενώ οι εύζωνοι τουφεκίζουν ανηλεώς από τα ύψη και το ορεινόν πυροβολικόν κάμνει θαυμάσια την δουλειά του. Οι Βούλγαροι εξηκολούθουν ν' ανθίστανται γερά, αφού άλλως τε δεν τους έμεινε προς υποχώρησιν παρά μόνον η δυσμική πλευρά των λόφων. Αλλά από της δεκάτης πρωινής τα πρώτα οχυρώματά των καταλαμβάνοντο εξ εφόδου και ολίγον μετά μεσημβρίαν θεώνται οι πρώτοι φυγάδες ροβολούντες προς τα κάτω χωρίς όπλα, χωρίς καλπάκια, χωρίς γυλιούς, τρέχοντες προς τα βορειοδυτικά διά να σωθούν.

Ολίγον προ της δύσεως του ηλίου δεν υπάρχουν πλέον Βούλγαροι εις τους λόφους του Δεμίρ-Ισσάρ. Η υποχώρησις από της τρίτης απογευματινής μετεβλήθη εις πανικόν. Και οι Έλληνες στρατιώται αποκαμωμένοι από την συνεχή πορείαν, κυνηγούν πάντοτε και φθάνουν εις μεγάλην απόστασιν από το Δεμίρ-Ισσάρ, εις το οποίον επιστρέφουν πάλιν, διά να εισέλθουν πανηγυρικός εις την μικράν πλατείαν εις την οποίαν οι εύζωνοι έστησαν χορόν, μόλις ετελείωσεν η καταδίωξις. Και όμως ο θάνατος είχε γλεντίση πάλιν. Διακόσιοι πενήντα ιδικοί μας ήσαν οι εκτός μάχης. Τετρακόσιοι τουλάχιστον Βούλγαροι έπεσαν εις τα χαρακώματα και εις την φυγήν. Γύρω από ένα κανόνι ευρέθησαν τριάντα επτά άνδρες σωριασμένοι επάνω εις τα άλογά των. Μία Ελληνική οβίς τους είχε συσσωρεύση εκεί.

Πλανώμενοι Ατσιγγανοί, εθελονταί νεκροθάπται, ειργάζοντο επί τρεις ημέρας έπειτα να θάπτουν νεκρούς. Είνε οι ίδιοι Ατσιγγανοί που ακολουθούν ως κοράκια των Βουλγαρικών στρατόν με την ελπίδα σκυλεύσεως των πτωμάτων. Εις Έλληνα τιμημένον νεκρόν δεν έβαλαν το χέρι των. Αυτών οι πρόχειροι τάφοι ανοίγωνται από θλιμμένους συναδέλφους των.

Τέλος, ένα τηλεγράφημα του Ρενέ Πυά στη γαλλική **Le Temps** αναδημοσίευσε η εφημερίδα **Νεολόγος** της Πάτρας, ακόμη μια καταγραφή φρικτών εικόνων στην περιοχή των Σερρών και της Δράμας από ξένο ανταποκριτή. (Ημερομηνία δημοσίευσης στη γαλλική εφημερίδα: 21.07.1913).

ΑΙ ΦΡΙΚΑΛΕΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΑΠΟ ΣΕΡΡΩΝ ΕΙΣ ΔΟΞΑΤΟΝ

ΧΑΝΤΖΗ-ΜΠΕΛΗΚ 5/18 Ιουλίου -- Το βράδυ εκείνο σφοδρός άνεμος φύσηξε στην κοιλάδα και έφερε νέφη άμμου, τα οποία μας πολιορκήσαν, ενώ γευματίζαμε στην ύπαιθρο. Καταφύγαμε σ' ένα παράπηγμα, όπου συζητούσαμε περί Κίπλιγκ και Φλομπέρ, όταν γύρω στις 11 ήρθε προς ανεύρεσή μας αξιωματικός του επιτελείου με ένα τηλεγράφημα στα χέρια του. «Κύριοι», μας είπε, «λαμβάνουμε την είδηση ότι ο στρατός μας κατέλαβε τη Δράμα, αλλά οι Βούλγαροι κατέστρεψαν τελείως τη μικρή πόλη Δοξάτο, 10 χιλιομέτρα νοτίως της Δράμας». Αποφασίζουμε αμέσως να μεταβούμε επί τόπου, αφού κατά τη στιγμή αυτή οι στρατιωτικές επιχειρήσεις υφίστανται μία αναστολή μέχρις ότου η γέφυρα του Στρυμόνα, την οποία οι Βούλγαροι ανατίναξαν εν μέρει, επιδιορθωθεί.

Στις τέσσερις το πρωί είμαστε καθ' οδόν. Περάσαμε τη γέφυρα του Στρυμόνα ύστερα από γυμναστική πάνω στα συντρίμια της και στις έξι η ώρα βρισκόμασταν στο σταθμό του Δεμίρ-Ισάρ. Ο σταθμός είναι γεμάτος βουλγαρικά βαγόνια που εγκαταλείφθηκαν, ενώ καταχής βλέπουμε σκορπισμένα φύλλα χαρτιού. Είναι επιστολές γυναικών από τη Βουλγαρία προς τους συζύγους τους, που παραπονιούνται για την παράταση του πολέμου. Υπάρχουν και εκατοντάδες στρατιωτικά εισιτήρια Θεσσαλονίκης-Δεμίρ Ισάρ. Κοντά δε σε μια σπασμένη σιδερένια κλίνη μαζεύω ένα βιβλίο. Είναι μία μέθοδος του Καρρέ για εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας. Λίγο μακρύτερα, ένας φτωχός στρατιώτης κείται σφαδάζοντας. Τον θεωρούν χολερικό και τον μεταφέρουν σ' ένα μικρό γάιδαρο στο κοντινό λοιμοκαθατήριο. Στο σταθμό αντηχούν κουνδουνίσματα τηλεφώνων και ο υπολοχαγός Καμίλης, διευθυντής των αυτοκινητιστών, αναμένει διαταγές, για να μας δώσει ένα όχημα, που θα μας οδηγήσει στο Δοξάτο. Επιτέλους φθάνει η διαταγή και αναχωρούμε. Είναι 9.20 π.μ. Στις 9.45' είμαστε στην πόλη του Δεμίρ-Ισάρ. Εκεί μας περιμένει το θέαμα των φρικαλεοτήτων. Σε μια μάνδρα κείτονται πτώματα σε κατάσταση αποσύνθεσης. Είναι του Μητροπολίτη Κωνσταντίνου και διαφόρων προχόντων. «Εκεί είναι ο πατέρας μου» μας λέει κάποιος, ο οποίος προσπαθεί να μην κλάψει. Και προσθέτει: «Ήταν 75 ετών!».

Εδέησε να μας απομακρύνουν από το μέρος αυτό, διότι έχουμε να διατρέξουμε 150 χιλιόμετρα και φεύγουμε τινασσόμενοι βίαια σε δύσκολη οδό. Αριστερά μας, μισή ώρα από το Δεμίρ-Ισάρ, βρίσκεται ένα χωριό εξ ολοκλήρου καμένο. Στις 11 βρισκόμαστε στις Σέρρες.

Δεν θα επεκταθώ σε μακρές λεπτομέρειες για την πυρπόληση αυτής της πόλης. Είναι ήδη γνωστές. Είναι μια εντύπωση τελείως έκτακτη, ολόκληρες συνοικίες ερειπωμένες και κατεστραμμένες, κάτι παρόμοιο με την Πομπηία, με την οδύνη, επιπλέον, μιας ανθρωπότητας που ζει μέσα σ' αυτά τα ερείπια. Ένα γεγονός είναι άξιο μνείας. Τα Εβραϊκά καταστήματα έμειναν ανέπαφα και μάρτυρες βεβαιώνουν ότι υπήρξε συμφωνία μεταξύ Εβραίων και Βουλγάρων. Κάποιος Ζουντέκος, ηνίοχος στο επάγγελμα, ήταν εκείνος που οδηγούσε τους πυρπολητές, οι οποίοι άλειφαν τις οικίες με αντλίες πετρελαίου. Εκείνο δε το οποίο είναι λιγότερο χαρακτηριστικό είναι ότι απέναντι από το ίδιο σημείο βρίσκονταν η Τράπεζα Αθηνών και η Εθνική Τράπεζα Βουλγαρίας. Από την πρώτη δεν μένουν παρά οι τοίχοι. Η δεύτερη ήταν άθικτη.

Η πυρκαγιά των Σερρών είχε χίλια θύματα, γέροντες, γυναίκες, παιδιά, ανίκανους να σωθούν. «Είχα τρία σπίτια», μου είπε κάποιος, «και δεν μου μένουν παρά τα ρούχα που φορώ. Αλλά τόσο το χειρότερο! Η τυραννία τελείωσε, ζήτω η Ελλάς!».

Αναχωρούμε από τις Σέρρες στις 1.30' μ.μ. για να μεταβούμε στη Δράμα μέσω Σαρμουσακλή, Πόρνας, Σιλιάκοβας, Ράκοβας, Αλιστράτης και Κώμο. Όταν φθάσαμε στο Σαρμουσακλή το τηλεβόλο αντηχούσε προς βορρά και μεγάλα σύννεφα καπνού έδειχναν ότι πυρπολούνται χωριά. Στη Ράκοβα βλέπουμε οικίες που καίγονταν ακόμη. Οι Βούλγαροι είχαν αναχωρήσει από εκεί μόλις προς 24 ωρών. Στο μοναστήρι της Αγίας Κυριακής δοκιμάζουμε λίγη ησυχία. Το μοναστήρι είναι εκτός του δρόμου των στρατών και ο μοναδικός του κάτοικος, ένας λαμπρός άνθρωπος με φαιά γενειάδα, επιμελείται τη μικρή εκκλησία, αντλεί νερό από την πηγή και αναπαύεται κάτω από τη σκιά των πελώριων πλατανιών, τα οποία αποτελούν ένα σκυθρωπό πλαίσιο στη ρόδινη και κυανή είσοδο του αγίου τόπου, ωσάν να μην είχαν σφαγεί όλοι στις γύρω περιοχές. [...]

13 ΙΟΥΛΙΟΥ

Την πρωτοβουλία του Παιδικού Πατριωτικού Συνδέσμου «Σταγών Δρόσου» να απευθυνθεί στους μαθητές, ώστε να συνεισφέρουν οικονομικά (στο μέτρο του δυνατού) υπέρ των παιδιών θυμάτων σε Σέρρες, Νιγρίτα και Δοξάτο, ανέδειξε το *Νέον Αστρ*.

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ

Ο Παιδικός Πατριωτικός Σύνδεσμος «Σταγών Δρόσου», παρακινούμενος από το μέγεθος της συμφοράς αφ' ενός, η οποία έπληξε παιδάκια έως χθες ευτυχιμένα, και αφ' ετέρου από την ιδέαν ότι κάθε ευαίσθητο Ελληνόπουλο θα ήθελε να εξευρεθή ένας τρόπος, με τον οποίον να κατορθώση να ανακουφίση τα συμπαθητικά αδέρφια των Σερρών και της Νιγρίτας και του Δοξάτου, με θάρρος αποτελείται σήμερα εις όλα τα παιδιά που έχουν καρδιά και θέλουν να φανούν χρήσιμα εις τους ομοίους των.

Με μίαν δεκάρα την ημέραν, την οποίαν το κάθε παιδί εμπορεί να ρίπη εις τον κουμπαράν του, ποιός ηξεύρει εις πόσες μικρές τρυφερές καρδιές θα ημπορούσε να δώση χαράν και ανακούφισιν. Αι μικρά οικονομία θα παραλαμβάνονται καθ' εκάστην από της 9-12 π. μ. εις το Γραφείον του Παρθεναγωγείου Τριανταφυλλίδου, επί αποδείξει, και θα παραδίδονται κατά Σάββατον εις το Ταμείον της Κεντρικής Περιθάλψεως, το οποίον ανέλαβε να διαθέτη τα εισπραττόμενα αποκλειστικός εις τας ανάγκας των μικρών. Αι συνδρομαί των παιδιών, τα οποία ευρίσκονται μακράν των Αθηνών, εμπορούν να στέλλωνται και εις γραμματόσημα εντός συστημένης πάντοτε επιστολής.

Με αγάπην
Η Επιτροπή του Παιδιού Συνδέσμου.

Η *Εστία* αναδημοσίευσε στην πρώτη της σελίδα το ρεπορτάζ του πολεμικού ανταποκριτή της *Daily Telegraph* σχετικά με την προέλαση του ελληνικού στρατού και τις σφαγές των Σερρών.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Οι φρικαλεότητες, που διαπράχθηκαν από τους Βουλγάρους, υπερβαίνουν κάθε φαντασία. Αρμένιος αυτόπτης μάρτυρας έφθασε χθες εδώ (σ.σ. στη Θεσσαλονίκη) σχεδόν αλλόφρων από τις απερίγραπτες κακουργίες, τις οποίες υποχρεώθηκε να παρακολουθήσει. Διαβεβαιώνει ότι πολλοί άνθρωποι σταυρώθηκαν και κόπηκαν κομματάκια ή κάηκαν ζωντανοί. Τον υπηρέτη του τον κάρφωσαν μπροστά στα μάτια του, πάνω σε μια πόρτα. Απίστευτες βιαιοπραγίες διεπράχθησαν κατά γυναικών κάθε ηλικίας, πολλές εκ των οποίων πέθαναν.

Οι Βούλγαροι, που πιάνονται αιχμάλωτοι, βρίσκονται σε άθλια κατάσταση. Πολλοί εξ αυτών δεν φορούν καθόλου στολή εκτός από πηλήκιο. Κατά παράδοξο τρόπο της τύχης, οι Βούλγαροι ήλθαν στη θέση των Τούρκων. Οι ίδιες αιτίες επέφεραν τα ίδια αποτελέσματα: το φόβο, την κατάπτωση του ηθικού και τον πανικό. Όπως οι Τούρκοι, έτσι και οι ίδιοι στρατολόγησαν αγύμναστους και απρόθυμους χωρικούς κάθε φυλής, οι οποίοι με την πρώτη ευκαιρία λιποτακτούν ή παραδίδονται. Η επιμελητεία και η υγειονομική τους οργάνωση είναι απολύτως ανεπαρκής. Οι στρατιώτες μισούν και περιφρονούν τους αξιωματικούς τους.

Έλληνες τραυματίες κομίζονται διαρκώς στη Θεσσαλονίκη. Μεγάλη στοργή και ενδιαφέρον εκδηλώνεται γενικά υπέρ αυτών, ενώ βοηθήματα προσφέρονται από παντού. Νέοι μαθητές ελληνικών, ισραηλιτικών και τουρκικών σχολείων προσφέρονται ως τραυματιοφορείς.

Απερίγραπτος ενθουσιασμός επικρατεί μεταξύ των πληγωμένων. Οι περισσότεροι παρακαλούν να θεραπευθούν γρήγορα, για να επιστρέψουν και πάλι στη γραμμή. Ένας στρατιώτης που πέθαινε, άκουσε το γιατρό να του λέει ότι το τραύμα του ήταν ανίατο. Σήκωσε το κεφάλι του και φώναξε: «Ζήτω η πατρίδα μου! Εάν είχα και άλλη ψυχή, θα την έδινα ευχαρίστως και αυτήν!».

Εγκαίρως ανακαλύφθηκε η μεγάλη βουλγαρική συναμοσία, σκοπός της οποίας ήταν η πυρπόληση και η καταστροφή της Θεσσαλονίκης. Ο στρατός επρόκειτο να βαδίσει κατά της πόλεως, όπως αποδεικνύεται από τα ανακαλυφθέντα βουλγαρικά έγγραφα, όταν δε θα πλησίαζε σ' αυτήν, θα έμπαινε φωτιά σε διάφορα σημεία της από κομιτατζήδες της βουλγαρικής παροικίας, τις δε φλόγες θα υποβοηθούσαν βόμβες, χειροβομβίδες, κλπ. Ευτυχώς, η αστυνομία αποδείχτηκε άγρυπνη.

Από το Δεμίρ Ισσάρ, ο «Μακκαβαίος» μετέφερε τη δική του μαρτυρία μέσω της εφημερίδας **Πατρίς**. Η μακροσκελέστατη ανταπόκρισή του φιλοξενούσε τις μαρτυρίες κατοίκων, από τις οποίες ξεχωρίζει αυτή ενός αυτόπτη μάρτυρα της σφαγής του Μητροπολίτη Μελενίκου, η μαρτυρία του πρώην δημάρχου, καθώς και γυναικών που είδαν και έζησαν στιγμές απόλυτης φρίκης.

ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΟΥ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ
ΦΡΙΚΑΛΕΟΤΗΤΕΣ ΑΝΕΚΔΙΗΓΗΤΟΙ
ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΑΤΑΓΗΝ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΣΥΜΠΡΑΞΙΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ
ΣΦΑΓΑΙ, ΔΙΑΡΠΑΓΑΙ ΑΤΙΜΩΣΕΙΣ

180 ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΔΕΣ ΔΙΑ ΤΑ ΟΡΓΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ
ΔΕΜΙΡ ΙΣΣΑΡ, 2 Ιουλίου. -- Εις τον βορειοδυτικόν μυχόν της πεδιάδος των Σερρών αριστερά του Στρυμόνος, όπου τα στάχια υψώνουν μεστούς τους θισάνους των, ως εξαίσιον ποίημα γαλήνης και γονιμότητος, ευρίσκεται η τραγική πόλις του Δεμίρ Ισσάρ, όπου τα φεύγοντα πέλματα των Βουλγάρων αφήκαν προ μιάς εβδομάδος τα άτιμα ίχνη των.

Η είσοδος εις την πόλιν που θρηνεί τους σφαγέντας ανθρώπους της και τας ατιμασθείσας παρθένους της δίδει την εκ του πραγματικού εντύπωσιν των τρομερών σελίδων της Ιστορίας της ανθρωπότητος, τας οποίας εσφράγισεν η διάβασις των βαρβάρων με ένα αιώνιον στίγμα.

Εισήλθομεν εις την λουσθείσαν εις το αίμα πόλιν ανά μέσων δρόμων συσκειών από πελώρια πλατάνια, περιρρεόμενα από ρυάκια που παρουσιάζουν από μακρυνά ένα θέαμα ασημένιου καμβά, επί του οποίου είνε κεντημένα από καλλιτεχνικόν χέρι τα σπίτια και τα δένδρα. Νεκρά πομπή απλώνεται παντού μόλις διακοπτομένη από κάποιον θρήνον που έρχεται από τα βάθη των σπιτιών. Σπιτιών με παράθυρα χωρίς τζαμόφυλλα, χωρίς ανθρώπους, χωρίς εσωτερικὴν ζωὴν, σαν μάτια νεκρά που έμειναν ολάνοικτα εις μίαν ανέκφραστον φρίκην θανάτου.

Ολίγοι Τούρκοι κάθηνται σταυροποδντί εις τα πεζούλια των δρόμων κάτω νεύοντες, σιωπηλοί και αυτοί, θύματα και αυτοί, κατάπληκτοι από την συμφοράν και αυτοί.

Τα μαγαζεία όλα, υπερβαίνοντα τα εκατόν είνε κατεστραμμένα. Τα υλικά των ανακατωμένα, ρημαγμένα, σπασμένα. Εις ένα κατάστημα, όπου θρύμματα καρεκλών και μπρίκια και φλυτζάνια σκορπισμένα προ της θύρας, δείχνουν ότι εκεί υπήρχε καφενεϊόν, ένα μπιλιάρδο με κατασχισμένην την τσόχαν, έχει εις το μέσον μίαν Βουλγαρικὴν λόγχην. Τι θριαμβευτικά ίχνη.

Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Η πρώτη ημέρα της σφαγής, διότι η ερήμωσις εκράτησεν επί τριήμερον, ήτο η 24η Ιουνίου. Οι κάτοικοι από των πρώτων ημερών της Ελληνοβουλγαρικής συρράξεως είχαν αντιληφθή ότι κάποιο κακό μεγάλο τους επερίμενεν. Οι Βούλγαροι στρατιώται τους σταματούσαν εις τον δρόμον χωρίς κανέναν λόγον και τους κτυπούσαν, οι αξιωματικοί των οι ίδιοι τους αφαιρούσαν τα χρήματά των κατά περίεργον ληστρικόν τρόπον, συντάσσοντες και υπογράφοντες προχείρως υβριστικὰς και ειρωνικὰς προσφωνήσεις, τας οποίας τους έδιδον ως αποδείξεις. Του ιατρού κ. Κίτσου του επήραν κατά τον τελευταίον καιρόν διαδοχικώς τρία ωρολόγια βαρύτιμα εις το κεντρικώτερον μέρος της αγοράς διά του απλουστέρου τρόπου. Απλώνοντες το ένα χέρι εις την τσέπη του και το άλλο εις το πιστόλι των. Και όλα αυτά δεν τα έκαναν τα άτακτα στοιχεία, των οποίων η ληστρική δράσις είχε ως στάδια δράσεως τα χωριά, αλλά ο στρατός, οι

άνθρωποι του Κράτους. Και οι ληστευόμενοι δεν είχαν πού να διαμαρτυρηθούν. Η ληστεία εγίνετο από αυτό το κράτος, από αυτήν την Βουλγαρία της οποίας εκείνοι πλέον εθεωρούντο υπήκοοι.

Η προέλασις των Ελληνικών στρατευμάτων πέραν του Κιλκίς είχε γνωσθή αορίστως μόνον εις τους Έλληνας του Δεμίρ Ισσάρ μόλις την 23ην Ιουνίου, την παραμονήν δηλαδή της σφαγής. Τούτο έκαμε πολλούς να σκεφθούν περί του τρόπου της σωτηρίας των, διότι δεν εχρειάζετο πολύ διά να σκεφθώσι την έκρηξιν της Βουλγαρικής μανίας. Αρκετοί Έλληνες και Οθωμανοί έφυγαν άλλοι εις Ελληνικά καταφύγια και άλλοι εις οθωμανικά των πέριξ χωρίων, και όσοι ετρόμαζαν περισσότερο κατέφυγον πανοικεί εις τα βουνά.

Το πρωί της 24ης οι κάτοικοι του Δεμίρ Ισσάρ ήκουσαν κήρυκα μετά κωδωνοκρουσίας και στρατιωτικού τυμπάνου, διά των οποίων ειδοποιούντο να καταβούν εις την πλατείαν, όπου θα τους εκοινοποιείτο Βασιλική διαταγή.

Πολλοί εκρύβησαν, αλλ' υπήρξαν δυστυχώς και οι εύπιστοι, οι οποίοι κατήλθον εις την πρόσκλησιν. Μόλις συνηθροίσθησαν, ένα στρατιωτικόν σώμα με εφ' όπλου λόγγην τους περιεστοίχισε, καθ' ον χρόνον άλλοι στρατιώται υπό τας διαταγάς των αξιωματικών, τους αφαιρούσαν τα χρήματα με κτυπήματα και λακτίσματα. Πολλοί εξέφυγαν από την στρατιωτικήν ζώνην και ήρχισαν τρέχοντες εις τους δρόμους. Τότε έλαβε χώραν το φρικαλεώτερον ανθρωποκονήγι. Οι στρατιώται τους έπαιρναν από πίσω, τους πυροβολούσαν όταν τους κατέφθαναν, και τους απέκταναν εις το τέλος με λογχισμούς. Κανένας δεν εξέφυγεν. Οι άλλοι, οι κρατηθέντες εις την πλατείαν της αγοράς ωδηγήθησαν εις την προ του Δικαστηρίου πλατείαν όπου και εσφάγησαν διά λογχισμών.

Η ΣΦΑΓΗ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ

Είνε ήδη γνωστόν ότι μεταξύ των θυμάτων του Δεμίρ Ισσάρ αριθμείται και ο Μητροπολίτης Μελενίκου Κωνσταντίνος, του οποίου τα μαρτύρια προ του θανάτου του είνε ανεκδιήγητα.

Ο μόνος αυτόπτης της συλλήψεως και του μαρτυρίου του ιερομάρτυρος είνε ο Οθωμανός γεωργός Χαλίν, έχων το σπίτι του απέναντι ακριβώς του Μητροπολιτικού οικήματος.

Είχα μαζί του την ακόλουθον συνδιάλεξιν, διερμηνεύοντος Ελληνομαθούς οθωμανού.

- Είδες πώς έπιασαν τον Μητροπολίτην;

- Ναι. Το σπίτι μου είνε απέναντι της Μητροπόλεως. Κατά τας 9 το πρωί ήλθαν 6 στρατιώται με δύο αξιωματικούς και έπιασαν την εξώπορτα του σπιτιού του Δεσπότη. Οι αξιωματικοί ανέβησαν επάνω και σε λίγο κατέβησαν κάτω σπρώχοντας εμπρός των τον Μητροπολίτην και τον Θωμά Παπαχαριζάνο.

- Πώς ευρέθηκεν αυτός εκεί;

- Επήγαινε κάθε μέρα στου Δεσπότη. Είνε από τους προκρίτους του Δεμίρ Ισσάρ. Εκεί εις τον δρόμον ήρχισαν να τους κτυπούν και τους δυο και να τους σπρώχουν προς τα κάτω με ύβρεις. Εγώ εφοβήθηκα μη με ιδούν και με πιάσουν έπειτα διά να μη μαρτυρήσω και έφυγα από το παράθυρο. Μάλιστα εσκέφθηκα ότι το ίδιο θα έκαμιναν και εις τους παπάδες σας και έτρεξα αμέσως στον Παπασταύρο, που εγνωρίζω, διά να του ειπώ τι γίνεται και να κρυφθή. Ο Παπασταύρος δεν ήθελε ν' αποχωρισθί από την οικογένειάν του, που έκλαιε γύρω του. Ο παπάς ήθελε ν' αποθάνη μαζί με τους ιδικούς του, αλλά τέλος επείσθη να με ακολουθήση στο σπίτι μου που ήτο εκεί κοντά και να κρυφθή μέσα σε άχυρα. Έτσι εσώθη, διότι οι Βούλγαροι τον εξήτησαν έπειτα διά να τον ξεκάμουν όπως εξέκαμαν και τον άλλον παπά του χωριού.

- Είδες τι απέγεινεν ο Μητροπολίτης και ο Παπαχαριζάνος;

- Ναι. Ήθελα να μάθω, γιατί τον αγαπούσα τον Δεσπότην. Έσκαβα στον κήπο της Μητροπόλεως και πολλές φορές με είχαν ευεργετήσει. Από φράχτην σε φράχτη και μέσα από τα σπίτια έφθασα γρήγορα στην άκρη του δρόμου που είχαν πάρει οι Βούλγαροι στρατιώται. Τους είδα κρυμμένους μέσα στα κλαδιά όπου εξαπλώθηκα για να μη φαίνωμαι καθόλου. Είχαν φθάσει κοντά στο Βουλγαρικό οικοτροφείον, στην πλατείαν όπου συνάζονται τα ζώα του χωριού και είχαν βάλει τον Μητροπολίτην γονατιστόν στην άκρη μιας λακούβας, όπου τον κτυπούσαν και του εξερρίζωναν τα γένεια τρίχα με τρίχα. Απέναντι στον Μητροπολίτην είχαν τον Παπαχαριζάνον γονατιστόν και αυτόν. Ήθελαν να βλέπη ο ένας τα βασανιστήρια του άλλου. Τότε ένας στρατιώτης εκτύπησε με ορμήν τα πλευρά του Μητροπολίτου με το όπλον του, εις την κάννην του οποίου ευρίσκετο η ξιφολόγγη. Όλη η λεπίδα εχώθηκεν εις το σώμα του Μητροπολίτου, ο οποίος και

έπεσαν αμέσως κατά γης. Την ίδια στιγμή εξηπλώθη κατά γης και ο Παπαχαριζάνος αν και δεν τον εκτύπησαν με λόγχην. Οι Βούλγαροι στρατιώται έπιασαν τον Παπαχαριζάνον, τον εξανασήκωσαν, αλλ' αυτός έπεσε πάλιν. Από τας φωνάς των και από ό,τι έβλεπα εγώ, κατάλαβα ότι ο άνθρωπος είχε πεθάνει από συγκοπήν, από τον τρόπον του. Τότε τους εγύμνωσαν και τους δύο, τους επήραν ό,τι είχαν επάνω τους και ήρχισαν να τους κατατρυπούν με τας λόγχας ουρλιάζοντες. Έκαμαν στα πτώματα τρομεράς αγριότητας που δεν ημπορεί να τας ειπή άνθρωπος.

- Οι αξιωματικοί Βούλγαροι ήσαν εκεί ή έλειπαν;

- Ήσαν εκεί επί κεφαλής των στρατιωτών έως ότου τα πτώματα ετάφησαν μαζί με δύο άλλα εκεί κοντά εις ένα μεγάλον λάκκον, εις τον οποίον αντί χώματος έρριψαν πέτρες.

Ο Οθωμανός Χαλίν μας αναπαρέστησε και επί του τόπου του μαρτυρίου, όπου μας ωδήγησε, τον τρόπον του τραγικού θανάτου του αγίου θύματος. Εκεί κοντά ευρίσκεται ημιτελές ένα μεγάλο οίκημα, το οποίον είχαν αρχίσει να κτίζουν οι Βούλγαροι, ευθύς μόλις κατέλαβαν το Δεμίρ Ισσάρ, διά να το κάμουν οικοτροφείον, σκοπούντες να εμβολιάσουν δι' αυτού τον Βουλγαρισμόν εις την πόλιν αυτήν, η οποία κατοικείται αποκλειστικώς από Έλληνας και Οθωμανούς. Ο Βουλγαρικός πληθυσμός του Δεμίρ Ισσάρ αποτελείται από τρεις εν όλω οικογενείας, αι οποίαι ηκολούθησαν τον Βουλγαρικόν στρατόν φεύγοντα και αι οποίαι ήσαν Ελληνικά και εξώμοσαν.

Η ΔΙΑΡΠΑΓΗ

Το τι επηκολούθησεν εις την πόλιν μετά την σφαγήν των συναθροισθέντων διά του Βουλγαρικού δόλου εις την πλατείαν είνε απερίγραπτον, κατά τας διηγήσεις των κατοίκων. Ομιλεί, άλλως τε ζωγραφικώτατα περί τούτου το θέαμα των καταστραφέντων καταστημάτων και το εσωτερικόν κάθε σπιτιού. Οι κανίβαλοι ώρμησαν εις τα σπίτια, όπου έσφαζαν όσους εύρισκαν και διήρπαζαν ό,τι έβλεπαν. Δεν άφησαν τίποτε. Επήραν, εκτός των πολυτίμων, εκτός των φορεμάτων και των κλινοστρωμινών και αυτά τα μπρίκια και τα μαγειρικά σκεύη και τα βάζα με τα γλυκά των σπιτιών. Πολλοί έχωναν βούτυρον μέσα εις φορέματα γυναικών, όταν δεν είχαν πρόχειρα δοχεία. Ό,τι δεν μπορούσαν να πάρουν μαζί των το κατέστρεψαν. Καθρέφτες, τζάμια, γλάστρες. Κυρίως όμως ζητούσαν χρήμα. Η αδελφή του Χρήστου Βασιλείου, Ευαγγελία, επειδή δεν είχε να δώση, κατεσφάγη. Το πτώμα της ανευρεθέν ήτο κρεουρηγμένον κυριολεκτικώς. Έφερε περί τους εκατόν λοχισμούς.

ΤΟ ΠΕΝΘΟΣ

Δεν υπάρχει κάτοικος Έλλην του Δεμίρ Ισσάρ, που να μη φέρη πένθος. Όλοι θρηνούν κάποιον νεκρόν του σπιτιού των. Οι περισσότεροι μάλιστα αριθμούν τα θύματα της οικογενείας των εις δύο και τρία. Ο Χρήστος Βασιλείου κλαίει διά την απώλειαν επτά εν όλω ατόμων της οικογενείας του. Τα παιδιά του, την αδελφήν του, τον γαμβρόν του.

Βουτηγμένη κυριολεκτικώς στα μαύρα είνε η κεντρική οδός της Ελληνικής συνοικίας του Δεμίρ Ισσάρ, ένας δρόμος με γραφικά σπίτια, με μεγάλες υαλόφρακτες ταράτσες, γεμάτες από γλάστρες ανθέων και με εξωτερικήν χρωματιστήν διακόσμησιν, της οποίας τον τόνον δίδει μία παραλλαγή εις κάθε σπίτι του Βυζαντινού δικεφάλου αετού. Εκεί όλοι κλαίνε με το κλάμμα, διά το οποίον δεν ημπορεί να ευρεθή παρηγορητικός λόγος.

Από μίαν ταράτσαν καλού σπιτιού ακούεται μία θρηνώδης βραχνή φωνή.

- Τι κακό μας ήυρε, παιδιά μου, τι κακό!

Είνε μια γρηά, της οποία το στεγνόν πρόσωπον μόλις φαίνεται μέσα σ' ένα μαύρο μανδήλι.

- Όλα θα περάσουν, κυρά μου, τώρα.

- Μου σκότωσαν τον νοικοκύρη μου. Εβδομήντα χρονών άνθρωπο.

Και αναλύεται εις θρήνους.

Αμέσως παραπάνω μία νεαρά γυναίκα καθημένη στο κατώφλι σπιτιού με την πόρταν φέρουσαν τα ίχνη του βιασμού κλαίει.

Μας διηγείται πώς ήρπασαν τον πατέρα της μέσα από το σπίτι με όλα του τα χρήματα και πώς έσφαζαν το παιδί της μπροστά στα μάτια της. Τα μάτια της εκφράζουν την θλίψιν και την φρίκην που συγχέεται με την έκφρασιν της παραφροσύνης. Τα λόγια της συγχέονται, δεν ζέρει τι να ειπή και ξεσπά κτυπύσα το

κεφάλι της. Εις το σπίτι του ιατρού κ. Κίτσου, όπου οδηγήθημεν, μας φέρει τον δίσκον με το γλυκό ένα συμπαθητικό δεκαετραετές κοριτσάκι, με μεγάλα μάτια, τα οποία δεν εφαινότο συνειθισμένα εις την μελαγχολίαν και όμως τα βλέπομεν θλιμμένα. Εις τον λεπτόν λαιμόν της είνε δεμένος ένας λαιμοδέτης από κρέπι.

- Έχεις πένθος, παιδί μου;
- Μου σκότωσαν προχθές τον πατέρα μου και τον αδελφό μου.
- Ποιος σου έμεινε; Έχεις άλλον στο σπίτι;
- Όχι. Δεν έχω κανένα πειά.

Τέτοιες τραγικές συναντήσεις έχει κανείς εις κάθε βήμα.

ΤΑ ΣΙΩΠΗΛΑ ΔΑΚΡΥΑ ΤΩΝ ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Τον φόρον της Βουλγαρικής ατιμίας τον επλήρωσαν και αρκεταί τίμια Ελληνίδες παρθένοι του Δεμίρ Ισσάρ. Τα κτήνη επέπεσαν ως κτήνη. Εις το βάθος του δωματίου ενός σπιτιού που επεσκέφθημεν, είδομεν εκ του διαδρόμου μίαν σειράν κοριτσιών που έκρυσαν τα πρόσωπά των μόλις μας είδαν.

Είνε τα θύματα των βιαστών, λευκοί κρίνοι, που ετσακίσθησαν τα στελέχη των από την διάβασιν των ατίμων.

Μία νεαρά κυρία, σύζυγος προκρίτου μας αφηγήθη όσον ήτο δυνατόν μίαν φρικαλέαν σκηνήν.

- Είχαμεν καταφύγει, εγώ με οκτώ κορίτσια εις τον κήπον του σπιτιού μας, αφού εμανταλώσαμεν καλά της δύο μεγάλες πόρτες του σπιτιού. Ηκούσαμεν έξω τους πυροβολισμούς και τας φωνάς και εμέναμεν όλες μαζωμένες στο ίδιο μέρος διά να μη μας ανακαλύψουν. Αλλ' αίφνης είδαμεν τρεις Βουλγάρους στρατιώτας με τα όπλα των να μπαίνουν από μίαν μυστικήν μικράν θύραν του κήπου. Μας είχαν προδώσει. Τι στιγμή ήταν εκείνη! Τα θηρία επροχώρησαν και άρπαζαν την κόρην Αγαθήν Θωμά. Την εβίασαν μπροστά στα μάτια μας και την έσφαζαν έπειτα. Όλες επέσαμεν στα γόνατα και εκλαίσαμεν επικαλούμεναι την βοήθειαν της Παναγίας. Οι Βούλγαροι σαν να τους εξάλισε το αίμα του κοριτσιού, έφυγαν χωρίς να μας πειράξουν. Εμείς κατεφύγαμεν αμέσως αλλού. Και ήτο πλέον καιρός, διότι εκείνοι ξαναγύρισαν και μάλιστα περισσότεροι και μας ζητούσαν. Αν εμέναμεν εκεί, θα είχαμεν την τύχην της Αγαθής Θωμά.

ΟΙ ΟΘΩΜΑΝΟΙ

Κατά την διάρκειαν των Βουλγαρικών φρικαλεοτήτων του Δεμίρ Ισσάρ, οι Οθωμανοί έδειξαν θαυμασίαν διαγωγήν απέναντι των συμπολιτών των Ελλήνων. Απέκρυσαν όσους άνδρας ημπούρεσαν εις τα σπίτια των και όλας τας νεαράς Ελληνίδας. Αλλ' υπέφεραν και αυτοί κυρίως εις την αρχήν της κατοχής του Δεμίρ Ισσάρ. Μας είπε πλείστα ο από εξ ετών εκεί δήμαρχος Ραχμεζλουλάχ.

Εν πρώτοις η μάχη του Δεμίρ Ισσάρ του πρώτου πολέμου, την οποίαν τόσον διεφήμισαν οι Βούλγαροι, διά να δώσουν σημασίαν εις το γεγονός, δεν ήτο τίποτε άλλο, ειμή μία ανταλλαγή πυροβολισμών μεταξύ των δύο Τουρκικών λόχων που αφήκεν εκεί φεύγων ο Νατζή πασάς και του όγκου των Βουλγαρικών στρατευμάτων. Άμα κατέλαβον οι Βούλγαροι την πόλιν έσφαζαν 15 Μουσουλμάνους και μίαν γυναίκα. Τους ημίσεις εκ των Οθωμανών κατοίκων μετέφερον εις το Μελένικον και εις Σόφιαν, και τους άλλους ημίσεις εφυλάκισαν εκεί. Από τας Μουσουλμανίδας εξέλεξαν 180, τας νεωτέρας και ωραιότερας και τας εκράτησαν εις δύο μεγάλα σπίτια, όπου οι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί Βούλγαροι εβακχεύοντο μαζί των, βιάζοντες τας εντρόμους γυναίκας να συμμετέχουν εις τα όργιά των, επί 18 ολοκλήρους ημέρας. Τον Τούρκον Μουφτήν και άλλους προκρίτους Οθωμανούς τους εκαβαλλίκευαν συχνά εν μέση οδώ και τους ηνάγκαζαν να τους μεταφέρουν ως να ήσαν υποζύγια των. Εκ των δύο Τουρκικών τζαμιών το ένα το έκαμαν εκκλησίαν των Αγίων Κυρίλλου και Μεθοδίου και το άλλο καφεσαντάν.

Μάλιστα, καφεσαντάν. Είδα εις το μέρος του τεμένου παρκοσίνικο ολόκληρον με εικόνας χορευτριών εις τους τοίχους, με ντέφια κατακείμενα, με μια κιθάρα σπασμένη κάτω. Αυτοί ήσαν οι θρίαμβοι και αι ηθικαί ικανοποιήσεις του Βουλγαρικού στρατού. Κατά διαταγήν της Α.Μ. του Βασιλέως, το τζαμί το μετατραπέν εις εκκλησίαν, το οποίον δεν ήτο ποτέ εκκλησία, απεδόθη εις τους Οθωμανούς, κατόπιν αναφοράς της περιοδεούσης οθωμανικής επιτροπής.

ΑΛΛΑΙ ΛΕΙΠΤΟΜΕΡΙΑΙ

Τα ανθρώπινα σφάγια του Δεμίρ Ισσάρ ανέρχονται εις 140.

Εις την σφαγήν επεστάτησαν οι αξιωματικοί. Ένας αξιωματικός Βούλγαρος του πυροβολικού έσφαξεν ο ίδιος με το χέρι του 8 άτομα. Όσους έσφαζαν την νύκτα τους έβαζαν να βαστούν κεριά διά να φωτίζον οι ίδιοι τον λαιμόν των, επάνω εις το οποίον θα περνούσε το μαχαίρι μετ' ολίγον. Και τα θύματα εφώτιζαν διά να τους θανατώσουν μίαν ώραν ταχύτερον και να μη βασανίζονται.

Το ληξιαρχικόν βιβλίον του Δημαρχείου του Δεμίρ Ισσάρ εχρησίμευσε διά την Βουλγαρικήν στρατολογία. Εις 900 ανέρχονται οι στρατολογηθέντες Έλληνες της περιφέρειάς αυτής.

Εφρόντισαν να βαπτίσουν και δύο οδούς της πόλεως. Η μία εξ αυτών φέρει την επιγραφήν «οδός Θεσσαλονίκης». Παντού οι Βούλγαροι έβλεπαν οδούς αγούσας εις Θεσσαλονίκην. Ηκολούθουν το «όλαι αι οδοί άγουσιν εις Ρώμην». Αλλ' η πραγματικότητα τους απέδειξεν ότι καμμία οδός δεν άγει εις Θεσσαλονίκην.

Απόδοσης τιμής στον Ελευθέριο Βενιζέλο και έκφραση συγγνώμης υπό τον - δύοντα ή ανατέλλοντα άραγε; - ήλιο των Σερρών στο σκίτσο του σατιρικού **Εμπρός** της Κωνσταντινούπολης.

14 ΙΟΥΛΙΟΥ

Με άρθρο του στην εφημερίδα *Αθήναι*, ο Μιχαήλ Αργυρόπουλος περιέγραφε τις εντυπώσεις του από το μεγάλο ταξίδι που είχε πραγματοποιήσει από τη Θεσσαλονίκη μέχρι το Χατζή-Μπειλίκ και τις Σέρρες. Σ' ένα σημείο αφηγήθηκε τη συνάντηση που είχε στο στρατηγείο του Χατζή-Μπειλίκ με Τούρκο αξιωματικό, ο οποίος πολεμούσε στο πλευρό του ελληνικού στρατού!

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑΙ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ

[...] *Εις Χατζή Βεϋλίκ, το Γενικόν Ελληνικόν Αρχηγείον, επιστρέφων της γραμμής Δεμίρ Ισσάρ, παρήρθησα εις το σκιάφος της εσπέρας, εις δέκα βημάτων απόστασιν από του σταθμού του χρησιμεύοντος και ως βασιλικόν ενδιαίτημα, δύο Τούρκους αξιωματικούς, έξω σκηνης, συνομιλούντας επί προχείρων καθισμάτων μετά Ελλήνων συναδέλφων των. Το επίσημον του μέρους, το κρίσιμον της στιγμής – διότι εκεί συνεκεντρούτο όλη η πυρετώδης προετοιμασία διά την αύριον προέλασιν του Αρχηγείου και εκεί πλησίον εγένετο ταυτοχρόνως η συνέντευξις του Βασιλέως μετά του κ. Θεοτόκη και η ανταλλαγή των σκέψεων του Επιτελείου μετ' ανωτέρου αντιπροσώπου Βαλκανικού Κράτους – και το αιφνίδιον του οξυμώρου, να είπω, του θεάματος είλκυσαν την προσοχήν και τα βήματά μου προς την σκηνήν. Όταν επλησίασα είδον μίαν φιλικήν μορφήν χειρομένην με μειδίαμα και μίαν χείρα εκφραστικώς τεινομένην μοι εις οικειώτατον χαιρετισμόν. Ήτον ο Βεχίπ βέης, ο αδελφός του γενναίου αγωνιστού των Ιωαννίνων Εσσάτ πασσά.*

- Βλέπετε, φίλε μου, μου λέγει, ότι εκράτησαν την υπόσχεσιν την οποίαν έδωκα εις Κηφισιάν. Σας είπον τότε, ότι ηυχόμην ένα πόλεμον της Ελλάδος με την Βουλγαρίαν και ότι διεκαιούμην υπό του πόθου να συμπολεμήσω κατ' αυτών μετά των Ελλήνων, τιμωρών κ' εγώ το κατά δύναμιν τον άγριον βανδαλισμόν εκείνων κ' εκδηλώνων την αγάπην μου κ' ευγνωμοσύνην προς τους νέους μου αδελφούς, που αγωνίζονται πράγματι τον αγώνα της ελευθερίας και του πολιτισμού. Είμαι ευτυχής, ότι και οι δύο πόθοι μου εξεπληρώθησαν. Ήδη η Α.Μ., ως παρατηρείτε, ευηρεστήθη, επί τη αιτήσει μου, να με συγκαταλέξη, με τον βαθμόν μου, εις την ενεργόν υπηρεσίαν μαζί με τον παρόντα εδώ Τούρκον συνάδελφόν μου. Και ελπίζω, με του Θεού την βοήθειαν να εκπληρώσω το προς την νέαν πατρίδα καθήκον μου, το οποίον θεωρώ εν τη συνειδήσει μου και ως καθήκον προς τον ανθρωπισμόν.

Έθλιψα θερμώς την χείρα του καλού στρατιώτου, ο οποίος, ως εγνώσθη και εξ άλλης διπλωματικής πηγής, δις ειργάσθη προς τούτου εν τω σταδίω των μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας συνεννοήσεων. Εις Έλλην αξιωματικός, με την χαρακτηρίζουσαν τους αξιωματικούς μας αμνησικακίαν και ευγένειαν, έπλεξεν ενώπιόν μου με ειλικρινείς φράσεις του εγκώμιον του συναδέλφου του. Και ήτο αληθώς παρήγορον και εύελπι και ανακουφιστικόν διά την νέαν Ελληνοτουρκικήν συνείδησιν ο συμβολισμός εκείνος της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και συναδελφώσεως, εις το αρχόμενον ήδη σκότος της νυκτός, ωσει το σβύσιμον ενός παρελθόντος, και την ακτινοβολίαν του φωτός φανού, που έφερεν εις στρατιώτης του φωτός της Ελληνικής αγάπης, το οποίον εθώπευε το κάλυμμα του Τούρκου αξιωματικού και ομού εχρύσωνε το στέμμα του ηλικίου του Έλληνος συναδέλφου του.

Την ίδια νύκτα οι ανταποκριταί Ευρωπαϊκών εφημερίδων, μεθ' ων συνεπέστρεφον εκ του στρατοπέδου εις Θεσσαλονίκην, διά μέσου των ερειπίων του Κιλκίς, μοι έλεγον και ετηλεγράφουν ότι, εκτός των ανωτέρω, πλείστοι όσοι αξιωματικοί και στρατιώται Τούρκοι είχαν ζητήσει παρά της Ελληνικής Κυβερνήσεως την άδειαν να εκτελέσουν το ίδιον καθήκον και ότι τούτο απετέλει την καλλιτέραν εκδήλωσιν της συγχρόνου Ελληνικής Διοικήσεως.

Συμπτωματικά, την ίδια μέρα η *Εφημερίς* αναδημοσίευσε ανταπόκριση του Φάουστο Μαρτίνι για την ιταλική *Tribuna*. Περιέγραφε κι αυτός τη συνάντησή του με τον Βεχί μπέη στο τρένο προς Χατζή-Μπειλίκ, όπως και με τον πρωθυπουργό Βενιζέλο, αλλά και τις εντυπώσεις του από το στρατηγείο.

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΙΤΑΛΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ

Όταν μου είπαν ότι θα αναχωρούσα για το στρατόπεδο επιβαίνοντας σε στρατιωτικό συρμό, νόμιζα ότι θα περνούσα ολόκληρη τη μέρα σ' ένα βαγόνι στοιβαγμένο από στρατιώτες, οι οποίοι θα φλυαρούσαν διαρκώς σε γλώσσα ακατάληπτη για μένα. Αλλά υπάρχει λίγη τύχη και για ένα δημοσιογράφο που ταξιδεύει στη Μακεδονία.

Μου παραχωρήθηκε θέση σ' ένα βαγόνι πρώτης τάξης μαζί με τέσσερις αξιωματικούς, εκ των οποίων οι δύο ήταν Τούρκοι με τις στολές του στρατεύματός τους. Ο ένας ήταν ο συνταγματάρχης Βεχίπ και ο άλλος ο γραμματέας του, Ζιά.

Ρώτησα πώς βρίσκονταν πάνω σε ελληνικό στρατιωτικό τρένο και ο Βεχίπ μου απάντησε:

- Είμαστε αιχμάλωτοι από τα Ιωάννινα. Είμαι ο συνταγματάρχης Βεχίπ, αδελφός του στρατηγού Εσάτ. Ο συνταγματάρχης που είδατε πριν από λίγο να κάθεται κοντά μου ήταν εχθρός μου όσο διαρκούσε η πολιορκία χθες.

- Σήμερα;

- Σήμερα αναχωρώ για το στρατόπεδο στο πλευρό του βασιλιά Κωνσταντίνου ζητώντας να πολεμήσω μαζί με τους Έλληνες εναντίον των Βουλγάρων.

Και κατόπιν πρόσθεσε με αρκετή ειρωνεία:

- Εναντίον των Πρώσων της Ανατολής.

Σκέφτομαι πώς να βρω ένα θέμα, που να μπορέσει να καλλιεργήσει φιλική «κουβέντα». Εν τω μεταξύ είμαστε στο Κιλινδέρ. Περνά ένας συρμός. Κάποιος φωνάζει «Βενιζέλος». Προσέχω και παρατηρώ το γιο του Έλληνα πρωθυπουργού ντυμένο με τη στολή του στρατιώτη ακόμη προχθές. Αντιλαμβάνομαι επίσης κατόπιν τη γελαστή μορφή του Έλληνα πρωθυπουργού. Χαιρετώ και ρωτώ από πού έρχεται. Ερώτηση όμως αφελής και ανώφελη για όποιον γνωρίζει πού πηγαίνει ο κ. Βενιζέλος. Ο Έλληνας πρωθυπουργός μου ανακοινώνει ότι καταφθάνει από το Χατζή-Μπεκλίκ, όπου είχε μεταβεί για να συνεννοηθεί με το βασιλιά στρατηγό και την αναχώρησή του για τη Νύσσα. Ρωτώ:

- Ωστε, εξοχώτατε, μεταβαίνετε στη Σερβία και γιατί;

Απάντηση όμως δεν υπάρχει. Ο κ. Βενιζέλος προτιμά να χαμογελάσει. Είναι ευγενής, αλλά και πολύ επιφυλακτικός.

Σκέφτομαι τη ρωσική επέμβαση, τη συνεννόηση με το βασιλιά Κωνσταντίνο, την αναχώρηση για τη Νύσσα και τις συνεννοήσεις των συμμάχων και εξάγω το συμπέρασμα ότι θα πρόκειται περί ειρήνης. Όχι βέβαια για ανακωχή, διότι η Ελλάδα δεν έχει ουδένα λόγο να επιτρέψει στον εχθρό της να ξαναβρεί τις απολεσθείσες δυνάμεις του.

Φθάσαμε τέλος στο στρατηγείο, αφού είδαμε τον ήλιο να δύει στα βουνά, τα οποία περιστοιχίζουν τη λίμνη της Δοϊράνης. Το ταξίδι στη Μακεδονία είναι μαγευτικό. Βουνά ολοπράσινα, ποτάμια μεγάλα, πεδιάδες, λίμνες και μεγάλα τεχνικά έργα.

Το Χατζή-Μπεκλίκ είναι το Γενικό Στρατηγείο. Ζουν εκεί ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος, ο Διάδοχος, ο πρίγκιπας Γεώργιος και οι στρατηγοί του επιτελείου. Η ώρα ήταν τέτοια, ώστε έπρεπε να επιζητηθεί ο ύπνος μέσα στο συρμό, ο οποίος σταμάτησε μπροστά από το μικρό σταθμό, αλλά ύστερα από διαμονή 12 ωρών μέσα σ' ένα στενό βαγόνι ο ύπνος δεν βρίσκεται εύκολα και βγαίνω έξω, ενώ ο Τούρκος συνταγματάρχης με το γραμματέα του, αντίθετα από μένα, κοιμόντουσαν.

Το Στρατηγείο εκτείνεται από το σταθμό μέχρι τους πρόποδες ενός λοφίσκου. Ενώ προχωρώ, ο σκοπός μου ζητά το σύνθημα. Λέω μια ελληνική λέξη και επιδεικνύω το γαλανόλευκο σήμα. Ένα άλλο «Στα όπλα» διέκοψε την πρόοδο μου. Ήταν όμως δικαιολογημένο. Χωρίς να γνωρίζω είχα πλησιάσει το μέρος όπου ο βασιλιάς αναπαύεται.

Ο Στρατηγός Βασιλιάς διαμένει στο πίσω μέρος του σταθμού, ο οποίος δεν διαθέτει περισσότερα από 6 δωμάτια. Το ισόγειο είναι το τηλεγραφείο.

Πλησιάζω μεταξύ ενός εφ' όπλου λόγχης σκοπού. Στους άσπρους τοίχους διακρίνω το μικρό τηλέφωνο των πεδίων των μαχών. Στο τηλεγραφείο ο αξιωματικός κοιμάται μεταξύ μιας μηχανής και ενός κεριού.

Εισέρχομαι, φροντίζω να μην κάνω θόρυβο, για να αποθέσω το βαρύ σάκο μου. Είμαι αυτή τη στιγμή φιλοξενούμενος στην ίδια οικία με το βασιλιά των Ελλήνων. Εξέρχομαι και πάλι. Είναι νύχτα, αλλά οπωσδήποτε υπάρχει λίγο φως. Προχωρώ από κατασκήνωση σε κατασκήνωση. Νέες διατυπώσεις. Μια φωτιά λίγο μακριά εξηγεί την επαγρύπνηση κοντά σ' έναν τραυματία του Πετριτίου. Πιο πέρα βρίσκεται ένας ασθενής. Δύο νοσοκόμοι διέρχονται σαν λευκοί σκοποί στο βαθύ σκοτάδι που προηγείται του λυκόφωτος.

Φωτίζει. Το Στρατηγείο βρίσκεται επί ποδός. Ένας αξιωματικός βγαίνει από το σταθμό, είναι ένας από τους πιο αγαπητούς στο βασιλιά αξιωματικός, ο συνταγματάρχης Δούσμανης.

Πλησιάζω, παρουσιάζομαι και ζητώ να παρακολουθήσω τους στρατιώτες που αναχωρούν για τις Σέρρες. Ο,τι ζητώ μου παραχωρείται. Το Στρατηγείο άρχισε να ζει. Το τηλέφωνο κουδουνίζει διαρκώς μεταβιβάζοντας διαταγές, η δε μηχανή του τηλεγράφου ακούραστη αφήνει γραμμές πάνω στη λευκή κορδέλα.

Από μεγάλες κωνοειδείς σκηνές γύρω από το Στρατηγείο εξέρχονται οι αξιωματικοί. Ιδού ο υπασπιστής της Α.Μ. του βασιλιά. Υψώνω τα βλέμματά μου προς το... ανάκτορο. Όλο βρίσκεται επί ποδός, ο Βασιλιάς, ο Διάδοχος και ο πρίγκιπας Γεώργιος. Οι δυο τελευταίοι κοιμούνται μέσα σ' ένα βαγόνι..

Ο συνταγματάρχης Δούσμανης διαβάζει τα τηλεγραφήματα που κατέφθασαν, καθώς και μια δέσμη εφημερίδες, μεταξύ των οποίων και η «Τριμπούνα». Διαβάζει για τον βασιλιά τα όσα γράφονται περί του πολέμου. Από τις σκηνές συνωστίζονται σαν μυρμήγκια στρατιώτες προς έναν πωλητή ρακής και λουκουμιών. Πιο πέρα γίνεται διανομή του ροφήματος. Η λογιστικής υπηρεσία του Ελληνικού στρατού λειτουργεί κανονικότερα και οι στρατιώτες παίρνουν τώρα το γάλα τους.

Στο παράθυρο βλέπω και πάλι τη σιλουέτα του Στρατηλάτη βασιλιά και αναχωρώ για Σέρρες. Προχωρώ προς ένα τρομακτικό θέαμα θανάτου».

Η **Εστία** έκανε ακόμη μια αναφορά στα έγγραφα, που είχαν ανακαλυφθεί στο πρώην βουλγαρικό αρχηγείο στις Σέρρες και αποκάλυπταν τα παρασκήνια της βουλγαρικής διοίκησης.

ΤΑ ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΔΟΛΙΟΤΗΤΟΣ ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Είνε πράγματι καταπληκτικά όσα ανακαλύφθηκαν εκ των εγγράφων του Βουλγαρικού Αρχηγείου, τα οποία εν τη ταχύτητι της φυγής του εχθρού εγκατελείφθησαν εις τας Σέρρας. Σωροί ολόκληροι εγγράφων επισήμων ευρέθησαν εν τω Διοικητηρίω των Σερρών. Είνε δε ατύχημα ότι εκάη η οικία, εις την οποίαν κατώκει ο στρατηγός Ιβάνωφ, διότι εις αυτήν θα ευρίσκοντο και άλλα πειστήρια της Βουλγαρικής δολιότητος.

Μεταξύ των εγγράφων του Διοικητηρίου υπάρχουν και διαταγαί περί κατασκοπεύσεως των Ελληνικών θέσεων και αναγνωρίσεως των κινήσεων χρονολογούμεναι από του Δεκεμβρίου. Αποδεικνύεται ούτω, ότι από της εποχής εκείνης η Βουλγαρία παρεσκεύαζε την αιφνιδιαστικήν επίθεσιν. Συστηματική δε εργασία κατασκοπίας είχαν ενεργηθή κατ' Απρίλιον.

Εξ' άλλων εγγράφων πιστοποιείται, ότι η προς το Ελληνικόν μέτωπον δύναμις του Βουλγαρικού στρατού ανήρχετο εις 90 χιλιάδας μαχίμου στρατού με 130 τηλεβόλα.

Η διαταγή του κ. Δάνεφ σχετικώς προς τους Μητροπολίτας και τους κληρικούς υποδεικνύει την εισαγωγήν αυτών εις το Στρατοδικεϊόν «όπως υπάρχουν ενδείξεις διά παν ενδεχόμενον».

Ευρέθη επίσης έγγραφον του περιφήμου Χεσάμπιεφ, πληροφορούντος ότι κατά τας συμπλοκάς του Παγγαίου ετέθησαν εκτός μάχης 2.000 Έλληνες και εβυθίσθη εν θωρηκτόν!!

Δύο εγκύκλιοι του υπουργείου των Στρατιωτικών της Βουλγαρίας αποδεικνύουν την οικτράν κατάστασιν του Βουλγαρικού στρατού υπό έποψιν πειθαρχίας. Ο υπουργός απευθύνεται δριμύτατα προς τους ανωτέρους, λέγων προς αυτούς ότι υπέχουν ευθύνην απέναντι των μεταγενεστέρων διά την κατάστασιν, εις την οποίαν έφεραν τον στρατόν. Αν θέλετε, λέγει, Μακεδονίαν και Θεσσαλονίκην, πρέπει να φροντίσετε να διορθώσετε τον στρατόν. Και επιλέγει, υπαινισσόμενος την κτηνωδίαν των αξιωματικών προς τους στρατιώτας, ότι αξιωματικός υψών την χείρα εναντίον στρατιώτου είνε άξιος βαρυτάτης ποινής.

Οι **Καιροί** σύστησαν κι αυτοί στους αναγνώστες τους την καπετάνισσα Σοφία, με την οποία είχε συναντηθεί ο Τσοκόπουλος στις Σέρρες πριν την άφιξή της στην Αθήνα.

Η ΚΑΠΕΤΑΝΙΣΣΑ ΕΝΑΣ ΟΡΚΟΣ ΠΟΥ ΤΗΡΕΙΤΑΙ ΘΑΧΩΜΕ ΔΟΥΛΙΑ!

Θα δυσκολευθώ όχι μόνον εις τας κυρίας, της ησύχου και ασφαλούς και αδιαταράκτου παλαιάς Ελλάδος, αλλά και εις τους άνδρας, να δώσω να εννοήσουν καλά αυτόν τον τύπον της Αμαζόνος, της αντρογυναίκας, της κυμαινομένης μεταξύ γυναικός και αντάρτου, της καπετάνισσας, τύπον τον οποίον εδημιούργησεν εις την Ήπειρον η αγριότης των Γκέγκηδων, και εις την Μακεδονίαν η θηριωδία των κομιτατζήδων.

Ο Τριστάν Μπερνάρ λέγει κάπου ότι είνε απολύτως αδύνατον η μεγαλείτερη παραστατικότητα να δώση μίαν ιδέαν τρικυμίας του Ωκεανού εις τους κατοίκους της Ελβετίας που δεν έχουν ιδή ποτέ θάλασσαν. Εις τας κυρίας που κάθονται ήσυχοι στο σπήτι των και δεν έκαμαν την γνωριμίαν αυτής της θυέλλης που λέγεται Γκέγκας και αυτής της θεομηνίας που λέγεται κομιτατζής, πώς να εξηγήσω την γέννησιν αυτού του όντος που λέγεται καπετάνισσα και είνε άνδρας μαζί και γυναίκα, μυθολογική ύπαρξις αλλ' όχι τέρας, κάτι απόσταγμα των δύο φύλων, έτοιμον να ευρεθή μεταξύ των δύο στοιχείων της γης;

Πριν αντικρύσω το τρομακτικόν θέαμα των μαυρισμένων Σερρών, έκαμα την γνωριμίαν της καπετάνισσας Σοφίας.

- Δεν έχεις ακουστά; μου είπεν ο εντόπιος που μου έκαμε την σύστασιν. Είνε η μεγαλείτερη καπετάνισσα της περιφέρειας των Σερρών.

- Ωστε δεν υπάρχουν και άλλαις;

- Υπάρχουν.

Εις το μεταξύ ευρισκόμην απέναντι μίας γυναικός βουτηγμένης εις τα μαύρα, ψηλής, μάλλον λεπτής, με χαρακτηριστικά όχι ωραία αλλά κανονικώτατα, και με δύο μαύρα, φλέγοντα ζωηρότατα Ελληνικά μάτια, ως αναμμένα κάρβουνα. Η ιστορία της είνε λιτή ιστορία, τραγική με δυνατάς μαύρας γραμμιάς.

Ο σύζυγός της καπετάνιος ήτον από τους πρώτους που εμνήθησαν εις τον Μακεδονικόν αγώνα. Υπήρξεν από τους φίλους και συνεργάτας του Παύλου Μελά. Όλοι όσοι εχώθησαν εις τα βαθύτερα της Μακεδονίας ως αντάρται εγνωρίστησαν με τον καπετάνιον.

Εννοείται ότι άνθρωποι αυτού του είδους δεν ήσαν ευχάριστοι εις τους κομιτατζήδες. Τους εχαλούσαν την επιχειρήσιν. Και εσκοτώνοντο. Ο σύζυγος της καπετάνισσας την εγλύτωσε πολλάκις. Αλλά αν γίνεται αυτό το θαύμα να γλυτόνη κανείς εις ένα έντιμον και ηρωικόν πόλεμον, δεν συμβαίνει το ίδιον και όταν έχει να κάμη με κομιτατζήδες.

Ένα βράδυ προ έξι οκτώ ετών, ο καπετάνιος έφθασε εις το σπήτι του ψυχορραγών και πρόφθασε να ξεψυχήση εις το κατώφλι. Πληγαί πυκναί του είχαν οργώση το σώμα. Η καπετάννισσα εσκοτώθηκε, ετράβηξε τα μαλλιά της, εβουτήχθη εις τα μαύρα, τον έθαψε και άπλωσε το χέρι της.

- Θα εκδικηθώ.

Η ήσυχη γυναικούλα του σπητιού μετεβλήθη αμέσως ως διά μαγείας εις την πολεμικήν ανδρογυναίκα η οποία εις την θεάν Βουλγάρου ανατινάζεται ως να την εδάγκασε φείδι και αφήνει να πεταχθούν από τα μάτια της φωτιές.

Ο θάνατος του αρχηγού ηπείλει να σκορπίση το ανταρτικόν σώμα. Τα παλληκάρια έμεναν ορφανά. Καθένας ησθάνετο ότι έλειπε το κεφάλι και ητοιμάζετο να κηρύξη την λήξιν του αγώνος.

Η καπετάνισσα τους συνεκέντρωσε.

- Παιδιά, εγώ ειμ' εδώ..

Τι έκαμε το ανταρτικόν σώμα εις το οποίον τον καπετάνιον αντικατέστησε η σύζυγος, δεν θα διηγηθώ εδώ. Ο Μακεδονικός αγών είνε μία σειρά ηρωισμών και αφοσιώσεων, εις την οποίαν σειράν το ολιγότερον μέρος δεν έχει η μαυροφορεμένη αυτή γυναίκα, της οποίας τα μάτια δείχνουν θησαυρούς θελήσεως και δυνάμεως κρυμμένους εις την ψυχήν.

Με τον πόθον να εκδικήση τον αγαπημένον σύζυγον η χήρα ερρίφθη εις τον αγώνα. Οι κοιμητίζηδες την ετρόμαζαν. Εις την ορμήν και την ανδρικήν γενναιότητα, προσέθεσε το φύλον της, την πονηρίαν του. Όταν κάποτε αι αρχαί απηλπίσθησαν να ανακαλύψουν το κρησφύγετον των σφαγέων και των επρηστών το ανεκάλυψεν η καπετάνισσα Σοφία. Ένα Βουλγαρόπαιδο επερνούσε με προφυλάξεις.

- Έλα δω κοριτσούδι μ'...

Το κοριτσούδι ελκυσθέν από την καλωσύνην της καπετάνισσας εμαρτύρησε πού επίγαινε και οι αποτρόπαιοι κοιμητίζηδες που είχαν ερημώσεις και εγκλήματα εις το παθητικόν των συνελήφθησαν.

- Και τώρα, καπετάνισσα, της είπα, που δεν θα υπάρχουν Βούλγαροι εις την Μακεδονία, αισθάνεσαι ότι είσαι ευχαριστημένη; Εκδικήθηκες τον άνδρα σου;

- Πιστεύω να είνε ευχαριστημένος από μένα, είτε. Ό,τι μπορούσα τόκαμα. Οκτώ χρόνων ημέρες δεν έφαγα ήσυχο ψωμί. Εκοιμώμουνα με τα μάτια ανοιχτά. Άλλο δεν είχα στο νου μου, παρά πώς να τον εκδικηθώ. Αν βλέπη ο μακαρίτης από κει που είνε θα χαίρεται η ψυχή του.

Εσταμάτησαν μίαν στιγμήν τα μάτια της με το βλέμμα προς το κενόν, στεγνά, αδάκρυστα, αλλά πλέοντα εις μίαν απέραντον τρυφερότητα. Εσεβάσθην εκείνην την σιωπήν, ηχώ παλαιάς μακρυνής αφοσιώσεως, και την άφησα να επαναλάβη μόνη της την ομιλίαν. Πραγματικώς μετ' ολίγον η τρυφερότης της συζύγου επέρασεν ως διαβατικόν σύννεφον και εις τα μαύρα μάτια – αναμμένα κάρβουνα – επανήλθεν η σκληρότης της πολεμίστριας.

- Ένα πράμμα μόνον σας λέω, μου είτε με σφιγμένα τα δόντια. Αυτοί δεν θέλουνε λύπη. Είνε σκυλιά, είνε θηρία, δεν είνε άνθρωποι αυτοί. Να μην τους αφήσουν να σηκώσουνε κεφάλι, γιατί δεν θα ησυχάσωμε ποτέ. Θάχωμε δουλειά ακόμη μαζί τους...

Και εις τα μάτια της εξωγραφίσθη ακόμη μίαν φοράν η ορμή και το μίσος και ο πόθος της εκδικήσεως. Αλλά και αυτό το σύννεφον επέρασε και μου είτε πάλιν τρυφερά, μαλακά, γελαστά, δηλαδή γυναικεία.

- Τώρα πάω να ιδώ την κόρη μου στην Αθήνα. Την έχω στο Αρσάκειον.

Εμλούσε η μητέρα, πλέον.

Η εβδομαδιαία εφημερίδα **Κράτος** επιχείρησε μια οικονομική αποτίμηση των καταστροφών στις Σέρρες σε οθωμανικές λίρες, βάσει των επίσημων τηλεγραφημάτων

Η αξία των υπό των Βουλγάρων καέντων κτημάτων της Ελληνικής κοινότητας Σερρών

Ο αριθμός και η αξία των κτημάτων της Ελληνικής κοινότητας Σερρών, τα οποία εκάησαν από τους Βουλγάρους έχουν ως εξής:

- 1) Κτήματα νοσοκομείου καμμένα (οικίες και καταστήματα) 34 αξίας λιρ. οθωμαν. 135000
  - 2) Εκκλησίες καμμένες 17 αξίας λ. οθ. 61900
  - 3) Κτήματα σχολείων καμμένα (οικίες και καταστήματα) 86 αξίας λιρ. οθωμαν. 47200
  - 4) Κτήματα Αγ. Παντελεήμονος (2 οικίες και 35 δωμάτια εντός του περιβόλου) αξίας λιρ. οθ. 920
  - 5) Κτήματα Αγ. Ελεούσης αξ. λ. οθ. 800
  - 6) Κτήματα Ταξιαρχών (οικίες 20) αξίας λιρών οθωμανικών 2500
  - 7) Κτήματα Αγίου Νικολάου (οικίες 9) αξίας λιρών οθωμ. 1050
  - 8) Κτήματα αγ. Γεωργίου αξίας λιρ. οθ. 600
  - 9) Κτήματα αγ. Φωτεινής αξίας λίρας οθ. 1000
  - 10) Κτήματα αγ. Αναργύρων αξίας λιρ. οθ. 1160
- Εν όλω αξίας λιρών οθωμανικών 130.630

ΕΙΚΟΝΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΕΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ
(φωτογραφίες του René Puaux για τη γαλλική Illustration)

15 ΙΟΥΛΙΟΥ

Η *Εστία* αναδημοσίευσε ακόμη μία ανταπόκριση του απεσταλμένου της *Daily Telegraph*, ο οποίος είχε συνομιλήσει μ' έναν Σερραίο καθηγητή και μετέφερε δραματικές περιγραφές από την αγωνία των κατοίκων, που αιχμαλωτίστηκαν από τους Βούλγαρους λίγες ώρες προτού οι τελευταίοι υποχωρήσουν ρίχνοντας την πόλη στην καταστροφή.

ΑΙ ΣΕΡΡΑΙ ΑΧΝΙΖΟΝ ΣΦΑΓΕΙΟΝ 50 ΧΙΛ. ΕΣΦΑΓΗΣΑΝ Ο ΒΑΡΩΝΟΣ ΜΥΓΧΑΟΥΖΕΝ ΒΟΥΛΓΑΡΟΣ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Οι Σέρρες, πόλη 50 περίπου χιλιάδων κατοίκων, όπως και όλα τα περίχωρα σε απόσταση πολλών μιλίων, είναι ένα σφαγείο που αγχίζει. Είναι η Νιγρίτα στο εκατονταπλάσιο, από κάθε άποψη φρικαλεότητας και θηριωδίας.

Δεν προτίθεμαι εδώ να βασανίσω τους αναγνώστες μου με λεπτομέρειες. Αρκεί μόνο να πω ότι είναι αδύνατον να υπερβάλλει κάποιος είτε τον αριθμό των θυμάτων είτε τη θηριωδία των σφαγέων. Όχι μόνο ερημώθηκε η πόλη και κατακρεουργήθηκαν οι κάτοικοι, αλλά και τα περίχωρα σε έκταση πολλών μιλίων υπέστησαν ολοκληρωτική σχεδόν εξόντωση του πληθυσμού τους.

Οι ανακρίσεις μου στα χωριά του διαμερίσματος αυτού με έκαναν να πιστέψω ότι κατά τους τελευταίους τρεις μήνες σφάχτηκαν περί τις 50 χιλιάδες ανθρώπινες υπάρξεις, εκ των οποίων η μεγάλη πλειονότητα είναι Τούρκοι.

Ευτύχησα, εν τούτοις, να έχω γραφικότερη περιγραφή της ζωής στις Σέρρες, καθώς και της τελικής καταστροφής, από έναν πρόσφυγα, καθηγητή ξένων γλωσσών. Αυτός, μιλώντας βουλγαρικά, κατόρθωσε να έχει πολλούς Βούλγαρους γνωστούς, από τη θηριωδία των οποίων διέφυγε όντας καθολικός στο θρήσκευμα.

Ασφαλώς ο Βαρόνος Μυγκάουζεν θα 'ταν Βούλγαρος. Καθ' όλο το διάστημα της κατοχής τους ουδέποτε έπαυσαν οι Βούλγαροι να καυχώνται για την υπεροχή του στρατού τους, συνεχώς δε απειλούσαν ότι θα εξόντωναν τους Έλληνες και τους Τούρκους κατοίκους και θα τους αντικαθιστούσαν με Βούλγαρους.

Την 1η Ιουλίου⁶³, οι Βούλγαροι καυχιόντουσαν απροκάλυπτα για το μυστικό τους σχέδιο να επιτεθούν την επομένη κατά του ελληνικού στρατού και να φθάσουν προ της Θεσσαλονίκης εντός ολίγων ωρών. Την 4η Ιουλίου, εν τούτοις, φηγάδες από τη μάχη του Λαχανά συνέρρεαν προς τις Σέρρες, συρφετός πανικόβλητων ανδρών και αξιωματικών, στερημένων παντός ηθικού. Την 5η Ιουλίου η πόλη απελευθερώθηκε από την παρουσία τους, αλλά ένεκα της καταστροφής της γέφυρας του Στρυμόνα, στην οποία προέβησαν, ο ελληνικός στρατός δεν μπόρεσε να βαδίσει προς την πόλη. Μέχρι της εισόδου του τελευταίου, οι Έλληνες και οι Μωαμεθανοί κάτοικοι σχημάτισαν πολιτοφυλακή από χίλιους άνδρες, οι οποίοι περιπολούσαν ανά την πόλη, ενώ καθάρισαν τα γύρω βουνά από τους Βούλγαρους κομιτατζήδες.

Η κατάσταση αυτή παρατεινόταν για μέρες και εν τούτοις ο ελληνικός στρατός αργούσε να εμφανιστεί. Τη νύχτα της Πέμπτης, 10 Ιουλίου, Βούλγαροι στρατιώτες και πυροβολικό, διά του οποίου υποστηρίχθηκαν οι κομιτατζήδες, νίκησαν την πολιτοφυλακή και εισήλθαν στην πόλη την επόμενη μέρα το πρωί.

Γύρω στις 11 το πρωί, ο πληροφορητής μου καθηγητής είχε ξυπνήσει από παταγώδη χτυπήματα των Βουλγάρων στρατιωτών και κομιτατζήδων στην πόρτα του δωματίου του. Τον κάλεσαν να βγει έξω ημίγυμνος, όπως ήταν, στο δρόμο, αλλά εκείνος αρνήθηκε λέγοντά τους μεγαλόφωνα, ενώ γύμνωνε το στήθος του:

«Εάν θέλετε να με σκοτώσετε, χτυπάτε εδώ! Δεν φοβάμαι το θάνατο, αλλά δεν θα βγω από το σπίτι με τα νυχτικά». Τότε του επέτρεψαν να ντυθεί υπό τη φύλαξη ενός κομιτατζή.

63 Η βρετανική εφημερίδα μετέφερε τα γεγονότα σύμφωνα με το γρηγοριανό ημερολόγιο.

Όταν βγήκε στο δρόμο, είδε ότι όλη η πόλη καιγόταν. Οι δρόμοι ήταν γεμάτοι από κατακρεουργημένα πτώματα, όλα τα καταστήματα είχαν λεηλατηθεί και το περιεχόμενό τους είχε ριχτεί στους δρόμους. Βρήκε ένα ψωμί, αλλά ο φύλακας τον περιέπαιζε λέγοντας: «Σε δέκα λεπτά θα σου πάρουν το κεφάλι σου. Γιατί να χαλάσεις το ψωμί;».

Με πολλές δικαιολογίες και υπεκφυγές, ο καθηγητής έπεισε το φύλακά του να τον περάσει από το δρόμο, όπου βρισκόταν το αυστριακό προξενείο, ελπίζοντας ότι θα κατόρθωνε να διαφύγει εκεί. Η πόρτα ήταν ευτυχώς ανοικτή και ο καθηγητής όρμησε μέσα, κλείνοντάς την πίσω του. Αλλά κατά κακή του τύχη, μέσα στο προξενείο συνάντησε ένα Βούλγαρο αξιωματικό και στρατιώτες, οι οποίοι ζητούσαν επίμονα από τον πρόξενο να τους ακολουθήσει. Ο πρόξενος, ο οποίος φορούσε την επίσημη στολή και τα παράσημά του, αρνήθηκε να συμμορφωθεί, μέχρις ότου του υπέδειξαν ότι εντός ολίγων λεπτών η οικία θα παραδιδόταν στις φλόγες. Τότε ενέδωσε και διέταξε να ανοιχθεί η πόρτα της αυλής.

Τότε, έντρομα και γεμάτα αγωνία άρχισαν να εξέρχονται σε θλιβερή στοίχιση ανθρώπινα πλάσματα, παιδιά, γριές γυναίκες και νεαρές παρθένες, συνολικά 200 πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και δώδεκα άνδρες, οι οποίοι μάταια είχαν αναζητήσει όλοι προστασία υπό την αιγίδα του δικέφαλου αετού. Και η πένθιμη πομπή, ακολουθούμενη από στρατιώτες που έφεραν εφ' όπλου λόγχη, υπό τις διαταγές ενός επιλοχία, οδηγήθηκε διά μέσου της καιγόμενης πόλης προς τα βουνά. Η τρομερή πορεία, που έγινε μέσω βαθιών φαραγγιών, άρχισε γύρω στο μεσημέρι και διήρκεσε ολόκληρες ώρες, κάτω από τον καυτό ήλιο και τις ακόμη πιο καυτές ύβρεις και απειλές των δημίων.

Εκείνοι που καθυστερούσαν στην πορεία, σπρώχνονταν προς τα εμπρός από τις λόγχες των βασιανιστών, οι οποίοι δοκίμαζαν ιδιαίτερη ευχαρίστηση στο να περιγράφουν στα θύματά τους τις θηριωδίες, τις οποίες επρόκειτο να διαπράξουν σε βάρος τους.

Καθώς προχωρούσε η μέρα, δεκάδες άτακτοι Βούλγαροι κατευθύνονταν προς τα εκεί. Πληροφορούμενοι ότι ο ελληνικός στρατός εισερχόταν στις Σέρρες, επιτάχυναν την πορεία τους. Μια Ελληνίδα κυρία ρώτησε τον καθηγητή, αν μπορούσε να ψάλλει τις λέξεις του ύμνου που έπαιζε η μπάντα του «Τιτανικού», όταν βυθιζόταν, «Εγγύτερον, ω Θεέ μου, προς Σε», αλλά οι στρατιώτες διέταζαν αμέσως να σταματήσει το τραγούδι του θανάτου.

Για μια στιγμή ο καθηγητής διέκρινε ένα Βούλγαρο αξιωματικό του επιτελείου, τον οποίο γνώριζε καλά. Εν τούτοις, η έκκληση που του έκανε δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα, ενώ ο αξιωματικός περιορίστηκε απλά να πει ότι δεν ήταν δική του δουλειά και απομακρύνθηκε γρήγορα.

Επιτέλους, γύρω στη δύση του ήλιου, έφθασαν σ' ένα οροπέδιο και η συνοδεία διατάχθηκε να σταματήσει. Ο επιλοχίας, με την πιο άγρια φωνή του, διέταξε τις γυναίκες, τα παιδιά και τους άνδρες ν' αποτελέσουν τρεις ομάδες, εξηγώντας ότι μερικοί εκ των ανδρών θα σφάζονταν επί τόπου προτού να νυχτώσει, ενώ οι υπόλοιποι θα παρίσταντο ως μάρτυρες στο θέαμα. Ο καθηγητής, ο οποίος είχε σκεφτεί ότι το καλύτερο πράγμα που μπορούσε να κάνει ήταν να προκαλέσει την οργή των Βουλγάρων, για να αποφύγουν τουλάχιστον τον αργό θάνατο και για να μην παραστούν στα μαρτύρια των γυναικών, προχώρησε μπροστά και είπε προκλητικά προς τους Βούλγαρους:

- Αρνούμαστε. Ή όλοι να πεθάνουμε ή κανείς. Πίσω σας αυτήν τη στιγμή έρχονται οι Έλληνες εύζωνες. Θα εκδικηθούν για μας και κατόπιν η Αυστρία θα ζητήσει λόγο για τον δολοφονηθέντα πρόξενό της.

Βλέποντας ο καθηγητής την εντύπωση, την οποία έκανε, πήρε θάρρος και παίρνοντας το ύφος του οραματιζόμενου κραύγασε με έκσταση:

«Εκείνοι που πρόκειται να πεθάνουν, οραματίζονται. Βλέπω τον Παντοδύναμο Θεό να σκύβει από τον ουρανό και να κρατάει δάδα στο χέρι. Τρέχει εκεί κάτω, προς τα βουνά, βόρεια... Σκύβει και βάζει φωτιά σε κάποιο σπίτι. Είναι το σπίτι σας!» (απευθύνει τα λόγια αυτά προς τον επιλοχία). Και εξακολουθούσε: «Ακούω μια γυναίκα να κλαίει, βλέπω χέρια παιδιών να υψώνονται με αγωνία. Είναι τα παιδιά σας!».

Και εξακολούθησε στον ίδιο τόνο, καρφώνοντας το απλανές βλέμμα του στους μεγαλύτερης ηλικίας στρατιώτες. Εντός ολίγου η πρόληψη έφερε το αποτέλεσμα της μεταξύ των Βουλγάρων στρατιωτών, οι οποίοι πλησίασαν ο ένας τον άλλο και άρχισαν να συνομιλούν χαμηλόφωνα. Ο καθηγητής σταμάτησε να

προφητεύει. «Έχετε χρήματα;», ψιθύρισε ξαφνικά, απευθυνόμενος προς τους συντρόφους του. «Δώστε τα αμέσως! Εσείς, γυναίκες, δώστε τα κοσμήματά σας!». Και ενώ τα τραπεζικά γραμμάτια και τα κοσμήματα και τα χρυσά νομίσματα περιέρχονταν στα χέρια των στρατιωτών, ο καθηγητής είπε: «Με αυτά και με την ζωή μας μπορείτε ν' αγοράσετε άφεση αμαρτιών».

Αυτό ήταν αρκετό. Ο πρόξενος, ο οποίος στεκόταν παράμερα μόνος του, ειδοποιήθηκε ότι όλοι ήταν ελεύθεροι να φύγουν, και μ' αυτόν τον τρόπο, με χαρά στην καρδιά και με δάκρυα στα μάτια, η θλιβερή συνοδεία επέστρεψε μέσα από το σελιγνόφωτο μονοπάτι, ώστε να συναντήσει στα ερείπια των Σερρών την εβδομη Ελληνική Μεραρχία, ενώ οι Βούλγαροι, κουβαλώντας 400 λίρες σε μετρητά, κοσμήματα και άλλα αντικείμενα, έσπευδαν να συνενωθούν με τον στρατό τους, που έφρευε.

Η **Πατρίς** δημοσίευσε τους στίχους ενός τραυματία στρατιώτη, του Θ. Μαυροβουνιώτη, ο οποίος εμπνεύστηκε κάποιους στίχους από την καταστροφή των Σερρών, της οποίας μάλλον υπήρξε μάρτυρας.

Νυξ μαρτυρίων εν Σέρραις.

Φωνές, αντάρα, χαλασμός,
βγαίνουν από τον Άδη.
Μαύροι καπνοί σαν σύγνεφα
θολά και βουρκωμένα
διαβαίνουν κι όλο χάνονται
στης νύχτας το σκοτάδι.
Τα νυχτοπούλια φεύγουνε
πετούνε φοβισμένα.

Εδώ τα φύλλα τρίζουνε,
εκεί πέφτουν ντουβάρια,
αλλού σωριάζεται σκεπή
απ' της φωτιάς τη λύσσα,
καρβουνιασμένα, αγνώριστα
ανθρώπινα κουφάρια.

Παρέκει καίγεται εκκλησιά
κι η φλόγα της φωτίζει
ένα χορό μαρτυρικό
που μοιάζει του Ζαλόγγου,
κορμιά γυμνά παρθενικά
άτιμο χέρ' εγγίζει
και σκούζουν γύρω και θρηγούν
τ' άγρια θεριά του λόγγου.

Γερόντισσα γονατιστή
σε στήθια ματωμένα
σφίγγει χρονιάρικο παιδί
που κλαίει και δεν μερέβει.

Αχ! συμφορά, μέσ' στο χορό
τα ματιά τα κλαμμένα
γνώρισαν τη μανούλα τους
γυμνή όπου χορεύει.

Σε κάθε δρόμου τη γωνιά,
σε κάθε μονοπάτι,
αγκαλιασμένα είν' σφιχτά
κορμιά χωρίς κεφάλια
και γύρω-γύρω ριάζονται
στου Χάρου το κρεββάτι
για μοιρολόγι νεκρικό
του Βόλγα τα τσακάλια.

Μα μεσ' στην άγρια νυχτιά
απ' το λαγκάδι πέρα,
Σαρανταπόρου αετοί
και Μπιζανιού ξεφτέρια
προβάλλουν και σφυρίζουνε
τα βόλια στον αέρα
και τιμημέν' αστράφτουνε
σπαθιά σ' ανδρεία χέρια.

Σκορπούνε, φεύγουν τα σκυλιά
με χέρια ματωμένα,
το φόβο έχουν οδηγό,
τη φοβερή τρομάρα,
μέσα στου Χάρου τη σπηλιά
χώνονται λυσσασμένα.
Τα τύφλωσε ο ουρανός,
τα τύφλωσ' η κατάρρα.

16 ΙΟΥΛΙΟΥ

Τα δάκρυα δύο Γάλλων αξιωματικών, που είχαν επισκεφθεί τα ερείπια των Σερρών και είδαν από κοντά το μέγεθος της ασύλληπτης τραγωδίας, εντυπωσίασαν την **Εστία**.

ΤΑ ΔΑΚΡΥΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΟΥ

Οι επισκέπται των Σερρών έχουν πολλές αφορμές και συχνότατα να αισθάνονται να σπαράσσεται η ψυχή των από τα μαρτύρια της Βουλγαρικής θηριωδίας.

Ως γνωστόν, μεταξύ των επισκεπτών της ερημωθείσης χώρας ήσαν και ο απεσταλμένος της Γαλλικής Κυβερνήσεως κ. Αλγκουέτ και ο Γάλλος συνταγματάρχης του πυροβολικού κ. Λεπιντί.

Οι δύο Γάλλοι, περιερχόμενοι τα ερείπια της πόλεως, ευρέθησαν προ ενός θεάματος σπαρακτικού. Εις μίαν πλατείαν της πόλεως, κάτω από πελώριον δένδρον είχαν συγκεντρωθή πολυάριθμοι χήραι και ορφανά και εμοιολογούσαν όλοι μαζί τους συζύγους και τους πατέρας των.

Το θέαμα και το άκουσμα ήσαν τόσον σπαρακτικά, ώστε ο κ. Λεπιντί δεν κατώρθωσε να κρατήσει τα δάκρυά του και έσπευσε να απομακρυνθή από εκείνον τον τόπον του σπαραγμού.

Ο Γεώργιος Τσοκόπουλος μοιράστηκε με του αναγνώστες των **Καιρών** τις εντυπώσεις του από την κατεστραμμένη πόλη των Σερρών. Δεν ήταν ένα συνηθισμένο οδοιπορικό, αλλά μια λογοτεχνική περιγραφή της απελπισίας και του σπαραγμού στα αποκαΐδια της καμμένης πόλης.

ΣΕΡΡΑΙ – Η ΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΜΑΥΡΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ – Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΝΟΣ ΠΑΙΔΙΟΥ

Πίσω από μίαν σειράν λόφων, των οποίων ο ένας φθάνει εις ύψος βουνού, ο ήλιος δύοιν πυρπολεί την πυρποληθείσαν πόλιν. Εις τα μαύρα ερείπια τραβά ο βασιλεύς τους φωτός δυνατές πινελιές φλογών. Ο ίδιος δύει μέσα εις ένα ωκεανόν πύρινον. Όταν πλησιάξη να εξαφανισθή, ομοιάξη πλέον με τεράστιον μάτι συμπαθητικού Κύκλωπος, το οποίον είδε τόσα όλην την ημέρα, ώστε εκοκκίνησε από τα κλάμματα.

Το θέαμα της πυρποληθείσης πόλεως με τον ήλιον είνε ήδη τραγικόν. Αλλά μετ' ολίγας ώρας γίνεται ακόμη τραγικώτερον. Ορμά η Σελήνη μέσα από φουντωτά σύννεφα και περιεργάζεται τα ερείπια και κρύβεται και εμφανίζεται πάλιν. Αυτά τα παιχνίδια του ουρανού απάνω από την τραγικώς δοκιμασθείσαν γην, φθάνουν εις τα όρια του σπαραγμού.

Το ανέφερα και άλλοτε εξ αφορμής του Σόροβιτς, το οποίον είχαν πυρπολήσει οι Τούρκοι, ότι είνε δύσκολον να προσδιορίση κανείς αν το θέαμα της καϋμένης πόλεως είνε τραγικώτερον την ημέραν ή την νύκτα. Το καλλίτερον είνε να μην οφείλεται εις τον άνθρωπον αυτή η απορία της προτιμήσεως. Ο άνθρωπος που αισθάνεται, καλλίτερα να περνά εκτός βλέμματος από μίαν πυρποληθείσα πόλιν.

Αι Σέρραι προ της καταστροφής θα ήσαν πόλις ωραία, όσον είνε δυνατόν να είνε ωραία μία πόλις υπό την Τουρκικήν διοίκησιν. Οι Τούρκοι δεν ελησμόνησαν την αρχικήν των καταγωγήν, δεν προήχθησαν πολύ από σκηνίται, που ήσαν προ αιώνων. Η έννοια του συνοικισμού εις την καλλιτεχνικήν του εκδήλωσιν υπερβαίνει τας διανοητικές των δυνάμεις. Η πόλις δι' αυτούς είνε απλώς μία συγκέντρωσις πληθυσμού. Το σπῆτι είνε αρκετόν να δίδη την ιδέαν της κατοικίας και της στέγης.

Αλλ' εις τας Σέρρας η πλειοψηφία των Ελλήνων ενίκησε αυτόν τον πατροπαράδοτον τρόπον της σκέψεως.

Οι Έλληνες ειργάσθησαν εδώ με κάποιαν μεγαλητέραν ελευθερίαν να συμπήξουν πόλιν. Αι Σέρραι ήσαν ένας από τους μεγάλους, γεμάτους μαστούς της αγελάδος, από τους οποίους εθήλαζεν ο Τουρκικός προϋπολογισμός.

Και η πόλις επήρε, είχε πάρη δηλαδή την όψιν πόλεως η οποία ακμάζει, η οποία αν δεν είνε καλλιτεχνικώς ωραία, έχει όμως την ωραιότητα της ευζωίας. Ως γνωστόν δε και αυτή είνε μία ωραιότης δια τας πόλεις όπως και διά τους ανθρώπους.

Τι απομένει τώρα απ' αυτήν την παλαιάν ωραιότητα και την ακμήν;

Όχι μεγάλα πράγματα. Από τας πυκνάς συνοικίας τμήματα μόνον εξέφυγον την δίνην του πυρός. Από είκοσι περίπου εκκλησίας, τρεις είνε ακόμη όρθια και άλλαι υψώνουν μαυρισμένα ερείπια, γυμνά και αποτρόπαια. Εις μίαν απ' αυτάς ολόκληρος τοιχογραφία κατεστράφη και σώζονται παραδόξως δύο μάτια αγίου εξηγημένα μέσα εις ένα πελώριον κύκλον μαύρου πλαισίου, το οποίον εσχημάτισεν γύρω η φωτιά.

Ένας μικρός μιναρές, ο οποίος θα ήτο λευκός, μαυρίζει τώρα σχεδόν μέχρι της κορυφής του. Η κορυφή απέμεινε λευκή. Και φωτιζόμενος από το φως της Σελήνης, ο μιναρές φαίνεται ένας πελώριος άγριος καλόγηρος με άσπρα μαλλιά.

Εις την αγοράν, της οποίας τον θόρυβον μαντεύει κανείς από το πλήθος των μαγαζιών, η φωτιά εσταμάτησε εις μερικά σημεία, αφού έφραγε τα άλλα. Οι Σερραίοι δείχνουν το μικρόν μαγαζάκι των πανικών από το οποίον ένας λοχαγός του Βουλγαρικού στρατού έκαμεν έναρξιν της πυρπολήσεως. Ένα καλάμι, εις του οποίου το άκρον εσχηματίσθη μία μεγάλη φούντα από όγκον βάμβακος, εχρησιμοποιήθη ως πινέλλο, αφού εβουτήχθη εις το πετρέλαιον. Το πινέλλο, αφού έχρισε το μικρόν μαγαζάκι, περιεφέρθη έπειτα εις τους τοίχους των γύρω. Έπειτα ετέθη το πυρ. Όλα κανονικάτα, μελετημένα, προετοιμασμένα, με τέχνην. Τίποτε εις την τύχην. Οι γείτονες προσπαθούντες να σωθούν πίσω από τας αυλάς των σπητιών, έβλεπαν αυτήν την Νερωνείως σοφήν προετοιμασίαν.

Και η προετοιμασία αυτή έγινε προς όλα τα σημεία της πόλεως, με ψυχραιμίαν, με μεθοδικότητα, με ακρίβειαν εκτελέσεως καθήκοντος.

Η διήγησις Σερραίας κυρίας ζωντανή και παραστατική, με μετέφερεν εις τας μακράς ώρας της αγωνίας, κατά τας οποίας η πόλις ολόκληρος, εις τα έμψυχα και εις τα άψυχα επόλαιε μεταξύ ζωής και θανάτου, εκυμαίνετο μεταξύ της σωτηρίας και της φθοράς.

Όταν οι Βούλγαροι έφυγαν, αι Σέρραι έπρεπε να αισθανθούν την χαράν που αισθάνεται κανείς όταν ξυπνά από εφιάλτην. Και όμως οι Σερραίοι τους ήξευραν καλά τους Βουλγάρους και δεν ησύχασαν. Εφοβούντο ότι θα εγύριζαν. Και εγύρισαν.

Εγύρισαν με κανόνια. Υπάρχουν σημεία της πόλεως εις τα οποία φαίνεται ότι συνεκεντρώθησαν τα πυρά του πυροβολικού. Το οίκημα του Ελληνικού προξενείου είνε κόκκινον. Το διοικητήριον έχει ερειπωθή. Ωρισμένοι εκκλησίου εβάλλοντο με λύσσαν.

Και εις το μεταξύ τακτικοί στρατοί και άτακτοι εισήρχοντο διά να θύσουν και ν' απολύσουν και να κλέψουν. Ωμίλησα ήδη περί του Βουλγάρου αξιωματικού, ο οποίος έχριεν ο ίδιος με πετρέλαιον τους τοίχους των καταστημάτων. Υπάρχουν άλλοι που έσφαζαν, και υπάρχουν και μερικοί που ανέλαβον το επωφελέστερον μέρος της επιχειρήσεως, την κλοπήν. Αξίζει να γίνη ιδιαίτερος λόγος περί της λεηλασίας όπως την εννοούν οι Βούλγαροι, και θ' αναγκασθώ να επανέλθω εις το κεφάλαιον αυτό.

Εις τους σωρούς των ερειπίων περιφέρονται οι άστεγοι, οι γυμνοί, οι περισωθέντες. Άνθρωποι εύσπλαγχοι τριγυρίζουν την πόλιν και απομακρύνουν τα γυναικόπαιδα από τα ερείπια που ημπόρουν να πέσουν. Πράγματι δε από καιρού εις καιρόν ακούεται ο θόρυβος ενός τοίχου που καταρρέει, ενώ από κάτω του ορμούν ακόμη οι τελευταίοι σπινθήρες της πυρκαϊάς που εξηκολούθουν να κρύβονται εις το υπόγειον. Ες τον κεντρικόν δρόμον της Ελληνικής συνοικίας ένας απ' αυτούς τους τοίχους έπεσε προ ολίγου και κατεπλάκωσε ένα γέροντα ο οποίος είχε καταφύγει εκεί.

- Λέτε να βρέξη;

Αυτήν την ερώτησιν απευθύνουσιν, βλέποντες τα σύννεφα που συσσωρεύονται εις τα ύψη, άνθρωποι οι οποίοι προ ολίγων ακόμη ημερών ήσαν νοικοκύρηδες εύποροι και κατοικούντες εις μικρά μέγαρα. Τώρα το μέγαρον είνε σωρός μαύρων ερειπίων και οι άνθρωποι συλλογίζονται ότι αν βρέξη, η βροχή θα τους εύρη εις το ύπαιθρον και θα τους περάση ως τα κόκκαλα.

Θα δυσκολευθώ να λησμονήσω την διήγησιν ενός τραγικού θανάτου μικρού παιδιού. Το μικρόν ήτο προ πολλού άρρωστον και οι γονείς του εκάθηντο γύρω από το κρεβάτι του, όταν ήρχισεν η καταστροφή.

Οι δυστυχημένοι γονείς επροσπάθησαν να πάρουν το παιδί των και να ζητήσουν σωτηρίαν. Αλλά εκείνο κατελήφθη από δυνατόν βήχα και αιμοπτώσεις. Διά να το ενθαρρύνουν απεφάσισαν να μείνουν κοντά του. Και την στιγμήν που το παιδί εξεψυχούσε και από την τρομεράν ασθένειαν, αλλά και από τον φόβον,

η φωτιά έζωσε ήδη το σπήτι. Ο νεκρός εκάη και η μητέρα απεσύρθη από το πτώμα με τρομερά εγκαύματα. Ίσως τώρα να επήγε εις συνάντησιν του παιδιού της.

Αυτή είναι μία μικρά ιστορία, αληθινή και τραγική λεπτομέρεια της μεγάλης καταστροφής μιας πόλεως η οποία είχε όλα τα δικαιώματα να είναι ευτυχής, και την οποίαν βλέπω τώρα αχρίαν, μαύρην, σκελεθρομένην, καπνίζουσαν και στενάζουσαν, υπό το φως τραγικώς χλωμής σελήνης.

Ο ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΣ ΠΡΟΞΕΝΟΣ ΣΤΑ ΕΡΕΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

17 ΙΟΥΛΙΟΥ

Τα δημοσιεύματα των ιταλικών εφημερίδων είχαν την τιμητική τους στον ελληνικό τύπο στις 17 Ιουλίου. Η **Εστία** αναδημοσίευσε τη συνέντευξη ενός από τα μέλη της γαλλικής επιτροπής που βρέθηκε στις Σέρρες, του υποκόμη Αλγκουέτ, στην ιταλική εφημερίδα **Secolo**. Το πόρισμα της επιτροπής επιβεβαίωσε τις καταγγελίες της ελληνικής πλευράς.

ΤΟ ΠΟΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΔΙΑ ΤΑΣ ΣΦΑΓΑΣ

[...] «Το πόρισμα – λέγει – των ανακρίσεων της Γαλλικής Επιτροπής στις Σέρρες συμφωνεί πληρέστατα με το πόρισμα των ανακρίσεων των διενεργηθεισών από τους Γεν. Προξένους της Αυστρίας και της Ιταλίας στη Θεσσαλονίκη.

Ο α' γραμματέας της Γαλλικής Πρεσβείας Αθηνών με διαβεβαίωσε ότι δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι η καταστροφή των Σερρών και του Δοζάτου είχε προμελετηθεί και οργανωθεί επί ομοιομόρφου σχεδίου από τις τοπικές αρχές, οι οποίες ήταν σε θέση να γνωρίζουν τον πληθυσμό και την τοπογραφία των καταστραφέντων μερών».

Η καταστροφή και οι σφαγές μου προσέθεσε ο κ. ντε Αγκουέτ δεν εκτελέστηκαν από κομιτατζήδες, αλλά αποκλειστικά από τον τακτικό βουλγαρικό στρατό, υπακούοντας σε ορισμένες ανώτερες διαταγές. Η εξεταστική επιτροπή εξακρίβωσε ότι κατά τη διάρκεια των οργίων, εμπρησμών και σφαγών Βούλγαροι αξιωματικοί μαζί με τις τοπικές αρχές και τους διευθυντές της Αστυνομίας και της Χωροφυλακή ήταν παρόντες και διευθύνοντες.

Ακόμη μια ανταπόκριση του Ιταλού δημοσιογράφου Ράντζο Λάρκο για την **Corriere della Serra** αναδημοσιεύτηκε σε ελληνική εφημερίδα. Στις 17 και 18 Ιουλίου, ο **Νεολόγος** των Πατρών αναδημοσίευσε το οδοιπορικό του Λάρκο από την Καβάλα μέχρι το Δεμίρ Ισάρ. Το εισαγωγικό κομμάτι του πρώτου μέρους αφορούσε τις γενικές εντυπώσεις του από τις εικόνες καταστροφής που είχαν αντικρίσει τα μάτια του μνημονεύοντας παράλληλα μια συνάντησή του μ' έναν Σερραίο.

ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΗΣ ΕΡΗΜΩΘΕΙΣΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΤΑ ΙΧΝΗ ΤΟΥ ΠΥΡΟΣ ΚΑΙ ΑΙΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΡΟΜΟΝ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΜΙΑ ΥΠΕΡΟΧΟΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΔΕΜΙΡ ΙΣΑΡ 9/22 Ιουλίου.

Τελειώνω εδώ ένα μακρύ γύρο διά μέσου των περιοχών της Μακεδονίας, τις οποίες κατέχει ο ελληνικός στρατός. Έκανα το ταξίδι αυτό εν μέρει ατμοπλοϊκώς, κατά το πλείστον έφιππος και το τελείωσα με τρένο. Το ταξίδι αυτό υπήρξε από τα πλέον γραφικά, αλλά είδα και φρικάλεότητες, τα δε μάτια μου είναι γεμάτα από θλιβερές οπτασίες των σφαγών.

Δεν θα μπορέσουν ποτέ Ευρωπαίοι αναγνώστες να φαντασθούν εκείνο, το οποίο επιτέλεσαν οι Βούλγαροι στρατιωτικοί κατά το απαίσιο έργο τους, της ερημώσεως. Καμία περιγραφή δεν είναι ικανή να αποδώσει ζωντανή, σε όλη της την τραγικότητα, την πραγματικότητα. Οι εντυπώσεις είναι πολύ δυνατές, για να βρεθούν τα κατάλληλα λόγια έκφρασης.

Θα επαναλάβω τα σχόλια ενός αστού, τον οποίο συνάντησα λίγες ώρες μακριά από τις Σέρρες και ο οποίος, όπως εγώ, βρισκόταν εκεί διερχόμενος.

- Μπροστά στα γενόμενα κακουργήματα, μαζί με την απόγνωση που τον καταλαμβάνει, δοκιμάζει κανείς μεγάλο αίσθημα θαυμασμού. Οι Βούλγαροι κατέστρεψαν την πόλη και τα χωριά, έσφαξαν δε τους κατοίκους μ' ένα σύστημα σπάνιο. Σ' αυτό έφθασαν στην τελειότητα.[...]

18 ΙΟΥΛΙΟΥ

Η *Πατρίς* σχολίαζε τραγελαφικά περιστατικά από την ζωή στις Σέρρες κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής. Ο συντάκτης έβαλε στο στόχαστρό του ιδίως τη Βουλγάρα αστυίατρο των Σερρών, η οποία δεν τσιγκουνευόταν τα πρόστιμα ακόμη και δίχως πραγματική αιτία.

ΣΟΥΦΡΑΖΕΤΙΣΜΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Οι Βούλγαροι ένα μήνα προς της καταλήψεως των Σερρών υπό του Έλλην. Στρατού ηθέλησαν να υποθάλωσιν εκεί τον σουφραζετισμόν, διά να δείξουν ίσως τας εκπολιτιστικάς τάσεις υφ' ων ενεφορού-ντο! Προς τούτο ο αντικαταστήσας τον περίφημον Καραγκιόζωφ δήμαρχος Μουστάκωφ μετεκάλεσεν εκ Σόφιας μίαν ερωμένην του Βουλγαρίδα, κομψήν οπωσούν, εις την οποίαν ανέθηκε καθήκοντα αστυ-ιάτρου της πόλεως. Διά να ήμεθα εν τάξει πρέπει να σημειώσωμεν ότι κατά σύστημα υφιστάμενον πα-λαιούθεν εν Μακεδονία οι αστυίατροι δεν εξαρτώνται, ως συμβαίνει εν τη παλαιά Ελλάδα εκ τη Αστυνομί-ας, αλλ' εκ της δημοτικής αρχής.

Ο κ. Μουστάκωφ λοιπόν εν τω δικαίωματι το οποίον ήσκει διώρισεν αστυίατρον έλκουσαν την προ-έλευσιν εκ του ωραίου φύλου. Κατ' αρχάς πολλοί ενόμισαν ότι πρόκειται περί καινοτομίας, εφ' όσον όμως παρήρχοντο αι ημέραι από του διορισμού της νεαρής Βουλγαρίδος απεκαλύπτετο ότι υπό το πρόσχημα του σουφραζετισμού είχεν εγκαθιδρυθή παρά το πλευρόν του Μουστάκωφ μία λωποδύτρια, ήτις ενεργού-σα υπό τα νεύματα του πανεξόχου κυρίου Δημάρχου επίεξε και εξεβίαζε τους διαφόρους επαγγελματίας δια να προσπορίζεται οφέλη, τα οποία ανά πάσαν εσπέραν διενέμοντο εις δύο ίσα μέρη.

Αφ' ης στιγμής η θηλυκή αστυίατρος ανέλαβε τα υψηλά της καθήκοντα μετεβλήθη εις αληθή Εριννύν, διώκουσαν τους δυστυχείς Σερραίους αμειλίκτως και ανά πάσαν στιγμήν. Τόσον ζήλον επέδειξεν η Βουλ-γαρίς (ήτις σημειωτέον κάθε άλλο παρά την Ιατρικήν είχε σπουδάσει) ώστε επεξέτεινεν ολίγας ημέρας προ της καταλύσεως της Βουλγαρικής τυραννίας την υπέρ της δημοσίας υγείας μέριμνάς της και μέχρις αυτού ακόμη του οικογενειακού ασύλου.

Ακολουθουμένη καθ' εκάστην υφ' ενός υπαξιωματικού της χωροφυλακής, εισήρχετο μεγαλοπρεπώς και με ύφος τουλάχιστον Αυτοκρατείας εις τας οπωσδήποτε ευπορούσας οικίας και χωρίς καμμίαν εντροπήν και καμμίαν ετικέταν κατηυθύνετο εις το μαγειρείον διά να ίδη αν τα μαγειρικά σκεύη ήσαν κα-θαρά και εν τάξει.

Είνε φυσικώς ευνόητον ότι ουδέποτε τα εύρισκε καθαρά, όχι διότι δεν ήσαν, αλλά διότι δεν την συ-νέφερε.

- Θα πληρώσετε, έλεγεν εις τους ενοίκους, 100 λέβια πρόστιμον.

- Μα.. ετόλμων να διαμαρτυρηθούν εκείνοι.

- Τίποτε, τίποτε, απήντα η Βουλγαρίς ψευδοαστυίατρος αγεράχως. Οφείλετε να συμμορφωθήτε με τον νόμον. Το πρόστιμον επληρώνετο σχεδόν αυτοστιγμί ή μετά παρέλευσιν ώρας και ούτω το ημερήσιον κέρ-δος έφθανε πολλάκις και μέχρι 1000 δραχμών, αναλόγως δηλαδή των διαταγών τας οποίας από πρωίας είχε δώσει ο κ. Μουστάκωφ.

ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Η κυρία αστυίατρος μίαν ημέραν επέβαλε πρόστιμον, δεν γνωρίζω ακριβώς πόσων λεβίων, εις τον Ισ-ραηλίτην εν Σέρραις κ. Ζοσέφ Αβραάμ, το οποίον δυνάμει δοθείσης αποδείξεως εξωφλήθη αμέσως. Η Βουλγαρική όμως απληστία εδημιούργει τεχνάσματα λίαν περίεργα διά την αρπαγήν του ιδίου ποσού από μέρους του ιδίου προσώπου διά την αυτήν αφορμήν. Μετά τρεις ώρας από της πληρωμής του πρώτου προστίμου εστέλλετο άλλη απόδειξις με μετηλλαγμένον το επώνυμον, δηλαδή αντί Ζοζέφ Αβραάμ η νέα απόδειξις έλεγε Αβραάμ Ζοσέφ!

Παρόμοια έλαβον χώραν πλείστα όσα διά την λεπτομερή δημοσίευσιν των οποίων θα απητούντο στή-λαι ολόκληροι. Ο ομογενής Μήτσος Σαμολαδάς επλήρωσε πρόστιμον 500 γροσίων, διότι ευρέθη μέσα εις το λάδι μία μνίγα, πεσούσα τυχαίως.

Ο κ. Μουστάκωφ όταν επείσθη ότι το έργο της ερωμένης του προούδευε και εχώρει προς τα εμπρός γοργώ τω ποδί, την προήγαγε και αντί του τίτλου της απλής αστυιάτρου την ειτιλοφόρησεν επιθεωρήτρια της αστυιατρικής επιθεωρήσεως. Επιθεωρήτρια εις τας Σέρρας καθ' ην στιγμήν αι σουφραζέται του Λονδίνου με όλα τα τεράστια μέσα τα οποία διαθέτουν δεν δύνανται να κερδίσουν ούτε τον τίτλον των υπολλήλων των τραμ.

Εάν δεν επήρχετο ραγδαίως ο Ελληνικός στρατός ασφαλώς η ερωμένη του Μουστάκωφ θα έβαζε κάλπην εις τας Σέρρας διά να βγη Δημαρχίνα. Οι Βούλγαροι όλα ήσαν ικανοί να τα κάνουν. Αρκεί να έβγαينه βαμβακόσπορος, με άλλους λόγους πλιάτσικο. Διότι ο τρόπος με τον οποίον οι Βούλγαροι εν Σέρραις και αλλαχού εισέδυν εις τα βαλάντια των ομογενών ολίγον απείχε, ή μάλλον δεν απείχε διόλου του πλιατσικολογήματος.

Ωραία πράγματα διά την Βουλγαρίδα αστυιάτρον αφηγείται και ο Τούρκος δήμαρχος εν Σέρραις Χαλήλ βέης, όστις ων από μακρού χρόνου διωρισμένος πλησίον του δήμου εκινδύνευσε να χάση την θέσιν του χάρις εις την μεγάλην επιρροήν την οποίαν ήσκει η αντιπρόσωπος του ωραίου φύλου.

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ο εκ Σερρών φίλος, όστις είχε την καλωσύνην να μας αφηγηθή όλα αυτά τα ωραία και άγνωστα πράγματα, τα αναγόμενα εις ημέρας παλαιάς Βουλγαρικής δόξης, μας έλεγεν ακόμη ότι οι Βούλγαροι κολακεύοντο να πιστεύουν ότι όλος ο κόσμος ανεξαρτήτως θρησκευματος και εθνικότητος εγνώριζε την δυσπρόφερτον και ελεεινήν των γλώσσαν.

Μίαν ημέραν ένα Βούλγαρος αξιωματικός απήθυνε τον λόγον εις τον ομογενή μηχανικόν Βάκην Βουλγαριστί. Ο μηχανικός όμως μη γνωρίζων την Βουλγαρικήν απήντησε Γαλλιστί.

- Περίεργον, λέγει ο Βούλγαρος αξιωματικός. Πώς! Δεν γνωρίζετε την Βουλγαρικήν;

- Όχι, απαντά ο κ. Βάκης, διότι εσπούδασα πολλά χρόνια εις το Παρίσι.

Και ο Βούλγαρος αξιωματικός ωσει εκπληττόμενος.

- Τόσω το χειρότερον. Πώς είνε δυνατόν να εσπούδάσατε εις το Παρίσι, χωρίς να μάθετε εκεί και την Βουλγαρικήν;

Τελευταίως οι Βούλγαροι είχαν μετακομίσει εκ Σόφια πληθώραν διδασκάλων και διδασκαλισσών με τον σκοπόν να επιβάλουν την Βουλγαρικήν γλώσσαν. Αλλά αι προσπάθειαι των απέβησαν εις μάτην.

Ο ΒΟΥΛΚΩΦ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΑ

Περί του στρατηγού Βούλκωφ αφηγούνται ότι ηρέσκετο να τρώη κατά προτίμησιν κοτόπουλα και μπριζολάκια από αρνάκια εκλεκτά τα οποία εκόμιζαν εκ των χωρίων ως οι έσχατοι των κατσικοκλεπτών οι Πρώσσοι στρατιώται των Βαλκανίων. Η κατάστασις των περιφήμων αυτών Πρώσσων είχε περιέλθει εις τοιούτον σημείον εσχάτως, ώστε διά να απαλλάσσωνται από τα ιδιόρρυθμα και βρωμερά γουρνοτσάρουχα τα οποία εφόρουν, έπιαναν τους ομογενείς και τους έβγαζαν τα παπούτσια στο δρόμο.

Όταν ήθελαν να εκβιάσουν τους ιδικούς μας τους εκάλουν εις το κρατητήριον και τους έλεγον:

- Εμάθαμεν ότι υβρίζετε τον Φερδινάνδον, και γι' αυτό θα διαταχθή η φυλάκισίς σας.

Ο συλλαμβανόμενος εφυλακίζετο, ενώ συγχρόνως σχεδόν άλλος τον επισκέπτετο εις το κρατητήριον και του έλεγε:

- Πόσα δίδεις διά να φροντίσω εγώ να σε βγάλουν;

Ο συμβιβασμός, εννοείται, επήρχετο. Εμετρούντο μερικαί λίραι στίλβουσαι και ούτως η περαιτέρω παράνομος κατακράτησις απεσοβείτο.

Ο πράκτωρ των εφημερίδων κ. Νέστωρ Χρυσάφης, καθ' α ο ίδιος χθες μας αφηγείτο, εσώθη ως εκ θαύματος. Διати δε νομίζετε ότι τον συνέλαβον;

Διότι ύβριζε τάχα τον Τσάρον πάντων των Βαλκανίων και διότι δεν διελάλει τους Βουλγαρικούς θριάμβους.

- Πώς ζω, μας είπεν, είνε θαύμα. Μας είχαν κλείσει εις ένα σκοτεινό μπουδρούμι και μας έδιδαν κάθε 24 ώρας μισή οκά ψωμί. Μας έδερναν, μας εβασάνιζαν και εν γένει μας μετεχειρίζοντο ως κτήνη. Εάν δεν ενεργούσα με κάποιον φαρμακοποιόν να αποφυλακισθώ, ασφαλώς τώρα θα είχα λάβει και εγώ την τύχην των άλλων.

ΚΑΙ ΤΑ ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ

Αι πληροφορίες ας έχομεν βεβαιούν ότι οι Βούλγαροι φεύγοντες εσύλησαν και αυτά ακόμη, τα αφιερώματα των εκκλησιών. Ο φίλος κ. Κ. Σχινάς εις τα ερείπια καέντος ναού ανεύρε μικρόν αφιέρωμα αργυρούν, το οποίον είχεν εκ του πυρός αμαυρωθή. Όταν δε διήλθεν εκ του Γενικού Στρατηγείου, το προσέφερεν εις την Α.Υ. τον πρίγκηπα Αλέξανδρον, όστις είπε τα εξής:

- Περιέργον. Πώς διέφυγεν αυτός από τας χείρας των Βουλγάρων;

Την ανταπόκριση του φιλέλληνα, Γάλλου δημοσιογράφου Ρενέ Ρυώ (René Ruau) για τη γαλλική *Le Temps* από το στρατηγείο του Χατζή Μπεϊλίκ, αναδημοσίευσε η *Νέα Ημέρα*. Ο Ρυώ εξέφραζε το θαυμασμό του για το μικρό και σχεδόν «πρωτόγονο» εκείνο μέρος, που όμως θα έμενε στην Ιστορία, ενώ κατέγραψε και το θάνατο ενός αξιωματικού από τη χολέρα, που τσάκιζε την περιοχή ήδη πριν την έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων. [Πρώτη δημοσίευση στη γαλλική εφημερίδα: 27.07.1913]

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΙΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΝ

ΧΑΤΖΗ-ΜΠΕΪΛΙΚ, 7 Ιουλίου. Υπάρχουν στον κόσμο μέρη τα οποία κάποιος θα τα αγνοούσε, επειδή βρίσκονται μακριά απ' όλες τις μεγάλες γραμμές της συγκοινωνίας και τα οποία εν τούτοις κατέχουν μεγάλη θέση στη μνήμη του, διότι πέρασε συγκινητικές στιγμές σ' αυτά. Σκέφτεται κανείς ότι θέλει να επιστρέψει μια μέρα, όταν πλέον η παραμονή του σ' αυτά θα ανήκει στο παρελθόν, και να δείξει σ' ένα φίλο ή φίλη, που νοιάζονται γι' αυτόν, το μικρό αυτό χωριό, την ατραπό, την πηγή δίπλα στην οποία κοιμήθηκε και να διηγηθεί τις αναμνήσεις του με την πεποίθηση ότι θα προξενήσει μεγάλη έκπληξη, διότι τόσα πράγματα συνέβησαν σ' ένα τόσο ασήμαντο μέρος. Και εν τούτοις γνωρίζουμε κατά βάθος ότι ποτέ δεν θα επιστρέψουμε και αυτό ίσως είναι προτιμότερο, διότι τέτοια προσκυνήματα είναι απογοητευτικά.

Το Χατζή-Μπεϊλίκ είναι ένα από αυτά τα μέρη. Είναι ένας μικρός σταθμός της γραμμής Θεσσαλονίκη-Κωνσταντινούπολη, στον οποίο πριν από κάποιες μέρες βρισκόταν το Γενικό Στρατηγείο του Ελληνικού στρατού. Όσοι βρίσκονται μακριά θα φαντάζονται ίσως ότι η εγκατάσταση ενός στρατηγείου είναι άνετη. Θα έχουν υπ' όψη τα χρυσά επιτραπέζια σκεύη του Ναπολέοντα, θα φαντάζονται άνεση και πολυτέλεια, η οποία επιτρέπει στους διοικητές των στρατευμάτων να κάνουν ένα είδος μεγάλων στρατιωτικών εκδρομών, θαυμάσιων για το χρώμα του προσώπου και την υγεία του σώματος. Γι' αυτούς ακριβώς τους αισιόδοξους θέλω να διηγηθώ λεπτομερώς την ζωή του Χατζή-Μπεϊλίκ.

Ένα μόνο κτίριο, ο σιδηροδρομικός σταθμός, έχει στο πρώτο πάτωμα το δωμάτιο του βασιλιά Κωνσταντίνου. Οι πρίγκιπες και ο Σέρβος συνταγματάρχης, ο αποσπασμένος στο Γενικό Στρατηγείο, κοιμόντουσαν μέσα σ' ένα βαγόνι, σχετικά καινούριο. Οι άλλοι αξιωματικοί και εμείς κοιμόμασταν σε δυο παλιά βαγόνια, για τα οποία διαφιλονικούσαμε με ολόκληρες λεγεώνες κοριών. Και επειδή ο ύπνος ήταν δύσκολος, περιμέναμε ανυπόμονα την αυγή για να βγούμε έξω από αυτά τα θηριοτροφεία. Δεξιά από το σταθμό, κάτω από ένα δένδρο, τρία τραπέζια από μαύρο ξύλο και δεκαπέντε καθίσματα αποτελούσαν το σαλόνι, την τραπεζαρία και το γραφείο του βασιλιά και των αξιωματικών του. Εμείς βρίσκαμε από καιρού εις καιρόν μια κενή θέση κάτω από πρόχειρα υπόστεγα φύλλων δένδρων. Τον υπόλοιπο χρόνο ήμασταν υποχρεωμένοι να περιφερόμαστε από δω κι από κει ή να μπαίνουμε μέσα στα βαγόνια με τους κοριούς, για να σκάσουμε από την ζέστη.

Στη 1 μ.μ. και στις 8.30 – 9 το βράδυ δινόταν το γεύμα: το φαγητό ήταν ένα πιάτο κρέας ή μακαρόνια με μια φέτα λευκό τυρί, που επέπλεε μέσα στη σάλτσα και εντός του ίδιου πιάτου. Το μοναδικό αυτό πιάτο ήταν τοποθετημένο πάνω σ' ένα ανεστραμμένο βαρέλι, ενώ εμείς καθισμένοι γύρω σαν ιππείς, πάνω σε άδεια βαρέλια, τρώγαμε ανόρεχτα. Πολλές φορές ο άνεμος σήκωνε νέφη σκόνης και όλα σκονιζόνταν, ενώ με την προσθήκη επιπλέον της ανάμνησης ότι το μέρος αυτό είχε χρησιμεύσει ως λοιμοκαθατήριο των Βουλγάρων που έπασχαν από χολέρα, η όρεξη εξαφανιζόταν οριστικά. Ο βασιλιάς, ο διάδοχος και το επιτελείο λάμβαναν το ίδιο σπαρτιατικό γεύμα με μόνη τη διαφορά ότι είχαν τραπέζια και καθίσματα.

Έπλεναν τα χέρια τους με σουπλιμέ, πράγμα το οποίο εμείς δεν μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε όπως και τα μεταλλικά νερά. Το δικό μας νερό ήταν κάποιας γειτονικής πηγής, από την οποία το μεταφέραμε μέσα σε βαρέλια. Πολλές φορές ήταν γεμάτο με διάφορα πράγματα, ώστε και οι πιο ανδρείοι δίσταζαν να το πιούν. Το τσάι ήταν τόσο σπάνιο, όπως και ο καφές, και όταν κανείς προμηθευόταν ένα κύπελλο από αυτά, έπρεπε να σκεπάσει το χέρι του με μια εφημερίδα για να μην προκαλέσει το φθόνο των άλλων.

Παρ' όλη τη φτώχεια, η διάθεση όλων ήταν θαυμάσια. Ο βασιλιάς έδινε το παράδειγμα. Και διέκοπτε τις συνδιασκέψεις του με το συνταγματάρχη Δούσημανη ή τους λοχαγούς Μεταζά και Στρατηγό, για να καλέσει έναν από εμάς, να του μιλήσει ελεύθερα και να τον ρωτήσει τις εντυπώσεις τους.

Ο Βασιλιάς-Στρατιώτης.

Σπάνια είδα άνθρωπο τόσο παρατηρητικό. Το μάτι του βρίσκεται σε διαρκή κίνηση. Το βλέμμα αντιλαμβάνεται από απόσταση 50 μέτρων. Όταν σας μιλά, το κάνει με γελαστή πεποίθηση, η οποία όμως δεν επιτρέπει οικειότητες. Είναι ένα παράδοξο μείγμα απλότητας και ενστίκτου ειλικρινείας συμφυούς με το συναίσθημα της βασιλικής αξιοπρέπειας.

Είναι γνωστό ότι ο στρατός κάνει το βασιλιά. Ξέρει πώς να βρίσκει λέξεις που «συναρπάζουν». Την παραμονή λόγου χάρη της μάχης του Κιλκίς απήλυθε σ' αυτόν [σ.σ. στο στρατό] τα ακόλουθα:

«Γνωρίζω ότι από την εποχή του Κόδρου μέχρι του Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου κανένας Έλληνας βασιλιάς και αρχηγός στρατού συγχρόνως δεν πέθανε στο κρεβάτι του. Η μάχη που θα συνάψουμε αύριο είναι πολύ σπουδαία. Με συγκίνηση σκέφτομαι ότι αύριο δεν θα ξαναδώ πολλούς από εσάς. Δεν μπορώ να σφίξω το χέρι του καθένα ξεχωριστά. Περιορίζομαι λοιπόν να σας πω: «Κύριοι αξιωματικοί, θεθείτε επί κεφαλής των ανδρών σας και εκπληρώστε το καθήκον σας!».

Και ακολούθως στράφηκε προς το γιο του και του λέει:

- Και συ, Διάδοχε, επί κεφαλής του λόχου σου!

Οι τελευταίες αυτές λέξεις, όταν κατόπιν ανακοινώθηκαν στο στρατό, προκάλεσαν τόσο ενθουσιασμό, ώστε συντέλεσαν αναμφίβολα στην ακατάσχετη ορμή των ανδρών.

Οι ημερήσιες διαταγές του προς το στράτευμα είναι όλες συντεταγμένες στο ίδιο ύφος με τον απέριτο τόνο της συγκίνησης. Είναι αυθόρμητο γι' αυτόν. Γράφει και μιλάει, όπως αισθάνεται. Και γι' αυτό, παράφορος από αγανάκτηση συνέταξε με το ίδιο του το χέρι όλα τα τηλεγραφήματα προς τους ηγεμόνες της Ευρώπης και τον πρόεδρο της Αμερικής, για να διαμαρτυρηθεί κατά των βουλγαρικών θηριωδιών. Και ενώ μου επιδείκνυε το αντίγραφο εκείνου (σ.σ. του τηλεγραφήματος), το οποίο είχε στείλει στον πρόεδρο κ. Πουανκαρέ πρόσθεσε: - Φοβάμαι ότι τα γαλλικά μου δεν είναι και περίφημα.

Ο πρίγκιπας Νικόλαος.

Η ίδια έλλειψη προσποίησης παρατηρείται και στον πρίγκηπα Νικόλαο, τον διπλωμάτη της οικογένειας, ο οποίος επίσης αγαπά να συνδιαλέγεται με τους δημοσιογράφους και διευκολύνοντας το έργο τους να εξυπηρετεί τα συμφέροντα της χώρας. Κατά τις ατελείωτες αυτές ημέρες του Χατζή-Μπειλίκ, ο πρίγκιπας Νικόλαος μας διηγείται τις δυσκολίες τις οποίες είχε με το στρατηγό Χασάπτσιεφ στη Θεσσαλονίκη, την ανταλλαγή έντονων εγγράφων, τα προσβλητικά λόγια του Βούλγαρου αντιπροσώπου.

- Ήρθαν μέρες που περπατούσα στο δωμάτιό μου με την όρεξη να κλάψω, μας έλεγε. Από παντού μας έδιναν συμβουλές μετριопάθειας. Μας παρίσταναν το βουλγαρικό στρατό τόσο τρομερό, ώστε το μόνο που είχαμε να κάνουμε ήταν να δεχθούμε το χειρότερο. Το επιτελείο μας ήταν βέβαιο για τη δύναμη του στρατού μας, αλλά είχαμε φοβηθεί από όσα μας έλεγαν στο Παρίσι, στο Λονδίνο, στην Πετρούπολη. Και έπρεπε να μας επιτεθούν οι Βούλγαροι, όπως μας επιτέθηκαν, για να μας δώσουν την ενέργεια της απελπισίας.

Κρούσμα χολέρας.

Οι ημέρες έτσι περνούν, μ' αυτές τις βασιλικές και πριγκιπικές ακροάσεις. Όταν επέστρεψα από το Δοξάτο κουρασμένος από τριήμερη οδοιπορία και με την καρδιά σφιγμένη από τόσα φρικιαστικά θεάματα, αισθάνθηκα κακοδιαθεσία και κοιμήθηκα χωρίς να δειπνήσω. Δεν είχαν περάσει δέκα λεπτά από τότε που μπήκα στο βαγόνι και έτρεξα στην πόρτα έχοντας καταληφθεί από εμετό. Ήταν 10 τη νύχτα.

Δύο αξιωματικοί διερχόμενοι εκείνη τη στιγμή πλησίασαν ανήσυχοι. Ένας από αυτούς ήταν επίατρος και έσπευσε να μου φέρει λάβδανο. Την επόμενη μέρα κατάλαβα το ενδιαφέρον τους.

Στο γειτονικό βαγόνι, ένας αξιωματικός είχε προσβληθεί από κεραυνοβόλο χολέρα. Αισθάνθηκε αμέσως ότι ήταν χαμένος και έκανε νόημα στους συναδέλφους του που έσπευδαν ν' απομακρυνθούν λέγοντας: «Όχι, είστε από τη συνοδεία του βασιλιά». Αυτά υπήρξαν σχεδόν τα τελευταία του λόγια, διότι καταλήφθηκε αμέσως από αφασία και άρχισε να ψυχορραγεί. Ήταν ο μόνος που είχε αρνηθεί να εμβολιαστεί. Θάφτηκε αμέσως 300 μέτρα μακριά από το σταθμό.

Χατζή-Μπειλίκ! Μικρέ, άγνωστε σταθμέ της πεδιάδας του Στρυμόνα, από τον οποίο πέρυσι ένας φιλήσυχος σταθμάρχης εξερχόταν πέντε ή έξι φορές την ημέρα για να δώσει το σύνθημα της εκκίνησης στα σπάνια τρένα, τα οποία καταδέχονταν να σε προσεγγίσουν, δεν είσαι πλέον παρά μια ανάμνηση. Και εν τούτοις, μέσω της ταπεινής τηλεγραφικής σου συσκευής διαβιβάστηκε η διαταγή της γενικής προελάσεως του ελληνικού στρατού και το όνομά σου μνημονεύεται σε ιστορικά έγγραφα!

Το όνομα αυτό θα εξαφανιστεί άραγε για να αντικατασταθεί με το όνομα του αξιωματικού, ο οποίος κοιμάται κάτω από τις γειτονικές ακακίες, και εγώ ο ίδιος θα επανέλθω άραγε εδώ για να επισκεφτώ αργότερα και πάλι τη Μακεδονία ελεύθερη, ήσυχη, ελληνική όχι πλέον στην ψυχή, αλλά στο όνομα;

Ο **Νεολόγος** των Πατρών δημοσίευσε το δεύτερο μέρος του οδοιπορικού του Ράντζο Λάρκο, όπου καταγράφονταν οι εντυπώσεις του από την περιοδεία του στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών.

ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΗΣ ΕΡΗΜΩΘΕΙΣΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

[...] Το μακρύ ταξίδι μου πάνω στ' άλογο μ' έφερε διά μέσου πολλών χωριών και κομποπόλεων για δυο ολόκληρες περιφλεγείς ημέρες. Ο καθένας από τους τόπους αυτούς μου επιδεικνύει μια ιδιαίτερη χάρη σκιάς και δροσιάς, αλλά η θελκτική αρμονία της φύσης κατανικήθηκε από την αποστροφή για τα νέα ερείπια που συνάντησα και τα νέα εγκλήματα, τα οποία διεπράχθησαν στα ωραιότερα τοπία.

Δεν θ' αναφέρω παρά μόνο ονόματα, επειδή το άγριο θέαμα είναι παντού μονότονο. Πέρασα λοιπόν από το Τουρμολόβι, το οποίο πριν ήταν κομποπολις και ήδη είναι σωρός από πέτρες, με όλη τη σημασία της λέξης. Το Μιναρεσιφλίκ, το οποίο ήταν ένα στέμμα από ζωηρές καλύβες και ήδη είναι σβησμένη εστία δαυλών. Η Αλιστράτη, η οποία είναι τελείως κατεστραμμένη και ερημωμένη και έπειτα οικίες μεμονωμένες, τελείως κατεστραμμένες, πετρώδεις μονές φτωχών ερημιτών, στις οποίες καμία δέηση πλέον δεν αναπέμπεται κατά το εωθινό και τον εσπερινό.

Η καταστροφή των σπιτιών αντανακλάται στην πλήρη εγκατάλειψη των εξοχών, όπου μετά τη Δράμα δεν συνάντησα σχεδόν ψυχή ζώσα. Μόνο στην Ζιλιάκοβα οι άνθρωποι πήραν θάρρος και επανήλθαν στους αγρούς τους, για να φροντίσουν τα κατεστραμμένα συμφέροντά τους.

Αλλά οι Σέρρες επιφυλάσσουν την πιο πικρή έκπληξη. Η καταστροφή που έγινε εδώ έχει τις αναλογίες μιας φυσικής καταστροφής. Είναι ολόκληρος λόφος, ο οποίος επιδεικνύει έναν επιβλητικό και τρομακτικό γκρεμό ερειπίων, όπου 4000 οικίες κατέρρευσαν. Δεκαπέντε χιλιάδες άνθρωποι έμειναν άστεγοι και μπροστά από το Κονάκι καρτερικό πλήθος περιμένει με υπομονή τη σειρά του από τα κάγκελα και μέχρι τα σκαλοπάτια, ώστε να εισέλθει και να λάβει το βοήθημά του.

Η κυβέρνηση και οι ιδιώτες έκαναν ό,τι ήταν δυνατό για να συνδράμουν αυτούς τους άθλιους και από τη Θεσσαλονίκη έφθασαν τρένα με καλύμματα, ενδύματα και τροφές. Αλλά η καταστροφή έχει αναλογίες υπέρτερες των έως τώρα συλλεγόντων μέσων. Στην πόλη παρατηρούνται οι ίδιες καταπληκτικές καταστροφές του Δοζάτου, όμως ακόμη πιο μεγαλοπρεπείς, διότι οι οικίες που έγιναν παρανάλωμα του πυρός ήταν μεγαλύτερες και πλουσιότερες. Η καταστροφή των Σερρών δεν είναι από εκείνες που θεραπεύονται με ελαφριά μέριμνα και σε σύντομο χρόνο. Η πληγή που άνοιξε, δεν θα επουλωθεί παρά μόνο μετά από μακρά, καρτερική πάροδο ετών.

Όλη η περιοχή αυτή, όλη η Μακεδονία, που τιμαυρήθηκε μέσα σ' ένα μήνα πολέμου, θα συνέλθει με κόπο. Με δυσκολία θα ανακτήσει την ποιητική, φιλομειδή και γεωργική της άποψη σε όλα τα χωριά, όπως και εδώ στο Δεμίρ Ισάρ, του οποίου ο επίσκοπος υπέστη εξόρυξη οφθαλμών και αποκοπή της γλώσσας, όπου τα κενά σπίτια και οι περίφοβοι από μια πένθιμη στιγμή δρόμοι, ποιος ξέρει πότε και με ποιο θαύμα θα επανέλθουν στην ζωή.

Η **Μακεδονία** ξεκίνησε να δημοσιεύει σειρά κειμένων του αρχισυντάκτη της, Β. Μεσσολογγίτη, ο οποίος βρέθηκε στην πόλη των Σερρών. Το πρώτο μέρος περιοριζόταν στις ταξιδιωτικές εντυπώσεις του δημοσιογράφου, διανύοντας με το τραίνο τη διαδρομή από τη Θεσσαλονίκη ως τις Σέρρες:

Ο ΠΕΡΙ ΟΛΩΝ ΠΟΛΕΜΟΣ
ΑΠΟ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ ΕΙΣ ΣΕΡΡΑΣ
ΤΑ ΕΝΔΟΞΑ ΕΛΛΑΦΗ

Μετά καθυστερήσεις επί καθυστερήσεων, αι οποίαι μ' εκάρφωσαν εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν Θεσσαλονίκης επί δέκα ολοκλήρους ώρας, η στρατιωτική αμαξοστοιχία, μακρά και ατελείωτος, εκκινεί επί τέλους!

Αι αμαξοστοιχίαι των Ενωτικών σιδηροδρόμων δεν είνε τώρα εκείναι που εγνωρίζομεν, αι ταχύτεραι των εν Μακεδονία. Είνε στρατιωτικά και προχωρούν ως στρατιωτικά. Σιγά-σιγά με στάσεις αλληπαλλήλους, στάσεις διά να περιμείνουν τραίνον ερχόμενον αντιθέτως, διά να εκφορτώσουν, διά να φορτώσουν, διά... διά... χίλια διά. Προχωρούν σιγά-σιγά όπως οδεύουν βραδυπορούντες φαντάροι.

Δεν εχρειάσθη πολύ ώρα διά να εννοήσω ότι ένα ταξίδι διά τας Σέρρας σήμερον είνε μικρογραφία υπερβαϊκαλείου ταξιδίου. Διάβολε! Δεν ήμην άσχημα στριμωγμένος μεταξύ ενός ευζώνου Ασπροποταμίτου και ενός Επτανησίου πυροβολητού, δεν ήμην όμως και καλά.

Οφιοειδώς κινουμένη η αμαξοστοιχία προχωρεί δειλά-δειλά σαν να την τρομάξη η απόστασις και διέρχεται τόσα προσφάτως ιστορικά μέρη! Να το 14 χιλιόμετρον, το ιστορικόν χιλιόμετρον. Εδώ εσταματούσαν τα ελληνικά σύνορα και απ' εδώ ήρχιζαν τα βουλγαρικά επί 9 σχεδόν μήνας.

Ως εξ ενστίκτου στρέφω την κεφαλήν προς τα οπίσω. Διακρίνω ως εν ακόπτω τυλιγμένην εις ένα ελαφρώς γαλάζιο αραχνοΰφαντο τούλι την Θεσσαλονίκην. Και ακουσίως διερωτώμαι. Αν έμεναν όπως είχαν τα πράγματα τι θα ήτο η Θεσσαλονίκη περισσότερον, ελληνική ή βουλγαρική;

[...] Να και το Μπέλεσι (Κερκίνη) το ιστορικόν όρος, ένα από τα δυσβατώτερα και δασωδέστερα όρη της Μακεδονίας. Έχει κορυφάς πολλές και πολλούς εξέχοντας απορρώγας βράχους, καλύπτεται δε υπό ωραίων δασών. Ομοία και ακόμη ανωμαλωτέρα μάλιστα και η άλλη πλευρά του όρους αυτού η βορεία. Και όμως την πλευράν αυτήν πτερόπους διέτρεξεν ο στρατός μας καταδιώκων προς το Πετρίτς τους πανικοβλήτους Βουλγάρους. Λοιπόν δεν υπάρχει ούτε φυσικόν κανέν εμπόδιον διά τους Έλληνας;

Να και το Χατζή Μπειλίκ, το οποίο, άσημον και άγνωστον ως τα προχθές εγνωσθη εις όλον τον κόσμον αφ' ης στιγμής το Γενικόν Στρατηγείον έστησε τας σκηνάς του εις αυτό. Τώρα το Γενικόν Στρατηγείον δεν ευρίσκεται πλέον εις το Χατζή Μπειλίκ, αλλ' αδιάφορον. Ο μικρός σταθμός κατέλαβε την θέσιν του εν τη ιστορία.

Παλαιός φίλος υπηρετών ως υπάλληλος της εταιρείας εν τω μικρώ σταθμώ είχε την καλωσύνην να μου δείξη το τραπέζι το οποίον μετεχειρίζετο και την καρέκλαν εις την οποίαν εκάθητο κατά την διαμονήν Του εκεί η Α. Μ. ο Στρατηλάτης Βασιλεύς. Εδώ επάνω εμελέτα τον χάρτην και εσχεδιάζε και εδώ εκάθητο.

Το τραπέζι είναι ένα μακρύ κοινό τραπέζι μαύρο, τραπέζι του σταθμού. Και η καρέκλα είναι μία καρέκλα, πολυθρόνα, με κόκκινα ντυμένη, με ερετσίνωτον απαλόν, καλή κατά την νεότητά της.

Μου έρχεται να φιλήσω το τραπέζι αυτό και την καρέκλαν αυτήν.

Εις αυτήν εκάθητο Εκείνος όταν εσχεδιάζε τας νίκας και τας εσχεδιάζε εις εκείνο επάνω!

Η αμαξοστοιχία εξακολουθεί τον τροχιοδρομικόν της δρόμον και έξαφνα ευρισκόμεθα προ του Στρυμώνος και του πεδίου της μάχης του Δεμίρ Ισοάρ. Είπα έξαφνα. Πράγματι έξαφνα ευρίσκεται κανείς προ του ιστορικού ποταμού εις το μέρος αυτό. Εξέρχεται αποτόμως από μίαν κλεισώριαν εκεί παραπάνω, σαν να εξέρχεται εκ πυλών φυσικών τας οποίας με την ορμήν του ανοίγει.

Δεν χρειάζεται να είνε κανείς στρατηγός διά να εννοήση πόσον οχυράς θέσεις κατείχον οι Βούλγαροι κατά την μάχην, η οποία έλαβε χώραν εις το μέρος αυτό. Λόφοι επί λόφων υπερκείμενων αλλήλων και τελειώνοντες εις τα βραχώδη βουνά τα σχηματίζοντα την κλεισώριαν, εκ της οποίας εξέρχεται ο Στρυμών. Αυταί με δύο λόγια ήσαν αι θέσεις των Βουλγάρων.

Πώς εξετοπίσθησαν οι Βούλγαροι; Και πώς τους εξετόπισαν οι Έλληνες;

Ο Στρυμών που παρέστη μάρτυς της γιγαντομαχίας κυλίων ήσυχα τα κοκκινωπά, τα αιματομένα του ρείθρα προς τα κάτω σιγοτραγωδεί την ελληνικήν ανδρεία. Εκεί εις την γέφυραν την μεγάλην και τεχνικωτάτην, την οποίαν ο βουλγαρικός πανικός δεν ηδυνήθη να καταστρέψη παρά εις απόστασιν ολίγων μέτρων, εκεί σταθμεύει η αμαζοστοιχία πολύ, ώρες ολόκληρες, πριν την διέλθη μετά φόβου θεού.

Επωφελούμαι από την στάσιν αυτήν και μαζί με κάποιον συνταξειδιώτην πηγαίνω εις τα θερμά λουτρά του Δεμίρ Ισσάρ, τα «λούτζια» λεγόμενα. Εκεί επέπρωτο να ιδω ένα από τα τραγικότερα θεάματα της τραγωδίας που εξετυλίχθη εις το Δεμίρ Ισσάρ.

Μέσα εις το γυναικείο τμήμα των λουτρών, ένα δωματιάκι εις το οποίον καταβαίνει κανείς διά δύο τριών σκαλοπατίων, είδα ασπρόρρουχα γυναικεία, ασπρόρρουχα λεπτοκαμωμένα με ταντέλλες και με μπάσκες και ασπρόρρουχα χονδροραμμένα και ασχημοφκιασμένα, ξεσχισμένα εδώ και εκεί και αιματομένα. Εκεί μέσα Βούλγαροι αξιωματικοί, στρατιώται, κομιτατζήδες και χωρικοί έσυραν μερικές ελληνούλες, νοικοκυροπούλες από το Δεμίρ Ισσάρ και χωριατοπούλες απ' τα γύρω χωρία και εκόρεσαν τας κτηνώδεις ορμάς της σαρκός των... Αυτά τα ασπρόρρουχα πρέπει να σταλούν πεσκέσι εις τον εθνικόφρονα Αγγλικόν και επίσημον Ιταλικόν τύπον.

Να και η πεδιάς των Σερρών η μεγάλη και περίφημος, η κοσμοζακουσμένη.

Ω η πεδιάς αυτή. Ήτο ένα κομμάτι της επιγείου Εδέμ. Διαρρέεται από ένα Ευφράτην. Περικυκλούται πανταχόθεν υπό υψηλών φραγμών, θα έλεγες διά να κρυβή από τα βάσκανα βλέμματα. Ο στάχης ο ξανθός και ο λευκός ο βάμβαξ επιλοτέχνουν κοιμωτεχνήματα βαρύτιμα επάνω εις το χλοερόν αυτό ταπέττο που είχε για περιθώριό της μαιάνδρους, που εσημιμάτιζε το κλήμα το ευλογημένο εις τα πρηνή των γύρω ορέων. Ούτε ο κορυδαλός ούτε η αηδών έλειψαν από του να κάμουν το μέρος των διά την παραδείσιον ευδαιμονίαν της πεδιάδος αυτής.

Αλλοίμονον όμως! Και εις την Εδέμ αυτήν παρουσιάσθη ο διάβολος υπό την μορφήν Βουλγάρου και την μετέβαλεν εις Κόλασιν του Δάντε. Ο Στρυμών και η Αχινού εκοκκίνισαν από το αίμα. Επνήγησαν εις το αίμα και τον καπνόν αι χλοεραί εκτάσεις και αι κλεισώρειαι και οι λόφοι και αι πόλεις και τα χωρία.

Δια να χαρακτηρισθή εις την πεδιάδα αυτήν η καταστροφή αρκεί μία μόνη λέξις. Η λέξις Σέρραι.

Το **Σκριπ** δημοσίευσε ένα ποίημα του Λίνου Απείρανθου αφιερωμένο στη Νιγρίτα .

ΝΙΓΡΙΤΑ

Ζητούσε θύμα ο Όλεθρος να σβύση την οργή του
Και στις ορμής του το άναμμα, με μαύρη απανθρωπιά,
Βγήκαν του Κρούμου απόγονοι, αιώνιοι λειτουργοί του,
Και τη Χαρά σου εμαύρισαν μ' ερήμωσης φωτιά.

Μα κι αν οι φλόγες σ' έζωσαν ολούθε σου με λύσσα,
Κι η ερήμωση το πέραςμα του βάρβαρου μιλεί,
Όμως διαλάλησες παντού τρανά, παλληκαρίσσα,
Πως ίδια πάντα ιδανικά κινούνε τη Φυλή.

Φόρεσες στέμμα ακάνθινο και συ του μαρτυρίου,
Βάρβαροι των πατέρων σου μολύναν τα ιερά
Και Φρίκη εσκόρπισαν παντού, Μα συ, αδελφή της Χίου,
Στο ίδιο στερέωμα μ' αυτή φωτάτε λαμπερά.
Μ' από τις φλόγες των κορμών κι απ' του Χαμού τη στάχτη
Με νέας Ζωής τη Δύναμη Νιγρίτα νέα θα βγει....

.....
Πάντα από ερείπια Χαμού η Λευτεριά επετάχτη
Κι είναι από αίμα κόκκινη η άγια της αυγή.

19 ΙΟΥΛΙΟΥ

Τα ονόματα των πρώτων Ελλήνων δικαστών που διορίστηκαν στις Σέρρες δημοσίευαν οι περισσότερες εφημερίδες, όπως το **Εμπρός**:

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Αποφάσει του Γεν. Διοικητού Μακεδονίας, ετοποθετήθησαν παρά τω Πρωτοδικείω Σερρών οι Δικασταί κ.κ. Βαρδής, ως πρόεδρος, Ζωγράφος Εισαγγελεύς, Βογιατζής και Μινουράκος, Πρωτοδίκαι, και Κατταρές ως ανακριτής. Ειρηνοδίκης δε διορίσθη ο κ. Μπίσμπας.

Η **Πατρίς** δημοσίευσε το χρονικό της καταστροφής των Σερρών, όπως το αφηγηθεί ο γυμναστής του Γυμνασίου, Βασίλειος Λάσκαρης, στον απεσταλμένο της εφημερίδας. Ο Λάσκαρης αναφέρθηκε σε πράξεις τρομοκρατίας εκ μέρους του βουλγαρικού στρατού, ενώ εξηγούσε γιατί οι Βούλγαροι είχαν στοχοποιήσει τον Λεωνίδα Παπαπαύλου.

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΠΩΣ ΕΓΕΝΟΝΤΟ ΑΙ ΣΦΑΓΑΙ

[...] Ολίγας ημέρας προτού συντελεσθή η καταστροφή των Σερρών, οι Βούλγαροι έφερον εκεί επιδεικτικώς 150 Σέρβους εθνοφρουρούς αιχμαλώτους και 57 ευζώνους με ένα λοχίαν.

Μόλις τους είδομεν κατελήφθημεν όλοι οι ομογενείς υπό βαθυτάτης ψυχικής οδύνης, διότι προς στιγμήν ενομίσαμεν ότι θα ήρχισαν αι εχθροπραξίαι και θα μας ενίκησαν οι Βούλγαροι, καθώς άλλως τε και διεκήρυσσον από μηνός.

- Θα τους πάμε, έλεγον, κηρυγόντας εις τας Αθήνας!

Αυτή ήτο η στερότυπος επωδός των απειλών των και των καθημερινών των ταρταρινισμών.

Τους αιχμαλώτους ευζώνους ωδήγησαν (αφού προηγουμένως τους διεπόμπευσαν) εις το στρατηγείον, όπου συνεκεντρώθησαν πλείσται γυναίκες Ελληνίδες με ψωμιά και με νερό εις τα χέρεια διά να τους προσφέρουν. Οι Βούλγαροι όμως εστάθησαν άκαμπτοι. Δεν αφήκαν καμμία γυναίκα να πλησιάση. Αι οπωσδήποτε θαρραλέαι τους έλεγαν.

- Μωρέ δεν είσθε Χριστιανοί; Δεν αφίνετε να δώσουμε τουλάχιστον λίγο νερό στα κακόμοιρα τα παιδιά;

Μέσα εις αυτόν τον θόρυβον ένας δικός μας κατόρθωσε να πλησιάση τον εύζωνον λοχίαν και να τον ρωτήση.

- Κάμετε κουράγιο, του είπεν ο λοχίας, ο στρατός μας έρχεται. Μη σας κάνη καμμίαν εντύπωσιν που μας έφεραν εμάς εδώ. Ήμεθα εις τας προφυλακάς και μας έπιασαν.

Όταν μας ανεκοινώθη αυτή η πληροφορία ανεκουφίσθημεν οπωσδήποτε.

- Τους αιχμαλώτους τι τους έκαμαν, ηρωτήσαμεν.

- Τους έβαλαν μέσα στη φυλακή και ετοποθέτησαν γύρω διπλοσκοπούς. Μόνον κάθε απόγευμα τους έβγαζαν και τους εφόρτωναν σακκιά γεμάτα από κουραμάνες.

Μαζύ εις αυτούς τους αιχμαλώτους, μας προσέθηκεν ο κ. Λάσκαρης, δέον να προσθέσητε και 18 του Παγγαίου, τους πρώτους δηλαδή συλληφθέντας, διά τους οποίους ηγέρθησαν εις τας Αθήνας αι γνωσταί δημοσιογραφικαί διαμαρτυρίαι.

Εις το Παγγαίον είχαν πιάσει περισσότερους, αλλά τους διεμοίρασαν εις διάφορα μέρη.

Τους 18 που έφεραν εις τας Σέρρας τους μετεχειρίζοντο κατ' αρχάς σαν σκυλιά. Τους έβαζαν να κάνουν αγχαρείς, τους εγύριζαν στα χωριά, τους άφιναν ανυποδήτους κλπ.

Μετά την υπογραφήν όμως του πρωτοκόλλου της γραμμής διαχωρισμού μεταξύ Ιβάνωφ και Δούσμανη τους εφέροντο κάπως ανθρωπινότερα. Μάλιστα δε μίαν ημέραν τους ενέδυσαν ευπρεπώς και τους εφωτογράφησαν κάτωθεν του Διοικητηρίου.

Την φωτογραφίαν εκείνην αποσταλείσαν εις το Παρίσι, την εδημοσίευσεν η «Ιλλουστρασιόν» για να αποδειχθή τάχα ότι οι Βούλγαροι, παρά τα λεγόμενα των Ελλήνων, τους περιποιούνται.

Κατά την διάρκειαν όμως της εν Σέρραις παραμονής των 18 αιχμαλώτων απέθανον εκ των ταλαιπωριών δύο. Και οι δύο ήσαν παιδιά μορφωμένα, μάλιστα δε ο ένας, ονόματι Κωνσταντίνος, κατήγετο από την επαρχίαν Καλαβρύτων, και ήτο υπάλληλος, ως έλεγεν, εις κάποιαν εκ των εν Αθήναις Τραπεζών.

Όταν εμάθαμεν τον θάνατόν του εξητήσαμεν να μας δοθή η άδεια όπως παραλάβωμεν το πτώμα του προς ταφήν. Αλλά οι αγριάνθρωποι, φοβούμενοι επ' ευκαιρία της κηδείας εκδηλώσεις του Ελληνικού στοιχείου, και κηδείαν μεγαλοπρεπή (ήτις και ασφαλώς θα εγίνετο), όχι μόνον δεν μας έδωκαν την άδειαν, αλλά και τον έθασαν εν κρυπτώ και παραβύστω.

- Περί της τύχης των λοιπών αιχμαλώτων τι γνωρίζετε; ηρωτήσαμε τον κ. Λάσκαρην.

- Το μόνον το οποίον γνωρίζω είνε ότι φεύγοντες τους παρέλαβον μεθ' εαυτών. Μέχρι της στιγμής δε είνε εντελώς άγνωστον αν εφείσθησαν ή όχι της ζωής των.

- Πώς εξαιρετικώς συνέλαβον τον Γυμνασιάρχην και όχι όλα τα μέλη του Συλλόγου του Γυμνασίου;

- Πώς εγλυτώσαμεν είνε θαύμα. Το βέβαιον εν τούτοις είνε ότι μόνον κατά του Γυμνασιάρχου είχαν στρέψει από χρόνου την προσοχήν των, το μεν διότι είχαν μάθει την δράσιν του κατά την διάρκειαν του Μακεδονικού αγώνος, το δε διότι ο Γυμνασιάρχης είχε συμμετάσχει της επιτροπής των Σερραίων, ήτις, ως γνωστόν μετέβη εις τας Αθήνας και παρουσιάσθη ενώπιον του Πρωθυπουργού. Εκτοτε τον υπέβλεπον και επεδίωκον την κατάλληλον ευκαιρίαν και αφορμήν διά να τον ξεμπερδέψουν.

Οι καθηγηταί, οίτινες τα είχαν όλα μωρισθή, συνεβούλεσαν τον Γυμνασιάρχην να φύγη. Αυτός όμως - διότι ήτο επίμονος και παλληκάρι - τους απήντησε.

- Δεν πηγαίνω πουθενά. Θα μείνω εδώ, ό,τι θέλουν ας με κάνουν.

Δυστυχώς δεν ηθέλησε να μας ακούση και ήδη ολόκληρος η περιφέρεια των Σερρών θρηνεί την απώλειάν του.

- Γνωρίζετε αν όντως εσφάγη ο Γυμνασιάρχης, ηρωτήσαμεν.

- Τοιαύται, μας απήντησεν ο κ. Λάσκαρης, υπάρχουν πληροφορία. Άλλοι όμως λέγουν ότι ζη.

Εις το σημείον τούτου της συνεντεύξεώς μας παρενέβη ο παριστάμενος γνωστός επίλαρχος κ. Ιωάννης Παπαφλέσας, μόλις σήμερον την πρωίαν αφιχθείς εκ των στενών της Κρέσνας, και μας είπε.

- Το ότι εσφάγη ο Γυμνασιάρχης δεν υπάρχει καμμία αμφιβολία. Κατά την αναγνώρισιν την οποίαν έκαμε το ιππικόν εύρε παρά το Πετρίτσι και το πτώμα του επί του οποίου μάλιστα ευρέθησαν και τα μπιλλιέτα του.

Μάλιστα, ο αντισυνταγματάρχης κ. Βαρδουλάκης, όστις είχε διαμείνει με την επιλαρχίαν εις τας Σέρρας, ανεγνώρισεν τον Γυμνασιάρχην μεταξύ των σφαγέντων.

Εις τον Γυμνασιάρχην, μας είπε συνεχίζων ο κ. Λάσκαρης, είπαμε να επιταχόνη τουλάχιστον τους διαγωνισμούς των εξετάσεων, αλλά και εις τούτο των εύρομεν εναντιοφρονούντα.

- Όλα, μας είπε, πρέπει να γίνουν εν τάξει ως εγίνοντο και κατά το παρελθόν. Αν μας γράφη να πάμε από Βουλγαρικό μαχαίρι ας πάμε. Πρέπει να μείνωμεν πιστοί εις το καθήκον.

Ο ατυχής Γυμνασιάρχης δι' όσων έλεγεν εφαινότο ωσει συναισθανόμενος το οικτρόν τέλος όπερ τον ανέμενεν. Αι εξετάσεις έγιναν κανονικώς εις την Μητρόπολιν, διότι το Γυμνάσιον το είχαν καταλάβει οι Βούλγαροι από το Πάσχα.

Την Τετάρτην ο Γυμνασιάρχης εκλήθη εις την αστυνομίαν και εκρατήθη. Οι Βούλγαροι ειδοποιηθέντες φαίνεται περί των εν Κιλκίς και Λαχανά νικών του ελληνικού στρατεύματος ετήρησαν απόλυτον εχεμύθειαν, τόσην εχεμύθειαν ώστε ημείς επλέομεν μέσα εις πέλαγος αβεβαιότητος και συγκεχυμένων ειδήσεων.

Την Πέμπτην το εσπέρας θέλοντες να προκατάβουν τα πνεύματα διά να μη προηγηθή εξέγερσις των Σερραίων, εξαπέλυσαν εις τα κέντρα τους πιστούς των διά να εξαγγείλουν ότι ο Βουλγαρικός στρατός νικά και ότι την Παρασκευήν προς το Σάββατον θα εισέλθη εις την Θεσσαλονίκην. Αλλ' ενώ ταύτα έλεγον την Πέμπτην, την Παρασκευήν δι' όλης της νυκτός έφευγαν. Μέσα από τα παράθυρα τους εβλέπαμεν, αλλά δεν ηδυνάμεθα να εξηγήσωμεν το πράγμα.

Κάρρα, αραμπάδες, άλογα, μουλάρια μετέφερον δι' όλης της νυκτός κλοπιμαία και είδη του στρατού.

Το πρωί όταν εσηκόθημεν αντελήφθημεν ότι εκτός του στρατού το είχαν σκάσει και όλοι οι Βούλγαροι δικηγόροι, διδάσκαλοι και πολιτικοί υπάλληλοι, οίτινες είχαν επιδράμει χάριν κερδοσκοπείας εις τας Σέρρας. Εις την πόλιν δεν είχαν μείνει παρά ολίγοι στρατιώται και μέγας αριθμός κομιτατζήδων. Οι άλλοι έφευγον προς την Βροντούν, διότι είχαν πληροφορίας ότι ο Ελληνικός στρατός όσον ούπω καταφθάνει.

Ο κόσμος προ της καταστάσεως ταύτης εδίσταζε να εξέλθη εκ των οικιών του. Εν τούτω τω μεταξύ, οι κομιτατζήδες και οι στρατιώται επεδόθησαν εις λεηλασίαν, μη αφήσαντες λίθον επί λίθου εις τα καταστήματα τα οποία είχαν ημιδιαρπαγή εκ της προτεραίας.

Κομιτατζήδες και Βούλγαροι με εφ' όπλου λόγη εξήτουν γρεκούς, ως έλεγον, διά να τους σφάζουν.

Εις τον κεντρικόν δρόμον ηθέλησαν ν' αφοπλίσουν ένα παιδί δικό μας έως 18 ετών. Το παιδί όμως αντέστη και ως εκ τούτου το επυροβόλησαν και το αφήκαν στον τόπο. Από της στιγμής εκείνης η τρομοκρατία ήρχισε λαμβάνουσα πολύ σοβαρωτέραν μορφήν.

Η **Αστραπή** μετέφερε το δημοσίευμα της αυστριακής **Τσάιτ**, που - μεταξύ άλλων - περιέγραφε φρικιαστικές λεπτομέρειες από τις βουλγαρικές αγριότητες στο Δεμίρ-Ισάρ. Μάλιστα, στο τέλος η ελληνική εφημερίδα αναρωτιόταν: «Υπέρ τοιούτων τεράτων αγωνίζεται η Ευρώπη;»

Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΣ ΥΠΕΡΕΒΗ ΠΑΝ ΟΡΙΩΝ

Στις ειδήσεις που καταφθάνουν από τον πόλεμο αναμινγούνται τρομακτικές οι περιγραφές των θηριωδιών, οι οποίες βαρύνουν τους Βουλγάρους. Οι Βούλγαροι απέκοψαν τους βραχίονες και τις κνήμες ενός Έλληνα στρατιώτη, ο οποίος έπεσε στα χέρια τους και αρνήθηκε να απαντήσει στις ερωτήσεις τους, ενώ του προκάλεσαν εγκαύματα στο πηγούνι. Έβαλαν τότε κοντά του με σατανική μοχθηρία σκεύος γεμάτο με νερό, το οποίο ο δυστυχής δεν μπορούσε να πάρει με το ακρωτηριασμένο σώμα του. Διερχόμενα Ελληνικά στρατεύματα τον βρήκαν αργότερα νεκρό.

Πολλές φορές οι Βούλγαροι έβγαλαν τα μάτια των Ελλήνων αιχμαλώτων και απέκοψαν τα αυτιά, τα δάχτυλα και τη μύτη και τους εγκατέλειψαν σε τέτοια επονειδίστη κατάσταση, ενώ χαίρονταν σαν ύαινες για τον κατασπαραγμό των Ελλήνων και το ανθρώπινο αίμα. Έλληνες φυγάδες που έφθασαν στη Θεσσαλονίκη, επέδειξαν απαίσια εγκαύματα στο πρόσωπο και το σώμα τους, τα οποία τους είχαν προξενήσει οι Βούλγαροι. Η σκληρότητα των χωρίς ανθρωπισμό Βουλγάρων στρατιωτών δεν λυπήθηκε τα παιδιά των κατοίκων των χωριών.

Φυγάδες διηγούνται ότι σε τοποθεσία κοντά στο Δεμίρ Ισάρ, Βούλγαροι αξιωματικοί διασκέδαζαν ΔΕΝΟΝΤΑΣ ΜΙΚΡΑ ΠΑΙΔΙΑ ανάμεσα στα πόδια δύο αλόγων, έπειτα δε κυνηγώντας τα άλογα σε διάφορες διευθύνσεις, οπότε τα σώματα των παιδιών διαρρηγνύονταν σε δύο κομμάτια. Αλλά και σ' αυτό δεν αρκούνταν οι Βούλγαροι αξιωματικοί, που έλαβαν Ευρωπαϊκή μόρφωση, αλλά έριχναν έπειτα τα διαμελισθέντα σώματα στους σκύλους και ανάγκαζαν τις μητέρας των παιδιών να βλέπουν το οδυνηρό μαρτύριο των παιδιών τους. Και στις γοερές φωνές των δυστυχών μητέρων οι άγριοι τούτοι της Ευρώπης αντέτασαν το γέλιο της απαίσιης ευχαρίστησης τους.

Ο ανταποκριτής των **Καιρών** στη Ρώμη σχολίαζε τα δημοσιεύματα του ιταλικού τύπου:

«Παρόλα τα προσκόμματα τα οποία παρεμβάλλει η κακοβουλία του ιταλικού τύπου, η αλήθεια οδεύει τον δρόμον της και το ιταλικόν κοινόν αρχίζει ήδη να πείθεται ότι ο βουλγαρικός στρατός διέπραξε πράγματι τας ακατανομάστους θηριωδίας τας οποίας ανήγγειλε το σύρμα των Αθηνών και τας οποίας επειράθη να διαψεύση το σύρμα της Σόφιας. Σήμερον οι διάφοροι Τεντέσκι της «Τριμπούνας», οι οποίοι διακήρυσσαν προκαταβολικώς ότι ο βουλγαρικός λαός και στρατός συκοφαντείται είνε ηναγκασμένοι να καλύψουν το πρόσωπον εξ' εντροπής...».

Η πειραϊκή εφημερίδα *Σφαίρα* σχολίαζε τα βουλγαρικά τηλεγραφήματα, που επέρριπταν στους Έλληνες κατοίκους την ευθύνη των θηριωδιών σε Σέρρες και Δεμίρ Ισσάρ.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΨΕΥΔΟΝΤΕΣ

Εις τον ξένον τύπον εδημοσιεύθη τηλεγράφημα προερχόμενον εκ του υπουργείου των Εξωτερικών της Βουλγαρίας και εν τω οποίω αι θηριωδία, αι διαπραχθείσαι υπό των Βουλγάρων εν Μακεδονία, διαψεύδονται, πάσαι δε αι φρικαλεότητες αυτών, τελείως εξηκριβωμέναι, υποτιμώνται τόσον ώστε χαρακτηρίζονται ως αντεκδικήσεις προκληθείσαι δήθεν υπό του Ελληνικού στοιχείου.

Αλλά και αυτή η πυρπόλησις των Σερρών αποδίδεται εις τον πληθυσμόν αυτών τούτον της πόλεως, επαναστατήσαντα. Ουδέν βεβαίως ανακριβέστερον τούτου. Ο πληθυσμός των Σερρών ουδέποτε εστασίασεν. Το αληθές είναι ότι μετά την αναχώρησιν των Βουλγάρων εκ της πόλεως απομεινάσης άνευ αστυνομικής αρχής, πάντες οι κάτοικοι Έλληνες, Μουσουλμάνοι και Ισραηλίται εσχημάτισαν πολιτοφυλακίαν διά να επιβλέπουν την δημοσίαν ασφάλειαν.

Ο ελάχιστος κόκκος λογικού αποκλείει πάσαν υπόνοιαν ότι οι κάτοικοι Σερρών, οι οποίοι κατηγορούνται ως επαναστάται, εληλάτησαν οι ίδιοι τας ιδίας αυτών κατοικίας και επυροβόλησαν τα καταστήματά των.

Είνε επίσης βέβαιον, ότι από της αφίξεως των Βουλγαρικών στρατευμάτων μετά των τεσσάρων πυροβόλων των, οι πολιτοφύλακες καθώς και πάντες οι κάτοικοι είχαν εγκαταλείψει την πόλιν μετά πανικοβλήτου σπουδής πριν ή εκραγή η πυρκαϊά. Όσον βεβαίως σφοδρός και αν υπήρξεν ο άνεμος, αδυνατεί τις να παραδεχθή ευκόλως ότι ούτος υπήρξεν ο μόνος παράγων διά του οποίου η πυρκαϊά επεξετάθη και απετέφρωσεν ολόκληρον σχεδόν την πόλιν, όταν μάλιστα ληφθή υπ' όψιν το γεγονός ότι ταυτοχρόνως εξ όλων των σημείων το πυρ εμαίνετο.

Πολυάριθμοι άλλως τε είναι οι Σερραίοι οι οποίοι είδον κομιτατζήδες και στρατιώτας να θέτουν πυρ εις πλείστας οικίας και καταστήματα μετά προηγουμένην αυτών διαρπαγήν.

Επιμένομεν επί της μαρτυρίας του Γενικού Προξένου της Αυστρίας εν Θεσσαλονίκη, όστις εις την επίσημον αυτού έκθεσιν λέγει. «Κατά την ενδεκάτην ενεφανίσθησαν τμήματα τακτικού στρατού μετά κομιτατζήδων οδηγούμενα υπό αξιωματικών και δημοσίων υπαλλήλων. Διά των τεσσάρων αυτών τηλεβόλων εβομβάρδισαν την πόλιν ανυπεράπιστον εντελώς, επυρπόλησαν δε τας ωραιότερας συνοικίας, καθώς και το ημέτερον Προξενείον και πλείστας οικίας ανηκούσας εις Αυστριακούς υπηκόους». Αποδεικνύεται ούτω ότι οι Βούλγαροι στρατιώται και κομιτατζήδες υπό τας διαταγάς αξιωματικών και την οδηγίαν των υπαλλήλων διήρπασαν και επυρπόλησαν το Αυστριακόν Προξενείον. Κατά μείζονα δε λόγον δεν εφείσθησαν της λοιπής πόλεως.

Και τα δεκαεπτά πτώματα των Ελλήνων προκρίτων, τα ευρεθέντα εν τη φυλακή, δεν είναι δυνατόν να δικαιολογήσουν την υπόνοιαν ότι οι δήθεν επαναστατήσαντες Έλληνες είναι εκείνοι, οι οποίοι κατέσφαζαν τους αδελφούς των.

Η δήθεν εξέγερσις του Δεμίρ Ισάρ όπως και η των Σερρών είναι απλούς μύθος. Οι Τούρκοι ευρίσκονται ευτυχώς εκεί, διά να καταβιβάσουν δε τους κώδωνας από Βουλγαρικήν εκκλησίαν έμειναν κατά τας τελευταίας ημέρας της βουλγαρικής κατοχής αποκεκλεισμένοι εις τας οικίας των, εκ των οικιών των δε οι πλείστοι απήχθησαν και ωδηγήθησαν εις τον τόπον της θανατικής ποινής. Εκ της μητροπόλεως δε ανηπάγη ο Αρχιεπίσκοπος, όστις ηκρωτηριάσθη τόσον φρικωδώς πριν ή αποτελειωθή...

[...] Πάντες οι αντιπρόσωποι του ξένου Τύπου εξουσιοδοτήθησαν να παρακολουθούν πανταχού τα Ελληνικά στρατεύματα. Πλείστοι μετέβησαν εις τους τόπους της καταστροφής, εκ συμφώνου δε πάντες διακηρύσσουν και επιβεβαιούν τας βουλγαρικής φρικαλεότητας κατά των πληθυσμών των Σερρών, της Νιγρίτης, του Δεμίρ-Ισάρ, του Δοζάτου κ.λ.π.

Η *Μακεδονία* δημοσίευσε το δεύτερο μέρος του οδοιπορικού του Β. Μεσολογγίτη, ο οποίος βρέθηκε στη «νεκρούπολη» των Σερρών. Μετέφερε εικόνες καταστροφής, ενώ τόνιζε την αντίθεση ανάμεσα στα συναισθήματα χαρμολύπης των κατοίκων και στο θλιμμένο τοπίο, που από ψηλά θύμιζε σκινη αρχαίας τραγωδίας (ερείπια περιτριγυρισμένα από την πολύχρωμη φύση). Επίσης, αφηγήθηκε στιγμιότυπα από τη δύσκολη καθημερινότητα των κατοίκων, πολλοί από τους οποίους βρέθηκαν από τα πλούτη στην απόλυτη φτώχεια, ενώ μετέφερε τη συνομιλία του με κάτοικο βουλγαρικής καταγωγής, ο οποίος υπήρξε μάρτυρας των βασανιστηρίων που είχαν υποστεί οι Έλληνες πρόκριτοι.

ΚΑΙΠΝΟΙ ΚΑΙ ΕΡΕΙΠΙΑ
ΑΥΤΟ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΤΩΡΑ ΣΕΡΡΑΙ!
ΤΟ ΣΑΤΑΝΙΚΟΝ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ
ΔΙΩΡΟΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ ΑΝΑ ΤΗΝ ΝΕΚΡΟΥΠΟΛΙΝ

Δεν είναι υπερβολή. Αι Σέρραι δεν υπάρχουν πλέον. Εκεί όπου προ ολίγου ακόμη υπερήφανος ηγείρετο η ωραιότερα και πατριωτικότερα και η ευανδροτέρα και αρχοντικότερα πόλις της Ανατολικής Μακεδονίας και απετέλει ζωής και ευδαιμονίας σονέττο, απλούνται τώρα ερείπια, κυριαρχεί η σκιά της δυστυχίας και του θανάτου.

Και υπό την σκιάν αυτήν και παρά τα ερείπια 15 χιλιάδων ανθρώπων πάσης ηλικίας και παντός φύλου και πάσης τάξεως στερούμενοι των πάντων γελούν και κλαίνουν.

Γελούν διά την απελευθέρωσίν των από του Βουλγαρικού ζυγού και την εθνικήν των αποκατάστασιν.

Κλαίνουν διά την ατομικήν των καταστροφήν.

Δεκαπέντε περίπου ημέραι επέρασαν από της αποφράδος και ευτυχής εκείνης ημέρας κατά την οποίαν από το έν άκρον της πόλεως εξήρχοντο αι Βουλγαρικάί ορδαί αφήνουσαι όπισθεν τας φλόγας και από το άλλο εισήρχετο ο Ελληνικός στρατός ευρίσκων έμπροσθέν του φλόγας. Και όμως εις τας φυσιογνωμίας των Σερραίων διακρίνω τας γραμμιάς του τρόμου και της ημιπαραφροσύνης αδρότατα διαμεμειγμένα με τας γραμμιάς της ανακουφίσεως και της χαράς.

Οι δυστυχείς! Διήλθον ώρας μακράς, εξ εκείνων αι οποίαι βαθέως συγκλονίζουν την ψυχήν και αφήνουν εις αυτήν βαθύτατα ίχνη...

Από δύο ωρών περιέχομαι την νεκρούπολιν πατώνεις ερείπια, τα οποία φράσσουν τους δρόμους.

Τι καταστροφή είναι αυτή! Το θέαμα της Μαρτινίκας ή της Μεσσήνης εις τας οποίας εξέσπασε τόσον αγρία η οργή του Εγκελάδου δεν υποθέτω ότι θα ήτο θλιβερότερον αυτού που παρουσιάζουν αι Σέρραι, δεν νομίζω ότι θα έδιδε πληρεστέραν την εικόνα της καταστροφής.

Περιπατώ και περιπατώ, κουράζομαι περιπατών διά μέσου της νεκρουπόλεως και όμως τα ερείπια δεν τελειώνουν. Ερείπια. Ερείπια. Ερείπια.

Τα κουρασμένα βήματα εμού και του συνοδοιπόρου μου αντιχούντα θλιβερώς επί των ερειπίων, αποτελούν τον μόνον κρότον που διαταράσσει την σιγήν του θανάτου που βασιλεύει εκεί.

Από καιρού εις καιρόν κοπάδια κοράκων πετούν από τούτου του σωρού των λίθων εις τον άλλον. Αποτελούν την μόνην έκφρασιν της ζωής μέσα εις την νεκρούπολιν – και την απαισιωτέραν έκφρασιν.

Τα κοράκια προσελκύνται από την δυσοσμίαν θνησιμαίων, την οποίαν φέρει αποπνικτικήν εδώ κ' εκεί εις τα οσφραντικά μας νεύρα το δροσερό αεράκι του δειλινού. Κάτω από μερικά ερείπια υπάρχουν ανθρώπινα πτώματα. Τα πτώματα γερόντων και γραιών και ασθενών που δεν ημπούρεσαν να σωθούν διά της φυγής και ή σφαγμένοι ή καμένοι ευρέθησαν υπό τα ερείπια.

Εις πολλά μέρη της νεκρουπόλεως ούτε δρόμος ούτε σπίτι ξεχωρίζουν. Ένα στρώμα από λίθους και χώματα μαύρα και ξύλα απηνθρακωμένα απλούνται. Και ανάμεσα απ' αυτούς τους σωρούς εγείρονται εδώ κ' εκεί τοίχοι παραδόξων σχημάτων ως φαντάσματα, μαυρισμένοι από τον καπνόν και κοκκινισμένοι από τες βόμβες.

Αλλού πάλιν υψούνται όλοι οι εξωτερικοί τοίχοι μερικών σπητιών καμένων από τα παράθυρα, των οποίων φαίνεται ο ουρανός. Οι τοίχοι αυτοί ντυμένοι το μαύρο χρώμα της καπνιάς φαίνεται ως να κλαίουν τη μαύρη μοίρα της αρχοντιάς της πόλεως.

Ω! τώρα νοιώθω βαθειά μέσα μου την συγκίνηση του μεγάλου Γαλάτου ποιητού που ησθάνετο προ των ερειπίων. Ο οδηγός μου μου λέγει από καιρού εις καιρόν.

- Να εδώ ήταν το σπήτι του τάδε προκρίτου, εδώ η δεινά εκκλησία, εδώ τούτο το κοινοτικό κτίριο, εδώ εκείνο το σχολείο...

Βλέπω, βλέπω και η συγκίνησής μου αυξάνει διαρκώς.

Το αρχοντόσπιτα είχαν αι Σέρραι! Σωστά παλάτια μερικά. Σπίτια που ημπορούσαν ν' αντικρύσουν και τα καλλίτερα μέγαφα της Θεσσαλονίκης. Από τα ερείπια φαίνεται τι ήσαν, φαίνεται τι ευμάρειαν και τι πλούτον περιείχαν.

Και αι εκκλησάια! Ω η θέα αυτών αποδεικνύει όλην την βαρβαρότητα και την θηριωδίαν των Βουλγάρων. Από τας εκκλησάιας τας 23 που εκάησαν μένουν ολίγοι τοίχοι και οι τέσσαρες λίθοι των αγίων τραπεζών όρθιοι ως διά να διακηρύξουν ότι οι Βούλγαροι έλαβον άλλοτε ποτε τον χριστιανισμόν διά να τον μεταχειρισθούν όπως οι σκύλλοι τα άγια.

Εις τα ερείπια του Μητροπολιτικού ναού του πανσέμνου, ο οποίος εφημίζετο διά το γλυπτόν επίχρυσον εικονοστάσιόν του, το σπανιάς εκκλησιαστικής τέχνης, βλέπω τους εκ ψηφιδωτών... γραικούς αγίους λογιζομένους εδώ και εκεί υπό των βουλγαρικών λογχών.

Τα ερείπια του γυμνασίου, με την πολύτιμον βιβλιοθήκην του, του παρθεναγωγείου των αστικών σχολών, των νηπιαγωγείων, των σωματείων και συλλόγων και του νοσοκομείου, και ως ερείπια ακόμη μου διαγράφουν και μου βαθμολογούν την ελληνικότητα και την πρόοδον των Σερρών εις τον πολιτισμόν.

Και καταλήγω εις την ακρόπολιν των Σερρών, τον Κουλάν, όπως λέγουν εις τας Σέρρας, τα ερείπια δηλ. του Πύργου, τον οποίον, αν ενθυμούμαι καλώς εκ της ιστορίας έκτισεν ο στρατηγός του Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου Ορέστης.

Απ' εκεί η πόλις-ερείπια εκτείνεται υπό τους πόδας μου θλιβερωτάτη την θέαν. Και φαίνεται ως εν πανοράματι τι έμεινε και τι κατεστράφη εις την πόλιν. Έμεινε τίποτε και κατεστράφη το παν.

Έμειναν: η τουρκική και η βεραϊκή συνοικία, εξοχικοί τινες συνοικισμού, το διοικητήριο, αι φυλακαί και τίποτε άλλο. Κατεστράφησαν όλα αι ελληνικά συνοικία, δηλ. όλα αι Σέρραι.

Ω τι αντίθεσις η από τους ύψους της ακροπόλεως θέα των ερειπίων και των πέριξ.

Η φύσις με τα δύο χέρια εσκόρπισε τα ηδονικά θέληγτρά της. Έστρωσε εις ένα χλοερό τάπητα την πρασινάδα άφθονον, ωραίαν, σπαργώσαν. Οι Βούλγαροι έστρωσαν πλησίον αυτής με τα δύο χέρια τον όλεθρον και την καταστροφήν, ερείπια καπνισμένα. Τραγικωτέρα αντίθεσις μεταξύ παισίου και εικόνας σπανίως συναντάται. Τοιαύται αντιθέσεις μόνον εις τας αρχαίας τραγωδίας υπάρχουν.

Εις την εναποληφθείσαν πόλιν, εις το εναπολειφθέν τίποτε, εις τον μεταξύ του Τουρκικού τεμένους Εσκή Τζουμά και του Διοικητηρίου δρόμον συνωθούνται αι χιλιάδες των θυμάτων της Βουλγαρικής θηριωδίας ωσει επρόκειτο να συγκροτήσουν συλλαλητήριον.

Είνε η ώρα καθ' ην δίδεται υπό της Ελληνικής φιλευσπλαχνίας και αλληλεγγύης ο άρτος ο επιούσιος. Και τα ατυχή θύματα σπεύδουν να εξασφαλίσουν την μόνην των τροφήν.

Εκεί εις την θύραν ενός δωματίου του πρώτου πατώματος του Διοικητηρίου, όπου διανέμεται ο άρτος αυτός, είδα ανθρώπους έως χθες ευπορούντας, έως χθες με χιλιάδας λιρών, να διαγκωνίζονται προς χειρώννακτας, γεωργούς και χαμίνια διά να λάβουν τον άρτον των, και να τον σφίγγουν υπό την μασχάλην των όταν τον ελάμβανον, και να φεύγουν ευχαριστημένοι.

Πρόκριτος του οποίου η μεγάλη οικία, παλάτι σωστό εκάη εις τας Σέρρας και το τσιφλίκι κατεστράφη εις τον κάμπον υπό των ιδίων Βουλγάρων μου έλεγε με καυσίγελων.

Έχω πέντε ημέραις που τρώγω μόνον ψομί και νερό και Άγιος ο Θεός...

- Είνε, κύριε Μπάουτσερ, «σανιάν» το μπιφτέκι και επιτυχημένη η «σος πικάν» που τρώγετε εις τα αριστοκρατικά εστιατόρια της Σόφιας;

Εις τα τουρκικά και εβραϊκά σπήτια, εις καλύβας, εις χάνια, εις το μοναδικόν ξενοδοχείον των Σερρών που εσώθη, εις κάθε στέγην που ευρίσκεται εις την πόλιν ερείπια έχουν συγκεντρωθή, στιβαχθή, συσφιχθή όλοι οι Άστεγοι.

Έτυχε να εισέλθω εις ένα μέγαρον κάποιου Τούρκου βέη. Όλα τα δάπεδα του μεγάρου, από του ισογείου μέχρι της σοφίτας είναι κεκαλυμμένα υπό στρωμάτων εφαπλωμάτων κουβερτών, είναι μεταβλημένα εις απέραντα κρεβάτια.

Εις ένα δωμάτιον δεν είναι μόνον μία οικογένεια, - θα ήτο πολυτέλεια αυτό, - αλλά δύο τρεις ή και περισσότεραι. Ασφαλώς αι σαρδέλλαι μέσα εις τα κουτιά των ευρίσκονται ανετώτερον τοποθετημένα παρά οι ατυχείς Σερραίοι εις τας οικίας.

Και να συλλογίζεται κανείς ότι διατρέχομεν τον μήνα Ιούλιον. Και να συλλογίζεται ότι πολλοί από αυτούς που κοιμώνται τώρα εις το δάπεδον ανέπαυον προ ολίγων ημερών τα μέλη των εις θαυμάσια Αγγλικά κρεββάτια και πλούσια Ανατολικά διβάνια.

Το πρώτον κτίριον το οποίον συναντά κανείς ερχόμενος εις Σέρρας από τον σιδηροδρομικόν σταθμόν διά τον ωραίον δρόμον με τη θαυμασίαν δενδροστοιχίαν από γηραιούς πλατάνους και ιτέας η οποία καλύπτει αυτόν ολόκληρον υπό θόλον πράσινον, είνε αι φυλακαί.

Ένα κτίριο καινουργές και ωραίον, το οποίον παν άλλο ή ως φυλακή ομοιάζει έξωθεν. Είνε η Βασίλλη των Σερρών!

Εις τας φυλακάς αυτάς εμαρτύρησαν επί εννέα μήνας εκ περιτροπής οι περισσότεροι των Σερραίων, εις τας φυλακάς αυτάς αντήχησεν ο επιθανάτειος ρόχθος των 17 προκρίτων Σερρών και των πέριξ που εσφάγησαν ως πρόβατα – και κάτι χειρότερα μάλιστα αφού εσφάγησαν όχι διά μαχαίρας που κόπτει αλλά διά ξιφολόγχης η οποία είνε προωρισμένη να τρυπά μόνον.

Εισέρχομαι εις την φυλακήν διά να ίδω το δωμάτιον εν τω οποίω εξετυλίχθη μία από τας αγριωτέρας τραγωδίας του παρόντος πολέμου. Είνε το πρώτον δωμάτιον προς τα αριστερά το βλέπον εις την αυλήν των φυλακών. Ανατριχιάζω από φρίκην εντός αυτού. Εις τους τοίχους υπάρχουν κηλίδες μεγάλαι αίματος και αποτυπώματα αιμάτινα δακτύλων, των δακτύλων των θυμάτων. Το δάπεδον μολονότι πλυθέν επανειλημμένως είνε μαύρον από το αίμα, το οποίον σχηματίζει τρόπον τινα χάρτας εν αυτό.

Και αι σανίδες του δαπέδου είνε κεντημέναι από την αιχμήν των ξιφολογχών, αι οποίαι διατρυπούσαι τα σώματα των ίχνη των επί των σανίδων και του τοίχου.

Εις το παραπλεύρως δωμάτιον είνε φυλακισμένος ένας Βούλγαρος συλληφθείς ως ενεχόμενος εις βιασμούς παρθένων και εμπρησμούς και παρόμοια θεάρεστα βουλγαρικά έργα.

Ο κινητός σκοπός, ο οποίος με συνοδεύει, ένας ευγενέστατος κερκυραίος, μου λέγει:

- Να αυτός ο Βούλγαρος που είνε εκεί εις το παράθυρο είδε την σφαγήν.

Πλησιάζω εις το παράθυρον και τον Βούλγαρον, με την κτηνώδη μορφήν και με δύο μάτια βλοσυρά και αστράπτοντα.

- Δεν μου λες, του ερωτώ, ήσαν εσύ παρών όταν έσφαζαν τους προκρίτους εις το διπλανόν δωμάτιο;

- Ήμουν στην αυλή. Έβλεπα εις αυτό εκεί το παράθυρο.

- Ε τι έκαμον όταν τους έσφαζον;

- Εμούγκριζαν σαν αγελάδες. Δεν άκουσες πώς μονγκρίζουν οι άνθρωποι όταν τους σφάζουν!...

20 ΙΟΥΛΙΟΥ

Στη *Μακεδονία* δημοσιεύτηκε το τρίτο και τελευταίο μέρος του οδοιπορικού του αρχισυντάκτη της εφημερίδας στις Σέρρες. Σ' αυτό, ο δημοσιογράφος μοιράστηκε άγνωστες μέχρι τότε λεπτομέρειες από το παρασκήνιο των τελευταίων, δραματικών ημερών πριν την καταστροφή.

ΟΣΑ ΔΕΝ ΕΜΑΘΑΤΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΡΑΓΩΔΙΑΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΠΩΣ ΑΠΕΦΑΣΙΣΘΗ Η ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΤΩΝ ΤΡΕΙΣ ΜΑΧΑΙ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Τόσον εις τον ελληνικόν όσον και τον ευρωπαϊκόν τύπον σελίδες ολόκληροι εγράφησαν περί της τραγωδίας των Σερρών. Εν τούτοις παρελείφθησαν πολλά λεπτομέρεια ουσιωδέσταται, σημαντικώταται, χαρακτηριστικώταται. Τας λεπτομερείας αυτάς ημείς φέρομεν εις φως σήμερον ίνα πληρώσωμεν τα κενά, τα οποία έμειναν εν τη αναπαράστασει της τραγωδίας ταύτης.

Και αν αι γραμμαί μας αυταί δεν αποτελούν σελίδα της ιστορίας του παρόντος πολέμου, ασφαλώς όμως αποτελούν σημειώσεις μιας σελίδος της ιστορίας.

Η είδησις της ήττης του Βουλγαρικού στρατού κατά την μεγάλην μάχην του Κιλκίς Λαχανά, φθάσασα εις Σέρρας την μεταμεσημβρίαν της Παρασκευής, 21 Ιουνίου εσκόρπισεν εις τας Βουλγαρικός πολιτικός και στρατιωτικός της πόλεως αρχάς ζωηροτάτας ανησυχίας, αι οποίαι δεν ήργησαν να εξελιχθούν εις πανικόν.

Ο πολύς Χαμαμπζήφ έσπευσεν αμέσως εκ του Διοικητηρίου εις την οικίαν του, συνέλεξε τα έπιπλά του εις 8 μεγάλα δέματα και τα έστειλεν επειγόντως εις το υποπροξενείον της Αυστρίας προς ασφάλειαν.

Η θέα της μεταφοράς των επίπλων του ανωτέρου Διοικητικού υπαλλήλου εσκόρπισεν εις τον εν τη πόλει διαμένοντα στρατόν και τους κομιτατζήδες και τους ολίγους Βουλγάρους πολίτες τον πανικόν.

Μία φωνή ηκούετο μεταξύ αυτών:

- Οι Έλληνες έρχονται.

Και πριν ο ήλιος της ημέρας εκείνης δύση Βούλγαροι στρατιώται και κομιτατζήδες και πολίται αναμειγμένοι και μακρά σειρά κάρων φορτωμένων με αντικείμενα παντός είδους, τα οποία από εννέα μηνών διηρπάζοντο παρά των οικιών, ολοταχώς ήρχισαν να φεύγουν διά της οδού, η οποία φέρει προς το Νευροκόπιον. Όταν ο πανικός αρχίση δεν παύει εύκολα. Οι Βούλγαροι ήρχισαν να εκκενώνουν την πόλιν των Σερρών.

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΔΙΑ ΤΗΝ ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΝ

Του πανικού αμέτοχοι δεν έμειναν αν ανώτεροι Αρχαί της πόλεως. Ητοιμάζοντο και αυταί να φύγουν. Αλλά πριν φύγουν ήθελαν να δώσουν εις την θηριώδη ψυχήν των την απόλαυσιν ενός νεραυνείου θεάματος, του θεάματος το οποίον θα παρουσίαζαν αι Σέρραι καιόμεναι.

Την νύκτα της Παρασκευής συνήλθεν εις το Διοικητήριον της πόλεως ο στρατηγός Βούλκωφ, ο στρατηγός Περούνωφ, ο Μουστάκωφ και ο ίλαρχος Πομίνωφ, οι αποτελούντες δηλ. τας αρχάς της πόλεως, και δεν ήργησαν να αποφασίσουν την πυρπόλησιν αυτής.

Ως δε ο ίδιος ο Πομίνωφ, ίλαρχος είπεν εις τον κ. Δημοσθένην Μέλφον, πρόεδρον του Σωματείου των καπνεργατών, εις την οικίαν του οποίου διέμενεν, ο Μουστάκωφ και ο Βούλκωφ επέμειναν, όπως αι Σέρραι πυρποληθούν αμέσως την νύκτα της Παρασκευής. Οι άλλοι όμως αντέτειναν ειπόντες ότι συμφερότερον ήτο να πυρποληθή η πόλις την επομένην νύκτα αφού αυτοί φύγουν.

Ανετέθη δε εις τον ίλαρχο Πομίνωφ να διευθύνη ούτος την στιγμην εκείνην φρούραρχος της πόλεως.

Η ΠΥΡΠΟΛΗΣΙΣ ΑΝΑΒΑΛΛΕΤΑΙ

Ο Πομίνωφ αναχωρήσας αμέσως εκ του απαισίου συμβουλίου διηυθύνθη εις τους στρατώνας και κατόρθωσε δι' απειλών να συγκρατήση από της φυγής 300 ιππείς, όπως δι' αυτών φέρη εις πέρας την θεάρεστον εντολήν, η οποία τω εδόθη.

Αλλ' ενώ την νύκτα εκοιμάτο ο Πομίνωφ ονειρευόμενος ίσως το ωραίον θέαμα, του οποίου την επομένη θα απήλαυε, δύο στρατιώται έκρουσαν την θύραν της οικίας του, ζητούντες επειγόντως να τον ίδουν. Οι στρατιώται ενεχείρισαν εις αυτόν εν έγγραφον και ανεχώρησαν.

Και ο Πομίνωφ περίλυπος είπεν εις τον κ. Μέλφον.

- Η πυρπόλησις των Σερρών αναβάλλεται!

Ο γενναιότατος ήλαρχος δεν ηδυνήθη να κλείση μάτι την νύκτα εκείνην. Εκάπνιζε διαρκώς και διαρκώς εβημάτιζεν εις το δωμάτιόν του.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΚΑΡΑΓΚΙΟΖΩΦ Η ΤΙΜΗ

Δεν είναι γνωστόν τι ηνάγκασε τους Βούλκωφ και Σίαν να αναβάλουν εκ νέου την πραγματοποίησιν της απαισίας αποφάσεώς των. Το βέβαιον όμως είναι ότι η τιμή της πυρπολήσεως ανετέθη εις τον αρχιαστυνόμον της πόλεως Καραγκιόζωφ.

Και την επομένην Σάββατον, αφού έσφαζαν εις τας φυλακάς τους Έλληνας προκρίτους, τους οποίους είχαν συλλάβη από της προηγούμενης Τρίτης έφυγον πάντες οι Βούλγαροι εκ Σερρών. Ούτω τουλάχιστον επίστευον οι Σερραίοι.

Και όμως ο Καραγκιόζωφ μετά τινων στρατιωτών και κοιμηταζήδων έμεινεν εντός της πόλεως κρυμμένος εις οικίας όχι βεβαίως Ελληνικάς, διά να φέρη εις πέρας την αποστολήν του.

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΟΠΛΙΖΟΝΤΑΙ

ΜΑΧΑΙ ΕΠΙ ΜΑΧΩΝ

Οι Έλληνες κάτοικοι των Σερρών διελθόντες αγωνιώδη νύκτα, την πρωίαν της Κυριακής διεχύθησαν εις τας οδούς περιχαρείς. Είχαν απαλλαγή – ενόμιζαν – της βουλγαρικής θηριωδίας. Πόσον ηπατώντο!

Υπό την πρωτοβουλίαν του κ. Δημοσθένους Μέλφου και του Τούρκου ταγματάρχου Αγιάκ βέη οι κάτοικοι έθραυσαν τας βουλγαρικές οπλαποθήκας αι οποίαι περιέκλειον 4-5 χιλιάδας όπλων και μεγάλην ποσότητα πυρομαχικών και οπλίσαντες τους νέους και μάλιστα καπνεργάτας Έλληνας και Τούρκους κατήρτισαν ισχυράν πολιτοφυλακήν, ύψωσαν την Ελληνικήν σημαίαν επί της ακροπόλεως, δηλαδή του Κουλά, εστόλισαν τας οικίας και τα καταστήματα δι' ελληνικών σημαίων και ανέμενον μετά παλμών χαράς και ανυπομονησίας τον ελληνικόν στρατόν.

Ο φυγών βουλγαρικός στρατός και οι κοιμηταζήδες ευρίσκοντο εις τας πέριξ βουνοσειράς, την μεταμεσημβριάν δε της Κυριακής ενεφανίσθη προ της συνοικίας Καμενίκια σώμα εξ 800 ανδρών έχον επί κεφαλής αξιωματικούς. Οι Βούλγαροι κατεβίβασαν εκ της ακροπόλεως την ελληνικήν σημαίαν.

Η πολιτοφυλακή αμέσως ήρχισε πυροβολούσα κατά των επερχομένων και επηκολούθησε μάχη διαρκέσασα επί 3-4 ώρας. Η πολιτοφυλακή κατώρθωσε ν' αποκρούση τους Βουλγάρους απολέσασα 23 άνδρας, μεταξύ των οποίων ήτο και ο αυστριακός μηχανικό Μπυρό.

Έκτοτε η πολιτοφυλακή ενισχυθείσα υπό ευαρίθμων προσκόπων, οι οποίοι υπό δύο λοχίας έφθασαν εις την πόλιν άνευ διαταγής του Διοικητού των, εφρούρησαν πάσας τας εισόδους της πόλεως.

Την 2 μ.μ. ώραν της Τρίτης, Βουλγαρικός στρατός ενεφανίσθη προς τα βορειοανατολικά υψώματα της πόλεως. Νέα μάχη συνεκροτήθη. Οι πολιτοφύλακες καταλαβόντες τας παρά το καφενείον Τσέλιου θέσεις και χρησιμοποιούντες ως οχύρωμα τον τοίχον του χειμάρρου Τσάι, απέκρουσαν τους Βουλγάρους, οι οποίοι δεν ήρησαν να φύγουν. Οι Σερραίοι πάλιν ανύψωσαν την Ελληνικήν σημαίαν επί της ακροπόλεως.

Αλλά αι ημέραι παρήρχοντο, οι Βούλγαροι δεν έπαυσαν απειλούντες την πόλιν και ο Ελληνικός στρατός δεν εφαινετο ακόμη. Οι Σερραίοι κατενόουν ότι η άμυνα της πόλεως δεν ήτο δυνατόν να διαρκέση επί πολύ. Οιοσδήποτε και αν ήτο ο Βουλγαρικός στρατός ήτο τακτικός. Και οσονδήποτε και αν ήσαν έμπλεοι αυταπαρνήσεως, οι πολιτοφύλακες ήσαν άνθρωποι οι οποίοι δεν ήμπορούσαν να αναχαιτίσουν επί πολύ ένα τακτικόν στρατόν.

Προ του κινδύνου του μεγάλου, ο οποίος ηπειλει την πόλιν, κινδύνου ο οποίος εκράτει εν αγωνία ολόκληρον τον λαόν αυτής, μεταπίπτοντα συνεχώς από της ελπίδος εις την απογοήτευσιν και τανάπαλιν και μη δυνάμενον να κλείση μάτι, προ του κινδύνου λοιπόν του προφανούς συνήλθον εις την ιεράν Μητρόπολιν οι πρόκριτοι ίνα συσκεφθούν περί του πρακτέου.

Και απεφασίσθη να σταλή επιτροπή εις τον εν Κουμάριανη παραστρυμονείω τουρκικώ χωρίω Ελληνικών στρατών, η οποία να ζητήση όπως σπεύση ούτος και σώση την πόλιν.

«ΔΕΝ ΕΧΩ ΔΙΑΤΑΓΑΣ»

Πράγματι επιτροπή αποτελούμενη εκ του Επισκόπου Χριστουπόλεως Αμβροσίου, του κ. Δημ. Μίλφου και του κ. Ζιάκα με προφανή κίνδυνον, διότι ήτο γεγονός ότι 60 ιππείς Βούλγαροι περιέτρεχον την πεδιάδα νοτίως και πλησίον των Σερρών, μετέβη εις Κουμάριανην την Τετάρτην 26 Μαΐου⁶⁴ και παρουσιάσθησα εις τον Διοικητήν του εκεί ευρισκομένου συντάγματος του ελληνικού στρατού κ. Κονταράτον, συνταγματάρχη, παρεκάλεσε αυτόν να καταλάβη την πόλιν. Ο κ. Κονταράτος απήντησεν εις την επιτροπήν, ότι λυπείται πολύ διότι δεν έχει διαταγάς να πράξη τοιούτόν τι.

Εκ Κουμάριανης η επιτροπή μετέβη εις Νιγρίταν οπόθεν τηλεφωνικώς υπέβαλεν εις αυτόν τούτον τον Στρατηλάτην Βασιλέα την παράκλησίν της. Ο Στρατηλάτης Βασιλεύς υπεσχέθη ότι θα δώση τας δεούσας διαταγάς. Αλλ' η παράκλησις της επιτροπής προς τον Στρατηλάτην Βασιλέα έφθασεν αργά.

Πράγματι τη στιγμὴν ακριβώς κατά την οποίαν η Α. Μ. έδιδε διαταγάς να καταληφθούν αι Σέρραι, εις αυτάς εισήρχοντο αι Βουλγαρικά ορδαί.

Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Την Παρασκευὴν όρθρου βαθέως έφιππος αξιωματικός του Ελληνικού στρατού από ...⁶⁵ ελαύνων εισήλθεν εις την πόλιν των Σερρών και διευθυνθείς εις την Ιεράν Μητρόπολιν, ανήγγειλεν εις τον Μητροπολίτην ότι ο Βασιλεύς διέταξε να καταληφθῆ η πόλις και ότι σώμα Ελλ. Στρατού προελαύνει.

Αλλ' ενώ ο ίππος του αξιωματικού αναχωρούντος εκ της πόλεως εκάλπαζε, εις τα βορειανατολικά υψώματα της πόλεως ηκούσθησαν κανονιοβολισμοί. Ιδού τι συνέβαινε:

Μετά την μάχην του Δεμίρ-Ισσάρ σώμα Βουλγαρικού στρατού μετά τριών πυροβόλων ορειβατικών βαδίζον καθ' όλην την νύκτα της Πέμπτης προς την Παρασκευὴν κατόρθωσε την πρωίαν της Πέμπτης να φθάση εις τα βορειανατολικά σημεία της πόλεως.

Οι πέριξ της πόλεως Βούλγαροι ενισχυθέντες ούτω δι' ανδρών και πυροβολικού την 7 1/2 πρωινήν ώραν ήρχισαν την επίθεσιν κατά της πόλεως. Η πολιτοφυλακή ευρέθη ετοιμή διά να αποκρούση τους Βουλγάρους. Εις τας πρώτας όμως οβίδας, τας οποίας τα Βουλγαρικά πυροβόλα διηύθυναν κατ' αυτής εκλονίσθη.

Ο Μητροπολίτης ακούσας τους κανονιοβολισμούς και μαντεύσας τα αποτελέσματα τα οποία θα είχεν ούτος επί του ηθικού των πολιτοφυλάκων έσπευσε με προφανή κίνδυνον της ζωής του εις τον τόπον της συμπλοκής και ήρχισε να ενθαρρύνη τους αμυνομένους.

Ματαιώς όμως. Ό,τι ωκοδόμουν εις την ψυχὴν αυτών το κατέστρεφον αι βροχηδόν πίπτουσαι οβίδες.

Και οι πολιτοφύλακες ηναγκάσθησαν να υποχωρήσουν. Άνθρωποι, οι οποίοι διά πρώτην φοράν κρατούν εις τας χείρας των το όπλον, δεν ημπορούν να περιφρονήσουν το τηλεβόλον...

Αλλ' αν δεν κατόρθωσεν η πολιτοφυλακή να σώση την πόλιν, έσωσεν όμως τους κατοίκους αυτής. Η βραχεία αντίστασις της πολιτοφυλακής έδωσεν καιρόν εις τους κατοίκους της πόλεως να φύγουν προς την Κουμάριανην...

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Και ενώ από την μίαν άκραν έφευγον οι τελευταίοι Έλληνες κάτοικοι από την άλλην εισήρχοντο, την 9ην ακριβώς ώραν, αι βουλγαρικά ορδαί ορυόμεναι αγρίως.

Και την στιγμὴν κατά την οποίαν αι ορδαί ευρίσκοντο εντός της πόλεως Σερρών, ο Καραγκιόζωφ και οι περι αυτόν με ζητωκραυγὰς εξήρχοντο των κρυπτών των διά να ενωθούν μετ' αυτών και αρχίσουν το στυγερόν έργον των. Ελεηλάτησαν τα πάντα, έσφαζαν όσους εύρον – 50-60 γέροντας και γραίαις μη δυναθέντας να φύγουν – και επυρπόλησαν την πόλιν.

Τα μεγάλα, τα ωραία, τα ισχυρά, τα καλοκτισμένα σπήτια των Σερρών δεν ημπόρεσαν να παλαίσουν επί πολύ προ το παμφάγον στοιείον, το οποίον εβοήθουν βόμβαι, οβίδες, πετρέλαιον και εύφλεκτος σκόνη. Α είνε μαιτρ εις το πυρπολείν οι Βούλγαροι! Την μεσημβρίαν ολόκληρος η πόλις έκαίεν ως λαμπάς.

64 Προφανώς πρόκειται για τυπογραφικό λάθος. Εννοείται 26 Ιουνίου.

65 Δεν είναι ευκρινής η λέξη

*ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΦΘΑΝΟΥΝ
ΤΡΕΙΣ ΜΑΧΑΙ ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΕΙ*

Την Παρασκευήν λίαν πρώιν ο ανθυπομοίραρχος κ. Ιωάννης Κρανάκης επί κεφαλής 120 στρατιωτών και μερικών προσκόπων εξεκίνησαν εκ Νιγηρίτης διευθυνόμενοι προς τας Σέρρας, κατόπιν διαταγής του Γενικού Στρατηγείου.

Το στρατιωτικόν τούτο σώμα χωρίς διόλου να αναπαυθή έτρεχε προς τας Σέρρας, η δε θέα των φλογών αυτών έδιδε περὰ εις τους πόδας των ανδρών.

Την 2 μ. μ., ενώ ακόμη οι Βούλγαροι ήσαν διεσκορπισμένοι εις την πόλιν λεηλατούντες και οργιάζοντες, έφθασε το στρατιωτικόν σώμα και ορμητικός προχώρησεν εντός της πόλεως.

Προ του διοικητηρίου συνήνησε ομάδας Βουλγάρων στρατιωτών, οι οποίοι επεχείρησαν να το αποκρούσουν.

Ούτε θεοί ούτε δαίμονες όμως ηδύνατο να σταματήσουν τους άνδρας εκείνους, εις την ψυχήν των οποίων η θέα των φλογών ενέβαλλε την λύσσαν. Μετά βραχείαν αλλά πείσιμονα μάχην οι Έλληνες παλαιότες στήθος με στήθος προς τους Βουλγάρους εξετόπισαν αυτούς.

Το στρατιωτικόν σώμα προηγουμένου πάντοτε του ανθυπομοίραρχου κ. Κρανάκη ώρμησε προς τα ενδότερα της πόλεως διά μέσου φλογών και καπνών. Δευτέραν πείσιμονα συνήψη μάχην προ της οικίας του Βουλγάρου Μαυρουδήφ. Και τρίτην επίσης πείσιμονα προ του νοσοκομείου εν τη συνοικία Αγίας Βαρβάρας.

Και τέλος κατώρθωσε να εκδιώξη τους Βουλγάρους εκ της καιομένης πόλεως και επεδόθη εις την κατάσβεσιν του πυρός.

Μάταιος κόπος. Το παμφάγον στοιχείον ευρόν άφθονον τροφήν μετά βουλμίας είχε συντελέσει σχεδόν το έργον του...

Η ψυχή των κτηνανθρώπων Βούλκωφ, Περούνωφ και Σίας ηυφράνθη από του ύψους των υπερκειμένων των Σερρών οροσειρών, οπόθεν φεύγοντες έβλεπον τας γιγαντιαίας φλόγας των Σερρών.

Η **Αστραπή** δημοσίευε πληροφορίες για τα σχέδια ανοικοδόμησης της Νιγηρίας.

**Η ΝΙΓΡΙΤΑ ΘΑ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗ
ΤΑ ΛΗΦΘΕΝΤΑ ΜΕΤΡΑ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 17 Ιουλίου (Ιδιαίτερα υπηρεσία).- Ανηγγέλθη ήδη ότι ο μηχανικός κ. Μπερνασκόνη μετέβη εις Νιγηρίταν διά να προβή εις μελέτας περί της ανεγέρσεως παραπηρημάτων και συντάξεως σχεδιαγραφήματος της πόλεως.

Κατόπιν εξετάσεως των εναπομεινάντων οικιών εκρίθη εύλογον όπως επισκευασθώσιν αι οικίαι εκείναι ων οι τοίχοι ευρίσκονται εν καλή καταστάσει.

Εκ των 1600 οικιών και αχυρώνων εναπέμειναν μόνον 145.

Οι πλείστοι των χωρικών ήρχισαν να επισκευάζουσι τας οικίας των ή να κτίζωσι τοιαύτας με πλίνθους αίτινες όμως θα κατεδαφισθώσιν ευθύς ως εφαρμοσθή το σχεδιάγραμμα της πόλεως περί του οποίου θα φροντίση η Κυβέρνησις.

Αι επισκευαί και αι λοιπαί εργασίαι θα απαιτήσωσι δαπάνας 26.000 φρ.

Η γαλλόφωνη εφημερίδα **Messenger d' Athènes** δημοσίευσε έναν πλήρη κατάλογο με την κοστολόγηση των ζημιών που είχαν υποστεί τα σπίτια και τα μαγαζιά των κατοίκων του Δεμίρ Ισσύρ.

LA SAC DE DÉMIR-HISSAR

Liste compète des maisons de Démir-Hissar pillées par l'armée bulgare.

Nom du propriétaire	Domage en livres turques
1 Aristote Kotsio.....	200
2 Michel Moutaftsi.....	50
3 Kotsio Dragatsi.....	30
4 Georgios Tsaltzinos.....	30
5 Georges Papadopoulo.....	50
6 Jean Dalabira.....	50
7 Athanase Georgiou.....	50
8 Christ Nicolaou.....	20
9 André Sotiriou.....	30
10 Alexis Anastassiou.....	30
11 Thomas Anastassiou.....	20
12 Nicolas Heliadis.....	100
13 Dimitri Kalbas.....	20
14 Georges D. Kassapis.....	30
15 Demetre Tzongrou.....	30
16 Theodore Kourdoupalos.....	50
17 Georges Kargemegis.....	20
18 Jean Dimitriou.....	80
19 Dimitri Theodoridis.....	100
20 Sterge Angelou.....	10
21 Démètre Dakou.....	60
22 Thomas Val.....	80
23 Vakis Vassiliou.....	50
24 Constantin Emmanuel.....	40
25 Hatzi Dimitriou.....	50
26 Catherina Caftanzoglou.....	50
27 Démètre Kassapis.....	20
28 Papa Constantinos.....	30
29 Emmanuel Constantinou.....	60
30 Rous-i Mihali.....	20
31 Vassiliki Stergiou.....	20
32 Théodore Manoli.....	60
33 Georges Michalaki.....	30
34 Thomas Mélenikios.....	20
35 Constantin Papacharizanou.....	300
36 Etienne Frangoraptis (meubles) (maison blulée).....	100 200
37 Constantin Eleftheri.....	100
38 Christos Vassiliou.....	80
39 Pierre Heliadis.....	100
40 Evagelia D. Panayotou.....	30
41 Euthalia Alkiviadou.....	20
42 Georges Tenekedji.....	20
43 Panayoti Karpos.....	20
44 Georges Taska.....	10
45 Hélie Daniel.....	20
46 Panayotis Ioannou.....	80
47 Zafiro, sœur du Métropolit.....	300
48 Métropole.....	50
49 Athanase Georgiou.....	50
50 Athanase Nicolaou.....	60
51 Vassiliki Karaghiozi.....	30
52 Georges Petrovios.....	20
53 Cariclée Dalabira.....	40
54 Constantin Saponantzis.....	50
55 Argyrios Daniel.....	20
56 Démètre Mamis.....	20
57 Constantin Kamilaris.....	20
A reporter.....	3.330

	Report Ltq.	3,330
58 Constantin Christou.....	40	
59 Catherine Stergiou.....	20	
60 Constantin Hilia.....	150	
61 Georges Stivaros.....	100	
62 Papastavros.....	100	
63 Catherine Heliadou.....	50	
64 Démètre Moissos.....	50	
65 Elisabeth Sotiriou.....	50	
66 Hélène Constantinou.....	200	
67 Constantin Charizanou.....	100	
68 Amélie Euth. Kefalidou.....	100	
69 Evangelie Angeloussi.....	30	
70 Hélène Ouzounidou.....	60	
71 Anastase Kasapis.....	30	
72 Chariclée Stavrou.....	100	
73 Michel Coiffeur.....	20	
74 Jean Catsaridas.....	60	
75 Hélène Vassiliou.....	10	
76 Marika Vassiliou.....	60	
77 Sotirios Pharmacien.....	200	
78 Soultana Andréa.....	10	
79 Chariclée G. Cassapi.....	60	
80 Hélie, cuisinier.....	50	
81 Marie Apostolou.....	100	
82 Marie Kaléa.....	100	
83 Pierre, cordonnier. 2.....	20	
84 Daniel D. Takou.....	120	
85 Jean Angelidis.....	20	
86 Thomas Ange-lidis.....	50	
87 Constantin Joannou.....	20	
88 Athena Em. Symetzou.....	50	
89 Vassiliki J. Arabatzi.....	20	
90 Stergiani Gergiou.....	50	
91 Kallitza Kotzia.....	20	
92 Thomas Kekas.....	30	
93 Pierre, jardinier.....	20	
94 Stoiménos Ioannou.....	30	
95 Thomas Chr. Raïkoftsalos.....	30	
96 Vantsios D. Kassapis.....	60	
97 Vantsou Dimitros.....	20	
98 Naskos Dakou.....	60	
99 Théodore Stavrou.....	30	

(*) Total Ltq. 5,830

A Démir Hissar le 9 juillet 1913.

Le secrétaire de la municipalité

(s) G. STIVAROS

21 ΙΟΥΛΙΟΥ

Στην επιβεβαίωση των βουλγαρικών θηριωδιών στις Σέρρες και στο Δοξάτο από τα μέλη της γαλλικής επιτροπής αναφέρθηκε για ακόμη μια φορά η εφημερίδα *Αθήναι*.

Επιβεβαίωσις των βουλγαρικών σφαγών

Ο εν Θεσσαλονίκη ανταποκριτής της Παρισινής «Πρωίας» τηλεγραφεί, ότι οι υπό της Γαλλικής Κυβερνήσεως επιφορτισθέντες να ερευνήσωσιν επί τόπου διά τας βουλγαρικές σφαγάς και κλοπάς, εξηγώντων γνώμην σύμφωνον προς τας εκθέσεις των Προξένων Αυστρίας και Ιταλίας. Η Επιτροπή ισχυρίζεται, ότι η καταστροφή των Σερρών και του Δοξάτου υπήρξε προμελετημένη, διωργανώθη δε και εξετέλεσθη υπό του τακτικού Βουλγαρικού στρατού εν συμπράξει με τας επιτοπίους Βουλγαρικής αρχάς, και ότι του τακτικού στρατού έργον είνε αι σφαγαί και αι δηώσεις αυταί. Ο στρατός ενήργει συνεπεία ανωτέρων διαταγών, καθ' όλην δε την διάρκειαν της σφαγής ήσαν παρούσαι αι πολιτικά αρχαί μετά των αξιωματικών του στρατού και της χωροφυλακής.

23 ΙΟΥΛΙΟΥ

Το *Εμπρός* κατέγραφε τις τροφές-λάφυρα του ελληνικού στρατού από διάφορες περιοχές. Εδώ αναπαράγονται μόνο όσα προέρχονταν από την περιοχή των Σερρών και του Δεμίρ Ισσάρ.

ΤΑ ΛΑΦΥΡΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΜΑΣ ΕΙΣ ΤΡΟΦΑΣ ΙΚΑΝΑ ΝΑ ΘΡΕΨΟΥΝ ΑΛΛΙΟΝ ΕΝΑ ΣΤΡΑΤΟΝ!

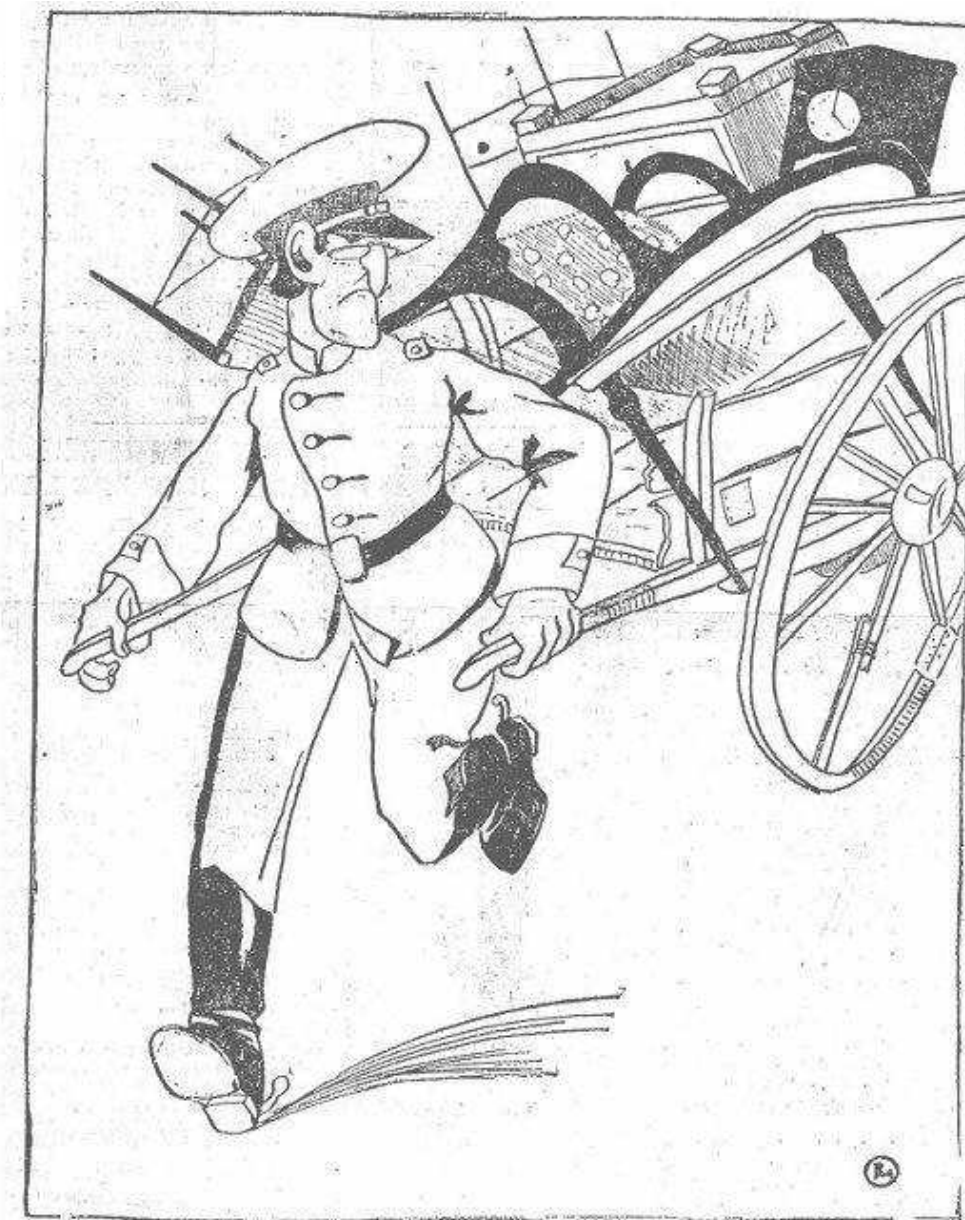
Εις Δεμίρ Ισσάρ.

<i>Βρίζα 800.000 οκάδες</i>	<i>Πιπέρι 1.050 οκάδες</i>
<i>Όρυζα 329.000 ``</i>	<i>Πέταλα 40 σάκους</i>
<i>Άλευρον 325.000 ``</i>	<i>Σάκους κενούς 15.000</i>
<i>Άλας 105.000 ``</i>	<i>Κλινάμαζα 70</i>
<i>Πίτυρα 154.000 ``</i>	<i>Κιβώτια ζακχάρεως 125</i>
<i>Κριθή 20.500 ``</i>	<i>Κιβώτια τείου 200</i>
<i>Σίτος 10.000 ``</i>	<i>Κιβώτια τυρού Ολλανδίας 30</i>
<i>Αραβόσιτος 6.3000 ``</i>	<i>Ζεύγη υποδημάτων 1.2000</i>
<i>Φασόλια 2.8000 ``</i>	<i>μεγάλη ποσότης βουτύρου και μεγάλαι σκιναί νοσοκομείου χρησιμοποιούμεναι παρ' ημών.</i>

Εις δε τας Σέρρας πλην των τροφίμων εγκατελείφθη η κεντρική φαρμακαποθήκη αξίας 300 χιλ. δραχμών. Άλλα μεγάλα ποσότητες εγκατελείφθησαν εις Σαριγκιόλ, Στρούμνιτσαν, Πετρίτσι κλπ.

Χαρακτηριστικόν δε ότι από της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ και εντεύθεν ουδαμού ευρέθησαν εγκαταλελειμμένα Βουλγαρικά τρόφιμα, όπερ αποδεικνύει την σπάνιν αυτών. Κατ' ασφαλείς δε πληροφορίας, ο Βουλγαρικός στρατός κατά τας τελευταίας ημέρας ετροφοδοτείτο εκ Σόφιας όλως ατελώς, δι' έλλειψιν επιτηδείων και μεταφορικών μέσων, ώστε οι Βούλγαροι στρατιώται εμάχοντο θεριζόμενοι υπό της πείνης.

Αντλώντας την έμπνευσή του από τις καταγγελίες για αρπαγές των περιουσιών πολλών Σερραίων, οι οποίοι κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής είδαν τα υπάρχοντά τους να μεταφέρονται από Βούλγαρους αξιωματικούς στη Σόφια, ο γελοιογράφος της **Πατρίδος** σχεδίασε το παρακάτω σκίτσο με πρωταγωνιστή τον διάδοχο του βουλγαρικού θρόνου, Βόρις.

Ο ΒΟΡΙΣ ΚΑΙ ΤΑ ΚΛΟΝΗΜΑΙΑ ΗΟΥ ΜΕΤΕΦΕΡΕΝ ΕΙΣ ΣΟΦΙΑΝ. —
"Αν δὲν ἠμπούρασε νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ, ἔσωσεν ἑαυτὸς τὰ ἔπιπλα τῶν Μικηλοδύων ἀπὸ τὴν φωτιὰν τῶν ὀπληκῶν τοῦ.

24 ΙΟΥΛΙΟΥ

Ο *Χρονογράφος* του Πειραιά δημοσίευσε το ψήφισμα διαμαρτυρίας των κατοίκων της Νιγρίτας.

Η ΝΙΓΡΙΤΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΩΝ ΑΤΙΜΙΩΝ

Επιβλητικώτατον συλλαλητήριον έλαβε χώραν εν Νιγρίτη τη 17η τρέχοντος κατά των Βουλγαρικών φρικαλεοτήτων. Ο κ. Ιωαννίδης αφηγηθείς λεπτομερώς πάσας τας θηριωδίας τας διαπραχθείσας υπό των Βουλγάρων από του 1880 υπέβαλεν εις τας αρχάς το κατωτέρω ψήφισμα διαμαρτυρίας.

«Οι διασωθέντες κάτοικοι Νιγρίτης και περιχώρων, καταστραφέντες υπό των Βουλγάρων και επιστρέψαντες εκ του καταφυγίου των όπου ηδυνήθησαν να σωθούν εκ βεβαίου θανάτου, συνέρχονται σήμερον επί το αυτό εν μέσω των ερειπίων της πόλεως διά να εκφράσουν την αγανάκτησίν των κατά της βαρβαρότητας, η οποία δεν είνε δυνατόν να παραβληθή προς τας αγριωτέρας θηριωδίας οιασδήποτε βαρβαρού φυλής.

Διαμαρτυρόμεθα ενόπιον του πεπολιτισμένου κόσμου κατά των δολοφόνων και των καταστροφών, τας οποίας οι Βούλγαροι διέπραξαν κατά την υποχώρησίν των, προσκαλούμεν δε τον πεπολιτισμένον κόσμον να έλθη ενταύθα και βεβαιωθή εξ ιδίας όψεως περί της οδυνηράς πραγματικότητας των επιχειρηθεισών ανηκούστων πράξεων υπό των βαρβάρων Βουλγαρικών οрдών.

Καταγγέλομεν εις τους πεπολιτισμένους λαούς της Ευρώπης και της Αμερικής τους αθλίους τούτους και βεβήλους εγκληματίας και απατεώνας της κοινής γνώμης, οι οποίοι δι' ανακριβών στατιστικών και διαφημίσεων επεζήτησαν να παρεισδύσουν μεταξύ των μελών της πεπολιτισμένης κοινωνίας της Ευρώπης και οι οποίοι παριστούν ως Βουλγάρους τους Μακεδόνας οίτινες είνε γνήσιοι απόγονοι των αρχαίων Ελλήνων.

Διακηρύττομεν διατόρως ότι ουδέν το κοινόν υφίσταται μεταξύ ημών και των κακούργων της Σόφιας, οι οποίοι αποτελούν κηλίδα διά τον ευρωπαϊκόν πολιτισμόν.

Αξιούμεν να αποπεμφθούν κακήν κακώς και να παύσουν πλέον να ζουν μεταξύ της Ευρωπαϊκής οικογενείας.

Διαδηλούμεν ότι ουδεμίαν άλλην αποκατάστασιν ζητούμεν εμή την ένωσιν ημών προς την Ελλάδα, την προσφιλή μας πατρίδα εξαιτούμεθα δε από πάντα πεπολιτισμένον λαόν χάριν της διατηρήσεως της ειρήνης να θελήση να υποστηρίξη την δήλωσίν μας ταύτην πλησίον των ισχυρών της γης.

Παρακαλούμεν τας τοπικάς αρχάς να διαβιβάσουν το παρόν ψήφισμα προς τον Γενικόν Διοικητήν της Μακεδονίας, προς την Ελληνικήν κυβέρνησιν και προς τους αντιπροσώπους των Μ. Δυνάμεων».

Ακολουθούν αι υπογραφαί του δημάρχου Ιωάννου Αποστόλου, Ιω. Ιωαννίδου, Γεωρ. Καντηλά, ιερέως Παναγιώτου Παπαδημητρίου και Α. Παπαγεωργίου.

Η **Σφαίρα** ασχολήθηκε με την αποστολή ακόμη ενός πακέτου υλικής βοήθειας στους άστεγους κατοίκους των Σερρών μαζί με... τις εικόνες του βασιλικού ζεύγους (που βέβαια δεν εξυπηρετούσαν κάποια άμεσα υλική ανάγκη των πληγέντων)!

Βοηθήματα διά τους κατοίκους Σερρών. - Αι εικόνες των Βασιλέων

Διά του αποπλέοντος σήμεραν εκ Πειραιώς επιτάκτου ατμοπλοίου «Ηρώ» αποστέλλονται, υπό της Κεντρικής Επιτροπής της Περιθάλψεως των απόρων οικογενειών των εφένδρων προς τον Νομάρχην Σερρών 3000 μάλλινα κλινοσκεπάσματα και 16 δέματα με φορέματα γυναικεία και άλλα εσώρουχα, όπως διανεμηθώσι ταύτα εις τας αυτόθι παθούσας οικογενείας.

Επίσης η Α.Μ. η Βασίλισσα αποστέλλει εις τον αυτόν Νομάρχην την φωτογραφίαν της ως και την του Βασιλέως όπως αναρτηθώσιν εις το Νομαρχιακόν κατάστημα. Επί πλέον η κ. Κολυδά αποστέλλει μίαν σημαίαν όπως κυματίζη επί του αετώματος του Νομαρχείου Σερρών.

Η *Αμάλθεια* της Σμύρνης αναδημοσίευσε την ανταπόκριση του απεσταλμένου της γαλλικής εφημερίδας *Le Figaro*, Ζορζ Μπουρντών, που κατά σύμπτωση δημοσιεύτηκε στις 24 Ιουλίου (ν.η.). Ο Γάλλος δημοσιογράφος περιέγραφε πώς με τη συνοδεία του είχαν ανακαλύψει τα πτώματα των Σερραίων προκρίτων στην όχθη του Στρυμόνα.

ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΙΣ ΤΟΥ ΜΠΟΡΝΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ «ΦΙΓΑΡΩ»

[...] Εύρεσις πτωμάτων.

Ἦδη δεν διαθέτω το χρόνο να μεταβώ σε Σέρρες, Καβάλα, Δράμα και Δεμίρ-Ισάρ, ώστε να ελέγξω όλες τις αφηγήσεις που άκουσα. Το έργο μου είναι αλλού, στα βουλγαρικά σύνορα. Θα παραθέσω μόνο τη φρικιαστική αποκάλυψη, η οποία έγινε από τέσσερις εξ ημών προχθές.

Παραθέτω τα ονόματά τους, διότι επιθυμώ να μην θέσει κανείς εν αμφιβόλω την ακρίβεια αυτή της αφήγησής μου. Οι συνοδοί μου ήταν ο κύριος και η κυρία Λαιν και ο κ. Λαμπόρτ. Ο κ. Λαμπόρτ αντιπροσωπεύει εδώ τον "Κήρυκα της Νέας Υόρκης" (*New York Herald*).

Ο κ. Λαν, νέος μόλις 25 ετών, διπλωματούχος ιστορικός, που προετοιμάζεται για ανώτερη θέση, ακολούθησε για το σκοπό αυτό όλες τις ενέργειες του ελληνικού στρατού εδώ και δώδεκα μήνες, ενώ τις παρακολουθούσε ακαταπόνητα υπό τις πλέον επίπονες συνθήκες με τη συνοδεία της νεαρής συζύγου του, μιας Ελληνίδας από την Κωνσταντινούπολη. Αναπαυόμενοι και οι δύο στη σκηνή μέσα στα χιόνια και με τους σάκους τους επ' ώμου, ακολούθησαν πεζή την πορεία του ελληνικού στρατού, αποστέλλοντας στην "Γλουστρασιόν" θαυμάσιες ανταποκρίσεις.

Προχθές, λοιπόν, κατόπιν οδηγιών που μας δόθηκαν, κατευθυνθήκαμε όλοι σε απόσταση μερικών χιλιομέτρων βορείως του Λιβονόβου, δεξιά του δρόμου που ακολουθεί το Στρυμόνα, ξεκινώντας από κάποιον μικρό, αποξηραμένο παραπόταμο του, τον οποίο οι χάρτες δεν ονομάζουν. Μας είχαν πει: «Εδώ κοντά, σ' έναν αγρό με καλαμπόκια, θα βρείτε ορισμένα πτώματα κατοίκων των Σερρών που αιχμαλωτίστηκαν».

Ως γνωστόν, ο βουλγαρικός στρατός, αποχωρώντας από τις Σέρρες προ της προελάσεως του ελληνικού, συμπαρέλαβε ορισμένους κατοίκους και τα πτώματά τους μας τα υποδείκνυαν σ' αυτό το σημείο. Ανακαλύψαμε ένα πτώμα και πιο κει ένα άλλο. Και σε ποια κατάσταση!... Τη φρικώδη θέα τη διατηρώ ακόμη στα μάτια μου. Αλλά η νύχτα είχε επέλθει και δεν απέμεινε πλέον επαρκής χρόνος. Γι' αυτό και αναβάλαμε την έρευνα μας για την επόμενη μέρα.

Χθες, λοιπόν, πραγματοποιήσαμε ακριβείς έρευνες και αποκαλύψαμε επτά (πτώματα). Το πρώτο ελάχιστα μακριά του άλλου, εκατό περίπου μέτρα, και η μεταξύ του τρίτου και των λοιπών απόσταση υπερέβαινε τα 400 μέτρα. Η θέα τους ήταν φρικιαστική, έτσι όπως κείτονταν αιμόφυρτα και με τα μάτια ακόμη ανοιχτά και με το στόμα ανοιχτό, σαν να ήθελε να διαμαρτυρηθεί στους αιώνες για τον άγριο θάνατό τους.

Μου θυμίζουν τα απολιθωμένα πτώματα, τα οποία είχα δει στην έρημη Πομπηία. Λάβαμε φωτογραφίες αυτών, οι οποίες θα δημοσιευτούν σύντομα. Και θα γίνει γνωστό σ' όλη την υφήλιο ότι ήταν τα θύματα τακτικού στρατού και όχι ατάκτων κομιτατζήδων, όπως ισχυρίζονται. Διότι οι πρόκριτοι των Σερρών αιχμαλωτίστηκαν από τον τακτικό στρατό.

Και αυτοί οι δυστυχημένοι, των οποίων τα πτώματα παρατηρήσαμε με τόση φρίκη, δεν ήταν χωρικοί, αλλά πολίτες των Σερρών, καλοντυμένοι, φέροντες καινούριες ενδυμασίες των κατοίκων των πόλεων, καινούργια υποδήματα, περικνημίδες, καπέλα, δηλαδή κύριοι. Και ήταν όλοι κάτοικοι των Σερρών, διότι η ταυτότητά τους μετά από λίγο εξακριβώθηκε.

Ω! ο πόλεμος είναι φρικιαστικό έργο!...

27 ΙΟΥΛΙΟΥ

Ένα απόσπασμα από το ημερολόγιο της κυρίας Λαιν (Mme Leune) αναδημοσίευσε η *Νέα Ημέρα* από τη γαλλική *Illustration*. Το συγκεκριμένο αφορούσε τα θύματα του Δεμίρ Ισσάρ.

ΜΕ ΤΟΥΣ ΗΡΩΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΔΟΞΑΝ ΤΟ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ J. LEUNE

Θηριωδία Βουλγάρων.

Σταθμός Χατζή-Μπειλίκ, 2 Ιουλίου. -- Χθες μας δόθηκε ευκαιρία να μεταβούμε στις Σέρρες. Οι Βούλγαροι εγκατέλειψαν την πόλη, αφού την έκαψαν. Εκατόν εξήντα κάτοικοι σφάχτηκαν. Διήλθαμε το Δεμίρ-Ισσάρ, ωραία πόλη χτισμένη πάνω σε λόφου με τη γέφυρά της να κλίνει πάνω σε βράχους και με τα ρεμβώδη τουρκικά κυπαρίσσια της. Γυναίκες και παιδιά περιφέρονται, ανθρώπινα ράκη με πρόσωπα θλιμμένα. Ένας τραυματίας περνάει από το δρόμο. Είχε μια παράδοξη περιπέτεια. Πριν φύγουν, οι Βούλγαροι χτύπησαν το τύμπανο προσκαλώντας τους κατοίκους να συγκεντρωθούν. Οι κάτοικοι του Δεμίρ-Ισσάρ συνέρρευσαν όλοι. Τότε οι στρατιώτες συνέλαβαν τον Μητροπολίτη, τους ιερείς, τους προύχοντες, συνολικά 150 ανθρώπους και τους οδήγησαν στη Βουλγαρική Σχολή. Στην αυλή υπήρχε ένας φρεσκοσκαμμένος μεγάλος λάκκος. Τους έβαλαν γύρω γύρω σε κύκλο. Οι φτωχοί άνθρωποι τότε καταλαβαίνουν. Η μεγάλη τρύπα θα είναι ο τάφος τους. Τον βλέπουν και χαμογελούν σαν μάρτυρες. Θα φύγουν για ν' αρχίσουν τη μεγάλη ζωή, πάνω στην οποία ο χρόνος δεν έχει επίδραση. Θα βλέπουν από πάνω τον ελληνικό στρατό, νικηφόρο, να καταλαμβάνει τη γη την οποία υπεράσπισαν κατά το βραχύ επίγειο βίο τους, την οποία διατήρησαν ελληνική. Και αυτό θα είναι έργο δικό τους.

Η βουλγαρική λόγχη βυθίζεται αλληλοδιαδόχως με λύσσα άγριου θηρίου. Οι σάρκες ριγούν και ματώνουν. Η ψυχή γελά και χρυσώνεται. Ένα χτύπημα λόγχης αποσπά τη γενειάδα του Μητροπολίτη με το σαγόνι. Ένα άλλο βγάζει τα μάτια, τα οποία πριν από λίγες στιγμές ατενίζαν την ζωή. Το τρίτο σταματά την καρδιά, η οποία είχε αρχίσει να προαισθάνεται την αιωνιότητα. Δάχτυλα, χέρια, πόδια αποσπώνται φύρδην μίγδην. Η βουλγαρική λόγχη πελεκά. Και τον ανθρώπινο αυτό κιμά, τις αιμοσταγείς αυτές σάρκες τις ατενίζουν απαθείς οι Βούλγαροι. Σαρκάζουν... κομπάζουν.

Πόσο ανδρείοι είναι οι στρατιώτες του βασιλιά Φερδινάνδου, οι «Ιάπωνες της Ευρώπης», οι «Πρώσοι των Βαλκανίων»; Αλλά να ο ελληνικός στρατός... Τα πτώματα μένουν, οι δολοφόνοι τρέπονται σε φυγή. Και ο τραυματίας διηγείται:

- Μετά την πρώτη πληγή προσποιήθηκα το νεκρό. Όταν έφυγαν, σηκώθηκα. Οι Έλληνες στρατιώτες ήταν εκεί.

Βλέπω γυναίκες διερχόμενες. Και μία μου λέει:

- Δεν έχω πια παιδί, κυρία, μα οι Έλληνες ήρθαν.. Το μικρό μας χωριό γίνεται ελληνικό. Δόξα στο Θεό.

Και μια άλλη:

- Ο πατέρας μας 95 ετών πέθανε. Μα είδατε το πτώμα του. Γελά για τη Μεγάλη Ελλάδα.

Στους απαχθέντες Σερραίους επανερχόταν η **Σφαίρα** δημοσιεύοντας - προφανώς παλιότερο - τηλεγράφημα του Ταξίαρχου ιππικού, Ζαχαρακόπουλου, προς το υπουργείο Στρατιωτικών:

Τη 6η Ιουλίου ανατολικά της γεφύρας Γκογκοβότσης ευρέθησαν 7 πτώματα ων τα 4 ανεγνωρίστησαν παρά των αξιωματικών της ταξιαρχίας ως ανήκοντα εις τον Πέτρον Χρυσάφην και Σαρρήν εις τον διευθυντήν του καταστήματος της Τραπεζίης Ανατολής Σταμούλην, εις τον γυμνασιάρχη Σερρών και εις τον φαρμακοποιόν εν Σέρραις Φωκάν. Τα πτώματα έφερον πλείστας πληγάς διά λόγχης και διά σφαιρών. Του φαρμακοποιού Φωκά το σώμα έφερε σημεία βιασμού. Η ταξιαρχία ανέφερεν εις το γεν. Στρατηγείον διά της υπ' αρ. 139 αναφοράς ταύτα εις απάντησιν του 8ου ερωτήματος της διαταγής του υπουργείου.

28 ΙΟΥΛΙΟΥ

Εξαιρετικά παραστατικές εικόνες από τις κατεστραμμένες Σέρρες μετέφερε κάποιος «ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ», όπως υπέγραφε ο συντάκτης του άρθρου, που δημοσιεύτηκε στην πρώτη σελίδα της *Εφημερίδος*. Έχοντας βρεθεί στην πόλη τη μέρα εισόδου του ελληνικού στρατού, περιέγραφε συγκλονιστικές εικόνες, που απέδιδαν το μέγεθος της καταστροφής, αλλά και την αντίφαση των συναισθημάτων.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΝ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΘΛΙΒΕΡΑΙ ΠΑΡΕΛΑΣΕΙΣ - Η ΟΦΕΛΙΑ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ. -

ΑΠΗΝΘΡΑΚΩΜΕΝΑ ΠΤΩΜΑΤΑ - ΑΘΗΝΑΪΚΟΝ ΘΕΑΜΑ. - ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Βιαστικά πολύ, τρέχοντες σχεδόν, βαδίζομεν προς την πολυπαθή πόλιν. Το φορτίον του γυλιού ματώνει τους ώμους, η αρβύλα ενεργεί και αυτή καθ' όμοιον και χειρότερον τρόπον εις έτερον πεδίον δράσεως και ο άφθονος ιδρώς που περιβρέχει τα περιπολούμενα από τον ήλιον πρόσωπά μας, ερχόμενος εις επαφήν με τα νέφη του κονιορτού που υψώνει ο σφοδρός αέρας, μας κάμνει να φαινώμεθα σαν χοίροι μόλις εξελθόντες από το μακάριον λουτρόν μας. Δεξιά και αριστερά του δρόμου κατάμαυρα πτώματα Βουλγάρων στρατιωτών, εγκαταλελειμμένα εκεί υπό του φεύγοντος εχθρού αναδίδουν την αποποιητικήν οσμίν της αποσυνθέσεως, το αφόρητον της οποίας μετριάξει οπωσδήποτε ο περιορισμός της αναπνοής εις τα στόματα. Ανά μικρά χρονικά διαστήματα θλιβεραί παρελάσεις κάρρων, συρομένων βραδέως από υπερμεγέθεις βουβάλους και καταμέστων από γυναικόπαιδα ναρκώνουν κάθε σωματικόν πόνον, διά να δονήσουν την ψυχήν και να υγράνουν και τα αιχμηρότερα μάτια. Βλέπει κανείς εκεί μέσα εις τους συρομένους τάφους ημιγύνους μητέρας, Ελληνίδας και Οθωμανίδας αναμίζ, με την σφραγίδα της οδύνης και της τρομάρας εις το πρόσωπον, προσπαθούσας να ησυχάσουν τα θρηνούντα μωρά των, παρθένους που το απλανές των βλέμμα κάμνει κανένα ν' αμφιβάλη αν εξήλθον διανοητικώς άρτια από την φοβεράν περιπέτειαν της ωραίας των ηλικίας, γέροντας βυθισμένους εις στοχασμούς πενθίμους, γριάς που δεν εφαντάζοντο τόσον θυελλώδη τον χειμώνα του βίου των, παιδιά γεμάτα απορίαν διά τα γενόμενα. Όλα αυτά τα θλιβερά απομεινάρια του σφαγμού και της φωτιάς είναι ερριμένα σαν σκευή μέσα εις εις τα κάρρα και φεύγουν τα δήγματα της στρατιάς των όψεων.

Είχε βραδυνάσει πλέον όταν κατατσακισμένοι από την υπεράνθρωπον πορείαν, και βαρείς μελαγχολικοί από ό,τι είδομεν και ό,τι επρόκειτο να ίδωμεν, εισηρχόμεθα εις την θρυλικήν πόλιν. Νεκρική σιγή βασιλεύει. Τα σπήτια είναι ερμητικώς κλεισμένα και κάπου κάπου διακρίνεται ένα ημίκλειστον παράθυρον βυθισμένον εις το σκότος, το οποίον φεύγοντες οι κάτοικοι δεν επρόλαβαν να κλείσουν. Δεξιά και αριστερά του δρόμου έχουν σχηματισθή μικροί όμιλοι ανθρώπων και συζητούν ηρέμα και περιλύπως τα της συμφοράς που τους έπληξε. Εις την θέαν μας μία νεαρά και λευκοφορεμένη γυναίκα με έκλυτον κόμην, έκφρων εκ της οδύνης, σωστή Οφηλία, αποσπάται βιαίως από ένα εξ αυτών και εις τόνον κάπως απειλητικόν, ζητεί ψωμί διά τα παιδιά της. Αι ψυχαί των στρατιωτών κάμπτονται. Οι σάκκοι με το ψωμί ανοίγονται και φωναί παλλόμενα από την συγκίνησιν καλούν τα πεινώντα εκείνα πλήθη, άτινα προσέρχοντα αθρόως και λαμβάνουν κλαίοντα και ευχαριστούντα το πενιχρόν δώρον. Προχωρούμεν ολίγον και φθάνομεν εις το καίόμενον ακόμη τμήμα της πόλεως. Θεάμα μεστόν φρίκης προσεβάλλει την όρασίν μας. Μέσα εις τα μαύρα ερείπια, απλούμενα εις ατελείωτον έκτασιν και καπνίζοντα εισέτι διακρίνει κανείς σκελετούς από ωραία και καινουργή σπήτια, επιγραφάς ημικαυμένας τραπεζών και καταστημάτων, σταυρούς και εικόννας εκκλησιών, ακρωτηριασμένας εκ του πυρός, χρηματοκιβώτια με προφανή ίχνη βίας και κάπου κάπου διά την ποικιλίαν ημιχωμένα εις τα ερείπια πτώματα απηνθρακωμένα γυναικοπαίδων. Ο νους ιλιγγιά προ της εκτυλισσομένης εκείνης εικόνας και η φαντασία αδυνατεί να παραδεχθή ως δημιουργούς αυτής ανθρωπίνους χείρας. Φρίττουσα και περιδεής εγκαταλείπει τον τρομερόν αυτόν συλλογισμόν και διαπλάττει ένα φανταστικόν κόσμον ασυλλήπτως θηριώδη, ειδεχθή, μαύρον, εις τον οποίον αποδίδει το φρικαλέον εκείνο έργον.

Τα μάτια διαμαρτύρονται και αναγκαζόμεθα να φύγωμεν ταχείς από τον τόπον εκείνον της ερημώσεως. Μετά μακράν πορείαν εδέησε ν' ανακαλύψωμεν μίαν άκραν της πόλεως, περισωθείσαν από τας φλόγας και τεμνομένην από ωραίον δεινροφυτούμενον δρόμον, διήκοντα μέχρι του σιδηροδρομικού σταθμού. Δεξιά και αριστερά σπήτια κομμά, ανέπαφα. Πέριξ ενός εξ αυτών όπου το Διοικητήριο, εκτυλίσσονται κάτι σκηναί παρόμοιαι προς εκείνας τας οποίας οι Αθηναίοι βλέπουν εκτυλισσομένας δύο-τρεις φορές τον χρόνον γύρω από το υπουργείον των Εσωτερικών. Η μόνη διαφορά είναι ότι εκεί μεν μοιράζονται δίφραγκα, εδώ δε κουραμάνες. Παρακάτω όμολοι από νέους και νέας εντοπίους, ιστάμενοι άλλοι εις τας αυλάς των σπητιών και άλλοι περιπατούντες, παρουσιάζουν με την φαιδρότητά των, τους τερετισμούς των μίαν μεγάλην αντίθεσιν προς τους άλλους της ετέρας περισωθείσης συνοικίας. Είναι φιλόσοφοι και υπεδέχθησαν με τόσην απάθειαν την συφοράν των; Είναι κόσμος ερωτευμένων που η ευτυχία της επικοινωνίας, οφειλομένη πιθανόν εις την περίστασιν, τους κάμνει να μη βλέπουν και να μη ακούουν τίποτε εκτός αλλήλων; Είναι τρομεροί εγωϊσταί, εξελθόντες εκ συμπτώσεως άτρωτοι από την ενσκήψασαν θύελλαν και μη έχοντες λόγους ν' ανησυχούν διά το μέλλον; Τις οίδε. Όπως όμως και αν έχη το πράγμα, η ευθυμία των αλκύνων αυτών ελαφρύνει τα στήθη του διαβάτου και τονώνει την αναπνοήν του.

Οι **Καιροί** δημοσίευσαν τις εντυπώσεις του συνεργάτη τους, Νικ. Σιμόπουλου, από τη διαδρομή Δοϊράνη - Δεμίρ Ισσάρ. Κυρίως περιγράφονταν γενικά στοιχεία της περιοχής, ενώ ενδιαφέρον έχει ένας σύντομος διάλογος μεταξύ δύο τραυματιών ευζώνων στο σταθμό του Δεμίρ Ισσάρ.

ΠΡΟΣ ΤΟ ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ

[...] Αφήνομεν την Διαδοχούπολιν με τα κουνούπια της και προχωρούμεν προς τα γραφικότερα χωρία Άνω και Κάτω Πορόνια⁶⁶. Εδώ επιχείρησε να δράση και η Ρουμανική προπαγάνδα, αλλά ματαιώσ. Οι Βούλγαροι φεύγοντες έσφαζαν και εδώ. Μέσα όμως εις μίαν κουφάλαν ενός δένδρου που προ ολίγων ημερών οι χωρικοί ήθελον να το κάψουν, εσώθησαν κρυβέντες 4 άνδρες.

Μετά τα Πρόνια ευρίσκομεν το Χατζή-Μπεηλίκ που επιλοξένησε τον δαφνηφόρον στρατηλάτην Βασιλέα, αποθανατισθέν. Περνούμεν την μεγάλην γέφυραν του Στρυμόνος ποταμού και φθάναμε εις τον σταθμόν του Δεμίρ-Ισσάρ. Απ' εδώ αρχίζει ο δρόμος προς τα στενά της Κρέσνας και την Άνω Τζουμαγιάν, αφού αφήσαμεν τα στενά του Ντοβάτοπε.

Την πόλιν του Δεμίρ-Ισσάρ χωρίζει εις δύο ένας παραπόταμος. Δεξιά είναι η Τουρκική συνοικία και αριστερά η Ελληνική. Εδώ έπεσε αγριώτατον το Βουλγαρικόν λεπίδι. Υπεράνω και των δύο συνοικιών ευρίσκεται η συνοικία των Κιρκασιών, προς τον σταθμόν δε θερμά εκμεταλλεύσιμα σιδηρούχα λουτρά. Κάτω εκτείνεται η πεδιάς των Σερρών και φαίνεται το Δάτροβον⁶⁷, τσιφλίκι των αδελφών Χατζηλαζάρου. Σταυροί εγκαταστημένοι δεξιά και αριστερά υπενθυμίζουν την περιφανή νίκην μας. Εις τον σταθμόν κινήσεις, που θα εξήλευαν αι Αθήναι. Αυτοκίνητα και άλλα μεταγωγικά μέσα μεταφέρουν διαρκώς τρόφιμα και πολεμοφόδια.

Δύο τραυματαί εν αναρρώσει εύζωνοι συζητούν, ενώ επάνω εις μίαν πρόχειρον ξυλίνην σούβλα στρίβουν έντερα διά να κάνουν κοκορέτσι...

- Λοιπόν ειρήνη δεν γένεται. Άμα τελειώσουμε τη Βουλγαρία θα τα βάλωμε με την Αυστρία...

- Αέρα.. Αέρα...

Φωνάζουν χίλια στόματα μαζί. Είναι εδώ η λέξις της μόδας. Είναι οι στρατιώται που πηγαίνουν εις την γραμμήν και εκδηλώνουν την χαράν των. Δεν θέλουν να κάθωνται. Θέλουν αέρα.

66 Εννοεί τα Πορόνια

67 Ακόμη ένα ορθογραφικό λάθος. Εννοείται το Λάτροβο, δηλαδή το σημερινό Χορτερό.

29 ΙΟΥΛΙΟΥ

Τη μαρτυρία ενός στρατιώτη, που ονομαζόταν Βασίλης Μπαμπαλής και ο οποίος νοσηλευόταν στο Μαράσλειο νοσοκομείο, φιλοξενούσε στην πρώτη της σελίδα η **Ακρόπολις**. Ο Μπαμπαλής είχε τραυματιστεί κάπου στο Παγγαίο ενάμιση περίπου μήνα πριν την έναρξη του δεύτερου βαλκανικού πολέμου, αλλά στη συνέχεια μεταφέρθηκε από τους Βούλγαρους ως αιχμάλωτος στις Σέρρες, όπου νοσηλεύτηκε στο τουρκικό νοσοκομείο. Θυμόταν τις αγριότητες των Βουλγάρων, όσο ακόμη διοικούσαν την πόλη, αλλά και τις κρίσιμες, τελευταίες μέρες πριν την πυρπόληση και απελευθέρωση των Σερρών.

Ο,ΤΙ ΕΙΔΕΝ ΚΑΙ Ο,ΤΙ ΕΠΑΘΕΝ ΩΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

«Στης ενιά του Μαΐου πληρώθηκα στο Παγγαίο και στα δυο πόδια. Μα ήταν αδύνατο να φύγω και έτσι βρέθηκα ανάμεσα στους Βουλγάρους μετά την ατυχή υποχώρησιν των δικών μας. Το μόνο που μ' έκρυβε απ' την ορμή κι απ' τη μανία των θηρίων ήσαν μερικοί θάμνοι, μέσα στους οποίους κρύφτηκα.

Σε λίγο οι Βούλγαροι προχωρώντας μ' αφήκαν κει πέρα απείραγο σε βαθμό που να νομίζω πως γλύτωσα τη μαύρη μοίρα. Μα συμφορά μου! Μόλις πρόφτασα να κάνω τη ξεκουραστική αυτή σκέψη, όταν βλέπω έναν άγριο πλιατσικολόγο Βούλγαρο στρατιώτη να τρέχει κατ' επάνω μου και να με χτυπά με τον κόπανο του τουφεκιού του αλύπητα επάνω στις πληγές μου της αιμορροϊσμένες. Κατόπιν σαν πείστηκε πως μ' έκανε όλως διόλου ανίκανο για αντίσταση, έσκυψε με πήρε το ρολόι και μη έχοντας παραπάνω καιρό για να με αποτελειώσει οριστικά κινούσε για άλλο πλιάτσικο. Ακριβώς την ώρα κείνη τον αδράχγει ένας αξιωματικός Βούλγαρος και με το κουρμπάτσι τον αναγκάζει να μου δώσει πίσω το ρολόι.

ΜΑ ΦΡΟΝΤΙΖΕ... ΓΙΑ ΛΟΓΟΥ ΤΟΥ

Ο στρατιώτης μ' έδωσε το ρολόι και απομακρύνθηκε... Δεν πρόφτασα μέσα μου να ευλογήσω την ώρα που μ' έστειλε τον καλόν τούτον άνθρωπο, όταν τον βλέπω να ορμά εναντίον μου με το ρεβόλβερ στο χέρι και απειλώντας με θάνατο να μου λέγη να του παραδώσω ό,τι έχω και δεν έχω.

Έτσι και έγινε. Του παρέδωσα το ρολόι που έσωσα απ' τα χέρια του στρατιώτη του, το πουργί μου με ένα εκατοστάρι και ό,τι άλλο είχα, ακόμη και την πίπα μου.

ΤΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΦΤΑΙΕΙ

- Βλέπεις ποιοί είμαστε εμείς που θέλουν οι «γκέρτσοι» να τα βάλουν μ' εμάς. Θα σας κυνηγήσουμε ως την Αθήνα.

Έλεγε και ξανάλεγε ο γενναίος αυτός πλιατσικολόγος, που άφησε το λόχο του για να πάρη τον κόπο της νίκης του εις πλάτσικα.

- Μα τι να κάνουμε εμείς καπετάνιο.... ο... Βενιζέλος τα φταίει... ζήτησα να δικαιολογηθώ όταν είδα, άοπλος και αδύνατος το όπλον του να κινείται επάνω απ' το κεφάλι μου.

- Νέμα Βενιζέλος. Το Κωνσταντίνο φταίει, κείνο θέλει το πόλεμο... με απάντησε, ενώ εξιλεωμένος έβαζε το ρεβόλβερ στη θήκη.

ΟΥΡΑ...Α...Α ΓΚΕΡΤΣΙΚΟ ΟΦΙΤΣΕΡΙ

Σε κάμποση ώρα αγκαρευτήκανε μερικοί Τούρκοι για να μας κουβαλήσουν απ' το πεδίο της μάχης στο σιδηροδρομικό σταθμό για τας Σέρρας. Είμαστε το όλον 14 πληγωμένοι αιχμάλωτοι.

Μετά λίγες ώρες βρισκόμαστε στο σταθμό. Ένα πλήθος, χιλιάδες στρατιώτες Βούλγαροι πετώντες τα πηλίκιά των στον αέρα σαν δαιμονισμένοι φώναζαν.

- Ούρααα... Γκίρτσικο... οφίτσιερι.

Με πήραν εμένα για αξιωματικό, με το να έχω ένα πένθος στο μπράτσο μου για τον πεθαμένο αδελφό μου και πήγαν να παλαβώσουν με την ιδέα ότι άρχισαν να αιχμαλωτίζουν και... αξιωματικούς.

ΣΤΗΣ ΣΕΡΡΑΙΣ

Απ' εκεί μας έβαλαν μέσα σ' ένα βαγόνι με ζώα ανακατεμένους για της Σέρραις. Εκεί άλλο πανδαιμόνιο, άλλο ούρα... Ήμασταν οι πρώτοι αιχμάλωτοί τους βλέπετε. Η επιτυχία τούς μεθύσε.

Εκεί μας κατέθεσαν στο Τουρκικό νοσοκομείο. Τέσσερες μέρες πέρασαν και η πληγές μας σάπιζαν χωρίς να μας πλησιάση κανείς. Εννοείται το πράγμα μαθεύτηκε στις Σέρραις. Την τετάρτη μέρα μόλις κατόρθωσαν Έλληνες γιατροί της πόλεως να μας πλησιάσουν.

Όταν είδαν τα ελεεινά μας χάλια, παρεκάλεσαν της Βουλγαρικές αρχές ή να τους αφήνουν οι ίδιοι να μας περιποιηθούν ίνα μας γίνη κάποια περιποίηση επιτέλους στο νοσοκομείο μέσα και τα έξοδα αναλαμβάνει να πληρώση η κοινότης Σερρών. Ούτε το ένα ούτε το άλλο εδέχτηκαν οι Βούλγαροι.

ΟΥΤΕ ΠΑΠΑ ΡΩΜΗΟ ΓΙΑ ΝΑ ΜΕ ΜΕΤΑΛΛΑΒΗ

Η κατάστασίς μου μέρα με τη μέρα χειροτέρευε. Ως που αισθάνθηκα τον εαυτό μου πια αδύνατο, εξαντλημένο σε βαθμό που ο θάνατος να πλέη μπροστά στα μάτια μου.

Θα πεθάνω σκέφτηκα, μα έπρεπε τουλάχιστο να μεταλάβω και να χωρεθώ. Τους ζήτησα λοιπόν έναν Ρωμηό παπά.

- Δεν υπάρχουν δω πέρα Ρωμηοί παπάδες, ήταν η απάντησις. Έκανα την προσευχή μου τότε, ζομολογήθηκα μόνος μου μπρος στο Θεό και περίμενα ήρεμος το θάνατο... Τέσσαρες από τους άρρωστους δικούς μας πεθάναν... Οι πέντε ελαφροί πληγωμένοι, γίνηκαν καλά και τους έστειλαν εκεί που κρατιούνται άλλοι 20 δικοί μας αιχμάλωτοι.

- Πώς έζησα κ' εγώ δεν ξέρω. Στον ύπνο, στον ζύπνο, στο όνειρό μου, παντού αντίκρυζα τον κρύο θάνατο χωρίς να με αγρίψη.

ΟΠΟΥ ΤΟΥΦΕΚΙΖΟΥΝ ΔΥΟ ΕΥΖΩΝΟΥΣ

Μαύρες και κρυερές μέρες που νοσταλγούσα τον θάνατο περισσότερο από μια ζωή τόσο επονείδιστη περνούσαν.

Μια μέρα απ' το παράθυρο του νοσοκομείου μου αντίκρυσα την εξής τρομερή σκηνή. Ένα πλήθος από στρατιώτας Βουλγάρους, κοιμητατζήδες και αθιγγάνους, είχαν και παίδευαν σαν Χριστούς δυο αιχμαλωτισμένους ευζώνους. Γιουχαϊσμούς, πετροβολισμούς, εξευτελισμούς. Όλα τα υπέφεραν με καρτερία και περιφρόνησι τα τίμια παλληκάρια. Όταν το μαινόμενο αυτό πλήθος χόρτασε από τους εμπαιγμούς, ένας Βούλγαρος υπαξιωματικός διατάζει τους ευζώνους να φύγουν. Είστε ελεύτεροι, τραβάτες, τους λέγει.

Και οι εύζωνοι που δεν τολμούσαν να πιστέψουν, μα ούτε και μπορούσαν, σε μια τέτοια Βουλγαρική καλωσύνη, προχώρησαν, στρέφοντας τα νώτα με δισταγμό, για να γλυτώσουν τουλάχιστον τους εξευτελισμούς.

Δεν πρόφθασαν να κάνουν λίγα βήματα όταν μια μπαταριά από μάνλιχερ και μάουχερ τους έρριψε νεκρούς.

Ανατρίχιασα. Μαζεύτηκα μέσα στο στράμα μου, κουκουλώθηκα εις το σκέπασμά μου, για να μη βλέπω, για να μην ακούω το ούρλιασμα του όχλου και τους σαρκασμούς προς τους τίμιους ήρωες, τους υπέροχους νεκρούς...

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Μια τέτοια τύχη περίμενα κι εγώ. Κ' οι πέντε που είχαμε μείνη τελευταίοι ένα τέτοιο οικτρό τέλος μαυτεύαμε.

Σε κάποιες μέρες διαδόθηκε πως οι Έλληνες νικούν. Ο πόλεμος είχε ανάψει σε όλη τη γραμμή και το Κιλκίς έπεσε. Οι Βούλγαροι άρχισαν να ξεκάνουν πολλούς Τούρκους αιχμαλώτους που κρατούσαν στις Σέρρες, αφού βλέπαν πως έπρεπε να εγκαταλείψουν την πόλιν.

Είχε διαδοθή πως η ίδια τύχη περίμενε κι εμάς του νοσοκομείου. Η πόλις ανάστατη. Οι Έλληνες μηχανώνται χίλια δυο μέσα για να μας γλυτώσουν.

Ο Βουλγαρικός στρατός αφίνει τας Σέρρας. Διαταγή ορισμένη στους κοιμητατζήδες και στους λίγους στρατιώτες που μείναν στην πόλιν να θύουσιν, να απολύουν...

Για πότε οι Σερραίοι, οι θερμοί και αδάμαστοι αυτοί πατριώτες διοργάνωσαν την αντίστασιν εναντίον των κοιμητατζήδων μου είνε ακόμη ανεξήγητο. Κάθε παράθυρο έκρυφτε και 5-10 γκράδες και μάουζερ. Οι κοιμητατζήδες αναγκάστησαν κι αυτοί να φύγουν και η πολιτοφυλακή από Σερραίους έβαζε τα πράγματα σε τάξι.

Την γλυττώσαμε. Απ' το νοσοκομείο όπως είμασταν μας πήραν στα σπήτια τους, μας περιποιήθηκαν, μας έσωσαν. Μετά δυο μέρες ταχτικός Βουλγαρικός στρατός ξαναγυρνώντας με ορδές κομιτατζήδων έστησε στο βόρειο μέρος της πόλεως δυο κανόνια επάνω σ' ένα ύψωμα και άρχισε τακτικό και αδιάκοπο βομβαρδισμό. Απ' το πρωί ως τη μια οι Σερραίοι αντιστάθηκαν στο κανονίδι με τους παλιογκράδες που είχαν. Στη μία όμως η αντίστασις έπαυσε, και οι κάτοικοι, τρομαγμένοι πήραν το δρόμο για τα νότια προς το μέρος της Καβάλλας.

Αϊ Θεούλι μου. Τι να σας πω, πώς να τα διηγηθώ κείνα που είδα!

Η οβίδες έπεφταν επάνω στα σπήτια σαρώνοντας τα κεραμίδια, της στέγες, της γωνιές. Ή έπεφταν στο δρόμο ανάμεσα στα γυναικόπεδα που έφευγαν και έβλεπες πόδια, κεφάλια, κορμιά να κινιένται στον αέρα. Μια βουή ακατάπαυστη κανονιού και μια φωνή αδιάκοπη ολέθρου, καταστροφής!

Αίμα παιδιών και τιμή παρθένων, μαλλιά άσπρα βουτηγμένα σε λάσπες από αίματα και γυναίκες έγκυοι ξεκοιλιασμένες, όταν μπήκαν σε λίγο οι κομιτατζήδες μέσα στην ανυπεράσπιστη πόλι.

Εμένα με αρπάζανε έτσι κουτσό και ανέμπορο και με ρίζανε μέσα σ' ένα υπόγειο.

Παιδιά, μωρά, βυζανιάρικα, και γέροι ασπρομάλληδες και κορίτσια σαν φεγγάρια, φύρδην μίγδην μέσα στην σκοτεινιά του υπογείου.

Μείναμε κει μέσα ώρες και ώρες. Από πάνω μας ο θάνατος και ο όλεθρος οργιάζαν. Η φωνές η απεγνωσμένες σαν βουιτό βαθύ έφταναν είσαμε τα ανήλιαγα βάθη μας.

Ζήσαμε στιγμές αγωνιάς θανατηφόρες. Μα στο τέλος... σωθήκαμε. Ήταν σούρουπο που μπήκε το ιππικό μας στην νεκρωμένη κι ερημωμένη πια πόλι.

Τα... τα...τα...τα... Η σάλπιγγά μας η ελευθερώτρα σκόρπιζε γλυκούς αντίλαλους επάνω στη νέκρα... Ζήτηω ατέλειωτο ακούστηκε μέσα στο θρηνωδικό μυρολόι. Κείνην την ώρα η Σέρρες σε ερείπια καταλαμβάνονται εν ονόματι του Βασιλέως μας...

Η **Πατρίς** δημοσίευσε τηλεγράφημα του πολεμικού της ανταποκριτή στη Θεσσαλονίκη, ο οποίος μετέδιδε τον ενθουσιασμό που επικράτησε στο ελληνικό στρατόπεδο μετά την ανάγνωση του βασιλικού διαγγέλματος σχετικά με την αίσια έκβαση των διαπραγματεύσεων στο Βουκουρέστι για τη συνθήκη ειρήνης. Διαπνεόμενος από ντελίριο ενθουσιασμού, ο Β. Κατωπόδης περιέγραφε εκστασιασμένος το φυσικό πλούτο της περιοχής, την οποία και παρομοίαζε με «γη Χανάαν».

Η ΧΑΡΑ ΕΙΣ ΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟΝ ΕΠΙ ΤΗ ΑΝΑΓΝΩΣΕΙ ΤΟΥ ΒΑΣ. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ

[...] Ταξιδεύων τις εκ Θεσσαλονίκης μέχρι Δράμας, απαντά πεδιάδας και μόνον πεδιάδας υπερόχους εις παραγωγήν. Η πεδιάς από Κιλκίς μέχρι Δοϊράνης δύναται να διαθρέψη εκατοντάδας χιλιάδων. Η κοιλάς του Δεμίρ Ισσάρ με τας καπνοφυτείας και τας φυτείας των οπωροφόρων δένδρων δεν συναντάται πουθενά εις την παλαιάν Ελλάδα. Η ονομαστή πεδιάς των Σερρών αποδίδει σήμερον καθ' ον τρόπον καλλιεργείται πενήντα εκατομμύρια εισόδημα. Τελεία γη της Χαναάν, ρέουσα μέλι και γάλα...

[...] Ο πρωθυπουργός κ. Βενιζέλος, ταξιδεύσας προ εικοσαήμερου μέχρι Χατζή-Μπελίκ, εθαύμασε την παραγωγικότητα των μερών που διήλθε, συχνά δε τότε έλεγε: - Τι πλούτος.. Τι πλούτος! Εις την παλαιάν Ελλάδα έχουν συμμαζευθή όλα τα λιθάρια...

30 ΙΟΥΛΙΟΥ

Όλες οι εφημερίδες αναπαρήγαγαν τα επίσημα τηλεγραφήματα σχετικά με την επίσκεψη του βασιλιά Κωνσταντίνου στην πόλη των Σερρών την προηγούμενη μέρα, όπου έτυχε θερμής υποδοχής. Ωστόσο, η *Νέα Ημέρα* δημοσίευσε και το τηλεγράφημα του ανταποκριτή της, Γρ. Βασιλά, που μάλλον έπλεκε το εγκώμιο του Κωνσταντίνου, παρά περιέγραφε την κατάσταση της πόλης.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΑΝΑ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΦΡΕΝΙΤΙΩΝΤΕΣ ΕΞ ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΥ ΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΑΙ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ - «Ο ΘΕΟΣ ΤΟΥΣ ΕΤΙΜΩΡΗΣΕ»

ΣΕΡΡΑΙ, 29 Ιουλίου. (Του απεσταλμένου μας). -- Την 5ην απογευματινή της χθες η Α.Μ. ο Βασιλεύς εξήλθεν εις περίπατον. Από της 4ης μ. μ. είχε συγκεντρωθή έξωθεν του μεγάρου Φερίτ Μπέη όπου έμειναν ο Βασιλεύς πλήθος γυναικών, νεανίδων και μικρών κορασιών αναμενουσών να ίδουν τον Μεγαλειότατον. Ο δρόμος του Διοικητηρίου ήτο καταστόλιστος εκ σημαιών. Απασαι αι οικίαι ήσαν στολισμέναι ωραιότατα. Τα παράθυρα έβριθον γυναικών. Όλοι οι κάτοικοι εξεχύθησαν εις τας οδούς όπως ίδουν και ακολουθήσωσι τον Βασιλέα. Όταν ο Βασιλεύς ενεφανίσθη εξερχόμενος, ο κόσμος εξερράγη εις ενθουσιωδεστάτας ζητωκραυγάς. Αι γυναίκες και τα κορίτσια χειροκρότουν και Τον έρραινον με άνθη. Ο Βασιλεύς με τον Διάδοχον εκάθησεν εις το πρώτον αμάξι, εις δε το δεύτερον εκάθησαν οι πρίγκηπες Νικόλαος και Αλέξανδρος. Εις το τρίτον και τέταρτον οι υπασπισταί κ.κ. Καλλίνσκης, Λεβίδης, Ζυμβρακάκης και Σκούφος και ο ιατρός του Βασιλέως κ. Αναστόπουλος. Κατόπιν είπετο η άμαξα των δημοσιογράφων και είτα αι άμαξαι του Δημοτικού Συμβουλίου και άλλων εγκρίτων της πόλεως.

Η ΦΡΕΝΙΤΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

Η εκκίνησις των αμαζών προκάλεσε φρενίτιδα. Χιλιάδες γυναικών και δεσποινίδων έρραινον με άνθη και κλώνους μυρσίνης και κουφέτα. Ο λαός ποδοπατούμενος έτρεχεν όπισθεν των αμαζών συνεχώς ζητωκραυγάζων, μεθυσμένος τελείως από τον ενθουσιασμόν. Ο Βασιλεύς εχαιρέτα διαρκώς. Γέροντες και γραιία εξήρχοντο από τα παράθυρα και εξητωκραυγάζον με δάκρυα στα μάτια. Ο ενθουσιασμός των γερόντων απερίγραπτος. Είδομεν γέροντα εξελθόντα εις τον εξώστην του οίκου του, ανατείνοντα προς τον Υψιστον τας χείρας του και αναφωνούντα εν εκστάσει: «Ευλογημένος ο ερχόμενος εν ονόματι Κυρίου». Αι γραιία τα είχαν χάσει κυριολεκτικώς. Έτρεχον μαζί με τα παιδιά προσπαθούσαι να φθάσουν την άμαξαν του Βασιλέως διά να καμαρώσουν Αυτόν.

«ΑΣ ΕΙΝΕ ΚΑΛΑ Ο ΒΑΣΙΛΗΑΣ»

Τριάντα χιλιάδες άνθρωποι κατεστραμμένοι από την πυρκαϊάν των Βουλγάρων δίχως καν φορέματα εξήλθον να χαιρετίσουν εγκαρδίως τον ελευθερωτήν των λησμονούντες την συμφοράν. Ήκουσα πολλούς τρέχοντας και λέγοντας:

- Χαλάλι ότι μας έκαψαν, φθάνει που ελευθερωθήκαμε. Ας είνε καλά ο Βασιληάς και το Έθνος.

Αι άμαξαι περιήλθον την ανατολικήν πλευράν του καταστραφέντος τμήματος της πόλεως.

Ο κόσμος είχεν αναρριχηθή επί των εναπομεινάντων τειχών και των καεισών οικιών, ίνα απολαύση καλλίτερον το θέαμα. Εις την εμφάνισιν του Βασιλέως το πλήθος εξητωκραυγάζεν, άφηνε τας θέσεις του και έτρεχε διά διάμεσων δρομίσκων ίνα καταλάβη νέας θέσεις, οπόθεν θα έβλεπε και πάλιν τον Βασιλέα. Το άλλο πλήθος ασθμαίνον από την κόπωσιν ηκολούθει εν είδει κύματος τας άμαξας, αίτινες έσπευδον προς την έξοδον της πόλεως. Πάντα τα εναπομείναντα από την καταστροφήν κωδωνοστάσια εχαιρέτιζον διά κωδωνοκρουσιών την διάβασιν του Βασιλέως. Ο κόσμος εσταυροκοπέιτο από την συγκίνησιν. Ουδέποτε εφαντάζετο να ίδη τον Βασιλέα Αντρατήν επισκεπτόμενον θριαμβευτικώς τας Σέρρας. Η καταστροφή είχε λησμονηθή εντελώς. Ουδείς εφαιίνεται επηρεασμένος από την συμφοράν, καίτοι εις τας Σέρρας ημπορεί να είπη κανείς δεν έμεινεν ακεραία ελληνική οικία. Ο λαός έβλεπε τον Βασιλέα του με εντύπωσιν οραματιζόμενου, ενόμιζεν ότι ευρίσκετο προ μυθικής εικόνας.

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΛΙΨΙΣ

Αι άμαζαι μετέβησαν εις Κιόσκια οπόθεν εστράφησαν προς την πόλιν από την δυτικήν πλευράν του καταστραφέντος τμήματος της πόλεως. Προ των ερειπίων του Μητροπολιτικού Ναού ο Βασιλεύς κατήλθεν από την άμαζαν και εξήτασεν ενδιαφερόντως τον ναόν, κοσμημένον με ωραιότητα αγιογραφίας και Μωσαϊκά. Ο Βασιλεύς εξέφρασε την λύπην Του διά την καταστροφήν και εδοκίμασε βαθυτάτην λύπην από το απαίσιον θέαμα των ερειπωμένων οικιών. Επί μίαν ολόκληρον ώραν αι άμαζαι διήρχοντο το ερειπωμένον από την πυρκαϊάν τμήμα της πόλεως. Ο Βασιλεύς δεν εύρισκε λόγους όπως χαρακτηρίση την καταστροφήν. Εις μίαν στιγμήν είπε: «Ο Θεός τους τα επλήρωσε».

Περί την 7ην επέστρεψεν εις το Ανάκτορόν Του. Ο λαός μέχρι της ώρας εκείνης ηκολούθει τα αμάζια και εξητωκραύγαζε σαν φρενιασμένους.

31 ΙΟΥΛΙΟΥ

Το μνημόσυνο που είχε πραγματοποιηθεί στο Δεμίρ Ισσάρ τρεις μέρες νωρίτερα υπέρ αναπαύσεως των ψυχών των θυμάτων σχολίαζε η *Μακεδονία* στο πρωτοσέλιδο της:

ΣΥΓΚΙΝΗΤΙΚΟΝ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΕΝ ΔΕΜΙΡ ΙΣΣΑΡ 70 ΧΗΡΑΙ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ

ΔΕΜΙΡ-ΙΣΑΡ 28 Ιουλίου (του ανταποκριτού μας).

Πάνδημον και λίαν επιβλητικόν ετελέσθη σήμερον το τεσσαρακονθήμερον μνημόσυνον ενταύθα υπέρ των εβδομήκοντα περίπου εθνομαρτύρων της κωμοπόλεως ημών τραγικώς σφαιρασθέντων υπό των βουλγάρων στρατιωτών και αξιωματικών. Αι περίξ του μνημοσύνου παραστάσαι εν τε τω ναώ και τω τόπω της σφαγής ...⁶⁸ υπερεβδομήκοντα χήραι και υπέρ τα 150 ορφανά, αι κατεσκληκοίαι εκ της απογνώσεως αυτών μορφαί, οι βαθείς των αναστεναγμοί, τα πικρά αυτών δάκρυα και οι γοεροί κλαυθμοί μόνον καρδίαν και του λίθου σκληροτέραν, ως την βουλγαρικήν, δεν ήτο δυνατόν να συγκινήσωσι και να σπαράξωσι. Το μνημόσυνον ετίμησε και ο ευγενής και υπέρ του καλού του τόπου αόκνως μεριμνών φρούραρχος Δεμίρ-Ισσαρίου, ταγματάρχης κ. Αησίλαος Κυρούσης, παραστάς μεθ' όλου του προσωπικού των αξιωματικών και του ενταύθα παραμένοντος Ελληνικού στρατού.

Μετά το μνημόσυνον τετραμελής επιτροπή της κωμοπόλεως μετέβη εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν όπως υποβάλη τα σέβη αυτής εις τον εκ Λιβουνόβου διά Σέρρας κατευθυνόμενον ημών Βασιλέα. Ο Κωνσταντίνος ο ΙΒ' ο συνδυάζων μετά των άλλων υψίστων αρετών του και το δημοτικόν του χαρακτήρος εδέχθη προ των πυλών του σταθμού αυτοπροσώπως και λίαν φιλοφρόνως την επιτροπήν. Από μέρους αυτής προσεφώνησε την Α.Μ. ο Α' πάρεδρος του Δημοτικού Συμβουλίου κ. Κ. Παπαχαριζόνου υποβαλών τα σέβη και την άκραν αφοσίωσιν των κατοίκων Δεμίρ-Ισσαρίου προς την Α. Μεγ. ευχαριστήσας Αυτόν δια την απελευθέρωσιν του Δεμίρ Ισσαρίου και της περιφερείας του υπό του επαχθούς βουλγαρικού ζυγού και διά το πατρικόν ενδιαφέρον όπερ επεδείξατο Αύτη διά τας χήρας και τα ορφανά Δεμίρ-Ισσαρίου και επευχηθείς τη Α.Μ. υγείαν αμετάπτωτον προς εύκλειαν του Πανελληνίου.

Η Α.Μ. ευχαριστήσασα θερμώς την επιτροπήν και διερευνήσασα πατρικώς περί των διαφορών αναγκών του τόπου απεχαιρέτισε λίαν ευγενώς την επιτροπήν και επιβάσα της αμαξοστοιχίας υπό τας ουρανομήκεις ζητωκραυγάς του παρεστώτος πλήθους και του κατενθουσιασμένου στρατού μας εξεκίνησε την Πην π. μ. διά Σέρρας.

68 Υπάρχει ασάφεια

1 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Το **Σκριπ** άρχισε να δημοσιεύει σε συνέχειες αποσπάσματα από τις περιγραφές της μαντάμ Λαιν για λογαριασμό της γαλλικής Illustration. Το πρώτο αναφερόταν στο Σιδηρόκαστρο.

ΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

-Πώς μετεχειρίσθησαν οι Βούλγαροι τους Έλληνες εν Μακεδονία -Συνέχεια των συγκληνητικών περιγραφών της κυρίας Λαιν εις την Παρισινήν «Ιλλουστρασιόν»

Μετά τη νύχτα που πέρασα, τα νεύρα μου κατευνάστηκαν και συνήλθα λίγο από τη φρίκη που συνάντησα χθες και η οποία υπήρξε για μένα η πιο φρικιαστική ημέρα της ζωής μου.

Από τις αρχές του παρελθόντος Οκτωβρίου, που παρακολουθούμε τα στρατεύματα και διατρέχουμε τα πεδία των μαχών, είδα χιλιάδες ανθρώπους να αλληλοσκοτώνονται, ατένισα υγρό το έδαφος από τα τέλματα των χυθέντων αιμάτων και χιλιάδες να κείτονται αναίσθητοι στη γη, αδρανείς, ενώ πριν από λίγο ακόμη είχαν και αυτοί όπως εμείς, όλες τις ιδιότητες της σκέψης και της ενεργητικότητας. Και όμως ποτέ κατά τις περιπτώσεις αυτές δεν αισθάνθηκα ό,τι με συγκλόνισε χθες. Διότι όλοι εκείνοι οι άνδρες, τους οποίους είδα να πολεμούν, να υποφέρουν, να πεθαίνουν, ήταν στρατιώτες, τους οποίους εμπύχωνε και εγκαρδίωνε και συγκρατούσε μια υπέροχη ψυχή, ένα υψηλό ιδανικό, διότι και πολεμώντας και υποφέροντας και πεθαίνοντας το έπρατταν αυτό για την πατρίδα, προς πραγματοποίηση της «μεγάλης ελληνικής ιδέας». Εκεί, παρά την οδύνη και το θάνατο, υπήρχε το ωραίο και το υψηλό, αυτή η χαρά. Χθες, τίποτε απ' όλα αυτά. Χθες για πρώτη φορά στην ζωή μου αισθάνθηκα τι σημαίνει και τι είναι φρίκη, όταν επισκεφθήκαμε το Δεμίρ Ισσάρ και τις Σέρρες, δύο δυστυχημένες πόλεις, από τις οποίες πέρασε η βουλγαρική κατάρα. Ο καιρός βαρύς και ο ήλιος ανυπόφορος. Σ' όλη την πεδιάδα και τα βουνά βαρύνει μία διαφανής ομίχλη, η οποία θα έλεγε κανείς ότι είναι ένα πέπλο πένθους, απλωμένο σ' όλη τη χώρα. Αισθάνεται κανείς ανυπόφορα για τον εαυτό του, ηθικά βεβαρημένο. Η καρδιά χτυπά συνέχεια και οι ψυχές των μαρτύρων φτερουγίζουν γύρω μας. Εισβάλλουν μέχρι τα μύχιά μας και φωνάζουν.

Το Δεμίρ-Ισσάρ, το οποίο επισκεπτόμαστε πρώτα, είναι πόλη γραφικότητα στους πρόποδες απόκρημνου βράχου, που διαρρέεται από μικρό ποταμό, οι δύο όχθες του οποίου συνδέονται με παλιά πέτρινη γέφυρα. Τα σπίτια είναι κλεισμένα από φόβο. Εδώ κι εκεί σανίδες καρφωμένες μετά σπουδής και βίας σκεπάζουν τα ίχνη των χτυπημάτων των τσεκουριών, που άφησε εκεί η καταστροφή και η λεηλασία. Στους δρόμους δεν συναντά κανείς παρά λίγους ένοπλους άνδρες, γυναίκες βουτηγμένες στο πένθος ακόμη, τρομαγμένες και Έλληνες στρατιώτες. Τα μάτια όμως όλων... προδίδουν τη θλίψη και το πένθος, που επικρατούν στη δυστυχημένη μικρή πόλη.

«Οι δυο αδελφοί μου, είκοσι δύο και είκοσι πέντε ετών, σφάχτηκαν ανηλεώς» μας λέει ο ένας. Ο άλλος μας διηγείται τη σφαγή του πατέρα του, της μητέρας και τέλος της αδελφής του, στην ανάμνηση της οποίας ο δυστυχής κατεβάζει τα μάτια, ενώ το χέρι του ανεβαίνει ψηλά στο εξαγριωμένο του πρόσωπο, για να σφουγγίσει ένα δάκρυ, το οποίο κυλάει στα μάγουλά του, διότι η μικρή, όμορφη δεκαπεντάχρονη κόρη, η αδελφή του για την οποία αυτός ο μεγαλύτερος, τρυφερός αδερφός εργαζόταν με τόση θερμότητα και αυταπάτηση να της εξασφαλίσει το μέλλον, πέθανε ατιμασμένη. Και τώρα, τα μάτια του δυστυχημένου αυτού αδελφού αστράφτουν από φλόγα, τη στιγμή που τα χέρια του χαϊδεύουν το κοντάκι του όπλου του και προδίδουν τη λύσσα της ζητούμενης εκδίκησης, η οποία θα είναι στο εξής, για όλη την ζωή του, ο σκοπός της ύπαρξής του.

«Ο πατέρας μου, η μητέρα μου, ο αδελφός μου, η αδελφή μου, τα παιδιά μου σφάχτηκαν». Ιδού οι τρομερές αφηγήσεις, με τις οποίες μας εμπιστεύονται τα δεινοπαθήματά τους οι δυστυχημένοι αυτοί άνθρωποι, οι οποίοι στον περιορισμένο τους κύκλο γνωρίζουν καλά ότι οι Γάλλοι και η Γαλλία υπήρξαν πάντοτε παρηγορητικοί προς τους μικρούς, γλυκείς και σπλαχνικοί προς όλους όσους υποφέρουν. Γύρω στους διακόσιους Τούρκοι και Έλληνες χωρίς διάκριση, άνδρες, γυναίκες και παιδιά, σφάχτηκαν.

Την προηγούμενη μέρα της κεραυνοβόλου επίθεσης των Ελλήνων και της κατάληψης της πόλης από τα ελληνικά στρατεύματα, το βουλγαρικό απόσπασμα, που διατελούσε υπό τις διαταγές λοχαγού του πεζικού και κατά ομάδες διέτρεχαν άγρια την πόλη, προσκαλούσε τους κατοίκους με τυμπανοκρουσίες να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να βγουν στους δρόμους.

Με χτυπήματα, οι Βούλγαροι στρατιώτες παραβίαζαν τις πόρτες και συνελάμβαναν τους ενοίκους, τους οποίους δίκην κοπαδιών μετέφεραν υπό τα χτυπήματα των κοντακιών και εν μέσω προπηλακισμών, ύβρεων και εξευτελισμών στη βουλγαρική σχολή, στον περίβολο της οποίας μαζεύτηκαν ανυπεράσπιστα εκατόν πενήντα δυστυχή όντα, που δεν είχαν άλλη παρηγοριά, παρά την αδιάσειστη πίστη στο Θεό και την ελληνική πατρίδα.

Μεταξύ των πρώτων, εκεί βρίσκεται ο Μητροπολίτης, οι ιερείς, οι προύχοντες... περικυκλωμένοι όλοι από τους στρατιώτες με εφ' όπλου λόγχη, τα μάτια των οποίων είναι προσκολλημένα σε αξιωματικό, ο οποίος βεβαίως όταν σπούδαζε στο Παρίσι ή το Βερολίνο θα υπήρξε καλός χορευτής, που θα αγαπήθηκε στα σαλόνια από ωραίες γυναίκες.

Ο αξιωματικός σηκώνει το χέρι και τα κτήνη πέφτουν μανιασμένοι εναντίον των θυμάτων τους ξεκινώντας από τον Μητροπολίτη, του οποίου τα αποτρόπαια μαρτύρια, στα οποία υποβλήθηκε, δημοσιεύσαμε στο προηγούμενο.

Και οι άλλοι υφίστανται την ίδια τύχη. Ένας προς ένας πέφτουν θανατωμένοι με φρίκη, κρεουργηθέντες με ανήκουστη τέχνη και επιτηδειότητα. Άλλοι κλαίνε και θρηνούν, άλλοι πεσμένοι στα γόνατα εκλιπαρούν χάρη από τους σφαγείς τους, η οποία είναι αδύνατη. Δυστυχώς, οι ικεσίες τους προκαλούν τα κτηνώδη γέλια των δημίων τους και συμβάλλουν ώστε αυτοί να επιβάλλουν στα θύματά τους περισσότερο ταιριαστό σε σκληρότητες και σε οδύνες θάνατο. Εκατόν πενήντα δυστυχείς πέφτουν μ' αυτόν τον τρόπο. Και όταν τέλειωσαν πλέον αυτά τα όργια του αίματος, ελλείψει περισσότερων θυμάτων προς εξολόθρευση, τότε τα θηρία αυτά βιαστικά ρίχνουν τα ζεστά ακόμη πτώματα εντός βαθιού λάκκου, τον οποίο έχουν ανοίξει γι' αυτό το σκοπό προ πολλών ημερών. Χώμα πάχους δύο μέτρων σε μερικά μέρη καλύπτει τη σορό των άμορφων ...⁶⁹, αλλά ο καιρός επείγει. Οι Έλληνες πλησιάζουν. Πρέπει, είναι ανάγκη να φύγουν οι σφαγείς και μέσα στην παραζάλη τους μόλις προφταίνουν να ρίξουν λίγο χώμα πάνω στα τελευταία πτώματα.

Σ' ένα πτώμα μόλις που είναι ριγμένο λίγο χώμα μερικών εκατοστών. Παραμένει θαμμένο μερικά λεπτά και με κάποια άγρια ενεργητικότητα, με άγρια πάλη και ανήκουστες προσπάθειες κατορθώνει να απαλλαγεί. Σηκώνεται, επιζών μάρτυρας, απρόβλεπτος κατηγορος. Είναι ένας κατακρεουργηθείς εικοσιπεντάχρονος νέος, ο οποίος παρά τις 7 πληγές από ξιφολόγη δεν πέθανε.

Αλλά όλα αυτά δεν συμπλήρωσαν την καταστροφή. Μετά την άγρια κατακρεούργηση των θυμάτων, οι σφαγείς για τελευταία φορά διέσχισαν την πόλη λεηλατώντας τις υπόλοιπες οικίες.

Η **Πατρίς** γύρισε στις πρώτες μάχες του δεύτερου βαλκανικού πολέμου φιλοξενώντας μια συνοπτική περιγραφή (ανώνυμου συντάκτη) των μαχών του Καρατζάκιοϊ⁷⁰, του Δεμίρ Ισσάρ και του Λαχανά.

ΑΙ ΜΑΧΑΙ ΚΑΡΑΤΖΑΚΙΟΪ, ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ ΚΑΙ ΛΑΧΑΝΑ

[...] Την 21ην (σ.σ. Ιουνίου) διατάσσεται γενική επίθεσις κατά των υψωμάτων Λαχανά, την πρώτην δε ενέργειαν έχοντος και πάλιν του Ιου ευζωνικού συντάγματος. Ως ώρα της επιθέσεως ορίζεται η 3η μ.μ., ότε άρχεται σφοδροτάτου πυρός κατά του εχθρού το πυροβολικόν μας, συγχρόνως επιτίθεται ορμητικώτατα το ευζωνικόν, ο ταγματάρχης Βελισσαρίου επί κεφαλής του τάγματός του ορμά διά της λόγχης και μετά ημίσειαν ώραν γίνεται κύριος των Βουλγαρικών πυροβόλων, Η τον αριθμόν και πολυβόλων. Ο αντισυνταγματάρχης Παπαδόπουλος διατάσσει άμεσον καταδίωξιν του ατάκτως φεύγοντος εχθρού, ο Βελισσαρίου τον καταδιώκει διά των πολυβόλων του, ούτος δε διαλύεται φεύγων κατά διαφόρους διευθύνσεις πέραν

69 Η λέξη δεν είναι ευκρινής.

70 η σημερινή Μονοκκλησιά

του Στρυμόνος, του οποίου καταστρέφει τας γεφύρας, συλλαμβάνονται δε και πολλοί αιχμάλωτοι. Η 1η μεραρχία μετά της 6ης αναλαμβάνουν την καταδίωξιν αυτού, φθάνουσαι αμφοτέραι παρά την σιδηροδρομικήν γέφυραν του Δεμίρ Ισσάρ, όπου ο εχθρός έχει οχυρωθή πλησίον του χωρίου Βέτρινα ισχυρώς μετά βαρέως πυροβολικού. Η 1η μεραρχία διά του 5ου συντάγματος εκτοπίζει αυτόν από τας πρώτας αυτού θέσεις, τα χωρία Χατζή Μπειλίκ και Κισιστίκ. Ήδη ο εχθρός κατέχει το χωρίον Βέτρινα, ζητείται και πάλιν η συνδρομή του 1ου ευζωνικού συντάγματος. Εν τάγμα αυτού υπό τον Βελισσαρίου και με εν πολυβόλον υπό τον πασίγνωστον Ταβουλάρην ανέρχεται εις Δεμίρ Καπού, απωθήσαν και τρέψαν εις φυγήν περί τους 1500 Βουλγάρους μετά πυροβολικού, τα άλλα δε δύο τάγματα αυτού με τον ορμητικώτατον διοικητήν Παπαδόπουλον διατίθενται την πρωίαν της 27ης κατά των Βουλγαρικών θέσεων. Οι εύζωνοι και οι Κρήτες επιτίθενται ως μαινόμενοι, η λόγη τίθεται εις ενέργειαν, οι δε Βούλγαροι καταπλαγέντες προ της απροσδοκήτου και υπερανθρώπου ταύτης ορμής τρέπονται εις φυγήν άτακτον. Οι εύζωνοι τότε καταδιώκουν αυτούς, οίτινες διαβάντες τον Στρυμόνα εκτινάσσουν την σιδηροδρομικήν γέφυραν. Ο διοικητής του συντάγματος Παπαδόπουλος στήνει αυτοπροσώπως την σημαίαν του συντάγματος επί της σιδηροδρομικής γεφύρας, καταλαμβάνων και τέσσαρα εχθρικά πυροβόλα. Ο εχθρός κατασυντριβείς τελείως διασκορπίζεται. Και ούτω δύο και αυτά τάγματα του 1ου ευζωνικού συντάγματος έτρεψαν εις φυγήν 20 εχθρικά τάγματα.

Οι αξιωματικοί πάντες έδειξαν ανδρείαν απαράμιλλον, φονευθέντων και τραυματισθέντων πολλών. Έπεσαν γενναίως μαχόμενοι οι λοχαγοί Παπαδόπουλος, Ζητουριάδης και Λυμπέρης. Οι εύζωνοι περιβάλλουσι δι' ιδιαίτερας συμπαθείας και αγάπης τον ιατρόν του συντάγματος κ. Χριστόπουλον, τον οποίον θεωρούν ως τον τυχηρόν του συντάγματος, διότι αποσπώμενος κατά την παύσιν των εχθροπραξιών από του πρώτου πολέμου εις άλλην υπηρεσίαν, διά τρίτην φοράν επανέρχεται εις το σύνταγμα του τη αιτήσει του, προκειμένων εχθροπραξιών. Όταν δε ολίγας ημέρας προ του πολέμου παρουσιάσθη εις το σύνταγμα, ηκούσθη ο εξής διάλογος:

- Πιδιά, μπαρούτ' μυρίζ'.
- Κι' που του κατάλαβις, ουρέ συνάδελφι;
- Αμ' ήρθ' ευ γιατρός.
- Ε! τότε θα τους πάρουμι σβάρνα, είν' γουρλίδικους.

2 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Το **Σκριπ** δημοσίευσε ακόμη ένα απόσπασμα από την αφήγηση της μαντάμ Λαιν, που μαζί με το σύζυγό της και τον απεσταλμένο της Φιγκαρό, Ζορζ Μπουρντόν, πραγματοποίησαν αυτοψία στην περιοχή των Σερρών, αντικρίζοντας συγκλονιστικές εικόνες, τις οποίες κανένας ιστορικός δεν θα μπορέσει ν' αποτυπώσει στην πραγματική τους έκταση, όπως η ίδια η Λαιν παρατηρούσε.

ΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

-Αι τελευταίαι εντυπώσεις από το Δεμίρ Ισσάρ -Φρικιαστική απεικόνισις της καταστροφής των Σερρών

Προχωρούμε σε δρόμο απελπιστικά δύσβατο και ανώμαλο, ενώ κάθε φορά τινάζομαστε φοβερά. Μετά τα δέντρα, μακριά φαίνονται οι στέγες των σπιτιών και παρακάτω οι τουρκοί στρατώνες. Φθάσαμε στις Σέρρες.

Εκ πρώτης όψεως τίποτε δεν μας προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση εκτός από τους κατοίκους, που πηγαίνονόρχονται στο δρόμο, και από τους μικροπωλητές, που διαλαλούν τις λεμονάδες και τα οπωρικά τους.

Ξαφνικά, όμως, στην απότομη στροφή μας επιφυλασσόταν φοβερό θέαμα. Είναι οι μαυρισμένοι τοίχοι, τα στριμμένα σίδερα και τα κάθε είδους καπνίζοντα ερείπια, ίχνη φοβερά που άφησε η φωτιά προς όλες τις διευθύνσεις, από τη μια πλευρά μέχρι τις κορυφές του γήλοφου και από την άλλη πλαγιά.

Εδώ βρίσκονταν άλλοτε τα καταστήματα, οι επιγραφές των οποίων ήταν βουλγαρικές κατά διαταγή των αρχών της βουλγαρικής κατοχής.

Εν μέσω των ερειπίων αυτών μόνο μία εκκλησία στέκεται όρθια με τους τέσσερις τοίχους της και τη μικρή της πόρτα να φέρει ελληνική επιγραφή με χρυσά γράμματα, τα οποία φοβήθηκε μόνο η φωτιά. Ίδού ο τόπος του τεμένου. Πιο πέρα υψώνονταν τα ψηλά σπίτια των πλουσίων ιδιωτών και τα ξένα προξενεία, τα οποία ούτε αυτά η βουλγαρική μανία δεν είχε την επιτηδειότητα να φοβηθεί. Παντού ερείπια και καταστροφή. Πέτρες μαυρισμένες, καπνός και σωροί, τους οποίους ποιητικά θαυμάζουν οι πελαργοί από τους θόλους ενός τεμένου, που διέφυγε την καταστροφή. Να τι απέμεινε από τα τρία τέταρτα της ελληνικότατης πόλης των Σερρών.

«Οι Βούλγαροι» μας λένε οι Έλληνες, συντετριμμένοι από την οδύνη, «μας αφαίρεσαν τα πάντα και έπειτα έκαψαν τα σπίτια μας. Δεν έχουμε πλέον τίποτε άλλο εκτός απ' αυτό» και μας δείχνουν τα ρούχα που φορούν. «Δεν έχουμε πού να μείνουμε». Και διερωτώνται απελπισμένοι τι θ' απογίνουν.

Χιλιάδες οικογένειες (20 χιλιάδες πρόσωπα) βρίσκονται στην απελπιστική αυτή κατάσταση, χωρίς κατοικία, στερούμενοι των πάντων. Και όμως, και σε μια τέτοια κατάσταση θα ήταν ευτυχισμένοι, αν οι περισσότεροι απ' αυτούς δεν είχαν πολλά μέλη των οικογενειών τους μεταξύ των θυμάτων, τα οποία σφάχτηκαν από τους βάρβαρους κατά την επαίσχυντη φυγή τους. Διακόσιοι προύχοντες, ιερείς, δικηγόροι, γιατροί, διευθυντές τραπεζών κλπ. φυλακίστηκαν και κατόπιν ανήκουστων κακώσεων και βασανιστηρίων σφάχτηκαν ανηλεώς. Πολλές από τις οικογένειες αυτές αριθμούν ένα γιο στρατιώτη, που κατατάχθηκε διά της βίας στο βουλγαρικό στρατό, και άλλον που κατόρθωσε να δραπετεύσει ως εθελοντής στον ελληνικό.

Ήταν ένα ωραίο πρωί Παρασκευής, όταν οι Βούλγαροι, μικτό στρατιωτικό απόσπασμα αποτελούμενο από πεζικό, ιππικό και πυροβολικό, άρχισαν τον βομβαρδισμό της δυστυχούς, ανυπεράσπιστης πόλης των Σερρών. Οι οβίδες έπεφταν σχεδόν παντού, προς όλες τις διευθύνσεις και ανατίναζαν ολόκληρες αποθήκες βομβών.

Μετά το βομβαρδισμό, γύρω στο μεσημέρι, τα ηρωικά και γενναία αυτά στρατεύματα εισήλθαν στην πόλη. Οι στρατιώτες κατέσφαζαν όλους τους κατοίκους, οι οποίοι την ώρα του βομβαρδισμού κατόρθωσαν να κρυφτούν, για να σωθούν δια της φυγής.

Και αυτά ακόμη τα προξενεία παραδόθηκαν στη φωτιά. Ο πρόξενος της Αυστρίας, μαζί με την οικογένειά του και την απελπισμένη συνοδεία των προσφύγων γυναικόπαιδων, αιχμαλωτίστηκε στα βουνά και

μόλις που μπόρεσε να ελευθερωθεί πληρώνοντας 300 τουρκικές λίρες.

Αλλά οι κατεστραμμένες οικίες θα ανοικοδομηθούν και οι οικογένειες των θυμάτων της βουλγαρικής θηριωδίας θα αντλήσουν δύναμη και παρηγοριά, ότι τα προσφιλή τους πρόσωπα υπέστησαν το μαρτύριο χάριν της ελληνικής ιδέας, η οποία ακριβώς λόγω των θηριωδιών αυτών έχει προσελκύσει αμέριστη τη συμπάθεια του πολιτισμένου κόσμου.

Το ακόμη πιο φρικιαστικό έγκειται σε κάτι άλλο, το οποίο αποτελεί ανεπανόρθωτη απώλεια. Εκδηλώνεται μέσω μιας άγριας οδύνης, την οποία πολλοί εξ αυτών δοκίμασαν ήδη από εβδομάδων και η οποία δεν θα σβηστεί ούτε μετά από μήνες...

Ο βουλγαρικός στρατός κατέλαβε τις Σέρρες το Νοέμβριο του 1912 και εγκαταστάθηκε σε διάφορα οικήματά και στρατοπέδευσε προς της εισόδου. Η νύχτα κατέλαβε την πόλη έρημη από κάθε κίνηση στους δρόμους. Κάποιος Βούλγαρος αξιωματικός περπατούσε μόνος. Από κάποιο ελληνική σπίτι, ένα κορίτσι δεκαπέντε-δεκάξι ετών μόλις έβγαινε κατεχόμενο από δέος και τρόμο. Ο αξιωματικός την προφταίνει. Χωρίς προσχήματα - διότι το κτήνος δεν γνωρίζει από αυτά - με τη σιδερένια του πυγμή απονεκρώνει τη δυστυχημένη μικρή, την οποία ρίχνει σε μια ανοιχτή οικία, στην πόρτα της οποίας αγρυπνά κάποιος φρουρός... Μετά από κάποιες ώρες, η δυστυχημένη εισέρχεται στο πατρικό της σπίτι κλαίγοντας απελπισμένη... Κάθε μέρα επαναλαμβάνεται η ίδια σκηνή.

Ιδού η περίπολος, διατρέχει τις οδούς με ορισμένες διαταγές. Εισέρχεται στις κατασκηνώσεις οδηγώντας δεκάδες νεαρές παρθένας, αδιάφορο ποιων οικογενειών και αν είναι ωραίες ή άσχημες. Τώρα αυτές διαμοιράζονται στις διάφορες σκηνές, η κάθε μία από τις οποίες φυλάσσεται από στρατιώτη με εφ' όπλου λόγχη. Οι αξιωματικοί καταφθάνουν... Πώς έχουν χάσει το βερνίκι που πήραν στο Παρίσι...

Οποία ατιμωτική εξέλιξη εντός των σκηνών του αίσχους και της οδύνης επί δέκα-δεκαπέντε, είκοσι μέρες. Ποια γραφίδα θα μπορέσει ποτέ να καυτηριάσει τα διαπραχθέντα αίσχη. Ομολογώ την αδυναμία της δικής μου. Αλίμονο.

Ω, σήμερα το παν στις οικογένειες αυτές είναι βυθισμένο στο άφατο πένθος. Ολόκληρες, δυστυχημένες οικογένειες, γυναίκες και δυστυχημένες νεαρές κόρες δεν φέρουν παρά πένθος, που κρύβει στις πτυχές του και το σκοτάδι, το πιο φρικώδες από τα δράματα που θα μπορούσε ποτέ να συλλάβει η φαντασία.

Αλίμονο, οι χθες αθώες και δροσερές παρθένες θα γίνουν μητέρες αύριο... τελείως συντετριμμένες από την οδύνη. Κοντά τους αγρυπνούν οι δυστυχημένες τους μητέρες, που άσπρισαν απότομα από τις θλίψεις, και οι εξαγριωμένοι αδελφοί τους, οι οποίοι μας λένε «Θα τους σκοτώσουμε. Σας το ορκιζόμαστε στο όνομα του Χριστού», χωρίς τα γεμάτα μίσος βλέμματά τους να μας αφήνουν αμφιβολία για την αδελφική τους εκδίκηση.

Ούτε μία ούτε δέκα ούτε εκατό είναι οι δυστυχείς αυτές οικογένειες του φρικιαστικού αυτού δράματος και της πολλαπλής σε σκηνές τραγωδίας. Είναι σχεδόν όλες οι οικογένειες, διότι οι Βούλγαροι παρέμειναν στις Σέρρες γύρω στους επτά μήνες.

3 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Τα θύματα της πεδιάδας των Σερρών θυμόταν ο Ιωάννης Κονδυλάκης μέσα από το χρονογράφημά του στην πρώτη σελίδα του *Εμπρός*.

ΤΑ ΘΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Οι Βούλγαροι διέτρεχον, ως δαίμονες του όλεθρου, την πεδιάδα των Σερρών. Αφού κατέστρεψαν την πόλιν, αφού έσφαζαν και ελήστευσαν, αφού έπραξαν παν ό,τι ηδύνατο η κακούργος φαντασία των να επινοήση, ώρμησαν και εις τα περίχωρα προς καταδιώξιν εκείνων οίτινες ηδυνήθησαν να διαφύγουν. Και έτρεχον έφιπποι προς όλας τας διευθύνσεις με τα ζίφη γυμνά, ακριβώς όπως οι πρόγονοί των οι Ούνοι, όταν διέσπειρον τον όλεθρον και την ερήμωσιν. Έτρεχον και διά να προφθάσουν τους φυγάδας, αλλά και διά να συμπληρώσουν το ταχύτερον το έργον της καταστροφής, διότι εφοβούντο μήπως τους καταφθάση ο Ελληνικός στρατός και πληρώσουν τ' αντίποινα των αποτρόπαιων πράξεών των.

Όσους φυγάδας κατέφθανον τους εσπάθιζον και τους διεμέλιζον, χωρίς να χρονοτριβούν. Μεταξύ άλλων, είχαν διαφύγει από την καταστραφείσαν πόλιν κάποιος γέρον Σερραίος και η έγγαμος κόρη του, νεαρά και περικαλλής κυρία. Έτρεχον με την αγωνιάν και τον τρόμον των κατοίκων της Πομπηίας, φερόντων υπό την βροχήν της λάβας και των μύδρων του Βεζουβίου. Ο γέρον εκράτει το τέκνον της κόρης του, νήπιον έτι, η δε θυγάτηρ του προεπορεύετο.

Μετ' ολίγον ακούουν τον θόρυβον καλπασμού και περίτρομοι βλέπουν Βουλγάρους ιππείς επερχομένους μέσα εις νέφη κονιορτού. Οι λυσσώντες καννίβαλοι καταφθάνουν πρώτον τον πατέρα και δι' ενός σπαθισμού του κόπτουν την κεφαλήν. Ο γέρον έπεσε πρηγής και εκάλυψε με το σώμα του το νήπιον. Άλλον σπαθισμόν εδέχθη η κόρη του και έπεσε και αυτή. Και οι Βούλγαροι, νομίσαντες ότι την εφόνευσαν, μη έχοντες άλλως τε καιρόν να χάνουν, επροχώρησαν διά να προφθάσουν άλλους δυστυχείς. Αλλ' η νεαρά μήτηρ δεν εφονεύθη. Η πλουσία κόμη της, η οποία είχε λυθή και χυθή επί των ώμων της, την έσωσε, ανακόμασα την ορμήν του σιδήρου. Ετραυματίσθη, αλλ' όχι πολύ σοβαρώς. Και είχε την δύναμιν να τρέξη προς τον πατέρα και το τέκνον της. Και τον μεν γέροντα εύρε νεκρόν, το τέκνον της όμως έζη. Το είχε προφυλάξει το σώμα του πάππου του. Η γυνή εκείνη έσωσε την ζωήν της και το τέκνον της, αλλ' εκ του τρόμου και των συγκινήσεων έχασε το λογικόν.

Πόσοι δε άλλοι εκ των διαφυγόντων τον θάνατον κατά τας φρικτάς εκείνας ώρας δεν θα μείνουν δυστυχείς εφ' όρου ζωής! Είνε δυνατόν μετά τα φοβερά θεάματα τα οποία είδον και μετά τους τρόμους τους οποίους υπέστησαν, να επανεύρουν πλέον γαλήνην ψυχής και υγείαν νεύρων; Μεταξύ των διασωθέντων λ.χ. είνε νέος τις, ο οποίος προφθάσας να κρυφθή εις σωρόν ξύλων, είδεν εκείθεν σφαζομένους όλους τους οικείους του, από της μάμμης μέχρι του μικροτέρου αδελφού του.

Είνε δυνατόν να εξαλειφθούν πλέον από την ψυχήν του νέου εκείνου αι φρικταί εικόνες τας οποίας είδε; Και δεν θα ήτο ίσως προτιμότερον δι' αυτόν να μη επιζήση των άλλων;

Η **Ακρόπολις** φιλοξενούσε συνέντευξη με τον Π. Κοσμίδη, μέλος της Κοινοβουλευτικής Επιτροπής που έκανε αυτοψία στους τόπους των καταστροφών. Ανάμεσα σε άλλα σχόλια, ο βουλευτής περιέγραψε βιαιοπραγίες σε βάρος των Μουσουλμάνων κατοίκων του Δεμίρ Ισσάρ.

ΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΘΗΡΙΩΔΙΑΙ ΤΕΜΕΝΟΣ ΠΟΥ ΓΙΝΕΤΑΙ ΚΑΦΕ-ΣΑΝΤΑΝ ΣΥΝΕΤΝΕΥΞΙΣ ΜΕ ΤΟΝ κ. ΚΟΣΜΙΔΗ

«[...] Εν Δεμίρ-Ισσάρ εν τέμενος μετεβλήθη εις καφέ σαντάν και εντός αυτού εστήθη θεατρική σκηνή, κατά τρόπον αφίνοντα φανερόν τον μπεμπερ (θυσιαστήριον) με βάναυσον πρόθεσιν να χλευάσουν ούτω θρησκευτικόν αίσθημα των Μουσουλμάνων.

Εἰς τον αὐλόγυρον δε του ἰδίου τεμένου, ἐνὸς ὑπῆρχε τόσος χῶρος κενός ἐξεζητημένως, ἰσοπέδωσαν το ἐντὸς του αὐλόγυρου ἀρχαῖον νεκροταφεῖον, ἀφοῦ προηγουμένως ἔσπασαν τοὺς λίθους τῶν μνημείων καὶ ἐπ' αὐτὸν ἐσχημάτισαν τόπον ὅπου ἐχόρευον. Μὴ ἀρκούμενοι δὲ εἰς τούτο, ἐξέθαψαν ἀπὸ τα μνήματα τα κρανία τῶν τεθαμένων, τα ὁποῖα ἐνέπηξαν εἰς ζύλα, υβρίζοντες οὕτω κατὰ τον θηριωδέστερον τρόπον τα ἱερά καὶ ὅσια τῶν Μουσουλμάνων.

Ἀφ' ἐτέρου το ἱερό καὶ ἀπαρβίαστον τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας ἀγρίως κατακουρελιάσθη.

Αἱ Μουσουλμανίδες, αἱ ὁποῖα κατὰ τοὺς θρησκευτικούς τῶν κανόνας οφείλουν νὰ κρύπτονται ἀπὸ τοὺς ἀνδρας ἠτιμάσθησαν χυδαιότατα. Παρεβιάσθησαν τα δώματά τῶν καὶ ἐπὶ παρουσία τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων τῶν ὑπέστησαν τὴν κτηνωδεστέραν ἀτίμωσιν.

Εἶνε τόση ἡ ἀπελπισία τῶν Μουσουλμάνων, ὥστε τρέμουν καὶ μετὰ φρίκης ἀναλογίζονται τὴν πιθανότητα τῆς ἐπανόδου τῶν Βουλγάρων, ὅλοι δὲ με ἐξελιπάρουν ὅπως μεσιτεῦσα παρὰ τῷ Ἑλληνικῷ στρατῷ καὶ μὴ ἐγκαταλείψῃ τας χῶρας ταύτας.

Ἀπὸ του Μουφτῆ μέχρι του τελευταίου γεωργοῦ ὅλοι εἶνε κατενθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης δὲν εὐρίσκουν λόγους νὰ ἐξάρουν τὴν διαγωγὴν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, οἵτινες ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Βουλγάρους, τίποτε δὲν ἐννόουν νὰ πάρουν χωρὶς νὰ το πληρώσουν...»

Ἡ Ζαν Λαῖν καὶ ὁ Ζορζ Μπουρντόν ἀντικρίζουν ἓνα ἀπὸ τα ἐπτά πτώματα τῶν Σερραίων προκρίτων, που βρέθηκαν λίγο ἔξω ἀπὸ το Λιβόνουβο

7 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η τραγωδία των Σερρών δεν άφησε ασυγκίνητους τους Έλληνες του εξωτερικού. Στο μνημόσυνο για τα θύματα των Σερρών και στο συλλαλητήριο, που διοργάνωσαν στο Μόντρεαλ οι Έλληνες μετανάστες από κοινού με τους φιλέλληνες κατοίκους της περιοχής ως απάντηση στις προκλήσεις Βουλγάρων μεταναστών, αναφέρθηκε η *Αστραπή*.

ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΥΛΛΑΛΗΤΗΡΙΟΝ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

Οι εν Μοντρεάλ διαμένοντες ολιγάριθμοι Βούλγαροι, ακολουθούντες το παράδειγμα του εν Σόφια αρχιβουλγάρου Φερδινάνδου και των κομιτατζήδων αξιωματικών αυτού, οι οποίοι και εις αυτήν έτι την τελευταίαν στιγμήν δεν παύουν θορυβούντες και ρεκλαμαριζόμενοι ως δήθεν προστάται της Μακεδονίας, έπεμψαν εσχάτως τηλεγράφημα προς τον υπουργόν των Εξωτερικών της Αγγλίας σερ Έδουαρδ Γκρέυ, εκλιπαρούντες την επέμβασίν του εις την διανομήν του Μακεδονικού εδάφους υπέρ της Βουλγαρίας.

Το γεγονός τούτο ως και άλλα προπαγανδιστικά μέτρα των εκεί και αλλαχού του Καναδά Βουλγάρων, εξήγειραν την κοινήν γνώμην, ώστε απεφασίσθη να γείνη ενέργειά τις προς αντιπερισπασμόν της Βουλγαρικής αυτής αναισχυντίας.

Ούτω δε οι εν Μοντρεάλ Έλληνες και πλείστοι Αμερικανοί, συμμεριζόμενοι τα αισθήματα τούτων, έκαμον μέγα συλλαλητήριον, εν ω απεφασίσθη η τέλεσις μνημοσύνου υπέρ των εν Σέρραις δολοφονηθέντων Ελληνικών γυναικοπαίδων υπό του Βουλγαρικού στρατού και η αποστολή τηλεγραφήματος προς τον ελευθερωτήν της Μακεδονίας Βασιλέα Κωνσταντίνον.

Την Κυριακήν λοιπόν ετελέσθη επιβλητικώτατον μνημόσυνον εις την Ελληνικήν Εκκλησίαν, εις ο παρέστη απαξάπασα η Κοινότης και μέγα πλήθος Αμερικανών φιλελλήνων. Μετά την τέλεσιν του μνημοσύνου απεστάλη προς τον Βασιλέα Κωνσταντίνον το επόμενον τηλεγράφημα.

Α.Μ. Βασιλέα Κωνσταντίνον

Αρχηγείον Στρατού

Θεσσαλονίκην

Οι υπογεγραμμένοι εκ μέρους των Ελλήνων και φιλελλήνων του Μοντρεάλ, καθώς και των αδελφών ημών, των διαμενόντων εις τας άλλας πόλεις του Καναδά, ζωηρώς παρακαλούμεν Υμάς, τον γενναίον Βασιλέα των Ελλήνων, όστις επί κεφαλής του Ελληνικού στρατού, με την βοήθειαν του Θεού, εξακολουθείς να οδηγής αυτόν εις ενδόξους νίκας, όπως αρνηθή εις τον Βασιλέα Φερδινάνδον της Βουλγαρίας και τους υπηκόους του οϊανδήποτε εδαφικήν παραχώρησιν εν Μακεδονία. Η παράκλησίς μας προς την Υμετέραν Μεγαλειότητα είνε όπως οι αδελφοί ημών Έλληνες λυτρωθώσι διά παντός από τους Βουλγάρους, οίτινες ως άγρια θηρία, τα οποία άπαξ γεύονται αίματος, εδείχθησαν εν Σέρραις πολύ χειρότεροι και αυτών έτι των Τούρκων, υπερβάντες αυτούς κατά τον φανατισμόν, ον εγνωρίσαμεν κατά το διάστημα του φοβερού παρελθόντος μας.

Κ.Δ. Μητράκος, εκ μέρους των Ελλήνων

Ζ. Ρείδ, λοχαγός, ιππότης του τάγματος του Σωτήρος, εκ μέρους των φιλελλήνων

8 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Το **Εμπρός** καυτηρίαζε τα δημοσιεύματα της βουλγαρικής εφημερίδας Μιρ, που κατηγορούσαν τους Έλληνες στρατιώτες για τη διάπραξη βάρβαρων εγκλημάτων κατά του βουλγαρικού πληθυσμού:

«Καταγίνεται... ν' αποδείξει ότι οι Έλληνες έκαυσαν την Νιγρίταν και τας Σέρρας. Και το επέτυχε πράγματι. Εις την πρώτην σελίδα της προς απόδειξιν των... Ελληνικών ωμοτήτων δημοσιεύει δύο φωτογραφικά αποτυπώματα επιστολών Ελλήνων στρατιωτών, οι οποίοι, λέγει, αφηγούνται μόνοι των τας ωμότητας αυτών. Αλλά τι περιγράφουν αι επιστολαί; Απλούστατα τας... Βουλγαρικής θηριωδίας. Η «Μιρ» όμως δεν τολμά να μεταφράση Βουλγαριστί ό,τι δημοσιεύει Ελληνιστί!! Προβάλλει εις τους αναγνώστας της τας επιστολάς αυτάς ως πειστήρια των Ελληνικών εγκλημάτων με την πεποιθήσιν βέβαια ότι οι αναγνώσται της μόνον Βουλγαρικά γνωρίζουν. Αλλ' αν τύχη να γνωρίζουν και Ελληνικά τι θα μάθουν; Και όμως η «Μιρ» μέχρι προ ολίγου ήτο το επίσημον όργανον της Βουλγαρικής Κυβερνήσεως. Δεν γελάτε ολίγον;»

Ο **Ταχυδρόμος** Αλεξάνδρειας δημοσίευε το σχετικό τηλεγράφημα του βουλγαρικού πρακτορείου:

Η ΦΙΛΑΛΗΘΕΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

Μόλις τώρα καταφθάνουν στην Κυβέρνηση αυθεντικές και εξακριβωμένες πληροφορίες για τα όσα διαδραματίστηκαν στις Σέρρες μετά την εκκένωση της πόλης από τα Βουλγαρικά στρατεύματα.

Οι Έλληνες σχημάτισαν υπό τη διεύθυνση του Αρχιεπισκόπου τους ένα είδος πολιτοφυλακής, η οποία επιδόθηκε σε καταπίεσεις εναντίον των Μουσουλμάνων, των Εβραίων και των Βουλγάρων, των οποίων οι περιουσίες διαρπάγησαν. Τριακόσιοι και πλέον Βούλγαροι, μεταξύ των οποίων αρκετές γυναίκες και παιδιά, συνελήφθησαν και κλείσθησαν εντός ενός σχολείου.

Την ημέρα της εισόδου των Ελληνικών στρατευμάτων στις Σέρρες, ο Αρχιεπίσκοπος επισκέφθηκε τους συλληφθέντες Βουλγάρους και τους ενθάρρυνε, λέγοντας ότι δεν πρέπει να φοβούνται, διότι οι Έλληνες δεν είναι βάρβαροι, όπως οι Βούλγαροι. Άλλωστε το Ευαγγέλιο απαγορεύει να πράττει κάποιος το κακό. Την επομένη, ένας Έλληνας ιερέας επισκέφθηκε εκ νέου τους συλληφθέντες και τους είπε στα βουλγαρικά: «Εάν θέλετε να μεταβείτε στη Θεσσαλονίκη, είστε ελεύθεροι. Εάν πόλι θέλετε να μεταβείτε στη Βουλγαρία, ουδείς σας εμποδίζει».

Μετά από λίγο, Έλληνες πολίτες και στρατιώτες έκαναν επιδρομή στο σχολείο και έσφαζαν όλους τους Βουλγάρους. Ένας μόνο σώθηκε, κάποιος Γεώργιος Μπελέκ, ο οποίος πληγωμένος και θεωρούμενος ως νεκρός, κατόρθωσε να αποδράσει, συρόμενος επί ημέρες ολόκληρες στους αγρούς, μέχρι που τον βρήκαν και τον παρέλαβαν τα Βουλγαρικά στρατεύματα.

Οι Έλληνες έθεσαν έπειτα πυρ στο σχολείο, φωτογράφησαν τα ακρωτηριασμένα πτώματα, και τα επέδειξαν στους ξένους ανταποκριτές ως πτώματα Ελλήνων, που δολοφονήθηκαν από τους Βουλγάρους.

Του συστήματος αυτού οι Έλληνες έκαναν συχνή χρήση. Έτσι, στο Μελένικο οι Έλληνες στρατιώτες φόνευσαν έναν Βούλγαρο ιερέα, τον ακρωτηρίασαν και κατόπιν τον επέδειξαν στους ανταποκριτές ως το πτώμα του Έλληνα επισκόπου της Δοϊράνης, ενώ εκείνος ζούσε ασφαλής σ' ένα βουλγαρικό μοναστήρι, όπου είχε κλεισθεί ήδη πριν τον πόλεμο, επειδή αποκαλύφθηκε ότι μετερχόταν τον κατάσκοπο!

Η **Νέα Ημέρα** πληροφορούσε τους αναγνώστες της για τους αριθμούς των προσφύγων:

Το σημερινόν δελτίον του τμήματος της περιθάλψεως των προσφύγων αναγράφει τους εξής αριθμούς αυτών μέχρι της εσπέρας της 6ης Αυγούστου... Εν Σέρραις 15000 πρόσφυγες Μουσουλμάνοι και Έλληνες. Ημερησία αποστολή 120 σάκκοι αλεύρων. Εν Νιγρίτη 5000 πρόσφυγες. Αποστολή ημερησία 120 σάκκοι αλεύρων. Εν Δεμίρ Ισνάρ 8000 πρόσφυγες Έλληνες και Μουσουλμάνοι εκ μερών εκχωρηθέντων εις την Βουλγαρίαν. Αποστολή διά συνεργείον ημερησίως 70 σάκκοι αλεύρων, 5 σάκκοι οσπρίων, πετρέλαιον και άλας. Εν Χατζή Μπειλικ αποστολαί διά 500 πρόσφυγας...

10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η εφημερίδα *Ακρόπολις* φιλοξένησε ακόμη μια επιστολή του καθηγητή Ι. Ιωαννίδη, ο οποίος είχε επισκεφτεί τη Νιγρίτα και τις Σέρρες. Ο Ιωαννίδης κατέγραφε τις εντυπώσεις του, ενώ ζητούσε από την κυβέρνηση τη λήψη των αναγκαίων μέτρων τόσο για την ανοικοδόμηση των δυο πόλεων, όσο και για τη συγκομιδή της πλούσιας σοδειάς, την οποία οι κάτοικοι δεν μπορούσαν να συλλέξουν.

ΕΤΟΙΜΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΗΣ Η ΕΣΟΔΕΙΑ ΑΡΙΣΤΗ, ΑΛΛΑ ΠΟΥ ΘΑ ΤΗΝ ΣΥΓΚΟΜΙΣΟΥΝ;

Ζητείτε να μάθετε τι συνέβη εκεί κάτω με τας βουλγαρικής θηριωδίας;

Να, φαντασθήτε πόλιν ωραιότητα, πλέουσαν εις την καλλονήν, με τους κήπους ανθηροτάτους, με τα ανάκτορα και τα ωραία της ζηλευτά σπίτια μικρά και μεγάλα, με τους θαυμασίους ναούς ως ήτο ο περίφημος της Μητροπόλεως ναός, με τα νοσοκομεία που εστοίχισαν χιλιάδας λίρας, με τας μητροπόλεις, με τα σχολεία, κοινοτικά τε και ευεργετών, ως ήτο η περιώνυμος μεγάλη σχολή, η Γρηγοριάς, παρθεναγωγείον μέγιστον και κάλλιστον, με τας Τραπεζάς, όλα τέφρα, όλα κόνις, όλα μάζα οικτρά και αποτρόπαιος.

Φρικίασις σας καταλαμβάνει χωρίς να θέλετε βλέποντες τα ερείπια της πρότερον ζηλευτής πόλεως των Σερρών και Νιγρίτης.. χύνετε δάκρυα. Είνε αδύνατον να κρατηθήτε, ως και είνε αδύνατον το μέγεθος της συμφοράς να αντιληφθήτε.

Εις πέντε χιλιάδας ανέρχεται ο αριθμός των καεισών οικιών εν Σέρραις και εις χιλίας οκτακοσίας περίπου αι της Νιγρίτης, εν αις και η νεόδμητος σχολή, το κόσμημα της κομποπόλεως, ήτις μόλις προ διετίας είχε τελειώσει, στοιχίσασα περί τας τέσσαρας χιλιάδας λίρας.

Οικία στερεώταται, αρχαιόταται, αρχαιότατου ρυθμού, ως ήτο αυτή η πατρική μου οικία, εν μέσω της πολίχνης, ης οι τοίχοι εδεικνουν αιωνίαν ζωήν, διά δυναμίτιδος ανετινάχθησαν.

Από την Τράπεζαν της Ανατολής εν Σέρραις, ήτις νεωστί κτισθείσα μ' όλους τους αντιπυρκαϊκούς όρους, ούτε ίχνος σανίδας ή ζύλου δεν υπάρχει, ανετράπη σύρριζα.

Οικία άτινες ήσαν το χάσμα της πόλεως, ως η των Κοντέων, των Βιζουκέων, του προζένου της Αυστρίας κ. Ζλάτκου, των Ντουραίων και άλλων, μόλις ίχνη τοίχων τινών διέσωσαν.

Και να σκεφθή κανείς την τύχην αυτών των μεγάλων κτηματιών και δη τινών ζώντων και εξ ενοικίων, ως εις εκ των συγγενών μου, ο κ. Βοζούκας, του οποίου ολόκληρον συνοικίαν απετέλουν αι τρεις οικία του και έζη εξ αυτών.

Τι να γίνωσιν οι δυστυχείς ούτοι; Δύνανται να ζήσωσιν εκ του μικρού συσσιτίου, το οποίον η τε Κυβέρνησις και αι ευγενείς υπάρξεις παρέχουν εις αυτούς;

Ευτυχώς ο Γενικός Διοικητής κ. Δραγούμης, ον επανελημένως είδον διά το ζήτημα τούτο και ιδίαν μάλιστα ενεχείρισε αναφοράν των συμπολιτών μου Νιγριτινών, πολλάς ελπίδας μας παρέσχεν υπέρ της ταχείας ανοικοδομήσεως της πόλεως. Εις Νιγρίταν μάλιστα εστάλη και μηχανικός και ήδη το σχέδιον της πόλεως ετοιμάζεται.

Ανάγκη όμως πριν ή εκπατρισθώσιν, η Κυβέρνησις να σπεύση να εξοικονομήση τα πράγματα καθ' ον τρόπον εις την αναφοράν ημών επεδείξαμεν.

Ευτυχώς η της Νιγρίτης εσοδεία είνε άριστη εφέτος, αλλά πού να την συγκομίσουν; Δι' αυτό δικαίως εξήτησαν παραπήγματα και τινας ευτελείς οικίσκους προχείρους.

Οι Σερραίοι ευτυχώς και δη οι πλείστοι εξοικονομήθησαν, διότι τας τουρκικάς οικίας δεν κατέστρεψαν οι βάνδαλοι, διεσώθησαν δε και τα δύο προάστεια τα οποία δεν επρόφθασαν να καύσωσι.

Το δυστύχημα τούτο θα προυλαμβάνετο εάν μίαν ημέραν ή ώρας τινας έσπευδεν ο στρατός. Το βέβαιον είνε ότι αι Σέρραι είχαν εγκαταλειφθή εβδομάδα ολόκληρον προ της εισόδου του στρατού μας, οι δε νέοι οι ίδιοι των Σερραίων εφρούρουν την πόλιν, ήτις εστολίζετο και δη η Μητρόπολις, εις ην είχε συγκεντρωθή ό,τι πολύτιμον και μεγαλοπρεπές είχε να επιδείξη η πόλις, διότι αύτη ετοιμάζετο δι' ανάκτορον του Βασιλέ-

ως. Πλην δυστυχώς, αφού ειδοποιήθη ο βουλγαρικός στρατός διά των κομιτατζήδων ότι ο Ελληνικός στρατός δεν είχαν ήδη εισέλθει και ότι μεγάλοι προετοιμασίοι γίνονται δι' αυτόν, εισβαλών ο βουλγαρικός διαρπάζει κατ' αρχάς την πόλιν και λαφυραγωγεί μετά χωρικών κομιτατζήδων και είτα καίει συστηματικώς αυτήν, αφού διήλθεν από οικίας εις οικίαν ραντίζων κατ' αρχάς διά πετρελαίου και θέτων και άλλας ύλας δι' ων θα επήρχετο η τελεία καταστροφή.

Η φαντασία των ανθρώπων δεν δύναται να συλλάβη τα τερατώδη των κακουργήματα. Φαντασθήτε γέροντα ογδοηκοντούτη τον πενθερόν της αδελφής μου ευρόντες καθ' οδόν φεύγοντα, τον προσέλαβον να τους δείξη τα κτήματα του δημάρχου. Ότε δε τοις τα έδειξε καιόμενα, του εξήτησαν χρήματα και επειδή δεν είχε να τοις δώση, τον εφόνευσαν εν τω μέσω της αγοράς.

Άλλον γέροντα σεβάσιμον, από τον οποίον πολλά εσκόπευον να περισυλλέξω περί Νιγηρίτης, διότι ήτο ζώσα ιστορία και αυτόν μείναντα εις το σπίτι του, αφού προηγουμένως του επήραν περί τας τριάκοντα λίρας τας οποίας έδωκεν ο γέρο-Βάρδας, τον εφόνευσαν τον σοφόν και ευφρέστατον ογδοηκονταπενταετή.

Φαντασθήτε τον τρόμον, ον εδοκίμασαν οι δυστυχείς κάτοικοι, αν και οι περισσότεροι κατά τον φοβερόν αφνιδιασμόν ευρίσκοντο εις τους αγρούς, όταν δε οι κήρυκες τους ειδοποιούν να φύγουν ταχέως, διότι έρχεται πολυάριθμος στρατός, εδυσκολεύοντο να το πιστεύσουν. Εις κάτοικος παρά την συνοικίαν την κάτω την καλουμένην Σύρπαν εκρύφθη μέσα σ' ένα χανδάκι και κατώρθωσε να διασώση το σπίτι του, διότι οι Βούλγαροι ακούοντες τους τουφεκισμούς του στρατού του νικητού κατερχομένου από τα Λαχανά έφευγον περιδεείς. Και ούτω ο πολίτης όχι μόνον το σπίτι του έσωσε, αλλά και τα πέριξ και αυτόν τον ναόν, τον μόλις προ δύο ετών κτισθέντα.

ΔΙΑΝΟΜΗ ΑΡΤΟΥ ΣΤΟΥΣ ΣΕΡΡΑΙΟΥΣ

Εικονογραφημένος Παρνασσός, 25.08.1913

11 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η *Ακρόπολις* δημοσίευσε πληροφορίες για την ανοικοδόμηση των Σερρών.

ΑΙ ΝΕΑΙ ΣΕΡΡΑΙ - ΠΩΣ ΘΑ ΓΙΝΗ Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ ΤΩΝ

Από ημερών ήρχισαν αι διαπραγματεύσεις της Κυβερνήσεως μετά της Εθν. Τραπέζης όπως αυτή αναλάβη την ανοικοδόμησιν των καταστραφεισών υπό των αγρίων Βουλγαρικών ορδών πόλεων των Σερρών, Νιγρίτης και Δοξάτου.

Κατά την ανοικοδόμησιν θα εφαρμοσθή, καθ' ας έχομεν ασφαλείς πληροφορίες, το σύστημα το επικρατούν εις την Ευρώπην, όπου δηλαδή ανοικοδομούνται ολόκληροι πόλεις διά διαφόρων οικονομικών συνδυασμών.

Η Εθνική Τράπεζα θα αποτελέση την βάση προς ίδρυσιν οικοδομικής εταιρίας, ήτις με ελάχιστα κεφάλαια θα αρχίση την ανοικοδόμησιν.

Ευθύς ως τελειώσουν αι διεξαγόμεναι διαπραγματεύσεις θα αρχίση η εκπόνησις του σχεδίου των καταστραφεισών πόλεων.

Η αξία των οικοδομών τούτων θα εξοφληθή παρά των ιδιωτών ιδιοκτητών διά τοκοχρεωλυτικών δόσεων, εντός χρονικής περιόδου ποικιλούσης κατά την αξίαν των νέων κτημάτων υπό όρους πολύ αισίους. Διά την ασφάλειαν όμως των δανειστών, αι οικοδομαί και τα υπ' αυτών γήπεδα θα τελώσιν ενυπόθηκα μέχρις εξοφλήσεως της αξίας του κτήματος.

Η *Αστραπή* αναδημοσίευσε αποσπάσματα από την ανταπόκριση του ειδικού απεσταλμένου της νεοϋορκέζικης εφημερίδας *The Sun*. Ένα από αυτά αναφερόταν και στις Σέρρες:

ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΟΣΦΑΓΕΙΟΝ ΤΗΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΣ

ΤΙ ΛΕΓΕΙ Ο ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΤΗΣ ΤΟΥ «ΗΛΙΟΥ»

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΕΠΑΝΗΛΘΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΝ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΑ

[...] Εκείνες που υπέφεραν περισσότερο από τη βασιλεία των σφαγών ήταν οι Σέρρες, που βρίσκονται βορειοανατολικά της Θεσσαλονίκης, στη σιδηροδρομική γραμμή μεταξύ αυτής της πόλης και της Κωνσταντινούπολης. Οι Σέρρες κείτονται γραφικά στην κεφαλή μιας λίμνης και είναι εμπορική πόλη, που μαζί με τη Δράμα και την Καβάλα διαμοιράζεται το εμπόριο καπνού. Τόσο κοσμοπολίτικη ήταν η μικρή πόλη, η οποία τώρα δεν είναι παρά σωρός ερειπίων, ώστε και η παραμικρή αταξία έγινε αμέσως αντιληπτή...

13 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ζωή δεν είχε βρει ακόμη τους ρυθμούς της στην πόλη των Σερρών και οι κάτοικοι απηύθυναν σχετικό υπόμνημα στο γενικό διοικητή Μακεδονίας, Στέφανο Δραγούμη. Η *Μακεδονία* έγραφε:

ΟΙ ΣΕΡΡΑΙΟΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ

Εις τον Γενικόν Διοικητήν κ. Δραγούμην υπεβλήθη υπό επιτροπής εκ Σερραίων υπόμνημα διά του οποίου παρακαλούσι την Κυβέρνησιν όπως λάβη μέριμναν προς αποκατάστασιν αυτών.

Εν τω υπομνήματι τούτω οι Σερραίοι εκθέτοντες την κατάστασιν αυτήν, υπομιμνήσκουσιν εις την Κυβέρνησιν το γεγονός ότι αυτοί αντιθέτως προς του πληθυσμούς του Δοξάτου και της Νιγρίτης, δεν είναι γεωργοί, αλλά μάλλον έμποροι και μικροέμποροι και ότι μη έχοντες πού και τι να εμπορευθώσι θα δυσκολευθώσι πολύ να κτίσωσιν εκ νέου την καταστραφείσαν πόλιν των εάν δεν επέλθη αρωγός η Κυβέρνησις.

Του υπομνήματος τούτου αντίγραφα θα υποβληθώσιν υπό ιδιαίτερας επιτροπής μεταβαινούσης εις Αθήνας επί τούτω, εις τον Πρωθυπουργόν και εις τον Πρόεδρον της Βουλής.

17 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Φόρο τιμής στους νεκρούς Σερραίους, απέδιδε η *Μακεδονία* στην πρώτη της σελίδα.

ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΟΣ ΛΙΒΑΝΩΤΟΣ

Η 28η Ιουνίου παρέδιδε την πόλιν των Σερρών εις τας φλόγας διά των χειρών του Βουλγαρικού στρατού, του στήγματος τούτου του πολιτισμού και της ανθρωπότητας εν εικοστό αιώνη, και η 29η Ιουνίου παρέδιδε ταύτην επισήμως πλέον εις τας αγκάλας της μητρός της Ελλάδας διά των χειρών του τροπαιούχου Βασιλέως της. Εθερμαίνεται κατά την πρώτηην ημερομηνίαν ο λαός των Σερρών εκ των φλογών των προ των ομμάτων των πυρπολουμένων οικιών των και καταστημάτων, εθερμαίνεται και κατά την δευτέραν ημερομηνίαν αλλ' εκ των τρυφερών περιπτώξεων και φιλειμάτων πλέον, τα οποία εναπέθετεν επί της θυγατρός της τόσον δεινώς υπό της Βουλγαρικής θηριωδίας δοκιμασθείσης η φιλόστοργος μήτηρ Ελλάς διά των βασιλικών της βλαστών. Εάν τα ανθρωπόμορφα ταύτα τέρατα, τα οποία καλούνται Βούλγαροι κατόρθωσαν να πυρπολήσωσι και εις ερείπια μεταβάλωσιν ανθούσαν πόλιν, δεν κατόρθωσαν όμως να ξηράνωσι διά του καταστρεπτικού των πυρός και το εθνικόν σφρίγος των Σερραίων, οι οποίοι προ της απαλλαγής των από του Βουλγαρικού ζυγού και της εθνικής των αποκαταστάσεως ούτε θέλουσι καν να σκεφθώσι διά τας ζημίας τας οποίας υπέστησαν. Εάν δε εκ της θέας των εισέτι καπνίζοντων ερειπίων υψούντο μέχρι τούδε μελανά τινα νεφίδρια μελαγχολίαν αναδίδοντα υπεράνω της πρώην ωραίας πόλεως, ταύτα ολοτελώς πλέον εξέλιπον αφ' ης ημέρας επάτα το έδαφος της πόλεώς μας ο πους του ενδόξου στρατηλάτου και από τόσων αιώνων ονειρευτού Βασιλέως μας Κωνσταντίνου του ΙΒ'.

Η πόλις των Σερρών χαίρει και αγάλλεται διά την ελευθερίαν της. Εν τη ευτυχία της όμως δεν λησμονεί τους αθλητάς της και μετ' ευγνωμοσύνης αναφέρει τα ονόματα των προσενεγκόντων το αίμα των εις τον βωμόν της πατρίδος. Εν τω πανθέω των τόσων ηρώων και μαρτύρων της Νέας Μεγάλης Ελλάδος και η πόλις των Σερρών με υπερήφανον την χείραν έχει να αναγράψη τα ονόματα πολλών προσφιλών της τέκνων, μεταξύ των οποίων τελευταίως τα ονόματα των αιμινήστων Λεωνίδα Παπαπαύλου, Α. Χρυσάφη, Κ. Σταμούλη και Ν. Φωκά, ωσει να ήθελε την σειράν των τόσων εκ της Βουλγαρικής θηριωδίας θυμάτων της να επισφραγίση διά του κύρους των τελευταίων πολιτών της. Μη ανεχόμενοι ούτοι την βεβήλωσιν της ωραίας των πατρίδος υπό του ποδός του βαρβάρου επιδρομέως ετέθησαν επί κεφαλής όλης εκείνης της κινήσεως ήτις σκοπόν είχε την πάση δυνάμει αποκαθάρισιν της πατρίδος των από του μαστίζοντος αυτήν άγους και εναπόθεσιν ταύτης εις τας αγκάλας της μητρός Ελλάδος. Διό προσείλκυσαν ενωρίς τα βλέμματα

των Βουλγαρικών αρχών, αίτινες και την δολοφονίαν αυτών πρώτιστόν των μέλημα έθεσαν.

Ότω τρεις ημέρας προ της αναχωρήσεώς των εντεύθεν οι Βούλγαροι συνέλαβον δολίως και σύβαντες αυτούς εν τη φυγή των όπισθέν των εφόνευσαν ακρίως επί των υψηλών της Κρέσνας ορέων. Το αίμα των από του ύψους εκείνου βοά, η δε ηχώ οιωνεΐ διαμαρτυρία πικρά, αντανακλωμένη επί των πολυπαθών της Μακεδονίας δειράδων διακηρύττει ανά την οικουμένην ολόκληρον την ύπαρξιν εισέτι επί της γης ανθρωπομόρφων τεράτων. Εάν διά τον Α. Χρυσάφη, Ν. Φωκάν και Κ. Σταμούλη οι Σερραίοι λυπούνται ως οικείοι, συγγενείς και φίλοι, διά τον Λεωνίδα Παπαπαύλου θρηγνύουσιν όλοι ως υιοί και αδελφοί. Δεν ήτο ξένος ο Λεωνίδας Παπαπαύλου εν τη πόλει των Σερρών. Δυνάμεθα να είπωμεν ότι ήτο περισσότερο των Σερραίων Σερραίος. Επί εξαιτίαν εργασθείς εν τη πόλει ημών ως καθηγητής και επί τετραετίαν ως Γυμνασιάρχης περιέβαλε τους Σερραίους διά τσσαύτης αγάπης, δι' όσης λατρείας και ούτοι αυτόν. Η γλυκεία του φυσιογνωμία θα μείνη εσαΐ εγκεχαραγμένη εν ταις διανοίαις όλων των Σερραίων οΐτινες εάν μη ήσαν προσφιλοί του μαθηταί, θα ήσαν στενώτατοί του φίλοι. Αιώνιος δε τάφος του θα είναι η καρδιά όλων ημών. Οι Σερραίοι ουδ' επί στιγμήν θα παύσωσι να προσφέρωσιν εις την μνήμην των εθνομαρτύρων συμπολιτών των την οφειλομένην τιμήν και ευγνωμοσύνην.

Αι ιεραΐ δε ψυχαί αυτών ενούμεναι μετά των ψυχών και των προηγουμένων εθνομαρτύρων Σερραίων θα ίπτανται υπεράνω της πόλεως αγαλλόμεναι διά την επιτυχίαν του έργου των. Όταν δε κουρασμένα εκ της αιθερίας των ταύτης πτήσεως θα ζητώσι καταφυγήν, φιλόξενον θα ευρίσκωσι την σκιάν της γαλανολεύκου, διά των ριπών της οποίας γλυκύ φίλημα αποστέλλουσαι προς όλους τους συμπολίτας των θα διδάσκωσιν αυτούς ανά τους αιώνας πόσον γλυκύ είναι το θνήσκειν υπέρ πατρίδος.

Εν Σέρραις τη 12η Αυγούστου 1913

ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΛΙΣΤΡΑΤΗΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΕΜΠΙΡΗΣΜΟ ΤΟΥ

Από το ελληνοαμερικανικό περιοδικό Η Νίκη, 04.11.1913

18 - 20 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Στις 17 Αυγούστου, η *Ακρόπολις* ξεκίνησε τη δημοσίευση των εντυπώσεων του Γ. Αθανασιάδη από το ταξίδι του με τρένο από τη Θεσσαλονίκη μέχρι τις Σέρρες. Στις 18, δημοσιεύτηκε το κομμάτι που αφορά την περιοχή από τα Πορόια μέχρι την πόλη των Σερρών. Πρόκειται για ένα ταξιδιωτικό κυρίως κείμενο, που διανθίζεται και μ' ένα τρυφερό περιστατικό, τη συνάντηση μ' ένα ορφανό παιδί βουλγαρικής καταγωγής, το οποίο είχε αναλάβει υπό την προστασία του ένας Έλληνας στρατιώτης.

ΕΝΩ ΤΟ ΤΡΑΙΝΟ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ ΕΙΣ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ ΤΑ ΠΟΡΟΓΙΑ

Πλησιάζουμε ολονέν προς την Κερκίνη, η οποία μεγαλώνει κι ωμορφαίνει μπροστά μας. Το μεγαλείον της μεγαλειότητός της αποκαλύπτεται ζωηρότερον, η ωμορφιά των δασών της προβάλλει απροσδοκίτως. Αδιάβατοι αι κορυφαί της. Η μόνη της διάβασις ξεχωρίζει κορδελωτή. Πατημένη κι αυτή απ' τον στρατόν μας...

Η βλάστησις πλουτίζεται τριγύρω μας. Διερχόμεθα μέσα εις ποταμούς πρασινάδας. Τα βλέμματά μας συναντούν δάση. Η φύσις λάγνος παραμερίζει στο πέραςμα του τραίνου.

Στον πρώτο σταθμό μετά τη Δοϊράνη, το Ακίντζαλι⁷¹, συναντώμεν κατασκηνωμένον το 3ον πεδινόν πυροβολικόν.

Ξεκινάμε και ακολουθούμε τας οπωρείας της Κερκίνης, τρεπόμενοι προς ανατολάς.

Στους πρόποδας του βουνού έχουν σταματήσει δυο διαμαντάκια, δυο λευκά συγκεντρωμένα χωριουδάκια, τα Πορόγια, σφιχτοδεμένα μέσα σε αρουστή πρασινάδα, όμορφα, όμορφα, όμορφα...

Κάποιος συνταξειδιώτης με πληροφορεί, ότι οι Βούλγαροι προς τιμήν του Διαδόχου των τα είχαν ονομάσει «Βόρισγραδ». Άλλος όμως επιμένει ότι της τιμής αυτής είχαν αξιωθή το Ακίντζαλι.

Κάμπτομεν τα στενά και προβάλλομεν εις τον ωραίον κάμπον του Στρυμόνος. Μίαν ανακούφισιν, μίαν ικανοποίησιν προκαλεί η απέραντος θέα του. Ο πλούτος της βλαστήσεως ολονέν αυξάνει. Περνούμε μέσα εις ένα μικρόν δασύλλιον. Από δω κι από κει συναντούμε αναποδογυρισμένα και κατατσακισμένα σιδηροδρομικά βαγόνια, θύματα του πολέμου κι αυτά.

Το Χατζή-Μπειλίκ είνε σταθμός, τον οποίον επρόσεξεν η Ιστορία κατά τας αρχάς Ιουλίου, όταν εγκατεστάθη εκεί το Γενικόν Στρατηγείον. Να το δωμάτιον που έμενε ο Βασιλεύς... Ενθυμείσθε μια εικόνα της «Ιλλουστρασιόν»:... Να τα δένδρα κάτω από τα οποία συνειργάζετο ο Βασιλεύς κι ο Βενιζέλος... Κάπου εδώ είνε και ο τάφος του ιλάρχου Καλλέργη...

Και μία ευτυχής συνάντησις. Κάποιος κύριος μας διηγείται ένα σωρό ανέκδοτα του Βασιλέως. Θα τα συμπληρώσωμεν και θα σας τα προσφέρωμεν.

ΔΕΜΙΡ-ΙΣΣΑΡ

Μέσα σ' εκείνο το δάσος περνάει ο Στρυμών...

Τον φθάνουμε. Η μολυβιά παχειά γραμμή του ξεχωρίζει ανάμεσα στα ρομαντικά του δένδρα. Η μαύρη του σιδερένια γέφυρα αναφαίνεται εις το μέσον της καμπύλης που θα περάσουμε... Στη δεξιά όχθη περνάει ο λευκός αμαξιτός δρόμος που διά μέσου των στενών του Δεμίρ-Ισσάρ άγει στο Λιβούνοβο, στην Κρέσαν, στην Τζουμαγιά. Μόλις πατά το τρένο στη γέφυρα, τα ιστορικά στενά του Δεμίρ Ισσάρ ανοίγονται για μια στιγμή και καθώς προχωρεί το τρένο και πάλι κλείνουν σαν Συμπληγάδες Πέτρες...

Η άποψις της Κερκίνης γίνεται πολύ διαφορετική. Δεν είνε πλέον το επίμηκες βουνό. Είνε ογκώδες, στρογγυλό, αποτελούμενον από ένα σωρόν αλληπαλλήλων κορυφών. Έτσι φαντάζει επιβλητικόν και από το Δεμίρ-Ισσάρ...

Σταθμός κεντρικός και πολυθόρυβος... Κέντρον εφοδιασμού. Διάβασις των από Τζουμαγιάς στρατευμάτων. Η Δευτέρα Μεραρχία διήλθε και κατέβηκε στο Όρλιακο. Η Τετάρτη σταθμεύει παρά τον σταθμόν.

71 οι σημερινές Μουριές του ν. Κιλκίς

Η Πέμπτη κατέρχεται τα στενά. Καθυστερούμε εδώ πέντε ολοκλήρους ώρας – περισσότερο και από τις βουλγαρικές επιτροπές των συνόρων, τις οποίες αναμένουν με διαφόρους προετοιμασίας αι ιδικάί μας...

Ένα στρατιωτικό τραίνο γεμάτο στρατό περνά. Μεταφέρει ένα τάγμα του 28ου πεζικού και... ένα μικρόν οκταετή Βουλγαροπαίδα.

ΤΟ ΠΟΛΥΤΙΜΟ ΛΑΦΥΡΟ

Είπε ένα παχουλό, στρογγυλό, βουλγαρικότατο την μορφήν παιδάκι οκτώ χρόνων. Γελαστό γελαστό, φαιδρό, αφελέστατο, χαριτωμένο, συμπαθητικό. Ένας Αγγρινιώτης πολεμιστής Κώστας Θεοδωρακόπουλος το κρατεί στην αγκαλιά του και το αγκυλώνει κάθε τόσο με τα μαύρα γένεια του φιλώντας το. Μιλεί καλά τα Ελληνικά.

- Πώς σε λένε;

- Γιώργο...

- Ποιον έχεις πατέρα;

- Τον Κώστα Θεοδωρακόπουλο.

- Τον αγαπάς;

- Ναι.

- Το χωριό σου πώς το λένε;

- Αγγίνιο...

Τι χαριτωμένο... Ο μικρός Γιώργος είχε ορφανός. Ο πατέρας του σκοτώθηκε στον πόλεμο. Η χήρα μητέρα του τον εγκατέλειψε για να θρέψη τ' άλλα της δυο παιδιά. Με μεγάλη χαρά της επέτρεψε στο Θεοδωρακόπουλο να τον πάρη μαζί του στο Αγγίνιο.. Κι αυτός τον απάγει στην αγκαλιά του σαν πολύτιμο λάφυρο κατετυχησμένος.

ΣΕΡΡΑΙ

Φεύγουμε νύχτα. Διασχίζουμε στα σκοτεινά τον σκοτεινό κάμπο και χαιρετίζουμε μελαγχολικά την ανατολή του μισού φεγγαριού. Μαζί με το σκοτάδι μας καταλαμβάνει και η ανυπομονησία. Επί τέλους φθάνουμε στις Σέρρας.. Στριμωγμένοι στα δυο μονάχα αμάξια που περιμένουν στο σταθμό, ανεβαίνουμε στην πόλι.

Διασχίζοντας την εισιτήριον λεωφόρον, δεχόμεθα μίαν ελαφράν, διαλελυμένην οσμήν, την οσμήν της τέφρας των αποκαϊδιών, της απανθρακώσεως και ένα μονότονον θλιβερόν ήχον, του γκιώνη, που θρηνεί κατ' εναλλαγήν με την κουκουβάγια μέσα στα θλιβερά ερείπια...

Στις 19, δημοσιεύτηκε η συνέχεια της αφήγησης του Αθανασιάδη, αυτήν τη φορά μέσα από τα «ερείπια των Σερρών», όπου έγινε μάρτυρας ενός από τα πιο παράξενα γλέντια, που έχει δει ποτέ άνθρωπος, ενώ κατέγραψε τις σκέψεις του περιδιαβαίνοντας τα χαλάσματα των γκρεμισμένων κτιρίων.

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΑΙ ΦΩΝΑΙ ΤΩΝ ΑΨΥΧΩΝ ΘΡΗΝΟΥΝ ΕΝΩ ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΓΛΕΝΤΟΥΝ ΕΥΤΥΧΙΣΜΕΝΟΙ

ΣΕΡΡΑΙ, 12 Αυγούστου.-- *Ιδού μερικά μαύρα ερείπια, εις τα οποία επάνω κανείς Ιερεμίας δεν θρηνεί και τα οποία κανείς δεν βρέχει με δάκρυα... Η σκιά μιας μικρής κυανολεύκου που κυματίζει τρελλά εις την κορυφήν του υπερκειμένου λόφου, είναι αρκετή να κρύψη από τα μάτια όλων τους οικτρούς μαύρους σωρούς και να κανονίση τους παλμούς των καρδιών όλων σύμφωνα προς τα χαρωπά σκιρτήματά της... Η μυρουδιά της τέφρας και των αποκαϊδιών πλανάται ακόμη και μακράν της πυρπολημένης πόλεως, η κουκουβάγια ξεσχίζει κάθε νύχτα τα στήθη της ιερής σιγαλιάς με τα νύχια των βόγγων της, μα ο διαβάτης που πλησιάζει για να προσθέση το μοιρολόι του στ' άλλα, υποχρεώνεται να καθίση σ' ένα παράξενο γλέντι που δεν θα μπορούσε να το φαντασθή ούτε ο εκκεντρικότερος Αμερικάνος. Κανείς δεν εχάρηκε ποτέ, κανείς δεν εγλεντοκόπησε ποτέ, κανείς δεν ετραγούδησε, κανείς δεν έκλαψε από ευδαιμονία επάνω στα ερείπια*

του σπιτιού του, μέσα στα κάρβουνα των επίπλων του, επάνω στη στάχτη της περιουσίας του... Κανείς εκτός του Σερραίου, κανείς εκτός του Νιγηριτινού... Η Ιστορία ας πάρη ένα κάρβουνο από τ' απέραντα ερείπια, κι ας το χαράξη αυτό με παχειά μαύρα γράμματα, που να διαβάζονται από μακριά στις χρυσότερες σελίδες της...

Ελάτε να περιηγηθούμε μαζί τους νεκρούς δρόμους, με τα γκρεμισμένα σπίτια, με τα σκελετωμένα δένδρα, και με τες έρημες βρύσες, που κελαρύζουν άσκοπα σαν να παρηγορούνε τες ζωντανές τάχα ψυχές των χαμένων αφύχων...

Τα πολλά και τα μεγάλα τα χουν ιδή, τα χουν προσέξη και μας τα χουν ειπή άλλοι. Ελάτε να ιδούμε τα λίγα και τα μικρά, με τα οποία ένας καλός ποιητής θα μπορούσε να πλέξη ένα συγκινητικό του θρήνο, κι ένας καλός ζωγράφος θα μπορούσε να χαράξη έναν αθάνατό του πίνακα... Ελάτε να ιδούμε τα λίγα και τα μικρά, που θα μας μιλήσουν άλλη μια φορά για τα μεγάλα...

Αφανισμένη η γειτονιά απ' τη φωτιά κι η άλλη.. τόσην ώρα περπατούμε και ψυχή ζωντανή πουθενά δεν φαίνεται... Κανένας τοίχος μένει ολόρθος μέσα-μέσα και τα παράθυρά του χαίνουν μαυρόχειλα, άλλα σαν να κλαίνε, κι άλλα σαν να σαρκάζουν... Τα σίδερρα ενός μπαλκονιού αγωνίζονται ν' αποσπασθούν απ' τα ερείπια, μα δεν το κατορθώνουν... Μια πόρτα είναι φυσικώτατ' ανοιγμένη, όπως όταν άνοιγε να δεχθή τους καλούς της φίλους... Ένα σιγαλό τρέξιμο νερού προσπαθεί να μη ζυπνήση τ' άλλα ή να κοιμηθή κι αυτό...

- Τι ωραίο που θα ήταν αυτό το σπίτι... Μα ποιος σγαρλάει πίσω από εκείνον τον τοίχο;...

Σκύψτε απ' τη ραγισμένη αulόπορτα να ιδήτε... Μια γρηούλα μαυροντυμένη, ίδιο φάντασμα, ίδια η τύχη των Σερρών, ίδιο παραμύθι της καταστροφής τους, σκυμμένη απάνω στα ερείπια, αναδεύει τη στάχτη και ξεσαρλά τα τσακισμένα κεραμίδια και τα κάρβουνα...

Τι γυρεύει; Τι ζητά να βρη;... Κανένα προσφιλέσ ενθύμιον; Καμμιά πολύτιμη ανάμνηση; Κανένα σπάνιο φυλακτό;.. Κανένα κουτάκι με τα μαγικά της βότανα... Κανένα μποτιλάκι με τα μαϊλίκια της; .. Τι ζητά να βρή;...

... Ας μην ταράζουμε την σιωπηλή, την μυστικιστική ενασχόλησι... Ποιος ξέρει...

Πρόβαλε φωτογράφε το κοντάκ σου και ανάσυρε σχεδιαστή το μολυβάκι σου... Το καμπαναριό αυτό της καϊμένης Μητροπόλεως δεν πρέπει να πάη χαμένο, μια που δεν πήγε απ' τη φωτιά, έτσι που στέκει ζωντανό, σωστό μέσα στα ερείπια...

Πεσμένος κι ο Μητροπολιτικός ναός απ' τα φιλιά της μυριόγλωσσης φωτιάς, καταγκρεμισμένο και το Μητροπολιτικό μέγαρο, ο παληός του κι ο πιστός του σύντροφος...

Αποτραβηγμένο σαν από κάποια Μοίρα το καμπαναριό κι από τα δύο στέκεται ολόρθο ακόμα ανέγγιχτο, μεσ' στα καψαλισμένα κυπαρίσσια... Κι ο κισσός του;... Κι η κρουστή κρουστή περιπλοκάδα του;... Κατάχλωμη κι ανέγγιχτη κι αυτή γκρεμίζεται από τα ύψη του σαν να ζητά να γλυτώση απ' το οικτρό θέαμα που βλέπει από κει πάνω... Όμως τι χλωρή-χλωρή... Δροσερότερο πράσινο χρώμα δεν ξανάχω ιδή... (Να είνε αλήθεια ή να το κάνει η αντίθεσι;...)

Όμως βουβό μήνες τώρα το ακέρηο το καμπαναριό, βουβό σαν νάχασε τη μακρύφωνη λαλιά του απ' τη κατάπληξι, απ' τον τρόμο... Βουβότερο κι απ' τον τάφο του παληού Μητροπολίτου που ευλογά την αυλή της εκκλησιάς...

Ποιον θρήνο σπαρακτικόν και πρωτάκουστον, να κρύβη τάχα μέσα στους μυχούς της καμπάνας του;.. Δεν σας φαίνεται πως αν για μια στιγμή ηχήση θα σας περιλούση μια βροχή από δάκρυα;...

Ποιας παρθένας ποια αρρώστεια θα μπορούσε να παραβληθή με του μαραζωμένου κήπου την κατάσταση;

Στεφάνι ολόγυρα η φλόγες μέρες και νύχτες των περιζώσαν, άπλωναν τα γλωσσίδα τους απάνω του, έρριχναν τα διάπυρα ξεράσματά τους ανάμεσά του, και με τη ζέστη τους την εγκατική του ροφούσαν την ικμάδα των λουλουδιών και την χλωροφύλλη των φύλλων...

Και γέρνουν τώρα η τριανταφυλλίες χωρίς τριαντάφυλλα παράκαιρα μαραζωμένες... Και γέρνουν η νυχτολουλουδιές ζαρωμένες σαν από φόβο με σφιγμένα σε μικρούς-μικρούς κόμπους τα λουλουδάκια τους...

Και σέρνονται η γαρουφαλλιές άνανθες σαν σωροί από στάχτη.. Και ρέβουν η γιασεμιές αγνώριστες κρεμασμένες στον καυμένο τοίχο...

Και νομίζει κανείς πως με το λίγο πράσινο χρώμα που ακόμα διατηρούν τρέφουν κι αυτά μια ψεύτικη ελπίδα και καρτερούν, καρτερούν την ψυχή τους, την ψυχή του κήπου των - ποια λιγερά Σερραιοπούλα να ήταν τάχα;... - να ρθη να τα δροσίση, να τα ξεφυλλίση, να τα περιποιηθή... Χαμένη ελπίδα... Αυτό δεν σας φαίνεται πως λέει και το αγριοπερίστερο με τη θρηνώδη του φωνή απ' το γειτονικό δένδρο;...

Στις 20 Αυγούστου, δημοσιεύτηκε το τελευταίο μέρος. Μια κατεστραμμένη φωλιά πελαργών κι ένα φτωχικό σπίτι, που δεν το άγγιξε η φωτιά, είχαν προξενήσει ιδιαίτερη εντύπωση στο συγγραφέα, που μοιράστηκε κάποιες σκέψεις του με τους αναγνώστες.

ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ...

ΣΕΡΡΑΙ, 13 Αυγούστου. --

Ένας τοίχος μένει ορθός κι απάνω του ορθό ένα μπουχαρί και στην κορφή του μπουχαριού καμωμένη μια γραφική φωλιά πελαργών...

Κακόμοιρα πουλιά. Κανείς δεν σας θυμήθηκε. Μα η φωλιά σας που γλύτωσε κι έρημη σας περιμένει, σας φέρνει στο νου μου... Ξέσπασε και στην ήρεμη ζωή σας η αγριότης των ανθρώπων και το δρολάπι των φλογών σας εκνήγησε... Τρομαγμένα θα κατεβάσατε γρήγορα και το άλλο πόδι, θ' απλώσατε τα πλατειά φτερά και θα πετάζατε μέσ' απ' τες φλόγες και τους καπνούς... Τι τραγικό που θα ήταν το πέταγμά σας αυτό... Μα να μπορούσατε τάχα να νοιώσετε πως η θερμές φωληές σας επυρπολούντο για πάντα, πως δεν θα ξαναείχατε πεια φωληές; Μα να ηξέρατε τάχα να γυρίσετε να κυττάζετε για στερνή φορά από τα ύψη τις φωληές σας που τες άρπαζε η φωτιά και τες εξηφάνιζε;...

Θυμούμαι ένα παραμύθι που διάβαζα στα βιβλία του δημοτικού σχολείου και που μου είχε κάμει μεγάλη εντύπωση... Ένα σπίτι είχε πιάσει φωτιά και τη φωλιά των πελαργών την περικύκλωσαν φλόγες... Η μάνα τότε γύριζε απ' τους αγρούς που είχε μάσει σκουλήκια. Είδε τη φωτιά, ώρμησε μέσα, γλύτωσε το ένα της παιδί, ξαναώρμησε να γλυτώσει και το άλλο – και κάηκε μαζί του...

... Τα μικρά πελαργόνια των Σερρών είχαν φτερά να πετάζουν, να γλύτωσαν η μητέρες τους ή καήκαν μαζί τους;... Στη στέγη των γερών σπιτιών είδα πελαργούς μα πόσο λίγο μπορούν να μας πληροφορήσουν... Μονάχα κάτω εκεί στην Αραπιά όταν θα φθάσουν το χινόπωρο θα έχουν να ειπουν στ' άλλα κοπάδια, οι πελαργοί του κοπαδιού των Σερρών, τόσα και τόσα... Αλλά και τα χελιδονάκια που συνειθίζουν να γυρίζουν πάντα στες ίδιες φωληές;... Και τα περιστέρια που ζούσαν τόσα χρόνια κοντά στους ανθρώπους; Σαν αλαλιασμένα περνούν τώρα επάνω από τα ερείπια κι' αναζητούν τες φωληές τους και χάνουν το δρόμο τους...

Βλέπετε τίποτε στο εσωτερικό του τοίχου εκείνου; Ένα ολόκληρο θαύμα έχει γίνει εκεί. Ολόκληρη η γωνία έμεινε γερή και μόνο ο άσπρος της ασβέστης μαύρισε. Του μικρού ντουλαπιού έχουν καή μόνο τα φύλλα κι ορθάνοιχτο τώρα μας δείχνει το φτωχικό του περιεχόμενο. Δυο σιδερένια κουτάκια, μια μαύρη μποτίλια, ένα κλειδί.. Τα ίχνη τα μοναδικά του φτωχικού νοικοκυριού που χάθηκε... Μια ειρωνία της τύχης προς τη νοικοκυρά τους που θα περάση να τα ιδή...

Και μόνο αυτό...

Μήπως πειο ψηλότερα απ' το ντουλάπι δεν σώζεται το μικρό ραφάκι το ιερό, κι απάνω του ένα καπνισμένο παλλό σιδερένιο εικονισματάκι; Τι συγκινητικό, τι κατανυκτικό ίχνος της οικογενειακής εστίας της ευλογημένης, που έσβυσε το καντυλάκι της μέσα στην άγρια φλόγα που γκρέμισε την σκεπή της...

Είναι ιεροσυλία – αλλοιώς θα τόφθανα το φλογογλυμένο εκείνο εικονισματάκι, να το φυλάζω όπως φυλάνε τα οστά των μαρτύρων που πέθαναν μέσα στη φωτιά...

Πώς βαστούν το μαρτύριο αυτό το καθημερινό, το καθημερινό, το αδιάλειπτο, οι κάτοικοι της φτωχής ετοιμορρόπου παράγκας που την περιφρόνησαν και η φλόγες; ... Κανένα άλλο σπίτι, καμμιά άλλη καλύβα, καμμιά άλλη σκεπή δεν έχει μείνει γερή στη συνοικία. Ερείπια, ερείπια, ερείπια... Τέφρα, τέφρα, τέφρα...

Και μοναχά το πλινθόκτιστο σπιτάκι το ετοιμόρροπο με τ' αντιστύλιά του μένει γερό... Τρομάζει κανείς να το ξεχωρίση ερείπιο αυτό απ' τα χρόνια μέσα στα ερείπια της φωτιάς... Μια γυναικούλα μπαίνει μέσα, μια κουρτινίτσα σαλεύει στο απόπληκτο παραθυράκι του.. Το κατοικούν... Πώς μπορούν, πώς αντέχουν... Δεν τους νομίζετε περισσότερο ατύχους;.. Οι δυστυχείς αυτοί, οι περιφρονημένοι κι απ' τη φωτιά, δεν είνε σκληρότερα αδικημένοι;...

Οι πελαργοί δεν ζαναγύρισαν να ιδούν την καϋμένη φωλιά τους. Τα χελιδόνια δεν ζαναγύρισαν να ψάξουν μέσα στα συντρίμμια του μπαλκονιού για τη δική τους, μα η γατούλα του σπιτιού, που έχει καψαλισμένες τις τρίχες απ' τη φωτιά, ζαναγύρισε, επάτησε επάνω στα ερείπια – άλλοτε πατούσε σκεπές και πηδούσε μάνδρες – κι ευρήκε το σπιτάκι που γεννήθηκε και που μεγάλωσε κι ευρήκε τα ελεεινά τα αποκαΐδια κι εγνώρισε την πεσμένη σιδεροδοκιά της στέγης...

Ιδέτε την... Κάθεται τώρα κουλουριασμένη, μαχμουρλίτικη στον ήλιο, με κλεισμένα μάτια σαν να φιλοσοφεί, επάνω στα ερείπια και δεν σειέται, δεν κουνιέται, ώρες ολόκληρες... Πιστή και στα ερείπια του σπιτιού της ακόμη... Ποιος ξέρεις όμως αν δεν είνε τα ερείπια αυτά και τάφος της μικρής της οικογένειας;

Νύχτωσε... Τα ερείπια αφού επυρπολήθησαν άλλη μια φορά απ' τον ήλιο που έδυε, σκοτεινιάζουν τώρα λίγο λίγο, γίνονται οικτρότερα, ελεεινότερα, αγριώτερα, απειλητικά καθώς περνάει κανείς, ζαλιστικά, εχθρικά... Θαρρεί κανείς πως θέλουν να μας διώξουν, πως τα πειράζει ο κρότος των βημάτων μας, πως τα ενοχλεί η σιωπηλή μας παρουσία...

- Πάμετε λοιπόν, δεν βλέπετε που μας διώχουν; Δεν βλέπετε πως θέλουν να εγκαταλειφθούν και να κλάψουν ίσως στο σκοτάδι πριν έβγη το φεγγάρι που τα παρηγορεί και τα γλυκοσωπαίνει;...

ΕΙΚΟΝΕΣ

Αριστερά: Έλληνες στρατιώτες στρατοπεδεύουν λίγο έξω από τις Σέρρες.

Δεξιά: Κάτοικοι της Νιγρίτας στο δρόμο της προσφυγιάς μετά την καταστροφή της πόλης τους.

(Από την αυστριακή *Das Interessante Blatt*, 24.07.1913)

21 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η ανοικοδόμηση των μακεδονικών πόλεων που είχαν καταστραφεί (Σέρρες, Νιγρίτα και Δοξάτο) ήταν ένα θέμα που προβληματίζε τους κατοίκους, αλλά και την κυβέρνηση. Η *Αστραπή* έγραφε:

ΑΙ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙΣΑΙ ΠΟΛΕΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΠΩΣ ΘΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΘΟΥΝ

Η Ελληνική Κυβέρνησις ευρίσκεται εις διαπραγματεύσεις μετά της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος περί της ανεγέρσεως των πόλεων Σερρών, Νιγρίτης και Δοξάτου, αίτινες κατεστράφησαν υπό των Βουλγάρων.

Η ανοικοδόμησις των πόλεων τούτων θα γείνη κατά το εν Ευρώπη σύστημα και επί τη βάσει διαφόρων οικονομικών συνδυασμών.

Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος θα είνε ο κύριος παράγων της Εταιρίας, ήτις θα αναλάβη τα έργα ταύτα.

Μόλις αι διαπραγματεύσεις φθάσωσιν εις τέρμα τι, θα συζητηθώσι τα σχέδια των οικοδομηθησομένων πόλεων.

Η αξία των ανεγερθεισομένων οικιών θα καταβάλληται υπό των ιδιοκτητών δι' ετησίων δόσεων εν αναλογία προς το εισόδημα και με όρους συμφερωτάτους διά τους ιδιοκτήτας.

Προς ασφάλειαν των καταβαλλομένων κεφαλαίων, αι οικοδομαί ως και τα υπ' αυτάς οικόπεδα θα μείνωσιν ως υποθήκη μέχρι της τελείας αποπληρωμής της αξίας των ανεγερθεισομένων οικιών.

Κατά τας ημετέρας επίσης πληροφορίας, αφίκοντο εκ Βερολίνου δύο αντιπρόσωποι μεγάλης Γερμανικής οικοδομικής Εταιρίας, εκ των οποίων ο εις μηχανικός, ο δε έτερος νομικός σύμβουλος, οίτινες θα αναλάβωσι την ανοικοδόμησιν των οικιών των Σερρών, αν οι Ελληνικοί νόμοι περί υποθηκών εξασφαλίζουν επαρκώς τα απαιτηθησομένα κεφάλαια.

Επίσης πληροφορούμεθα ότι ομάς μηχανικών και κεφαλαιούχων ενταύθα εσχημάτισεν Εταιρίαν, της οποίας σκοπός είνε η ανέγερσις οικιών εν Μακεδονία.

Την ίδια μέρα, η *Εστία* επανερχόταν στις ιστορικές εκείνες στιγμές, όταν ο στρατός έμπαινε στις Σέρρες αποκαλύπτοντας παράλληλα τη συντελεσθείσα καταστροφή. Ο συντάκτης, που υπέγραψε με το ψευδώνυμο «ΚΕΔΡΟΣ», ήταν παρών και θυμόταν τα αντιφατικά συναισθήματα των κατοίκων: από τη μια η μεγάλη χαρά για την ελευθερία και απ' την άλλη η βαθιά λύπη για τις καταστροφές.

ΒΟΥΛΓΑΡΙΣΜΟΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΡΕΙΠΙΩΝ

Ποίος ηδύνατο να φαντασθή, ότι ο κόσμος αυτός ο μαυροφορεμένος, που εις το πέρασμα της μεραρχίας μας έκαμε να αντηχούν οι τοίχοι των χαμηλών σπιτιών από τας ζητωκραυγάς του, ποίος ηδύνατο και να σκεφθή, ότι τα γυναικόπαιδα αυτά, που εστέκοντο εις τα στενά πεζοδρόμια, ήσαν θύματα της μεγαλύτερας καταστροφής, την οποίαν μπορεί κανείς να υποστή... Άστεγοι ριφθέντες εις τον δρόμον εις ολίγας απαισίας ώρας και φεύγοντες τον εμπρηστήν και τον βιαστήν, τον βάνδαλον και τον ληστήν, τον κλέπτην και τον φονέα, συνεκεντρώθησαν με λουλούδια του αγρού να υποδεχθούν τον στρατόν, που τους έκαμε να λησμονούν για μια στιγμή την τραγικήν θέσιν των, να επευφημήσουν εκείνους που τους εξεδίκηθησαν την ερήμωσιν της οικίας των και την ατίμωσιν της οικογενείας των!...

Περνά ο στρατός με θόρυβον επάνω εις τα καλντερίμια των Σερρών, με υπερήφανον παράστημα, παρ' όλην την κούρασιν της υπό καυστικόν ήλιον μακράς πορείας του, και από τα παράθυρα, της πόρτες, τα πεζοδρόμια και της στέγες οι άνθρωποι που βλέπουν τα ερείπια του σπιτιού των να καπνίζουν και που ακούουν εναύλους τας απελπιστικάς κραυγάς της απαγομένης προς όλεθρον κόρης των, λησμονούν προς στιγμήν την οδύνην των, για να υποδεχθούν με δάκρυα χαράς τους εκδικητάς των συμφορών των.

*Είδα μίαν γραιάαν, που σαν ξεμωραμένη εφώναζε:
- Ζήτω η ελευθερία!.. Καλώς τα παιδιά!.. και έκλαιε.*

Και ένα άλλο νήπιον εις την αγκαλιάν της μητέρας του να κινή ένα μάτσο λουλούδια και να φωνάζη με ύφος ανθρώπου, που αντιλαμβάνεται το μέγεθος της χαράς.

Και ο στρατός επέρνει με τα ξεσχισμένα ρούχα και τα μαυρισμένα πρόσωπα, με αξιωματικούς που σχεδόν δεν φέρουν κανέναν διακριτικόν γνώρισμα, αφού έχουν αφαιρέσει τα χρυσά γαλόνια από τους ώμους και το πηλήκιον, σκονισμένος, με αλλοιωμένα τα χαρακτηριστικά, αλλά με τα μάτια λάμποντα από υπερηφάνειαν δι' ό,τι επετέλεσαν, προ παντός όμως διά την χαράν την οποίαν προεκάλουν εις το πέραςμά των.

Είνε ο στρατός ο εκδικητής!...

Το άλογο κτυπά τα πέταλά του χωρίς ρυθμόν μέσα στα ναυπά ερείπια, γιατί τα σκέλη του με φόβον ανοίγει, για να πατήση τα κεραμίδια, τα σίδερα, της πέτρες και τα χόματα, που κλείνουν τον δρόμον του κάθε στιγμή. Τοίχοι που έμειναν στην φοβερά καταστροφή ορθοί για να δείχνουν ότι εκεί υπήρχαν άλλοτε σπίτια, και που διατηρούν τους ωραίους χρωματισμούς με τα κομμά στωλίδια των για να ενθυμίζουν την λαμπρότητά των, στέκουν έτοιμοι να πέσουν, στο πρώτο τράνταγμα της γης, επάνω εις τον περιεργον περιπατητήν που θα τους πλησιάση.

Συντρίμματα στεγών και τοίχων έχουν καταχώσει τα σιδερένια κιγκλιδώματα, που εκάμφθησαν από την φωτιά και έπεσαν μαζί με τα παράθυρα, της μαρμαρένιες σκάλες και τους κομψούς εξώστους.

Τίποτε από την σαν αμφιθέατρο κτισμένην πόλιν δεν έμεινεν όρθιο. Περιστύλια και πρόστοα, θόλοι και αψίδες κομψών οικιών είχαν πέσει εις σωρούς από λίθους, ασβέστην και ζύλα καμμένα. Συνεστραμμένα προβάλλουν υπό τους σωρούς αι σιδηραί δοκοί και σταματά με φόβο τα βήματά του το άλογό μου. Τρέμει και αυτό στα μαύρα φαντάσματα των τοίχων και στο σύμφυρμα των πολυποικίλων θραυσμάτων που πατεί.

Μια στιγμή τινάσσεται προς τα οπίσω περίφοβο. Σκύβω μπροστά. Ένα μεγάλο σκυλί είνε καρβουνιασμένο. Αλλάζω δρόμον. Μέσα σε ευρείς περιβόλους ερείπια εκκλησιών σωριάζονται. Ο ναός της αγ. Παρασκευής, του αγ. Παντελεήμονος και άλλοι δεν υπάρχουν πλέον. Και ενός τζαμιού καμμένου ο μιναρές κολοβωμένος κατά το ήμισυ υψώνει το λευκόν του σαν λαμπάδα σώμα για να δείξη την θέσιν που άλλοτε υπήρχε τέμενος.

Ένα καινούριο ίδρυμα, που μία πλάκα με χρυσά γράμματα γράφει πως είνε οικοτροφείον ο «Ορφεύς» και πως εκτίσθη κατά το 1912 είνε μόνον ερείπιον πλέον και μόνον αι θολωταί του αίθουσαι στέκουν ακόμη ετοιμόρροποι. Μέσα σε μία αυλή ένας ιστός με τα σχοινιά μένει ανέπαφος, αλλ' όμως η οικία είνε πυρπολημένη. Είνε ένα προξενείον, που δεν διέφυγε την καταστροφήν, με όλην την ιερότητα και το απαβίαστον που διεθνείς νόμοι το περιβάλλουν...

Έξω από μίαν θύραν χαίνει ολάνοικτο ένα χρηματοκιβώτιο, που μέσα τώρα τα χωρίσματά του κομμάτια από κεραμίδια το γεμίζουν.

Έκλεψαν οι εμπρησταί! Αλλοίμονον! Αυτό ήτο το μικρότερον που έκαμαν οι βάνδαλοι.

Επάνω εις την σιδηράν εσχάραν, που κρατούσε το γείσον ενός παραθύρου, δύο γλάστρες σπασμένες έχουν ακόμη λίγο χόμα και μερικά σπασμένα κλαδάκια. Είνε τα λουλούδια της κόρης, που ποιος ξέρει αν επρόφθασε να φύγη από τους δαίμονας.

Χάμω, μπροστά στα γκρεμισμένα τζάκια, σπασμένα πήλινα αγγεία και μετάλλια ανακατωμένα με τα κεραμίδια της στέγης σχημάτιζαν αμόρφους σωρούς. Ήταν το νοικοκυριό της γυναικούλας που ποιος ξέρει αν επρόφθασε να σώση το παιδί της από το μαχαίρι του φονηρά!

Και τώρα, η πόλις που ήτο κτισμένη και έβλεπε προς νότος και δυσμάς, αναμένουσα τους εκείθεν ερχομένους ελευθερωτάς αδελφούς, δεν υπάρχει πλέον. Έφθασαν οι ελευθερωταί, αλλ' έφθασαν πολύ αργά!...

Ο κόσμος, που άλλοτε εγέμιζε τους δρόμους τους Ελληνικούς, συνωθείτο τώρα εις τους στενούς δρομίσκους των Οθωμανικών συνοικιών και όλη η κίνησις της μεγαλοπόλεως περιορίσθη εις την οδόν της Εβραιοτουρκικής αγοράς. Αξιωματικοί και οπλίται, Εβραίοι και Τούρκοι, χοτζάδες και ιερείς, ραββίνοι

και αββάδες διεσταυρούντο σπραχνόμενοι κάτω από τα σπίτια, που τα παράθυρά των γεμίζουν από τον άστεγον κόσμο που τώρα φιλοξενείται εκεί μέσα.

Εξέρχομαι επί τέλους από λαβυρινθώδη ερείπια, τα δείγματα αυτά της αγριότητας μιας φυλής που φεύγει επαίσχυντος τον τιμωρόν, αφού προηγουμένως ξεσπάσει την μανία της εις την καταστροφήν, την εύκολον κατά παιδιών και γυναικών, γερόντων και ιερέων.

Εξώ, προς την μαγευτικήν εξοχήν Κιόσκια, κ' εκεί των εμπρηστών το έργον έχει το σημάδι του. Μικρά κομμά αναψυκτήρια, που τα σκιάζουν υψίκορμα πλατάνια και τα δροσίζουν άφθονα κρυστάλλινα νερά, είνε κατεστραμμένα από την φωτιά. Εκεί τώρα έχει κατασκηνώσει η πρώτη Μεραρχία, και είνε ολίγες ημέρες τώρα που τα πουλιά, που είχαν φύγει και αυτά τρομασμένα από τους καπνούς, της τουφεκιές και της φωτιές, ξανάρχισαν στες κορυφές των δένδρων μαζί με τα τζίτζικια το τραγούδι των και νανουρίζουν το κουρασμένο το κορμί του στρατιώτου, που αναπαύεται εις την σκιάν του αντισκίνου του και επαναβλέπει με τα μισοκλεισμένα μάτια του τους ξεσπιτωμένους αδελφούς του να τον επευφημούν και δεν λησμονεί...

22 - 23 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Από τις 22 Αυγούστου (μέχρι τις 8 Σεπτεμβρίου) η *Πατρίς* φιλοξένησε σειρά χρονογραφημάτων με τις πολεμικές εντυπώσεις του Διονυσίου Κόκκινου («ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΣ»), που ως στρατιώτης είχε βρεθεί σε Δεμίρ-Ισσάρ και Σέρρες. Σχεδόν αυτούσια τα κείμενα αυτά, που περιέγραφαν κυρίως τις επαφές που ο Κόκκινος είχε με κατοίκους της περιοχής, εμπλουτισμένα με περιγραφές από το Κιλκίς και τη Δοϊράνη, περιλήφθηκαν στο βιβλίο του «*Αι βουλγαρικά θηριωδία και η καταστροφή των Σερρών*» (εκδοτικός οίκος Γ. Φέξη) και γι' αυτόν το λόγο δεν αναπαράγονται εδώ. Θα ήταν σας να γινόταν αναπαραγωγή του κυριότερου όγκου του βιβλίου εκείνου.

Στις 23, η *Μακεδονία* επανήλθε στο υπόμνημα που είχαν αποστείλει οι Σερραίοι στο γενικό διοικητή της περιφέρειας, επαινώντας την πρωτοβουλία τους:

ΔΕΝ ΑΜΦΙΒΑΛΛΟΜΕΝ

Το υπόμνημα το οποίον οι Σερραίοι επέδωκαν εις τον Γενικόν Διοικητήν είναι από πάσης απόψεως θαυμάσιον. Ζωγραφίζει διά των μελανωτέρων χρωμάτων την κατάστασιν εις την οποίαν ευρίσκονται σήμερον και εις την οποίαν θα περιπέσουν μεθαύριον οι ατυχείς αυτοί αδελφοί μας και κρούει τον κώδωνα του βεβαίου κινδύνου, τον οποίον διατρέχει το ελληνικώτατον εκείνο κέντρον της ανατολικής Μακεδονίας να καταστή λίαν προσεχώς πενιχρά τουρκική κομύπολις.

Το τελευταίον τούτο θα ήρκει όπως η Κυβέρνησις λάβη όλως ιδιαιτέραν μέριμναν περί των Σερρών και ουδεμίς θυσίας φεισθή όπως λίαν ταχέως συνδράμη τους Σερραίους εις την ανέγερσιν της καείσης πόλεως των και την εν γένει οικονομικήν αυτών αποκατάστασιν.

Και δεν αμφιβάλλομεν ότι η Κυβέρνησις θα λάβη την ιδιαιτέραν ταύτην μέριμναν και πολύ ταχέως οι Σερραίοι θα εξέλθουν εκ της δυσκόλου θέσεως εις την οποίαν σήμερον ευρίσκονται.

25 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Το κείμενο ενός στρατιώτη, που βρέθηκε στην περιοχή των Σερρών, δημοσίευσε το περιοδικό *Ελλάς*. Είναι ένα κείμενο εσωστρεφές, ενώ μέσα από υπερβολικά λυρικά σχήματα, απόλυτα ενδεικτικά ωστόσο των συναισθημάτων και των συνειρμών που του είχε προκαλέσει η θέα της καταστροφής σ' όλη την περιοχή, ο κειμενογράφος παραπέμπει σε μια εικόνα επίγειας κόλασης.

Η ΠΕΔΙΑΔΑ ΤΩΝ ΟΙΜΩΓΩΝ

Στον διδάσκαλό μου Δημητ. Χατζηκωνσταντή

Ίσως με περάσετε για απότρελλο, άμα σας πω, ότι μια ολόκληρη βδομάδα γύριζα στους βαρυστένακτους τόπους της κολάσεως. Πώς τάχα να φαντάζεσθε την κόλασι; Πρώτα, πρώτα, πριν πέσουν οι δαιμόνοι που τους καταράσθηκε ο Θεός, ήτανε παράδεισος. Αλλά σαν νάτηνε καταράσθηκε κι' αυτήνη ο Θεός μεταβλήθηκε σ' ένα απέραντο νεκροκοιμιστήριο. Έχει ατμόσφαιρα βαρειά, λυπητερή και πάνου στο χρώμα της το αποκαϊμένο, αργές συνθλιπτικές πέφτουνε πότε-πότε, χοντρές στάλες βροχής. Κάποια αόριστη, αλλά βαθειά μελαγχολία γεμίζει το άπειρο. Και ενώ από πάνω βαρειά, μονότονη πέφτει η βροχή, καπνός και φλόγα ζώνει κάτω τη γη της. Και μες το φλογοστεφάνωτο αυτό καμίνι, θλιβεροί ακούγονται οι τριγμοί των καιομένων σαρκών, λυπητερά τα τσιτσιρίσματα των ψηνομένων κρεάτων, των οποίων τσιγκνή ανεβαίνει η κνίσσα, ψηλά στον ουρανό ως το νεκρικό αλλά και ευχαριστήριο λιβανωτό για την απελευθέρωσι των υπολοίπων αδελφών των. Παρθένες και γερόντοι δίνουνε τροφή στη φλογόφωτη αυτή λίμνη μες τα κύματα της οποίας συνωθούνται, ενώ από τα γεματόφλογα στόματά των, βγαίνουνε άναρθρες φωνές πόνου, απεγνωσμένες επικλήσεις και αναστεναγμοί γεμάτοι τρομάρα και φρίκη. Και γύρω απ' αυτήν την αποτρόπαιη θυσία, όντα τα οποία κατά την μορφήν είνε κατά τι όμοια με τους καιομένους, αλλά χωρίς ψυχή, χωρίς καρδιά, ορχούνται ενώ μωκηθμούς ευχαριστήσεως ξερνούνε τα λυσσασμένα στόματα των και γρυλισμούς χαράς που ανακατεβόμενοι με τους πολυστένακτους βόγγους των θυμάτων, αποτελούνε μια απόκοσμη συναυλία οργιαζόντων δαιμόνων επί των πτυσσόντων θυμάτων των.

Και βλέποντας το λυπητερό αυτό θέαμα, δακρύζει ο ψυχόπονος ουρανός και τα δάκρυα του αφού πρώτα αυλακώσουνε τα γαλανά μάτια του πέφτουνε αργά-αργά έπειτα στη γη και θυμώνει και σκυθρωπιάζει και απειλεί με τα μελανιασμένα σύγγεγά του... Και βγάζει έπειτα τον ήλιο, το μικρό του γιού που τόσο τον αγαπάει ώστε ολημερίς τον έχει αγκαλιασμένο και τον φιλάει και κατακεραυνώνει με της φωτισμέστές ακτίνες του, σαν να θέλη να σβύση την άλλη φωτιά που ανάψανε τα παράνομα αποξεράσματά του.

Και μεις που μια βδομάδα τώρα παίζουμε ένα αιματηρό κυνήγι, καθαρίσαντες μέχρι τώρα όλη τη χώρα από τη Θεσσαλονίκη ως της Σέρρες, σε κάθε τέτοιο τραγικό θέαμα που ηθέλαμε συναντήση, δακρύζει η καρδιά μας, και εξογκωνόταν το κεφάλι μας και κάνει ώστε μια φωνή έτσι αυτόματη να γεννηθή μες τα φυλλοκάρδια μας, να γιγαντωθή, να γεμίση και τα αποκρυφώτερα κενά του εσωτερικού μας και να ξεσπάση έπειτα σε μια απειλητική απέραντη βρονταριά που να δονήση το άπειρο, να ξεσχίση τα μελανιασμένα σύγγεφα και να τα αποδιώξη ίσως και να φανή το χρυσόδερμο πρόσωπο του ήλιου και τα ξαναγεννώμενα τριαντάφυλλα που πλήθια στολίζουνε τον ουρανό. Όλη αυτή η ανθισμένη πεδιάδα που ποτίζεται απ' τα παραποτάμια του Αγγίτη και του Στρούμα (Στρυμόνος) με της αργυρένιες λίμνες, τα γραφικά κορφοβούνια και την πλούσια βλάστησι μεταβλήθηκε τώρα σένα απέραντο νεκροταφείο, όπου χιλιάδες κουφόρια άταφα, θύματα της Βουλγαρικής θηριωδίας, περιμένανε εκδίκησι από μας που δακρυσμένοι αλλά και νικηφόροι περνούμε.

Στάχτη και κουρνιαχτό πομείνανε τα σπαρτά, αγριόλυκοι πέσανε στις στάνες, τα κοπάδια αφανισθήκανε, δεν ακούγονται πια τα χαρωπά βελάσματα των αρνιών ούτε τα γλυκόχηρα κουδουνίσματα των κασικιών που λαστιχένια ηηδούσανε και ανάλαφρα σκαρφαλώνανε στους ψηλόκορφους λόγγους και τα δασιά ρουμάνια για να τσιμπήσουνε λίγα πριναρήσια φύλλα. Ούτε οι αγχί του σουραυλιού πούπεξε ο βοσκός κά-

του απ' της πλατανιάς που άλλοτε παθητικοί και ρεμβώδεις διαλαλούσανε τον πόνο του για την αναγκαστική δουλεία και άλλοτε γλυκόστροφοι και χαρούμενοι την ενυπάρχουσα ελπίδα προσεγγιζούσης λευτεριάς.

Κάποια στριγγή θεομηνία ερήμαζε της χώρες αυτές που άλλοτε ολόφυτες και γεμάτες ελληνική ανθάδα και νειότη κατάκεινται τώρα φωτιόδαρτες και ρημασμένες. Η γεννιά του Κρούμου, η ορδές του Αίμου, το λυσσασμένο ζέραςμα των αγρίων Φιννο-τουράνων περάσανε από κει, σκορπίζοντας την καταστροφή και τη μαυρίλα. Όπου περάσανε σίφουνας και κατάρα, φωτιά και σίδερο διάβηκε και όσοι απ' τους αλλόφυλους προφθάσανε και σωθήκανε απ' το μαχαίρι και το καυτόλισμα κρυφθήκανε πάνου στα βουνά, όπου σαν άγρια όρνια κουρνιάζανε μέσα σε βράχους και σπηλαιίς νηστικοί και ξεκουρελιασμένοι. Και η γυναίκες σέρνοντας ξοπίσω τους κουτσούβελα και ξεσχισμένες, ώστε να φαίνονται τ' άσπρα κρέατα, με τη φρίκη ζωγραφισμένη στο πρόσωπό τους, σε κάθε συναπάντημα με μας παρατάσσονται στην άκρη του δρόμου και αφίνουσαι καταγής τα υπολείμματα της περιουσίας των που σηκώνουνε στους ώμους των, και λησμονούσαι τη δική των συμφορά ξεφωνίζουνε.

- Ζήτω η Μεγάλη Ελλάδα... Ζήτω ο Κωνσταντίνος... Να μας ζήσετε παιδιά...

Και στο θέαμα αυτό όλο το μίσος που τόσα χρόνια τώρα με βία στριμώχναμε και αποθηκεύαμε, αβάσταχτο πεια ξεσπάει, σπρώχνοντας εμάς συγχρόνως με υπεράνθρωπη δύναμη προς τα εμπρός.

Μπρος στη θεώρατη, στην υπερφυσική αυτή δύναμη, καμιά αντίσταση όσο και υπεράνθρωπη και αν είνε θρυματίζεται. Γιατί μπορεί κάποτε ο ήλιος να φιλήση τη γη, ο ουρανός να γίνη νανουριστικό αεράκι, η Εύα να ειλικρινέψη, τα φείδια να χάσουνε το φαρμάκι τους, αλλά ο Όλυμπος δε θα πη ποτέ, καλημέρα στον Αίμο, ούτε ο Έλληνας θα θελήση καλό του Βούλγαρου.

Σε χωράφια έξω από χωριά βρίσκουμε κεφάλια γυναικεία κακοποιημένα και χωρισμένα στη μέση, κορμιά ανδρών διάτρυτα από λογχιμούς και πόδια βρεφών σπαρμένα εδώ και 'κει.

Ένας γέρος Νιγηριτίνος μούλεγε ότι μαζέψανε καμιά πενηνταριά παρθένες λίγο πιο έξω από την πόλι και αφού της γδύσανε διά της βίας της βάλλανε να χορέψουνε, ενώ αυτοί κάνανε γούστο χτυπώντας της και θωπεύοντες – μαύρη θωπεία – και έπειτα αφού κορέσανε της κτηνώδεις επιθυμίες των, σκοτώσανε όσες δεν είχαν σκοτωθή μόνες τους.

Ένας άλλος πάλι μου διηγώτανε με φρίκη που εξωτερικεύετο στα μεγάλα καστανά μάτια του, στο πρόσωπό του, στις κινήσεις του, πώς σ' ένα χωριό πιάσανε έξη κόρες της πιο όμορφες, τους σχίσανε τα περικόρμια των και της βγάλανε έξω τους μαστούς των και αφού τους ζυμώνανε με τα χοντροδάχτυλά τους τους τεμαχίσανε έπειτα και πήρανε από ένα κομμάτι στο σακκάδιο τους για ενθύμησι.

Ένα αιχμάλωτο που έπιασε η διμοιρία μου είχε το παγούρι του γεμάτο αίμα και όταν τον πιάσαμε, μας ωμολόγησε ο ίδιος ότι το είχε γεμίσει κόψας τη μήτη και τα αυτιά ενός γέρου Τούρκου για να πη έπειτα ότι το πήρε στη μάχη φονεύσας μόνος του Έλληνα στρατιώτην!...

Τα τερατουργήματα του Νέρωνος, η κτηνωδίες του Καλλιγούλα, η θηριωδίες και τα ανοσιουργήματα των ορδών του Ατίλα, ωχριούνε προ των κατορθωμάτων των αποφωλίων αυτών τεράτων που σε στιγμή κατάρας τους ζέρασε ο Άδης.

Ρημάθηκε ο επίγειος παράδεισος που εκτεινότανε σ' όλο το πλάτος από τον Βαρδάρη ίσαμε τον Στρούμα. Το «περιβόλι αυτό της Μακεδονίας» όπως είχανε επωνομάσει το αποξεράνανε. Πού είνε η αγελόμορφη Νιγρίτα και πού η κατάφυτη και μρωμένη Σέρρα, που σαν ηδύπαθη Σουλτάνα ζαπλωνότανε κοντά στον Στρούμα; Δεν αντιλαλούνε τώρα τα εύθυμα τραγούδια των Δοϊρανιτών ούτε ακούγονται οι χαρούμενοι αχοί των Νιγηριτινών οργάνων που στα εορτιανά πανηγύρια των τραγουδούσανε την ωμορφιά και εξυμνούσαν τον ηρωισμό.

Μη και ακούτε σεις από πουθενά τα αργυρένια γέλοια των Σερριανών παρθένων που μοιάζουνε σαν τα γλυκόχηα κελαρύσματά των των Στρυμονικών παραποταμιών;

Παντού είνε απλωμένος ο θρήνος.

Το μοιρολόι εισήλθε μες την παράδεισο.

Και αυτός ο αέρας που σιγοξεγλυστράει μες τα φύλλα των δέντρων, φαίνεται σαν να σιγοψαίλνη της λυπητερές επιτάφιας προσευχές... Ούτε ο ουρανός γελάει όπως πριν. Ή θα στέκεται σκυθρωπός και δάκρυα θα τρέχουνε από τα ολογάλανα μάτια του ή θα πυρπολή με το καυστικό του λιοπίρι. Και η παράδεισος μεταβλήθηκε σε μια κόλασι που μόνο ένας Δάντης μπορεί να πλησιάση. Και το χαρούμενο περιβόλι έγινε το πειο σκυθρωπό νεκροκοιμιστήριο.

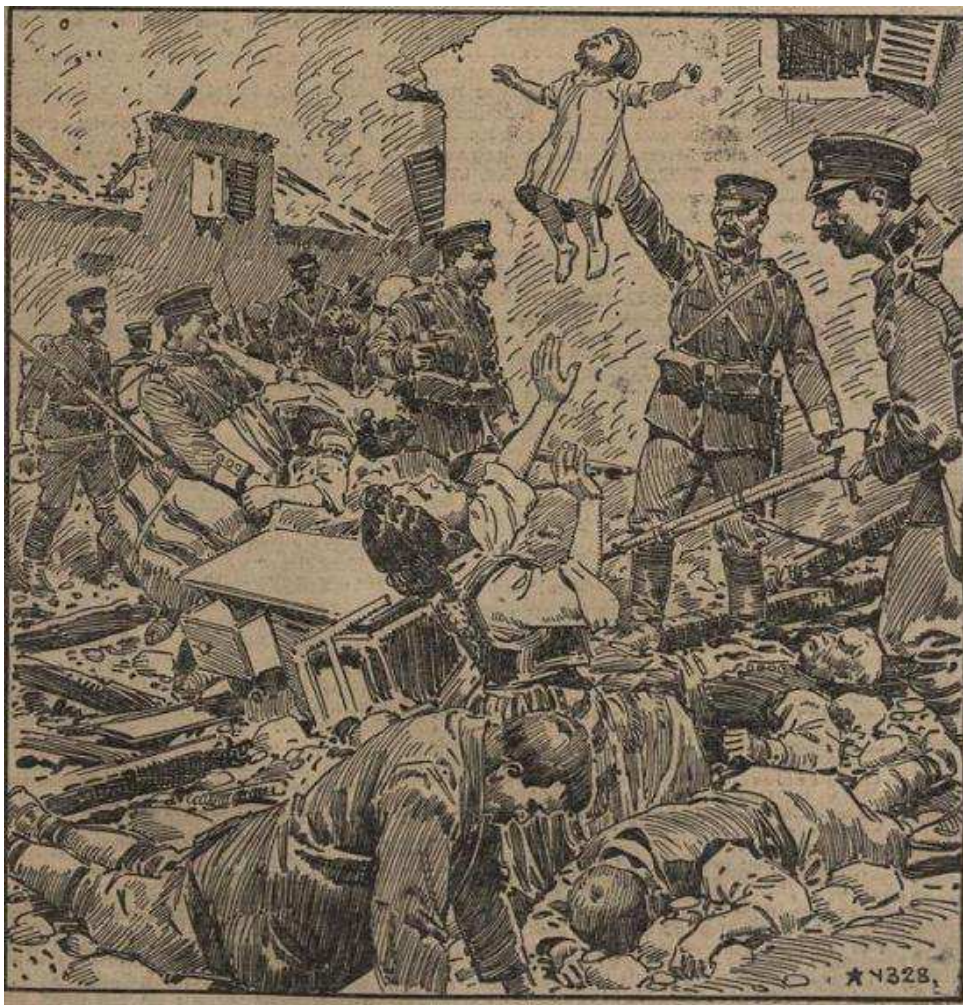
Πάνου σ' αυτό καθισμένα τα θύματα της Βουλγαρικής θηριωδίας κλαίνε-κλαίνε. Και οι θρήνοι τους γεμίζουνε την ατμόσφαιρα, και οι οιμωγές των φθάνουνε ψηλά όπου πανίσχυρος κάθεται Εκείνος και οι ολοφυρμοί τους φθάνουνε ως τα πέρατα του κόσμου και τα μοιρολόγια τους συγκινούνε τα δέντρα που άφωνα σιγοκλαίνε, τους βράχους, τα βουνά.

Αγρίμια και καλλιακούδες περάσανε. Όρνια και κοράκια διαβήκανε. Και της γλυκόφθογγες στροφές του αηδονιού λυπητεροί αντικαταστήσανε οι στόνοι του Γκιώνη τον νεκροψάλτη της ευτυχίας και ο οποίος καθισμένος πάνου στα άμορφα ερείπια κρώζει-κρώζει απαισιώς, φρικτός της καταστροφής εξάγγελος.

(Πάνω-Βροντού) ΔΗΜ. ΑΝΑΣΤ. ΚΑΠΟΛΛΑΣ

«Η θηριωδία των Σερρών. Σφαγές και λεηλασίες» ήταν ο τίτλος κάτω από το σκίτσο, που δημοσιεύτηκε στην πρώτη σελίδα της αυστριακής εφημερίδας *Illustrierte Kronen Zeitung* στις 17 Ιουλίου 1913.

29 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Ειρηνικές εικόνες από το στρατόπεδο του Δεμίρ-Ισσάρ μετέφερε ένας Έλληνας στρατιώτης, που υπηρετούσε εκεί, ένα μήνα μετά την υπογραφή της συνθήκης ειρήνης του Βουκουρεστίου. Το κείμενό του δημοσίευσε το περιοδικό *Ελλάς*. Η ζωή στη φύση έβρισκε τον κανονικό της ρυθμό και απέμεναν πλέον κάποια τρυπημένα από σφαίρες όπλα να θυμίζουν τι είχε συμβεί στην περιοχή μόλις λίγες εβδομάδες νωρίτερα. Μετά τη φρίκη του πολέμου, η γαλήνη επιστρέφει και η ζωή συνεχίζεται!

Μετά την ειρήνην

Στρατόπεδο Δεμίρ-Ισάρ. - Ποίον ενδιαφέρον δύναται να έχει μία ανταπόκρισις από ένα στρατόπεδο, από το οποίον ελλείπει πλέον η θερμότης του πολέμου; Από ένα στρατόπεδον, εις το οποίον ούτε ο βροντερός κρότος των τηλεβόλων ούτε το κελιάδισμα του μάλιγχερ ακούεται πλέον;

Στρατόπεδον χωρίς αιφνηδιασμούς, χωρίς συγκινήσεις και πολεμικά ρίγη. Τίποτε από αυτά δεν έχει το ειρηνικόν πλέον στρατόπεδόν μας.

Από ένα μικρόν λοφίσκον παρατηρώ την εικόνα της γαλήνης, που απλώνεται εις όλο το στρατόπεδο από το Δεμίρ-Ισάρ μέχρι της Κάτω Τσουμαγιάς.

Τα αντίσκηνα ζασπρισμένα τώρα από την πολυκαιρίαν απλώνονται ήσυχα και αρμονικά με την ομορρυθμίαν, την οποίαν οι στρατιωτικοί κανονισμοί επιβάλλουν. Όλος ο κάμπος είναι σπαρμένος από αντίσκηνα, τα οποία παρέχουν την εικόνα ποιμνίου λευκών προβάτων. Αχώριστοι σύντροφοι των στρατιωτών, οι οποίοι συνέδεσαν την τύχην των με αυτά. Μερικά τρυπημένα από σφαίρες, άλλα κομματιασμένα από βλήματα κανονιών, μας θυμίζουν τας ωραίας αναμνήσεις των δύο πολέμων.

Δίπλα από τα αντίσκηνα αι μεγάλαι κωνικαί σκηναί υψούνται με έκφρασιν υπερηφανείας διά τας μεγάλας νίκας.

Εις το βάθος τα υπερήφανα κανόνια των πυροβολαρχιών μας διπλωμένα με τους μουσαμαδένιους μανδύας των και ο λοιπός όρχος συμπληρούν την εικόνα της ηρεμίας και της γαλήνης.

Πόσαι ωραία διηγήσεις ηδύναντο να αφηγηθούν, εάν είχαν φωνήν, οι άψυχοι καλοί μας σύντροφοι! Πόσον μεγάλη είνε η στοργή μας! Τα εγνώρισα εις το Κιλκίς, την Ιλόβιστα, εις τα Στενά της Κρέσνας... Κάθε οβίς μας έδιδε και νέον θάρρος κατά την κρίσιμον ώραν της εφόδου και με τας ευχάς μας κατευδούντο, όταν εξετρύπωναν τους Βουλγάρους από τα βαθέα οχυρώματα, όπου τους είχε χώσει η θρασυδειλία των.

Τα κινητά χειρουργεία με τα πάνινα λευκά σπητάκια των και τους κόκκινους σταυρούς, όπου έως προχθές ηκούοντο αι οδυνηραί κραυγαί πόνου κνημών κοπτομένων και όπου το δρέπανον του θανάτου έκοπτε την ζωήν των ωραίων παλληκαριών, ήσυχα τώρα και αυτά, χωρίς τραυματίας, χωρίς εργασίαν!

Οι παραπόταμοι του Στρυμόνος, των οποίων έως προχθές τα νερά εθολώνοντο από τας μαινομένας οβίδας και ηρρυπαίνοντο από Βουλγαρικά πτώματα, σχίζουν τώρα τον κάμπον με τα διαυγή νερά των και συμπληρώνουν την γαλήνην του στρατοπέδου μας.

Το εύμορφο χωριό του Δεμίρ-Ισάρ με τα λευκά σπητάκια και τους ψηλούς μιναρέδες του, όπου έως προχθές το εγχειρίδιον του φεύγοντος βαρβάρου επάλλετο φρικωδώς και απαισίως, μειδιά και αυτό τώρα μαζί μας και ελεύθερα τώρα πλέον, χωρίς τρόμον απλώνεται εις την ανατολικήν πλευράν του ειρηνικού κάμπου.

Μία φλογέρα ενός βοσκού-στρατιώτου χύνει τώρα τους ήχους του ελληνικού βουνίσσιου τραγουδιού, εδώ όπου έως προχθές οι βροντεροί κρότοι των κανονιών εδόνουν τον αέρα.

Η αντίθεσις από χθες έως σήμερον κυριαρχεί και ο θόρυβος του πολέμου έδωκε την θέσιν του εις την γαλήνην της ειρήνης.

Θ.Ζ.

Ο ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ («ΑΤΛΑΝΤΙΣ», «Η ΝΙΚΗ»)

Η διαφορά του ημερολογίου, καθώς το 1913 η Ελλάδα εξακολουθούσε να ακολουθεί το ιουλιανό (παλαιό) ημερολόγιο, επιβάλλει - προς αποφυγή σύγχυσης - να καταγραφούν σε χωριστή ενότητα τα δημοσιεύματα του ελληνοαμερικανικού τύπου, ο οποίος άλλωστε απευθυνόταν πρωτίστως στους Έλληνες της Αμερικής. Η έρευνα εστιάζεται σε δύο έντυπα από την περιοχή της Νέας Υόρκης: στην καθημερινή εφημερίδα Ατλαντίς, που εκδιδόταν από το 1894 και ήταν η πρώτη ελληνική εφημερίδα της πόλης, και στο περιοδικό Η Νίκη, που ξεκίνησε να κυκλοφορεί τον Ιούλιο του 1913.

Ενώ η Νίκη δημοσίευε πρωτότυπο υλικό, η Ατλαντίς κατά κύριο λόγο αναπαρήγαγε τα επίσημα τηλεγραφήματα των διεθνών πρακτορείων ή αναδημοσίευε τα ρεπορτάζ των αθηναϊκών εφημερίδων, που βέβαια έφταναν στη Νέα Υόρκη με σχετική καθυστέρηση. Εδώ καταγράφονται δημοσιεύματα που δεν έχουν παρατεθεί στις προηγούμενες σελίδες, γιατί είτε προέρχονται από εφημερίδες το αρχείο των οποίων δεν εντοπίστηκε είτε αποτελούσαν αποκλειστικό υλικό της ελληνοαμερικανικής εφημερίδας..

Από τις 3 Ιουλίου 1913, η Ατλαντίς ξεκίνησε να δημοσιεύει σε συνέχειες (τρία δημοσιεύματα) περιστατικά ωμοτήτων σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Ορισμένα - όσα αναπαράγονται στη συνέχεια - αφορούσαν την περιοχή των Σερρών.

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΩΜΟΤΗΤΕΣ ΩΝ ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΑΡΙΘΜΟΣ

[...] 4. Η θέσις των Ελλήνων χωρικών εις τα διάφορα μικτά χωρία της πεδιάδος Σερρών εξακολουθεί να είναι αφόρητος. Οι Έλληνες ιερείς και διδάσκαλοι των χωρίων τούτων διατάσσονται υπό των χωροφυλάκων να απέλθωσιν επί απειλή της ζωής των. Ουδεμία εκ των αρπαγείων εκκλησιών και ουδέν εκ των κλεισθέντων σχολείων απεδόθη εις τους Έλληνας. Οι αποπειραθέντες να επανέλθωσιν εις τας θέσεις των διδάσκαλοι εδάρησαν μέχρις αιματοχυσίας.

5. Οι Βούλγαροι διοικητικοί επίτροποι Δεμίρ Ισάρ και Ζηλαχώβης διέταξαν το κλείσιμον των Ελληνικών σχολείων της περιφέρειας των.

6. Εστρατολόγησαν όλους τους Βουλγαροφώνους Έλληνας της περιφέρειας Σερρών κατ' ουδένα λόγον δεχόμενοι αυτούς ως Έλληνας.

[...] 16. Εις το χωρίον Κιουπρί της περιφέρειας Σερρών εδάρη ο ιερομόναχος Αρσένιος, φυλακισθείς εις ένα υπόγειον επί 15 ώρας για να μη λειτουργήσῃ εις τον Ελληνικόν ναόν του χωρίου.

17. Εις το χωρίον Σάβγιακο, διεπομπεύθη, εδάρη και εμαδήθη και κατόπιν εφυλακίσθη ο εφημέριος Παπαμιχαήλ. Εις το αυτό χωρίον απέθανεν εκ των κακώσεων και των δαρμών η γραιία μήτηρ του καλού Έλληνος πατριώτου Γιοβάν Κέπε.

18. Εξεδιώχθησαν βιαίως οι διδάσκαλοι και οι ιερείς των Ελληνικών Κοινοτήτων των χωρίων Σαβγιάκου, Κουμλί, Κουπρί, Καμαρότι, Ερνίκιοι, Πρόσνι, εκβιασθέντων των χωρικών να υπογράψωσι δι' απειλών και σωματικής βίας αναφοράς περί προσχωρήσεως αυτών εις τον Βουλγαρισμόν.

[...] 20. Εις το Σάβγιακον στρατιώτης του τακτικού Βουλγαρικού στρατού, μεταβάς εκεί προς συλλογήν τροφίμων διά τον Βουλγαρικόν στρατόν και επίταξιν ζώων, αφού εξύβρισε δημοσία παν το Ελληνικόν απειπειράθη να καύση κατόπιν το παρακείμενον τη εκκλησία κοινοτικόν των Ελλήνων καφενειόν, ν' απογυμνώσῃ δε και καύση ζώσαν Ελληνίδα, υπό τα όμματα όλου του πληθυσμού διότι ηγήθη να του

παραδότη το ἀλόγο της, ενώ ἔλειπεν ὁ ἀνδρας της.

21. Εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον διηρπάσθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ σχολεῖον.

22. Εφυλακίσθη ὁ ὁμογενὴς Ν. Γκαδούνης τοῦ ὁποῖου παρεμόρφωσαν εἰς τὰς φυλακάς τὸ πρόσωπον καὶ ἔδειραν ἀνηλεῶς τοὺς Ἕλληνας Γ. Κεκάν, Γεώργ. Κιοσέν καὶ ἄλλους διότι ἔλεγαν ὅτι εἶναι Ἕλληνες.

23. Τὸν Ἕλληνα ἱερέα τοῦ χωρίου ἐξεδίωξαν καὶ κρατοῦν ἤδη τὴν σύζυγον, τὰ παιδιὰ καὶ τὴν περιουσίαν του.

24. Εἰς Κιουπρί ηρπάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἡ μικρὰ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία, ἐκδιωχθέντος ἐλεεινῶς καὶ τοῦ Ἑλλήνος ἱερέως, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ἔδειραν ἀπηνῶς καὶ τοῦ ἐμάδησαν τὰ γένηα.

25. Ἐπίσης ἀφήκαν ἠμιθανεῖς ἀπὸ τὸ ζῦλο καὶ τοὺς ὁμογενεῖς Ἡλίαν Ἀλιτιντζή, Νικόλ. Παπαδημητρίου, Χρ. Παπαδημητρίου, Γούσιον Τζιαμπάζην, Γεώργ. Τζιαμπάζην καὶ Ἰωάννην Στόγιον.

26. Εἰς Κουμλή ηρπάγη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία.

Τὴν δε νύκτα ἀνὰ ἓνας Ἕλληνας ἀπήγετο ὑπὸ Βουλγάρων στρατιωτῶν εἰς Βουλγαρικὴν οἰκίαν ὅπου ἠναγκάζετο νὰ υπογράψῃ αἴτησιν πρὸς τὸν Διοικητὴν Δεμίρ Ἰσσάρ, περὶ προσηλώσεως αὐτῶν εἰς τὸν Βουλγαρισμὸν οἰκειοθελῶς.

27. Ὁ πρῶην μουχτάρης τοῦ χωρίου Μητηώνης, γέρον πολίος 80-90 ἐτῶν, ἀρνηθεῖς ἐδάρη μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ ὥστε ψυχορραγεῖ.

28. Ἐπίσης ἐξεδιώχθησαν ἐκ τοῦ χωρίου ὁ διδάσκαλος καὶ ἡ διδασκάλισσα τῶν Ἑλληνικῶν εκπαιδευτηρίων.

[...] 31. Εἰς Κιουπρί ὁ ἱερομόναχος Ἄγγελος, συρθεῖς εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ριφθεῖς κατὰ γῆς ἐδάρη ἀνηλεῶς διὰ τῶν υποκοπάνων τῶν ὄπλων τῶν Βουλγάρων στρατιωτῶν, καταπατηθεῖς κατόπιν ἀγρίως ὑπὸ τῶν βασανιστῶν του.

32. Ὁ Ἰωάννης Κέτης, ἐπιστρέφων ἀπὸ τὸ Δεμίρ Ἰσσάρ, ὅπου κατ' ἐντολὴν τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος εἶχε μεταβῆ νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ διοικητοῦ τὰς ὑπὸ τῶν Κομιτατζήδων ἀφαιρεθείσας κλεῖδας τῆς λεηλατηθείσης Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, συνελήφθη καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων χωροφυλάκων Ι. Καζάρη καὶ Ηλ. Ντότσιου καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βουλγάρου Δημάρχου Σπάσω Μανάλη, ὅπου μετὰ σωματικὴν ἐρευναν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀφηρέθησαν αἱ κλεῖδες καὶ τὸ βαλάντιόν του, περιέχον 3 λίρας.

Κατόπιν κατηγγέλθη ἐπί... ἀντιστάσει κατὰ τῆς ἐξουσίας καὶ τὰ μεσάνυχτα πλήθος χωροφυλάκων εἰσώρμησε εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ ἐσυραν ὅλους, ἀνδρας καὶ γυναῖκας ἠμυγνύμους εἰς τὰς φυλακάς.

Ἐπειδὴ δε ἐκ τοῦ θορύβου μερικοὶ γείτονες ἤνοιζαν τὰ παράθυρα νὰ ἰδοῦν τι συμβαίνει, συνελήφθησαν καὶ αὐτοὶ οἱ Νικ. Θεοδώρου, Κωνστ. Ἰωάννου, Δ. Ἀθανασίου καὶ Θ. Ηλία καὶ δεθέντες μετὰ δαρμῶν καὶ μαλλιοτραβηγμάτων ὠδηγήθησαν εἰς τὸ Δεμίρ Ἰσσάρ. Καθ' ὁδὸν ἐκ τῶν δαρμῶν ἀπεβίωσεν ἡ μητέρα τοῦ Κέτη καὶ τὸ πῶμα τῆς ἀφέθη εἰς τὸν δρόμον.

33. Εἰς τὸ Σάβγιακον ὁ Μ. Κωνσταντίνου, κληθεῖς εἰς τὸ Διοικητήριον, ἐπέσθη ὑπὸ τῶν χωροφυλάκων Γιόβαν Γκώτσα, Γεωργ. Γκώτσα καὶ Μήτρ. Διαμαντή νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Βουλγαρισμὸν, ἀπειλούμενος ὅτι θ' ἀπεγυμνοῦτο ἡ οἰκία του. Καὶ πράγματι μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς πλουσίας οἰκίας του εὐκαταστάτου αὐτοῦ Ἕλληνας, δὲν ἀπέμεινον εἰμὴ μόνον οἱ τοῖχοι.

[...] 51. Ἐν Ἀρχιστράτῃ ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς ἐπιτροπῆς, ὁ αὐτόθι διαμένων ἀντιπρόσωπος τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως Δασκάλωφ ἠπειλήσε, ζιφουλκάν, πάντα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, υβρίσας ποταπῶς αὐτὰ τε καὶ πάντας τοὺς θρησκευτικούς τῆς Ἑλλάδος Ἀρχηγούς, διότι ἠρνοῦντο νὰ υπογράψουν ἀναφορὰν ὅτι ζητοῦν νὰ γείνουν Βούλγαροι.

52. Ἐπίσης εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον Ἀρχιστράτῃ ὁ ἴδιος Δασκάλωφ μετέφερεν ἐκ τοῦ Σχισματικοῦ χωρίου Σκρίζιοβο⁷² σχισματικὸν ἱερέα, συνέπηξε διὰ τῆς βίας Βουλγαρικὴν κοινότητα, μετέτρεψε τὸ τζαμί εἰς Βουλγαρικὴν ἐκκλησίαν καὶ διέταξε τοὺς γονεῖς νὰ στέλλουν τὰ παιδιὰ τῶν εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Σχολεῖον, τὸ ὁποῖον συνέστησαν αὐτὸς εἰς τὸ τζαμί.

53. Τὴν 18ην δέκα πρόκριτοι μεταβάντες μετὰ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου πρὸς τὸν ἀνωτέρω Βούλγαρον ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀρχιστράτης ὅπως καταγγείλωσιν εἰς αὐτὸν κλοπὰς, εἰς αὐτὸν ἠνεῖχτο καὶ ὁ ἀδερφός του, εφυλακίσθησαν καὶ ἐκρεμάσθησαν.

72 Το σημερινὸ χωριὸ Σκοπιὰ. Καὶ βέβαια ἡ Ἀρχιστράτη δὲν ἦταν ἄλλη ἀπὸ τὴν... Ἀλιστράτη!

Στις 5 *Ιουλίον* (δηλ. 22 Ιουνίου σύμφωνα με το παλαιό ημερολόγιο, πριν την πυρπόληση των Σερρών), η Ατλαντίς δημοσίευσε συνέντευξη με Σέρβο αξιωματικό, ο οποίος επί μακρό χρονικό διάστημα είχε διαμείνει στις Σέρρες. Ο αξιωματικός ασκούσε κριτική στην απόφαση για αποχώρηση του ελληνικού στρατού από την πόλη, υπογραμμίζοντας πως η παρουσία των - λίγων έστω - Ελλήνων στρατιωτών λειτουργούσε αποτρεπτικά για την εκδήλωση διώξεων κατά του ελληνικού πληθυσμού.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ ΔΕΝ ΕΠΡΕΠΕ ΝΑ ΦΥΓΗ ΜΙΑ ΣΟΒΑΡΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ

Ο αξιωματικός ούτος εις ερώτησίν μας πώς τα διήρχοντο οι Έλληνες αξιωματικοί και στρατιώται μετά των Βουλγάρων εν Σέρραις, είχε την καλωσύνην να μας είπη τα εξής, άξια αναγραφής και προσοχής.

- Εκ των υστέρων, φίλε μου, αποδεικνύεται ότι το ιππικόν σας το οποίον ήδρευεν επί μήνας ολοκλήρους εις τας Σέρρας, δεν έπρεπε να φύγη.

- Μα δεν φρονείτε, ηρωτήσαμεν, ότι μετά την έκρηξιν των γεγονότων του Παγγαίου η θέσις των ολίγων εν Σέρραις ιππέων μας ήτο εις άκρον επισφαλής;

- Διόλου. Και εάν διενεούντο οι Βούλγαροι, πολυάριθμοι όντες, να επιτεθούν ή να αιχμαλωτίσουν τους Έλληνας ιππείς, δεν θα προέβαινον ευκόλως εις τούτο, διότι εσκέπτοντο ότι εν Θεσσαλονίκη υπάρχουσι στρατιώται Βούλγαροι, οίτινες θα διέτρεχον κίνδυνον αμεσώτατον εκ της επηρείας, την οποίαν θα είχαν ένα παρόμοιον πραξικόπημα.

Εάν εμένατε εις τας Σέρρας δεν θα σας έθιγε κανείς απολύτως. Βεβαίως η αναχώρησις του Ελληνικού ιππικού ήτο μία προληπτική ενέργεια προς αποσόβησιν απειλουμένου κινδύνου, τον οποίον, επαναλαμβάνω δεν διέτρεχον.

- Η παραμονή του ιππικού εις τας Σέρρας ήσκησεν επηρροήν τινά;

- Βεβαίωτατα. Διότι διά της παρουσίας του εκεί προελαμβάνετο η εγκληματική τάσις των Βουλγάρων. Ήκουσα παρ' Έλληνοσ αξιωματικού ότι ο ίδιος πολλάκις μετέβη εις τον στρατηγόν Βούλκωφ και κατήγγειλε παρανομίας και πράξεις αξιομέμπτους, τας οποίας εν πολλοίς επάταξεν αμειλίκτως.

Η παραμονή εν Σέρραις εξ άλλου του Ελληνικού ιππικού ενεκαρδίωνε τους ομογενείς και ανεπτέρωνε το φρόνημά των μέχρι του σημείου, ώστε να εκδηλούν εμφανώς και επιδεικτικώς εκείνο το οποίον ησθάνετο η ψυχή των. Απόδειξις τούτου είναι και το ότι περιέβαλαν διά στοργής μοναδικής τους Έλληνας αξιωματικούς και στρατιώτας και επεδαμίλευσαν εις αυτούς αφαντάστους περιποιήσεις. Ακριβώς δε εξετράπησαν κατ' αυτών οι Βούλγαροι μετά την αναχώρησιν των Ελλήνων. Πριν συμπεριεφέροντο προς το Ελληνικόν στοιχείον όπως δήποτε ευλαβέστερον. Όχι διότι αι 15 χιλιάδες του Βουλγαρικού στρατού εφობούντο τους τριακοσίους Έλληνας στρατιώτας, αλλά διότι δεν ήθελον να στιγματίζονται υπό τα όμματά των ως βάρβαροι και απολίτιστοι.

Ο στρατηγός Βούλκωφ είχε δώσει αυστηράς διαταγάς ακριβώς διά να μη φαίνεται το γόητρον του Βουλγαρικού στρατού καταρρέον. Έξω των Σερρών είναι αληθές ότι ετελούντο πολλά τα βάρβαρα και κατάπτυστα Ελλήνων, αλλά τα θύματα είχαν τον ηρωισμόν να έρχονται εις τας Σέρρας και να καταγγέλλουν παν γεγονός το οποίον ελάμβανε χώραν εις βάρος των. Οι δε Έλληνες αξιωματικοί το κατήγγελλον αμέσως εις τον στρατηγόν και οπωσδήποτε ετίθετο φραγμός.

- Είναι αληθές ότι μετά την αναχώρησιν του Ελληνικού ιππικού οι Βούλγαροι εκακοποίησαν τους ιδιοκτήτας οικιών εις τας οποίας έμενον Έλληνες;

- Αληθέστατον. Μόλις προ ολίγων ημερών έμαθον παρά φίλου μου εκ Σερρών ότι την επομένην της αναχωρήσεως του Ελληνικού ιππικού οι Βούλγαροι, επί τη προφάσει της ερεύνης, προέβησαν εις καταστροφάς και λεηλασίας εις όλας τας οικίας εις τας οποίας διέμενον οι αξιωματικοί της επιλαρχίας. Η θηριωδία των κυρίως εστράφη εναντίον της οικίας ήτις εχρησίμευεν ως Ελληνικόν προξενείον.

Στις **17 Ιουλίου**, η Ατλαντίς αναδημοσίευσε ρεπορτάζ των βρετανικών Times σχετικά με την προώθηση του ελληνικού στρατού σε Δεμίρ-Χισσάρ και Νιγρίτα. Η ανταπόκριση είχε ημερομηνία 8 Ιουλίου.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΩΝ “TIMES” ΤΟΥ ΛΟΝΔΙΝΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

[...] Υποχωρώντας από τη Δοϊράνη οι Βούλγαροι διαιρέθηκαν σε δύο σώματα, εκ των οποίων το μικρότερο τράπηκε προς το Δεμίρ-Χισσάρ και το μεγαλύτερο προς τη Στρώμνιτσα, με σκοπό αναμφίβολα να ενωθεί με το στρατό που πολεμά εναντίον των Σέρβων στο Ιστίπ. Οι Έλληνες καταδιώκουν κατά πόδας τον εχθρό.

Προς το μέρος της Νιγρίτας οι Βούλγαροι διάβηκαν τον Στρυμόνα και διευθύνθηκαν βόρεια, αφού κατέστρεψαν καθ' οδόν τις γέφυρες του ποταμού. Οι άνδρες του μηχανικού του Ελληνικού στρατού καταγιγνώμενοι με την επιδιόρθωση μιας από τις γέφυρες αυτές, πυροβολήθηκαν από τους Βούλγαρους. Επειδή ήταν αδύνατο στο σημείο αυτό οι Έλληνες να απαντήσουν στο πυρ του εχθρού, διάβηκαν νοτιότερα τον ποταμό με λέμβους και απώθησαν τους Βούλγαρους καταδιώκοντάς τους σε απόσταση 5 χιλιομέτρων.

Οι Έλληνες εξακολουθούν την ταχεία προέλασή τους καθ' όλη τη γραμμή. Οι Βούλγαροι είναι ανίκανοι να αντιτάξουν οποιαδήποτε αποτελεσματική αντίσταση και η παρούσα θέση τους είναι κρίσιμη.

Στις **21 Ιουλίου**, η Ατλαντίς δημοσίευσε επιστολή κάποιου Γ. Σαμαρινίδη σε συγγενείς ή φίλους του στη Μασαχουσέτη με ημερομηνία 21.05.1913. Μετά το ξέσπασμα του πρώτου βαλκανικού πολέμου, ο Σαμαρινίδης, όπως και πολλοί άλλοι Έλληνες μετανάστες στη χώρα αυτή, είχε εγκαταλείψει την Αμερική για να καταταχθεί στον ελληνικό στρατό. Η επιστολή αναδεικνύει τις ένταση μεταξύ των Ελλήνων και των Βουλγάρων στρατιωτών, που μάλιστα λίγο έλειψε να έρθουν σε πολεμική αντιπαράθεση κοντά στο χωριό Μυρίνη την άνοιξη του 1913, πολύ πριν την έναρξη του δεύτερου πολέμου.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

«Εις τας 20 Φεβρουαρίου εφύγαμεν από την Θεσσαλονίκη με ένα βαπόρι και εβγήκαμεν εις Τσάγκεζι το τρίτον τάγμα του 21ου Συντάγματος. Εκεί ευρήκαμεν 10 στρατιώτας ιδικούς μας και 200 Βουλγάρους τους οποίους και εδιώξαμεν, εμείναμεν δε εκεί επί πέντε ημέρας οπότε ήλθε πυροβολικόν και ιππικόν, έμεινε δε εκεί ένας λόχος και ημείς συνοδεύσαμεν το πυροβολικόν εις Νιγρίταν όπου είχε ανοίξει μάχη επί 4 ημέρας, εις την οποίαν οι Βούλγαροι έπαθον πανωλεθρίαν υποχωρούντες εκ Νιγρίτης. Εμείναμεν δε εκεί 2 ημέρας, εγυρίσαμεν πάλιν προς ανατολάς, πορεία δύο ημερών, επεράσαμεν τον Στρυμόνα εις την Ανθόπολιν.

Από εκεί, τρεις λόχοι επήγαν προς Ανατολάς του Παγγαίου, ο δε ιδικός μας προς Δυσμάς. Δηλαδή οι τρεις λόχοι επήγαν στις Ελευθεράς και Μασθένην ένθα ήτο και ένας λόχος του πρώτου τάγματος του 24ου Συντάγματος και ημείς επήγαμεν εις Ροδολίβον όπου ήτο ένας λόχος του 21ου Συντάγματος, εκεί δε ο ιδικός μας λόχος έστειλε δύο διμοιρίας εις Παλιοχώρι, μίαν διμοιρίαν εις μίαν γέφυραν της Κρομήτσας Δράμας και μίαν μετά της οποίας και εγώ εις Μπάνιτσαν όπως φυλάσσωμεν άλλην γέφυραν, εμείναμεν δε εκεί έως εις τας 20 Απριλίου, ο δε πρώτος λόχος έστειλε μία διμοιρία εις Αγγίσταν, εις Βουτάσταν, και μίαν εις το Κουτσάκη ένθα έγινε και η μεγαλειτέρα μάχη. Εις αυτό το διάστημα έγιναν πολλές συμπλοκές πάντοτε ώστε εις τας 24 Απριλίου οι Βούλγαροι έκαναν παράπονα και διέταξεν ο Μέγαρχός μας και μας αντικατέστησεν το 19ο Σύνταγμα, ημείς δε τα δύο τάγματα εμείναμεν πλησίον του Στρυμόνος επί μακρινάς ημέρας οπότεν εις τας 8 Μαΐου έγινε μικρά συμπλοκή εις το Κοτσάκι και ως εκ τούτου μας είχαν και ημάς ετοιμούς προς ενίσχυσιν. Εις τας 9 Μαΐου το πρωί ήρχισαν να πίπτουν αραιοί κανονιοβολισμοί και μετ' ολίγον η μάχη εγενικεύθη και εις το πεζικόν, όπου την επαύριον έτρεψαν τον εχθρόν εις φυγήν και κατέστρεψαν και τέσσερα πυροβόλα. Κατόπιν ελάβομεν διαταγήν να μη μεταβώμεν εκεί, αλλά οι Βούλγαροι έφερον νέας δυνάμεις από τας Σέρρας και επετέθησαν εναντίον των ημετέρων οι οποίοι οπισθοχώρησαν

απέναντι των μεγαλειτέρων δυνάμεων του εχθρού. Τότε διετάχθημεν να υπάγωμεν εκεί, αλλ' όταν εφθάσαμε ήτο σχεδόν αργά, ελάβομεν δε μόνο μέρος εις την μάχην επί 4 ώρας.

Δόξα τω Θεώ από το τάγμα το ιδικόν μας είχομεν μόνον 10 νεκρούς και περί τους 300 τραυματίας, από δε τους Βουλγάρους πλέον των 2.000 εις νεκρούς και τραυματίας.

Την επιστολήν μου αυτήν γράφω εις το πρόχωμα και κάνει μία ζέστη φοβερά.»

Στις 17 Αυγούστου, το περιοδικό Η Νίκη δημοσίευσε το πιο ενδιαφέρον αφιέρωμα στη Νιγηρία, την πόλη που «θρήνησε σύμπας ο Ελληνισμός», εστιάζοντας ελάχιστα στην ιστορία και περισσότερο στο πρόσφατο οικονομικό προφίλ της περιοχής. Το κείμενο υπέγραφε ο Δημ. Γ. Δαμάνης.

ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ ΤΗΣ ΝΙΓΡΙΤΑΣ

ΝΙΓΡΙΤΑ-ΣΥΡΠΑ

Αι δύο αύται αμιγείς όλως Ελληνικαί Κοινότητες κείμεναι νυν προς Νότον των Σερρών εις απόστασιν τρώρον, εις ωριαίαν δε από του Στρυμόνος το πάλαι κεχωρισμένα απ' αλλήλων, εκείντο κατ' αρχαιοτάτην τινά παράδοσιν επί του Βερτίσκου όρους, ένθα μέχρι του νυν ερείπια αυτών σώζονται, ονομαζόμεναι η μεν Νιγηρίτα Παλαιοχωρούδη, η δε Σύρπα, Γκουβιντάρη. Ότε δε οι καιροί εγένοντο μενετώτεροι, κατέβησαν οι κάτοικοι αυτών από των ορεινών εκείνων δυσπροσίτων τόπων προς τας υπωρείας και έπηξαν τας κατοικίας αυτών πλησίον αλλήλων, όπου νυν οικούσιν, έχοντες όμως, ως και πάλαι, τα όρια κεχωρισμένα, μολονότι χείμαρρός τις χρυσορροάς χωρίζει τας δύο κομποπόλεις. Πότε εγένετο η μετοικεσία αύτη και πώς έλαβον άπερ νυν φέρουσιν ονόματα, ουδεμία περί τούτου υπάρχει παράδοσις.

Προ 80 ετών περίπου πολλοί μετανάσται εκ των περί τον Όλυμπον κομών λ.χ. Αιτοχώρου, Κοκινοπλού, Ναζάνης, Καστανιάς, Κρανιάς, Αγράφων, Αμπελακίων, Καρδίτσης, Τρικκάλων και βορειότερον: Νεβέσκης, Βυσόκας, Λιάλιοβας, Μπέροβας, Ναούσης και άλλων, προς δε και εκ Χαλκιδικής εγκατέστησαν εν Νιγηρίτη, φορείς γενόμενοι πολλών τεχνών και μάλιστα της σηροτροφίας και της υφαντικής, ήτις μέχρι των εσχάτων χρόνων ήκμαζε, παράγουσα περιζήτητα βαμβακερά υφάσματα – αλατσάδες – και μεταξωτά, διά τε τον ανεξίτηλον χρωματισμόν και διά την στερεότητα αυτών.

Μέχρι προ ολίγων ετών υπερδιακόσιοι εργάται και ουκ ολίγαι εργάτιδες ησχολούντο εις την υφαντικήν, τα δε υφαντουργεία, ως άλλα πρακτικά σχολεία, παρείχον πολλήν ζώήν και φαιδρότητα εις άπαντας τους κατοίκους, διότι οι εργάται, άδοντες εμμελέστατα τα ωραία εκείνα δημόδη άσματα και προκαλούντες καθ' εκάστην εσπέραν συρροήν παιδων, έδιδον το ζων παράδειγμα της φιλοπονίας, εφρονιμάτιζον αυτούς και εχάλκευον ανδρικόν εν αυτοίς χαρακτήρα. Διό και μέχρι σήμερα οι Νιγηριτινοί άρρενές τε και θήλεις, διαφέρουσιν όλων των άλλων περίξ χωρικών, διά το ανδρικόν αυτών ύφος και την αυστηράν εμμονήν εις τα πάτρια ήθη και έθιμα.

Η Νιγηρίτα μετά της Σύρπης ούσα μία των μεγαλειτέρων κομποπόλεων της επαρχίας Σερρών, ένεκα των ανωτέρων αυτής εκπαιδευτηρίων, της κατά παν Σάββατον μεγάλης αγοράς, είχε εθνικήν δι' ημάς σπουδαιότητα.

Ιδού δε και τα Ελληνικά χωρία, ων κέντρον είναι η Νιγηρίτα: Τσέρπιτσα, Ξυλότρον, Νικοσλάβη, Αβδαμάλ, Κοπάτσι, Δημητρίτσα, Μέργιανη, Σάκαντσι, Συχός, Στεφανινά, Σαϊτά, Μασλάρι, Βραστά, Σταυρός, Άνω Κρούσοβα, Κάτω Κρούσοβα, Καστρί, Κούτσιος, Αηδονοχώριον, Ομούρ-βέη, Έζιοβα, Παλαιόλουτρον, Αχιμός, Ντζίντζιος και Χούμκος.

Πας τις ήδη κατανοεί ποίαν θέσιν κατέχει η Νιγηρίτα, η μεγαλειτέρα κομόπολις της πάλαι ποτέ Βισαλτίας, ης οι κάτοικοι φημίζονται και εν τη ιστορία, κατά την δύσιν του Μακεδονικού αστέρος, επί ανδρεία, πίστει και αφοσιώσει εις τον έσχaton των Μακεδόνων βασιλέων Περσέα.

Η ΝΙΓΡΙΤΑ ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΚΗΝ, ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΝ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΗΝ ΕΠΟΨΙΝ

Α'.) Η Νιγηρίτα μάλλον γεωργική κομόπολις παράγει άφθονα δημητριακά, οίνον, καπνόν, βάμβακα, σήσαμον, γλυκάνισον, διάφορα όσπρια και άλλα γεωργικά προϊόντα και κουκούλια, εξ ων ουχί ευκαταφρόνητον χρηματικόν ποσόν εισάγεται κατ' έτος εις αυτήν. Καίπερ δε έχουσα έδαφος προσφορώτατον εις

την καλλιέργειαν οπωροφόρων δένδρων, όμως παρημέλησε δυστυχώς του πλουτιστικού τούτου κλάδου της Γεωργικής, εν ω και αυτή η ελαιά ευδοκίμει, ως τούτο συμπεραίνεται εξ ενός μόνον ελαιοδένδρου ανά την χώραν Σύρπης και Νιγρίτης.

Β'.) Η βιομηχανία αυτής περιορίζεται εις ολίγα είδη: Ιον εις προϊόντα της άλλοτε ακμαζούσης υφαντικής, και τούτο διά την ευδοκίμησιν της σηροτροφίας και την έλλειψιν συναγωνισμού εις τα είδη των αλλατζάδων. Δυστυχώς αφ' ότου τα μεν εκ Βηρυττού διά τον ζωηρόν χρωματισμόν και την στερεότητα, τα δε εξ Αυστρίας ομοιόμορφα όλως δυσκαταγώνιστα διά το εύωνον, υπεσκέλισαν τα της Νιγρίτας εξ όλων σχεδόν των αγορών, πολλά εργοστάσια έκλεισαν, τα δε υπάρχοντα μόλις σπασμωδικώς πως κινούνται και εν στενοτάτω πάντως κύκλω. Αιτηρόν ότι ουδαμώς εφρόντισαν οι υφανταί της Νιγρίτης να βελτιώσωσιν εαυτούς εν τη τέχνη και επομένως και τα προϊόντα αυτών, εν ω ηδύναντο, ευπορούντες άλλοτε, να πέμψωσι δύο-τρεις νέους εις Ευρώπην ή και αλλαχού, ίνα τελειοποιηθώσιν εν πολλοίς και ούτω μη υποστώσι τοιαύτην υποσκέλισιν. - 2ον, εις την κατασκευήν περιποδίων, υποδημάτων, ψιάθων, πηλίνων αγχείων και κεράμων.

Γ'.) Κτηνοτροφία δι' έλλειψιν ασφαλείας σχεδόν δεν υφίσταται, διότι αφ ης ημέρας ολόκληροι αγέλας ίππων και αγελάδων ήρχισαν ν' αρπάζονται χωρίς ούδ' ίχνος αυτών ν' ανακαλυφθή, οι δε ζωοκλέπται ολοέν θρασύτεροι απέβαινον, οι κτηνοτρόφοι απέλπιδες περί βελτιώσεως της καταστάσεως, διέλωσαν τας αγέλας και τα ποιμνία αυτών και ούτω νεκρική, ως ειπείν, η σιγή βασιλεύει εις τους κάμπους και τα βουνά Σύρπης και Νιγρίτης. Ταύτα δε διά να λησμονηθή εν περισωζόμενον δημώδες άσμα αναφερόμενον εις την διάβασιν του Γρανικού ποταμού. «Των Μακεδόνων τ' άλογα ποτάμια δεν φοβούνται...».

Έτερον μέσον πλουτισμού ηδύναντο να έχωσιν οι Νιγριτινοί τα εις απόστασιν ημισείας περίπου ώρας απέχοντα θαυμάσια ιαματικά θειούχα και σιδηρούχα θερμά λουτρά, εάν συνέδεον δι' αμαζιτής οδού μετά της κομποπόλεως και επεσκεύαζον αυτά, κατηρειπωμένα ήδη, καθιστώντες ούτω ταύτα προσιτά εις πάντας. Τότε πράγματι η Νιγρίτα θ' απέβαινεν υπό πάσαν έποψιν το ασφαλέστερον κέντρον όλων σχεδόν των ευπορουσών οικογενειών των Σερρών.

Την ίδια μέρα, στο ίδιο περιοδικό δημοσιεύτηκε το ποίημα ενός Έλληνα μετανάστη στις ΗΠΑ, ο οποίος, εμπνευσμένος από την παράδοση του δημοτικού τραγουδιού, έπλασε την ιστορία ενός ετοιμοθάνατου γέροντα, ο οποίος λίγο πριν αφήσει την τελευταία του πνοή βλέπει να εκπληρώνεται ο μεγαλύτερος πόθος της ζωής του, η απελευθέρωση των Σερρών.

ΛΕΥΘΕΡΩΜΕΝΑΙ ΣΕΡΡΑΙ

Βαρείάρωστος ο γέροντας, εκοίτονταν στο στρώμα
λιβάνι μύριζε ο πικρός, τάφου κατάκρυο χώμα!
Γύρω του οι τοίχοι σιωπηλοί, σιωπηλή κι η γριά του
οι φίλοι, οι συγγενήδες του, τα 'γγόνια, τα παιδιά του
ός' απ' του μαύρου Βούλγαρου γλιτώσαν το μαχαίρι
κι εκείνα στ' άρρωστου γονιού την κλίνη, σταυροχέρι!!
Αμίλητος κι ο γέροντας, τον Χάρο καρτερώντας
να τον σηκώση απ' τη γη! και κάποτε γυρνώντας
τη θολωμένη του ματιά όξω στο μαύρο χώμα
ανοίγονταν σε στεναγμού του δύστυχου το στόμα!
- Παιδιά μου αδικημένα μου! Φίλοι! γλυκά μου 'γγόνια
δεν κλαίω που φεύγω απ' τη γη! Τόσα πώζησα χρόνια
Αμήν! να ζήσετε και εσείς! Μόν' κλαίω που στη γη μου
ετούτη, που απάνω της γέρασε το κορμί μου
ελεύτερη δεν ήτανε γραφτό μου ν' αγναντέψω
για το ταξίδι το στερνό, ωιμένα, πριν μεσέψω!!!

Είδα σκλαβιά Αγαρινή, ναι! Τούρκικη φοβέρα!
Φαρμάκι τρισκατάρατο, τη νύχτα, την ημέρα
‘ποτίστη η μαύρη μου ψυχή!! Μόνο με την ελπίδα
εξούσα της ελευτεριάς – εκείνης την αχτίδα!
Κι αλί μου! ιδέτε, την κρατώ, αλί σε με την είδα!
στου βάρβαρου του Βούλγαρου την άτιμη λεπίδα!
Μα γρήγορα... τετέλεσται! Φεύγω, θα σας αφήσω!
Σιμώνστε αγαπημένες μου μορφές να σας φιλήσω...
Ριχτείτε στην αγκάλη μου, γρήγορα ιδέτε! Φθάνει
ο Χάρος με το φοβερό του θάνατου δρεπάνι
εστερνολάλει ο γέροντας, με την ψυχή στο στόμα
κι αντεσηκώθη μια στερνή ματιά να ρίξει ακόμα
στον κάμπο, πίσω, π’ άφηνε! κι εκείνον σαν θωρούσε
στα πλάκα του τον κορνιαχτό, βλέπει ψηλά πετούσε!
Και σαν ‘σκορπίστη ο κορνιαχτός αντίς για τ’ ανδροφόνου
του Χάρου νά δει την θωριά, τη φουστάνελα ευζώνου
βλέπει, την λάμψη του ηλιού γλυκά ν’ αντιφεγγίζει
και με περφάνεια στ’ αγεριού το χτύπι ν’ ανεμίζει!
Βλέπει σημαία γαλανή, και του σπαθιού την κόψη
της ακριβής του λευτεριάς, εθώρεσε την όψη!
Χαίρε! ω χαίρε! Λευτεριά. Εύζωνα χαίρε, γυιέ μου!
Κατέβα Χάρε, πάρε με! Σ’ ευχαριστώ Θεέ μου!
φωνάζει ο γέρος άλλη μια, πόνοι μου ‘σβύσαν χίλιοι!
και την ψυχή του έδωκε, τα άγια του κλειώντας χείλη!
- Χαρά σ’ εμέ, στον ερχομό της υστερνής μου μέρας
να αγναντέψω λεύθερες π’ αξιώθηκα, τας Σέρρας!
Ιουλίου 10, 1913 ANΕΣΤΗΣ ΦΑΝΟΣ

Την ίδια μέρα η Ατλαντίς αναδημοσίευσε την αναλυτική ανταπόκριση του Ζορζ Μπουρντόν στη γαλλική Figaro (ημερομηνία δημοσίευσης: 4 Αυγούστου) από το Δεμίρ-Ισσάρ.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΝ “ΦΙΓΑΡΩ” ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

Θεσσαλονίκη, 3 Αυγούστου. - Επανερχόμενος από το στραταρχείο του Λιβουνόβου, Ολύμπου ενός επιτελείου απασχολημένου, επισκέφθηκα την πόλη του θανάτου, θέλω να πω το Δεμίρ-Ισσάρ.

Το Δεμίρ-Ισσάρ είναι στα βορειοδυτικά των Σερρών μία χαριτωμένη, μικρή, τουρκική πόλη, εξαπλωμένη στην πρασινάδα, κάτω από ένα βραχώδες βουνό ως σκιά παρά τους πόδας τοίχου. Παλαιά τείχη κατερειπωμένα, σε ύψωμα, επικάθονται, ενώ την πόλη διασχίζει ποταμός, ο οποίος κατά την ώρα αυτή του χρόνου δείχνει την ξηρή κοίτη του γεμάτη από πετράδια και πάνω στον οποίο, ως ράχη γαιδάρου, ζεύγεται μια γέφυρα. Ένα μικρό, χαριτωμένο καφενείο είναι ανοιχτό σ’ όλους τους ανέμους, πηγές ψιθυρίζουν με τα νερά τους, δένδρα παλαιά, όσο ο Μοχάμεντ, υψώνονται εδώ κι εκεί και ανάμεσα στις οδούς, στρωμένα με ακανόνιστες πέτρες, σειρά μαγαζιών με το πλάτος βαγιοιού τροχιοδρόμων, όπου κάθονταν σταυροπόδι οι έμποροι που έρχονταν από μακριά, παίζοντας στα δάχτυλά τους κομπολόγια από κεχριμπάρι. Τούρκοι κάθονται στα γόνατά τους πίσω από κοφίνια με οπωρικά, περιμένοντας ανυπόμονα πελατεία, και στον ανοιχτό ουρανό αναζητεί κανείς την κυανή γραμμή του Βοσπόρου ή το μικρό κύμα του Μαρμαρά. Νομίζω ότι επέστρεψα στην Προύσσα ή ότι ξαναβρίσκω τη μυστηριώδη ηδυπάθεια των υψηλών συνοικιών της Χρυσούπολης.

Οι σπάνιοι επιβάτες που συναντούμε, Τούρκοι ως επί το πλείστον, φέρουν μετά σπουδής το χέρι στο φέσι ή στο καπέλο και χαιρετούν με σεβασμό, διότι συναντούν λαμπροντυμένους Έλληνες αξιωματικούς με τις χρυσές επωμίδες τους, από τους υπασπιστές του βασιλιά, ή πρίγκιπες, οι οποίοι με οδηγούν στο μέσο της πόλης. Αλλά πόσο σπάνιοι είναι οι διαβάτες! Οι δρόμοι της φαίνονται άδειοι από ανθρώπους, τα μικρά μαγαζιά εγκαταλελειμμένα, τα προαύλια έρημα, χωρίς ψυχή ζώσα, χωρία καν μια κότα. Ποιος κατακλισμός παρέσυρε τους κατοίκους αυτής της χαριτωμένης πόλης; Ούτε βέβαια πυρκαγιά, ούτε λάβα ηφαιστείου, ούτε σεισμός, αφού τα σπίτια μένουν άθικτα.

Οι Βούλγαροι πέρασαν από εδώ!

Τα ζιφί, οι μπαγιονέτες, τα μαχαίρια πήραν κι έδωσαν. Και το Δεμίρ-Ισσάρ κατάλαβε τι σημαίνει το τουρκικό όνομά του: φρούριο του σιδήρου. Τούρκοι και Έλληνες, αν και άνισοι στον αριθμό, εξίσου δεινοπάθησαν, παρότι πολλοί Έλληνες διασώθηκαν από τους Τούρκους, όπως με ευγνωμοσύνη το ομολογούν.

Σε διάφορα μέρη, στο έδαφος όπου θάφτηκαν πτώματα, ευσεβείς χήρες έστησαν μία πέτρα, κόνα ζύλινο σταυρό και σε μερικούς απ' αυτούς τους τάφους καίνε κεριά. Δεν είναι τίποτε πιο συγκινητικό από τις πενιχρές αυτές εκδηλώσεις της λύπης και του πένθους. Δεν αναγράφονται ονόματα, είναι τάφοι ανώνυμοι, αποτελούν ένα ήσυχο παράπονο, το οποίο διασεύει τις καρδιές και γεμίζει την ατμόσφαιρα.

Στη Νιγγίτα, στη Δοϊράνη, στη Στρώμνιτσα, οι ίδιες βιαιοπραγίες. Στις Σέρρες πλήρης, κτηνώδης καταστροφή. Τα τρία τέταρτα της πόλης κάηκαν με συστηματική μέθοδο, η οποία αναδεικνύει την καταβληθείσα προς τούτο εργασία. Τέσσερις χιλιάδες σπίτια κάηκαν και πολλές εκκλησίες και τεμένη. Σαράντα χιλιάδες κάτοικοι φυγαδεύθηκαν προς την ύπαιθρο.

Τόσες σφαγές, πυρκαγιές, λεηλασίες, εξήγειραν την ελληνική ψυχή και αυτό εξηγεί την ακατάσχετη ορμή, με την οποία ρίχτηκαν προς τα εμπρός οι στρατοί του βασιλιά Κωνσταντίνου, γαλουχούμενοι ημέρα την ημέρα με τις αφηγήσεις των φρικαλεοτήτων. Η ορμή τους υπήρξε αδάμαστη, διότι ο κάθε άνδρας είχε την ακαταγώνιστη θέληση να νικήσει.

Παρακαλώ να μην κριθισούν αυτά από τις κενές λέξεις, με τις οποίες συνηθίζουν να συνοδεύουν τις επιτυχίες των θριαμβευτών αθλητών. Εκφράζουν την αληθινή πραγματικότητα, την ψυχολογία του στρατού αυτού, άπειρου ακόμη, ο οποίος με τον ηρωισμό του αντικατέστησε όλα τα άλλα προσόντα. Υπάρχει κάτι το θεϊκό σ' αυτήν. Φρονώ ότι οι επαναστατικοί μας στρατοί δεν εμπνεύστηκαν από ζωηρότερη πίστη, ούτε από μεγαλύτερη ένταση, όταν παρείχαν τα δείγματα εκείνα της αυταπάρνησης και της αυτοθυσίας. Στην ελληνική του εκδήλωση, όσο και στη δική μας, υπάρχει κάτι το υψηλό και είναι αυτό τόσο σπάνιο θέαμα, ώστε να επιβάλλεται η προσεκτική επισκόπησή του.

Γνωρίζω ότι δεν θα γίνω πιστευτός ή θα πιστευτώ μόνο κατά το ήμισυ και ότι θα υπάρξουν άνθρωποι να υπομειδιάσουν ακούγοντας να ομιλώ περί ηρωισμού και αυτοθυσίας. Μου είναι αδιάφορο, διότι είμαι μάρτυρας, ο οποίος είδε, άκουσε και διηγείται και δεν φοβάμαι να με διαμεύσει κανείς των ανταποκριτών των εφημερίδων, κανείς άλλος μάρτυρας, ο οποίος, όπως εγώ, άκουσε και παρατήρησε...

[Ακολουθούσε έπαινος του Μπουρντόν στους Έλληνες στρατιώτες και στιχομυθίες με τραυματίες του πολέμου]

Παραλειπόμενα από τα πεδία των μαχών δημοσιεύτηκαν στις **18 Αυγούστου**. Πιθανότατα επρόκειτο για αναδημοσίευση από κάποια αθηναϊκή εφημερίδα. Μεταφέρονται όσα αφορούν την περιοχή μας.

ΕΙΚΟΝΕΣ, ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ, ΑΝΕΚΔΟΤΑ

[...] Εις το Χατζή Μπειλήκ, όπου ευρίσκεται σήμερα το Γενικόν Στρατηγείον, είδα την ημέραν της μάχης του Δεμίρ Χισσάρ ένα εύζωνον με μεγαλοπρεπή αργυρόν σταυρόν εις το στήθος. Τον είχαν αφαιρέσει από Βούλγαρον Αξιωματικόν, τον οποίον είχε σκοτώση με το ιδικό του χέρι. Ο αργυρός αυτός σταυρός έφερε χρονολογίαν 1876 – το έτος δηλαδή, του Ρωσοτουρκικού πολέμου και έτος της δημιουργίας, ελέω Ρωσσίας του Βουλγαρικού Κράτους. Μεγαλειτέραν εκδίκησιν δεν ήτο δυνατόν να φαντασθή Έλλην στρατιώτης. Δικαιότατα, ο εύζωνος έφερε με καμάρι το ιστορικόν παράσημον.

[..] Την δευτέραν ημέραν της μάχης του Δεμίρ Ισσάρ, πρωί-πρωί, διατάχθησαν από το Γενικόν Στρατηγείον οι λοχαγοί του πυροβολικού κ.κ. Διγενής και Κατακουζηνός να μεταβούν εις το πεδίο διά να εξετάσουν τα μέρη επί των οποίων θα ετοποθετέτο βαρύ πυροβολικόν. Την πρώτην ημέραν της μάχης οι Βούλγαροι, χρησιμοποιούντες τέσσαρα τοπομαχικά των 10.5 και βάλλοντες από αποστάσεως 6800, ακριβώς, μέτρων, κατόρθωναν να μη αφήνουν την τοποθέτησιν του ορεινού και πεδινού πυροβολικού μας. Ανάγκη λοιπόν, απαραίτητος η χρησιμοποίησις και εκ μέρους μας τοπομαχικών. Ήδη είχαν κοιμισθή πέντε των 10.5 και τρία των 15. Οι δύο λοχαγοί, με τους οποίους συνεταξείδευα, επήγγαυαν να εξετάσουν το έδαφος. Όταν εφθάσαμεν εις το Χατζή Μπειλήκ, συνητήσαμεν το 2ον πεζικόν σύνταγμα, προελαύνον προς τον ποταμόν, με κατεύθυνσιν προς την σιδηροδρομικήν γέφυραν. Η ζέστη ήτο φρικώδης. Όμως έτρεχαν, ζητωκραυγάζοντες. Όταν είδαν την πρώτην κυκλοφορούσαν επί της γραμμής αμαξοστοιχίαν, η οποία έφερε τους δύο αξιωματικούς κατελήφθησαν από ένα ιδιαίτερον είδος ενθουσιασμού. Εστάθησαν, διά μερικά λεπτά, εις τας θέσεις όπου ευρίσκοντο, και εξέσπασαν εις φρενιτιώδεις ζητωκραυγάς. Οι λοχαγοί κ.κ. Διγενής και Κατακουζηνός εχαιρέτιζαν από τα παράθυρα του τραίνου. Ένας άγνωστος αξιωματικός του προελαύνοντος συντάγματος, εσταμάτησε και αυτός, εστράφη προς τους δύο αξιωματικούς του τραίνου και ωσάν να τους απέστειλε τον τελευταίον χαιρετισμόν, έβαλε τα δύο του χέρια εις τα χείλη και τους απέστειλε δύο φιλιά. Ποιος ξέρει... Ύστερα από ολίγην ώραν ημπορούσε να μην ευρίσκετο πλέον εις την ζωήν. Οι δύο λοχαγοί συνεκινήθησαν τόσο, ώστε εδάκρυσαν. [...]

Στις **21 Αυγούστου**, η ελληνική εφημερίδα της Νέας Υόρκης αναπαρήγαγε τις μαρτυρίες Ελλήνων από το Σουφλί, οι οποίοι βρέθηκαν στο Δεμίρ-Ισσάρ, στρατολογημένοι από τους Βουλγάρους.

ΑΙ ΦΡΙΚΑΛΕΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΤΙ ΕΚΑΜΝΑΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, Ιούλιος. - Πρόσφυγες εκ Σουφλίου της Θράκης διά της βίας στρατολογηθέντες υπό των Βουλγάρων από της 5ης Απριλίου μετά ιδιωτικών βωδαμαζών προς μεταφοράν των Βουλγαρικών εφοδιοπομπών φέροντες δε νωπά τα ίχνη των κακώσεων ήλθον ενταύθα και ανεκοίνωσαν τα εξής:

Στρατολογηθέντες την 5ην Απριλίου μετά των αμαζών μας περί τα εκατό άτομα εκ χωρίων της περιφέρειας Σουφλίου ωδηγήθημεν εις το Δεδεαγάτς και εκείθεν διαρκώς μεταφέροντες άλευρα και τροφάς και έτερα είδη διά την χρήσιν του στρατού, μετέβημεν εις Γκιουμουλτζίναν, Ξάνθην, Δράμιαν, Σέρρας και Δεμίρ Χισσάρ. Η μόνη τροφή, ην έδιδον οι Βούλγαροι, ήτο μερίς άρτου. Αμα τη εκρήξει του πολέμου ο άρτος εξέλιπε, εζώμεν δε με στάχεις σίτους, ους εκόπτομεν εκ των αγρών.

Ολίγον προ της προσεγγίσεως των Ελλήνων εις το Δεμίρ Χισσάρ και Πετρίτσιον μετεφέραμεν εσπευσμένως εκ Δεμίρ Χισσάρ είδη τροφών εις το τσιφλίκιον το πλησίον του Μελενίκου Κούλαν. Εκεί απεγυμνώθημεν παρά Βουλγάρων στρατιωτών από ό,τι είχομεν και εγκατελείφθημεν εις το έλεος του Θεού. Δύο ημέρας μετά την μάχην του Λαχανά οι Βούλγαροι παρέλαβον πάντας σχεδόν τους ημετέρους μετά αμαζών και ζώων και μας ωδήγησαν εις άγνωστον μέρος. Φόβους έχομεν μήπως εφόνευσάν τινας, διότι ηκούσαμεν πολλάκις αξιωματικούς διατάσσοντας ότι πρέπει να μας φονεύσουν αφού είμεθα Έλληνες.

Φρικαλεότητες ταγματάρχου.

Ο Γεώργιος Πουλίου, εις των διασωθέντων, ανεκοίνωσεν ότι είδεν ιδίοις όμμασι τον Γ. Καβατζιώτην φονευόμενον παρά στρατιώτου, διότι δεν εγνώριζε Βουλγαρικά. Ο Σταύρος Αθανασίου επίσης ωμολόγησεν ότι είδεν απαγομένους επίσης εις σφαγήν επτά συντρόφους του. Ο Αναστ. Καραμερνάτζης κρυβείς μετά ετέρου εις σπήλαιον πετρώδους λόφου υπερκειμένου του Δεμίρ Χισσάρ εδήλωσεν ότι ήκουσεν αφηγήσεις Μουσουλμάνων περί του τραγικού φόνου του Μητροπολίτου Μελενίκου και των προκρίτων του Δεμίρ Χισσάρ διαπραχθέντος υπό Βουλγάρων στρατιωτών κατά διαταγήν αξιωματικού, τούτου ιδιοχείρως αποσπάσαντος την γενειάδα του Ιεράρχου.

Ο Γεώργιος Αναστασίου, Σουφλιώτης, φέρων ίχνη σπαθισμού εις το όπισθεν μέρος της κεφαλής, κατενεχθέντος παρά Βουλγάρου ταγματάρχου, αφηγείται τα εξής:

Μετά 10 συντρόφων παρέμεινε κρυπτόμενος εις το τσιφλίκιον Κούλαν. Βούλγαρος ταγματάρχης μετά 40 ανδρών συνοδευών 12 άμαξας του Ερυθρού Σταυρού πλήρεις φαρμάκων και νοσοκομειακών ειδών, ανακαλύψας αυτούς τους έδεσεν οπισθάγκωνα και τους ωδήγησεν εις τον πλησίον ρέοντα παραπόταμον του Στρυμόνος Μπριστρίτσαν και εκεί παρά το χείλος του ποταμού συνελάμβανεν ένα έκαστον και ετοποθέτει χαμαί. Επί των άκρων του δεδεμένου θύματος ετοποθέτει δύο στρατιώτας, αυτός δε πατών την κεφαλήν απέκοπτε τον τράχηλον διά τριών κτυπημάτων της σπάθης. Ούτως απέκοψεν ιδιοχείρως τέσσαρας, τους δε λοιπούς 5 απέκοψαν οι στρατιώται αυτού, πατώντες την κεφαλήν ενό ύβριζον το Ελληνικόν Έθνος. Ο αφηγούμενος τα ανωτέρω εσώθη ως εκ θαύματος τη μεσολαβήσει δύο αξιωματικών διελθόντων εκείθεν, πιθανώς Ελλήνων εκ Βουλγαρίας, ως εξάγει εκ των λόγων αυτών, ειπόντων: «Πήγαινε τώρα κρύψου διά να σωθής».

Εις χείρας των κομιτατζήδων.

Ουτος απαλλαγείς εκ των δεσμών έλαβε την άγουσαν εις το Δεμίρ Χισσάρ. Καθ' οδόν παρά το χωρίον Γκιέρμαν συλλαμβάνεται υπό συμμορίας δεκαπενταμελούς κομιτατζήδων. Προσποιείται τον Τούρκον. Προς πίστωσιν όμως απογυμνούται και εξετάζεται, ανακαλυφθείς δε ότι είναι Έλλην καθοδηγείται ενόπιον του στραταρχείου, εδρεύοντος παρά την Κούλαν. Την στιγμήν εκείνην ανώτερος αξιωματικός ηρίθμει τους κανονιοβολισμούς της συναπτομένης μετά των Ελλήνων μάχης. Του κανονιοβολισμού σιγήσαντος ο διοικητής εκάλεσε τον ειρημένον και τον ηρώτησε διατί ζητεί να μεταβή εις Δεμίρ Χισσάρ. Δηλώσαντος δε αυτού ότι μεταβαίνει ίνα συναντήση τον υιόν του, στρατολογηθέντα, ο διοικητής δεν τον επέστευσε και διέταξε να δεθή. Ευτυχώς εκείνην την στιγμήν διετάχθη εспеυσμένη υποχώρησις.

Οι Βούλγαροι εγκαταλείψαντες τα όπλα των ετράπησαν εις φυγήν, λησμονήσαντες τον δέσμιον. Καταφυγόν εις Δεμίρ Χισσάρ συλλαμβάνεται εκ νέου παρά ταγματάρχου Βουλγάρου και πενηκοντάδος στρατιωτών οδηγούντων αμάξας πλήρεις αντικειμένων λεηλατηθέντων εκ των οικιών του Δεμίρ Χισσάρ.

Σπαθίζεται υπό του ταγματάρχου εις την κεφαλήν και την πλάτην και πίπτει λιπόθυμος. Των Βουλγάρων αποχωρησάντων εισέρχεται εις Δεμίρ Χισσάρ και σώζεται εις οικίαν τινά Τούρκου. Την επομένην μεταβάς εις την Μητρόπολιν είδε κατεστραμμένον το μέγαρον και εύρε την μητέρα του Μητροπολίτου εκπνέουσαν. Ταύτην αποθανούσαν έθαιμε μετ' άλλων. Εκείθεν μετά 5 συντρόφων του διασωθέντων κατέφυγεν ενταύθα.

Στις 25 Αυγούστου η Ατλαντίς αναδημοσίευσε από τη γαλλική εφημερίδα Πατριδα την επιστολή του Ε.Α. Βαλσαμάκη, πρώην προέδρου της Ελληνικής Εταιρίας στο Παρίσι, ο οποίος είχε λάβει μέρος στην αυτοψία των διεθνών επιτροπών στην περιοχή της Μακεδονίας.

ΑΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΑΙ ΣΦΑΓΑΙ - ΣΚΗΝΑΙ ΦΡΙΚΗΣ

Δεμίρ-Ισσάρ, 1 Αυγούστου. - Αύριο ίσως η ειρήνη μεταξύ Σέρβων, Ελλήνων και Βουλγάρων θα είναι γεγονός τετελεσμένο. Οι πρώην αντίπαλοι, με κατατεθειμένα τα όπλα, μη συνδιαλεγόμενοι όμως, θα επαναλάβουν επισήμως τις διπλωματικές τους σχέσεις όπως πρωτίτερα και θα υπογράμουν γύρω από ένα πράσινο χαλί στο Βουκουρέστι ή κάπου αλλού την κατάπαυση των εχθροπραξιών.

Θα εκπλαγώ πολύ, όταν ακούσω ειλικρινή υποταγή της Βουλγαρίας κι όμως εντός ολίγων εβδομάδων, ουδείς πλέον θα ομιλεί για την πάλη, η οποία υπήρξε η φονικότερη κάθε άλλης στην εποχή μας.

Υπάρχει όμως κάτι, για το οποίο είναι ανάγκη να γίνεται λόγος επί πολύ ακόμη χρόνο, κάτι για το οποίο πρέπει η αγανάκτηση να εκφράζεται μεγαλόφωνα, για να μην καταστεί η σιωπή, η ντροπή του αιώνα και της γενιάς μας. Και το πράγμα αυτό είναι οι αγριότητες, που διαπράχθηκαν από τους Βουλγάρους κατά των Ελλήνων στη Μακεδονία κατά τον τελευταίο πόλεμο.

Και δεν θα μιλήσω παρά μόνο για όσες είδα. Ακολούθησα βήμα βήμα όλες τις ανακριτικές επιτροπές, τη γαλλική κι άλλες που ορίστηκαν από τις κυβερνήσεις της Ευρώπης, κατόπιν της συγκλητικής έκκλησης, την οποία εξέπεμψε στις πολιτισμένες χώρες ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, να εξετάσουν ιδίοις όμμασι τις καταστροφές και ερημώσεις που επιτέλεσαν οι Βούλγαροι και να συντάξουν επίσημες εκθέσεις γι' αυτές.

Σημείωσα και εγώ, όσα είδα. Οι κύριοι των Επιτροπών – όλοι επίσημοι – θα αποστείλουν μέσω κρυπτογραφικών τηλεγραφημάτων στις κυβερνήσεις τους εκθέσεις, οι οποίες, όπως γνωρίζω, θα είναι συμπερασματικές, αλλά τις οποίες πιθανόν οι ίδιες οι κυβερνήσεις να έχουν συμφέρον να αποσιωπήσουν. Εγώ δεν έχω ν' αποκρύψω τίποτε, ούτε αποσιωπώ τίποτε. Παραδίδο στο κοινό σειρά κακουρηγμάτων ανάνδρων και αποκρουστικών.

Το βουλγαρικό σύστημα – το οποίο δεν μπορούμε ούτε να ονομάσουμε σαρκοτομία – είναι απαρεγκλίτως το ίδιο. Ηττηθέντες από τους Έλληνες, οι στρατιώτες του στρατηγού Ιβάνωφ – αρχιστρατήγου του νοτίου στρατού και αρχιδήμιου – καταστρέφουν και πυρπολούν τη χώρα που εγκαταλείπουν, έχοντας προηγουμένως σφάζει τους κατοίκους, άνδρες, γυναίκες και παιδιά. Και να πώς γίνεται αυτό. Μόλις επιβεβαιώνεται η είδηση για μια ελληνική νίκη, ο Βούλγαρος αρχηγός διατάσσει την εκκένωση της κατεχόμενης πόλης. Εκκένωση στη βουλγαρική γλώσσα σημαίνει καταστροφή. Ενώ λοιπόν ένα μέρος του στρατού πυρπολεί τα σπίτια, ποτισμένα εκ των προτέρων με πετρέλαιο, ένα άλλο μέρος του συναθροίζει τους κατοίκους στο μέσο μιας πλατείας, πέφτει πάνω του και αρχίζει κανονική σφαγή. Κανείς δεν διαφεύγει. Νέοι, από τους οποίους προδοτικά αφαιρέθηκαν τα όπλα, γέροντες με λευκά μαλλιά, γυναίκες, κοπέλες, παιδιά – να προσθέσουμε ότι θεωρούν αναγκαίο να αιτιμάσουν τις παρθένους προ των μαρτυριών και τις συζύγους μπροστά στους άνδρες τους, πριν τις παραδώσουν στους δήμιους, οι οποίοι αποτελειώνουν...

Είδα, και μαζί μου είδαν τα μέλη των ξένων επιτροπών, το πτώμα του επισκόπου Δεμίρ-Ισάφ, από τον οποίο Βούλγαρος αξιωματικός εξόρυξε αμφοτέρους τους οφθαλμούς πριν τον ρίξουν μαζί με άλλα εκατόν είκοσι πέντε θύματα εντός λάκκου, που περιείχε αναβράζοντα ασβέστη. Αυτό συνέβη την 9η του περασμένου Ιουλίου μεταξύ ογδόης και ενδεκάτης πρωινής ώρας.

Λίγες μέρες μετά, ενώ οι Έλληνες προέλαυναν, οι Βούλγαροι έθεσαν πυρ στο μέρος, όπου άλλοτε ήταν οι Σέρρες - διότι οι Σέρρες, σωρεία ερειπίων, δεν υπάρχουν πλέον ως πόλη - και υποχώρησαν στη Δράμα, την οποία δεν πρόφθασαν να πυρπολήσουν, και το Δοξάτο, το οποίο κατέστρεψαν εκ θεμελίων.

Επισκέφθηκα τη δυστυχή αυτή πόλη. Από τις πεντακόσιες έξοχες οικίες της ούτε μία πλέον δεν υπάρχει και από τους τρεις χιλιάδες κατοίκους της μόνο εκατόν πενήντα επιζούν. Οι υπόλοιποι, ήτοι χιλιάδες εκατόν πενήντα άνθρωποι κρεουργήθηκαν. Και αυτό έγινε εντός διαστήματος χρονικού μικρότερου των τεσσάρων ωρών, στις 15 Ιουλίου, νωρίς το πρωί - διότι οι Έλληνες προχωρούσαν - και υπήρξε φρικαλέα.

Οι επιζώντες - Τούρκοι ως επί το πλείστον - αφηγούνται το τρομερό γεγονός. Γέροντες ανασκολπίθηκαν, κοπέλες θυσιάστηκαν, γυναίκες ακρωτηριάστηκαν και κατόπιν κήκαν ζωντανές. Οι Βούλγαροι στρατιώτες διασκέδαζαν διαπληκτιζόμενοι με βρέφη οκτώ μηνών, τα οποία πετούσαν στον αέρα και δέχονταν πάνω στις λόγγες τους. Τα πτώματα των αθώων αυτών πλασμάτων, διατρυπημένα απ' άκρου εις άκρον, το πιστοποιούν.

Εξόρυξαν οφθαλμούς, έκοψαν γλώσσες, μύτες, αυτιά, απέσπασαν τρίχα προς τρίχα τη γενειάδα ιερέα σ' ένα χωριό κοντά στη Δράμα. Είδα ιδίως όμμασι δάχτυλα αιμόφυρτα με δαχτυλίδια και τεμάχια αυτιών εντός των θυλακίων των Βουλγάρων αιχμαλώτων. Στο Δοξάτο βρέθηκε γυναίκα σταυρωμένη με το παιδί της μπροστά στην πόρτα της πυρπολημένης κατοικίας της. Και είναι τρομερό το θέαμα των φτωχών γριών με τα ωχρά πρόσωπα, τα ακρωτηριασμένα στήθη, οι οποίες διηγούνται ιστορίες και κάνουν τις τρίχες σας να σηκώνονται.

Είδα σκύλους να διαμάχονται τη νύχτα γύρω από τεμάχια ανθρώπινων σαρκών εν τω μέσω των ερειπίων χριστιανικού ναού.

Και αυτά στην εποχή μας, εντός της Ευρώπης, σε σιδηροδρομική απόσταση τριών ημερών από το Παρίσι.

Και το χειρότερο για την τιμή των Βουλγάρων, ότι τα ονόματα των ανωτέρων αξιωματικών τους είναι αναμειγμένα στα απαίσια αυτά έργα. Είδα κάπου, στο σημειωματάριο μέλους ξένης επιτροπής, τα ονόματα αξιωματικών γνωστών, των ταγματάρχων Βερνώφ και Σιμεσνώφ, των λοχαγών Μητρώφ και Πριτσιώφ, του δικαστή (!) Καρακουλακώφ, γιου του πρώην υπουργού της Δικαιοσύνης...

Γνώρισα Βούλγαρο αξιωματικό, να λέει δημόσια:

- Είμαστε Ούνοι. Ο αξιωματικός αυτός δεν ψευδότην. Τους είδα στο έργο τους Βουλγάρους. Και πόσες άλλες φρικαλεότητες λησμονώ. Λησμονώ τα όσα υπέφεραν οι δυστυχείς τουρκοί πληθυσμοί κατά τους οκτώ μήνες της βουλγαρικής κατοχής.

Και να ακούει κατόπιν κανείς ότι συζητείται μεταξύ των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων η απόδοση κάποιων επαρχιών στους απαίσιους αυτούς δολοφόνους δημίους;

Διέσχισα τις πλούσιες πεδιάδες των Σερρών, της Δράμας και της Ξάνθης. Οι πεδιάδες αυτές είναι τώρα αγροί καμένοι, όπως και οι πόλεις, οικίες ερειπωμένες. Επισκέφθηκα τα καπνίζοντα αυτά ερείπια και τους ερημωμένους αγρούς και βρήκα παντού ματωμένα πτώματα και μέλη ακρωτηριασμένα...

Βούλγαροι πέρασαν...

Μπορεί η λεηλασία και η πυρπόληση των Σερρών να άφησαν σχετικά αδιάφορους τους ηγέτες των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής, παρότι φιλοξενήθηκε στα πρωτοσέλιδα εφημερίδων σ' όλον τον κόσμο, ωστόσο δεν άφησε ασυγκίνητη τη διακεκριμένη Αμερικανίδα ποιήτρια Έντιθ Μ. Τόμας, ένα σπαραξικάρδιο ποίημα της οποίας με τίτλο «The Altar of Moloch», ελεύθερα μεταφρασμένο από τον ελληνοαμερικανό ποιητή Δ.Ε. Βαλάκο, δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Η Νίκη στις **9 Σεπτεμβρίου**.

Ο ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΜΟΛΩΧ

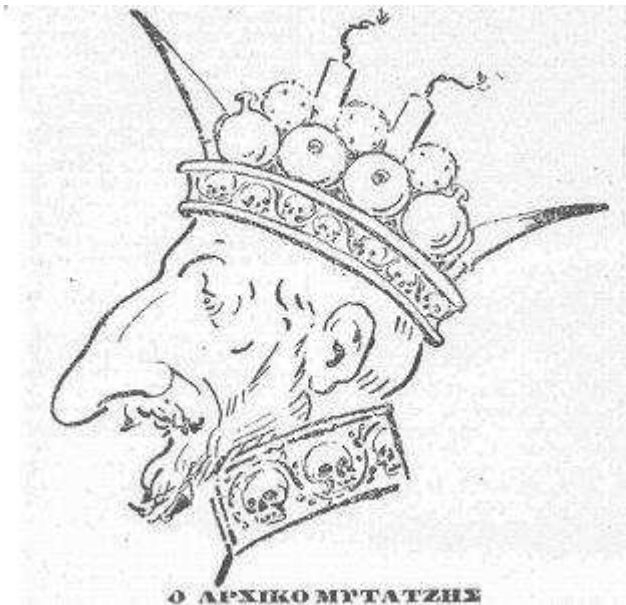
Εφέτο, τούτη τη χρονιά, ένα βωμό έχει στήσει
Και θέλει ο φοβερός Μολόχ τη δίψα του να σβήσει
Με σάρκα ανθρώπινη και της ζωής το κρασί πίνει
Κι εμείς εδώ – από μακριά – παινούμε την ειρήνη
Και τα καλά της.. Ω! πονεί, πονεί η καρδιά μου εμένα
Στ' απαίσια μηνύματα τα αιματογραμμένα!

Και με τα μάτια της ψυχής βλέπω μακριά εκεί κάτω
Οπού καπνίζει ένας βωμός κι είναι τα θύματά του
Η κόρη, το παιδί, ο παπάς, ο άβλαβος χωριάτης.
Κι ο βάρβαρος θυσιαστής – απ' το Χριστό αποστάτης
Με το δαυλό, με το σπαθί, χυμά, σκοτώνει, κλέβει,
Ρημάζει χώρες και χωριά και θύματα μαζεύει!

Απ' τη Νιγρίτα δέκατο κι από τις Σέρρες παίρνει
Φόρον αιμάτων, ερημιά παντού και φρίκη σπέρνει.
Βγάζει το μάτι που έλαμπε κι εμπαικτικά γελάει
Στης δόλιας το φτερούγισμα ψυχής που σπαρταράει,
Σφάζει στον κάμπο το φτωχό κι άνομα συνοδεύει
Με τα βραχνά τραγούδια του το φόνο και χορεύει.

Αχ! τι κακό και συμφορά που βρήκε τον καημένο
Το γέρο, το μικρό παιδί και τον αρρωστημένο!
Στάχτη γενήκαν τα κορμιά, μα η τρισβασανισμένη
Σιγολαλεί ψυχούλα τους... τ' ακούει η δοξασμένη
Σαν πρώτα Ελλάδα, δυνατή κι ωραία. Να! κρημνώνει
Στη γης το μισητό βωμό κι εκδίκηση ζητάει!

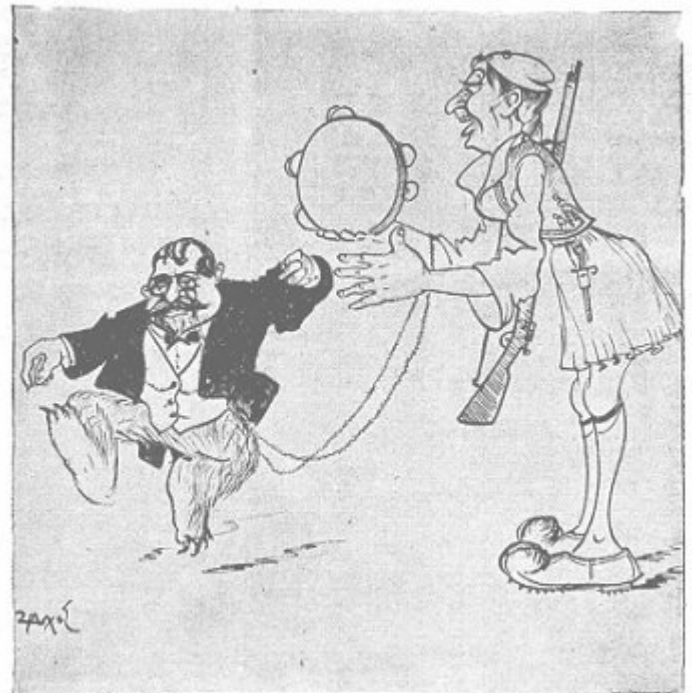
ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΑΪΚΩΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΩΝ

Ο ΑΡΧΙΚΟ ΜΥΤΑΤΖΗΣ

Πατρίς, 26.06.1913

ΤΑ ΕΥΧΡΟΝΟΚΙΑ ΜΑΣ ΚΑΙ Ο ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΔΑΝΕΦ. -- Χόρεψε παρά Μερλώ....

Πατρίς 03.07.1913

- Πά' νά τούτοι, πά' νά τούτοι, νά νουσιλέβ' ο'...
- Δέστε με! Δέν νά ζαυανόσω!

ΣΥΝΟΧΗ ΑΒΑΝΑΣΙΟΥ Γ. ΑΒΑΝΤΙΑΝΝΗ - Βελώνης!

Ελλάς, 11.08.1913

ΤΑ ΧΑΛΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΕΩΝ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Ελλάς, 25.07.1913

ΑΠΟ ΤΙΣ ΞΕΝΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Ο δεύτερος βαλκανικός πόλεμος δεν άφησε αδιάφορες τις ξένες εφημερίδες από την Κούβα και τη Λατινική Αμερική μέχρι την Αυστραλία και της Νέα Ζηλανδία. Οι περισσότερες περιορίστηκαν στη δημοσίευση των επίσημων ανακοινώσεων που εξέδιδαν οι εμπλεκόμενες χώρες (Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία) ή των συνήθως λιτών τηλεγραφημάτων που απέστελναν τα ειδησεογραφικά πρακτορεία (Ασοσιέντιτ Πρες, Ρόιτερς, Χαβάς). Κάποιες προσέθεταν σύντομους σχολιασμούς, ενώ όσες είχαν ειδικούς απεσταλμένους στην περιοχή (π.χ. οι *Le Temps*, *The Times*, *Daily Telegraph*, *Secolo*, *Figaro*, *Pall Mall Gazette*, *Corriere della Sera* κλπ.) φιλοξενούσαν και τις ανταποκρίσεις τους.

Ενδεικτικά, στις 6 Ιουλίου η γαλλική *Le Temps* δημοσίευσε το τηλεγράφημα του απεσταλμένου της από την κοιλάδα του Στρυμόνα δυο μέρες νωρίτερα, όπου μεταξύ άλλων σημείωνε: «... Η νίκη της Νιγρίτας είναι οριστική. Ένα βουλγαρικό σύνταγμα και δέκα αξιωματικοί αιχμαλωτίστηκαν και οδηγήθηκαν στο λιμάνι του Σταυρού. Ο γενικός διοικητής της μεραρχίας ζητά τηλεγραφικά την αποστολή διαβατηρίων για την αναχώρηση των αιχμαλώτων. Επιβεβαιώνεται ότι οι Βούλγαροι υποχωρώντας καταστρέφουν τα χωριά που εγκαταλείπουν και σφάζουν τον πληθυσμό με τον πιο βάρβαρο τρόπο».

Μια μέρα νωρίτερα και ενώ είχαν γίνει γνωστές οι βιαιότητες κατά του πληθυσμού της Νιγρίτας, η *Homme Libre*, προειδοποιούσε στο πρωτοσέλιδό της: «Για να καταπολεμηθεί αυτή η αγριότητα, δεν αρκεί η νίκη, πρέπει να κινηθούν γρήγορα, πρέπει να προχωρήσουν με βιασύνη και να φτάσουν στις Σέρρες προτού οι Βούλγαροι να έχουν το χρόνο να οργανώσουν και να εκτελέσουν τις σφαγές που κάποιος μπορεί να προβλέψει. Είναι ζήτημα ανθρωπισμού περισσότερο παρά ζήτημα τακτικής».

Στις 10 Ιουλίου, ένα από τα κύρια θέματα στο πρωτοσέλιδο της *Le Petit Parisien* με τίτλο «Οι ηττημένοι Βούλγαροι χάνουν τις Σέρρες μετά το Ιστίπ» σημείωνε ότι «οι Έλληνες έφτασαν στις Σέρρες, πόλη πολύ σημαντική, την κατοχή της οποίας πρόέβλεψαν η κατάληψη της Νιγρίτας και του Δεμίρ Ισσάρ».

Στις 13 Ιουλίου, η *Le Temps* ενημέρωνε τους αναγνώστες της σε εκτενές πρωτοσέλιδο αφιέρωμα:

«Ο ελληνικός στρατός κατέλαβε σήμερα τις Σέρρες και το Δεμίρ-Ισσάρ. Στις Σέρρες ήρθε αντιμέτωπος μ' ένα φρικιαστικό θέαμα. Πρώτα απ' όλα, στη γέφυρα του Όρλιακου, σύμφωνα με τη διατύπωση της επίσημης έκθεσης, όλα ανεξαιρέτως τα ελληνικά χωριά καταστράφηκαν όπως η Νιγρίτα. Οι μόνοι κάτοικοι που επέζησαν, ήταν όσοι βρήκαν καταφύγιο στα βουνά. Η πόλη των Σερρών προσέφερε ένα θέαμα ακόμη πιο τρομερό. Οι Βούλγαροι κρατούσαν εδώ και λίγες ημέρες κλεισμένους στη φυλακή, ως ομήρους, 270 Έλληνες. Από αυτούς μόνο οι 70 ξέφυγαν από το θάνατο· οι υπόλοιποι 200 βασανίστηκαν και μετά σφαγιάστηκαν. Μεταξύ των θυμάτων περιλαμβάνεται ο διευθυντής του υποκαταστήματος της Τράπεζας της Ανατολής. Είναι περιττό να πω ότι η φωτιά μπήκε στην πόλη από τους Βούλγαρους εγκαταλείποντας τις Σέρρες. Όλες οι σημαντικές συνοικίες είναι βυθισμένες στην τέφρα [...]»⁷³.

73 Ακολουθούσαν περισσότερα στοιχεία τόσο για τις Σέρρες όσο και για τη μάχη του Δεμίρ Ισσάρ, που δεν έχει νόημα να επαναληφθούν, αφού έχουν ήδη παρατεθεί στις προηγούμενες σελίδες.

Γενικά, οι γαλλικές εφημερίδες ασχολήθηκαν εκτενώς με τον πόλεμο, ενώ οι περισσότερες ανταποκρίσεις Γάλλων δημοσιογράφων, που έγιναν μάρτυρες των λεηλασιών και εν γένει των καταστροφών στις περιοχές της Μακεδονίας, αναδημοσιεύτηκαν από τον ελληνικό τύπο (και όχι μόνο). Υπήρχαν όμως και κάποια δημοσιεύματα, που διέφυγαν της προσοχής του. Ας δούμε κάποια από αυτά.

Την 1η Αυγούστου, η Le Temps δημοσίευε συνέντευξη με τον 15χρονο Ηλία Νικολόπουλο από την Πάτρα, ο οποίος, μόλις ξέσπασε ο πρώτος πόλεμος το φθινόπωρο του 1912, ανακοίνωσε στον πατέρα του ότι *«Εγώ είμαι στρατιώτης. Δεν πιστεύω τίποτα. Θα φερθώ σαν άντρας»* και εθελοντικά κατατάχθηκε στον ελληνικό στρατό παίρνοντας μέρος στις μάχες. Ο Νικολόπουλος τραυματίστηκε στα περικόρια των Σερρών, αφού προηγουμένως είδε την πόλη *«πυρπολημένη από τους Βούλγαρους»* και γεμάτη πολλούς νεκρούς. Από τις Σέρρες μεταφέρθηκε στην Αθήνα, νοσηλευόμενος στο στρατιωτικό νοσοκομείο, που είχε στηθεί στο Αρσάκειο. Εκεί τον συνάντησε ο απεσταλμένος της γαλλικής εφημερίδας, θλιμμένο επειδή *«σταμάτησε την όμορφη πορεία του προς τη Σόφια»*. Περιέγραψε τη στιγμή του τραυματισμού του: *«Στη μεριά του τάγματός μου πρέπει να ήταν σχεδόν πέντε χιλιάδες [Βούλγαροι στρατιώτες]. Τους κνηγούσαμε μια ολόκληρη μέρα. Όμως δεν μπορέσαμε να τους πιάσουμε. Πολεμούσαν υποχωρώντας, γυρνώντας κάθε τόσο για να μας πυροβολήσουν. Εκεί τραυματίστηκα»*.

Οι εντυπώσεις του συγγραφέα Αντρέ Τουντέσκ, που βρέθηκε στις τις Σέρρες, δημοσιεύτηκαν στο πρωτοσέλιδο της Le Journal στις 11 Αυγούστου (με ημερομηνία σύνταξης της επιστολής τη 01.08). Στα μάτια του τα ερείπια των καμμένων σπιτιών θύμιζαν την καταστροφή της αρχαίας Πομπηίας:

«Λίγες ώρες (σ.σ. ταξιδιού) με το τρένο μ' έφεραν στις Σέρρες. Μια μέρα νωρίτερα είχα συνομιλήσει με φυγάδες από το Δοξάτο. Αυτές οι δυο πόλεις, από τις πιο ακμάζουσες, αριθμούσαν έκαστη σχεδόν 30.000 κατοίκους. [...] Και η μία και η άλλη δεν είναι παρά ερείπια και μπάζα: ένας ελαφρύς καπνός ανεβαίνει από τις στάχτες τους, που είναι ακόμα καυτές. Ταξιδεύει διασχίζοντας μια παράταξη τοίχων, που χτες ήταν ο δρόμος, η πλατεία, το σταυροδρόμι. Είναι το Ερκολάνο ή η Πομπηία; Οι σκόνες της φωτιάς δανείζουν στις πέτρες γκριζά γηρατειά. Μοιάζει με τον απόηχο κάποιου χερσαίου κατακλυσμού».

Σε κάποιο σημείο του μακροσκελούς άρθρου του, μέσα από το οποίο εξέφραζε περισσότερο κάποιες προσωπικές του σκέψεις, ο Τουντέσκ θυμόταν ένα περιστατικό από την πόλη των Σερρών:

«Στις Σέρρες ανακάλυψα τα πτώματα ηλικιωμένων Οθωμανών, οι οποίοι θάφτηκαν ζωντανοί. Ένας μάρτυρας [μού] εξήγησε. Βρίσκεται στις εκθέσεις των αποστολών. Οι κομιτατζήδες, έχοντας εντοπίσει τρεις ηλικιωμένους μέσα σ' ένα τζαμί, τους έδωξαν με την ξιφολόγη. Μετά, υπό το πρόσχημα του ενταφιασμού, τους υποχρεώνουν να σκάψουν λάκκους. Η τρύπα ανοίγει.

- Δοκιμάστε το μέρος, λέει ο αρχηγός..., φαίνεται στενή!

Διστάζουν. Ένα τσίμπημα της ξιφολόγης τους δίνει κίνητρο. Οι δυστυχείς ξαπλώνουν ο ένας δίπλα στον άλλο μέσα στο λάκκο. Χαμογελώντας, οι βάρβαροι τους πνίγουν κάτω από σορούς χώματος. Απελπισμένη μάχη: ρυτιδωμένα χέρια σφίγγονται. Ισοπεδώνουν το έδαφος με λισγάρια [σ.σ. σκαπτικά εργαλεία]. Αυτοί οι κομιτατζήδες πισωγύρισαν τα όρια της σκληρότητας. Προσβάλλουν καθημερινά το διεθνές δίκαιο. Ενσαρκώνουν το αρχαίο ρητό: Homo homini lupus».

Οι γαλλόφωνες ελβετικές εφημερίδες αναδημοσίευσαν σε μεγάλο βαθμό τις ανταποκρίσεις του ντε Γιέσσην και του Πουά στη γαλλική *Le Temps*, ωστόσο στα φύλλα τους βρίσκουμε και επιπλέον υλικό. Για παράδειγμα, στις 19 Ιουλίου, η *Nouvelliste Vaudois* δημοσίευσε το τηλεγράφημα του βασιλιά του Μαυροβουνίου, Νικολάου, προς τον Κωνσταντίνο, όπου σχολίαζε και την καταστροφή των Σερρών και του Δεμίρ Ισσάρ. Έγραφε:

«Είμαι βαθιά αγανακτισμένος από τις θηριωδίες που διαπράχθηκαν από τους Βούλγαρους στρατιώτες σε βάρος των ειρηνικών ελληνικών πληθυσμών των Σερρών, του Δεμίρ Ισσάρ και των άλλων πόλεων της Μακεδονίας. Είναι θλιβερό να βλέπω στον 20ο αιώνα μπορούν να διαπραραχθούν τέτοιες φρικαλεότητες, που δυσφημούν τους χθεσινούς μας συμμάχους. Ο πολιτισμένος κόσμος δεν θα παραλείψει να στιγματίσει αυτές τις ανήκουστες αγριότητες [...]».

Στις 31 Αυγούστου η *Tribune de Lausanne* σχολίαζε ότι «μόνο η καταστροφή της πόλης των Σερρών, μιας από τις πιο ακμάζουσες πόλεις της Μακεδονίας, άφησε κυριολεκτικά σε απόλυτη φτώχεια πάνω από 30.000 κατοίκους» και παρέθετε την επιστολή του μεγάλου ραβίνου της Θεσσαλονίκης προς τον Ελβετό δημοσιογράφο Σαμ Λεβί της *Gazette de Lausanne*:

Η ισραηλιτική κοινότητα των Σερρών βρίσκεται σε απόλυτη εξαθλίωση. Η καταστροφή είναι ακραία. 2000 οικογένειες είναι χωρίς στέγη, χωρίς τροφή, χωρίς ρούχα. Σας παρακαλούμε ν' ανοίξετε έναν κατάλογο συνδρομών μεταξύ των ομοθρήσκων μας προς άμεση βοήθεια όλης αυτής της δυστυχίας.

Ο Μεγάλος Ραβίνος
Ιακώβ Μείρ

Η εφημερίδα μάλιστα γνωστοποιούσε τη διεύθυνση του Σαμ Λεβί απευθύνοντας έκκληση στις «συμπονετικές ψυχές που επιθυμούν να συμμετάσχουν σ' ένα ανθρωπιστικό έργο», καθώς «τέτοιες πράξεις αλληλεγγύης τιμούν τους γενναιόδωρους δωρητές»⁷⁴.

Στις 6 Αυγούστου, η *Journal de Genève* δημοσίευσε τα δεκαέξι συμπεράσματα ειδικού απεσταλμένου της, που είχε βρεθεί στις Σέρρες και υπέγραφε το κείμενό του με τα αρχικά J.M.:

«Μόλις επισκέφτηκα τις Σέρρες και συνομίλησα με επιφανείς Βέλγους, Αυστριακούς, Ισραηλίτες και Μουσουλμάνους. Η όμορφη πόλη δεν είναι παρά μια μάζα από ερείπια. Οι σοβαρές και αμερόληπτες μαρτυρίες που συγκέντρωσα, ομόφωνα αναγνωρίζουν τα ακόλουθα γεγονότα:

1. Κατά τη διάρκεια των εννέα μηνών της βουλγαρικής κατοχής, οι πολιτικές και στρατιωτικές αρχές επαίσχυντα προσήγαγαν τους κατοίκους. Ειδικά οι Μουσουλμάνοι υπέφεραν ιδιαίτερα από συχνές κλοπές. Σχεδόν όλη η πόλη λεηλατήθηκε εκείνη την περίοδο.

2. Πριν την αναχώρησή τους, οι Βούλγαροι συχνά διακήρυτταν στους Έλληνες ότι θα τους έσφαζαν.

3. Το Σάββατο 5 και την Κυριακή 6 Ιουλίου, η πόλη λεηλατήθηκε από τους Βούλγαρους υπό τη διεύθυνση τακτικών στρατιωτών και αξιωματικών.

4. Οι Βούλγαροι σκότωσαν χτυπώντας με ξιφολόγη δεκατρείς Έλληνες κλεισμένους στις φυλακές.

⁷⁴ Δεν ήταν μόνο η *Tribune de Lausanne*, αλλά και άλλες ελβετικές εφημερίδες, όπως η *Journal de Genève* μια μέρα νωρίτερα, που επίσης αναδημοσίευσαν την επιστολή του Μεγάλου Ραβίνου της Θεσσαλονίκης στον Σαμ Λεβί, όπως και τη διεύθυνση του Ελβετού δημοσιογράφου, προκειμένου να επικοινωνήσουν μαζί του όσοι ενδιαφέρονταν να συνδράμουν οικονομικά.

5. Την Παρασκευή 12 Ιουλίου, βομβαρδισμός της πόλης, που κατοικούταν μόνο από άμαχους, από βουλγαρικά κανόνια και ρίψη βομβών, μία των οποίων σκότωσε ένα νεαρό άνδρα.

6. Οι Βούλγαροι έχωσαν στο χώμα [σ.σ. έθαψαν], διαπερνώντας τα σώματά τους με ξιφολόγχες, 22 κατοίκους των Σερρών.

7. Οι Βούλγαροι έβαλαν τη φωτιά στην πόλη από όλες τις πλευρές συγχρόνως. Πολλοί άνθρωποι απανθρακώθηκαν.

8. Οι Βούλγαροι απαίτησαν λύτρα από διάφορους επιφανείς ξένους.

9. Δεν σεβάστηκαν τους ξένους προξένους.

10. Άνοιξαν με τη βία και διάρπαξαν τα χρηματοκιβώτια.

11. Έσφαζαν πάνω από 200 ακίνδυνους κατοίκους.

12. Οι κλοπές, οι βιασμοί, οι φωτιές και οι σφαγές εκτελέστηκαν υπό την καθοδήγηση Βουλγάρων αξιωματικών, του αρχηγού της βουλγαρικής αστυνομίας, ενός συμβούλου του βασιλιά και του Βούλγαρου γενικού γραμματέα της κυβέρνησης για τη Μακεδονία.

13. Οι κάτοικοι των Σερρών ακρωτηριάστηκαν από τους Βούλγαρους.

14. Οι βουλγαρικές θηριωδίες στο Δεμίρ Ισσάρ και στο Δοζάτο είναι τόσο τρομερές, που η πένα δεν μπορεί να τις περιγράψει. Ενός Έλληνα ιερέα ξεριζώθηκαν τα μάτια μ' ένα διχαλωτό εργαλείο. Στο Δεμίρ Ισσάρ και στο Δοζάτο, οι Βούλγαροι στρατιώτες έπαιζαν μπάλα με μικρά παιδιά, τα οποία πετούσαν από ξιφολόγχι σε ξιφολόγχι. Δεν αναφέρω θηριωδίες περισσότερο επαίσχυντες.

15. Από τότε που η περιοχή καταλήφθηκε από τους Έλληνες, η ηρεμία επανήλθε και είναι πλήρης.

16. Από αυτά τα γεγονότα, κάποιος βγάζει τα εξής συμπεράσματα:

Η παράδοση των Σερρών, της Καβάλας και της Δράμας στους Βουλγάρους είχε τρομακτικές συνέπειες. Όλος ο πληθυσμός εγκατέλειψε την περιοχή με την ανακοίνωση της απόδοσης στους Βούλγαρους.

Πριν έρθω στις Σέρρες, επισκέφθηκα το Σιμιτλί, λίγα χιλιόμετρα από το βουλγαρικό μέτωπο. Εκεί συνάντησα το σκηνοθέτη ενός γερμανικού κινηματογράφου, αυτόπτη μάρτυρα του γεγονότος μετά τη συνάντηση Ελλήνων και Βουλγάρων βουλευτών, [όταν] οι Βούλγαροι έριξαν έξι βλήματα και σάρπνελ κατά των Ελλήνων βουλευτών οι οποίοι επέστρεψαν στις στρατιωτικές τους μονάδες υπό την προστασία της λευκής σημαίας».

Όμως και οι ιταλικές εφημερίδες έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον πόλεμο. Είτε αναλυτικά είτε περιληπτικά, οι ανταποκρίσεις του Λάρκο και του Μαγκρίνι βρήκαν μια θέση στις σελίδες και των ελληνικών – και όχι μόνο. Ακόμη και η Lichtensteiner Volksblatt του μικροσκοπικού πριγκιπάτου του Λιχτενστάιν αναδημοσίευσε την ανταπόκριση του Ιταλού δημοσιογράφου Λάρκο. Στις 8 Αυγούστου, η εφημερίδα του πριγκιπάτου σημείωνε: «Το χειρότερο, ο Λάρκο το είδε στις Σέρρες. Κατά την εκτίμησή του 4000 σπίτια έχουν καταστραφεί και οι επιζώντες, παρά τη βοήθεια από τη Θεσσαλονίκη, πεθαίνουν από την πείνα και πρέπει να ζήσουν σχεδόν γυμνοί σε εξωτερικούς χώρους».

Ενώ όμως οι ελληνικές εφημερίδες συχνά αναφέρονταν στη συνέντευξη του επισκόπου των Σερρών στην εφημερίδα Secolo, αυτή δεν αναπαράχθηκε ποτέ. Με δεδομένο ότι στο διαδίκτυο δεν βρίσκονται - προς το παρόν τουλάχιστον - σε ψηφιοποιημένη μορφή τα αρχεία της συγκεκριμένης εφημερίδας, η κυκλοφορία της οποίας άλλωστε έχει διακοπεί εδώ και πολλές δεκαετίες, ανατρέχουμε στην αναδημοσίευση της αφήγησης του επισκόπου από την - επίσης ιταλική - La Giustizia στις 16 Ιουλίου:

«Αν οι Τούρκοι είχαν διαπράξει ένα μικρό μέρος των φρικαλεοτήτων που διαπράττονται από τους Βουλγάρους τώρα, η Ευρώπη θα παρενέβαινε και η κοινή γνώμη θα απαιτούσε την εκδίωξη των βαρβάρων.

Οι βουλγαρικές θηριωδίες - συνεχίζει ο επίσκοπος - μπορούν να χωριστούν σε δύο μέρη, δηλαδή σ' εκείνες που διαπράχθηκαν σε βάρος των μουσουλμάνων κατά την πρώτη περίοδο και σε όσες διαπράχθηκαν εναντίον των Ελλήνων κατά τη δεύτερη περίοδο της άθλιας εργασίας τους. Όλα τα ζώα των Μουσουλμάνων και των Ελλήνων της πλούσιας περιοχής των Σερρών κλάπηκαν από τους στρατιώτες και οι Βούλγαροι αξιωματούχοι έγιναν έμποροι βοοειδών. Τα σπίτια λεηλατήθηκαν, οι κάτοικοι εκβιάστηκαν με απειλές θανάτου, η περιφέρεια των Σερρών, πλούσια από την καλλιέργεια του καπνού, ληστεύτηκε τελείως και οι άνθρωποι υπέστησαν κάθε είδους καταχρήσεις εξουσίας.

Τις πρώτες μέρες της κατοχής - σύμφωνα με τον επίσκοπο - χίλιοι άοπλοι Μουσουλμάνοι βασανίστηκαν μέχρι θανάτου, παρότι βρισκόταν στις Σέρρες ο στρατηγός Κοβάτσεφ, ο οποίος διέταξε την παύση των σφαγών ύστερα από ενεργητική παρέμβασή μου. Δύο τζαμιά καταστράφηκαν. Το τρίτο τζαμί μεταβλήθηκε σε χριστιανική εκκλησία και ο Βούλγαρος αρχιμανδρίτης άρπαξε τα πολύτιμα παλιά χαλιά, που ανήκαν στο μουσουλμανικό ναό.

Όλα τα σπίτια των Μουσουλμάνων λεηλατήθηκαν και η διαταγή ήρθε από ψηλά. Ο Βόρις φιλοξενήθηκε στο σπίτι του πλούσιου Νασίτ μπέη κατά την παρουσία του στις Σέρρες, την ώρα που ομάδες μετέφεραν στη Σόφια τα καλύτερα έπιπλα του μπέη, ο οποίος έδωσε κατάλυμα σημαντικής αξίας άνω των εκατό χιλιάδων φράγκων. Την ίδια ακριβώς πρωτοποριακή μέθοδο ευχαριστίας χρησιμοποίησε ο στρατηγός Τεοντόροφ παίρνοντας τα έπιπλα από το πλούσιο σπίτι του Αλή μπέη, ο οποίος τον είχε φιλοξενήσει.

Η δεύτερη φάση της κατοχής - μιλάει πάντα ο επίσκοπος - σηματοδοτεί μια αυξανόμενη και άνευ προηγουμένου καταπίεση του ελληνικού στοιχείου. Τα ελληνικά σπίτια είναι υποχρεωμένα να φιλοξενήσουν και να πληρώσουν τους Βούλγαρους αξιωματικούς, οι οποίοι επιδίδονται σε εκφοβισμούς κάθε είδους. Εδώ (και σ' αυτό το σημείο ο επίσκοπος μου εγχειρίζει μια λίστα) είναι τα ονόματα των ανθρώπων, οι οποίοι, επειδή είχαν απορρίψει την εκφοβιστική παρουσία των Βουλγάρων στα σπίτια τους, δέχτηκαν αιματηρά χτυπήματα και τα έπιπλά τους καταστράφηκαν.

Στα χωριά Βέσνικο, Σαραμουσακλή και Βεσάικο, οι Έλληνες προύχοντες δολοφονήθηκαν και ληστεύτηκαν. Στο χωριό Σάβιακο, οι ξιφολόγες των Βουλγάρων στρατιωτών υποχρέωσαν όλες τις κυρίες και τις Ελληνίδες παρθένες να γδυθούν και να χορέψουν γυμνές. Στο λαιμό κάθε κοριτσιού έβαλαν μια μικρή καμπανούλα, την οποία είχαν πάρει από το άλογο. Ένα νεαρό κορίτσι, που αρνήθηκε να γδυθεί, σκοτώθηκε με χτυπήματα από ξιφολόγες. Οι πατεράδες και οι σύζυγοι υποχρεώθηκαν να είναι παρόντες στον εξωφρενικό χορό των γυναικών τους, μετά τον οποίο ακολούθησαν άγρια όργια.

Τον τελευταίο μήνα της βουλγαρικής κατοχής, οι Σέρρες είχαν μεταβληθεί σε πλατιά φυλακή. Κανείς δεν μπορούσε να μπει ή να βγει από την πόλη. Εμποδίστηκε η επικοινωνία μεταξύ των χωριών. Ένα διάταγμα της περιφερειακής διοίκησης απαγόρευσε να ομιλούνται δημόσια τα ελληνικά. Ο νομάρχης Μουστάκοφ με εκλεπτυσμένη αγριότητα απαιτούσε από τους Έλληνες να γκρεμίσουν τριακόσια ελληνικά σπίτια, ισχυριζόμενος ότι η Βουλγαρία ήθελε να φτιάξει τεράστιες δημόσιες πλατείες και όχι μόνο δεν αναγνώριζε καμία αποζημίωση στους ιδιοκτήτες, αλλά οι ίδιοι οι Έλληνες έπρεπε να τα γκρεμίσουν! »

Στις 3 Αυγούστου, η L' Avanguardia αναπαρήγαγε δημοσίευμα της Tribune Russe με αποσπάσματα από επιστολές κάποιου πάστορα Μπρουνάν από τη Θεσσαλονίκη. Ένα από τα γράμματα έδινε μια μικρή ιδέα για την κατάσταση στην πόλη των Σερρών, όταν ξεκίνησε η βουλγαρική κατοχή:

«[...] Η πόλη καταλήφθηκε από το βουλγαρικό στρατό χωρίς μάχη. Παρά ταύτα, οι λεηλασίες άρχισαν αμέσως. Κάποια στιγμή, ένας Βούλγαρος - δεν ξέρω πώς - σκοτώθηκε στο δρόμο. Αυτό ήταν το σήμα για τη σφαγή. Οι Τούρκοι σφαγιάστηκαν μαζί, τα σπίτια τους λεηλατήθηκαν, οι γυναίκες βιάστηκαν και η σφαγή διήρκεσε 7 ώρες...».

Σε μια προσπάθεια τήρησης των ισορροπιών, οι ξένες εφημερίδες δημοσίευαν συχνά και τη βουλγαρική εκδοχή παράλληλα με τις ελληνικές καταγγελίες για τις καταστροφές στις Σέρρες, στη Νιγρίτα, στο Δεμίρ Ισσάρ, στο Δοξάτο και σε άλλες περιοχές της Μακεδονίας. Κύρια πηγή ενημέρωσης της βουλγαρικής προπαγάνδας ήταν ο ανταποκριτής των βρετανικών Times στη Σόφια, ο οποίος είχε μπει στο στόχαστρο πολλών ελληνικών εφημερίδων (μαζί με τους απεσταλμένους της ιταλικής Τριμπούνα και του αυστριακού Νέου Ελεύθερου Τύπου).

Για παράδειγμα, στις 7 Ιουλίου/(24 Ιουνίου) 1913, οι νεοϋορκέζικοι Times αναπαρήγαγαν την ανταπόκριση των βρετανικών από τη Σόφια, ότι «ο πόλεμος συνεχίζεται υπέρ των Βουλγάρων...», ενώ «στη Νότια Μακεδονία, ο στρατός 32.000 ανδρών του Στρατηγού Ιβάνωφ, υποχώρησε μπροστά στους Έλληνες, που κατέλαβαν το Κιλκίς και πλησιάζουν στις Σέρρες, όμως έχουν σταλεί ενισχύσεις σ' αυτόν το στρατό, που ήταν αδύναμος εξ αιτίας της απογύμνωσης του από τον κεντρικό...».

Μια μέρα μετά, οι New York Times αναπαρήγαγαν και πάλι το τηλεγράφημα του Βρετανού συναδέλφου τους, ο οποίος φερόταν να δίνει «τις πιο αξιόπιστες πληροφορίες της κατάστασης». Έγραφε: «Οι Έλληνες συνεχίζουν να έχουν επιτυχίες. Η εκ μέρους τους κατάληψη της Δοϊράνης και των Σερρών γίνεται παραδεκτή από τη Σόφια. Οι Βούλγαροι αναγνωρίζουν ότι ήταν λάθος να αφήσουν τόσο αδύναμες τις δυνάμεις τους στο νότο. Αυτό το λάθος διορθώνεται».

Τις επόμενες ημέρες οι New York Times, όπως και άλλες αμερικάνικες εφημερίδες, θα δημοσίευαν κυρίως τις ανταποκρίσεις του - παρόντα στην περιοχή των Σερρών - Τράμπμαν για λογαριασμό της Daily Telegraph, που αναπαρήχθησαν και από τον ελληνικό τύπο. Ωστόσο, δεν έλειπε η παράλληλη δημοσιοποίηση και των επίσημων βουλγαρικών τηλεγραφημάτων, που κατηγορούσαν τους Έλληνες για θηριωδίες και εγκλήματα πολέμου. Έτσι, στις 19 Ιουλίου 1913, οι New York Times μαζί με τα πορίσματα της αυτοψίας της κοινοβουλευτικής επιτροπής στην πόλη των Σερρών μετέφεραν και τη βουλγαρική καταγγελία ότι «τα ελληνικά στρατεύματα σκόπιμα γάζωσαν με τα πυροβόλα όπλα τους το νοσοκομείο στο Δεμίρ-Ισσάρ, παρά το γεγονός ότι η σημαία του Ερυθρού Σταυρού κυμάτιζε πάνω από το κτίριο». Μάλιστα, σύμφωνα με Βούλγαρο στρατηγό, «ορισμένοι από τους ευρισκόμενους στο νοσοκομείο ξέφυγαν, όμως οι υπόλοιπες νοσοκόμες και όλοι οι ασθενείς σκοτώθηκαν», ενώ «ορισμένοι από τους άρρωστους και τους τραυματίες, που κατάφεραν να συρθούν έξω από τα ερείπια του νοσοκομείου, πυροβολήθηκαν από Έλληνες στρατιώτες».

Στην τελευταία αυτή ανταπόκριση από τη Σόφια υπήρξε διπλή αντίδραση. Ο φιλέλληνας Αμερικανός στρατηγός εν αποστρατεία Τόμας Χάτσινσον, ο οποίος είχε πολεμήσει στο πλευρό του ελληνικού στρατού κατά τη διάρκεια του πρώτου βαλκανικού πολέμου στο μέτωπο της Ηπείρου, έστειλε επιστολή στην εφημερίδα, η οποία δημοσιεύτηκε στις 21 Ιουλίου και ξεκαθάριζε:

«*Ημουν με τον ελληνικό στρατό στην εκστρατεία της Ηπείρου, το Δεκέμβριο του 1912 και τον Ιανουάριο του 1913, και είδα τη συμπεριφορά του κάτω από όλες τις συνθήκες. Ο στρατός είναι σωστά διοικούμενος από ικανούς και ανθρωπιστές κυρίους, ευσυνειδήτα στοργικούς με τον καθένα.*

Όσο βρισκόμουν στην Ήπειρο, είδα πώς φρόντιζαν τους Τούρκους κρατούμενους. Ήταν ευγενικοί, φιλικοί και περισσότερο από μεγαλόψυχοι. Έδωσαν στους κρατούμενους το ίδιο φαγητό που έτρωγαν οι δικοί τους στρατιώτες. Έδωσαν στους αξιωματικούς του τουρκικού στρατού τους τακτικούς μισθούς τους, υποθέτοντας, βέβαια, ότι η Οθωμανική κυβέρνηση θα τους επέστρεφε τα χρήματα, όταν τελικά θα ανακηρυσσόταν η ειρήνη.

Παρατήρησα προσεκτικά τη συμπεριφορά τους στον πόλεμο και στη φροντίδα των κρατουμένων τους και στην κατάληψη εδαφών. Θα πρέπει να χειροκροτηθούν και όχι να καταδικαστούν. Το ελληνικό κράτος είναι μικρό, δεν είναι υπερφορτωμένο με πλούτο, αλλά έχει δείξει μεγάλο θάρρος και αληθινή ανδρεία στην τακτική του κατά τον πόλεμο».

Εξάλλου, μια μέρα μετά οι New York Times δημοσίευσαν και την επιστολή διαμαρτυρίας του Έλληνα επιτετραμμένου Α. Βούρου, ο οποίος ξεκαθάριζε:

«*Κατόπιν εντολής της κυβέρνησής μου έχω την τιμή να σας ζητήσω να διαψεύσετε με τον πιο έντονο τρόπο μέσα από τις στήλες της εφημερίδας σας τα πρόσφατα ρεπορτάζ από τη Σόφια, που δημοσιεύονται στις εφημερίδες αυτής της χώρας και υποστηρίζουν ότι τα ελληνικά στρατεύματα καταλαμβάνοντας το Δεμίρ-Ισσάρ βομβάρδισαν ένα νοσοκομείο, που είχε τη σημαία του Ερυθρού Σταυρού, σκοτώνοντας όλους τους νοσηλευτές και τους ασθενείς και ότι κατέσφαζαν όλο τον πληθυσμό του Κιλκίς.*

Και οι δυο κατηγορίες είναι απολύτως ψευδείς, και σκοπίμως εξυφάνθησαν στη Σόφια, προκειμένου να περιορίσουν τη φρικτή εντύπωση, που έχουν προκαλέσει σ' ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο οι θηριωδίες που διαπράχθηκαν από το βουλγαρικό στρατό. Δεν υπάρχει το παραμικρό ίχνος αλήθειας στην κατηγορία ότι τα στρατεύματά μας κατέσφαζαν τον πληθυσμό του Κιλκίς, γιατί μετά από μια καταπληκτική μάχη που διήρκεσε τρεις ημέρες έξω από την εν λόγω πόλη, όλοι οι κάτοικοι είχαν φύγει πολύ πριν εισέλθει στην πόλη ο ελληνικός στρατός.

Η κοινοβουλευτική έρευνα, που βρίσκεται τώρα σε εξέλιξη, θα δείξει σε όλο τον κόσμο ότι οι θηριωδίες και εγκλήματα που διαπράχθηκαν από τους Βουλγάρους στη Δοϊράνη, στη Νιγηρίτα, στις Σέρρες, στο Δοζάτο κ.α., είναι τόσο τρομακτικά, που έχουν ξεπεράσει τα όρια της ανθρώπινης φαντασίας»⁷⁵.

Για τις γαλλικές εφημερίδες, βέβαια, πολλές των οποίων είχαν ειδικούς απεσταλμένους στην περιοχή, τα πράγματα ήταν ξεκάθαρα. Στο πρωτοσέλιδο της 1ης Αυγούστου 1913, ο Figaro σχολίαζε:

«*Θέλαμε να πιστέψουμε ότι τα τηλεγραφήματα από τη Μακεδονία υπερέβαλαν, όταν μιλούσαν για εξαναγκασμένες πόλεις και σφαγμένους πληθυσμούς. Περιμέναμε την Ιλουστρασιόν και την αμερόληπτη και αδιάψευστη μαρτυρία των φωτογραφιών της. Αυτές ήρθαν αυτό το πρωί και δεν επιτρέπεται πια αμφιβολία. Τα καπνισμένα ερείπια των Σερρών, του Δοζάτου, τα ακρωτηριασμένα σώματα, τρυπημένα από χιλιάδες χτυπήματα, οι επιφανείς πολίτες απαχθέντες σαν όμηροι καταμαρτυρούν τις διαπραχθείσες ακρότητες του κατά τα φαινόμενα αμυνόμενου, σε κατάρρευση βουλγαρικού στρατού με την αιματηρή τρέλα πρωτόγονων μαζών».*

Στις 9 Αυγούστου, η εφημερίδα της Νέας Υόρκης σχολίαζε τις καταστροφές που υπέστη η αμερικανική εταιρία καπνού στην πόλη των Σερρών:

75 Η επιστολή του Βούρου δημοσιεύτηκε την ίδια μέρα και σ' άλλες αμερικανικές εφημερίδες (π.χ. Washington Herald), που επίσης είχαν παραθέσει τους βουλγαρικούς ισχυρισμούς τις προηγούμενες μέρες.

«Ενώ το Μεξικό είναι το αναστατωμένο κέντρο που αποτελεί την κύρια ανησυχία των αμερικανικών οικονομικών συμφερόντων⁷⁶ και τα προβλήματα στα Βαλκάνια θεωρούνται εξίσου σημαντικά μόνο για τα ευρωπαϊκά (σ.σ. συμφέροντα), οι μάχες μεταξύ των συμμάχων μετά τον πόλεμο με την Τουρκία, δεν υπήρξαν χωρίς σοβαρές επιπτώσεις για ορισμένες από τις βιομηχανικές μας επιχειρήσεις. Η καταστροφή του μεγάλου αποθηκευτικού χώρου της Αμερικανικής Εταιρίας Καπνού στις Σέρρες, όταν η πόλη λεηλατήθηκε από τους Βούλγαρους, μεταδόθηκε τηλεγραφικά, όμως τίποτα δεν ειπώθηκε σχετικά με τις απώλειες ζώων μεταξύ των απασχολούμενων. Έκτοτε, γράμματα που έχουν φτάσει στην Πέμπτη Λεωφόρο III λένε ότι πολλοί από τους μεσίτες της εταιρίας στην περιοχή σκοτώθηκαν. Οι καλλιεργητές καπνού ζουν σε χωριά για αμοιβαία προστασία από τους ληστές και φέρνουν τον καπνό από τις γύρω καλλιέργειες στα σπίτια τους. Η Αμερικανική Εταιρία Καπνού, μεταξύ άλλων εισαγωγέων φύλλου, απασχολεί μεσίτες που επισκέπτονται αυτά τα χωριά και κάνουν τις αγορές τους. Οι περισσότεροι από αυτούς τους αγοραστές είναι Έλληνες και, όταν οι Βούλγαροι κατέστρεψαν τις Σέρρες και τη γύρω περιοχή, εκατοντάδες Έλληνες σκοτώθηκαν, περιλαμβανομένου ενός αριθμού ατόμων, που βρίσκονταν στην κατάσταση μισθοδοσίας της Αμερικανικής Εταιρίας Καπνού. Δύο Αμερικανοί εργαζόμενοι βρέθηκαν σε κίνδυνο, όμως κατάφεραν να διανύσουν με τα πόδια την απόσταση από τις Σέρρες μέχρι τη Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα με τον τελευταίο διακανονισμό των συνοριακών γραμμών, οι Σέρρες τώρα πρόκειται να περιληφθούν στην ελληνική επικράτεια».

Πάντως, στις 15 Αυγούστου, η οικονομική εφημερίδα Wall Street Journal έγραφε ότι οι πληροφορίες για ζημιές ύψους 1.000.000 δολαρίων της Αμερικανικής Εταιρίας Καπνού «μαθαίνεται τώρα ότι δύσκολα ευσταθούν, αν και πιθανόν οι συνολικές απώλειες των διαφόρων αμερικανικών εταιριών καπνού, θα καταλήξουν σ' αυτό το ποσό. Ένας εκπρόσωπος της Liggett & Myers Co εκφράζει την πεποίθηση ότι ο εμπορικός του οίκος υπέστη μεγαλύτερες απώλειες από την Αμερικανική Εταιρία Καπνού».

Και αυτό το μίνι αφιέρωμα στα δημοσιεύματα του ξένου τύπου κλείνει με ένα δημοσίευμα από τη μακρινή Αυστραλία. Γενικά, οι εφημερίδες της μακρινής αυτής χώρας περιορίζονταν ν' αναπαράγουν τις - εκτενείς κατά τ' άλλα - ανταποκρίσεις των βρετανικών. Ωστόσο, στις 8 Αυγούστου 1913, η Daily News του Περθ έκανε τη διαφορά δημοσιεύοντας απόσπασμα επιστολής του απόστρατου υποναύαρχου Περικλή Αργυρόπουλου σ' ένα φίλο του δικηγόρο, που εκείνη την περίοδο βρισκόταν στην πόλη του Περθ. Ο Αργυρόπουλος περιέγραφε ανάμεσα στα άλλα και τη μάχη της Νιγρίτας:

«Στις 20 Ιουλίου (σ.σ. προφανώς πρόκειται για τυπογραφικό λάθος και εννοείτο η 20η Ιουνίου), ο ελληνικός στρατός με χαρά προχώρησε κατά μήκος της γραμμής, που εκτεινόταν σε απόσταση μεγαλύτερη των έξι μιλίων, ενώ οι Βούλγαροι υποχωρούσαν αποθαρρυμένοι. Παρότι οι βουλγαρικές δυνάμεις ήταν πολύ μεγαλύτερες προς τη Νιγρίτα, οι Έλληνες έφτασαν αρκετά κοντά, ώστε έδωσαν στους Βούλγαρους το σημάδι της ξιφολόγησης, μετά δυσκολίας αφήνοντάς τους να διασχίσουν τον ποταμό Αζιό. Τους κινήγησαν στο βουνό Βερτίσκος προς το βόρεια της Νιγρίτας. Οι Βούλγαροι εκδιώχθηκαν από την πεδιάδα και το βουνό και οι Έλληνες κατέλαβαν τη Νιγρίτα και καθώς η αριστερή πλευρά πλησίαζε με την ξιφολόγηση έδιωξαν τον εχθρό [...] οδηγώντας από εκεί τους Βούλγαρους σε βορειοανατολική κατεύθυνση προς τη Λιγκοβάνη, όπου οι Έλληνες αντιμετώπισαν οκτώ τάγματα πεζικού και πεδινού πυροβολικού [...]».

76 Ο μεξικανικός εμφύλιος βρισκόταν σε πλήρη εξέλιξη από το 1910

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πώς αλλιώς θα μπορούσε να γραφτεί ο επίλογος αυτού του ιδιόμορφου βιβλίου, που στην πραγματικότητα μάλλον αποτελεί ένα είδος έντυπου δημοσιογραφικού μουσείου, παρά με... δημοσιεύματα, όπως ακριβώς γέμισαν όλες οι σελίδες του. Έχω επιλέξει δύο, που χρονολογούνται το έτος 1914.

Στις 30 Ιανουαρίου, χωρίς να έχουν ακόμη λυθεί τα βασικά προβλήματα των Σερραίων, οι περισσότεροι των οποίων είχαν χάσει τις περιουσίες τους, η μεγάλη ανταπόκριση που επέδειξαν στον έρανο υπέρ του εθνικού στόλου, εντυπωσίασαν την εφημερίδα Πατρίς, που σχολίαζε στην πρώτη της σελίδα

ΣΕΡΡΑΙΟΙ

Εκείνο το φούντωμα του πατριωτισμού και το ξέσπασμα της ψυχικής εκδηλώσεως των Σερραίων, συναζάντων εις διάστημα ολίγων ωρών υπέρ τας 150,000 φράγκα υπέρ του Εθνικού Στόλου, συγκινεί κάθε Έλληνα, αλλά και κάθε άνθρωπον ακόμη!

Αυτό το ανάβρασμα φιλοπατρίας μέσα εις κατεστραμμένην και κατακαυμένην πόλιν, συν πλουσία άνθησις ψυχικής ευγενείας, λουλούδια επάνω στα αποκαϊδια, τα ερείπια και τα χαλάσματα της κατεστραμμένης πόλεως!

Αυτοί είναι οι Σερραίοι και αυτά οι Σέρραι, ας παρ' ολίγον να μας χάψουνε οι Βούλγαροι!...

Και στις 3 Ιουλίου 1914, ένα χρόνο μετά την απελευθέρωση των Σερρών, το περιοδικό Ελλάς μετέφερε ειδυλλιακές εικόνες από την πόλη, που σηματοδοτούσαν την αφετηρία μιας καινούριας αρχής.

ΑΠΟ ΤΑΣ ΣΕΡΡΑΣ

Σέρραι. - Σιγά-σιγά σαν κάποιο ανθάκι άρχισε να προοδεύη και να μυρίζη από νέα ανάπτυξι και καλαισθησία η μισοκαμένη πόλι.

Προ δύο μηνών ήτο μία νεκρόπολις, ενώ τώρα άρχισε να λαβαίνη μορφή πρωτευούσης με τες εξοχικές διασκεδάσεις, με τα διάφορα θεάματα και εσπερίδας, με διαφόρους συλλόγους καλών τεχνών κτλ.

Σε όλα παρατηρείς μια πρόοδο.

Η δεσποινίditσα που μέχρι χθες δεν έκανε τίποτε άλλο παρά να κεντά καμμιά κάλτσα, πέρνει τώρα με μεγάλη ευχαρίστησι το φύλλο της «Ελλάδος» ή άλλου περιοδικού διά να εντυφήση, για να ευχαριστηθή.

Ο κόσμος και προ παντός η νεότης άρχισε να ζυπνάη. Οι έφηβοι με θεία φωτιά στα στήθια τρέχουν στα γυμναστήρια, στους μουσικούς ομίλους, παντού όπου η τέχνη και η ευμορφιά πατεί το ποδάρι της.

Κορίτσια άφθονα και ωραία διαφόρων τάξεων και όλα ευτυχώς εγγράμματα, γλωσσομαθή.

Το πλήθος των αξιωματικών με της χρυσές στολές προσθέτει νέα καλαισθησία, νέαν χάριν.

Οι δρόμοι το βράδυ γεμίζουν από νεοφερμένους στρατιώτας, ενώ στα παραθύρια δεν λείπουν τα χαριτωμένα κεφαλάκια ευπλάστων δουλικών.

Το μόνο που ασχημίζει είναι το καλητήρι. Περπατάς κι' όλο τρεκλάς.

Κάτου στο σιδηροδρομικό σταθμό άλλη κίνησις, στις εξοχές επίσης.

Να και ένας τρελλός, γνωστικός τρελλός που σκορπίζει γύρω χαρά και απόλαυσι με τα λόγια του.

Βραδύς μαγικές φεγγαρολουσμένες. Και ο κοριτσόκοσμος δεν υστερεί σε περιπάτους.

Δεν λείπουνε και οι σχετικοί δανδήδες ούτε οι κανταδώραι...

Τώρα πλιά βλέπεις μπροστά σου μια μικρή Αθήνα.

Σ. Σγούπης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

15 Ιουνίου.....	σελ. 7	19 Ιουλίου.....	176
16 Ιουνίου.....	8	20 Ιουλίου.....	183
18 Ιουνίου.....	12	21 Ιουλίου.....	189
19 Ιουνίου.....	14	23 Ιουλίου.....	189
20 Ιουνίου.....	14	24 Ιουλίου.....	191
21 Ιουνίου.....	18	27 Ιουλίου.....	193
22 Ιουνίου.....	21	28 Ιουλίου.....	194
23 Ιουνίου.....	24	29 Ιουλίου.....	196
25 Ιουνίου.....	27	30 Ιουλίου.....	199
26 Ιουνίου.....	28	31 Ιουλίου.....	200
27 Ιουνίου.....	30	1 Αυγούστου.....	201
28 Ιουνίου.....	34	2 Αυγούστου.....	204
29 Ιουνίου.....	38	3 Αυγούστου.....	206
30 Ιουνίου.....	42	7 Αυγούστου.....	208
1 Ιουλίου.....	48	8 Αυγούστου.....	209
2 Ιουλίου.....	55	10 Αυγούστου.....	210
3 Ιουλίου.....	69	11 Αυγούστου.....	212
4 Ιουλίου.....	82	13 Αυγούστου.....	213
5 Ιουλίου.....	89	17 Αυγούστου.....	213
6 Ιουλίου.....	96	18-20 Αυγούστου.....	215
7 Ιουλίου.....	102	21 Αυγούστου.....	220
8 Ιουλίου.....	113	22-23 Αυγούστου.....	222
9 Ιουλίου.....	118	25 Αυγούστου.....	223
10 Ιουλίου.....	125	29 Αυγούστου.....	226
11 Ιουλίου.....	134	Ο ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ.....	227
12 Ιουλίου.....	142	ΑΠΟ ΤΙΣ ΞΕΝΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.....	240
13 Ιουλίου.....	150	ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	248
14 Ιουλίου.....	156	<u>γελοιογραφίες - σκίτσα - φωτογραφίες:</u>	
15 Ιουλίου.....	162	σελ. 11, 33, 45, 47, 54, 68, 88, 99, 108, 117, 128,	
16 Ιουλίου.....	165	129, 132, 133, 155, 161, 167, 187, 188, 190, 207,	
17 Ιουλίου.....	168	211, 214, 219, 225, 239	
18 Ιουλίου.....	169		

ΠΗΓΕΣ – ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Τα αρχεία των εφημερίδων και περιοδικών: Messenger d' Athènes, Αθήναι, Ακρόπολις, Αμάλθεια (Σμύρνης), Αστραπή, Ατλαντίς, Ελλάς, Εμπρός, Εμπρός Κωνσταντινούπολης, Εστία, Εφημερίς, Καιροί, Κράτος, Νέα Ημέρα, Νέον Άστυ, Νεολόγος Πατρών, Πατρίς, Σκριπ, Σφαίρα, Ταχυδρόμος (Αλεξάνδρειας) και Χρονογράφος στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων (catalog.parliament.gr)

Το αρχείο του περιοδικού Η Νίκη στην Ψηφιοθήκη του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου (digital.lib.auth.gr/)

Το αρχείο του Εικονογραφημένου Παρνασσού μέσω του portal των Δημόσιων Βιβλιοθηκών

Αρχεία εφημερίδων Αυστραλίας: trove.nla.gov.au/newspaper/

Αρχεία εφημερίδων Αυστρίας: anno.onb.ac.at/

Αρχεία εφημερίδων Γαλλίας: gallica.bnf.fr/

Αρχεία εφημερίδων Ελβετίας: www.letempsarchives.ch/

Αρχεία εφημερίδων Λιχτενστάιν: www.eliechtensteinensia.li/Zeitungen/

Αρχείο New York Times (για το έτος 1913): spiderbites.nytimes.com/free_1913/index.html